

BARTHA MIKLÓS

ÖSSZEGYŰJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

SAMASSA JÁNOS DR.

ÉLETRAJZZAL ELLÁTTA

SEBESI SAMU

ELŐSZÓVAL

ÁBRÁNYI KORNÉL-TÓL.

BUDAPEST, 1910.

BENKŐ GYULA UDVARI KÖNYVKERESKEDÉSE BIZOMÁNYA

(V. DOROTTYA-UTCA 2)

BARTHA MIKLÓS

ÖSSZEGYŰJTÖTT MUNKÁI

*

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

SAMASSA JÁNOS DR.

ELŐSZÓVAL
ELLÁTTA

ÁBRÁNYI KORNÉL-TÓL.

ÉLETRAJZZAL

SEBESSI SAMU

HARMADIK KÖTET

POLITIKAI BESZÉDEK ÉS NEMZETISÉGI
CIKKEK

BUDAPEST, 1910.

BENKŐ GYULA UDVARI KÖNYVKERESKEDÉSE BIZOMÁNYA

(V. DOROTTYA-UTCA 2.)

Nyomatott „Pannónia” -könyvnyomdában Győr.

POLITIKAI BESZÉDEK.

Kolozsvári Karolina kórház visszaélései tárgyában interpellatio.

1882. március hó 31-én.

T. ház! A kolozsvári országos »Karolina kórház« ügykezelése és gazdálkodása körül jó darab idő óta jelentékeny visszaélések történnek. (Halljuk! Halljuk!) E visszaélések megszüntetése érdekében kívánok a t. belügyminister úrhoz interpellációt intézni. (Halljuk!)

Az ügyállás röviden ez. A kolozsvári országos »Karolina kórház« évek óta deficitel küzd. E hiányt a kórházi tápdíjak rendszeres felemelésével pótolták mostanáig, így 1874-ben felemelték a kórházi tápdíjakat 42 krról 49 krra, 1876-ban felemelték 49 krról 50 krra, 1879-ben felemelték 50 krról 57 krra. Dacára e jelentékeny felemelésnek, az 1881-iki évet a kórházi gazdálkodás 7150 frtnyi deficitel zárta le.

A t. belügyminister úr ezen állandó deficit miatt kérdést intézett a kórház igazgatóságához és ettől azt a felvilágosítást nyerte, hogy ezen deficitet azon körülmény okozza, hogy a kolozsvári egyetemi tankórodák a közkórházban lévén elhelyezve, az adminisztrációba az egyetemi tanár urak is beleszólnak és tudományos kísérletek érdekében költséges rendelvevényeket tesznek. így került az ügy a közoktatási minister elé, aki felvilágosítást kért ez iránt az egyetemi tanároktól. Ezek megvizsgálván a kórház számláit, igen furcsa eredményre jutottak. (Halljuk!)

A vizsgálat azt eredményezte, hogy nem az egyetemi tanár urak költséges rendelvevényei okozták a túlkölteke-

zést, hanem az, hogy a kórház gazdálkodása körül visszaélések történnek. Kitűnt, hogy a kórház a maga szükségleteit sokkal drágábban vásárolja be, mint azt a kolozsvári piacon és kereskedőknél bármely más magánember be tudja szerezni. Így pl. a kolozsvári kereskedők árjegyzéke szerint a Selters-víz *üvegét* meg lehet kapni 27 krért, a kórház veszi 36 krért, a karlsbádi vizet meg lehet kapni 36 krért, a kórház veszi 45 kron. (Mozgás a szélső balon.)

És így van ez sok egyéb tárgygyal, t. ház. Ezen kórház a kolozsvári pince-egylet borait használja. A pince-egyletnek árjegyzékei vannak. Ezen árjegyzékek szerint egy üveg bakator-bor ára 60 kr.; a kórház, miként számolái bizonyítják, vásárolja 80 kron. (Derűtség a szélső balon.) A som-bor ára 70 kr az árjegyzék szerint, a kórház vásárolja 1 frton, a törökhegyi-bor ára 80 kr., a kórház 90 krért vásárolja.

Még tovább lehetne menni ezen a téren. Így pl. bizonyos mennyiségű jodoformot vásárolt a kórház 222 frton és a gyógyfűszer kereskedőknél kivétel nélkül a kolozsvári piacon mindenütt meg lehet kapni 88 frt 41 kron; a zöldszappan kilóját vásárolja a kórház 1 frton, a kolozsvári piacon pedig meg lehet kapni 45 kron; a petroléum kilóját 32 krért vásárolja a kórház, holott ára 22 kr.

El lehet menni a legkisebb részletekig e téren, egészen a cérnáig. Száz gramm cérnát 10 frt 60 krért vásárol a kórház, holott a kereskedői árjegyzékek szerint Kolozsváron 4 frt az ára.

Kitűntette a vizsgálat, – kombinálva ezen adatokat, – hogy a kórház a maga szükségleteinek beszerzésénél 60.9 %-nyival vásárol drágábban, mint a hogy azt rendes piaci ár szerint megkaphatni. Ez az árkülönbőség igen jelentékeny, mert a kórházi szükségletek mintegy 77.000 frtot tesznek évenként.

Ezelőtt néhány héttel, t. ház, itt e házban nagymérvű, – mondjuk, állítólagos – visszaélések szellőztettek, vizsgálat kéretett és illetékes helyen azt felelték, hogy nem

hozattak fel concret adatok. Úgy hiszem, t. ház, hogy az általam felhozottak elismerhetők concret adatoknak. (Helyeslés a szélső balon.) Ugyanakkor a t. ministerelnök úr azt mondta, hogy ha visszaélésekről concret adatokat jelent be bárki az egyes ministeriumoknál, meg lehet győződve a ház, hogy a vizsgálat megindítatik és a bűnösök lakolni fognak.

T. ház! Mindezek az adatok, melyeket most felsoroltam, sőt ezeknél sokkal több, már be vannak jelentve hivatalosan a belügyministeriumnál, de semmi sem történt. A ministeri irodák csendjét ezek az adatok nem alterálták. Azt gondolom, t. ház, hogy ezen adatok bőségesen elegendők arra, hogy vizsgálat indíttassék meg ez ügyben.

Azt mondám az imént, hogy semmi sem történt a ministerium részéről. De történt mégis valami, sokkal rosszabb a semminél. T. i. elhatároztatott, hogy miután a kórháznak deficitje van, – persze nem tekintenek a visszaélésekre – emeljék fel ismét a kórházi tápdíjakat és így a legújabb időben, mióta a belügyministeriumnak tudomására juttatott a tény, 57 krról 66 krra emeltett a tápdíj. (Mozgás a szélső balon.)

Felesleges mondanom, hogy ez egyrészt a közegészségügy szempontjából igen káros, mert azon szegény osztály, mely leginkább szokta igénybe venni a közkórházi segélyt, a tápdíjak magassága miatt tartózkodik az odameneteltől; másrészt a községek háztartása szempontjából is felette káros, mert tudjuk, hogy sokan mennek a kórházakba, kiknek keresetképesége megszűnik, mihelyt betegségek beáll és így a betegségekkel járó terhek rendszeren a községi háztartást illetik.

Mindezeknél fogva bátor vagyok a következő interpellációt intézni a t. belügyminister úrhoz:

A belügyministeriumnak tudomása van arról, hogy a kolozsvári országos »Karolina kórház« az 1881-iki évet 7170 frnyi deficittel zárta le;

arról, is tudomása van, hogy a hiány fedezésére a tápdíjak jelentékeny mérvű felemelése céloztatik;

de miután tény, hogy a tápdíjak felemelése úgy közegészségügyi tekinteteből, mint a községek háztartása szempontjából fölötte káros;

s miután az is tény, hogy a kórházi szükségletek beszerzésénél a kórházi igazgatóság botrányos visszaéléseket követett el; mert azok átlag véve mintegy 60.9%-kal drágábban vannak a kórház számlái szerint fizetve, mint a hogy a kolozsvári kereskedők árjegyzékei szerint megkaphatok lettek volna:

ennélfogva tisztelettel kérdem a belügyminister urat, szándékozik-e ezen kórház igazgatósága ellen a vizsgálatot haladéktalanul megindítani, a bűnösöket lakoltatni s a gazdálkodás körül üzött visszaéléseket megszüntetve, elzárni az állandó deficit forrását s ennek következtében megtiltani a tápdíjak fölemelését? (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Bosznia megszállása tárgyában.

1882. május hó 23-án.

T. ház! (Halljuk!) Érzem a feladat nehézségét, midőn ily mulatságos szónoklat után kell beszélni. (Derűtség a szélső baloldalon.) Én nem ígérhetem meg a t. háznak, hogy szintén ilyen mulatságos leszek; még csak azt a csábító alkalmat sem kívánom kihasználni, hogy rámutassak arra, hogy minő dubiosus helyzetbe jutottunk mi akkor, midőn Boszniát elfoglaltuk, miután Boszniát Körössy Sándor t. képviselőtársam a muszka szelölőyuknak nevezte el. (Derűtség a szélső baloldalon. Felkiáltások a jobboldalon: Nem azt, Konstantinápolyt!)

A bosnyák occupatio kérdése most már hetedszer van tárgyalás, alatt s ha én mégis türelmet és meghallgatást kérek, ezt teszem azért, mert nekünk kötelességünk 7-szer és 100-szor is megkísérteni a rossz megakadályozását. És teszem másodszer azért, mivel a megszállás ügye, azon perctől kezdve, midőn állandó építkezésekre pénz szavaztatott meg, az annexio stádiumába lépett.

Aki figyelemmel kísérte azon kétértelműséget, mely a kormány tényei és nyilatkozatai közt van, az egy félreismerhetetlen rendszer láncolatát fődözhetfe fel, mely, bármennyire mérsékeljük magunkat, nem nevezhető egyébbnek, mint az ámítás láncolatának. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Mert egyfelől kimondani, hogy a szomszédságunkba nem tűrhető meg a folytonos zavargás s másfelől meg-

kötni a török kezét, mely meg akarta s meg is tudta volna azt fékezni; egyfelől kimondani azon törekvést, hogy a Balkán-félszigeten a hatalmi és birtoklási viszonyok ne változzanak, másfelől tétlenül nézni az orosz térfoglalást; egyszóval, hirdetni egyfelől, hogy politikánk iránya, sakkhúzás az orosz ellen, másfelől belemenni a három császár szövetségbe s akkor megjelenni Berlinben, hogy a terített asztal hulladékát egy mandátum fejében nekünk dobják: ez uraim oly visszaélés a szavakkal, oly játék azzal a bizalommal, melyet kormányunk a többségtől nyer, oly átlátszó mestersége a hangulatcsinálásnak, minőre példát nem igen tudok s melyet sem menteni, sem igazolni, sem indokolni nem lehet. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Megmértem azon érveket, melyek a keleti terjeszkedés érdekében mondtak el úgy a képviselőházban, mint a delegációban s nem az én hibám, t. ház, ha azokat súlytalanoknak találtam. (Tetszés a szélső baloldalon.) E tekintetben nem képez kivételt a Csiky Kálmán i képviselőtársam beszédje sem. (Halljuk!) Ő a helyett, hogy az occupatio politikáját védelmezte volna, helyesnek találta a függetlenségi párt bírálóitába bocsátkozni s minket türelmetlenséggel vádolni.

No hát, t. ház, mikor azt látjuk, hogy Dárday t. képviselőtársam helyteleníti a politikát, de azért megszavazza a fedezetet, hogy Jókai t. képviselőtársam odáig jutott, hogy mentő eszméért immár a közös kormányhoz folyamodik, (Helyeslés a bal- és szélső balfelől.) de azért mégis megszavazza a fedezetet; Csiky Kálmán úr lehetlenségnek ismeri el e politika megítélését, de azért megszavazza a fedezetet; a miniszterelnök úr azt állítja, hogy a lázadás el van fojtva, mert argumentációjának keretébe ez illik; viszont Hegedűs Sándor képviselő úr azt állítja, hogy a lázadás nincs elfojtva, mert az ő argumentációjának keretébe ez illik. (Úgy van! a bal- és a szélső balon.) Csoda-e, ha némely képviselőtársunknál elszakad a türelem fonala? (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Azt mondja Csiky Kálmán képviselő úr, hogy ő már 1878-ban így gondolkozott De elfelejtette a t. képviselő úr azt, hogy ezen program alapján nem választották volna meg. Annyi bizonyos előttem, hogy azt senki sem ígérte meg programbeszédében, hogy elszegényedett hazánk rovására ily sok milliót fognak könnyelműen megszavazni. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Az egész indokolás e néhány szóban foglalható össze: állást kell foglalnunk Oroszországgal szemben.

Hát épen ez az, amit nem látok Bosznia elfoglalásával elérve. Aki harcra készül, az nem gyengíti magát. Már pedig tény, hogy Bosznia nem erőt ad nekünk, hanem leköti erőink egy részét. Hadászati pozícióink rossz, mert nincsenek szállítási eszközei s nincsen alkalmas topográfiaja arra, hogy nagyobb mérvű mérkőzésnek lehessen a színhelye. Közgazdasági tekintetben hátrányos, mert egyfelől nem alkalmas útja a keleti kereskedésnek, mert erre a Duna kínálkozik, másfelől a szegény talajt cultiválatlan nép lakja, melynek csupán adminisztrációja mindig többbe kerül, mint amennyi terhet ők elviselni képesek.

Egyébiránt nem is volt komoly szándéka kormányunknak a szláv hatalmi terjeszkedés meggátlása. Ha komoly lett volna a szándék, akkor nem Boszniát hódították volna meg, melylyel épen a ragály egyik fészket ültették át a monarchiába, hanem kihasználták volna azt a helyzetet, melyet úgy a törökök hősie ellenállása, mint a magyar nemzet egységes közérzete annak idejében nyújtott. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Az egyértelműségnek, az áldozatkészségnek, a lelkesedésnek az a neme, mely akkor mutatkozott, csak nagy ritkán, a közös veszély érzetének élénk hatása alatt szokott előfordulni a nemzetek életében. Ily alkalmat államférfinak elszalasztani nem szabad. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Ha kormányunk fölismerte volna azt a nagy erőt, melyet a monarchia mindkét államában a közlekedés rejt magában, erős kezekkel markolhatta volna meg az események kerekét. De a

kormány meglegedett egy dementírozott toaszt meghallgatásával s összedugodt kézzel várta, hogy miként hall ölébe Bosznia képében az osztozkodás prédája, csupán arra tette magát érdemessé, hogy szaporítsa a történelem ama szomorú alakjainak számát, (Helyeslés a szélső balfelől. Halljuk! Halljuk!) kiknek a feladat meghaladta tehetségüket s kicsiny eszközökkel tétovázva jelennek meg a nagy események fórumán s akaratlanul bár, de nemzeti válságok előkészítői lesznek. (Helyeslés és tetszés a szélsőbalon.)

De még egy körülmény van, mely azt bizonyítja, hogy önök maguk sem hihetik, hogy Bosznia megszállása és ma már anectálása előkészület volna az orosz hatalmi terjeszkedés meggátlására. Önök maguk bevallották a 78-iki feliratban, hogy az occupatio súlyos akadályát képezi államháztartásunk rendezésének; bevallották, hogy általa veszélyeztetve van az önök által féltékenyen őrzött dualistikus rendszer, mert oly elemek csatoltattak a monarchiához, melyek a nemzetiségi egyensúlyt megzavarhatják.

No hát, t. ház, aki mérkőzésre készül, a végből, hogy egy világhatalom továbbterjedésének útjár állja, az nem azzal kezdi, hogy a dualismusba általa elértnek vélt állami konsolidációt a bomlás veszélyének tegye ki és saját pénzerejét és hadi reputációját, lehet nehéz, de mindenesetre dicstelen csatározásokban elsorvassza. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Bármennyit latolgassam a keleti terjeszkedés érdekében felhozott indokokat, én Bosznia meghódításában, melyben kár és sok rossz van, de haszon és jó semmi sincs,- nem látok egyebet, mint kísérletet az olasz- és csehországi csorbák kiköszörülésére. A koronából az európai viszonyok hatalma alatt kihullott egy pár drágakő s kormányunk elég ízléstelen azt hinni, hogy e drágaköveket pótolni lehet Boszniából idehozott értéktelen szikladarabokkal. (Helyeslés a szélső balfelől.)

Nekem, t. ház, nincsen bátorságom ilyen politikát

támogatni. Én soha és semmi körülmények között nem tartom megengedhetőnek azt, hogy a népek indokolatlan kedvtelések luxus articulusanak tekintessenek. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Am mondják azt és bizonyítsák be, hogy hazánk létérdeke, külbiztonsága, területi épsége, Bosznia nélkül meg van támadva; vagy bizonyítsák be, hogy gazdagságtól duzzadó, gyors lüktetésű közéletünk nem fér meg eddigi medrében s a nemzeti tevékenység új tért igényel: s én szívesen megszavazom, hogy koronánk dicsősége új tartománynyal növeíttessék. De semmit sem bizonyítani, a valódi célokot eltitkolni s kalandos vállalatba elegyedni mistikus ürügyek alatt, (Helyeslés a szélső baloldalon.) ez a kormány aulicus irányának olyan bizonyítványa, mely ellen a ház ezen oldala hazafias kötelességének ismeri a leghatározottabban küzdeni. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

A politika sem nem dogma, sem nem bölcsészet. A concret viszonyok concret tudománya az, mely igen gyakran kénytelen a helyzet követelményeit absolut igazságok rovására is számba venni. Én tehát eltekintek az ideális céloktól s arra kérem önöket, hogy magyarázzák ki magukat. Mondják meg, hogy miért nem hagyhatják oda Boszniát, miután már bebizonyult, hogy semmiféle politikai célt el nem értek vele?

Elöttem tarthatatlannak mutatkozik azon felfogás, hogy nagy hatalmi állásunk reputációjáért kell benn maradnunk. A nagy hatalmi állás nagy terhekkal és nagy előnyökkel jár. A nagy terheket érezzük, a nagy előnyöket nem látom sehoh. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Nagy hatalmi állásunkat furcsán magyarázza meg azon körülmény, hogy az illetékes körök osztozkodási vágyának boszniai silány prédánál egyéb nem jutott!

De hát ez megjutott. Meghódítottuk sok áldozattal; adminisztráltuk a lajtántúli társadalom zugolyainak azon csöcselékével, mely mindig elő szokott búvni a homályból, valahányszor népek leigázásáról van szó; (Úgy van!

a szélső baloldalon.) végre az előadó úr szerint elfojtottuk ji lázadást is, még pedig a hivatalos jelentésekből ítélve, annyi győzelmes csatában, mennyire nem igen emlékszik ily rövid idő alatt a krónika. Nagyhatalmi állásunknak tehát elég van téve. Megmutattuk a világnak, hogy ha akarunk, hódítani is tudunk. Hát hagyjuk már ott Boszniát!

A hódítási politikának nincs meg nálunk semmi előfeltétele. Létezésünknek, fejlődésünknek, egész állami szervezetünknek történelmi alapja van. Amely percben megengedjük, hogy szervezetünknek más alapja is legyen, mint a történelmi jogfejlődés, abban a percben az illetéktelen aspirációknak s a válságra törekvő átalakulásoknak egész sorozata előtt megnyitottuk a zsilipeket. A jelenlegi rendszer kezében hiányoznak az eszközök államháztartásunk rendezésére. Nemzetiségeink egyáltalában nem mutatnak hajlamot arra, hogy consolidait viszonyok megteremtéséhez járuljanak.

Mindezen körülmény minket arra utal, hogy a konzervatív államok sorában foglaljunk helyet. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Nem vagyunk olyan eszesek, hogy exisztenciánk kedvéért »vabanque«-ot játszhatnánk, de annyira gazdagok sem vagyunk, hogy erőnket tekozolhassuk. Nálunk a területszaporodás nem erőgyarapodást jelent, hanem erőmegozlást. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Hiszen senki sem tudja, mi történjék az új tartományokkal. Magyarországnak nem kell, elég neki egy Horvátország. Ausztriának nem kell, elég neki egy Dalmátia. Hogy pedig annectálás esetén a közös kormány-nak adassék, az ellen, úgy hiszem, mindkét állam tiltakoznék. Önök emlékeznek, hogy Archimedes a földön kívül egy pontot kért, honnan a földet kidobhatni vélte sarkaiból. Bosznia idecsatoíása nem lenne egyéb, mint egy archimedesi pont egyfelől a katona urak kezében alkotmányosságunk ellen, másfelől a szlávhatalom kezében, állami constructiónk ellenében.

Nem kell tehát Bosznia senkinek, mert mindenki

érzi, hogy a köztevékenységnek nem lehet addig sikere, míg pénzünk és vérünk az odaváló sziklák törmelékei által szívatik föl. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Miért nem hagyják hát ott Boszniát? Azt hiszem, a bennmaradás ugyanazon indokból történik, melyből a megszállás történt Ezen indoknál nem a józan ész törvényei bírnak döntő súlylyal, hanem azon fatalistikusnak tetsző esélyek, melyeket az események logikájának szokás nevezni. Részemről soha egy perzig sem hittem, hogy kormányunk saját akaratát érvényesíti, midőn segédkezet nyújtott Bosznia megszállásához. (Úgy van! a baloldalon.) Meg vagyok győződve, hogy ezen ügyben kormányunknak sem nézete, sem akarata nem volt Az elbocsájtott kő a földre hull; hajtja a vonzerő; az iránytű sarka éjszakanak áll, mert nem menekülhet a delejesség törvényei elől. Nos, az intézményeknek szintén gravitáló törvényei vannak, melyek elől sem kormány, sem nemzet nem menekülhetnek. Olyan intézménynek, t. ház, melyről másfél évtized eseményei bebizonyították, hogy nem képes több százados traditiókat elosztatni s mely csak arra volt jó, hogy azon természetes érdekelletéteket, melyeknek kiegyenlítésére vállalkozott, még jobban előtérbe állítja; olyan intézménynek, mely létokát azon tévedésre alapítja, hogy gyengébbek vagyunk, minthogy mint öncélú ország, saját nemzeti inviduálitásunkra támaszkodva, fennállhasunk; egy ilyen intézménynek, mely létrejövetelét és fenntartását kishitű lemondásnak köszönheti: egy ilyen intézménynek szükségképi következménye egy önállótlan kormány és egy resignáló többség. (Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)

A kormány ezen ügyben nem saját akaratából működött, hanem fölhasználtatta magát; (Úgy van! a szélső baloldalon.) mert minket a közjogi helyzet annyira megfoszt a valódi alkotmányosság biztosítékaitól, hogy nálunk a kormány nem egy cselekvő hatalom, hanem egy rajtunk kívül eső hatalom végrehajtó közege. (Zajos helyeslés a szélső baloldalon.) Ezért van kormányférfiaink-

ban azon – különben megfoghatatlan – megalkuvási készség és nagy érdekekről való lemondási hajlam. Rendszerint a kormány nem tesz egyebet, mint ismétli a fegyvertelen ember megszaladását a fegyveres ellenség elől. Nálunk a parlamenti élet nem a souverainitási tényezők kölcsönös érdekeinek méltányos transactiójában nyilvánul, hanem az egyik tényezőnek az akaratában és a másik tényezőnek az engedelmességében. Mi összejövünk és tanácskozunk a parlamentben; de ha azt hisszük, hogy saját akaratunkat fogjuk érvényesíteni, akkor önmagunkat játszuk ki, mert általunk nem a nemzeti akarat érvényesül, hanem kegyelem gyakoroltatik velünk, midőn megengedik nekünk, hogy itt szónoki figurák elmondásában gyakoroljuk magunkat. (Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)

Állításomat bizonyítani tudom. A hadsereg szelleméről lévén szó, a miniszterelnök úr azt jelentette ki, hogy maga azon tény, hogy itt hibáztatólag szólhatnak a hadseregről, bizonyítja, hogy az nem rossz szellemű. Világosan ki van ezzel mondva, hogy törvényhozásunkban az álladalmi hatalom egyik szerve fölött kritikát gyakorolni veszélyes. De ki van az is mondva, hogy oly állapotokat értünk meg, midőn a nemzeti akarat érvényesülése immár csak másodrangú kérdés.

És ez igen természetes olyan országban, mely nem akar az államéletben magasabb ethikai feladatokat ismerni s közönyös az iránt, hogy mint individuumnak szava legyen az államok tanácsában. Összes cselekvőképességünk kimerítettnek látszik, ha – portánkon belül – egyik napról a másikra eltengődnünk sikerül. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Kormányzásunk fő-fő titka abban áll, hogy furfangos indokokat találjon a nemzeti érdekről való lemondáshoz. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Az új helyzet új jelszavakat teremtett: a lemondásnak, a kivihetlenségnek, a kényszerhelyzetnek jelszavait. E jelszók hatása alatt elvesztette a közélet minden varázsát s az emberek fásult közönnyel szemlélik, hogy nálunk minden

megtörténhetik, ami a nemzet érdekei ellen van. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ne ámítsuk magunkat, t. ház, azzal, hogy nálunk az alkotmányos élet kellékei megvannak. Hiszen a nagy többség nem akarta Bosznia megszállását és mégis megtörtént; a nagy többség szeretné abbahagyni az occupátiót és mégis fenntartatik az.

Mi teszi lehetővé e kényszerhelyzetet? Az, hogy azon eszköz, melylyel valódi súlyt lehetne kölcsönözni szavunknak, nem a mi kezünkben van. (Úgy van! Helyeslés a szélső baloldalon.) Az a kiegészítés, melyet igen sokan az alaptörvények érinthetlenségével akarnak felruházni, de melyet én egy elhibázott expediensnél egyébnek nem tartok, épen azért bizonyult veszélyesnek, hogy agy minket, mint Ausztriát megfosztott a hatalmi eszközöktől s a hadsereget olyan intézménynyé tette, melynek felelőssége kívül esik a mi hatáskörünkön s ennél fogva sem nem a mienk, sem nem az osztrákoké, hanem kizárólag a korona szolgálatában áll. Innen van az, hogy a két állam nem erősödött a szövetkezés által, hanem gyengült; mert mi nem támaszai vagyunk egymásnak, hanem kegyelemért versenyző felek ott, hová a hatalmi eszközt elhelyeztük. (Úgy van! Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) E megalázó versenyben mindig az a győztes, aki a meghunyászkodásnak minél több bizonyítékát tudja felmutatni.

Az ilyen állapot nem maradhat következmények nélkül, mert az intézmény olyan mint a levegő: mindent átkarol; éltet, ha egészséges; halált rejt magában, ha megromlott, s ha súlyát nem is érezzük közvetlenül, de hatását megérezzük mindenekben. Ezen állapotból következik az, hogy nálunk csak az fogadtatik el gyakorlati politikának, ha lemondunk érdekeinkről, s így a gyakorlat nevében tönkre tétetjük magunkat. Ezen enerváló rendszer következése az, hogy keleti politikánk olyan irányt vehetett, mely mindkét állam érdekétől és aspirációitól eltér. Innen van az, hogy a hadsereggel szemben nincsen más jogosultságunk, mint a teherviselés jogosultsága; s

innen van az, hogy azon nagy fajharcnak, mely körülötünk mindinkább bontakozik ki a vajúdás homályából, kötött kézzel nézünk elébe.

Mindezzel, t. ház, bebizonyítottnak vélem, hogy a kormány nem saját akaratából működött, hanem végzetszerűleg hajtattott egy rendszer természetes nyomása által. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Ez azonban nézetem szerint nem gyengíti a felelősség azon nagy súlyát, mely a kormány vállait terheli, mert elsősorban a kormány érezhette meg az alkotmányos garantiák hiányát s így elsősorban neki volt kötelessége e hiány pótlására a szükséges lépéseket megtenni. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Kétszeresen terheli a felelősség a miniszterelnök úr személyét, (Úgy van! a szélső baloldalon.) kinek ellenzéki vezér korában tett nyilatkozatai bebizonyítják, hogy a maga idejében fölismerte e rendszer veszélyeit, (igaz! a szélső baloldalon.) Kormányra lépésének nem abban áll végzetszerűsége, hogy elhagyta a zászlót. A meggyőződés változtatásnak is meg lehet a maga jogosultsága, s hála a gondviselésnek, a zászló nem maradt a porban! Hanem lépésének végzetszerűsége abban áll, hogy neki, mint diszkrétitait embernek kétszeresen kellett meggömbölni, hogy a korona bizalmát megnyerhesse. (Zajos helyeslés a szélső baloldalon. Úgy van!) Önök többségben vannak s így megszavazhatják az előterjesztést. De kérem fontolják meg, hogy az a politika, melyet nem argumentumokkal támogatnak, hanem csak szavazattal, nem jó politika. (Úgy van! a szélső baloldalon.) A t. előadó úr a traditio nevében kérte az előterjesztés megszavazását. E traditio alatt ő azt érti, hogy nálunk a kormánynak mindig többsége van. Igaz, hogy 1867. óta ez így van. De a traditiók leszármazása, t. előadó úr, nem ilyen rövid életű. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Olyan korszak, melyet jogfeladások, kormányzási visszaélések, közérkölcsök szörnyű meglazulása tett emlékezetessé, nem szokott a nemzeti hagyományok anyagául szolgálni. (Úgy van! A

szélső baloldalon.) Még a családi életben is az ősök dicső tetteihez fűzik tradíciók, nem pedig az unokák beteges kinövéséhez. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Igenis, a magyar törvényhozásnak vannak tradíciói. Szigorúan ragaszkodni a törvényességhez, önzetlen becsületességgel küzdeni a fórumon, sértetlenül fõntartani mindazt, mi a nemzetnek becses, (Úgy van! Úgy van! a szélső balon.) útját állani minden hatalmi ténynek, mely a nemzet megrontására tör: íme, ezek azon törvényhozási tradíciók, melyek lelketem áthatották midõn e teremben helyet foglaltam s melyeknek nevében én nem szavazom meg az elõterjesztést, hanem pártolom a Helfy Ignác és Eötvös Károly barátaim által benyújtott kisebbségi véleményt. (Élénk helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)

A középiskolákról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor.

1883. március hó 14-én.

T. ház! Azt hiszem, nem igen van ember Magyarországon, aki már régen ne óhajtaná, hogy középiskolai oktatásügyünk általános törvény útján szabályoztassék. A magasabb cultura és az államiság érdekei egyaránt követelik ezt már régóta. Azt az anarchiát, mely a tudományos mérték meghatározásánál országszerte uralkodik, meg kell szüntetni, ha azt nem akarjuk, hogy középiskoláink teljesen letérve feladatuk magaslatáról, növendékeik, toborzó intézetekké fajuljanak, ahol araszszal mérik az osztályzatot, a felelősségnek semmi súlyát nem érezvén a bizonyítványok kiállításánál. Az is tűrhetetlen volt középiskolai rendszerünkben, hogy a tanárképesítés nem volt elég szabatosan és elég kötelezőleg körülírva. A legtűrhetlenebb pedig az volt, hogy olyan intézetek is vannak, melyek nem a magyar haza szeretetében nevelik fel az ifjúságot, hanem úgy bocsátják – rendszeren külföldi – egyetemre és később az életbe, hogy az illető kedélye nincsen megművelve, sem megtermékenyítve a honpolgári kötelezettségek érzelmei által. Ily körülmények között élénken érzem én is annak szükségét, hogy viszonyainknak, nemzeti természetünknek és a kor igényeinek megfelelő középiskolai törvény alkottassék. így fogva fel a dolgot, mindenesetre nagy felelősséggel jár egy olyan javaslatot el nem fogadni, mely azzal a követeléssel lép föl, hogy a középiskolánknak a tanulók tudományos mér-

tekében, a tanárok képezésében és a magyar állam-
eszmé elhanyagolásában gyakorta nyilvánuló visszasságait
kiegyenlítse. (Halljuk!)

Elismerem, t. ház, hogy az előttünk fekvő, javaslat a
bajok egy részén segíteni törekszik. Átlátom azt, hogy a
tanári jogosultság megszerzésének állami szabályozása
épen nálunk, hol az államegység eszméje még nem haj-
tott minden honpolgár szívében elég erős gyökérszála-
kat, el nem engedhető szükségesség. Elismerem, hogy a
külföldi segélyezés korlátozása, a felsőbb osztályokban a
magyar nyelvnek és irodalomnak magyar nyelven való
tanítása, ugyanezen tárgyaknak a tantervbe való föltétele,
a tanárvizsgálati nyelv meghatározása – oly intézkedések,
melyek az eddigi helyzettel szemben tetemes javulást ígér-
nek. Azt sem fogom tagadni, hogy midőn a kormány fen-
tartja a tankönyvek megvizsgálásának, eltiltásának és el-
kobzásának jogát; midőn gondoskodik némely iskola be-
záratásának eshetőségéről, vagy nyilvánossági jogának
megvonhatásáról: oly céltudatos törekvést árul el, mely
gátat kivan végre valahára: vetni az. állam azon indokolat-
lan türelmének, amely valóságos melegágya volt a nem-
zetiségi szédelgők jénainak.

De midőn mindezt elismerem, önként merül fel a
kérdés, hogy e csak némi részben oktatási és pedagógiai,
hanem legnagyobb részben államrendőri feladatok kitű-
zése és megoldása (igaz,! Igaz! A szélső baloldalon.) meg-
oldja-e egyszermind a középiskolázás kérdését a maga
nagyságában? Vajjon az általam előszámlált előnyöket
csupán azon nagy áldozatok árán lehet megszerezni, me-
lyeket e javaslat az iskolázás ügyétől követel? Én azt
hiszem, hogy nem. Amaz előnyök jól, sőt jobban meg-
fértek volna egy jó törvény sáncai között. (Úgy van! a
szélső baloldalon.) Nem szükség azokért középiskoláink
történelmi fejlődésének oly sok gyökérszálát ketté met-
szeni; nem szükség a formalítások legmerevebb békóiba
zárnunk a középiskolák életét; nem volt szükség közoktatás-
ügyünket a ministeri beavatkozásokkal annyira elárasz-

tani, hogy abban füljön a tanárok minden öntevékenysége. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Én azt a kevés jót, mit a tanárok képezése és a magyar állameszme szempontjából e javaslatban találtam, úgy képzelem, mint a fűszert az elrontott ételben: csak arra való, hogy az étel rossz voltát még inkább feltüntesse.

Számban véve a közóhajtást, mely e javaslatához fűződik s megemlékezik az előkészületekben, enquetirozásoknak és szövegezeseknek azon sokféle nemeiről, melyek e javaslatot megelőzték s tudva azt, hogy olyan ügyről van szó, melynek szálai egyfelől történelmi fejleményű érdekekkel vannak összefonva, másfelől vezető fonalul szolgálnak kulturális haladásunk nagyfontosságú mezején: azt reméltem, t. ház, hogy oly javaslatot nyerünk tárgyalási alapul, mely – a nehéz küzdelmek árán megszerzett történelmi jogok számbavételével, a kor igényei szerint veti meg alapját a jövő nemzedékek hazafias erkölcsi, értelmi és testi nevelésének. Bölcs compromissumot vártam tehát a meglevő állapotok s a tudományos fejlődés igényei között. De nem kaptuk meg sem az egyiket, sem a másikat.

A bizonyításért nem kell messze fáradnunk. A kérvények hosszú sorozatát s azon tiltakozásokat, melyek a t. ház előtt fekszenek, élénken tanúsítják, hogy a középiskolákat fentartó felekezetek mily nagy aggodalommal tekintenek a javaslatra s mennyire sértve érzik általa önrendelkezési jogukat.

Az igaz, hogy ez még nem azt teszi, mintha a javaslat feltétlenül rossz lenne, mért ez inkább csak symptomája, mint mértéke a javaslatnak. De ha azt látjuk, hogy az aggodalmak jó nagy része jogosult; ha tekintetbe vesszük, hogy a suprema inspectio címén oly beavatkozásokat igényel a kormány, melyekre sem a tudományos képzettség, sem az állameszme szempontjából semmi szükség nincs: (Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.) akkor lehetetlen elzárkóznunk azon feltevéstől, hogy itt a központosítási iránynak az iskolák eddigi önkormányzati életével merőben ellentétes rendszere céloztatik. (Úgy van! a szélső

baloldalon.) Nem felekezeti helyzetem vezet   kérdésben. (Helyeslés.)  n, t. h z, az orthodoxiát sem a csodarabbikn l, sem papizmusn l, sem a protestáns auton mi n l nem szeretem.  n belátom, hogy minő elengedhetetlen érdek fűződik ahhoz, hogy a magyar állameszme egyedüli jogosultsága és lehetősége minden honpolgár szellemébe beoltass k. Azt is tudom, hogy minden államnak joga, nálunk meg épen kényszerűség az általános nevelésbe bizonyos  llamethicai ir nyat adni.  n tehát örömmel üdvözlöm az állami ellen rzsnek, s t beavatkozásnak mindazon nemét, melyet e cél szükségessé teszen. (Helyeslés a szélső balfelől.) De feltétlenül hib ztatnom kell, hogy a magyar állameszmét c g l használva fel, oly megszerzett jogok is elkoboztassanak, melyeknek gyakorlása semmi körülmények között nem jöhet  s ze tk z sbe az állam érdekeivel. ( gy van! a szélső baloldalon.) Pedig az egész javaslat hemzseg az iskolai önkormányzás ellen intézett támadásoktól. E téren mindenki adós maradt a felelettel, hogy miért szükséges a ministeri hatalom körébe vonni azt, ha egy tanuló egy év alatt két osztályt kivan végezni, vagy ha más intézetben érettségi vizsgát tenni, mint ahol tanult; vagy miért szükséges az államra nézve az, hogy a minister beleavatkozz k a tanrendbe, a tanárok létszámának, működésének kutatásába; vagy miért szükséges kutatni az oszt lyonkinti népességet, az óraszámot, az iskolai anyag nyveket, az iskolai vagyont állását, kezelését, elhelyezését?

M r említettem, hogy ezen javaslat akkor felelt volna weg a v rakov snak, ha az egy okos kiegyezésnek lett volna következménye. De nem  gy van. Reám a javaslat azt a benyomást tette, mintha egy csatatervet olvasn k, mely azon rendelettel végződik, hogy az ellenséget meg kell verni. A miniszter  r ellens gn k nézte a felekezetek által fentartott iskolát s a helyett, hogy compromissumot készített volna, csatatervet készített, melyben el van rendelve az ellenség elfogatása és megkötözése.

Világosan látható e javaslatban a legyőzött auton -

mikus iskola vonaglása, amint lassan kiapadnak nála az önkormányzati véredények; (Mozgás és felkiáltások a szélső baloldalon: Igaz! Igaz!) és látható a győző fél kapzsisága, amint az eddigi szabad tevékenységet a rendeltetmények rubricáiba beilleszteni törekszik. (Úgy van t Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ismétlem, nem felekezeti szempont vezérel. (Halljuk t Halljuk!) A merev centralisatiót épen úgy hibáztatom az állami iskoláknál, mint felekezetiéknél. Ezeknél még megelégszik a javaslat, ha a vérkeringést néhány főúterben megakadályozza, de a nem felekezetiékek még csak lélekezni sem szabad ministeri jóváhagyás nélkül. (Élénk tetzés szélső balfelől.)

Az ember e javaslatot olvasva – kíváncsi lesz, hogy minő földöntúli belátással áld meg a gondviselés egy embert, ha az Magyarország cultusministerévé lesz? (Derűtség a szélső balon.) Ő menti föl a tanulót a köteles tárgyak tanulása alól, ő határozza meg a tanhelyiségeket^ ő engedélyezi a javító vizsgálatokat, ő szabja meg, ha vajjon a tanuló végezhetne-e egy év alatt két osztályt, ő állapítja meg a fegyelmi eljárás módozatait, ezek alapján ő hozza a fegyelmi határozatokat, egyszóval, törvényt hoz, kormányoz, administrai, ítél, végrehajt, kinevez és gyakorolja mindazon funkciókat, melyeket a hatalom számára valaha kitaláltak és ki fognak találni. (Úgy van! a szélső balfelől.)

Egyebektől eltekintve, két dolog ebből mindenestre következik: először, hogy a minister úr igen jó véleménynyel van önmaga iránt; másodsor, hogy igen rossz véleménynyel van saját tanárai iránt. (Élénk derűtség a szélső balfelől.)

A javaslat 73. szakasza több, mint 40-szer állapítja meg a ministeri beavatkozás szükségét. Oly neme ez a gyámkodásnak, mely lehetetlenné teszi az intézetek erős és egészséges fejlődését, mert mindennemű fejlődéshez mozgási tér és cselekvési képesség szükséges. Akit mindig járszalagon vezetnek, az nem tanul meg soha járni.

Ez az örökös beavatkozás nem egyéb, mint bizalmatlanság az emberek iránt. Pedig nincs nagyobb tévedés, mint azt hinni, hogy az embereket a gyanakodás és bizalmatlanság által jobbakká tesszük. Ellenkezőleg. Az állandó ellenőrzés által kiöljük az erkölcsi rugókat. (Helyeslés a szélső balon.) Az a munka, melyet az önmagát kormányzó intézet végez, a legtöbb esetben hivatásszerű munka, mert az az erkölcsi felelősség érzetének súlya alatt nem ambíciók által sarkalva jött létre. (Tetszés a szélső balon.) De az a munka, melyet a felsőbb ellenőrzés disciplinája alatt, a hivatalos rendeletek iktató könyve szerint végez az iskola, igen sokszor magán fogja hordani a robotmunka felületességét, ürességét és tákolási jellegét. Fokozza e bajt, hogy a tanárok állami tisztviselőkké tételnek.

Hát én nem kutatom, miért van az, de tény, hogy a társadalom mai felfogása szerint a magyar állam tisztviselője nem tekintetik független gondolkodású egyénnek. Ilyenformán a tanár a központosítás miatt elveszíti az öncselekvés erélyét s tisztviselői állásánál fogva elveszíti meggyőződésének függetlenségét. Hogy minő nemzedékek fognak ekként a középiskolából kikerülni, arra még gondolni sem jó. (Helyeslés a szélső balfelől.) A középiskolai centralisáció ellen erős érveket találhatott volna a minister az angol középiskolai rendszerben. Az ország egyik kiváló szakemberétől, Felméry Lajostól kapott is e tekintetben igen terjedelmes jelentést. E jelentés közvetlen tapasztalatok alapján van szerkesztve. Hanem a tapasztalatok – úgy látszik – nem arra valók, hogy belőlük a kormány tanúságot mérítsen.

Pedig nem mondhatjuk, hogy a minister úrbán nem volna meg a hajlandóság az idegen minták utánzására. Csakhogy úgy látszik, hogy a mintának németnek kell lenni, (Úgy van! szélső balfelől.) mert a tankönyv-gyártó cultusministeri irodákban még mindig hisznek a német nemzet civilisatorius hivatásában. A középiskolázási javaslat, lényege is német mintákból van másolva. A bifurcatió

épen úgy, mint a nyolc osztályú, keretrendszer. Szerencsétlen gondolat mind a kettő.

Az elsőről, azok után, miket Herman Ottó barátom mondott, nekem kevés mondani valóm van. Midőn a javaslat elzárja az egyetem kapuját a reáliskolát végzett tanulótól, de ugyanazon tanuló előtt megnyitja, ha pótvizsgálatot teszen a latin nyelvből: akkor kimondotta, hogy a reáliskola és gimnázium között, a dolog érdemére nézve, különbség nincs. Ilyen formán minek való a dolgot complicálni? Ha pedig megvan a különbség, nézetem szerint oda kell törekednünk, hogy azt megszüntessük. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Kétségtelen, hogy a humán tárgyak legalkalmasabbak a növendék ethikai érzékét kifejteni; viszont az is igaz, hogy a természet nagy organismusának ismerete adja kezünkbe a kulcsot azon küzdelem jelentőségének fölismeréséhez, melyet az emberi haladás a természet irányában folytat. De épen ezért nekünk egyesíteni kell a két irányt, mert egész embert csak a kettő együtt nevelhet. (Tetszés.) Az egyik irány csak abstract lényeket növel, kik kívül állanak ez életen. Ezek csak arra jók, hogy szaporítsák a tudákos töprenkedők seregét. Ám a való élet nem a tudásban nyilvánul, hanem a cselekvésben. (Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.) A másik irány csupán gyakorlati embert növel, kiben a geometricus vonalak számtani arányai háttérbe szorítják a természet jogait s kiaszalják a kedélyből az eszményi világot. (Tetszés a szélső baloldalon.)

A minister úr azt mondta, hogy e két irány egyesítése már túlhaladott álláspont. De én hivatkozom azon memorandumra, melyet 1875-ben a műegyetemi tanárok nyújtottak be a minister úrhoz; hivatkozom a szegedi reáliskolai tanári karnak 1881-ben tett kijelentésére, melyben kimutatják, hogy a 4 év alatt a reáliskolai tanulók száma 8 ezerről 5 ezerre apadt; hivatkozom Poroszország, Szászország, Bajorország és Baden példáira, hol a különbség megszüntetése végett az elsőrendű reáliskolába bevették a latin nyelvet; hivatkozom Angliára, hol a bifur-

catióról nem tudnak semmit; és végre hivatkozom az oktatás feladatára, melynek más érdeke nem lehet, mint kifejtteni egy és ugyanazon növendékben az erkölcsöt is a classicaí irány által és a cselekvést is a reálirány által; (Úgy van! a szélső baloldalon.) és azt mondom, hogy a két irány egyesítése nem túlhaladott álláspont, hanem égető napikérdése a közoktatásügynek. (Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)

A másik pont, amire megjegyzést kívánok tenni: a 8 osztályú keretrendszer, úgy a miként azt Thun minis- ter ide hozta s miként az, igen kevés változtatással, ma is főnnáll. (Halljuk! Halljuk!) Ez a rendszer, t. ház, né- met termék. Ők találták föl, ők léptették életbe, az ő characterökből nőtte ki magát, miként metaphisicájuk, mely- nek ködbe vesző tudománya igen jó lehet rájuk nézve, de melynek becsét rajtuk kívül más halandó nem igen tudja méltányolni. Hát lehetséges, hogy a gymnasialis keretrendszer is igen alkalmasnak bizonyult Németország- ban. Van okunk ezt feltételezni azon nagy nemzeti sike- rek után, melyeket e nép a közelebbi időből fölmutatni tud. De mit tudunk mi fölmutatni, t. ház, azon 30 év nyo- mán, mióta e német minta szerint formaltatik az ifjúság? Közönyösséget a közdolgozók iránt, mértéktelen utilitaris- must, blazírt kedélyeket, elpetyhüdt közéletet, a közép- szerűség uralmát minden téren, sterilitást az alkotások- ban, embereket hit és eszmények nélkül, (Helyeslés a szélső baloldalon.) telve ferde világnézetekkel és jogosu- latlan ambíciókkal. (Helyeslés a szélső baloldalon.) A min- tázó körök által lenézett 48 előtti rendszer, – mely a 6 évi anyaggyűjtést az úgynevezett phylosophiai tanévekben feldolgozta, – minden fogyatkozásai mellett is tudott nagy alakokat, nagy erkölcsöket termelni. (Úgy van! a szélső baloldalon.) De a mai rendszer, mely nem tesz 8 évig egyebet, mint eritica nélkül anyagot anyagra halmoz, csak tömeget termel. Tömeget, melyből hiányzik a meggyöző- dés ereje s az egyéni érték önbizalma s mely ennek foly- tan nem cselekszik, csak mozog; nem alkot, csak másol:

nem talpon áll, hanem a földön csúszik. Jól tudom, hogy ez nem egészen az iskola műve, de azt is tudom, minő nagy része van ebben az iskolának. (Tetszésnyilatkozatok a szélső baloldalon.)

Méltóztassanak csak megfontolni, hogy mi történik a növendék kedélyével 10 éves korától 18-ig? Az átlag-nevelésnek tömegrendszere lesikárolja az akaratsnak mindazon vonásait, melyekből az egyéni character domborodnék ki, a sokat akarás megteremti a tantárgyak túlhalmozását s ez által örökös kapkodásra utalja a tanulót, hogy idejekorán tanuljon meg felületesnek lenni a tudásban (Igaz! Igaz!) s alkalmazkodónak lenni az erkölcsökben. (Úgy van!) Ez a rendszer, mely mindig uniformiroz a nélkül, hogy időt adna a növendék hajlamainak kiforrásához, nem embert növel önálló gondolkodással és egyéni indulatokkal, hanem figurát, mely megtanult egy bizonyos chablon szerint mozogni, egy másik chablon szerint gondolkozni, egy harmadik chablon szerint érezni. Mihelyt ott hagyja az iskolát s a chablon merev formái helyett az élet hullámzó és változatos követeléseit állanak elő, azonnal megszűnik minden cselekvési, gondolkodási és érzési képessége. (Tetszés a szélső baloldalon.) Ott áll az élet feladatai előtt. Kellő tudás és akaraterő nélkül. Megszokta a tömegrendszerben a támaszt s magára hagyatva, sem megállani, sem megindulni nem tud. (Úgy van! Úgy van!) Nyolc évi leckemondásnak, conjugálásnak az az eredménye, hogy vagy haza megyén, ha maradt számára egy megélhetési otthon, vagy alamizsna után nyújtja ki kezét, rálépve azon szomorú ösvényre, mely a kabátos proletárságra vezet. (Tetszésnyilatkozatok a szélső baloldalon.)

Én, t. ház, olyan javaslatot, mely rendszerével e gyászos ösvénynek útmutatója, nem szavazok meg: hanem csatlakozom a Hegedűs László és Herman Ottó barátaim által benyújtott különvéleményhez. (Hosszantartó zajos helyeslés, éljenzés a szélső baloldalon és tetszésnyilatkozatok a bal- és jobboldalon.)

Az ipartörvény 122. §. tárgyalásakor.

1884. április hó 24-én.

T. képviselőház! Úgy hiszem, hogy a vita jelen előrehaladott stádiumában a t. ház hangulatával találkozom, ha minden színezés mellőzésével tisztán és kizárólag érveim elősorolására szorítkozom.

Alig van e házban nézeteltérés az iránt, hogy ipartörvénynyel itt-ott némi könnyítéseket el lehet érni, de virágzó ipart teremteni nem lehet; és midőn a törvényhozás arra határozta magát, hogy ipartörvényünket revízió alá vegye s az iparszabadságról a korlátolt ipar útjára térjen át, oly irányzatnak engedett, amelynek sikerét a forgalmi teoriák egyáltalában nem igazolják és melyet csak a gyakorlati élet fog kimutatni.

Ezen irányra az impulsust az ország iparosainak egyhangú követelése adta meg. Ezen követelésnek engedett a t. kormány is, midőn előbbi javaslatát visszavonva, hozzájárult a közgazdasági bizottság javaslatához.

Az iparosok kívánságai két főpontban culminálnak: az egyik a qualificatio kimondása, a másik a kényszertársulás eszméje. Mind a két pont az előttünk fekvő törvényjavaslat alapjául szolgál, mind a két pontot magáévá tette a tiszteit kormány is.

Ezen két főelv kimondása által szerencsésen megszüntették azon országos agitációt, melyet az iparoskörök megindítottak volt és mely épen most, a választások küzöben mindenestre kellemetlenné válhatott volna a koránra nézve. (Úgy van! a szélső balon.)

Constatálom, t. ház, hogy mindkét elv a javaslat egyes részletei által sok tekintetben meg van hamisítva.

A qualificatio elve meg van hamisítva az által, hogy megengedett az áttérés egyik iparágról a másikra; hogy megengedett, hogy iskolai bizonyítványok pótolják a gyakorlati éveket és hogy a képesítéshez kötött iparágak megjelölése épen azon kormányra bízatik, amely mint lát-szik, nem erős híve a qualificationnak. (Úgy van! A szélső balon.) A jelenleg tárgyalás alatt levő szakasz pedig meg-hamisítja a kényszertársulás elvét. Én, t. ház, nem csodál-kozom azon, hogy az igen t. többség bizonyos tartóz-kodó állást foglalt el a qualificatio kimondásánál. Ezen eljárásnak indokát megtaláltam azon hagyományokban, melyek a magyar törvényhozást egy félszázadon keresz-tül a szabadelvűség irányára terelték. De hogy a kény-szertársulás elvénél ezen javaslat azt, amit az egyik kezé-vel ad, a másik kezével visszavonja, azon valóban csodál-kozom.

A szakasz így szól: »Törvényhatósági joggal felruhá-zott és rendezett tanácsú városokban, továbbá oly közsé-gekben, melyeknél 100-nál több képesítéshez kötött mes-terséggel foglalkozó iparos-van, fel kell állítani az ipar-testületeket.« Ha csak ennyi volna, ez ellen nézetem sze-rint a kényszertársulás egyetlen híve sem tehetne kifö-gást. De a javaslat tovább megy, és oly feltételekhez köti a megalakulást, amely feltételek illusoriussá teszik jelen-tékeny részben magát a főcél. E feltételek két pontban foglalhatók össze. Az egyik pont szerint az iparosok két-harmad többsége kívántatik meg a megalakulásra; a má-sik pont szerint a törvényhatóságok hozzájárulása kíván-tatik meg a megalakuláshoz.

Mindkét feltétel túlságosan complicálja a kérdést, megnehezíti, sőt a legtöbb helyen lehetetlenné teszi a megalakulást.

Azok előtt, kik a kényszertársulás hívei, az a cél lebegett, hogy az iparosok bizonyos önkormányzati forma mellett organisálhassák magukat. Ugyanezen cél lebegett kétségkívül a közgazdasági bizottság előtt is, midőn az ipartestületek hatáskörébe felvette a tanoncok felfogadá-

sának, tanításának, ellátásának meghatározását, a tanonc és segéd ügy rendezését, a békéltető bizottság megalakítását, a szövetkezetek, a segélypénztárak megalakítását.

De úgy vagyok meggyőződve, hogy az a testület, amely tagjai egyrészének ellenzése mellett jött létre, sohasem lehet eléggé alkalmas az önkormányzati erély kifejtésére. Azt a sebet, amelyet a leszavaztatás által kapott, mindenki beviszi a testületbe, azt mindenekelőtt meg kell corrigálni magának a testületnek. Azon súrlódások, amelyeknek izgalmi közt a kétharmad többség létrejött, a vizsály magvait csiráztatják ki a testület kebelében s így az a testület az organisatió békés műve helyett meg kell, hogy küzdjön azon tagok keserűségével, akik leszavaztattak.

Ha tehát létrejött a kétharmad többség s megalakul az ipartestület, akkor keserűségekkel kell küzdenie. Ha pedig létre nem jön, akkor az egyik főcél, melyért az ipartörvényt revisió alá vettük, elesik. De a javaslat nem elégszik meg azzal, hogy kétharmad többséget kíván a megalakuláshoz, hanem kívánja a törvényhatóság hozzájárulását is.

Szeretném, ha valaki megmagyarázná nekem, hogy micsoda szervi összefüggés van a törvényhatósági közgyűlés és az ipartestület közt? (Helyeslés a szélsőbal felől.) A törvényhatóság politikai testület, legnagyobbbrészt administratív. Az ipartársulat társadalmi testület oly önkormányzati funkciókkal, melyek az iparosok, a segédek és tanoncok ügyeire vonatkoznak. Mi itt az összefüggés? Hogyan lett a törvényhatósági közgyűlés egyszerre szakavatott az iparos ügyekben? Értem, ha valaki a törvényhatóságok jogkörét szélesíteni akarja, de nem helyeselhetem azt, hogy a funkciók természetes köre összezavartassék, nem helyeselhetem, hogy oly irányban tágíttassék ezen hatáskör, mely nem hordja a helyes elintézés magvát magában, mert hiszen a törvényhatósági közgyűlés Megalakulása már magában véve kizárja e tekintetben a szakavatottságot.

Mindezekre nézve a t. minister úr azt mondotta tegnap beszédében, hogy nem akar erőszakot elkövetni. Engedelmet kérek, t. ház, mi nem erőszakot akarunk, hanem törvényt. (Tetszés a szélső balon.) S én valóban csodálkozom, hogy hogyan lehet erőszaknak nevezni azt, amit a törvény megállapít és erőszaknak nem nevezni azt, amit kétharmad többség és a törvényhatóság a szavazati esélyek mellett megállapít. (Helyeslés a szélső balon.) Nekem igazán csodálkoznom kell, hogy épen a ministeri székekről kell ily felfogással találkozunk. Amit az alkotmányos formák között meghozott törvény rendel: az erőszak. Hiszen ez egyenes felhívás az elégtelenséghez az iránt, hogy a törvény előtt hajoljanak meg, mint egy erőszakos tény előtt, de annak mint alkotmányos intézménynek tiszteletben tartását” ne tartsák magukra nézve szükségesnek. (Helyeslés a szélső balon.) Ezt teszi a minister úr érve, s én örülök, hogy épen ezen padosorokról figyelmeztethetem tévedésére.

Másik argumentuma a ministeriumnak az, hogy az ország iparosainak nagy többsége nem óhajtja a kényszerszállást. No hát ez nem érv sem mellette, sem ellene. Nem tudom egyébiránt, hogy a minister úr honnan merítette tudomását. Annyit részemről tudok, hogy maga a közgazdasági bizottság hivatkozik az iparosok óhajtására, maga gr. Zichy Jenő, ki e tekintetben igen illetékes, szintén hivatkozik az iparosok óhajtására; az iparosok országos kongresszusa egyhangúlag követeli a kényszerszállást, az iparosok országos értekezlete közvetlenül a javaslat tárgyalása előtt szintén helyeselte és a ház asztalán több, mint 70 kérvény fekszik, melyek kivétel nélkül hangsúlyozzák a kényszerszállás eszméjét. Honnan merítette tehát jobb tudomását a minister úr, valóban nem tudom; szeretném, ha előterjesztené, hogy mi is argumentumokat mentessünk belőle.

Mindezek után, t. ház, nem marad más hátra, mint elfogadni gr. Zichy Jenő t. képviselőtársam módosítványát. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Az állandó országház felállítása tárgyában benyújtott törv. javaslat tárgyalásakor mondott három beszéde.

1884. május 2-án, 1902. február 28-án és 1902. március 1-én tartott beszédeiben a már kész palota stylusának és berendezésének kritikája adja.

1884. május hó 2.

T. képviselőház! (Halljuk!) Szükségesnek tartom szavazatomat indokolni, minthogy oly párthoz tartozom, mely politikai irányának legfőbb forrását a nemzetben levő morális erőkből meríti és így a következetlenség vádja alá eshetnem, ha egy oly törvényjavaslatot nem szavazok meg, mely épen ezen morális tényezők között van hivatva egy jelentékeny hézagot pótolni.

Részemről, t. ház, nem szoktam és nem akarok elzárkózni azon tények elől, melyek a nemzeti öntudatot, az országnak és államnak saját individualitásába vetett hitét és meggyőződését serkentik, éberen tartják és fokozzák. Tagadhatatlan, hogy egy menumentális országház, melynek előkészülése összeesik a nemzet évezredes ünnepével, szintén a nemzeti öntudatot ébresztő és fokozó tények közé tartozik. Hiszen ezen épületműnek mintegy be kell tetőznie azon culturális életet, melyet oly sok viszontagság közt nemzetünk őseréje itt a nyugati civilisatió határszélén megalkotni képes volt.

Ha ehhez még hozzá veszem, hogy a nemzetnek egy régi vágya teljesül, ha alkotmányos életét egy századokra szóló országház építése által is mintegy stabilizálva hiheti; s ha hozzá veszem, hogy fővárosunk aesthikai fejlődése hatványozott mértékben nőni fog egy ily épület által:

talán szükségtelen mondanom, hogy én általánosságban helyeslem azt, hogy a képviselőház egy nagyszabású mű alkotásával járuljon az ezredéves ünnephez; hogy barátja volnék ennek még az esetben is, ha a mű a vagyoni erőnek némi túlbecsülése mellett jön is létre.

De a tékozlásnak, t. ház, barátja nem vagyok sem ezen, sem más téren. Azt tartom, hogy ki-ki úzzon kedvteléseket saját magánvagyonának terhére, (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) de azon vagyonnal szemben, mely felett itt e házban történik intézkedés, mindnyájunkat a legkomolyabb kötelezettség és legnagyobb felelősség terhe illet meg. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Méltóztassanak költségvetésünkre tekinteni. Évek óta nem ideiglenes, hanem állandó deficitekkel küzdünk. Kötelezettségeink oly nagyok, hogy bevételeinkből a folyó szükségletek fedezésére igen jelentéktelen rész marad fenn. És méltóztassanak népünk vagyonosodási helyzetét mérlegelni. Súlyosabb terheket egyetlen nép sem visel, mint a mienk; a kivándorlás aggasztó mérveket öltött; a termő talaj sok helyen kiaknázva; az erdők pusztulóban; a panasz általános és indokolt s e bajokkal szemben maga az állam erőtlennek bizonyul, mert függetlenségével együtt hiányzik kezéből az eszköz, amelylyel orvosszerként léphetne föl. Ily körülmények közt 9.500,000 forintot, sőt mint Apponyi és Somsich t. képviselő urak alapos számítás útján kimutatták, 15 millió forintot költeni egyetlen egy épületre, ez, t. ház, bocsánat e kifejezésért, több a tékozlásnál, ez már valóságos szédelgés. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Azt mondja a bizottsági javaslat, hogy a jövőre szóló nagy alkotásoknál nem szabad kizárólag takarékosági szempontokból indulni ki és hogy a tervezet szerint elkészülő mű a szemlélővel éreztetni fogja az állam politikai jelentőségét. Hiszen nincs itt szó a takarékoságról. Ha takarékoságról akarnánk beszélni, akkor absolute fel kellene hagynunk az építkezés minden tervével; már pedig azzal felhagyni tudtommal senki sem akar. Itt csak

arról van szó, hogy a nemzet vagyoni ereje nem bírja meg, hogy 15 milliót a közforgalomból elvonjunk és a fructificatio minden reménye nélkül egyetlen egy épületbe fektessünk és ott lekössünk. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Itt arról van szó, hogy ne üzzünk az állami építkezések terén is »fenn az ernyő, nincsen kas« politikát. Azt tartom, nem szerencsés gondolat az állam politikai jelentőségére hivatkozni. Az állam politikai jelentősége akkor lett volna megőrizve, ha a kormány nem követ oly külügyi politikát, mely a nemzet érdekeivel ellenkezik; akkor lett volna megőrizve, ha a zavargó Horvátországot a magunk erejével fékezzük meg, nem pedig Bécs segítségével. (Élénk helyeslés a szélső balon.) Az állam politikai jelentőségének önálló gazdasági élettel és önálló hadsereggel szokás és lehet érvényt szerezni, nem pedig egy túlcsigázott áru épülettel. (Helyeslés a szélső balon.)

Amily súlyosak az aggodalmak, melyek pénzügyi szempontból fölmerülnek, ép oly súlyosaknak tartom azokat is, melyek architectonicus szempontból hozhatók fel a javaslat ellen. Amint a bizottság javaslatában olvasható és amint a kiállított mintából látható, „a pályázatok közül a minister úr által úgynevezett romanticus styl, helyesebben mondva, a gót vagy csúcsíves rendszer fogadtatott el és ajánltatik elfogadásra. Nekem, t. ház, ezen építési rendszer ellen önmagában véve nincs és nem lehet kifogásom. Jól tudom azt, hogy ez egy több százados fejlődésnek képezi örökszépségű betetőzését az építő művészet egyik irányánál. Elismerem, hogy ezen építési rendszer a legharmonikusabb alkotás ott, ahol helyén van. Ezen építési rendszer a XI., XII. és XIII. században kezdődött és fejlesztetett műegészség. Tehát oly korban, midőn a vallási rajongásnak és a dogmák mysticismusának teljes hatalma alatt állott az emberiség.

Ezen építési rendszer az egymásból kinyúló részleteivel, azoknak fokozatos emelkedésével és egy magas, külön álló pont felé gravitálásával ép oly szerencsésen jelképezi az akkori emberiség általános törekvését: az isten-

hez való emelkedés vágyát, mint amely szerencsésen jelképezik a keskeny és világtalan ablakok, a sötét és titkoszatos fülkék, a magas és komor boltívek azon asceticus irányt, melyre az akkori kor szelleme az embereket utalta. (Igaz!)

Ismétlem, hogy az egyházi építkezésnél, tehát ott, ahol a kedély világa az uralkodó, ahol a hitnek döntő ereje van, a gothicát a lehető legharmonikusabb alkotásnak tartom.

De, t. ház, mi nem az ájtatosságnak akarunk csarnokot emelni, hanem a Parlamentarismus által a diadalra jutott népfenségi eszmének. Itt tehát nem a mysteriumok, nem a hitbuzgóság, nem az engedelmisség, hanem a világgosság, a kötelességérzet, a meggyőződés lesznek irányadók. (Úgy van! a szélső balon.)

A szólásszabadság és az érvek küzdelme mindig rosszul fog beleilleni a gothica fülkerendszerébe. Egy oly épületnek, amely culturális életünk egyik szegletkövét képezi, mindig valamely gondolatot kell kifejezni. Annak teljes összhangban kell állania saját rendeltetésével, amiképp összhangban is vannak a világhírű dómok széles talapzatai és egy pont felé irányuló csúcsai a katolikus egyház halhatatlan szerkezetével.

Azon eltérés, mely egy parlament hivatása és egy oly épületmű közt van, melyet a középkor vallásnézete és romanticus szelleme teremtett meg, igen szembeszökő. Arra, hogy az orgona hangja visszhangos accordokban zúgjon végig az ájtatoskodó gyülekezet fölött, a gótstílus boltíves oszloprendszere igen alkalmas, valamint arra is, hogy a vezeklés és a gyónás háborítatlanul és odaadó buzgósággal gyakoroltassék.

De, t. ház, itt parlamentről van szó, itt az emberek nem elzárkózni akarnak egymástól, hanem találkozni akarnak egymással; itt tanácskozásra gyűlnek össze, itt tehát világosságra és acusticára van szükség, már pedig agy a világosságot, mint a helyes acusticát a gót forma teljesen kizárja.

Minden építészeti stylt a nép szelleme, felfogása és szükséglete szokott létrehozni. A gót stylt a német nemzet, ha nem is találta fel, de az fejtette ki és fejezte be. Mert arra, hogy ezen styl kőcsipkézete létrejöjjön, csakugyan a német szellem aprólékoskodása és inductiv természete volt szükséges. Nekünk magyaroknak nem volt sem alkalmunk, sem időnk arra, hogy önálló építészeti Stylt teremtsünk. Azon szórványos motívumok, melyeket Henszlmann tudósunk egyik-másik helyen felfedezett, nem elegendők arra, hogy abból egy organicus mű létesíttessék, így tehát kénytelenek vagyunk idegen formákhoz fordulni. De ebből nem következik, t. ház, hogy a nyílt és egyenes, a vadregényességre és mysteriumra egyáltalán nem hajló magyar nemzeti jellemre épen a tőle legtávolabb eső, a legidegenebb germán irányt octrojáljuk. \ (Helyeslés a szélső baloldalon.)

És ha nincs önálló fejlődési építészetünk, de van önálló festészetünk, mely már is a művelt világ jó ízlésében nekünk igen kiváló helyet biztosított. Nekünk tehát, ha már idegen építészeti formát kell elfogadnunk, ha már idegen – mert kölcsön vett – pénzen kell építenünk: (Igaz! balfelől.) arról kellene gondoskodni, hogy legalább a festészetet, tehát a diszletezés terén a magyar művészek közreműködését ne zárjuk ki. De méltóztassék megfontolni, hogy a gót styl oly időben keletkezett, mikor a szobrászat és festészet teljesen el volt hanyagolva. A gót styl a szobrászatot a maga csipkézetével igyekezett pótolni; a festészetet pedig a maga homályosságával igyekezett feleslegessé tenni. Úgy, hogy ezen építészeti rëndpZer mellett mindkét másik műágnak decoratív jelentősége a nullpontra szállott le. És tényleg úgy áll a dolog, hogy egy tiszta stylü gót építményben egy nagy méretü (tépet elhelyezni nem lehet. Már pedig ha mi monumentumot akarunk állítani a jelenkor magyar culturájáról, lehetetlen onnan kizárni virágzásnak indult festészetünket. Egy Parlament legszebb, legharmonikusabb dísze a történeti festmény. Ezen iránynak Munkácsy nagy lendületet adott

e művészetben. Az ő ecsetje nélkül bevégzett magyar művet alkotni nem tudunk. De ha a t. ház, ragaszkodik a gót formákhoz, természetesen le kell mondani arról, hogy a festészet közreműködését igénybe vegyük, ha pedig mégis igénybe vétetnék, akkor nem stylszerű épületet hoznak létre, hanem zagyvalékot, tehát a célt – stylszerűség szempontjából – nem érjük el.

Hátra volna még, t. ház, hogy néhány szót szóljak az épület elhelyezéséről. A t. miniserelnök úr tegnap fel említette, hogy azon helyhez közel, ahol az építkezés történik, az ő személyiségét közelről érdeklő egyéneknek házuk, vagy telkük van. Én ez iránt teljesen közömbös vagyok, mert arról vagyok meggyőződve, hogy e körülmény a miniserelnök úr abbeli elhatározását, hogy oda építtessék az országház, bizonyára megnehezítette. Én teljesen alkalmasnak találok azon helyet, melyet építkezés céljából kiválasztanak; úgy vagyok meggyőződve, hogy a gazdasági élet logikai fejlődése szerint onnan a gyárak előbb-utóbb leszoríthatnak és ott egy új szép városrész emelkedik.

De határozottan helytelenítenem kell azt, hogy az építmény kitolatik egész a Dunáig. Ezáltal az építmény legszebb homlokzata el van zárva a néző közönség előtt és aki azt meg akarja nézni, át kell menni Budára reflectorral a kezében és így vizsgálni meg azt. Ez az építészeti absurdum semmiképen sincs indokolva, mert a tér maga elég nagy arra, hogy közepére építtessék az épület és így annak minden homlokzata, oldala láthatóvá tétessék. Nem is hozatott fel e téren egyetlenegy megállható indok sem, mert amit gr. Tisza Lajos t. képviselő úr tegnap felhozott, hogy az építmény mintegy visszatükröződjék a Duna hullámaiban, inkább melodramaticus kifejezés, mint argumentum. (Élénk helyeslés és tetszés bal-felől.)

Összegezve a mondottakat, én ahhoz, hogy az ezredéves ünnepre egy nagyszabású képviselőház építtessék, szívesen hozzájárulok; de ahhoz, hogy az ily óriási költsé-

get emésszen fel, ahhoz, hogy gót stylben építtessék és ahhoz, hogy a Dunához kitolassék, szavazatommal nem járulhatok, hanem csatlakozom gróf Apponyi Albert t. képviselő úr indítványához. (Élénk helyeslés balfelől.)

1902. február 8.

T. képviselőház! (Halljuk! Halljuk!) Az állandó országház a hivatalos kimutatás szerint (Halljuk! Halljuk!) eddigelé 32 millió koronájába került az országnak, azonban ugyancsak a hivatalos kimutatások azt a jövőndöt mutatják és azt a kilátást helyezik előtérbe, hogy az még legalább is 3 millió koronába bele fog kerülni, tehát remélhető, – ha minden számítás beüt – hogy mire az állandó országház építése bevégeződik, az 34 millió koronánál többre fog kerülni.

Amint a t. képviselőháznak tudni méltóztatik, az országgyűlés az 1880. évben hozta meg az állandó országház építésére vonatkozó első törvényt és 1884-ben, tehát 4 év múlva fogadta el a törvényhozás az ide vonatkozó tervezetet. Akkor kezdetett meg az építés. A törvény értelmében az építkezésnek tíz év leforgása alatt kellett volna befejeződnie. Azóta 18 esztendő telt el. (Mozgás a szélső baloldalon.) A ház jóformán minden évben jelentést kapott a kormánytól az építés állapotáról. Joga is volt, alkalma is volt a képviselőháznak ellenőrizni és felülbírálni az építkezés menetét, azonban kivéve azt az egy alkalmat, amikor a tervezet elfogadásáról volt szó, – amidőn az ellenzék részéről a ház jelenlegi t. elnöke, gr. Apponyi Albert szólalt fel első sorban, az én csekély szegélyem is csatlakozott az ő felszólalásához, ez nem történt meg. Akkor mindnyájan hangsúlyoztuk az ellenzék részéről, először is, (Halljuk! balfelől.) hogy rosszul van a hely megválasztva, ahol építeni akarunk, (Úgy van! a szélső baloldalon.) másodsor, hogy a góthikus styl (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.) nem a mi éghajlatunk

nak, nem a mi nemzeti temperamentumunknak, (Igaz f Úgy van! a szélső baloldalon.) nem a mi esztétikai felfogásunknak (Úgy van! a szélső baloldalon.) és legkevésbé országgyűlésnek, parlamentnek való stylus. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Uray Imre: Zsidótemplomnak jó!

Vérszi József: A legkatholikusabb styl a gót stylus!

A hivatalos tekintélyvel és a nálunk megszokott csalhatatlansággaí szavattatta meg az akkori kormány és hiába mondta akkor gróf Apponyi Albert, hogy nem hét millió forintba fog az az épület kerülni, mint ahogy az akkori költségvetési előirányzatban megállapítva vqlt, hanem legalább 14 millió forintba, az akkori minis-terelnök úr tekintélyének súlyával és szavának ismeretes élcelődő természetével azt felelte rá: ha gróf Apponyi Albert képviselő úr jobban ért hozzá, mint maguk az építők, akkor kár, hogy nem ő építi fel és nem ő vállalkozik reá. Ez az olcsó vicc természetesen elég volt arra, (Egy hang a szélső baloldalon: Tapsoltak akkor is!) hogy minden ember megesküdjék, a bibliára téve kezét, hogy feltétlenül csak 14 millió koronába fog kerülni. Most pedig itt állunk 34 millió koronával. Én azokra a durva hibákra, amelyek ennél az építkezésnél a stylus és célszerűség szempontjából elkövettettek, kiterjeszkedni nem akarok, mert tudom, hogy azon már segíteni úgy sem lehet, és ha vannak, akik szépnek, monumentálisnak és olyannak találják azt az épületet, mely a mai korszaknak művészeti értékét a későbbi idők számára mintegy jelképezi, elraktározza, hát én azoknak az izlését, örömét, gyönyörűségét, gusztusát nem akarom háborgatni és zavarni.

Egy épületről van szó, amelyet, ez az igazán szegény és állandó gazdasági válságokkal küzdő nemzet 34 millió koronával épít fel egy oly területen, ahol előre könnyű módon mindenkől tabula rasat csinálhattak és csináltak is, ahol ezen épület kedvéért egy egészen új városrész alakult és felépült, és mégis úgy – ez egy probléma,

amelyet igen nehéz megoldani józan észszel – hogy annak az épületnek sem a frontja, sem a hátsó része, sem az oldala nem látható. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Felépítik úgy, hogy hajóra, ladikra, vagy tutajra kell, hogy az ember szálljon és akkor hajózva nézheti meg a Dunáról, amely pedig mozog, amelynek nagy a sodra: ott tehát az ember, hogy jól megnézhesse, hogy egy fixirozott pontról nézhesse meg, szükséges horgonyt vetnie és csak úgy látható ennek az épületnek dísze, eleje, frontja. (Mozgás.)

Rákosi Viktor: Csak Santos Dumont nézheti meg.

Bartha Miklós: Nem az érdemel mosolygást, amit én most mondok, hanem az építkezésnek az a módja, mert ez már a legmagasabb komikumba vág. Elhelyezik az épületet természetesen a Dunával parallel, miután az akkori felfogás szerint a középkorba visszanyúló alkotmányunkat jelképező tornyok és facádok és nagy oszlopok vissza kell, hogy tükröződjenek a Duna tükreben. Tapsot kapott ez a frázis abban az időben.

Hát ott van a Duna partján; ott van egy téren. Ezen a téren azóta állami középítkezések történtek. Már most odaállok a térnek a közepére. De először is keresni kezdem ennek a térnek a közepét és nem kapom és mérnöki munkálatok nélkül senki sem kapja meg. Mert ez a tér, dacára annak, hogy rendelkezésünkre állott az egész terület, semminemű szimmetriai törvénynek meg nem felel. Az sem nem kör, sem négyszögű, sem ötszögű, sem hatszögű. Az egyáltalában egy kimondhatatlan zagyvalék, mindennemű geometriai figurák összehalmozódása. A közepét nem kapom. De ha közepének veszem azt a vonalat, mely az új országház kapujától vonható le derékszögben az országházra, akkor azt találom, hogy építettek a földmívelési ministerium számára egy kaszárnyát, egy igen ízléstelenül, ostobán kiépített kaszárnyát és ez nem szemben van vele, nem is parallel-vonalat alkot annak rontja az országháznak hátsó frontjával, hanem ferde inaiban áll. Nincs is szemben vele, nem is a sarkára esik,

nem is a közepére, hanem mintha a levegőből hullott volna le ez a két épület, előbb az egyik, azután a másik és esés közben a szél is mozgatta volna őket ide és oda, így hintázva, lengő állapotban leestek mind a kettő, az Isten tudja, micsoda formában. Azután építettek egy sokkal szebb, némely dolgaiban igen sikerült igazságügyi palotát. Ez megint sem a sarkára, sem a közepére nem esik, sem szélére, hanem mégis ott van. Szóval a szimmetrikus vonalak ily teljes hiányát egy középítkezésnél, ahol rendelkezésre állott a tér, nem tapasztaltam soha.

A Váczi-körutról gondolom, három nyílt, egyenes utca vezet arra a térre, ahol az új országház van. Dacára ennek, egyetlen egy utca vonalába sem esik az országház. Gyönyörű kép lett volna ezen gótikus monumentális épület, ha szépen meg van építve és ez a három utca úgy vezetett volna az új országház felé, hogy a Váczi-mtról látszassék annak valamely frontja. De most el van dugva; holott ezen utcák is mind újonnan épített utcák.

Ha megnézi bárki, azt találja, hogy az épület a maga nagyságához képest nem elég magas. Lapos ez az egész épület. Az ember sajnálja, hogy miért nem nőtt az magasabbra. És mikor bemegy az ember és a tanácssterembe akar jutni, (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.) akkor azt tapasztalja, hogy százhárom lépcsőt kell megmászni a képviselő uraknak, míg a tanácssterembe fölérnek, vagyis egy Andrassy-uti bérháznak nagyságához mérve, három emeletnyi magasságban fekszik a tanácskozó-terem. A képviselőház tagjainak legnagyobb része mégis csak oly korban lévő ember, akinek a százhárom lépcsőnyi magasság mindennapos megmászása kissé nehezebbre esik, főleg, ha meggondoljuk, hogy az a nagy épület központi fűtéssel van ellátva, úgy, hogy amint belépünk, már azonnal 16-17 fok meleg árad szét. Aztán téli idő is van nálunk, ahol bundában és felsőruhában járunk. Már most a bundás és felsőruhás, hatvanéves képviselő urak 17 foknyi melegre fűtött helyiségben menjenek fel 103 lépcsőn, míg a tanácssterembe jutnak. Azt hiszem, ez a tornászás olyan neme, amelyet a t. képviselő urak maguknak nem kívannak.

Mit tesznek hát? (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.) Azzal vigasztalnak, hogy négy lift van. Egy liften felmegy egyszerre három ember. Amíg 400 ember feljut a lifteken, az alatt jó két óra telik el, és akkor a mi t. elnökünk még méltányosabban panaszkodhatik az iránt, hogy nem tudja megnyitni a maga idejében az üléseket. (Mozgás.) Mert a lift nem alkalmas arra, hogy az tömegeket szállítson.

Menjünk a lépcsőkre és azonnal feltűnik nekünk az a byzantinus festészet. Hiába járja meg az ember Milánót, avagy Bécsset, vagy akár Kölnit, vagy Londont, lát gótikus épületet abból az időből, amikor ez az építészeti stylus a fejlődés derekán állott, amikor a virágzás tetőpontján volt, de tarka-barkán kifestett gótikus íveket nem lát sehol.

Krasznay Ferenc: Anakronizmus!

Bartha Miklós: Talán azért van ez így, mert mi keletről jöttünk és nyugat és kelet küszöbén lakunk. Talán ezt akarja jelezni az épület azzal, vegyünk valamit a gótikából is, vegyünk valamit a bizánci Ízlésből is, vegyünk valamit, – s ezt helyesen tették, – a III. Napoleon korabeli párisi építészetből is, t. i. a manszard-okat és vegyünk valamit megint keletről, a kupolát, de a híres gótikából ne merjünk semmi olyant se venni, ami annak a stylusnak nagyszerűségére és fenségére emlékeztet, egyetlen csúcsív nélkül merészelték a parlamenti épületet megcsinálni, bátoratlanul és mégis vakmerően.

És, hogy ezt mind összevegyítették, azt én egészen természetesnek tartom. Mert művészettel foglalkozó nagy gondolkozók azt állítják, hogy a korszaknak, amelyben élünk, mindig leghűbb kinyomata egy monumentális épület. Sem a szobrászat, sem a festészet, sem a költészet, sem a tudomány nem áll annyira a korszak benyomásának hatása alatt, mint az építészet. Mert mégis a szükségesnek akar megfelelni, annak az időbeli szükségletnek, amelyben épen épült. Ha ez így van, ez a mi torzkorszakunk jól ki lesz fejezve abban az épületben. (Derült-ség a szélső baloldalon.) Ki lesz fejezve az épület építé-

szeti értékében az a 34 millió, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) ki lesz fejezve itt egy nemzet, egy elcsigázott, gazdasági válságokkal küzdő nemzet, önálló gazdasági élettel nem bíró nemzet és egy nemzet, amely államosdit játszik, amelynek parlamentje egy szál katona felett nem rendelkezik, amely másra bízva és nem önmagára saját országának, hazájának, intézményeinek megvédelmzését és megoltalmazását, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) mely katonaságot tart fenn, tehát egy intézményt, melynek tagjai életüknek minden órájában és percében arra kötelezik magukat, hogy ezért a nemzetért, ennek a jólétéért, boldogságáért, felvirágozásáért, intézményeiért minden percben készek meghalni, de kik? A nem magyar honosok, a magyarul nem beszélő emberek, a magyar címet nem akceptáló emberek, a magyar alkotmányra fel nem esküdtött emberek, a magyar zászlót nem lengető emberek. Bocsánatot kérek, ez a nemzet,' ez a korszak azzal a lelki csalással, mintha gazdagok volnánk, mintha könnyen tudnánk egy épületre adni 34 millió koronát, ez a korszak ezzel az épülettel igen jól van jellemezve. (Élénk éljenzés és taps a szélső baloldalon.) De hát ezen nem lehet már segíteni. Azt a cifra festést le lehet ugyan arról a falról vakarni, de kár volna, mert épen ez vitt ebbe az épületbe, a gótikába bizantisztikus elemet. És miután nálunk az irodalomba is, de a politikába is, a gazdasági életbe is az a híres közgazdasági tevékenység igen sok bizantinus elemet és Ízlést és erkölcsöt vitt bele, mért ne legyen az ebben az épületben is meg, legalább még jobban fogja visszatükrözni ennek a korszaknak a jellemét. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Ezen segíteni immár nem lehet, és bocsánatot kérek a t. háztól, hogy tovább immorálok ennél a kérdésnél, mint amennyire épen azért szabad lett volna, mert segíteni rajta úgy sem lehet.

Hát lehet-e segíteni egyéb bajon, pl. a tanácstermen, melynek magassági szintjéről imént beszéltem? Magáról annak az esztétikai berendezéséről nem szólok, mert ne-

kem ugyan nem tetszik és azt hiszem, hogy sem annak a tárgynak a méltóságával, sem annak a hivatásnak a tekintélyével és komolyságával, amely ott végeztetik, az a sok aranyozás, cicoma, csiszolás nem egészen felel meg, de ez ízlés dolga és én nagy műveltségű emberek véleményét hallottam, akik szépnek találják. Azonban az építésznek azt mégis csak tudnia kellett volna, hogy mi célra építi ő ezt az épületet, mert lépésről-lépésre ki lehet mutatni, hogy az építész abszolúte nem törődött azzal, hogy annak az épületnek mi lesz a célja. Úgy vannak az összes mellékhelyiségek elhelyezve, hogy látszik, hogy ő a parlamentáris és országgyűlési életrendnek ökonómiáját abszolúte nem ismerte? nem is tudakozódott utána, hogy mi a célja a pénztárnak, a ház irodájának, a háznagyhi hivatalnak vagy a gyorsirodának, a könyvtárnak, hogy kell ezeknek egymással korrespondálni. Minderről halvány fogalma és sejtelme sem volt. Úgy látszik, csak azt gondolta, itt van egy nagy épület, van benne ennyi meg ennyi helyiség, majd elhelyezkednek valahogy. Felteszi pl. a harmadik emelet magasságára a háznagyhi irodát, úgy, hogy ha valaki azt akarja megtudni, vajjon van-e aznapra jegy a karzatra, először fel kell mennie bizonytalanra a harmadik emeletre. Ennyire nem törődött ennek az épületnek hivatásával az építész és az a bizottság, amelynek feladata lett volna állandóan ellenőrizni az építést. A képviselőház tagjai közül senki sem vette magának azt a fáradságot, – pedig amint már említettem, minden esztendőben jelentést tett a kormány a képviselőháznak az építkezés állásáról, – hogy itt felszólaljon és az egyes észlelhető hibákat felemlítse. Még csak az sem került szóba, hogy egyszerűen nincs annyi hely a tanácskozóteremben, mint amenda képviselőt közjogunk Magyarország részére megállapított. (Élénk mozgás a bal- és a szélső baloldalon.)

Mikor a padokat már megcsinálták, (Halljuk! Halljuk!) akkor vették észre, hogy a képviselő urak nem férnek oda be. Akkor úgy próbáltak rajta segíteni, hogy a

padközi sikátorokat oly picinyre vették, hogy két egymással szemközt találkozó képviselő nem is férhet el egymás mellett. De ez nem volt elég. A karzatokat tudvalevőleg márványoszlopok tartják félkörben. A karzatok alja, a márványoszlopok mögött, már nem kiegészítő része a teremnek, az már egy hátsó folyosó. Csináltak tehát két sor padot, s azokat hátra arra a folyosóra helyezték el. Mivel az pedig épen a legnagyobb perifériáját képezi a teremnek, tehát az a két sor pad képes legtöbb ülőhelyet befogadni, úgy, hogy meg is számítottam, 108 képviselőnek így jut hely a karzatok alján a termen kívül. (Mozgás és zaj a bal- és a szélső baloldalon. Felkiáltások: Hallatlan!) De azért a képviselők összes számának ma sincsen helye. Úgy látszik, azzal vigasztalták magukat az irányadó körök, hogy hiszen úgyis van már 9 jegyzője a képviselőháznak, mire beköltözik az új házba, lesz 10 és ez a szám majd emelkedik még a pártok alakulása szerint, és végre majd annyi jegyző lesz elfoglalva az elnöki pulpitáson, hogy nem lesz szükség annyi helyre, mint amennyi közjogilag meg van állapítva.

Rakovszky István: A felügyeletért is fizettünk! (Mozgás a bal- és a szélső baloldalon.)

Bartha Miklós: Annak a honfoglalási képnek, amelyet annak idején boldog emlékezetű Munkácsy Mihály a kormány megbízása folytán festett a képviselőháznak, vagy főrendiháznak – nem tudom bizonyosan, melyiknek volt szánva, – de egyik ülésteremben kellett volna elhelyezkedni. Miként sikerült a kép, az nem tartozik ide.

De ezt a képet Munkácsy Mihály festette. Azok, akik csak némileg foglalkoznak esztétikával, jól tudják, hogy vannak a művészet terén bizonyos nagyságok, akiknek egyetlenecsetvonása többet ér a jövő nemzedék előtt, mint más közönséges halandónak talán igen sikerült képei. És minthogy véletlenül egy Munkácsy Mihályunk élt abban az időben, amikor az új országházat építették és minthogy az új országházban festmények is vannak, ennél fogva esztétikai értékre nézve minden esetre

csökken az a monumentális épület, amelyben Munkácsynak egy képe sincsen. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Különben jellemző e tekintetben Magyarország vezető elemeire nézve, hogy Munkácsynak nagy képei: a három Krisztus-kép, Milton és Mozart halála, amelyek mind nagyon sikerültek és világhírű termékek, egyik sincsen Magyarország birtokában. Hát nagy képei közt ez a legkevésbé sikerült kép, amelyet a honfoglalásról festett; de mégis csak ő festette, még pedig az országház számára. Festette, szegény, oly megrendelésre, ahogyan szoktak az uri emberek az iparosoknak, taped re reknek és más embereknek megrendeléseket tenni, hogy a kép magassága legyen 3 méter, a hosszúsága legyen 15 méter, mert a hely csak ennyit enged meg. Egy szalagot kellett, hogy befessen, amely szalagon lehetetlenség egy festészeti szempontból jeles dolgot előállítani. De ez a kép, miután architektonikus szempontból nem lehetett jól elhelyezni, onnan kimaradt. E helyett jöttek más képek, szintén collstok szerint megrendelve és négyszögméter szám szerint fizetve. (Derütség a baloldalon.) Pályázatot nem hirdettek, t. ház, mert előkelő művész azt mondja, hogy ő nem pályázik. Ez lehet hamis ambíció, de így van világszerte. Kezdő, névtelen emberek szoktak pályázni. A renaissance nagymesterei nem pályáznak. Azokat a Vatikánban is, a Pittiben is megbízták ilyen vagy olyan képek és szobrok előállításával, ők befektették munkájukba egész tehetségüket és nem a pályázat lelkesítette őket, hanem a halhatatlanság és ez mindenestre többet ér a pályázatnál. A pályázatot tehát, mondom, innen kizárták. Azonban tudjuk, hogy van a magyar művészeknek egy nagy gárdája Magyarországon; van közöttük selejtes is, de vannak közöttük igen előkelők, kikre méltán lehet büszke Magyarországnak mai culturája. Neveket nem említek, de monumentális festészettel foglalkozó igen nagyírű művészeink is vannak. Azt hiszi a t. képviselőház, hogy ezeket bízták meg azzal, hogy egy ilyen 34 millió koronás monumentális épületnél, amely századokra kell, hogy szóljon és

kell, hogy hirdesse a mai korszak műveltségét is, azt hiszi a t. képviselőház, hogy ezek. közül a nagy festők közül bíztak meg valakit?! Nem. Egészen névtelen, ötöd-, tizedrangu embereket bíztak meg. (Felkiáltások balról: Sógokrat! Komákat!)

Mások nem is vállalkoztak arra, hogy quadratméter szerint dolgozzanak. És így létrejöttek ott (Egy hang a szélső baloldalon: Mázolások!) – nagyon helyes a kifejezés – mázolások, amelyekhez képest Budapestnek bármelyik kávéházába, ahol falfestmények vannak, méltóztasanak benézni, azok a kávéházi falfestmények többnyire iparosok által létrehozva, sokkal különbek, művészi tekintetbe érdekesebbek, mint az országházban levő freskók. (Derűtség a baloldalon. Felkiáltások balról: Ki kell őket dobni! Mozgás jobbfelől.) Nem mondom mindannyian. Van egypár plafondkép, amelynek úgy színe, mint felfogása, mint kompozíciója értékes. De csak egypár. Van azonban ott oly hihetetlen botrányt okozó mázolások, ami szégyen! És leginkább ezért szólalok fel. Ezen még lehet segíteni, azt még át lehet festeni, azt még le lehet onnan vakarni. Lehet új megrendelést tenni; hát veszzen oda az a pénz. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)

Rakovszky István: Azt szívesen megteszik!

Bartha Miklós: Az étteremnek egyik oldalán pl. egy bölényvadászat van. Hát bölényvadászat nálunk is volt, hiszen a Kárpátokban is voltak bölények, hiszen egész Európából – gondolom – az erdélyi Kárpátokban vészett ki legutolszor a bölény. Ha tehát bölényvadászatot akar valaki bemutatni, elsősorban a magyar országgyűlés éttermében magyar bölényvadászatot mutasson be, – nem a bölényt nevezem magyarnak, (Derűtség.) hanem a vadászokat. De hát ott mindenféle exotikus és nem exotikus, nyugati és keleti alakok vannak, de egyetlenegy magyar alak sincs, és a legfeltűnőbb alak egy indigókék színre festett lovon ül. (Nagy derűtség a baloldalon. Mozgás jobbfelől.) És az a szerencsétlen ló ha-

lad valami csodálatos homály felé. Nézem, nézem, és akkor észreveszem, hogy az egy szecessziós erdő. (Derűtség balfelől.)

Hátha azt mondaná az a festő, hogy nem erdő, hanem felhő, úgy mint Hamletben, azt is elhinném neki, mint szegény Polonius elhitte, hogy biz az felhő; és ha azt mondaná arra, hogy teve, akkor azt is elhinném, hogy teve. (Derűtség a baloldalon. Mozgás jobbfelől.)

Szemben azzal a képpel van egy halászat festve: Balatoni halászat...

Vray Imre: Csupa zsidó huzza a hálót! (Nagy derűtség a baloldalon.)

Bartha Miklós: E szimbolikus megjegyzést nem ismerhetem el, mert ha az a kép a mai korszakot akarná szimbolizálni, akkor nem húznák az illetők a hálót, hanem parancsolnák, hogy húzzák. E képen azonban, egy csuklyás barát parancsol és húzzák a hálót – meztelen rézbőrű indiánok. (Nagy derűtség.) Nem engedek ebből semmit, méltóztassanak megnézni, rézbőrű indiánok – ismétlem – meztelenül, oly irtózatosságot fejtve ki, mint hogyha rájuk szakadt volna a tihanyi apátságának egész félszigete és az alól kellene kimászniok. (Derűtség a baloldalon.) Hiszen tudjuk, hogy bizonyos tempóval történik az a hálózás, de nem foglalkoztat 16 embert, úgy hogy mindenik féltérden állva erőlködjük és húzzon. (Ellenmondás jobbról: Hihetetlen kép!)

A delegáció termében (Halljuk! Halljuk!) az 1867-iki koronázásból a kardvágási jelenet van meg. Mikor én ez a képet először láttam, ezelőtt két esztendővé[^] azt hittem, hogy vázlat, amelyből ki tudja, mi fog kifejlődni, de hogy ez nem kész dolog. Ezelőtt egy évvel megint megnéztem, megint csak úgy volt. Az idén ezelőtt pár héttel megint megnéztem, nem változott semmit. Hallom, már át van véve a kép. Amit az asztalosok, mielőtt festenek az ajtót, grundírozásnak szoktak nevezni, úgy van ott az a fal is grundírozva. Valami csodálatosan sárgás-barna festéket kapott; az arook is ilyen színűek,

a ruhák is ilyen színűek, a lovak is ilyen színűek, a zászlók is ilyen színűek a kép előterén. A kép háttérében pedig minden zöld. Van ott fa is, és meglepő, hogy még az is zöld. (Derűtség.) Mert van ott zászló, az is zöld, torony, az is zöld, az akadémia-palota, az is zöld. Csoportok veszik körül a koronázási dombot.

Rákosi Viktor: Zöldszások nincsenek ott? (Derűtség.)

Bartha Miklós: A mi szegény királyunk fel van ültetve...

Uray Imre: Azt sem ismeri meg senki, hogy micsoda!

Bartha Miklós: ... fehéres forma sárga lóra; szent István palástja épen olyan sárga, mint a koronája, a koronája épen olyan sárga, mint a szakála és a szakála épen olyan sárga, mint a szeme. (Nagy derűtség.)

Annak a lónak a mintája Nürnbergben egy tized-rangu gyermekjátékgyárban készült. (Derűtség.) Egész bizonyossággal tudom. Méltóztassék azokra a fából faragott kis, három koronás hintalovakra gondolni, hogy bizonyos keménységet kapjon a súlypontjuk, a két első lába a faragott lónak mereven előreáll, a két hátulsó lába pedig mereven hátrafelé. (Derűtség.) így van kérem a király lova, ebben a minden lótartó gazda előtt merőben inesztétikus helyzetben lefestve.

Lengyel Zoltán: Megmerevedik a lába!

Bartha Miklós: Hasonló természetű lovakkal van környezve a domb. Egynéhány pap, néhány banderialisták vannak ott, azonban a bíbornokok, t. ház, pálcával, sétatobbal a kezükben, a botjukra rátámaszkodva; nem halászbót, hanem közönséges sétatobot az egyik kézben, a másikban pedig egy ív papír; különben bíboros ruhában, hajadonfővel, mint hogyha instanciát akarnának ő Felségének átnyújtani akkor, amikor majd lelovagol, ha ugyan le lehetne onnan lovagolni; de olyan meredek ennek az útja, hogy saltomortale nélkül soha semmiféle clown-ja a világnak onnan le nem jöhet. (Derűtség.) Mondom, van három vagy négy bíboros, az egyiknek a

fejetetején egy kis vörös sapka, a másiknak az sincsen, az egyik pálcával a kezében, a másiknak az sincsen. A másik oldalon ott áll teljes báli toiletteben egy aszszonyság világoskék túll ruhában, dekolletálva mélyen a nyaka, ékszerekkel, különben krinolinban öltözve. (Nagy derűtség.)

Hát kérem, az ember nem tudja, hol van. Szobában-e? Hogy fér el szobában az a sok ló? Vagy pedig az utcán? Mit keres ott egy előkelő hölgy báli ruhában, krinolinban? (Zaj, derűtség a baloldalon.) Amellett a nő mellett földmívelők, gazdák is vannak. Azok meg óriási szentesi meg zentai bundákban, meg szűrőkben vannak. (Derűtség.) Hogy nem fagy meg az a szegény nő, ha annyi bunda kell oda, vagy hogyan nem olvadnak meg azok a bundások, ha az a nő olyan könnyedén és lengén van ott? (Élénk derűtség, tetszés és tâps a baloldalon.) Mondhatom, t. ház, nemcsak festészeti szempontból nem állja az meg a helyét, de különben is sok anakromizmus van ott össze-vissza. Nem is tudom, kicsoda az a szegény festő, nem is kérdeztem. De hisz csak néhány esztendővel ezelőtt történt és fájdalom, én már mint nagy legény néztem végig a koronázás ünnepélyét. Arról élő emberek adhattak volna felvilágosítást, de meg a lapokban le volt írva, az akkori képes lapokban le volt rajzolva és fotográfiák is vannak az időből. Hogy lehet hát ilyen bolondériákat csinálni, hogy ott vízibetegségben szenvedő embernek a lába van szavalati pózban előtérbe tolvá, mintha egy elefántnak a lába cölöp-képen oda volna ragasztva. Hihetetlen dolgok azok! (Úgy van! Helyeslés a baloldalon.) Cseppet sem túlzok: méltóztassalak azt megnézni.

Innen megint visszatérek a tanácskozó-terembe. Mindjárt elsősorban az tűnik fel, hogy voltaképpen mi lesz annak a parlamentnek a nyilvánosságával? Hol lesznek a hírtudósítók? Nincsen sehhol helyük. Erre az építész nem gondolt; az neki mindegy. Azzal, hogy valami hivása is van annak a cifraságnak, amit oda csinált, ő nem

vesződött. Már most a hírlapírókat felteszik a rendes karzati közönség közé, az a rendes karzat pedig négy emelet magasság. De ez még nem a díszes karzat. A díszes karzat azon felül van egy emelettel, (Felkiáltások balról: Hallatlan!) az már öt emelet magasság. Méltóztassanak a magyar, parlamenti életnek azt a különös szerencséjét meggondolni, hogy nálunk nemcsak hírlapi tudósítások útján érdeklődik a nagy közönség a parlamenti tárgyalások iránt, hanem aki csak teheti és időt szakíthat, a legkisebb embertől fel a legmagasabb osztályokig, személyesen is szeret eljárni, hallgatni, bírálni, mintegy résztvenni legalább is abban a levegőben, ahol az ország számára törvényt hoznak, ahol az ország sorsa eldől. Ez, azt hiszem, a mi parlamentünkre nézve a legszerencsésebb körülmények egyike és ezzel, a közvetlenség ezen melegével, ilyen mértékben nem találkozunk egyebütt. Már most, mintha egyenesen arra számított és csupán arra gondolt volna az az építőmester és tervező, hogy lehetőleg a nyilvánosságot ki kell zárni. Mert ötemelet magasságot kell, hogy az az uri hölgy menjen, hogy meghallgasson engem, vagy Pichler barátomat. (Derűtlenség.) Nem igen érdemeljük meg, hogy olyan sokat fáradjanak, s ha egyszer-kétszer el is jönnek, de -nem igen jönnek el tízszer, mint a hogy azt most megteszik!

Holló Lajos: Pichler kedvéért eljönnek!

Pichler Győző: Én értem elmennek az asszonyok öt emeletet is! (Élénk derűtlenség.)

Bartha Miklós: Bocsánatot kérek a t. háztól, hogy ez a kevésbé fontosnak tetsző tárgy (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.) ilyen hosszasabb felszólalásra indított. Méltóztassanak ezt nekem megbocsátani, mert az a remény kecsegtet, hogy a miniszterelnök úr – miután ez a tárcájához tartozó dolog – és az a bizottság, amely mostanig a felügyeletet gyakorolta és oltalmazta ezt a dolgot, (Derűtlenség balfelől. Egy hang a szélső baloldalon: Aludt!) talán azokon a hibákon, amelyekben még lehet segíteni, segíteni is fog. (Élénk helyeslés, éljenzés és taps a szélső baloldalon.)

1902. március hó 1.

T. képviselőház! Félreértett szavaim helyreigazítása szempontjából kérem, méltóztassék néhány percnyi türelemmel megajándékozni. Az én igen t. képviselőtársam, Pichler Győző, úgy tüntette fel tegnapi felszólalásomnak a méretekre vonatkozó részét, mintha én azt kifogásoltam volna és kifogásaim alapját jóformán az képezte volna, mert méreteket adtak a festőknek és ezáltal azok talán fantáziájukban vagy működésükben korlátozva voltak. Hogy ő így fogta fel tegnapi argumentációm, az abból is látszik, mert felhossa a Vatikánnak részint Rafael, részint Michel Angelo által készített freskóit, ahol, amint mondja, szintén meg voltak adva a különböző méretek. Ha az én t. képviselőtársam és barátom csakugyan olyan jó véleménynyel van az én publicisztikai működésemről, hogy még művészeti elementumokat is vél abban felfedezni, akkor méltóztassék nekem legalább annyit concedálni, hogy hiszen azt én is tudom, hogy az épületeket kell előbb építeni és a festőknek a méretekhez alkalmazkodni. Nem is ezt kifogásoltam én. Én azt mondtam a Munkácsy képére vonatkozólag, hogy a szegény festőművész nem tudta, hogy mit csináljon, olyan méreteket kapott, hogy egy szalagra kellett festenie egy nagy tájképet. Azt pedig tessék megkérdezni azon művész uraktól, akik ily hirtelen felvilágosították a tényekről és viszonyokról az én t. barátomat, hogy lehet-e keskeny szalagra perspektívával dolgozni? Hiszen épen azt jegyeztem meg tegnap, hogy Munkácsy oly méreteket kapott, hogy perspektívával nem dolgozhatott.

A másik, amit az én igen t. barátom felhozott, hogy pályázat igenis volt. Itt sem arra fektettem tegnapi felszólalásomban a súlyt, hogy vajjon pályázat útján adták-e. Vagy nem, ellenkezőleg azt mondtam, hogy pályázni nagyobb mesterek nem is szoktak. Lehet, hogy ez az ambíciójuk nem jogosult, de így van világszerte és így volt, hogy pályázni nem is szoktak nagy mesterek. Mit csi-

nálnak tehát a vezető emberek? A helyett, hogy pályázatot hirdetnek, meg szokták bízni a nagy mestereket. De itt mi történt? Megbízattak-e vajjon a nagy mesterek? Az én kifogásom, t. barátom, az, hogy nem bíztak meg, hogy azalatt éltek nálunk Munkácsy, Benczúr, Lietzenmayer, Lotz, Székely Bertalan, Vágó Pál és egynéhány más festőművész, kik monumentális festészettel foglalkoztak. E helyett mi történt? Hiszen én azoknak a festőművészeknek, kik ott dolgoztak, tehetségeit, vagy jövődjét felszólalással megrontani, vagy kisebbiteni nem akarom. Hiszen azok, mint genre-festők, mint arckép-festők, vagy apró dolgok létrehozói, igen kitűnő műveket képesek talán előállítani, de monumentális festészetre nem próbálkoztak, nem gyakorolták magukat és nem értenek hozzá. Hiszen melyik vadász fog agarászatra indulni paripák helyett tehennel? Mindent a maga helyén kell végezni.

A vadászati képre vonatkozólag azt méltóztatott mondani, hogy az nincsen készen, hogy ott még létrák, állványok vannak. Bocsánatot kérek, én azt a képet láttam két évvel ezelőtt ebben az állapotban, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) láttam egy évvel ezelőtt ebben az állapotban, láttam most ugyanezen állapotban, anélkül, hogy ott létrák, állványok lettek volna; ennek következtében azt hittem, hogy ez a kép el van fogadva, és be van fejezve. Én láttam ugyan, hogy nincs befejezve, meg is mondtam, hogy csupa grundirozás, – alapfestés, vagy minek hívják; ha nincs befejezve, akkor arra való volt felszólalásom, hogy segítsen ezen a helyzeten.

A Pantheont méltóztatott felhozni. Méltóztassék megnézni, hogy mióta a Pantheont felépítették, van-e vagy volt-e Franciaországnak egyetlenegy nagynevű festőművésze, aki a Patheonba ne dolgozott volna? Az apró emberek, névtelen emberek genre-festők, azok nem dolgoztak benne. Akiről feltehető volt, hogy monumentális alkotásokra képes, annak munkát adtak és adnak ma is.

Ma is, méltóztassék megnézni, üres falrészletek vannak ott, arra várva, hogy az új generációk, amint következnek, ha nagy festőt szülnek, itt helyet kapjanak munkájukkal. Én azt nem mondtam, hogy méreteket adtak, s ez valami művészeti visszaélés lett volna; megmondtam az imént, mit értettem Munkácsyval szemben méretek alatt, a többi festőkre nézve nem azt mondtam, hogy méreteket adtak, hanem, hogy fizetik őket kvadrátméter szerint, úgy, a hogy a mesterembereket szokás fizetni. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Beszédem lényege az, hogy nem szokás művészeket úgy fizetni, mint iparosokat, tapecierereket, mert olykor egy tenyérynyi festmény többet érhet, mint akármilyen nagy vászna a világnak.

Ezeket, igen t. barátom vegye tekintetbe és bár – elhiszem – teljes jóakarattal, azonban minden esetre egy kis félrevezetés nyomán annak a hatásnak, melyet igazságszerető beszédemmel tegnap némileg talán elérni vélhettem, megrontására ne adja magát oda. (Élénk helyes-lés a bal- és a szélső baloldalon.)

Czentralisatió.

1884. december hó 10-én.

T. ház! (Halljuk!) Aki közállapotainkat kissé általánosabb szempontból vizsgálja, mint á hogy azt a folyó-
ügyek bírálata megkívánja, az előtt nem szenved kétséget,,
hogy hazánknak sem állami, sem társadalmi constructiója
még nem bevégzett tény. Az 1848-iki vihar gyorsan meg-
alakította az átalakulást, de ezen átalakulás consequential
még mindig szolgáltatják a meglepetéseket, s úgy az
emberek felfogásán, mint újabb intézményeink természe-
tén érezhető bizonyos tapogatózás, ami bizonyítja, hogy
a consolidáció rendes medrét még egyik irányban sem
értük el. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Egyáltalában,
nem lehet tehát csodálni, ha egy gondolkozó elme, minő
Grünwald Béla képviselőtársamé, egy egész élet minden
szorgalmát és törekvését azon kibontakozási ut keresé-
sére és megépítésére fordítja, melyen ő az állami conso-
lidáció nagy tényét elérhetőnek véli. Olyan cél a Grünwald
Béláé, melyet minden magyar ember magáénak vall;;
olyan törekvés, melynek tiszteletre méltó voltát, dacára
homlokegyenest ellenkező nézetemnek, e helyen is szí-
vesen elismerem. Mivel e célt mindnyájunkénak vallo-
m és mivel a Grünwald által arra választott utat eredmé-
nyében a lehető legveszélyesebbnek látom: a t. ház.
kegyessége meg fogja nekem engedni, hogy t. képviselő-
társam eszmekörével kissé tüzetesebben foglalkozzam.
(Halljuk!)

Az irány, melyet t. barátom Magyarország számára kitűz, mindenki által ismeretes. Közöséges nyelven ezt az irányt centralisátiónak nevezik. A másik irány, melyet évek óta ostromol s melyet legújabbban particularismusnak nevezett el, szintén ismeretes és egyszerű nyelven decentralisátiónak neveztetik. E két irány két elméletet képvisel a tudományban, s követőit két iskolára osztotta. A népek élete immár rég kipróbálta mindkét elméletet s a tanúságok halomszámra fekszenek előttünk. E tanúságok szerint az egyik irány biztosíték az egyes kezében, a másik irány biztosíték az összes kezében. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Amannak, legyen az kormány vagy uralkodó, biztosítja a hatalmi túlkapasok büntetlenségét, emennek biztosítja az önrendelkezési jogot, tehát a legfőbb szabadságot. Amaz fegyelmezi a polgárokat az engedelmességre, emez neveli őket a kormányzás gyakorlására; amaz uniformirozza a hivatalnokokat a bürocráciában és a polgárokat a közdolgok iránt való tétlenségben, emez fölbreszti a tisztviselőben a gondolkozás szükségét és önbecsérzetet, a polgároknak pedig az öntevékenységet és a közkötelességek iránt való felelősséget. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Az egyik politikailag tespedő népet teremt, mely csak arra jó, hogy rétegeiben kifejlődjenek a robbanó gázok, a másik mozgékony és életrevaló népet teremt, mely önmagát kormányozva, a bajok forrását is önmagában látja s így nem fog eruptionális eszközöket használni gyógyszerül. (Úgy van! a baloldalon.)

A t. barátom éles figyelmét bizonyára nem kerülték ki e tanúságok, bizonyára ő is szájalomra méltónak tart egy olyan népet, mely elbutult fatalismussal mindent felülről vár, s mely arra is engedélyt kér, hogy megszerzett kényerét megszelve, azt is meg fogja engedni t. barátom, hogy az öngazgatástól elszoktatott nép minő megbízhatatlan elem a közveszély idején; s ha ő »állami felfogás«-ában mégis annyira megy, hogy minden önkormányzati tevékenységet, mint az ő ideáljára nézve

veszélyes particularismust bélyegez meg, akkor azt kell hinnem, hogy tévedésben van az államhatalom természetére fölött. Szerinte nagy és mindenüvé elható hálózata nál fogva leginkább az állam van hivatva arra, hogy megszilárdítva a magyarságot, a polyglott országból egységes jellegű országot alkosson. E végből látja szükségesnek az állami hatalom megnövelését a központosítás útján. Feltéve, hogy igaza van az állam e missiójára vonatkozólag: ámbár lesz alkalmam e tekintetében is kifejezni kételyeimet, azon nagy tévedéssel állunk szemközt, t. ház, mintha a központosítás az állam valódi hatalmát növelné, vagy megfordítva, mintha a helyhatósági önkormányzat csökkentené az állam erejét. Részemről az államot, úgy abban az abstractióban, mint a hogy azt t. barátom beszédjének szelleme föltüntette, mintha az egy rajtunk kívül élő intézmény volna, mely szemben áll a társadalommal, az egyházzal, a vármegyével és a községgel, rendes viszonyok között elképzelni sem tudom, és látni sem akarom. Tudom, hogy ilyenre is van példa; a meghódított tartományok Rómával szemben, vagy Magyarország az 50-es években Ausztriával szemben ilyenforma képet mutatnak fel. De t. barátom nem ilyen államot akar. ő, úgy amint van, a magyar állam hatalmát kívánja megnövelni a központosítás által. És ebben áll csalódása. Mert a központosítás csak a kormány hatalmát növeli, de nem az államét. (Úgy van! a szélső baloldalon.) A központosítás mindazt az ingyenes vagy olcsó erőt elvonja az államtól, mely a helyi önkormányzat teljesítésében egyszersmind az állam szolgálatában is állott. Ezen nagy erő elvonásával elvonta az érdeklődést, a szeretetet az állam iránt és más csapásba terelte a legnemesebb ambíciókat. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Decentralizált országban, köre és képessége szerint mindenki része az államhatalomnak s akként az állam ereje és tevékenysége hatványozott mértékben nyilvánul; de központosítás mellett csak megfizetett szolgálatok állanak az állam rendelkezésére s ezek nem adhatják meg neki az óhaj-

tott hatalmat, mert ugyanazon ország közadójából egy egész országot kitarítani nem lehet. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Azzal a bureaucraticus apparatussal, hova Grünwald eszménye a gyakorlatban vezetne, épen ő esnék legtávolabb céljától, mert az nem megszilárdítaná az állami felfogást, hanem utálttá tenné és terhessé a rendszerrel együtt az államot is.

Azt hinni, hogy a mostani polyglott országot egységes jellegű országgá alakítani, állami feladat – tévedés. A nemzetiségi eszme mai fejlődött állapotában minden állami omnipotentia erőtelennek bizonyulna annak elnyomására. Még a kard is csak a testet ölheti meg, de a lelket nem. A nemzetiségi áramlat ma már nemcsak a faji elmélet törvényeiből merit táplálékot. E játékba bele van már vonva a kedélyek minden izgalma, féltékenysége és ábrándja s akként az a hitnek erejével hat a tömegekre. Lehet ez nálunk előítélet s én eléggé magyar vagyok arra nézve, hogy csodáljam azt a szerénységet, ha valaki hazánkban nem kivan magyar lenni, de ha előítélet, annál nehezebb a kiirtása. Az a felfogás, hogy a szolgabíró a maga csendőreivel magyarrá teszi az idegen ajkuakat: ábránd. E végből az erőszak olyan eszközeihez kellene a hatalomnak nyúlni, mely nemcsak mindnyájunknak szabadságát veszélyeztetné, hanem nemzetközi fellépéseket is provokálna. És itt ismét hivatkozom az 50-es évek tanúságára és II. József korára. Az állam mindent megtett a germanisáció érdekében s a kísérletből nemzetünk fájérzulete megerősödve jutott ki. Különben elismerem, hogy maga Grünwald sem kivan normális eszközöknél egyebet alkalmazni. Csak azt nem értem, hogy ez esetben a kormány mai hatalmát miért nem tartja kielégítőnek? A bevallott kívánság az, hogy a kormány gyakorolja a megelőzés nagy mesterségét az állam erkölcsi és szellemi eszközeivel. E kívánságban én is osztozom s ami vád ebből a kormányra háramlík, azt én is magamévá teszem. Ám ehhez nem szükségesek azok a hatalmi eszközök, melyeknek előfeltétele a merev centra-

lisáció.. (Úgy van! a szélső baloldalon.) A megelőzés e nagy mesterségét, mely, ha jól felfogtam, nem egyéb, mint ellenőrzés, hogy az iskolákban ne hirdessék a fajgyűlöletet a hatóságoknál ne túressék meg a rendetlenség és visszaélés – ma is, önkormányzati rendszer mellett is egész sikerrel gyakorolhatja a kormány, ha akarja. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Igaz, hogy nem gyakorolja, mert fontosabbnak tartja a korteskedést, mint a jó igazgatást. (Helyeslés a szélső balon.) De semmi sem áll útjában, hogy e téren mindazt meg ne tegye, ami az állam érdekében áll és ami nem esik a közszabadság rovására. Részemről arra, hogy magyarosítson, soha sem adnék felhatalmazást a kormánynak; nem, mivel az a hatalom felesleges kitágítása lenne, miután a magyarság suprematiája értelemben, vagyonban és államfentartó képességben amúgy is történelmi tény; hanem igenis kötelességei közé tartom oda hatni, hogy nyelvkülönbség nélkül mindenki a haza szeretetében neveltessék fel, hogy mindenkivel megértessék a közös múlt kötelező hagyománya s az állami életközösségnek minden feltétele. (Igaz! a szélső baloldalon.) Nem mesterséges assimilatióra van szükségünk, hanem megbízható polgárookra, kik érdektársaink legyenek a jóban és rosszban. A nemzeti-ségeket nem elnyomni kell, hanem felvilágosítani. Azzal a ténnyel, hogy polyglott ország vagyunk, csak az számol jőzanon, aki egyfelől példásan tud büntetni ott, hol az állami existencia feltételei támadtatnak meg, másfelől a testvéries érzületet ápolja a most divatra kapott faji falánkság ellen. (Tetszés a szélső balon.)

Az én igen t. barátom egy helyen azt mondja: »Következett aztán olyan korszak, midőn a particularizmus védelmül szolgált egy idegen hatalom ellen.« Ez azt teszi, hogy akkor ez jól fogott. Ezért is nevezte a 48-iki törvényhozás a megyéket az alkotmány bástyájának. Később meg ezt mondja: »A múltból csak egy tanúságot merítsünk, azt, hogy mint particularista nemzet elbukunk; vagy állami nemzet leszünk, vagy nem leszünk.« Tehát Grün-

wald a múltból azt a tanúságot meríti egyfelől, hogy a particularismus védelmül szolgált s nekünk mégis azt tanácsolja, hogy mondjunk le a védelmi eszközről, mely elbuktat. Az ellenmondás elég szembeszökő, de én nem azért hoztam ezt fel, hogy ezen ellenmondást constataljam, hanem azért, hogy én is utalhassak a múlt tanúsá-gaira. Mindenekelőtt megjegyzem, hogy a particularis-mus alatt nem értem és minálunk nem is érthetem azt az állami eltagolást, melyre különösen Németország szol-gáltat példákat. Viszonyainkról beszélve, particularismus alatt nem érthető egyéb, mint a helyhatósági önkormány-zat. Ez az, amit Grünwald megostromol s ez az, amit én intézményeink legdrágább kincsének tartok. Az én tanúságom ez: Minden nemzeti élet a maga nagy össze-
\ségébe.n egy élő organizmust képez. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Ez az organizmus a viszonyok, a szükségle-tek és a közfelfogáshoz képes intézményeket szokott ter-melni, így teremtették meg a századok nálunk a várme-gyei institutiót, mely a magyar nemzet igazgatási és poli-tikai géniuszának legpregnansabb kifejezése. Nem egy törvényhozási actus hozta azt létre, nem is idegen elmé-leteket másolt le abban a nemzet, hanem termelte azt a saját nemzeti individualitása szerint, mint a rét a fűvet, mint a hegy az erdőt. (Úgy van! a szélső bal felől.) A törvényhozás bölcsessége nem abból áll, hogy azt, amit a közszükséglet és a közfelfogás kreál, egyszerűen eldobja magától, hanem abban, hogy annak főjellemvon-ását megtartva, azt a folytonosan haladó és átalakuló korhoz idomítsa. (Helyeslés a szélső balfelől.) A várme-gyei intézmény nehéz viszontagságok között tartotta meg alkotmányunkat, államiságunkat és nemzetiségünket. A magyar gentrynek a vármegyeháza adott alkalmat, hogy kifejtse államfentartó képességeit. A vármegye biz-tosítja manapság is a magyar faj politikai suprematiá-
kat; (Úgy van! a szélső balfelől.) annyira igaz ez, hogy az erdélyi részekben, hol pedig a nemzetiségi áramlat a egy nagyobb, csupán 3 vármegyének van idegen ajkú jel-

lege. Aki tehát ezt az intézményt, általunk érthetetlen teoriák kedvéért egy tollvonással megsemmisíteni akarja, az kockára teszi a középosztály politikai befolyását és megsemmisíti azokat a szelepeket, melyeken a nemzetiségi aspirációk veszélytelenül elpárologhatnak. (Igaz! a szélső balfelől.) Mit gondol, t. barátom, hová vonulnak azok a nemzetiségi tendenciák, melyeknek eddig a vármegyei közélet jó correctivuma volt, ha leszorítottatnak onnan?

Szederkényi Nándor: A malom alá!

Bartha Miklós: Igen, a malom alá, a titkos conventikumokba és a templomokba. (Tetszés szélső balfelől.) Ez az egyik tanulság.

De van még egy más is. Az a hatalom, mellyel szemben a múltban a vármegyék hazánkat megvédelmezték, az osztrák. Ez a hatalom ma is létezik, formája más, de érdeke ugyanaz. (Úgy van! szélső balfelől.) Tisztelt barátom a 67-iki törvénycikkkel, úgy látszik, mindent kiegyenlítettnek vél. Én nem. Mert én e törvényeket is sérelmesnek tartom. A 17 éves gyakorlat még nem arra való, hogy a közel 400 éves praxis tanúságait lerombolja. Nem a jelen múltó perceiről beszélek, mert tudom, mivel tartozunk királyunk esküjének. De tudom azt is, hogy a jelenlegi csonka alkotmánynak nincsenek garanciái. Tanúságom tehát az, hogy arra a védelemre, mit Grünwald is elismert, még szükségünk lehet s akkor a vármegyéknek életerős és mozgékony szerepét nem fogja pótolni a Grünwald élettelen és merev állama – hadsereg nélkül. (Úgy van! szélső balfelől.)

T. ház! Én úgy látom, hogy az az áramlat, mely a vármegyék ellen nyilvánul, azért olyan erős, mivel az emberek restelik az okokat kutatni és pusztán az eredményekből ítélnék. Látják, hogy választási rendszer van és mégis, majdnem kizárólag a főispán restaurál; tudják, hogy hatósági joguk van az ellenőrzésre, de a tisztviselő mégis büntetlenül vétkezhetik. E miatt sokan közönyöskké lesznek, s lábra kapott a jelszó, hogy a vár-

megye lejárt a magát. Pedig nem halt meg a gyermek, csak alszik. Nyűgei vannak abban, hogy a kandidacionális jog nagy latitudet ad a túlkapásokra, hogy a közigazgatási bizottság az érdeklődés legszükségesebb életnedveit vonta el a közgyűléstől, és hogy nincsen kimondva az inkompatibilitás a községi eljárókra nézve s így azon visszás helyzet alkottatott meg, hogy a falusi bíró és körjegyző bizonyos tekintetben fölötte áll az alispánnak és szolgabírónak. Mindebből nem az következik, t. ház, hogy egyszázados viharokban kipróbált nemzeti intézményt eltöröljünk, hanem az, hogy megszabadítsuk azt azon nyűgöktől, melyeket a legújabb idők tapogatózó iránya rá aggatott. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Végzem beszédem. Én úgy látom, hogyha mindazt a tevékenységet, melyet a helyhatósági önkormányzat a nemzeti ügy érdekében kifejtve az állam elkonfiskálná, akkor a Grünwald által oly nemesen kitűzött célt örök időkre hátravetné. És mivel a kormányzás egész politikája bizonyítja, hogy a centralizáció felé hajlik, ennél fogva magát a belügyministeri költségvetést sem fogadom el. (Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)

Törvényhatóságokról.

a) 1886. március hó 2-án. — b) Záróbeszéde pedig 1886. március hó 15-én. — c) 1891. június hó 26.

1886. március hó 2.

(Halljuk! Halljuk!) T. ház! Évek óta szokás a kormányt tervszerűtlenséggel, kapkodással, a céltudatos eljárást nélkülöző egyik napról a másik napra való éléssel vádolni. Én most abban a különös helyzetben vagyok, hogy vádolva a kormányt, védelmezem az évek óta szokásos vádak ellenében. Mert ha meg is engedem, hogy a közkormányzat számos más ágában és egyéb törvényhozási intézkedésekben nem volt nehéz (főltalálni a kormánypolitika tervszerűtlenségét: de általános igazságot vélek kimondani, ha állítom, hogy mióta önrendelkezési jogunkat részben legalább visszanyertük, minden kormány végzetszerű tervszerűséggel követte azt az irányt, hogy a nemzet önkormányzati jogkörét csorbítsa, (igaz! a szélső balon.) a helyhatósági intézményeket diskreditálja és saját hatalmát mód nélkül kiterjessze. (Úgy van! a szélső baloldalon.) 1870-ben létrejött egy törvénycikk, mely indokolását abban lelte, hogy a régi vármegyét a parlamentáris mushoz kell idomítani. Már akkor élénk és jogosult aggodalmak keletkeztek az önkormányzat barátai közt az iránt — se tekintetben a miniszterelnök urat classicus tanúnak hívom fel, — hogy a nemzet e törvénynyel elveszti a közszabadságnak, a jó, olcsó és észszerű közigazgatásnak és a köztevékenységnek mindazon előnyeit, melyek csak a helyhatósági önkormányzat által vannak kellőleg biztosítva s a tapasztalat ezen aggó-

dalmaknak szolgáltatott igazságot. És mégis azt látjuk, t. ház, hogy bár az említett alapvető törvény soha és sehol módot és alkalmat az önkormányzati köröknek nem nyújtott a kormány országos érdekű akaratának megakadályozására és bár az állami közigazgatás feladatai is ezen önkormányzati körökben legalább is annyi pontossággal és lelkiismeretességgel teljesítettek, (Igaz! a szélső baloldalon.) mint ama hatóságoknál, melyeknek egész szervezetét le az utolsó papirfoszlányig a központi hatalom állapította meg: mégis azt látjuk, hogy 1870-en innen is, valahány törvény idevágólag létrejött, mindenik igyekezett a központosítás határait külebb tolni s önkormányzati épületünknek egy-egy kipróbált falát ledönteni. El kell tehát ismernem e téren a kormány következetes eljárását. Addig építgetett az ősi bástyán, míg rom lett belőle. De én e rom törmelékei között még mindig fel tudom fedezni a közszabadságnak, az önálló fejlődésnek, a polgári kötelességek gyakorlásának és őseink politikai bölcsességének drága kincseit s mivel hiszek a kiépítés lehetőségében, s mivel látom, hogy az előttünk fekvő javaslat még a meglevő maradványokat is megsemmisíteni törekszik, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) a t. ház engedelmével, védelmembe veszem ezen romot, mely, miként Jericho fala az ellenséges viharoknak ellenállott, de a vélt jó barát trombita szavára összeomlani készül. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Hazánkban a nemzet politikai geniusa részint igazgatási, részint védelmi szempontból megalkotta a törvényhatósági intézményeket. E sok százados intézményben két jellemző vonást domborított ki a történelem: egyik az, hogy az önkormányzati élet ezen intézmény keretében és talajában fejlődött ki és érvényesítette magát; a másik az, hogy ezen intézmény még azon tágas hatáskörében is, midőn közvetve bár, de valóságos törvényalkotási jogokat gyakorolt, Magyarország államérdekeivel ellentétbe nem helyezte magát. Mikor tehát a törvényhatósági intézmény szűkebb körbe szorítása s a kormány hatal-

mának kiszélesítése céloztatik, akkor az eredmény nem lehet egyéb, mint központosítás az önkormányzat rovására.

A központosítási törekvés a legmerevebb és – bocsánat a kifejezésért – a legutálatosabb formájában lépett föl az előttünk fekvő javaslattal. Merevnek mondom, mert, midőn egy kerületi főnököt alkot, akinek a közigazgatás minden ágában intézkedési és rendelkezési jogot biztosít, akit teljesen kivesz azon helyhatóság felelősségi köréből s ekként az alkotmányos szabadság elveivel össze nem férő teljhatalommal ruházza fel; midőn annak állását és nyugdíjigényét akként írja körül, hogy sorsa és érdeke a fennálló kormányéhoz van kötve s midőn a tisztviselők és kezelő személyzet jelentékeny részét ő nevezi ki, a választásnak pedig minden esélye az ő szeszélyének van kiszolgáltatva: akkor egy olyan határozat van teremtve, mely a törvényhatóságokban kötve tart minden mozgást s melynek a központi hatalom kezében összefutó száalai arra valók, hogy a hurokra került vármegyei tisztviselő és közgyűlés minden tevékenysége egyetlen rántástól függjön. (Ugy van! a szélső baloldalon.) Az önkormányzati organismusból központosítási mechanizmus, a vármegyei életből dróton járó gépezet lesz. Midőn pedig a kerületi főnökre az a feladat ruháztatik, hogy az igazgatás minden ágában, személyekről és dolgokról bizalmas jelentéseket tegyen s ezáltal elég érthetőleg arra utasítatik, hogy a kormány számára rendszeres kémszolgálatot végezzen, hogy e szerint titkos és felelősség nélküli elbírálója legyen mindenkinek és mindeneknek: akkor nehéz volna bebizonyítani, hogy e javaslat nem rejti magában a központosítási törekvés merev és utálatos formáját.

E javaslat kormányzó és kormányzott között bizalmatlanságot ébreszt és harcot szít, mert abból a feltevésből indul ki, hogy az emberek mind éretlenek, gyarlók, rosszak, kiket vezetni kell és fegyelmezni kell saját legközvetlenebb polgári érdekeik gyakorlásánál is; de a ministerek és kerületi főnökök mind érettek, jók és töké-

letesek. És én azt értem, hogy miután a ministerium önmagáról és kerületi főnökeiről ilyen kifogástalan véleményben van, megszerezni igyekszik magának és bizalmas közegeinek a mindenhatóságot, csak azt szeretném, ha arról világosítaná föl, hogy hol szerzik meg ezen hatalomhoz a nélkülözhetetlen csalhatatlanságot és mindenhatóságot?

Többször figyelemmel átolvastam e javaslatot, hogy kapjam meg benne azt, ami illetékesen foglalhatna helyet, értem a közszabadság garantiáját. Ezt azonban nem kaptam meg, hanem helyette oly mértékben találtam föl a hatalom biztosítékát, – amit pedig a dolgok természetes súlya szerint törvénybe iktatott biztosítékok nélkül is meg tud szerezni magának minden kormány, – mondom, oly mértékben találtam fel a hatalmi biztosítékokat, hogy azok által bármely kormány örök élete kétségen kívül van helyezve. A belügyminister parancsol a kerületi főnöknek, a kerületi főnök az alispánnak, az alispán a szolgabírónak, a szolgabíró a községi előljárónak. E végzetes syllogismusból csak a legkritkább esetben van menekvés, úgy, hogy a kormány fennállása sohasem lesz így választási esélyeknek kitéve. Már pedig a parlamenti rendszer egyik igen lényeges kelléke épen az, hogy ingatag legyen azok állása, akikre a hatalom bízva van. Az a jelszó, melyet legújában gyakran hallunk hangoztatni, mintha az állandóság fontos kellék volna, a kormány értékének megbírálásánál egyáltalában nem állja ki a kritika tűzpróbáját. A valódi alkotmányos szükség az, hogy a kormány mindig utalva legyen vagy kibékíteni elvének merevségét a közérzülettel, vagy visszalépni. A kormányok tulajdonképeni felelőssége ezen erkölcsi motívumban van és nem a törvénybe iktatott, de használatba nem tehető vád alá helyezési formulában. Amelyik kormány nincsen kitéve a választási esélyeknek, annál hiányzik a felelősség érzete, mert az teljhatalmat gyakorol.

Nem lehet szándékomban a központosítás minden veszélyére rámutatni, mert az könyvbe való, de felhívom

a figyelmet egy körülményre, mely nálunk veszélyesebbé teszi a központosítást, mint bárhol másutt. Más államok polgára a központosításnak csak egy nemzeti kormánytól és egy nemzeti dynastiától félhetik szabadságukat, de nálunk ez nem egészen így van. Nálunk a hatalomnak csak egyik, még pedig a gyengébb keze van Budapesten, a másik, az erősebbik, mely a külügyek és hadsereg gyepelőjét tartja, Bécsben van. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Nekünk tehát egygyel több okunk van a polgárok jogait át nem szolgáltatni a hatalomnak, mert nálunk a központosítás nemcsak az egyéni szabadság korlátozását jelenti, hanem az állami függetlenségnek most még kezünkben levő töredékeit is kockáztathatja. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ezen indokok között, melyek a sajtóban és a törvényhozásban a központosítás mellett fel szoktak hozatni, legkiválóbb helyet foglal el az a remény, hogy az által fokozódik a magyar állam ereje és jobb közigazgatás jön létre. A t. ház kegyes lesz megengedni nekem, (Halljuk!) hogy ezen indokokkal lehető röviden leszámoljak. (Halljuk!)

Ezen javaslattal nem fokozhatjuk az állam erejét, mert ez visszariasztja mindazokat a fórumtól, kiknek részvete erősítette az államot és ingyenes szolgálata megkönnyebítette az állami feladatok teljesítését. Nekem úgy tetszik, hogy a kormány nem gondolt arra a nagy erővesztésre, mely előáll, ha egyszer az önkormányzat minden független eleme visszalép a köztevékenység teréről. Pedig' visszalép, ha látja és érzi, hogy egy felelősség nélkül való főnök többet nyom a latban, mint a vármegye 100-200 ezer lakójának közvéleménye; ha látja, hogy munkájának nincsen sikere, véleményének nincsen súlya, küzdelmének nincsen eredménye. Nálunk a közélet, a párttekintetek túlságos előtérbe tolása miatt amúgy is zaklatott és meddő, de még mindig van varázsa abban, hogy a küzdő fél érvényre juttathatja véleményét. De ha megadjuk a kerületi főnöknek azt a félelmes rendőri és intézkedési hatalmat, mely a mai alkotmányok felelősségi

elve mellett valóságos anachronizmus: akkor a közélet elveszíti ezen egyetlen varázsát is, mert komoly és használható ember nem fog csak azért megjelenni a fórumon, hogy beszéljen és beszéltesen magáról. A szabad polgár cselekvési kört keres a közéletben (Úgy van! a szélső baloldalon.) és ha azt látja, hogy ott tőle csak engedelmességet várnak, visszahúzódik barázdájának vagy műhelyének, vagy irodájának valamelyik zugába.

Sokszor hallottam, hogy népünk igen sokat politizál; csudálatos, hogy ezt a hibát mindig csak az ellenzékiek követik el. No nem kell tartani, ha egyszer a kerületi főnökök rendőri felügyelete alá lesz az ország helyezve, nem fogunk sokat politizálni, mert mindenkinek lesz egy félteni való malomgátja, melyről kisütik, hogy magas a nivéauja, mindenkinek van egy hetedizigleni rokona, aki alkalmazást keres. A vágy tehát teljesül; nem fogunk politizálni. Elszokunk a közügyekben való résztvétől; üresen maradnak a tanácsstermek; a közpálya önkormányzati lépcsőzetén kényelmesen járhat föl és le a kerületi főnök, nem fog útjába állani senki, de jól jegyezze meg a kormány, támogatni sem fogja senki. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Igenis támogatni fogják a kéregetők, a kapaszkodók, a megrémültek és sütkérezők; de az önkormányzatnak azt az elemét, mely hazafias buzgalomtól vezéreltetve, pártoktól és kormánytól függetlenül egyedül az igazságot keresi, el fogja veszíteni az ország s ezzel együtt elveszíti azt az erőt, melyre közveszeiy idején mindig teljes bizalommal számíthatott hazánk. (Úgy van! a szélső baloldalon.) A magyar ember hazaszeretete példabeszédes; de nagy tévedés lenne, t. ház, azt hinni, hogy fajunkban e nemes érzelem a véletlen műve. Kifejtette azt történelmileg az az alkotmány, mely a szent korona tagjának vallotta a nemzet minden fiát, s mely valamennyinél előbb közvetlen, később közvetett befolyást engedett az állam, a vármegye és a község ügyeire. Az így nyert befolyás, a közdolgozókval való állandó foglalkozás lélektanilag szükségképen oda vezetett, hogy a köz-

dolgot mindenki a magáénak tekintette, melyet védeni és elősegíteni kötelesség. Fajunk hazaszeretetének tehát igen természetes és könnyen kimagyarázható forrása van s a tapasztalat elég fájdalmasan bizonyítja, hogy hazánk azon polgárai, kiknek nem volt alkalmuk a múltban eme forrásból meríteni, föltételekhez kívánják kötni a hazaszeretetet. (Úgy van! a szélső baloldalon.) És mire vezet a mostani javaslat? Szembe állítja az államot az egyénnel, a kerületi főnök hatalmával föl akarja emésztetni a polgárok cselekvési körét, ránk akarja bizonyítani, hogy nem tudunk a szabadsággal élni s e lépten-nyomon nyilvánuló bizalmatlanság által elidegeníti a polgárokat a közügyek gyakorlatától s ezzel együtt lassan-lassan elszoktatja azon becses érzelemtől, mely a magyar ember tipikus jellemvonását alkotja. Pedig minél kisebb egy állam, annál inkább utalva van arra, hogy minden polgára által önkéntesen és szeretettel támogattassék. Hiszen a többség állította föl azt a szomorú tételt, hogy magunk nem állhatunk fenn. Sajátságos! Szükségét érzik annak, hogy Ausztria képzelt segélyét igénybe vegyük, de saját hazánk polgárainak, az önkormányzati tevékenységben nyilatkozó önkéntes és ingyenes erejét nem akarják fölhasználni. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Azt mondják, fokozni kell az állam erejét. Helyes. Látható azonban, hogy a központosítással nem fokozzuk, hanem gyengítjük.

De hát mi is voltaképen az állam ereje? Én hivatkozom minden idők tanúságára, hogy az az állani, melynek nincs egyenes szava a külügyekben, mely nem rendelkezik hadsereggel, mely gazdasági érdekének megóvásánál nem járhat el függetlenül, nem erős, hanem gyenge.

Madarász József: Nem is állam!

Bartha Miklós:... mert akarátának és érdekeinek érvényesítése nem áll minden kételyen felül. Világos ebből, hogy az állam erejének nagysága első sorban annak önállósági fokától függ. Aki erős államot akar, annak önálló államot kell akarni. Erről azonban lemon-

adott a többség s most már az erőgyűjtést és erőnyilvánítást nem az illetékes helyen, az állami önállóságban keresik, hanem a központosításban és a közigazgatás jobb szervezetében. Mintha csak egy kétes erejű épületet, a szobaberendezés által akarnának megerősíteni és az összeroskadástól megóvni. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon és balfelől.)

Hermann Ottó: A henyélés pamlagaival! (Úgy van! balfelől.)

Bartha Miklós: Teljességgel nem tudok osztozni amaz aggodalomban, mintha a széles önkormányzati alapokra fektetett vármegyei szerkezet veszélyes lenne az állam egységére nézve. Én úgy tanultam, hogy az európai államok egymástól elkülönített, teljesen önálló tagozatokból alakultak a közszükségletek kiegészítése érdekében a fejlődő polgárosodás hatása alatt. Ha már ezen tagozatok önállósága nem tette lehetetlenné az egységes állam keletkezését, hogyan tehető fel, hogy a sokkal kisebb önállósággal bíró és törvényes hatáskörre szorított vármegye fölbontsa a már megalakult egységet. Vármegyei szerkezet mellett itt e helyen consolidálódni tudott egy történelmi Magyarország; nehéz lenne ily körülmények között velem elhitetni, hogy ugyanazon vármegye, mely nem akadályozta az egységet, most alkalmas lett amaz egység fölbontására. Azt kérdem azoktól – s e kérdést mindazokhoz intézem, kik ezen szempontból szoktak a vármegyék ellen írni, vagy beszélni és arra kérem őket, ne térjenek ki kérdéseim elől – feleljenek, mikor, melyik vármegye támadott a magyar állam ellen? Mikor, melyik vármegye formált olyan partikuláris igényeket, melyek az állami fölbomlás veszélyeit imminensé tették volna? Igenis csinált súlyos oppositíót igen sok vármegye igen sokszor; de soha sem a magyar állam ellen, hanem ritkán a magyar kormánynak, leggyakrabban azon idegen kormányoknak, melyek alkotmányunk keretén kívül állottak. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon) Kimondom nyíltan. (Halljuk! a szélső baloldalon.)

A helyzet az, hogy nem a magyar állam egységét féltik a vármegyétől, hanem a kormány kényelmi igényeit. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Mert kevesebb fáradsággal jár 87 törvényhatóságot elnyomni, mint valamennyi fölött örködni. Pedig az újabb tapasztalat azt bizonyítja, hogy a Parlamentarizmushoz alkalmazott 1870-iki vármegye nem sok vizet zavar, sőt igen kényelmes eszköz arra, hogy önkormányzati utón cselekedtesse velünk a kormányt azt, amit nem akarunk. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) De hát meg mindig meg van a lehetőség, hogy életrevaló, vagyonban és erkölcsi érületben megerősödött társadalom függetlenül fog élni önkormányzati hatáskörének összes jogaival. Ezen lehetőség reményétől akarják most megfosztani a nemzetet

Madarász József: Nem hagyjuk ám!

Bartha Miklós: És nincs kétség benne, hogy ezen célból jól ki van gondolva az előttünk fekvő javaslat. Hiába fog a magyar társadalom erkölcsben és vagyonban megszilárdulni, mert azon tudat, hogy a mindenható és felelősség nélkül való kerületi főnökkel szemben nem lehet kilátása gyakorlati sikerhez, oda vezeti a társadalmat, hogy lemond olyan hatalom gyakorlásáról, mely csak üres ceremónia. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Beismerem, hogy a vármegyei intézmény ellen agy a sajtóban, mint egyeseknél erős áramlat észlelhető; de ha kutatom ezen jelenség okát, úgy azt nem magában az intézményben találom föl, hanem azon visszaélésekben, melyeket a hatalom ezen intézmény keretében önmagának megenged. A törvény a választási elvet az önkormányzat lényeges részének mondja. De mivel divatba hozták a candidationalis eljárást egy törvényesnek látszó hypokrisissel akként foganatba venni, (Úgy van! a szélső baloldalon.) hogy a főispánok tetszés, izlés és szeszély szerint excommunicálják még a hivatott egyéneket is: (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) azóta a vármegyében manapság választott tisztviselő nincs; annyira nincs, hogy én nem értem azt a kívánságot, hogy a kine-

vezési rendszerrel javítsunk a közigazgatáson, mert tényleg úgy áll a dolog, hogy akiket választott tisztviselőknek szoktak nevezni, azok nem egyebek, mint a központi hatalomnak igen gyakran kierőszakolt közegei. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Azon körülmény, hogy az idők szükségletéhez képest a vármegyétől elvételre a követküldés és az utasítás joga, később pedig az igazságszolgáltatás, súlyos érvágást képez, mely a vármegyei organizmust nagymennyiségű életnedvtől foszlottá meg. Ha a miniszerelnök úr valódi barátja volna, úgy miként azt beszédeiben és irataiban hangoztatta, a vármegyei institutióknak, könnyű alkalma lett volna a vérvesztéséget részben legalább kipótolni az által, ha a felsőház rendezésénél súlyt fektet a vármegyék képviselőjére. Nem tette meg; ellenkezőleg minden alkalmat megragadott, hogy a vérvesztéstől ellankadt test képtelenné váljék új erők gyűjtésére. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Midőn aztán a cselekvő képességben megbénított vármegye meddő az alkotásban és lomha az igazgatásban, vagy midőn a közigazgatás körül visszaélés mutatkozik: akkor rátámadnak a megkötozött kezű vármegyére és senkinek sem jut eszébe azt a központi hatalmat tenni felelőssé, mely octroyait tisztviselőkkel kormányoz. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

A kormány ugylátszik még azzal a hatalommal sincsen megelégedve, melyet számára az 1870. évi XLII. törvénycikk megjelöl, pedig egyetlen esetről sincs tudomásom, hogy a kormány a maga akaratát akadálytalanul Jie érvényesítette volna. A kormánynak még az a parányi önállóság is sok, mely nagyritkán egy-egy vármegyei tisztviselőben mutatkozik. Mintha az országnak nem tisztviselőkre, hanem cselédekre volna szüksége, (Úgy van! a szélső baloldalon.) az előttünk fekvő javaslat kiöli az önbecsérzetet mindazokból, kiknek az lesz a szerencsétlenségük, hogy a vármegyékben szolgáljanak. Ha egy iszonyainkkal nem ismeretes ember átolvassa a javaslatot s annak eltéréseit összehasonlítja az 1870. évi XLII.

törvénycikkkel, bizonyára nem találja meg azon szakaszokat, melyek az administate javítását célozzák, hanem kétségkívül arra a gondolatra jön, hogy a közbeeső 15 év alatt hazánkban egy forradalom pusztított, melynek élén a vármegyei tisztviselők állottak. Mert ehhez fogható reakcionárius törvényjavaslat csak forradalmak levereése után szokott a kormánynak eszébe jutni. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Úgy és akként vannak a tisztviselők fegyelmezve, mintha mindnyájan a nihilisták gyanújában állának. (Úgy van! a szélső baloldalon. Derűtség.) Ez pedig nem vezethet a közigazgatás javításához, aminthogy a disciplina sohasem pótolja az odaadó köteletségérzetet. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Közigazgatásunknak kétségkívül jelentékeny hiányai vannak, s ezek között legsúlyosabb az, hogy nincsen általa eléggé garantozva a személy, a vagyon és a szabadság. Már most e javaslat megfosztja a vármegyéket a politikai szereptől, burocratákká teszi a tisztviselőket, rendőri hatalmat és nyugdíjat ad a kerületi főnököknek s velünk azt akarják elhitetni, hogy ezáltal megjavították a közigazgatást. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) E szavakkal való játékot látva, nem tudom elfojtani azt a véleményt, hogy e javaslatot nem a közszükség hozta létre, hanem a kormány féktelen hatalmi vágya, melyet a jelenlegi parlament ellensúlyozni erőtelen. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

Nem javítani fog e javaslat a közigazgatáson, hanem rontani. Méltóztassanak megfontolni, hogy a főispán együtt bukik a kormánynyal, tehát pártközeg. Nincs kifogásom ellene. De méltóztassanak azt is megfontolni, hogy ez a pártközeg vizsgálni, áthelyezni, kinevezni és elmozdítani fogja a tisztviselőket, beletekint a hivatalos iratokba, utasításokat ad, rendelkezik és intézkedik, tehát a legnagyobb mértékben administrai. Mivel ezen administraló pártközegnek állása a kormány sorsához van kötve, önként következik, hogy az administralió működésének a súlypontja korteskedés lesz. (Élénk tetszés a szélső

baloldalon.) Ezen körülmény matematikai bizonyossággal vezet el a pártadministráció veszélyéhez. Mindenkinek igaza lesz, aki a kormánypárthoz tartozik, senkinek sem lesz igaza, aki az ellenzékhez tartozik; el lesz némítva minden ellenvélemény; szent lesz a békesség, mert minden érdek a kormány karjai között keres megoldást. Mindez jól ki van gondolva. Csak arra nem gondoltak, hogy mi lesz majd az elégületlenekkel, a hajthatatlanokkal? Csak azt nem fontolták meg, hogy vajjon van-e arra szükségünk, hogy a nemzetiségi aknákat szaporítsuk a szabadság keresők aknáival?

T. ház! Igyekeztem bebizonyítani, hogy e javaslat a legmerevebb központosításra vezet, hogy a központosítás sem az állam erejét nem fokozza, sem a közigazgatást nem javítja és hogy az önkormányzat megsemmisítésével a szabadság legbecsesebb intézménye semmisül meg. Hallottam, hogy nem eltörölni akarják az önkormányzatot, csak módosítani az időkhöz és viszonyokhoz. (Halljuk! Halljuk!) így módosították a művészet sötét korszakában a pápák a görög-római építészet remekeit, midőn a basilikák és diadalkapuk khorintusi oszlopának márványából silány épületekhez meszet égettek. Az anyag – vegytani értelemben – persze megmaradt a vakolat porában. Ily módosított alakban marad meg e javaslat elfogadása után – a magyar alkotmányos élet klasszicus alkotása, a helyhatósági önkormányzat is – a vármegyház porában, hogy legyen mit megtapodjon a kerületi főnök cipője. (Élénk tetszés és helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

A javaslatot nem szavazom meg (Élénk éljenzés a szélső baloldalon.) s ajánlom helyette határozati javaslatomat a t. ház kegyeibe. (Hosszantartó helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)

Határozati javaslat.

Hazánkban a történelmi fejlődés a közigazgatási jogok és köteleességek teljesítésénél az önkormányzati elvet juttatta érvényre. Ezen elv alkalmazásában rejlik az egyéni szabadság egyik kiváló biztosítója, a polgárok köztevékenységének legerősebb rugója, a polgári jogok gyakorlásának nélkülözhetetlen iskolája, a hatalmi visszaélések megakadályozásának, vagy orvoslásának hatályos eszköze és a közigazgatási eljárás jóságának, egyszerűségének és olcsóságának a kulcsa.

A közigazgatási önkormányzat hatáskörét legrészletesebben az 1870: XLII. t.-c. írta körül. Oly alapot teremtett e törvénycikkkel a törvényhozás, mely a központi hatalom országos értékű akaratának akadálytalan érvényesülését nemcsak egész mértékben biztosította, hanem a közigazgatás és közszabadság érzékeny kárával még illetéktelen, az önkormányzati elvekkel össze nem férő beavatkozásokra is alkalmat nyújtott.

Joggal elvárhatta volna tehát hazánk közérdeke, hogy a kormány a 192. számú törvényjavaslattal az 1870. évi XLII. t.-c.-et az önkormányzati elv érdekében a tapasztalt hiányokhoz képest, a gyakorlati élet igényei szerint javítani fogja.

De miután a 192. számú javaslat úgy egészében, mint különösen a 9., 46., 48., 49., 57., 61., 68, 71., 73., 80., 82. és 86. szakaszaiban a központi hatalomnak oly mérvű kiterjesztését állapítja meg, mely következményeiben egyfelől az önkormányzati jogoknak nemcsak bénítását, hanem megsemmisülését, másfelől a hatalom túrhetetlen önkényét s ekként alkotmányos szabadságunk sarkalatos elveinek fölforgatását vonja maga után;

miután a javaslat egyetlen pontja sem célozza a közigazgatás javítását, de a főispánoknak szánt hatalmi és intézkedési kör által a pártadminisztrációnak minden veszélyét megteremti;

mindezeknél fogva, miután a javaslat még csak az 1870: XLII. t.-c. javítását sem célozza, sőt az önkormányzati közigazgatás szempontjából még ahhoz képest is valóságos visszaesést jelent:

mondja ki a t. ház, hogy a 192. számú törvényjavaslatot leveszi a napirendről s utasítja a kormányt olyan javaslat előterjesztésére, mely az 1848-iki törvényhozás szelleméhez képest, a központi hatalmat és annak közegeit csak az önkormányzati étellel megférő és az állami kormányzat szempontjából szükséges ellenőrzési és felügyeleti hatáskörre szorítja és amely a kijelölési eljárás szabatos körülírásával a tisztviselők szabad választásának elvét, megfelelő képesítés mellett, egész mértékben biztosítja. Kelt Budapesten, 1886. évi március hó 1-én. Bartha Miklós, Irányi Dániel, Helfy Ignác, Szederkényi Nándor, Justh Gyula, Lükő Géza, Kiss Albert, Isaák Dezső, Gál Péter, Ferenczy Miklós, Unger Alajos, Olay Lajos, Joruszek Sándor, Csanády Sándor, Petrich Ferenc, Enyed Lukács, Orbán Balázs, Tulok Benő, Kürthy Sándor, Miklós György, Tors Kálmán, Mocsáry Lajos. v

1886. március hó 15.

Bartha Miklós: Én is azon kezdem, t. ház, amivel az előadó úr kezdette. (Halljuk! Halljuk!) Nekem is az a felfogásom, hogy a lezajlott vita, mely némely részében történelmi magaslatra emelkedett, akkora anyagbőséget nyújt nekem, aki politikai barátaim nézeteinek vagyok igen szerény magyarázója, hogy azzal – beszédem keretében – megküzdeni sem nem tudok, sem nem akarok. (Halljuk! Halljuk!) Én egész általánosságban óhajtok beszélni azon benyomásról, melyet bennem a vita keltett. (Halljuk!)

Benyomásom az, hogy az önkormányzatnak sokkal több híve van e házban, mint az előttünk fekvő javasainak. Voltak, akik úgy az állami, mint a helyhatóság

igazgatást kinevezett tisztviselőkkel óhajtják elláttatni; voltak, akik élethossziglan óhajtják a tisztviselőket választatni; voltak, akik csak a jurisdictiot gyakorló tisztviselőt óhajtják kineveztetni; vannak, akik elfogadják a javaslatot, azonban hívei a választási rendszernek; vannak, akik szintén elfogadják a javaslatot, azonban a kinevezési rendszer hívei, egy szóval a tisztviselők alkalmazási módjáról a legellentétebb nyilatkozatokat hallottunk, de számbavehető nyilatkozat az iránt nem történt, hogy valaki a központosítást óhajtana abban a merev formában s azokkal a szabadságfojtó következményekkel, amelyekkel azt báró Bach Sándor az 50-es években megalkotta volt. Bátran és örömmel constatálhatom tehát, hogy az önkormányzat hívei nagy többségben vannak e ház kebelében. Hanem ha azután arról van szó, hogy az önkormányzat kerete, hatásköre és foganatbavétele miként írássék körül, akkor az eltérés igen nagyak mutatkozik. E tekintetben rólunk az igen t. előadó úr azt mondja, hogy felfogásunk nem egyezik meg az 1848-iki törvényhozás szellemével. Hát én megmondom a t. előadó úrnak, mi e tekintetben a mi felfogásunk. Mi itt e padokon úgy fogjuk fel, hogy a történelmi fejlődés, a nemzet értelmi fölfogása, a közszükségletek parancsszava és a szabadsághoz való hagyományos ragaszkodás megalkotta a vármegyei intézményt választott tisztviselőkkel, politikai jogkörrel, cselekvési, intézkedési és fegyelmezési hatáskörrel a központi kormány felügyelete és ellenőrzése alatt. Mi a közéletnek ezen szervét alkalmasnak tartjuk úgy a helyi, mint a reábízott országos igazgatási functioniók teljesítésére; alkalmasnak tartjuk, hogy a közélet szükségei által a helyi felfogás és a helyi viszonyokhoz képest a legegyszerűbb és a legtermészetesebb módon nyerjenek kielégítést; alkalmasnak tartjuk, hogy szervezeténél fogva mindig és minden időben be tudjon illeszkedni a változott és folyton változó viszonyokba, (Úgy van! a szélső balon.) s hogy benne mindig megújuló erőforrást találjanak a nagy

állami feladatok. Ennélfogva mi ragaszkodunk az önkormányzat ezen történelmileg fejlett keretéhez.

Szeretném, hogy az előadó úr megmagyarázta volna nekünk, hogy e felfogás miért és miben ellenkezik az 1848-iki törvényhozás szellemével. Nem magyarázta meg. Én nem vitatom a kérdést, hanem felhozok valamit. Az 1848-iki nagy időknek él még egy nagy tanúja. (Éljen a szélső baloldalon.) Az ő nevéhez van fűzve az 1848-iki alkotás egész nagyságában. (Igaz! a”szélső baloldalon.) Méltóztassék e nagy férfiút, Kossuth Lajost (Éljen az a szélső baloldalon.) megkérdezni, méltóztassék iratait elolvasni, hogy ő, ki az 1848-iki törvényhozás szelleméhez csak ért valamit, minő felfogásban van a vármegyei intézményről?

A háznak egy másik pártja szintén hangsúlyozza az önkormányzatot; többet kíván, mint amennyit a javaslat nyújt, de kevesebbet, mint amit mi óhajtunk. E párt kiváló szónokai megegyeznek abban, hogy a közigazgatás kinevezett tisztviselőkkel fogatosítottassék, de nincsenek egy véleményben az önkormányzat keretére nézve. Némelyek az önálló törvényhatóságokban megtalálják az önkormányzat keretét, mások ijesztő vonásokban rajzolják a rettenetes vármegye képét s nem tartják szükségesnek az iránt a ház megnyugtatótatását, hogy önkormányzati elméleteiket voltaképen minő talajon kívánják meggyökeresíteni. Mindamellett tény, hogy ezen tiszteletreméltó párt önkormányzatot akar választott tisztviselőkkel és a közszabadságnak szolgálati pragmaticában és a közigazgatási bíróságokban rejelő biztosítékaival. Végre a kormánypárt szónokai szintén önkormányzatot akarnak s a tévedés csak abban van, hogy az, amit megszavazni fognak, nem önkormányzat, hanem önkény.

Nem bocsátkozom annak taglalásába, hogy minő csorbát szenved a magyar önkormányzat a kinevezési rendszer által. Én elismerem, hogy az önkormányzat nemcsak a tisztviselők választásában áll, de szintén kérem elismerni, hogy nálunk a választási elv egyik lényeges

alkatrészét képezi az önkormányzatnak. Másutt nem így van; de én nem megyek idegen földre minták után, addig amíg saját jogfejlődésünk jó mintát szolgáltat. Elmélet helyett nézem a gyakorlatot. A gyakorlat pedig azt bizonyítja, hogy úgy a választási, mint a kinevezési rendszer mellett vannak jó és rossz tisztviselők s ha akár a fegyelmi büntetések, akár a defraudációk számát vesszük, úgy találjuk, hogy-a mérleg egyenlő számarányokat mutat.

Nézetem szerint, ha a választás és kinevezés elveit vesszük vizsgálat alá, igazságosan csak úgy járhatunk el, ha nem fogjuk rá, a kormányra, hogy az mindentudó és csalhatatlan, hanem beismerjük, hogy a kormánynál sincsen kizárva a tévedés s viszont a választóközönségre sem fogjuk rá, hogy azt kizárólag gonosz szenvedélyek vezérlik, ami miatt teljesen képtelen saját komoly érdekeinek felismerésére. Én veszem az embert olyannak, amilyen. Sem a választó közönséget nem tekintem ideális jónak, sem a kormányt nem nézem megrögzött gonosztevőnek. Én fölteszem, hogy hatalmi befolyás nélkül a váiasztóközönség többsége a szokásos korteskedés útján megválasztott egy törvényesen képesített tisztviselőt és fölteszem, hogy a kormány szintén a qualificáció szemmel tartása mellett jóhízemüleg kinevezett egy tisztviselőt. Mit fogunk tapasztalni, ha e két egyént szembe állítjuk?

Azt, hogy a választott tisztviselő hatalmát a közbizodalomból merítette, tehát intézkedéseinél mindig számíthat a közönség támogatására és segélyére; ismeri a nép természetét és helyi viszonyukat s így eljárását azokhoz tudja alkalmazni; (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) integráns része a törvényhatóságnak tehát felfogásban megegyezik azon vidék traditióival, szokásaival és érdekkörével; érzi és alatta áll a felelősség azon erkölcsi részének is, melyet ránézve a gyermekkor emlékei a családi összeköttetések és a személyes ismeretség hálózata állapított meg. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Egy szóval otthon van, ott vert gyökeret s megfogamzik benne a localpatriotismusk az a neme, mely tette sar-

kalja vármegyeje érdekében s nemes ambíciókat érlel lelkében. Ezek a választott tisztviselő előnyei.

Ezzel szemben hogyan állunk a kinevezett tisztviselővel? A kormánynak nincsen módjában megismerni a folyamodónak társadalmi értékét, erkölcsi becsét és hazafias érzelmét, ha csak nem akarjuk a főispán információját és rokonszenves hajlamait dogmaticus igazsággá emelni; a kormány kénytelen vármegyeileg idegen elemeket is alkalmazni, kiknek eljárása lépten-nyomon lélektanilag könnyen kimagyarázható idegenkedésbe ütközik; a vármegye közönsége nem tekinti a kinevezett tisztviselőt a magáénak, bizalmatlansággal fogadja a legtöbb intézkedést, akadályokat gördít elébe s ekként közönség és tisztviselő között megbomlik az a harmónia, mely a közigazgatás jóságának egyik alapfeltétele. A kinevezett tisztviselő egyedül él, otthona az iroda, támasza a holt betű, főkötelessége az engedelmesség, buzgalommal alkalmazza a törvényt, a rendeleteket és tölti ki a rubrikáit, de nem tud alkalmazkodni az élethez, nem tud simulni az emberekhez s a legtöbb esetben félreismeri a helyi viszonyokat; felelősségét csak a paragraphusokban keresi, melyekbe nem fog beleütközni, de lépten-nyomon beleütközik abba az erkölcsi felelősségbe, melyet a társadalom írott törvények nélkül állapított meg, mely elevenen él nemzedékről-nemzedékre s amely ítélet nélkül büntet és megkérdés nélkül jutalmaz.

Egyszóval a választási urnából kikerül egy tisztikar, mely vér a közönség véréből s mely az érdeksolidaritás hatása alatt szolgálja a közönséget s felelősségének érzetében hajtja végre a kormány rendeleteit; a kinevezési rendszerből pedig kikerül egy hivatalnoki kaszt, mely a közönséggel szemben nem ismer semmi kötelezettséget s mely úrnak tekinti magát a polgárok fölött, hogy emberi méltóságát a kormány iránt tanúsított vak engedelmesség fejében ekként némileg kárpótolja.

Éles rajzot hallottunk, t. ház, a választási eljárás undorító voltáról. A példa bizonyára nem Zólyomgyéből;

volt véve, hanem-onnan, hol a közszellem sajnálatosan meg van mérgezve. De ha mi a törvény alkotóinál minden képzelhető rosszat fölteszünk az emberekről, ha senkiben sem bízunk, csak a hatalomban, akkor azon kell kezdenünk, hogy egyáltalában ne alkossunk törvényt. Bízunk az egész ügyet a hatalomra, szavazzuk meg egyszermindenkorra az adót és a katonát és lássunk háladosabb munka után, mint amilyen a törvényhozás. Hiszen ha én is csak a sötét oldalát látnám az embereknek és az intézményeknek, nem volna nehéz arról a szájalomra méltó mozgósításról, mely egy megürült bírói állomás betöltésénél észlelhető, csömörletes képet festeni. De én a jobbik esetet veszem és ez az, hogy alkalmas és jellemes egyéneket igen sokszor fölkeres a közbizalom 3 köszönettel veszi, ha szolgálatot vállal, ez nem unicum a választásoknál, hanem a kinevezési rendszernél egyetlen eset sem képzelhető, hogy egy nem országos jelentőségű hivatal betöltésénél folyamodás, utánjárás és információk nélkül a kormány fölkerestetne és alkalmazna valakit. (Úgy van! a szélső baloldalon.) És ha undorodunk a választással járó votumszerzéstől, bizony nem kevésbé undorító és erkölcsileg minden esetre hátrányosabb a kinevezéssel járó servilismus. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Egy másik benyomásom, miről t. háznak beszámolni akarok (Halljuk!) az volt, hogy e vita folyamában a kormánypárt szónokainál a logica törvényei minden hatályukat veszítve, a legkíméletlenebb vereséget szenvedték. Csak egyetlen szónokot volt alkalmunk hallani, aki a javaslatot azért pártolja, mivel helyesli; ezenkívül egy másikat, aki azért szavazta meg, mivel az én határozati javaslatomban következetességet, a gróf Apponyi és Horváth Lajos képviselő urak beszédeiben pedig kifogásolni valót lát. A többi szónok vagy a centralisatió hívének vallotta magát, amit itt nem lát megvalósulva, vagy a kinevezési rendszer hívének, amit szintén nem lát megvalósítva, vagy a választási rendszer hívének, amit a 80. és 82. szakaszokra való tekintetből szintén nem láthat

megvalósítva. Hanem azért megszavazzák a javaslatot (Derütség és tetszés a szélső baloldalon.) Beszéltek önkormányzatról, szabadságról, állami megizmosodásról és megszavazzák azt a javaslatot, mely elkobozza az önkormányzati jogokat, sanctionálja a főispáni önkényt. (Úgy van! a szélső baloldalon.) s állami testünkbe a pártadminisztráció vérmérgeződését oltja be. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Szeretném, ha a logical rend e feltűnő zavarát a fogalmak összetévesztésének róhatnám föl, mert akkor remélhető volna, hogy az enyémnél tartalmasabb argumentáció segít a helyzeten. (Tetszés a szélső baloldalon.) De a baj abban fenekük, hogy az argumentationnak nincsen hatása s a meggyőződésnek nincsen kötelezettsége. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Abban van a baj, hogy nálunk immár a szabadság ügye is párttekineteknek van kiszolgáltatva. (Igaz! a szélső baloldalon.) Az ellenzék felhozta és megbizonyította, hogy a főispáni omnipotentia összezsugorítja a közéletet; rámutatott azon veszélyre, mely az egyéni és közszabadságra háramlik, midőn a hatalmat nem qualificált és nem felelős egyén kapja kézhez és a kormánypárt szónokai meg sem kísérették e súlyos argumentumokat megcáfolni. Mit bizonyít ez, t. ház? Azt, hogy törvényhozási életünk legnagyobb szerencsétlensége abban rejlik, hogy minden közkérdést pártérdek dominál. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Az önkormányzatnak, a szabadságnak, a közigazgatásnak nagy és maradandó érdekeit fölvaltottuk a pártoskodási fogások apró pénzére. (Élénk tetszés a szélső baloldalon.)

Meg vagyok győződve, hogy ha ezen reactionárius javaslat, a cluboktól függetlenül az osztályok tanácskozásain keresztül kerül a ház asztalára, nem nyeri vala meg a többséget. Meg vagyok győződve, hogyha e ház többségét nem dominálná a pártszempont, nem hagyná figyelőn kívül amaz igazságot, hogy azon törvényhozások, melyek az emberiség haladásában, mint irányjelzők tették agukat halhatatlanokká, nem a hatalom előtt egyenget-

ték az utat, hanem sorompókat emeltek a szabadság védelmére és biztosítására. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) A hatalmat sohasem szükség, t. ház, félteni, mert a legszűkebb közjogi korlátok között is mindig elég leleményes önmagát érvényesíteni. Méltóztassanak még idevenni, hogy az európai civilizáció a közlekedési eszközök meglepő fejlesztése által új, természetszerű és igen hatályos eszközöket juttatott a hatalom kezébe, hogy magát könnyen és gyorsan érvényesítse. E közlekedési eszközök az ország testének megannyi idegszála, úgy, hogy az ország egyetlen zugában sem történhetik fontosabb esemény, hogy az néhány óra alatt a központban érezhető ne legyen. Mindez azt bizonyítja, hogy a kormánynak tényleg kezében vannak azon hatalmi eszközök, melyekre az ország érdekében szükség van s ha mi e házban mégis arról gondoskodunk, hogy a kormány hatalmát még tovább tágítsuk, akkor megfeledeztünk valódi szerepünkről, mert nem az állam, hanem az önkény erejét növeljük. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

És itt befejezhetném beszédemet, ha mint az erdélyi részekben megválasztott képviselő nem volnék provocálva néhány megjegyzésre. (Halljuk! Halljuk!) Mondatott, hogy Magyarországon 37 vármegyében van a nemzetiségeknek többsége s önként merült fel a kérdés, mely ugyan nem intéztetett itt e házban egyenesen hozzám, hogy egy erdélyi ember miként értheti félre e viszonyokat?

Hát én, mint erdélyi lakos, némileg ismerni vélem a nemzetiségi törekvéseket és azoknak horderejét és elmerem mondani, hogy annak a fölkapott jelszónak, mintha a nemzetiségi bajok orvosszere a kinevezési rendszer volna, nincsen belső értéke. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Tudok egy törvényszéki elnököt, ki a közelebbi 10 év alatt a székelyföld kebelében ijesztő mérvű román propagandát csinált; (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) tudok egy másik törvényszéket, hol nagymennyiségű birtokrendezési és úrbéri természetű pörök van-

nak folyamatban egyfelől a románok, mint volt jobbágyok, másfelől a magyarok, mint volt földesurak között. E pörök referense román nemzetiségű, a volt úrbéresek ügyvédje szintén román nemzetiségű és e körülmény a legveszedelmesebb agitációra nyújt tág tért. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Tudom azt is, hogy a marosvásárhelyi királyi ítélőtáblánál a tanácsok úgy vannak összeállítva, hogy a román és szász ajkú bírák majdnem minden tanácsban többségben vannak. (Úgy van! a szélső baloldalon. Mozgás.) Hát t. ház, ezek nem választott, hanem kinevezett tisztviselők.

37 vármegyében van a nemzetiségi elem többségben! Azt kérdezhetném, hogy megszűnik-e a többség, ha kinevezzük a tisztikart? Megszűnik-e az elégtelenség, ha elfojtjuk az önkormányzati tevékenységet? De én nem ezt kérdezem, mert nem szeretek könnyű szerrel menekülni az argumentumok elől. E helyett utalok a Trucia képviselő úr beszédére, mert nézetem szerint ő pozitív adatokkal felelt meg a kérdésre. Ő ugyanis felhozta példának, erre már az előadó úr is reflectált, Alsó-Fehérmegyét, Hunyad- és Aradmegyét és felhozhatta volna még Kisküküllőt, Nagyüküllőt, Kolozst, Tordát, Szolnokdobokát, Szilágy megyét, hol mindenütt nagy többségben vannak a nemzetiségek, és mégis mindenütt a magyar elem dominál úgy politikai, mint közkormányzási és társadalmi téren. Ezt a körülményt két factornak köszönhetjük, t. ház. Az egyik, az a természetes súly, melylyel a hazafias érzés, a vagyon és az intellectuálitás a közéletben bír; a másik a vármegyei szerkezet, mely alkalmat nyújt, hogy benne és általa a vagyoni helyzet, az intellectuális erő és a hazafias tevékenység érvényesíthesse magát. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ezért tehát sem annak az érvnek nincsen tartalma, hogy 37 vármegyében többsége van a nemzetiségeknek, mert a magyar elem alig számba vehető kivételek mellett, mindenütt megtartotta domináló befolyását; sem a Trucia képviselő úr azon vádjának, mintha a jogegyenlőség nem volna meg, nincsen jogosult-

sága, mert azt csak nem tehetjük meg az ő hamis elmélete kedvéért, hogy lemondjunk fajunk államalkotó és államfentartó képességeiről s azon természetes előnyökről, melyeket nekünk a magasabb cultura biztosít. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

T. ház! A tény az, hogy még a nemzetiségi vármegyékben is a magyar elem alkotja kevés kivétellel a közgyűlés többségét. A felvidéki tót, vagy az erdélyi román látja és tudja, hogy az a magyar birtokos megjelenik a vármegyén, vitatkozik, küzd, költekezik és dolgozik; látja, és tudja, hogy ott közügyekről van szó; ösztönszerűleg érzi, hogy amaz ügyekben neki is része van, hogy az ő kis parcellájának érdekei azonosak a földesúr holdjának érdekeivel s akként ingyenes védelmezőjét és támogatóját látja a magyar földesúrbán. (Úgy van! a szélső baloldalon.) így tompítja meg a vármegyei intézmény a nemzetiségi differentiak életét, mert az a nép, mely védelmet remélhet a magyar birtokosnál, sohasem lesz fogékony és sohasem tárja ki oly könnyen a lelkét a magyarelles izgatások előtt. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Az erdélyi culturegyletet is fölemlítette Trucia képviselő úr. Hát én röviden megmondom, hogy miért alakítottuk ezen egyletet. (Halljuk! Halljuk!) Évek óta látjuk, hogy a románok társadalmilag szervezkednek. (Egy hang a jobboldalon: Oláhok!) Őket ez a név megnyugtatja és ez a törvényes kifejezés. Mondom, évek óta látjuk, t. ház, hogy a románok társadalmilag szervezkednek és államellenes izgatásoknak hódolnak; s mivel a közszabadság érdekében nem akarjuk azt, hogy az állam keze mindenüvé elérjen, segítségül mentünk a magyar államnak, hogy a románok hazafiatlan működését a szervezett magyar társadalmi hazafias működéssel ellensúlyozhassuk. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Ez az egyik ok. A másik ok az, hogy a román nép vezetői naponként mérgezik gonosz álomlátásaikkal a szegény nép kedélyét, de az nem jut eszükbe, hogy népükben elterjesszék a munkaszeretetet és a józan felvilágosodást. (Úgy van! Úgy van! a szélső bal-

oldalon.) Mi tehát meg akarjuk javítani azt, amit e lelkiismeretlen izgatók rontottak, (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) s ki akarjuk terjeszteni a magyar cultura áldásait a szegény román népre is. Ez a mi célunk.

Ezt a célt helytelenítette gróf Andrássy Manó képviselő úr. Hát én nem vitatkozom vele, mert jól tudom, hogy milyen leleményesek az emberek, midőn ürügyet keresnek az áldozatkészség megtagadására. (Élénk derűtlenség. Helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)

A szőnyegen levő javaslatot nem fogadom el s újból ajánlom határozati javaslatomat a t. ház figyelmébe. (Hosszantartó helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon. Felkiáltások: Öt percnyi szünetet kérünk.)

Belügyi költségvetés.

1889. december hó 5-én.

T. képviselőház! A t. belügyminister úr a tegnapi beszédében a közigazgatási törvényjavaslatok előterjesztését ígérte. Ezen ígéretet Örömmel fogadom s nem kívánom levonni ezen ígéret következtét abból a szempontból, hogy már magában ezen ígéretben mennyi vád rejlik a megelőző kormányzattal szemben. (Úgy van! a bal és szélső balon.)

A megígért törvényjavaslatokhoz természetesen nem szólok, mert tartalmukat nem ismerem, de a belügyminister úr azt is megígérte, hogy a közigazgatás államosítani fogja és miután ezen ígéret beváltása nézetem szerint a megyei rendszer összezsugorodását és életképtelenné tételét jelenti, erre nézve, mielőtt ezen nyolcadszázados intézményünkre halálos fejszecsapás méretnék, a t. ház engedelmével bátor leszek azon institutió-nak a mivoltával kissé foglalkozni. (Halljuk! Halljuk!)

Előre kijelentem, hogy részletekbe bocsájtkozni nem fogok, mert a mai tárgyalásnak, felfogásom szerint, ez nem feladata. (Helyeslés.) Kijelentem továbbá azt, hogy nekem a mostani megye, amely úgy szerkezetében, mint tartalmában a pártadministráció révén a párturalom kedvéért meg van rontva, amelyben az önkormányzat előnyei nem jutnak kifejezésre, ellenben a központosításnak minden hátránya kifejezésre jut, (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) hogy nekem ez a mai megye jelen

szerkezetében és tartalmában nem ideálom. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Elöttem egy restaurált megye képe lebeg, amelyben a főispán hatalma vissza van szorítva a maga illetékes felügyeleti és ellenőrzési jogkörébe, (Helyeslés a szélső baloldalon.) egy megye, mely hatáskörét kiterjeszti az által, hogy a helyi, közlekedési, tanügyi, közgazdasági élet jelentékeny részét is magába öleli; (Helyeslés a szélső baloldalon.) egy megye, melynek befolyása van magára a törvényhozásra is azáltal, hogy a főrendiház tagjai egy részét ő választja és egy megye, melyben úgy a megyei bizottsági tagok, mint a tisztviselők választása egészen szabadon érvényesül.

Ilyen megyét kívánok én az állami adminisztráció hangoztatott jelszavával szemben. Összes institutióink közül egyedül a vármegye tisztán magyar alkotás, olyan, amelyet magyar szükséglethez és magyar viszonyokhoz történetileg *alkotott* a *magyar genius*. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Jól tudom, – és ez a nézet már itt a házban is nyert kifejezést – hogy van egy tudományos iskola, mely a megyét a német Gauból vagy az angol countiból szereti leszármaztatni; tudom, hogy van egy más iskola is, mely a megyei ősi intézmény ősnymait mára pusztaszeri szerződésben megleli, épen úgy, mint a paleontológok megtalálják a skandináv szirtek egy-egy platán levél lenyomatában délszak virágait. Én a vitához nem szólok. Amit én tudok, annyi, hogy a megyének voltak és vannak olyan közjogi és beligazgatási elemei, melyek tudomásom szerint semmi más hasonló intézményben fel nem piálhatók és még bizonyosabban tudom azt, hogy ezen intézmény 800 éves tapasztalat által egészen a magyar jogélethez simult; és én igen nagy súlyt kívánok arra fektetni, hogy a vármegye magyar institutió. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Mert a jogéletnek nézetem szerint semmi sem ad akkora biztonságot, mint hogyha a törvények és intézmények a népfelfogás talajában gyökereznek. (Úgy van, a szélső baloldalon.) Engedelmisségre lehet

szoktatni a népet katonák, csendőrök és fináncok által is (Úgy van! a szélső baloldalon.) de én egy szabad állam szabad polgárától nem engedelmességet várok a hatalom irányában, hanem tiszteletet a törvények irányában. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Ez a tisztelet pedig etnikailag csak úgy fejlődhet ki a polgárok lelkületében, hogyha a polgár felfogása és fogalma a jogrendről és a szabadságról harmóniában és egyensúlyban van az állam idevonatkozó intézkedéseivel és törvényeivel. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ezen állításomat bátor vagyok egy példával Mus-trálni. (Halljuk! Halljuk!)

A dohány monopólium intézménye hazánkban immár 40 éves és mi azt tapasztaljuk, hogy a dohányjövedéki áthágásban Magyarországon senki sem talál megbélyegzendő erkölcstelen cselekvényt; (Úgy van! a szélső baloldalon.) pedig a dohányjövedéki kihágás sem egyéb, mint másnak tulajdonában való megrövidítése. Viszont ezzel szemben, ha valaki szomszédjától egy láda szivart ellop, azt már mindenki megbélyegzendő, erkölcstelen cselekvénynek tekinti. Ilyen különbség van azon törvények hatálya közt, melyek átmentek a nemzet véérébe és azon törvények hatálya közt, melyek nem mentek át.

Már pedig a vármegyei intézmény rég átment a nép véérébe annyira, hogy egyetlen hatóságunknak sincs akkora tekintélye a nép előtt, mint a vármegyének; annyira átment, hogy a vármegyét még a népdal-poesis is felvette szárnyaira. És ez természetes, ha meggondoljuk, hogy a népélet patriarchális szelleme a vármegyében nyert hatósági kifejezést. A magyar ember természete nem veszi be a Beamtert, neki tisztviselőre van szüksége, s annál jobb, ha az a tisztviselő egy kis táblabírói colorittal is bír, mert a magyar ember szereti a hatósági hivatalos ügyeden kívül a vetések állását is megbeszélni a tisztviselőivel; (Úgy van!) szereti, ha annak a tisztviselőnek valahol a közeli pusztán van egy darabka földje is, mert abban a polgár – nem egészen méltatlanul – érdektálal-

kozást lát, (Úgy van! a szélső baloldalon.) ez növeli a nép bizalmát a tisztviselők iránt és növeli ragaszkodását azon haza iránt, mely őt ilyen hatóságokkal látja el. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Egy ilyen intézményt, mely annyira magyar, hogy az erdélyi szászok, midőn helyhatósági intézményeiket vármegyékkel cserélték fel, tele lármázták Németországot azon panaszokkal, hogy a magyar Panduren-Wirtschaft által nemzetiségi existenciájuk meg van támadva; egy ilyen intézményt egyik napról a másikra elrontani, hogy aztán egyik napról a másik napra eltörüljük, nem szabad. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Tudom, hogy a vármegyei intézmény mindig kellemtelen volt azon kormányok szemében, melyek hatalmukat túl kívánták terjeszteni, (Úgy van! a szélső baloldalon.) de a szabadságszerető és a szabadságra érdemes nemzeteknek nem az a feladatuk, hogy a hatalmukat túlterjeszteni kívánó kormányoknak utjokat egyengessék, hanem az, hogy ezen utat a lehetőségig elzárják. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Igaz, hogy a hatalmukat túlterjeszteni kívánó kormányok szemében szálla volt a vármegye, de a nép jól megtudott élni velük és én ezt azon életre való ruganyosságának tulajdonítom, amelylyel a vármegyék a kor kívánalmaihoz és szükségleteihez minden időben alkalmazkodni tudtak. (Helyeslés a szélső baloldalon.) így köztudomású, hogy a vármegyei intézmény az Árpádházi királyok alatt sem volt egyéb, mint tisztán katonai várszerkezet, mert azon idők kívánalmainak és szükségleteinek ez felelt meg. Később az Anjouk és a vegyes házból származott királyok alatt a vármegyei intézmény a katonai várszerkezetből átment a polgári hatósági szerkezetbe, mert a katonai feladatokat a behozott banderiális intézmény teljesítette s mint polgári hatóság azonnal az autonómics hatáskört kezdte magához vonni és terjeszteni, így magához vonta a szolgabírói választás jogkörét, kiket tudvalevőleg megelőzőleg a királyok és nádorok nevez-

tek ki. így szervezni kezdette az önmegadóztatás rendszerét házi szükségleteinek fedezésére.

Itt közbevetőleg megkívánom jegyezni, különösen azok számára, akik kivált a Pester Lloydban (Halljuk! Halljuk!) oly gyakran és oly előszeretettel szokták a vármegyét a feudálismus egyik sötét maradványának föltüntetni, (Halljuk! Halljuk!) hogy ebben a korszakban a vármegyei gyűléseken nemesek és nem nemesek egyaránt résztvettek teljesen egyenlő jogokkal és a házi adónak azon részét, mely a tisztviselők és országgyűlési követek díjazását volt hivatva fedezni, kizárólag a nemesi rend viselte, és pedig viselte egészen 1723-ig, amikor a szatmári békekötésnek és sok más egyébnek megjutalmazása kedvéért a közteherviselésnek ezen ága is levétetett a nemesség vállairól.

A XVI. század elején, tehát a Habsburgok trónra lépte alkalmával, megváltozott Magyarország közjogi helyzete (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon) és a vármegyék ruganyosságát és simulékonyosságát semmi sem bizonyítja jobban, mint épen ez a korszak, midőn a közjogi helyzet megváltozásával a vármegye is a maga szervezetét teljesen megváltoztatta. Nemcsak autonomicus hatáskörét kezdette kiterjeszteni, hanem közjogi functiókat is ragadott magához. Az életrealitás csodálatos szívósságát bizonyította a nemzet az által, hogy felismervén ama helyzetet, mely ama körülményben rejlik, hogy az új dynastie egyszersmind más országok felett is uralkodik, gondoskodni kívánt a vármegyék hatáskörének kiterjesztése által a nemzeti védelemről, Magyarország önállóságának megtámadtatasa esetére. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Így a vármegyék mindjárt a XVI. században a Habsburgok trónralépte alkalmával magukhoz kívánták ragadni az alispán választási jogot, akiket tudvalevőleg megelőzőleg a főispánok nemcsak kineveztek, hanem részben fizettek is. Közel félszázadig tartott a vármegyék e

küzdelve, míg a XVI. század közepén elismertetett a vármegyék alispán választási joga.

De itt nem állapodtak meg a vármegyék, hanem amily mértékben nyilvánult a központi hatalom részéről a beolvasztási és elnemzetlenítő törekvés, azon mértékben terjeszkedtek ők is a maguk hatáskörében. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Minden újabb joggal új fegyvert ragadtak kezükbe a nemzeti jogok védelmezésére. Csodálatos biológiai processus ez, mely csak teljesen életképes és jövődőt ígérő szervezeteknek a sajátja. Így kezdték az országgyűlési követeket választani, miáltal szervezett és zárt testületté, tehát nehezen megközelíthető és megtámadható testületté alakították a magyar országgyűlést, így állapították meg a követutasítási jogot, amely által ébrentartották a nemzeti közszellemet; így állapították meg a követvisszahívási jogot, amely által az ellenőrzésnek állandó jogát gyakorolták az országgyűlés fölött. És még itt sem állapodtak meg, hanem az aranybullának záradékát halványabb és békésebb színben ugyan, de a representationális jog és a »vis inertiae« gyakorlati alkalmazásával szintén magukhoz ragadták. És ha azt kérdi valaki, volt-e szükség a hatáskör ily mérvű kiterjesztésére, én azt felelem: meg kell nézni a történelem lapjait, melyek tele vannak vérnyomokkal és a börtönök emlékezeiteivel. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) És ha azt kérdezik, volt-e sikere a hatáskör kiterjesztésének, azt felelem: hogy Magyarország ma is fennáll és ma is magyar. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

A vármegyék nagybecsű szolgálatait leginkább elismerte és kifejezésre juttatta az 1848-iki törvényhozás, midőn a vármegyéket lapidaris nyelven elkeresztelte az alkotmány védbátyáinak. Tudtommal számbavehető ember Magyarországon a vármegyék e becses szolgálatait Sem nem kicsinyeli, sem nem tagadja. Az eltérés csak abban van, hogy igen sokan ma, minthogy a népképviselőre fektetett parlamentáris felelős kormányforma képezi alkotmányunk súlypontját és minthogy 1867-ben a

viszály a korona és a nemzet között kiegyenlített, a vármegyéknek az alkotmány biztosítására vonatkozó funkcióit feleslegesnek ítélik.

T. ház! Viszály a nemzet és a korona között már sokszor volt és sokszor is kiegyenlített. Az 1723-iki országgyűlés, mely bizonyos feltételek mellett a királyválasztás jogáról lemondott, szintén kiegyezési országgyűlés volt, de azért nem tette feleslegessé Tökölyi viszontagságait és Rákóczi bujdosását. Az 1723-iki országgyűlés szintén kiegyezési országgyűlés volt, de azért nem akadályozta meg II. József alkotmány felfüggesztő korszakát. Az 1790-91-iki országgyűlés szintén kiegyezési országgyűlés volt, de szintén nem tette feleslegessé az 1848-iki alkotásokat. És a közelmúlt évek szomorú tapasztalatai mutatják, hogy bizony az 1867-iki kiegyezés sem volt felesleges. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

E gyakran ismétlődő viszály és kiegyezés, ha többet nem, de azt bizonyítja, hogy a nemzetnek híven kell ragaszkodnia az alkotmány legkisebb biztosítékához: is. (Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.) Minthogy a vármegyei rendszer az alkotmány egyik legeminebb biztosítékát képezte a múltban, ragaszkodnunk kell hozzá a jelenben, a jövőben, ragaszkodnunk kell az 1867-iki kiegyezés után is, mert azon közjogi helyzet, melyet a kiegyezés megteremtett, nem teszi feleslegessé az alkotmányos biztosítékokat. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Míg a hadügy, a külügy, a pénzügy tényleg közösek, addig fennáll az az esély Magyarországra nézve, hogy érdekei idegen érdekeknek eshetnek zsákmányul. Hiszen helyzetünk az, hogy a fogyasztási adókon nem tudunk változtatni, mert ebbe beleszól más is. Ha a véd-erőtörvénynek legjelentéktelenebb szakaszán, bárcsak styárís módosítást akarnánk tenni, a hiteles szöveget Bécsből küldik le. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És, ha Horvátországban vagy egyebütt zavargás üt ki, a kormánynak nincs annyi hatalma, hogy teljes önállóság-

gal egy század katonát küldjön oda a zavargás lecsillapítására. Ilyen a mi suverainitásunk, tisztelt ház! (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

Ország, mely magát államnak nevezi, hasonló helyzetben nincs a föld kerekén. Nem mehetünk tehát idegen országba institutiokat, teoriákat kölcsönkélni. (Élénk helyeslés a szélső balfelől.) Nekünk alkotmányos biztosítéckről a magunk szükségletei szerint kell gondoskodnunk. A közjogi helyzet megteremtette az ily biztosítéket a vármegyékben. Nekünk a vármegyét fel kell tartanunk. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Semmiféle idegen, ideplántált intézmény, neveztessek az autonómiának, vagy bárminek, nem lesz képes arra, amire a vármegye képes az alkotmányos harcokban, nem lesz képes a közérzületet, a nemzeti szellemet annyira fölébreszteni, nem lesz képes harcba vinni mindenkit, nem lesz képes kioktatni mindenkit, nem lesz képes arra, hogy a repaentationális jog alkalmazásával apró csatározásokban kifárassza az ellenfelet, a központi hatalmat. (Igaz! Úgy van! a szélső balfelől.)

Jól tudom, t. ház, hogy az alkotmányos harcok idején is a nemzet főerődjé a parlament és a felelős kormány; de nekünk ép közjogi helyzetünknel fogva kell gondoskodnunk, hogyha az alkotmányos harc idején e főerőd elbukik – és ez a harc esélyeiben megtörténhetik, – hogy akkor a nemzeti jogélet és a nemzeti törekvések vonulhassanak vissza az országban szétszórt védbástyákba, hogy itt a néppel érintkezve, új erőt merítsenek a küzdelem folytatására. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

De, t. ház, ha nem is volnánk mai közjogi helyzetünknel fogva kapcsolatban más állammal, még akkor is szükségünk volna a közszabadság érdekében a vármegyei institutióra. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Én jól tudom, t. ház, hogy a monarchiában az emberi elme eddigelé jobb kormányformát, mint aminő a népképviselői fektetett parlamentáris felelős kormányzat, kitalálni nem tudott; de azt is tudom, hogy ez a kormányzat sem töké-

letes, hogy a visszaélés itt sincsen kizárva. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Akadhat egy miniszterelnök, ki inkább szereti saját hatalmát, mint a választások szabadságát. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Akadhat egy miniszterelnök, ki pártja uralmának érdekeit összetéveszti a haza érdekével, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) hiszen, ha Beöthy Ákos t. képviselő itt volna, ő ilyesmire bizonyára tudna az angol parlament történelméből példát felhozni. (Derűtség a bal- és szélső balon.)

Tudna példát felhozni arra, hogy egy miniszterelnök miként képes a parlamentarizmust meghamisítani és e tekintetben engedje meg a t. ház, hogy én egy férfira hivatkozzam, kit a végzet arra jelölt meg, hogy hazánk sorsára történelmi befolyást gyakoroljon. (Halljuk! Halljuk!) Ezen férfiú Tisza Kálmán miniszterelnök, ki 1865-ben a Parlamentarismus veszélyeiről ezeket írta: (Halljuk! Halljuk!) »Általános igazság: miszerint a pártok midőn hatalomra kerülnek, nem hajlandók soha lemondani azon eszközökről, melyekkel hatalmukat terjeszteniük, biztosítaniok lehet. Mint minden hatalom e világon, úgy a parlamentek többsége és a befolyásával alakuló kormány is hajlandó megtartani amaz eszközöket, melyekkel hatalmát terjesztheti, biztosíthatja. Mint minden egyéb hatalomnak, úgy a parlamenti többségnek és a rátámaszkodó kormánynak is természetszerű hibája, hogy hatalmának mind nagyságát, mind körét terjeszteni és azt örökíteni igyekeznek...«

Báró Kaas Ivor: De ismerte önmagát! (Derűtség a bal- és szélső balfelől.)

Bartha Miklós (olvas): »Minden kormányban, úgy a parlamentáris kormányban is meg van a hajlam az elnyomásra (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) és itt az egyesek, vagy kiváltságolt testületek elnyomásánál igazolhatóbbról ugyan, de még súlyosabbról, a többségről van szó, melyet kijátszani, melytől szabadulni sokkal nehezebb.« (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És végre a Parlamentarismus veszélyeiről a következőket mondja: »Nagyon valószínűtlen ugyan, mert a fejedelemmel, a kor-

mánynál és a parlament többségénél egyaránt hazafiatlanságot feltételez és abban érdekegységet is tesz fel, de bizonyos körülmények közt talán nem lehetetlen, hogy a képviselőház tartamának ideje alatt e három tényező oly intézkedéseket tegyen, melyek az ország, a nemzet érdekeivel ellenkeznek.« (Felkiáltások: Ez a mai rendszer! Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Azon aggodalmak, t. ház, melyek 1865-ben a minis-terelnök úr tollából származtak, ma már prófétia értékével bírnak. (Zajos helyeslés a baloldalon.) Azon esetre nézve pedig, ha a kormány a képviselőválasztások alkalmával a tisztviselők befolyására támaszkodik és a tisztviselők befolyását felhasználja, a minis-terelnök úr ekként nyilatkozott: »A választások szabadsága ezáltal teljesen megszűnik, az ország legtávolabb részeiben is elhelyezkedett, mindent a központi kormánytól váró burocraták a vett intés szerint teljes hivatali befolyásukat vetik a mérlegbe, ígérnek, fenyegetnek, tetszésük szerint készítik a választói jegyzékeket, és ha nem is mindig, de legtöbb esetben és helyen keresztül viszik a kormány jelöltjeit.

Ily módon alapszabályban hamisítatik meg a parlamenti felelős kormány, mert a képviselőház nem lehet a nemzeti közvélemény képviselője, így válik lehetségessé, hogy az egyetértő többség és kormány a nemzetre nézetével ellenkező törvényeket erőszakoljanak, hogy azt akarattal elleni irányban kormányozzák.«

És a minis-terelnök úr szerint is mi lenne az ily választás következménye? Ezt mondja: »Ily módon alapszabályban hamisítatik meg a parlamenti felelős kormány.« (Zajos felkiáltások: Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) »Ellenkező törvényeket erőszakolnak a nemzetre.« (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Hozzátehetette volna, amilyen a véderőtörvényjavaslat. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon. Egy hang a szélső balról: Miért nem éljeneznek most a generálisnak?!)

Ebből, t. ház, amit felolvastam, megítélhető két dolog. (Halljuk!) Először az, hogy a minis-terelnök úr már 1865-

ben igen jól tudta, miként lehet a parlamentáristmust meghamisítani. (Igaz! Úgy van! Derűtség a baloldalon.) A másik amit következtetek az, – és ez sokkal fontosabb s ennek semminemű egyéni célzása sincsen – hogy 1867. után, illetőleg 1848. után, tehát mióta a mi alkotmányunk súlypontja a parlamentre és a felelős kormányra nehezedik, minő nagy szükség van arra, hogy a közszabadság a vármegyei rendszer által biztosíttassék. (Élénk helyeslés a szélső balon.)

T. ház! Én magáról az adminisztrációról szólni nem kívánok, legkevésbé kívánok pedig az állami adminisztrációról szólni. Erről talán szólhattam volna, ha a belügyminister úr egy kis időt szentel vala ezen történelmi fontosságú átalakulásnak; ha legalább annyi időt méltóztatott volna rá szentelni, mint a trachoma kérdésének: így azonban teljes elvi zavar áll elő. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Mert a belügyminister úr egyik mondatában kifejezte azt, hogy ő az autonómia híve, s a másik mondatában, hogy az adminisztráció államosítását akarja. Ha akár az egyiket mondotta volna, akár a másikat: minden ember tisztában volna az iránt, hogy a történelmi fejlődés és a jogélet szempontjából Magyarországon mi tehát az, amit a belügyminister úr akar. De ezen nagy történelmi fontosságú átalakulásról a belügyminister úr nem tartotta jónak többet mondani, mind azt, hogy híve az autonómiának és hogy az adminisztráció államosítását igyekezni fog behozni.

Hogy miként találja meg az utat e két dolog kiegyenlítésére: azt nem mondta meg; én pedig még csak nem is képzelem, felfogni nem tudom. Erről tehát ezúttal nem is beszélek. Egyetlenegy megjegyzésem van még arra nézve, hogy úgy nekem, mint tudomásom szerint annak a pártnak, amelyhez szerencsém van tartozni, az a meggyőződésünk, hogy aki állami adminisztrációt csinál, mielőtt magát az államot megcsinálná: a nemzetet szolgáságra kergeti. (Zajos helyeslés, éljenzés és taps a szélső baloldalon.)

Protestáns egyházak dotációja.

1890. november hó 29-én.

T. képviselőház! (Halljuk!) Irányi Dániel i képviselő-társam arra kérte a minister urat és a t. házat, hogy a protestáns egyházaknak adandó dotációt évről-évre fölemelni méltóztassék. Ezen kérelem támogatására van szerencsém nekem is felszólalni. Egynéhány adattal óhajtom a t. ház előtt megvilágítani nem az egész protestáns egyházak egyetemének helyzetét, hanem amelyik egyházat én tüzetesen ismerek: az erdélyi reformált anyaszentegyház szükségletei egynémelyikére volnék bátor a t. ház, figyelmét felhívni. (Halljuk!)

Nem szükséges a t. ház türelmét azzal fárasztanom, hogy reámutassak, minő nemzeti culturális feladatokat teljesít Erdélyben a reformált anyaszentegyház és ha megemlítem, hogy azon a kis területen hét főgymnásium^ot, egy tanítóképzőt és egy theológica-akadémiát tart fenn, ezzel culturális hivatását nagy vonásokban már megismertettem. De föl kell említenem, hogy az erdélyi részekben 1.074 reformált gyülekezet van és a szegénység miatt kénytelenek voltak ezen gyülekezeteket 561-re csoportosítani, mert csak ennyi papot képesek ellátni. De a fizetések csekélysége miatt ezen 561 papi állomás sincs betöltve, hanem csak 511 és ezen 511 papi állomásból több, mint 200-nak fizetése 300 frton alól van. Ebben a fizetésben benne vannak a rendkívüli jövedelmek, amelyeket esketések, temetések és keresztelések alkalmával

kapnak; benne vannak a naturáliák, az úgynevezett canonica portiók: földek, melyeknek jövedelme a papi állomáshoz van kötve és benne van azonkívül a kepe; sőt ezen fizetések rendszeresen többre vannak felvéve, mint amennyit valóságban kitesznek, mert a papi állomások betöltése pályázat útján történik; cathegóriákba vannak osztva és ezen cathegóriák, az illető állomások qualificációhoz vannak kötve és nincsen megengedve annak, aki a megfelelő qualificációval nem bír, hogy az u. n. első vagy második osztályú egyházközségnél pályázzék, hanem kénytelen a legutolsóra pályázni. Így lévén a dolog, minden egyházközség arra ügyel, hogy a pályázati hirdetésben lehetőleg maximális összegben fejezze ki azokat az illetményeket, melyeket az illető lelkész majd kapni fog.

Ma, t. ház, gözcséplővel csépelünk; de azért én személyesen láttam református papot, aki nem is napszámos segítségével, hanem maga egyedül egy hadaróval verte ki, nem azt a búzát, hanem azt a szemetet, amit kepében kapott a néptől.

A tanítók helyzete szintén ilyen. Ha átlagos számítást teszünk, egy tanítóra esik évenként 164 frt fizetés. De nem lehet ezt átlagosan számítani. Vannak, akiknek fizetése fulrug 200 firtra, sőt 250 firtra; de vannak olyanok is igen jelentékeny számmal, akiknek fizetése 50 forinttól lefelé 20 forintig száll le.

Én, t. ház, ezen adatokat az erdélyi reformált anyaszentegyház püspökének egyik hivatalos jelentéséből vettem ki és bátor vagyok a t. ház engedelmeivel még néhány concret adatot ezen állapotok feltüntetésére a püspöki jelentésből felolvasni. (Halljuk! Halljuk!) Minden magyarázat nélkül, egészen kivonatilag kívánom ezt tenni, hogy a t. ház figyelme ki ne fáradjon. Az adatok így szólnak, különösen az iskolára nézve (olvassa):

»Gezsén nincs iskola; Bagón nincs iskola; M.-Szentkirályon nincs iskola; Pókafalván nincs sem iskola, sem tanító, sem pap; B.-Bocsárdon nincs tanító, Krakkón nincs tanító; Sz.-Újfaluban az iskola rozszant; Benedeken

35 református magyar vetkőzött ki nemzetiségéből, mivel a papi állás betöltetlen; Magyar-Sülyén nincs sem iskola, sem tanító, papjának 200 frt a fizetése; M.-Herepén a pap fizetése 190 frt, a tanítóé 97 frt; Hariban a református gyermekek nem részesülnek oktatásban; Vingárd hasonló helyzetben van; Szálteleken sem templom-, sem iskolaépület; a mosoni tankötelesekről nincs semmi gondoskodás; Nyarádtón a tanító fizetése 100 frt, tanítói lak nincs; M.-Keresztúron hasonló állapot van; Bors, K.-Szent-Ivány Kebele, Agárd együttevve nem képesek iskolát építeni és tanítói állomást szervezni; Názmánfalván nincs iskola; M.-Szent-Annán új iskola szükséges; M.-Szent-Györgyön sem iskola, sem tanító, sem pap; Várhegyen a 84 frttal javadalmazott levita nem alkalmas tanítónak; M.-Rücsön sem iskola, sem tanító; M.-Szent-Mártonban sem iskola, sem tanító; Abafáján az iskola »kritikán alóli«; M.-Ercsén nincs sem iskola, sem tanító; Toldalagon az iskola »rozzant, használhatatlan viskó«; M.-Régenben az iskolaépület bírálaton alóli, a tanító nem alkalmas tanításra; Sz.-Régenben az iskola gyarló és szűk, emiatt idegen ajkú iskolába járnak a magyar fiúk; Feketén nádfedelű nyomorult viskó pótolja a templomot és iskolát; Sz.-Zsomboron új iskola építése szükséges; M.-Borzáson az iskola újítandó és kibővitendő; Szépkényerü-Szent-Márton iskolája nem tudja a magyar fiukat befogadni s a virágzó román iskola emiatt hódít; Szt.-Margitán a tanító fizetése 23 frt 65 kr; Alsó-Ilosván a díjazás csekélyége miatt üres a papi állás; Pulyonban a papi fizetés 200 frt, a tanítóé 28 frt; Kisklodon a tanító a saját szűk lakásán tanít évi 57 frtért; Kecsedén nincs sem iskola, sem tanító; Szelecskén nincs iskola; Némán a pap fizetése 95 frt, persze nincs pap; Ormány és Girolton sem pap, sem tanító; Szinyén a papi és tanítói lakok romban hevernek; Alsó-Tönkön sem iskola, sem tanítói lak; Sófálván nincs iskola, emiatt és az elkeresztelések miatt a magyarság apad.«

És itt bátorságot veszek magamnak a t. házat figyel-

meztetni még egy másik adatra, mely szintén az elkeresztelésekre vonatkozik. Kolozs megye derék főjegyzője ez előtt két évvel összeállította saját vármegyéjének területén az elkeresztelések számát és az 260 s egynéhányra ment. Megjegyzem, hogy ez Kolozs megye mezőségi részében történt, ahol laknak kálvinista magyarok is, ellátva pappal és tanítóval, amint felolvastam és laknak román ajkúak. Amikor tehát ott elkeresztelésről van szó, akkor a román lelkész kereszteli el a kálvinista gyermekeket. Ott tehát az elkeresztelés nemzeti és nem felekezeti veszteség. Folytatom, t. ház, az adatok felsorolását. »Borzason nincs iskola; M.-Csaholyon új iskola szükséges; M.-Goroslón az iskola és tanítói lak szalmás-födélű viskó; Érkávason az iskola kibővítendő; Zálnokon az iskolát javítani és bővíteni kell; Lecsméren az iskolát javítani és bővíteni kell; Ilosván az iskolaépület használhatatlan állapotban van; Czékényben az iskolát javítani és bővíteni kell; Monon az iskolaépület romlatag; Czikón az iskola szalmásfedelű nyomorult viskó; Récsén a tanítói lakás és tanterem roskatag; Szeődemeteren a csekély javadalom miatt a papi állomás üres; Horváth-Petenyén hasonló az állapot – a magyarság apad; Bethlen-Szent-Miklóson az iskola romban; Bernádon sem iskola, sem tanító; Boldogfalván 26 közül csak 5 jár magyar iskolába, mert a román iskola tandíjmentesen tanít, holott a nemzetiségi arányok egyformák; Marosludason nincs paplak; Ó-Ujfaluban van üres templom és üres paplak, mert 200 írtért nem vállalkozik pap; Pusztakamaráson templom és paplak rombadólt; Mocson sem pap, sem tanító, templom omladék; M.-Légenben nincs iskolahelyiség; Gyekán tanító nélkül veszélyben a magyar elem; Szaván a templom és paplak rombadólt; Gyulán, H.-Macskáson sem pap, sem iskola, sem tanító, – 300 református magyar lélek megy itt veszendőbe; Kiden nincs pap, mert 229 frtért senki sem vállalkozik, – így 349 lélek van gondozás nélkül; a m. n. zombori, kendermáli, zutori, dali és pusztaszentkirályi híveket egyetlen

elaggott lelkész gondolja, – iskola nincs; a kajántói iskola szűk és rozzant; az egeresi iskola omlófélben.«

Ezek, t. ház, a hivatalos adatok s e jelentések, mint volt szerencsém mondani, két évvel ezelőtt állítottak össze. Itt megkívánom jegyezni, hogy az illető egyházkerület és a kormány rendkívüli nagy és tevékeny buzgalmat fejtenek ki az irányban, hogy ezeken az elszomorító, nyomasztó állapotokon a lehetőségig segítsen.

Ha ma állítanának össze egy ilyen statisztikát, az némileg kedvezőbb színben tüntetné fel a helyzetet, amint az ezelőtt két évvel volt, de ez adatokból a t. ház mégis méltóztatik belátni, hogy itt oly nagymérvű a nyomor, – mert hisz ez már nem szegénység, hanem valóságos nyomor, – hogy azon az egyházkormányzatnak lehető legnagyobb buzgalma sem tud segíteni, s itt az államnak segítségére feltétlenül szükség van. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Szüksége van nem annak a felekezetnek, t. ház, hanem annak a nemzetnek, (Helyeslés a szélső baloldalon.) melynek kulturáját e felekezet úgy a múltban, mint a jelenben oly nagy mértékben képviseli és mozdítja elő.

Ezek, t. ház, nemcsak annak az egyháznak, hanem magának a nemzettestnek igen égető sebei s ezeknek sürgős gyógyítására nagy szükség van. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Én, hogy a költségvetés tételei meg ne zavartassanak, elfogadom Irányi t. képviselőtársam javaslatát, bár ha magam tettem volna az indítványt, arra kértem volna a minister urat s a házat, hogy a »bis dat, qui cito dat« elvénél fogva igyekezzék a lehető leghamarább segíteni s már a mostani költségvetésbe egy bizonyos tételt – tekintettel az erdélyrészei református anyaszentegyház községeinek szükségleteire, – fölvenni, de ha ezt a minister úr lehetők nem tartja, akkor igen melegen pártolom Irányi t. képviselőtársam azon határozati javaslatát, hogy legalább már a jövő évben kezdessék meg a protestáns egyházak dotációjáflak fölemelése. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Az erdélyrészi magy. közműv. egyesület sorsjegykölcson kérvénye.

1890. december hó 15-én.

T. képviselőház! Tapasztalva a vélemények teljes egyhangúságát, nem kívánom a t. ház figyelmét hosszabbban igénybe venni. Lehető rövidséggel fogom indokolni, hogy az erdélyi közművelődési egyesület kérése igazolt és Horváth Gyula t. képviselőtársam indítványa elfogadandó. (Általános helyeslés.)

Az erdélyi közművelődési egyesület úgy céljaiban, mint működésében a más ajkú polgártársak által igen gyakran félremagyaráztatik és magyar ajkú honfitársaink által is igen gyakran félreértetik. (Igaz! Úgy van! a jobb- és baloldalon.)

Ezen egyesület működését és célját rendszerint azzal vádolják, hogy céljában magyarosítási irányt követ, (Halljuk! Halljuk!) hogy működésében agresszív törekvéseket táplál. Nem nehéz ezen vádak alaptalanságát kimutatni. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Azok után, amiket Horváth Gyula t. képviselőtársam elmondott, ezen vádak alaptalanságáról a t. ház engedelmével, csak néhány szót szólok. (Halljuk! Halljuk!)

Az erdélyi közművelődési egyesület 1885-ben alakult, fennáll tehát 5 év óta. Ezen időből 3 évet megalakulással, szervezkedéssel, alapszabályainak, munkaprogramjának megállapításával és pénzszerzési agitációval töltött el. Két év óta kezdte meg működését. De akár szabályzatát, akár munkaprogramját, akár agitációját, akár mű-

ködését veszi bárki a legszigorúbb kritika alá, egyetlen szót, egyetlen hangot, egyetlen tényt sem képes senki kimutatni a fennforgó vádak igazolására. (Helyeslés.) A magyar közművelődési egylet élén álló férfiak kezdetől fogva leszámoltak azzal a ténnyel, hogy Magyarországon számos népcsoport van, amely nem magyarnak vallja magát és ezen ténnyel akként kívántak és akként számoltak le, (Halljuk! Halljuk!) hogy támadólag fellépni a faji és nyelvi jelleg ellen annyi volna, mint Magyarország közbékéjét megzavarni. (Úgy van! jobbfelől.) Az erdélyi magyar közművelődési egyesület irányadó férfiai mindig úgy gondolkodtak, hogy aki támadólag lép fel, – amit egy egylet nem is tehet, amit csak az államhatalom tehetne, – annak hozzá kellene nyúlni az elnyomásnak, az üldözésnek, az erőszakoskodásnak fegyvereihez. (Helyeslés.) Már pedig Magyarországon ezen fegyverhez csak az nyúlhat, aki állami életünk talapzatának legerősebb két oszlopát: a jogegyenlőséget és alkotmányos szabadságot előbb romba döntené. (Helyeslés.) Úgy gondolkodtak az erdélyi culturegylet irányadó férfiai kezdetől fogva, hogy a népek történetiének, a népek pszichológiájának bizonyítása szerint, a nemzetiségből való kivetkőzés, egyik fajnak másikba való olvasztása erőszak útján sohasem sikerült, hogy az assimiláció mindig a viszonyoknak, az időnek, az intézményeknek morális hatása alatt, észrevétlenül, lassankint jött létre. (Helyeslés jobb- és balfelől.) Ha tehát támadólag léptek volna fel, már csirájában megfojtották volna az egyesületet és a több, mint 600 ezer forintnyi vagyont, melyet a magyar társadalom gazdagjainak filléreiből, a magyar társadalom szegényeinek jelentékeny áldozatából hozott össze az egylet, soha nem jött volna össze, hogyha e veszedelmes, hogyha e helytelen, kalandos mezőkre téved az egylet. (Helyeslés.) Nem is volt ez, t. ház, soha célja a culturegyletnek. (Élénk helyeslés.) Megmondom egypár szóval, hogy minő célok lebegtek az egylet előtt. (Halljuk! Halljuk!)

Az Unió-törvény immár 22 éves; e törvény a volt Erdély és Magyarország között a politikai egyesülést létre hozta, végrehajtotta, ezen politikai egyesülés immár teljesnek mondható, de a társadalmi egyesülés még nem történt meg. (Halljuk! Halljuk!) Az erdélyrészi románok még ma is csak Erdélyt ismerik és tartják hazájuknak. Ők az Uniót nem egy végleges közjogi megoldásnak tekintik, hanem csak ideiglenes kísérletnek. Egész közéletük a külön Erdély számára van berendezve; ők egy elkülönített társadalomban élnek külön aspirálókkal, külön törekvésekkel, külön társadalmi szervekkel, egyszóval külön levegőben. (Halljuk! Halljuk!) Más nekik a nyelvük, más az egyházuk, más az iskolájuk, más a históriájuk, más a litteraturájuk; még a pénzügyük is más, mint a mienk. (Mozgás.) Mert míg a magyar pénzügyek pénze ép úgy, mint az egész világ pénzügyeinek a pénze, cosmopoliticus természetű: addig az övék – holott ezen pénzügyekkel már Erdély egész területe be van hálózva a nagyobb városoktól a kisebb városokig, – határozott román nemzetiségi caracterrel bír. Ezen elkülönített társadalmat, annak különböző szerveit állandóan és naponkint ápolja, fejleszti és félrevezeti a politikai sajtó. (Mozgás.) Ezen politikai sajtó, jólehet a koronázás immár 23 éve megtörtént, merev következetességgel emleget osztrák császárt, fejedelmet, trónt, koronát, de soha egyetlenegy alkalommal sem említette még a magyar királyt. (Mozgás.)

Ezen sajtó hangjára nézve, miután egy politikai barátom immár két év óta számomra szemelvényeket gyűjt belőle, hogy így együttesen valami után egy alkalommal felhasználható legyen – és én remélem, hogy alkalom nyílik ezen szemelvényeket egy alkalommal a maguk összességében a magyar igazságügyminister úrnak átadni tudomás és miheztartás végett – és miután ezen szemelvényekből véletlenül épen tegnap is kaptam egy jó adagot, ezen szemelvényekből a román sajtó hangjára nézve bátor vagyok három sort felolvasni. (Halljuk! Hall-

jük!) Egyik lapjuknak 221-ik száma így szól: (Halljuk! Halljuk! Olvassa:) »Október 6-ika az a nap, amelyen negyvenegy év előtt tizenhárom katonaszökevényt (Mozgás) és a forradalmi hordák vezéreit kivégezték.« (Élénk mozgás. Egy hang a szélső baloldalon: Gyalázat!)

Nem folytatom tovább. Ez a hangja ennek a sajtónak. A tartalmára nézve bátor vagyok hosszabb idézetet olvasni fel. (Halljuk! Halljuk!) Ugyanazon lapnak 226-ik száma így ír: (Olvassa): »A magyar uralom alatt álló románok helyzete nem normális helyzet. A magyar kormány, sajtó és társadalom oda vitték a dolgot, hogy a román nép már nem tudja, minő úton-módon védelmezze érdekeit és juttassa nyilvánosságra jogos elégtelenségét. Teljesen kizárva a nyilvános élet minden teréről és megfosztva a lehetőségtől, hogy üldözött nyelvének és nemzeti intézményeinek védelmére akár parlamentáris, akár közigazgatási úton módot találhasson: a Magyarországon élő románoknak csupán nemzeti sajtójuk maradt meg, mely ha nem is egészen szabadon, de mindig, élénk kifejezést adott a nép igazi érzelmeinek.«

Méltóztassék csak meghallgatni, hogy ebből minő consequentiákat vonnak le. (Halljuk! Halljuk! Olvassa): »Az üldözés ennél fogva e sajtó ellen irányult s hat év óta a nemzeti sajtó íróit magyar esküdtszékek elé hurcolják és börtönbe vetik. Bizony nem tudjuk, a világ mely népe nem vesztené el, ide jutva, meggondoltságát és türelmét s szenvedné ug-y, mint a román, az üldöztetést és elnyomatást, melyben Szent-István koronája országainak jelenlegi hatalmasai részesítik. Magyar polgártársaink hasonló helyzetben – bár ők akkor is feudális urak voltak, mi pedig rabok és elnyomottak, – fegyvert ragadtak és fölkeltek a törvényes rend és trón ellen. Igaz, leverettek, de mindamellert tizenkilenc év múltán akkori működésük alapján lettek uraivá a legnagyobb részben nem magyarok által lakott országnak. Azt akarják tán megmutatni nekünk is: minő utat kell követnünk, hogy uraivá legyünk egy országnak és minden lakóinak?« (Mozgás minden oldalon.)

Csatár Zsigmond: Nem volt emiatt sajtóper?

Bartha Miklós: Nem volt. Ha az ilyesmikért sajtóper akarnának indítani, mindennap sajtóper lehetne indítani az erdélyi részekben. Ez a sajtó sohasem szűnik meg az állandó gyűlölet hangján beszélni mindenről, ami magyar és amint az imént is említettem, merev következetességgel hallgatja el olvasói előtt azt, hogy Magyarországon constitutió van; hogy Magyarország egyáltalán magyar ország; e sajtó összbirodalomról beszél, ez iránt és az osztrák császár iránt való hűségre neveli az olvasóit.

Ez a helyzet az, t. ház, mely létrehozta az erdélyrészi magyar közművelődési egyesület és ez a helyzet adta meg ezen egyesület célját is. (Helyeslés.) Ezen cél nem egyéb, t. ház, mint szervezni az erdélyi magyar társadalmat és ezen szervezett magyar társadalommal segítségére menni a magyar állameszmének minden vonalon. (Élénk helyeslés.) Nem egyéb tehát ezen cél, mint a Magyarországgal politikailag egyesült országrészt társadalmilag és kulturailag is az anyaország kebelére vezetni. (Élénk helyeslés.) Ezen cél elérése végett az erdélyrészi közművelődési egyesület eddigelé szerzett magának kétezer alapító tagot, húszezer rendes tagot, hetvenezer pártoló tagot; alkotott a központi egyesületen kívül tizenhét megyei választmányt, öt női választmányt és hatvan fiókot. Ezen szervezet által ébresztette fel az erdélyi részekben igen sok helyütt szunnyadó magyar hazafiságot. Ezen szervezetnek működéséről igen halvány képet adok a t. háznak, ha megemlékszem arról, hogy a központi egyesület postakönyvi száma meghaladja évenként a félmilliót. Ezen szervezet a szégyenségben sínylődő erdélyrészi magyar egyházak részére alaptőkéjéből immár több, mint kétszázezer forintot kötött le. De nemcsak egyházakat segítez, hanem alkot iskolákat, óvókat, menhelyeket, úgy, hogy ma már száz-két községben százharminc alkotás hirdeti az erdélyi magyar közművelődési egyesület létezését és tevékenységét. (Élénk helyeslés és tetszés.)

Mindezekből, t. ház, látható, hogy ennek az egyesületnek törekvése, célja nem támadó, nem agresszív, hanem egészen a cultura békés eszközeivel kivan hatni. Nem nyelvben és fajban akar magyarosítani, hanem a felvilágosítás eszközeivel, gondolkozásban, törekvésben, hazaszeretetben. (Általános helyeslés.) Ha csak egy pillantást vetünk a cultusministerek évi jelentéseire, láthatjuk, hogy minő nagy az erdélyi részekben azon községek száma, amelyekben még nincsen iskola. Mivel a cultusministeri jelentések ezen szomorú adatai évről-évre ismétlődnek, ebből azt kell következtetnünk, hogy a magyar állam ez idő szerint nincs azon helyzetben, hogy segíthessen az ottani állapotokon; meg kellett tehát alkotni a társadalmi szervezetnek ezen egyletet, hogy így segítségére menjen a magyar államnak. (Élénk helyeslés.)

Arra kérem a t. házat, méltóztassék ezt az egyletet abban a feladatában támogatni; méltóztassék a pénzügyi bizottság jelentését, Horváth Gyula barátom indítványával együtt elfogadni. (Élénk helyeslés.)

A közigazgatás és önkormányzat rendezése a vármegyékben.

1891. június hó 26 án.

T. ház! Mielőtt beszédem tulajdonképeni tárgyára térnék, néhány szó megjegyzést kívánok tenni gróf Andrassy Gyula képviselő úrnak tegnap elmondott beszédére. Figyelemmel meghallgattam e beszédet s azt hiszem, megértettem, hogy annak lényege abban rejlik, hogy a t. képviselő úr által felállított tétel szerint jó közigazgatást erős önkormányzat segélye nélkül lctesíteni nálunk nem lehet.

E tételt felállítva kereste, kutatta, hogy miképen lehetne tehát e problémát, tudniillik erős önkormányzatot és jó közigazgatást együttvéve, egymásra kölcsönösen hatva megoldani. (Halljuk! Halljuk!) Kutatása közben felkereste Poroszországot, s felkereste Angliát és az ő igen tartalmas és mindenestre magas parlamenti színvonalon álló beszédében (Halljuk! Halljuk!) kutatásai közben rám legalább azt a benyomást *tette*, hogy a t. képviselő

viszonyoknak, de – sajnálatomra – azt árulta el, hogy a magyar viszonyokra kellő figyelmet nem fordított (Úgy van! a szélső baloldalon.) Az eredmény, melyre a probléma megoldásában jutott, az általa úgynevezett vegyes bizottságokban áll. Mit értett a vegyes bizottságok alatt, azt nem fejtette ki; de beszédének értelméből oda concludálok, hogy értette Iegfőképen a közigazgatási bizottságot, értett talán a francia, talán a porosz példából is

valamit, mindenesetre idegen dolgot értett, mert hiszen a közigazgatási bizottság intézménye nálunk még mindig idegen, (Úgy van! Úgy van! a szélső balon.) gyökereit verni a nemzeti talajban nem tudott és minden jel arra mutat, hogy nem is fog soha. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ha a t. képviselő úr nem messze megy vissza a magyar közéletben, csak megnézi a magyar vármegyének az 1870. évi törvényhozás által a Parlamentarismus igényeihez alakított rendszerét, már akkor rájött volna, hogy azt, hogy erős önkormányzata legyen egy nemzetnek és hogy jó közigazgatása is legyen mellette, mindazon csírákat, melyek éhez szükségesek, már az 1870-iki vármegyében megtalálhatta volna. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) De divat nálunk idegen intézmények után járni; (Úgy van! a szélső baloldalon.) tökéletesen az a törvényhozási iskola – szeretném inkább iskolázatlanságnak nevezni, ha nem volna a kifejezés durva, – amely nyilvánul a kormány indokolásának következő passzusában: »Azért a létező intézményekből fenntartotta mindazt, ami a jó közigazgatás elveivel egyeztethető, de kiküszöbölte mindazt, ami a felállított elvekkel összeegyeztethető nem volt.«

Mit jelent ez, t. ház? Azt, hogy a kormány először elveket állított fel s csak azután akarja alkalmazni az intézményekre. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Mit jelent ez más szavakkal? Hogy a kormány szab előre egy ruhát és akkor előveszi a nemzetnek egy ezredéves institutióját, mely tehát Organismus és azt mondja: ez a karod nem fér bele, levágom; szíved igen nagyon dobog és az a ruha nem bírja meg a dobogást, azt kitépem. (Élénk tetszés a szélső baloldalon.)

T. ház! Nagyban és egészben kétféle embert ismerek: az egyik önálló természetű, a másik nem önálló természetű. Az önálló természetű ember az élet viszontagságai közt kifejti a maga jellemét, individualitása nő, bízik saját erejében, a maga fejével szeret gondolkozni, a

maga lábán szeret járni és minden körülmények közt ura akar lenni a maga sorsának.

Az önállótlan ember ennek éppen ellentéte: mindig másokban bízik, mindig másokra néz minden cselekedeténél, összes tehetségeit kimerítve látja másoknak utánzásában. Miután a nemzet egyénekből áll, azok a nemzetek, melyeknek a többsége önálló egyénekből alakul meg, a maguk kormányzási formáinál rendszeren az önkormányzati formákat választják. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

T. ház! Nem a véletlen műve, nem is codificálás eredménye ez. Ez a nemzet egyéniségéből, faji jellegéből származott tény; ez igen erős nyilvánulása a nemzeti összakaratnak, a nemzet faji jellegének.

Ez a tény azt jelenti, hogy a nemzet, amely önkormányzati formát választott magának, szereti a szabadságot és azt meg is akarja oltalmazni; (Helyeslés a szélső balon.) hogy az a nemzet ragaszkodik hazájához és éppen azért befolyást akar annak sorsára gyakorolni; (Helyeslés a szélső baloldalon.) hogy az a nemzet bízik önerében és mindig kész azt az erőt még jobban kifejleszteni. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Viszont azok a népek, amelyek centralisticus formát alkotnak maguknak, mindig inkább bíznak felebvalóikban, mint önmagukban; azok a népek készebbek az engedelmességre, mint a cselekvésre; mindig képesek inkább kéregetni, mint dolgozni. (Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)

És ha már most gróf Andrássy Gyula képviselő ír egy kis fáradságot vesz magának és bepillant a magyar nemzet történetébe: ott igen élesen kidomborodott nyomait fogja észrevenni annak, hogy vajjon a magyar nemzet e két nemzeti jellemvonás közül melyik kategóriához tartozik, észre fogja venni, hogy a magyar államalakulás legeslegesítő stádiumában nem egy elhatalmasodott ember tette rá lábát a nemzet nyakára, hanem a nemzet saját elhatározásából a legkiválóbbnak tartott egyént választotta vezérré; (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) észre fogja venni, hogy már a vérszerződés alkalmával minden

nemzetség kikötötte magának azt a jogot, hogy az ország kormányzatában közvetlenül részt vegyen; (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) észre fogja venni, hogy egyik alaptörvényünk: az aranybulla, bizonyos eshetőségekre még a fegyveres ellentállást is sanctionálta. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Észre fogja venni, hogy sok század viszontagságai között mily szívósan ragaszkodott a nemzet királyválasztási jogához. (Élénk helyeslés és tetzés a szélső baloldalon.)

Ezek a jellemvonások nem azt mutatják, melyet a ház igen nagy – gondolom legnagyobb – szónokától hallottunk: hogy a magyar faj jellemvonása a pajtáskodás a közélet terén és a száraz kötelességek pongyola teljesítése; ezek a jellemvonások azt mutatják, hogy az önkormányzat abból a talajból nőtt ki, hogy az önkormányzat a mi nemzeti egyéniségünk intengrans részét képezi és aki megcsorbitja ezt a magyar nemzeti intézményt, az a nemzeti individualitás igen jelentékeny részét törli el. Pedig, t. ház, nemzeti intézmények nélkül nemzeti politikát csinálni nem lehet; (Helyeslés a szélső baloldalon.) és én úgy gróf Andrássy Gyula t. képviselő urat, mint a kormányt, ép azért, mert idegen helyen keres institúciókat és elméleteket, hogy ide átültetni megkísértse, arra figyelmeztetem, hogy ennek a szerencsétlen kísérletezésnek Magyarország 40 esztendő óta tárgya, hogy ezen 40 év alatt kormányzása formában és irányának lényegében is sokat változott. Hiszen értünk ostromállapotot teljesen idegen kormányzatot, élünk ma parlamenti kormányformát, de egy dolog: e 40 esztendő kormányzatának főiránya mindig ugyanaz maradt, mindig kísérleteztek a nemzettel, mindig idegen intézményeket akartak a nemzetre hozni, sohasem vették figyelembe, hogy a nemzeti intézmények erőteljes fejlesztése a leg-egészségesebb politikai elv. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Mi ennek eredménye, mit látunk? Azt, hogy a nemzeti közéletnek nincs biztos medre, amelyben haladjon, nincs biztos iránytűje; azt, hogy kicsapott a

mederből és szétfoly, helylyel-közzel eliszaposodik; azt látjuk, hogy határozatlanság van a közszellemben, hogy ingadozókká váltak a jellemek, ingadozóvá vált maga a közerkölc is. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Hiszen Magyarországon minden dolog mellett lehet közvéleményt csinálni. Példa erre az a silány törvényjavaslat, mely előttünk van. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

És Magyarországon, ha alakul is önálló közvélemény, annak nincs elég ereje, hogy a rosszat meggátolja. Példa erre a véderőtörvény és különös példa Bosznia occupációja. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Midőn az egész nemzet, maga a kormánypárt is, feliratban oda nyilatkozott, hogy Boszniát nem kell occupálni és dacára ennek, a kormány ezt megtehetette a nélkül, hogy a morális felelősségen kívül egyéb súly érintette volna. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

T. ház! Ez a javaslat sem egyéb, mint egy idegen eszmekör ide való átültetésének kísérlete. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ha gróf Andrássy Gyula képviselő úr ezen javaslatot elfogadja, logikáját e tekintetben egyáltalában nem irigylem, mert hiszen felállítva postulatumait, nyíltan kifejezte, hogy e javaslat e postulatumok legnagyobb részének nem felel meg, de azért mégis elfogadja azt. Nem irigylem tehát logikáját, mert ennek kétségkívül subjektív háttérének kell lenni. De ha elfogadja, nem tesz egyebet, mint folytatja a 40 éves kísérletezést arra, hogy idegen anyagot oltsanak a nemzet testébe. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

T. ház! Hazánkban az önkormányzat három különböző, mindenesetre összevágó fórumon nyilatkozott: a királyválasztásnál, az országgyűléseken és a vármegyékben. Én úgy tanultam, hogy a vármegyék önkormányzati hatáskörüket azon értelemben, amint az az 1848. előtti közvetlen hagyományokban ránk maradt, részint a XVI. század közepén, részint a XVIII. század elejétől fogva fejtették ki. E tekintetben tehát némi ellenmondás van

köztem és Eötvös Károlynak igen nagybecsű történelmi fejtegetései közt. De az ellenmondás csak látszólagos. Kerestem és megtaláltam az okát azon nagyfontosságú forrásmunkában, amelyet a kolozsvári egyetem két tudós tanára: dr. Óvári és dr. Kolozsvári hosszas fáradságos kutatás után »A törvényhatósági jogszabályok« cím alatt eddigelé három kötetben kiadtak.

Ebből azt tanultam, hogy a vármegyék különböző-kép fejlődtek épen azon erős önkormányzati hatáskörnél fogva, amelyben éltek és így, ha Eötvös Károly azt állítja, hogy a tisztviselők választásának nyomai már az Árpád ház alatt is jelentkeznek: akkor ezzel nincs ellentétben az az állításom, és másoknak is az az állítása, hogy a tisztviselő választás jogát a vármegyék voltaképp mégis csak a XVI. század második felében és különösen a XVIII. század első felében ragadták magukhoz. Így mondta ezt Beöthy Ákos t. képviselőtársam is és kutatva ezen tény okát, azon nézetem szerint egész helyes eredményre jutott, hogy a magyar monarchia bomladozó állapotban lévén, a vármegyék igyekeztek teljesíteni azon kötelességeket és gyakorolták azon jogokat, melyeket különben a kormánynak kellett volna gyakorolnia. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Én azonban, ámbár teljesen átlátom, hogy helyes az a felfogás, mely ezen eredményre jutott, ennél a kérdésnél azt látom bebizonyítva, hogy a vármegyék még akkor is, mikor erre a korona egészen erőtlennek bizonyult, képesek voltak a nemzeti élet szervezésére, a hazának megmentésére közreműködni. (Helyeslés! Úgy van! a szélső baloldalon.)

De ebben a megfigyelésemben tovább megyek s azt találok, hogy az önkormányzatnak egyik főalkatrésze: a királyválasztás joga épen ebben az időben siklik ki a nemzet kezéből két ízben: egyszer, midőn a királyi méltóságot örökösen a Habsburg-ház fiágára, másodízben, faikor annak nőágára ruházta. Mi történik? A korona nyer jogokat, a nemzet veszít jogokban. Mi történik tovább? A vármegyék elsőízben magukhoz ragadják a követ és

alispán választásának jogát, második ízben magukhoz ragadják az egész vármegye megalkotásának jogát. Itt tehát bizonyos megalkuvás történik. Amit a nemzet a réven veszített, vissza igyekszik azt nyerni a vámon. Amit a politika magasabb köreiből feláldozott, azt vissza igyekszik nyerni a társadalom legerősebb rétegeiben. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Ez, t. ház, a fejlődési processusnak igen szép történeti példája s nagyon kell sajnálkoznunk azon, hogy a fejlődési procedura nem nyilatkozik hazánkban, hanem éppen az ellenkezője nyilatkozik, az t. i., hogy lépésről-lépésre minden fontosabb törvényhozási tárgyalásnál a nemzet jogokat veszít, azokat semmi más téren magának visszaszerezni nem igyekszik; (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) minthogy a parlament úgy fogná fel hivatását nemcsak a jelenlegi, hanem 1867. óta valamennyi parlament, hogy neki azon kell lenni, hogy a kormány mentől több hatalmat ragadjon kezébe, a helyett, hogy úgy fogná fel hivatását, hogy korlátokat kell szabnia a kormányhatalom terjeszkedésnek. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Mindez történt a legkülönbözőbb jelszavak alatt, történt hamis jelszavak és álürügyek alatt. (Élénk helyeslés! Úgy van! a szélső baloldalon.) íme, t. ház, itt van előtünk ez a javaslat. E javaslat is hamis jelszavaknak és álürügyeknek köszöni létét. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Azt mondják nekünk, hogy a közigazgatást javítani kell. Azt mondják, hogy az önkormányzatot hatályosabbá kell tenni. Azt mondják, hogy az államot meg kell erősíteni. És ilyen program mellett kezünkbe adják ezt a javaslatot

Hogy a közigazgatás javítása, az állam ereje, az önkormányzat hatályossága sok kívánni valót hagy fenn, azt készséggel elismerem. Szerettem is kutatni, hogy mi tehát a baj; szeretnék egy diagnózist felállítani. A közigazgatás hibái! Melyek azok, t. ház? Már többször fel említették, de nagyon röviden ismételnem tartozom, hogy a közigazgatás egyik legfőbb hibája az ellenőrzés hiányos-

sága. Ki gyakorolja, t. ház, az ellenőrzést? Egyfelől a főispán a kormány nevében, másfelől az önkormányzati elem a közgyűlésen és a közigazgatási bizottságban. A főispáni ellenőrzés igen erős jellemvonásokkal volt itt kitüntetve; aki őszinte akar lenni, beláthatja; aki magától be nem látta, annak az előttem szóló igen t. képviselő úr, gróf Gyürky Ábrahám – mint itt mondatott – szakértői véleménynyel kifejtette, hogy a főispánnak voltaképpen nem a közigazgatás vezetése, javítása, ellenőrzése volt feladata, hanem az ágens volt politikai tekintetben. Neki az volt a hivatása, hogy kormánypárti képviselőket szolgáltasson a parlamentnek. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Akár adták a belügyministerek ezt utasításul a főispán uraknak, akár nem; ezt ők tényleg megtették és tényleg legalább kilenc tizedrésze a főispánoknak úgy viselte magát, mintha ők csak politikai ágensek volnának. Ilyen felfogás mellett nem lehet a közigazgatást ellenőrizni, mert ily felfogás mellett a főispán nem azt kívánta a vármegyei tisztviselőtől, hogy az a közigazgatás feladatainak buzgón, szorgalmasan, becsületesen megfeleljen, hanem azt, hogy jó kortes legyen (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) és a szerint mérlegelte annak arravaíóságát. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Ott van a másik fórum, az önkormányzati fórum. (Halljuk! Halljuk!) Hogyan van ez 1870. óta összeállítva? – mert mindig az 1870-iki törvényt szeretem kiindulási pontul venni; (Helyeslés a szélső baloldalon.) mert azt tartom olyanoknak, amely fejleszhető volna oly irányban, mely a nemzet kívánalmait úgy az igazgatás, mint az önkormányzat terén kielégítse és emellett politikai hivatást is teljesítsen. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Először is hivatalból tagja annak minden cardinális hivatalnak viselője, azonkívül megválasztható vagy vagyona alapján bejöhethet abba minden nem cardinális hivatalnak is. Tehát azért, hogy a kortesapparatus jól működjék, úgy is történt tényleg, hogy minden főszolgabíró, minden szolgabíró, minden közigazgatási gyakornok, minden községi és

körjegyző, minden falusi bíró és általában mindazok, kikre hivatalosan hatni és kiket befolyásolni lehet, tagjai voltak a vármegyei congregációnak. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Hogyan lehet azt kívánni, hogy a főszolgabíró a maga alispánját, a szolgabíró a maga főszolgabíróját, a községi jegyző a maga szolgabíróját, s így tovább a hierarchia minden fokán keresztül kellően és hatásosan ellenőrizze? Ez lehetetlen. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) De ez nem a vármegyei rendszer, nem a választási rendszer kifolyása; mert 1870. óta minden esztendőben, minden hónapban, mikor a parlament ülészik, egyetlen tollvonással lehetett volna ezen segíteni; de ezt nem tették meg, hogy kellő ürügy, több ok legyen a vármegyei intézmény megsemmisítésére. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Egy másik nagy hibája a közigazgatásnak, melyet igen gyakran hallok említeni épen a túloldalról: a tisztviselők állásának bizonytalansága. Nem dolgozhatnak, hogyha bizonytalan az állása. Ez tökéletesen igaz. A nagy tévedés csak abban áll, hogy a t. túloldal valamennyi szónoka úgy állította fel a dolgot, mintha a tisztviselők állásának bizonytalanságát a választásokban kellene keresni. Gondolom, történt is erre utalás ezen oldalról, amennyiben a minister úr felhivatott, hogy adjon „az indokolásban statisztikai adatokat az iránt, hogy 1867. óta a megyék restaurációja alkalmával hány tisztviselő ejtetett el. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Én a magyar közéletet nem fenn a magasban, hanem alant a megyékben 20 év óta kísérem figyelemmel és egyetlen egy esetét sem tudok arra, hogy arra való embert a választók periodicus választások alkalmával elejtettek volna. (Úgy van! a szélső baloldalon.) De arra tudok példát, hogy olyan tisztviselőt, aki különben minden tekintetben jól megfelelt állásának — most épen képviselő társunk az illető és ott ül a túloldalon, de van több eset is ilyen, — mondorn, minden tekintetben megfelelt állásának, ámde a főispán politikai irányának nem felelt meg, sőt ellenke-

zöleg más politikai párthoz tartozott, de sem elmozdítani, sem felfüggeszteni nem lehetett, mert állásának jól megfelelt, bekövetkező az általános tisztújítás, nem candidálta a főispán. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Azok a tisztviselők, akiknek praecorius függő állását oly sokszor emlegetik, nem félnek a választástól, hanem félnek a periodicusan ismétlődő candidátióktól. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Függetlenségüket a választókkal szemben nem veszítik el. Nézzük csak psychologicæ a választó gondolkozását. Én mint választó elsősorban arra ügyelek, hogy magánérdekeket a lehetőségig megóvjam a választás alkalmával. De mi az én magánérdekeim? Az-e, hogy az én pajtásom oda bejusson 5-600 frt vagy több fizetéssel? Nem, hanem az, hogy jó igazgatás és rend legyen. (Úgy van! a szélső baloldalon.) És az a tisztviselő, aki megfelel az érdekeknek, meg fog választatni, épen, mert a választók magánérdekei így kívánják. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Magasabb szempontokat nem említek, mert úgy látszik, hogy korszakunk nem arra való, hogy magasabb érdekeket és tekinteteket alkalmazzunk, hanem az általam hangoztatott jogos magánérdeket, úgy hiszem, mindenki megérti? (Igaz! a szélső baloldalon.)

Ezeket láttam fő-fő bajoknak közigazgatásunkban. És, ha kutatnám, hogy az önkormányzati életet mi teszi Magyarországon hatálytalanná, azt találom, – amint előttem már sokan úgy találták, – hogy önkormányzatunknak nincs kellő tartalma. Hát, t. ház, ugyan miért is fáradjon az a birtokos, az a kereskedő, vagy iparos a közgyűlési terembe, ha tudja, hogy akarata semmi körülmény közt sem érvényesül, ha csak a főispánnak nem akar engedelmeskedni. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Hiszen a főispán a megyei közgyűlés minden határozatát megfeleltetheti, végrehajtását felfüggesztheti; hiszen – amint említettem, – a tisztviselők oly nagy számban vannak bent a congregátiókban, hogy azok, ha az első napon nem is, de a másodikon mindig majorizálják a független

elemet. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ez az, amiért nincs kellő élete Magyarországon az önkormányzatnak és minden meg is történt – amint Eötvös Károly t. barátom is kimutatta, – hogy ne is legyen, hogy . e tekintetben ne javuljon a helyzet. A főrendiház rendezése alkalmával könnyű alkalma nyílt volna az országgyűlésnek, hogy Magyarország politikai tradícióihoz képest a kinevezett tag-ok helyében a megyék által választott és választható küldötteket állapítson meg. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Ez az önkormányzati életet a megyékben minden egyénben fokozta volna; a vármegyék politikai súlyát emelte volna és megfelelt volna a nemzeti hagyományoknak is. (Úgy van! a szélső baloldalon.) De nem tették, hanem jobbnak és célszerűbbnek látták a főrendiház ezen függetlenségének biztosítékát meg nem állapítani s a helyett kinevezett tagokkal látni el.

Beöthy Ákos: Mi indítványoztuk ezt annak idején!

Bartha Miklós: Tudom ezt jól s én mindazokat, akik indítványozták, a legtávolabbról sem akarom vádolni,, csak némi elégtételt akarok az indítványozóknak adni e kijelentésem által.

Ott van a választás. Szabad választás nincs, mert a főispáni candidatió ezt a szabadságot jóformán semmibe sem vette. Sokszor hallom, hogy a választás nem függ össze az önkormányzattal, vagy ha összefügg is, nem egészíti ki azt feltétlenül, s hogy választás nélkül is iehet önkormányzatot képzelni, sőt külföldi példákra is történik ez iránt hivatkozás. Hát, t. ház, képzelődni lehet e tekintetben s ezt mutatja azoknak a jóhiszemű felszólalóknak, s különösen épen gróf Andrássy Gyulának a beszéde, aki azt hiszi, hogy ő teljes önkormányzatot nyer ezzel a törvényjavaslattal, holott ebben a választási elv ki van zárva. Én is megengedem ezt, t. ház, csakhogy magában véve a választás nem állhat meg önkormányzat nélkül; de viszont engedjék meg nekem, hogy a választási elv egyik igen lényeges alkatrésze az önkormányzatnak. Így fogja ezt fel hazánkban a protestáns egyház is, amely választja

a papját, választja a tanárát, s választja összes tisztikarát, így fogja fel a magyar társadalomnak minden egyesülete, minden alakulása, így fogják fel a bankok s egyéb egyesületek, mert a legfontosabb és a legkényesebb természetű állásokra is választás útján alkalmazzák az egyéneket.

Úgy, de a választási elvnek egy nagy ellensége van – amint ez már többször hangoztattatott – és ez a pajtáskodás. Ezt, t. ház, én nemcsak elfogadom, hanem úgy gondolkodom, hogy az a társadalom már veszendőbe indult, ahonnan a pajtáskodás teljesen ki van küszöbölve. A pajtáskodás mindenestre nagy baj a választásoknál, de melyik választásnál? A vármegyei tisztviselők megválasztásánál, vagy egyáltalán minden választásnál? Hiszen, ha minden választásnak baj a pajtáskodás, akkor ez a baj meg van a képviselőválasztásnál s meg van a pap-és tanárválasztásnál is. Meg lesz akkor ez a baj a közigazgatási bírósági és a közigazgatási bizottsági tagok választásánál is.

Mi következik tehát ebből, ha a logika fonalán tovább megyünk? Az, hogy ez a társadalom vagy tudatlan, vagy képtelen, vagy igen romlott arra, hogy alkalmas választásokat ejtsen meg. Ha. ez így van, mégis csak Eötvös Károly t. képviselőtársamnak van igaza, midőn azt mondja, hogy kergessük szét a parlamentet, mert ez is választásnak köszönheti létét. (Úgy van! Úgy van! Tetszés a szélső baloldalon.) Nem hiszem, t. ház, hogy gróf Andrássy Gyula t. képviselő úrnak igaza volna, midőn azt feleli erre, hogy más a végrehajtó hatalom és más a törvényhozás funkciója. Igaz, csak hogy Eötvös Károly t. képviselőtársam nem is a funkciókról beszélt, hanem arról a forrásról, amelyből úgy az egyik, mint a másik hatalom eredetét veszi. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Mind a kettő a választásból veszi eredetét. És ha a társadalom képtelen arra, hogy jó választásokat ejtsen meg, akkor képtelen arra is, hogy a képviselőházat válassza meg, sőt sokkal képtelenebb a képviselőház összeállítására, minit a megyei tisztviselők megválasztására; (Úgy

van! a szélső baloldalon.) mert a megyei tisztikart egy törvényileg megállapított, zárt és vagyoni s értelmi qualificatiohoz kötött testület választja, míg a képviselőkre nézve a törvény értelmi qualificatiót nem állapít meg és a törvényt hozó képviselőtestületet nem oly zárt képviselőtestület, mint a minő a megyei congregatió, választja, hanem sokkal nagyobb testület, melyben úgy az értelmi, mint a vagyoni qualificatio a minimumra száll alá. Gróf Andrassy Gyula t. képviselőtársam azt mondja, hogy más functiója van az egyiknek és más van a másiknak. Igaz, mert az egyik törvényt hoz, a másik meg a törvényt hajtja végre. És ha a t. képviselő úr most kutatja, hogy e functiók közül melyik a fontosabb, melyik a nehezebb, azt hiszem, rá fog jönni arra, hogy az alkotás mindig nehezebb, mint az alkalmazás. (Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.) És ha a t. képviselő úr egy jóval alábbszállított quaiificatióju közönséget alkalmasnak tart arra, hogy egy magasabb hivatást teljesítő gyülekezetet, a parlamentet összealkossa: akkor a t. képviselő úr, ha a logika fegyverével akar élni, a megyei congregatiót is alkalmasnak kell, hogy találja arra, hogy tisztviselőit megválassza. (Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.) De a míg a választási elv kérdésénél elismerem annak hibáját, a pajtáskodást, (Egy hang a szélsőbaloldalon: Sógorság és komaság.) amivel együtt jár a sógorság, komaság és atyafiság, a mint ezt mondani szokás; addig a választási elvnek igen sok előnyét is látom magam előtt, úgy,, hogy ha szembe állítom ezen hátrányt az előnyökkel, akkor lehetetlen, hogy ne az előnyöknek adjanak elsőséget. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

A választási elv azt hozza magával, hogy azt a megválasztandót a megyében színről-színre, személyről-személyre ismerik. Ismerték az apját, az anyját, ismerik a testvéreit és hiába beszélnek az atyafiságról, az élet főkérdése: a jellem, mert a papír semmit sem bizonyít. (Tetszés a szélsőbalon.) A buzgóság, az akarat és a becsület az, a mi föltétlenül szükséges arra, hogy valaki egyáltalán jó hivatalnok, de különösen, hogy jó közigazgatási hivatalnok le-

gyen. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ezt a ministeri szobákban nem fogják megismerni, ezt csak a választó község maga ismeri fel. (Úgy van! A szélső baloldalon.)

Egy másik előnye a választásnak az, hogy a közönség nem mást, nem idegent – bocsánat e szóért – nem más megyebelit, hanem oly egyént választ, aki ismeri annak a vidéknek viszonyait, aki ott élt, ott tanult s akinek családi s mindennemű társadalmi kötelékei s hagyományai ott vannak. Ezek a kötelékek sokkal nagyobb erkölcsi súlylyal nehezdednek arra az egyénre és sokkal inkább biztosítják buzgóságát és becsületességét, mint a ministeri kinevezés.

A választásnak még egy nagyfontosságú előnye az, hogy – amire már az imént is rámutattam egy pár szóval – minden választó magánérdekét a közérdekhez fűzheti, miután érdekében áll, hogy a közigazgatás minél jobb legyen. (Tetszés a szélsőbalon.)

Hogyha már most én is mérleget állítok fel s keresem azt, hogy mit rakhatnék a másik serpenyőbe a kinevezés előnyére, vagyis azt, hogy mik! a választási elv hátrányai: úgy (találom, hogy ez a híressé vált pajtáskodás nem olyan valami, a mi a ministeri szobákat és személyzetet ne érintené; (Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.) mert én úgy látom, hogy mint minden centralisticus irányzatnál, úgy ennél a javaslatnál is az a kormány kiindulási pontja, hogy én tökéletes vagyok, én mindentudó vagyok, én tehát mindentható is akarok lenni; te pedig társadalom! tökéletlen!, (te nemzet erőtlen, romlott és képtelen vagy, ennélfogva én reád semmiféle jogot sem ruházok. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Ez a kiindulási pontja és vezető fonala az egész törvényjavaslatnak. (Helyeslés a szélső baloldalon.) A pajtáskodás azonban az új rendszer mellett sem lesz kizárva, mert hiába hiszik a belügyminister urak, hogy tökéletesek; hús esztendei tapasztalás bizonyítja, hogy nem oly tökéletesek. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Gr. Károlyi Gábor: A csálhatatlanságot nem merték kimondani! (Halljuk! Halljuk!)

Bartha Miklós: Sőt én a ministeri pajtáskodásban nagyobb veszélyt látok, mint a vármegyeiben; mert ez nemcsak a vármegyei területre szorítkozik, hanem az egész országra kiterjed, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) s mert a ministeri pajtáskodás nem mint a vármegyei, a nagy nyilvánosság ellenőrzése és erkölcsi hatása alatt megy végbe, hanem a ministeri szoba négy falai között s information és sugdosáson alapszik. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Még egy nevezetes hátránya ennek, hogy míg a megyei pajtáskodás, a melynél meg kell csinálni a többséget, ha valaki győzni akar, széles alapon áll: addig a ministeri pajtáskodás és kinevezés igen szűk keretben mozog, mert alapja csak az, hogy ki protegálja az illető jelöltet. Tudjuk, hogy a ministerek állásuknál, helyzetük és összeköttetésüknél fogva igen előkelő helyet foglalnak, és kell is, hogy foglaljanak el a társadalomban. Kik férhetnek tehát leginkább a ministerek bizalmához? Ugyanazon osztálya a társadalomnak, a mely vagyónánál és összeköttetéseinél fogva a legelőkelőbb, az arisztokrácia. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Gr. Andrassy Gyula t. képviselő urnák tehát nincs igaza akkor, mikor ezt az oldalt, mely ezen javaslatban aristocraticus vonásokat fedez fel, érzékeny}4edéssel vádolja. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Nem szükséges ehhez érzékenykedés, csak józan ész (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) annak a megértésére, hogy míg a választási rendszer a demokratia elemeit tartalmazza, addig a kinevezési rendszer épen azon körülménynél fogva, hogy a ministert mindenki meg nem közelítheti, aristocraticus jellegű. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

A minister tehát, t. ház, a pajtáskodás alól szintén nehezen tudja magát emancipálni. Én csak arra figyelmeztetem a t. házat, hogy mennyi levelet kap a ház minden egyes tagja az ország minden részéből, ismerősöktől és ismeretlenektől egyaránt. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Hiszen aki a képviselői kötelességet úgy akarná teljesíteni, hogy mindazon kérésnek és megbízásnak, melyekkel az ország különböző részeiből elhalmozzák, eleget

akarna tenni: akkor ez maga minden idejét teljesen ki-merítené. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ily körülmények között a minister sem emancipálhatja magát a pajtáskodástól és nincs is közvetlen érdeke, hogy magát emancipálja. A tapasztalás bizonyítja, hogy az országban a ministerek felfogása szerint csak egy jó papiros kormányzat létezik. És, ha a minister látja, hogy az Eötvös Károly t. barátom által halhatatlanná lett híd-karfa a sok osztályon keresztül menve a rubrikák és formalitások kívánalmainak megtartása mellett jön létre: akkor azzal már nem törődik, hogy az a karfa valósággal oda van-e téve a hídhöz vagy nem. Ellenben nekem, ha választó vagyok, aki kormányoz és igazgatva van, nagy érdekemben fekszik, hogy az a karfa ott legyen a hídon, hogy a kocsim bele ne forduljon az árokba, (Igaz, Úgy van! a szélső baloldalon.) s így a papiros kormányzattal nem elégszem meg. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Mindaddig, míg az 1870-iki rendszer fönmarad, én intézkedési és rendelkezési jogomnál fogva rákényszeríthetem a tisztviselőt arra, hogy ne csak papiroson kormányozzon, hanem hatoljon be a közigazgatás életébe is. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) De ha ez a javaslat el fog fogadtatni, nekem nem lesz hatalmam és a minister csak a hangos panaszokat fogja hallani, de az élet azon apró misériáiról, melyek tűrhetetlenné teszik a közigazgatás terén mindenki életét, nem lesz tudomása. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

A servilismusról nem akarok beszélni, annyira tenyérren fekszik ez. Hogy egy olyan országban, mint a miő, a mienk, amelynek már nevelési iránya olyan, hogy az intelligentiának nagy része föltétlenül az államon kell, hogy éljen, mikor a minister egyszerre újabb tízezer embert kap kinevezés alá, hogy az mikép fogja a servilismust, a görnyedezést emelni: arról szólni nem akarok. De úgy tanultam, hogy a kormánynak és országnak önérzetes népre van szüksége, nem pedig servilisre. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És ha már ekként megállapítottam a diag-

nózt arra nézve, hogy mi a baja a közigazgatásnak, mi a betegsége az önkormányzatnak: akkor rövid ideig kutatni kívánom a t. ház engedelmével, (Halljuk! halljuk!) hogy vajjon az előttünk fekvő törvényjavaslat segít-e mindezen, avagy nem? (Halljuk! halljuk!)

Nézetem szerint nem segít. Már fölemlítettem, hogy a jó közigazgatásnak egyik legelengedhetetlenebb föltétele az, hogy a tisztviselőnek legyen hely- és ember ismerete. Minthogy az előttünk fekvő törvényjavaslat az áthelyezés és kinevezés jogánál fogva magától érthetőleg megadja a kormánynak azon jogot, hogy a Nyitra vármegyei embert Borsódba és a hevesmegyeit Kolozsmegyébe helyezze át: (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) ebből az következik, hogy azon tisztviselő nem fogja ismerni az odavaló embereket, viszonyokat, az odavaló emberek természetét, a község viszonyait és érdekeit, (Igaz! Úgy van! a szélső balon.) Nem fogja ismerni a társadalmat sem, amely viszont idegennek, jövevénynek nézi őt s bizalmatlansággal fogadja. Pedig, t. ház, jó közigazgatást a társadalom önkéntes segédkezése nélkül nem lehet csinálni. (Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)

Aki azt hiszi, hogy tisztán a szuronyok erejével és a paragrafusok tömkelegével lehet közigazgatást csinálni, azt utalom a Bach-korszakra, a melynek minden törekvése eredménytelen volt Magyarországon, mert a társadalom segédkezésében nem részesült. (Igaz! Úgy van! Helyeslés a szélső baloldalon.)

Fölemlítettem, hogy a közigazgatásunk egyik lényeges haja tisztviselőink bizonytalan helyzete. Ámde ezen törvényjavaslat biztossá teszi-e a tisztviselők állását? Én azt hiszem, hogy nem, mert ezen törvényjavaslat megállapítja a főnöki rendszert; – de nem az igazit, mert ha európaiak akarunk lenni és európai példák után indulunk, akkor is kövessük ezeket, a midőn az igazságot kell kideríteni. A főnöki rendszer európai értelemben azt jelenti, hogy a főnök felüljegyzi, ellenőrzi az alantas közegeket. A javaslat azonban nem azt jelenti, hanem jelenti azt, hogy a főnök ura és

parancsolója az alantas közegnek, mert az alantas közeg – és ez kifejezetten benne van a törvényjavaslatban – a főnöknek még törvénytelen rendeleteit is tartozik végrehajtani. (Úgy van! a szélsőhalon.) Benne van ez nem egy helyen, de két helyen is, mikor a számvevő megtagadja az utalványozás ellenjegyzését, mert azt törvénybe vagy más szabályrendeletbe ütközőnek tartja, akkor azt mondja a törvényjavaslat: ha azonban a főispán az ellenjegyzést elrendeli, akkor a számvevőség tartozik az utalványt ellenjegyezni.

Ott van az a szakasz is, mely az alkotmánynak igen nevezetes biztosítékáról, a meg nem szavazott újonczokról és a meg nem szavazott adókról szól; ebben is ott van, hogy sürgősség esetében nemcsak az előmunkálatokat, miként eddig, hanem magát a törvénytelen rendeletet is tartozik végrehajtani.

No, t. Ház, micsoda biztosítéka van ilyen körülmények között a tisztviselő állásának, mikor az nem arra van utalva, hogy a kormányzottak érdekeit képviselje egy jó közigazgatás útján, hanem kizárólag arra van utalva, hogy éjjelnappal, ébren les álmában mindig arra a főnökre nézzen, hogy vajjon az haragszik-e, hogy vajjon az szeszélyes-e, (Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.) hogy annak szeszélyeit, parancsait minél pontosabban teljesítse, mert attól függ az ő exisztentiaja. (Ellenmondás jobbfelől. Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.) Igenis attól függ, mert hiába beszélnek nekem fegyelmi jogról, ami nincs, hiába beszélnek közigazgatási bíróságról, ami nincs: az ilyen Ígéreteket én el nem fogadom. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Nem fogadom el, mert megsérteném az alkotmányt, megsérteném magát a parlament létalapját, ha ilyen biztosítékot elfogadnék. (Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.) A parlament létalapja az ellenőrzés, a bizalmatlanság. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Itt nem lehet gavallérszóról és ígéretről beszélni. (Élénk helyeslés a szélsőbalon.) Kártya-adósságnál igenis elfogadom a gavallérszót és ígéretet; de a midőn Magyarország alkotmá-

nyát kell védenem, nem fogadhatok el egyebet, mint törvényes intézményeket. (Zajos helyeslés és tetszés a szélsőbalon.)

Ne méltóztassék a tisztviselői állásnak ilyen, a jövő zenéjébe illő biztosításairól beszélni. Ha azt nézem, hogy mi van a törvényjavaslatban: itt az van mondva, hogy a főnök felfüggesztheti állásától, elmozdíthatja, áthelyezheti a tisztviselőt egyik helyről a másikra. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) A főispán az alájarendelt közegeket minden időben áthelyezheti eminnen amoda; qualificatio nélkül is alkalmazhat tisztviselőket, mert a törvényjavaslatban csak az van mondva, hogy a minister megváltoztathatja ezen főispáni intézkedést, de nincs imperatívus kimondva, hogy a belügyminister tartozik a főispán ilyen törvénytelen intézkedését megváltoztatni. (Élénk mozgás a szélső baloldalon.) De még tovább is folytatják; a botrányt, (Zajos felkiáltások a szélsőbalon. Úgy van! Úgy van!) (amennyiben itt az van: ha azonban a belügyminister 10 nap alatt meg nem változtatja, akkor helyben hagyatik a törvénytelenység. (Igaz! Úgy van! a szélsőbalon. Felkiáltások: Botrány!)

Ezen törvénytelenések mellett ne mondják nekem önök, hogy la tisztviselők állása biztosítva lesz, mert azzal ámtíják íaz országot. (Élénk helyeslés a szélsőbalon.)

Ha azt nézem, hogy mi volt, nem 1848. előtt, – hiszen azok igen nagy idők voltak, nem igen értjük mi azokat meg, az a korszak az igazi reformok korszaka volt, mert nem hamis jelszavak és ürügyek alatt rontotta meg a nemzetet – hanem csak 1848-on innen, a 60-as években, 70-en innen mi volt az a vármegyei tisztviselő; azt tapasztalom, hogy bizony az sokszor igen engedelmes közege volt a kormánynak, különösen képviselőválasztások alkalmával. De ettől a hibától eltekintve s ez a hiba nem a választási rendszerben, hanem is a választási törvényben, nem is a curialis, bíraskodás hiányában rejlik – egy belügyminister, aki igazi alkotmányos kötelességeket akar teljesíteni, a jelenlegi választási törvény keretében is megfékezhetette

volna a visszaéléseket, ha akarta volna. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) De, ha én azt nézem, a választásoknál elkövetett hatalmaskodásoktól eltekintve, hogy mi volt a vármegyei tisztviselő a maga vármegyéjében, azt találok, hogy az odavaló társadalomnak vezére volt és hogyha azt kutatom psychologicé, (Halljuk! halljuk!) hogy mi lesz ennek a javaslatnak életbe léptetése után, azt fogom találni, hogy felfelé engedelmes szolga lesz, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) lefelé pedig basa, zsarnoka lesz a választó közönségnek. (Igaz! Úgy van! a szélső balon.) Ilyen körülmények között én a közigazgatás megjavításának egyetlen egy formuláját sem kapom meg ezen javaslatban. Hát vajjon az önkormányzatot hatályosabbá teszi-e? Az önkormányzat hatályossága, t. ház, attól függ, hogy van-e annak tartalma; nem az eljárásoktól függ, a mi, miként hallottam felemlíteni, hogy íme a főispán felebbezési joga bizonyos korlátok közé szorítottatott – hiszen ez is jó dolog, ez minden esetre előny; – de a fődolog az, hogy legyenek reális jogok, a melyek megfoghatók legyenek; jogok, a melyeket gyakorolni lehet a közgyűléseken; legyenek kötelességei az embernek.

Az 1870: XLII. t.-cz. igen fontos önkormányzati jogokat hagy fenn a vármegyei congregatióknak; ezek közt van a szabályrendeletek alkotásának joga is. Hát minő önkormányzat az, l ház, a melynek még statútum-alkotási joga sincsen? Ez a törvényjavaslat legalább ötvenszer hivatkozik oly statútumra, a mely nem létezik. Hivatkozik ez a törvényjavaslat oly tisztviselőkre, a kiknek hatásköre absolute nincsen megjelölve, hanem akikről csak az mondatik, hogy majd később szabályrendeletileg fog ez vagy az megállapíttatni. S a belügyminister úr azt kívánja ettől a parlamenttől, hogy kellő önérettel és kellő megfontolással fogadjon el egy oly javaslatot, a mely ötvenszer hivatkozik egy oly szabályrendeletre, a melyről nem tudjuk, hogy mit fog tartalmazni. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Annyi bizonyos, hogy a leglényegtelegebb és kizárólag az önkormányzat hatáskörébe tartozó

statútum-alkotási jogot is az a törvényjavaslat elvonja a vármegyétől. Itt van a c) pont, mely szerint köztörvényhatósági közlekedési vonalak, közmunka, építkezések, – természetesen elvételnek. Itt van a tisztviselők választásának joga: elvételik. De nem akarom fárasztani a t. ház türelmét, (Halljuk! Halljuk!) mert azt a különbséget, a mely az 1870-iki vármegye és a mostan tervezett vármegye közt létezik, azt a különbséget azzal az ékesszólással, a mini Eötvös Károly ezt a minap elmondotta, én természetesen *úgy* sem tudnám elmondani; de be kell hogy ismerjék, hogy önkormányzat intézkedési, cselekvési, rendelkezési jog nélkül nem létezik. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Mert engedelmet kérek, de azt, hogy én tanács- ' kozzam, azt, hogy én véleményt nyilvánítsak, azt, hogy én oratiót tartsak, azt én megtehetem minden magántársaságban, megtehetem a kávéházban, megtehetem az utcán, megtehetem a ház folyosóján, azért nem megyek én egy testületbe, ahol rám kötelességek várnak s ahol nekem jogokat kellene gyakorolni.

Én azért megyek oda, hogy érvényesüljek ott és hogyha nekem nincsen közegem, a kivel a határozataimat végrehajtsam, ha nincsen meg az elhatározási és végrehajtsai jogom: akkor egyszerűen nem fogok oda menni és a kórház építés és a kaszárnyaépítés és nem tudom én miféle kulturális intézetek alapítása nem fogja oda vonzani a magyar fajt. Nem azért, mintha csekélléném ezen dolgokat, hanem azért, mert az is épen a javaslat által lehetetlenné van téve. Én megmagyarázom a belügyminister urnák, hogy miért van lehetetlenné téve.

Az van a javaslatban, hogy a vármegyei congregatio elhatározhatja a pótadót; de már a pótadónak kivetése bizatik a vármegyétől teljesen független, kinevezett pénzügyigazgatósággra; a pótadó felhajtása, kezelése a vármegyétől teljesen független és a megyének nem felelős kormány által kinevezett tisztviselőkre bizatik. (Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.)

Bocsánatot kérek, én nem megyek bele akkor a kórházépítésbe, mikor annak adóját se ki nem vetem, se föl nem hajtom, se nem kezelem, de nem is ellenőrzöm, mert a kormány által kinevezett számvevőség lesz az ellenőrző közeg, aki nekem nem felelős, ily körülmények közt arról beszélni, hogy az önkormányzati élet hatályosabb lesz, ismétlem, ámitás. (Zajos helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)

Azt mondták – s ezt is a ház legnagyobb szónoka említette fel – hogy: úgyde a közigazgatási bizottság most jobban van összeállítva. Figyelmeztetnem kell a t. házat a tévedésre; itt a numerusokban is tévedés, vagy a nemzet megtevésztése van. Eddig a közigazgatási bizottság 21 tagja közül 5 kinevezett és 16 választott volt: ez volt az arány. (Ellenmondás a baloldalon.) Engedelmet kérek, választva volt az alispán, a főjegyző, az árvaszéki elnök; ezek választott elemek voltak, hiszen ezek ellen van mosta hadjárat megindítva. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Az arány tehát az, hogy volt 5 kinevezett és 16 választott tag; most pedig az arány megváltozik és lesz 8 kinevezett és 12 választott tag, (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) tehát itt e tekintetben is vesztesége van a nemzetnek. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Azonkívül laz a közigazgatási bizottság szakosztályokra lesz osztva. Hiszen ez már nem municipalis, nem önkormányzati elem többé; hiszen az, ha feladatának meg akar felelni, a hónap 29 napján ne tegyen egyebet, csak tanulmányozza folytonosan a rubrikákat és rendeleteket, a 30-ífc napon pedig menjen el és tartson gyűlést (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Hiszen az a bürocratiának íesz egyik alkatrésze, de ez nem önkormányzati elem lesz. (Úgy van. a szélső balon.)

Mindezekből azt látom; t. ház, hogy az a jelszó, hogy a közigazgatás e javaslat által meg fog javíttatni, hamis jelszó és az a jelszó, hogy az önkormányzati élet hatályosabbá fog tétetni, szintén hamis jelszó. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ott van a harmadik nagy jelszó és ez csalta meg leginkább a nemzetet: az állam megerősítése. (Halljuk! Halíjuk!)

T. ház! Az állam ereje sokféle irányban nyilatkozik; legfőképen nyilatkozik azon irányokban, melyeket az államiság attribútumainak szokás nevezni. Ilyen a hadsereg, a külügy, a pénzügy. Amely állam teljes önállósággal és szabadsággal rendelkezik az államiságnak ezen attribútumai felett, az az állam igenis lehet erős, hatalmas. De mindaddig, míg nálunk fenntartatik az a közjogi alap, hogy mi ezen attribútumok felett nem teljes önállósággal rendelkezünk: mindaddig azok az urak, akik az állam megerősítésén fáradoznak, jöjjenek ide ebbe a táborba és itt tegyenek kísérletet az iránt, hogy Magyarországból valóban Magyarországot, magyar államot alkossanak. Ne ott tegyenek kísérletet, hogy a nemzetnek, a népnek egy csomó még meglevő jogát elkobozzák. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Nem úgy, hogy épen azon koronának adjuk át a jogok legnagyobb részét, amely kívül van Magyarországon és amelynek hatalmánál fogva ennek az országnak is súlypontja, nem itt magában az országban, hanem azonkívül van. (Felkiáltások a szélsőbalon: Sajnos!) Ez az állapot az állami súlygyen felbillenésével fenyeget és minél több jogot veszünk el a néptől és azon jogokat odaadjuk a koronának, annál előbb fog a súlygyen felbilleni. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

T. Ház! Ezen attribútumokon kívül keresse az állam erejét abban, hogy legyen meg a polgárságban a köteles hűség és hazaszeretet, a mely a magyar fajt mindig kiválóan jellemezte; (Helyeslés a szélsőbalon.) legyen „meg a hűség, a kötelességérzet úgy, hogy minden egyes ember köteles legyen saját hazájáért tenni, cselekedni és hatni. (Helyeslés a szélsőbalon.)

És ha ez így van, pedig így van: hát mit csinálnak a t. kormány férfiai e javaslattal a nemzetből?. Talán alkalmat adnak arra, hogy köztevékenységet kifejtsen, alkalmat adnak arra, hogy saját erejét, munkásságát feláldozza a hazának? Nem, ettől az egyeseket elzárják, az

egész társadalmat leszerelik (Igaz! Úgy van a szélső baloldalon.) és azt mondják, hogy mivel teremtünk egy nagy burocratiát, a nemzet, az állam erejét növeljük. Pedig inkább gyengíteni kell az állam erejét, nem növelni. Azután ez az állam ereje sokféleképpen félre is értetik. Nekem úgy tetszik, hogy Magyarországon az állam erejét az egyénnel szemben tovább fokozni nem szükséges, (Élénk helyeslés a szélső balon.) sőt nekem úgy tetszik, hogy az az erő már is túlon túl nagy. (Helyeslés a túlsó baloldalon.)

Méltóztassék megfontolni, t. ház, hogy az állam, minő nagy súlylyal nehezedik polgáira, mely az egyéni élet minden egyes nyilvánulásánál vagy mint követelő fél, vagy mint tiltó fél van jelen. Jelen van a ravatalnál és követeli a maga bélyegilletékét; (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) jelen van minden pályaválasztásnál, hogy ott a bizonyítványt, tehát ahhoz a jogot, hogy élhessen az ember, kiszolgáltassa; jelen van asztalunknál a fogyasztási adó címén minden nap; (Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.) egy hajlékot arra, hogy védelmezve legyünk, nem építhetünk anélkül, hogy az államtól erre engedélyt ne kérnénk; egy darab földet, mely kenyerünket megtermi, nem vásárolhatunk az állam tudta nélkül; ha igazságot keresünk, az államhatóságoknál kell azt keresnünk és ha a szenvedett sérelmek megtorlását keressük, akkor is az államhoz kell fordulnunk. Nem azt kívánom én mondani, hogy ez mind rosszul van; én csak jelezni kívántam, hogy minő hatalma van az államnak az egyén felett. Hiszen a fejlődés minden lehető eszköze az állam kezében van, az iskolák, a vasút, a posta, a távírda, a közutak által és méltóztassék tekintetbe venni azt a versenyt, amelyet az állam a bányászat, a gyári ipar, a földművelés, az erdőgazdaság terén az egyesekkel szemben kifejt. Ily körülmények közt végtelenül el van törpülve az egyesek és a nem szervezett társadalom ereje az államhatalomhoz képest. Ezt a hatalmat növelni nem bölcs dolog, t. ház,

mert ez önmagában is növekszik, ez a civilizáció fokozott igényeivel mindig lépést tart, folytonosan nő, és ha mi a parlamenti helyzetet félreismerve, még mindig ezen hatalomnak a növelésére adunk újra meg újra mesterséges alapot, a társadalomtól pedig jogokat veszünk el: akkor igen hamar eljutunk a modern állani hűbérrendszeréhez, amelyből azután nincs más kibontakozás, mint a katasztrópha. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ha gondolkozom ezen javaslat filozófiája felett... (Egy hang a szélső baloldaltól: Filozófiája is van?) – nekem van filozófiám és azzal iparkodom megmérni a javaslatot, – azt találom, hogy a felfogás az: legyünk a nemzet iránt, a társadalom iránt, az egyesek iránt bizalmatlanok; adjunk minél több jogot a kormánynak; vegyünk el minél több jogot a nemzettől, szóval az egész javaslatban úgy kezeljük a nemzetet, mintha az ellenség volna. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ebben a javaslatban a nemzettel derékban van kettétörve. Az egyik oldalon van a hatóságilag engedélyezett burokratia minden erejével és hatalmával, a szurronnyal és a pharagrafusok özönével; a másik oldalon van egy kifosztott és leszerelt társadalom. Ezen társadalomnak joga van ezentúl a panaszhoz, de oly természetű jogokat, mint eddig a vármegyei rendszer keretében, nem gyakorolhatunk. És ha, amint itt elhangzott, a hűbérrendszer legjellemzőbb vonása az, hogy kötelesek legyenek jogok nélkül: a magyar társadalomnak ezentúl meg lesz minden rendű és rangú kötelessége, de joga nem lesz. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Azt találom, hogy hazánkban a szabadság biztosítékát képezi, mondjuk, elsősorban, a parlamenti intézmény, másodsorban mondjuk, a sajtószabadság, harmadsorban a vármegyei intézmény. Sokan azt hiszik, hallottam e felfogást itt a házban is, olvastam a házban kívül is, hogy miután van parlament, miután szabadsajtó is van: ennélfogva a vármegyéknek az az erőteljes önkormányzati ha-

tásköre – csak az 1870-iki törvény által létesített állapotokról es az 1870-es évekről szólok, – nem szükséges, mert a szabadság biztosítva van a parlament, a sajtó által.

T. ház! A parlamentnek sok áldása van igen sok helyen, talán nálunk is lesz és én meg akarom becsülni a parlamenti életnek és intézménynek fontosságát; de annyi bizonyos, hogy nálunk ez még egy új intézmény – és mondjuk – és ezt a parlamenti intézmény előnyére mondom, – egy még ki nem próbált intézmény; mert hogyha ezen intézmény próbaköve az volna, amit a magyar parlament 1867-en innen alkotott: akkor kétségbe esném a parlament, mint a nemzeti szabadság biztosítéka iránt. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) De én csak annyit mondok, hogy nincs még kipróbálva. Amit a parlament felől pedig tapasztaltunk, az az, hogy igen merészen szembe tudott mindig állani magával a nemzeti közvéleménnyel. (Úgy van! Úgy van! a szélső balon.) Nem egy meghamisított, nem is egy biztosan fel nem ismerhető közvéleményről beszélek, hanem olyanról, amely apodictice meghatározható. Ilyen példának okáért a véd-erőjavaslat tárgyalása alkalmával nyilatkozott közvélemény, a Bosznia okkupálása alkalmával nyilatkozott közvélemény. Mit tett a parlament? Szembe mert állani azzal. (Úgy van! a szélső baloldalon.) A közgazdasági kiegyezésnél, a főrendiház rendezésénél mind oly dolgok történtek, melyek nem állapítják meg azt, hogy mi feltétlenül bizhatunk az ilyen parlamenti rendszerben, mint a szabadság egyik biztosítékában. (Úgy van! a szélső baloldalon.) És mit mondjak a sajtóról? Én a sajtószabadságnak már azon csekély állásnál fogva is, melyet a sajtó terén mint napszámos elfoglalok, természetesen híve vagyok és a sajtószabadság nagy reformatori erejét minden időre nézve elismerem; de azt tapasztalom, hogy sem nálunk, sem másutt a sajtószabadságnak az az ereje, hogy megfékezze a rosszat, nincsen meg. Magyarországon II. József ideje alatt sajtószabadság volt és ez a

sajtó erőtlen volt arra, hogy II. József törvénytelen kormányzását megakadályozza. Ausztriában a német sajtó dominál, persze feltétlenül, ennek tehát nem, hogy érdekében nem állott, de az az Ausztriában újabb időben megteremtett foederalistikus rendszernek természetes ellensége volt és dacára a szabadságnak, azt, hogy a foederatio megteremtessék, nem tudta megakadályozni. És nálunk legkésőbb a húsz éves alkotmányos aerában, mióta a sajtószabadságot élvezzük, kérdem, megtudta-e a sajtó akadályozni a hazánkban elterjedt korrupciót; megtudta-e akadályozni a parlamentáris életnek meghamisítását? (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Megtudta-e akadályozni a választások alkalmával elkövetett visszaéléseket, a kormány túlkapásait, Bosznia occupálását? Ismétlem, a sajtónak megvan a maga reformatori ereje, de fékező ereje nem oly nagy, hogy a szabadság biztosítékául úgy, mint a vármegyei rendszer, elfogadható volna. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Az a következtetésem tehát mindebből, hogy helyes dolog a parlamenti intézmény, a sajtószabadság, mint a közszabadságnak igen fontos biztosítékai, de ezen intézmények által nem vált feleslegessé a vármegyei intézmény sem. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Úgy, de azt mondják a vármegyéről, hogy megbontja az ország egységét; particularismust emlegetnek. (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.) Ha a vármegye arra adott volna alkalmat, hogy a nemzeti egység bármely téren valaha megbontassék, ha a particularismus vádja a vármegyét méltán megilleshetné: akkor bizonyára nem venném védelembe a vármegyét, hanem elítélném. De hát ez nem igaz, t. ház! Sőt tovább megyek. A vármegyei élet minden időben képtelen volt a particularismusra. Mert először a vármegye, mint itt a házban is felhangzott, mindig inkább szeretett országos ügyekkel foglalkozni, mint helyi ügyekkel; másodsor, mert csak 1870. óta van az, hogy több megyének nem lehet tagja egy és ugyanazon ember.

A vármegyékben az a rendszer létezett, hogy országos érdemeket szerzett egyének táblabíráknak választattak meg és ha jónak látták, megjelentek vármegyénkint és a maguk befolyását, a maguk intellectualitását ott érvényesítették. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Mivel pedig ezek a vármegyék nem voltak olyan zárt testületek, és mivel funkciójúknál fogva sokat foglalkoztak országos ügyekkel, ennélfogva kitágult látkörük, ennélfogva megszerették azt, amivel foglalkoztak. Hiszen az pszichologiai folyomány, hogy amivel az ember sokat foglalkozik, ahhoz ragaszkodik, azt megszereti és mivel sokat foglalkozott a haza fogalmával: a hazaszeretet érényének ápolója, bölcsője lett a vármegye. (Élénk tetszés a szélső baloldalon.)

Ez nem volt particularismus. Nem is tudnak a történelem sorrendjén sehol felmutatni egyetlen egy adatot, hogy a vármegye valaha alkalmat nyújtott volna arra, hogy a nemzeti egység megbontassék. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) A mostani javaslat, ha törvénynyé válik – amit különben nem hiszek, – megfogja teremteni a particularismust a nemzet társadalmában, mert az épen ellentéte annak, amit mondtam. Ha kizárólag a helyi érdekek szűk körére van az emberi tevékenység utalva: az az ember torony politikát fog követni, látköre nem szélesedik ki, mindig azzal lesz elfoglalva, amit a törvény hozzáutal; de az embernek természete az, hogy nagynak tűnjék fel az a csekély, amelylyel foglalkozik, szereti felfújni a dolgot, nagygyá tenni; szereti azt a helyi érdeket, amelylyel állandóan foglalkozik, az országos érdekek felé emelni; közönyössé válik az országos dolgok iránt, mert nem foglalkozik velük, hanem mindig a maga faluja házában, vagy a vármegye-házában, a maga apró útjaival és hídjaival lesz elfoglalva, az országgal szemben csak mint követelő fél áll elő és a már is falánkká lett társadalom ezt az országot érdekei és politikája szerint darabokra fogja tépni épen

ezen javaslatban lefektetett particularismusnál fogva. (Zajos helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)

De a nemzetiségi kérdés is egyik nagyon kapós érv. (Halljuk! Halljuk!) Illetékes helyen nem hallottunk erre nézve felvilágosítást; mert amit a belügyminister úr mondott, csak arra való volt, hogy e tekintetben minden várakozást teljesen leohasszon. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Amennyire én észleltem a nemzetiségi kérdésnek természetét, azt láttam, hogy beolvasztások történtek erőszakos utón és történtek a történelem rendes és csendes folyamán, észrevétlenül és erőszak nélkül is. Arra a kérdésre, vajjon az állami hatalom minden erélyével és erejével erőszakos beolvasztási kísérleteket kezdjünk-e meg: azt hiszem, hogy e ház minden tagja kivétel nélkül nemmel fog válaszolni; mert ebben nemcsak a szabadságnak a veszélyét látná, hanem azt is, hogy ma már a culturának, a nemzetiségi irányzatoknak mai kifejlődése mellett erőszakos utón ezen a téren semmire sem lehet menni. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) A magyar nemzet testében és lelkében beolvadtak a kunok, szórványosan besenyők, bolgárok, örmények és remélhető, hogy legközelebbi időben beolvadnak a zsidók is.

Csatár Zsigmond: A zsidók is?

Szendrey Gerzson: Soha! (Zajos derűtség.)

Bartha Miklós: De mindez csendesen, észrevétlenül és erőszakos fegyverek alkalmazása nélkül történt. (Halljuk! Halljuk!)

Mit következtetek ebből, t. ház? Azt, hogy miután erőszakot úgy sem használhatunk, a nemzetiségi kérdés kulcsa a szabadságban, a culturában és a jólétben van. No hát ez a javaslat Magyarországnak szabadságot nem ad, culturát nem ad és bizony jólétet sem ad. (Derűtség a szélső baloldalon.) A nemzetiségi kérdés fészke elsősorban abban van, hogy Magyarország nem egész, hanem csonka. Magyarország a maga állami tekintélyével nem tud a nemzetiségeknek imponálni. (Úgy van!

Úgy van! a szélső baloldalon.) Nem erőszakról beszélek, mert Magyarországnak fenn kell tartania a közszabadságot és a jogegyenlőséget; de az államnak erkölcsi tekintélyéről szólok. És a nemzetnek ez az erkölcsi tekintélye nincs meg. Nincs meg azért, mert törvényeket hoz, törvényeket játszik ki; (Úgy van! a szélső baloldalon.) nincs meg, mert nincs hadserege, melylyel különböző utcákon, nem is zavargás, hanem csak annyi, hogy alkalmakkor a maga akaratát érvényesítse. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Horvátországban zavargás üt ki az utcákon, nem is zavargás, hanem csak annyi, hogy utcai sihederek letépik az ország címerét a hatósági épületről: és a magyar miniszterelnök felutazik Bécsbe, onnan kell kölcsön kérnie egy tábornokot és csak ennek segítségével lehet rendet csinálnia. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ily körülmények közt az állam tekintélye nem imponál a nemzetiségeknek.

És azt tapasztaljuk, hogy 1867. előtt, midőn 1848-iki csalódásukból kezdtek felocsúdni a nemzetiségek, a magyar nemzet és a nemzetiségek közt sokkal könnyebb megélhetési viszony volt, mint 1867-en innen. Miért? Mert 1867. óta látják gyengeségünket. Mert azóta látták, hogy bármelyik nemzet, ha akar, tud erős állammá lenni. Az erdélyi és a tiszavidéki oláhok látják, hogy miképen fejlődik Rumania, van önálló udvartartása, hadserege, nemzeti fejlődése; látják ezzel szemben, hogy Magyarországnak nincs állami tekintélye és látják, hogy érdekeinket sem a külügyek terén, sem a hadsereg terén nem tudjuk megvédelmezni. Ily körülmények közt természetes, hogy nem imponálhatunk. Ez a nemzeti kérdés egyik fészke. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Másik fészke az egyházakban rejlik és a harmadik az iskolákban. Mi történik *itt*? Hát ezzel a javaslattal, akar a kormány a bajokon segíteni? Hiszen a kormány nevezi ki a püspököket; a kormánynak kellene gyakorolnia befolyást az egyházakra, hogy ne legyenek bűnös fészkei minden jogosulatlan aspirációknak; (Úgy van! A

szélső baloldalon.) a kormány nevezi ki a tanfelügyelőket; miért nem tudja ellenőrizni azokat az iskolákat, amelyekben a magyar faj lépésről-lépésre tért vészit. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Én e javaslatban legkisebb nyomát sem látom annak, hogy azok a férfiak, kik azt összefércelték, még csak gondoltak volna is arra, hogy Magyarországnak nemzetiségi téren szükségletei vannak. Miképen van megállapítva a megyei congregatio tagjainak qualificatiója? Gondoltak-e arra a qualificatióra, – ezt csak futólag említtem meg, – melyet oda lehetett, oda kellett volna tenni, hogy az illető magyarul olvasni, írni tudjon. Nem, hanem, hogy a magyar nemzetiség hamis jelszava alatt államosítsák az országot, arra gondoltak.

Csanády Sándor: Gyalázat! (Derűtség jobbfelől.)

Bartha Miklós: És ha nincs e javaslatban egyetlen szó is és nincs nyoma annak, hogy nemzetiségi tekintetben Magyarország egységes nemzeti állammá fejlesztessék: a javaslat tárgyalása alatt volt a belügyminister úrnak egy pár ténye, mely világosan mutatja, hogy a javaslaton kívül milyen nemzetiségi politikát várhatunk tőle. Az erdélyi részekben felmentett két főispánt, pedig mind a két főispánt úgy ismerték, mint a magyar faj igazi zászlóvivőjét. (Igaz! Úgy van a szélső baloldalon.) Hónapok óta tartja magát az a hír, hogy e két hazafias főispánt a belügyministerium csupán a szász urak, az erdélyi szászok kedvéért mentette fel, (Igaz! Úgy van! Mozgás a szélső baloldalon.) ezekért, kik Magyarorszáag közéletében még soha sem jelentkeztek úgy, mint alkotmányos factorok, hanem úgy, mint érdek consortium, mely mindig kivan az országtól valamit. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Hát a kormány ezen szász uraknak, ezen érdekconsortiumnak kedvéért és követelésére bocsátja el a magyar nemzetiségi ügy két zászlóvivőjét? (Mozgás a szélső baloldalon.) S azonkívül három határszéli vármegyét szász főispánoknak szolgált ki. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon)

Gr. Károlyi Gábor: Ennek rossz vége lesz!

Bartha Miklós: Azt hiszem, t. ház, sikerült bebizonyítanom, hogy a nemzetiségi jelszó is teljesen hamis e törvényjavaslatban. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És már most beszédem befejezéséül azt kérdem magamtól, vajjon mi igaz hát ebben a javaslatban? (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)

Az igazság az, hogy az országban minden hatalmat kivétel nélkül egyetlen kézben akarnak központosítani. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) És én arra, hogy minő veszély rejlik abban, különösen épen Magyarországra nézve, ha minden hatalom egy kézben van összpontosítva, a nagy író Lamartine egyetlen mondását idézem, aki azt mondta: »Könnyebb a kutat megmérgezni, mint a folyó vizet.« Én alkalmazom ezt a jelen viszonyok közt és azt mondom: könnyebb a zárt, állandó, központi jellegű hatalmat idegen érdekeknek megnyerni, mint a nemzeti életnek a vármegyei köztevékenységben nyilvánuló hatalmas és hazafias folyamát. (Élénk tetszés a szélső baloldalon.)

A törvényjavaslatot nem fogadom el, hanem csatlakozom Ugron Gábor t. képviselőtársam határozati javaslatához. (Hosszantartó élénk tetszés, helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon. A szónokot számosan üdvözik.)

Élénk felkiáltások: Öt percnyi szünetet kérünk!

Ugron Gábor mentelmi sérelme.

1891. augusztus hó 1-én.

T. ház! (Halljuk! Halljuk!) Tekintve az idő előrehaladottságát, kerülni fogok interpellatiom indokolásánál minden felesleges szót és minden színezést.

Hazánkban az immunitási jog nincsen még codifikálva, de vannak törvényeink, melyek egyes felmerült esetek alkalmával bizonyos cinosurául szoktak szolgálni eljárásunkban. Ezen törvények közül csak azokra vagyok bátor figyelmeztetni a t. házat, melyek szoros összefüggésben állanak az általam felhozandó tényekkel. így a hármas könyv I. részének 14. §-a védelmébe veszi az országgyűlésre menő s az onnan távozó követeket. Az 1507: XII. törvénycikk így szól: »Aki az országgyűlésen valakit bántalmaz, vagy annak szabadságát sérti, hűtlenségi bünt követ el.« Az 1563: LXXVI. törvénycikk így szól: »Aki az országgyűlésen panasztételért valakit károsítani merne, hűtlenség bűnébe esettnek tekintendő.« Az 1723. évből három törvénycikkünk is van, amelyeknek együttvéve értelme ez: »Aki az országgyűlésen levőt megsebzí, nagyobb hatalmaskodást követ el.«

Ezen lehető legnagyobb rövidséggel ismertetett törvénycikkeket kiegészíti a magyar képviselőháznak 1867. november 18-án a Böszörményi László-féle esetben hozott következő, szószerint idézendő határozata. És itt különösen kikérem az igen t. ház figyelmét: (Halljuk! Halljuk!)

»Amit az országgyűlési tag, mint ilyen, a házban és a házon kívül mond, vagy tesz, azért csak az országgyűlés, és pedig annak azon háza által vonatik feleletre, amelyhez tartozik.«

Minden egyes immunitási esetben csakis ezen törvénycikkeket és e törvényhozási határozatot lehet zsinórmértékül venni. Már most a concret eset, melyet én ezen idézetekkel összekötetésbe kívánok hozni, az, hogy Fiúmében a magyar király látogatása alkalmával az ott állomásozó 79. császári és királyi gyalog sorozred legénysége, talán a tisztikarból is egypár – egyről mindenesetre tudomásunk van, – a hivatalos rendőri jelentés szerint politikai tüntetésekbe bocsátkozott.

Hogy a rendes katonaság politikai tüntetésektől minden jogállamban el van tiltva, azt fölösleges még csak említeni is; természetesnek találhatja hát mindenki, ha a háznak két tagja szóba hozta a politikai tüntetést.

Amit Ugron Gábor képviselőtársam e részben mondott, mindnyájunk előtt ismeretes. Elöttem a kérdés csak az, vajjon abban, amit tisztelt képviselőtársunk mondott, fel lehet-e fedezni a magántermészetű ügynek bármily kis elementumát? Ki mondotta azt, amit mondott? Országgyűlési képviselő. Hol mondotta? A parlamentben. Miért mondotta? Mert országos sérelmet talált abban, amit felhozott és mert egy országos sérelmet kíván a kormány által orvosoltatni. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Minek az alapján mondotta? Mert, ha mindazon momentumok amellet bizonyítanak is, hogy nem magántermészetű az ügy, de ha mendemondára alapította volna, amit mondott, akkor az ügy magántermészetét előtérbe lehetne tolni. De alapította, amit mondott, egy hivatalos és még meg nem cáfolt rendőri jelentésre. (Úgy van! a szélső baloldalon.) És kivel szemben mondotta? Magánemberrel, magánembernek magántermészetű eljárásával szemben? Nem, hanem katonával szemben.

A katonát a ház költségvetéséből fizetik és tartják fenn; a katona ily értelemben az államnak egyik orgánuma; fegyvert visel a törvény és a társadalom beleegyezésével. Miért? Hogy a munkás társadalomnak civilisatorius békéjét, békés természetű előhaladását és munkásságát megoltalmazza úgy a kül-, mint a bel-ellenségek ellen.

Mindaddig, míg a kezébe adott fegyverrel így él: igen jótékony és magasztos hivatást teljesít. Úgy, de ha ez a katona nem azt a hivatást teljesíti, hanem, mint a hivatalos rendőri jelentés élénkbe tárja, fegyvertelen nép ellen, még pedig olyan nép ellen, mely az utcán épen a magyar állam és a magyar király iránti ragaszkodásának ad kifejezést, használja fegyverét, akkor kétségtelenül visszaélést követ el. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Már most, t. ház, mi áll előttünk? Elkövet egy katona – a hivatalos rendőri jelentés alapján egy visszaélést. Bejelentetik ez a háznak és meg is bíraltatik a háznak egyik tagja által. Vizsgálat indítatik talán azon visszaélő katona ellen? Nem! Hanem az, aki Fiúmében rendetlenkedett, eljön Budapestre, hogy itt is rendetlenkedjék. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Fiúmében a hivatalos rendőri jelentés alapján megtámadja az állam jogrendjét, Budapesten pedig – köztudomású tény – megtámadja a parlament jogát. Mert az, hogy az említett ezred többször emlegetett kapitánya fegyveres elégtételt kért egyik képviselőtársunktól ... (Egy hang jobbról: Nem igaz!)

Ha nem igaz, a minisiterelnök úr válaszában engem mindenesetre meg fog cáfolni.

Ismétlem, hogyha egy kapitány fegyveres elégtételt kér egyik képviselőtársunktól azért, amit ő a parlamentben hivatalos természetű köteletségének teljesítése közben mondott, ha ez nem megtámadása a képviselői immunitásnak, akkor nem tudom mi ennek a megtámadása, (Igaz! igaz! Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

mert lehetetlenség úgy fogni fel a dolgot, hogy csakis hatóságilag történhetik a képviselői szólásszabadság és immunitás ellen támadás.

Épen azért kívántam a ház jelenlevő t. tagjainak figyelmét azon idézetekre különösen felhívni, melyeket beszédem elején bátor voltam fölhozni, mert azokból világosan kitűnik, hogy Magyarország törvényhozása a képviselői immunitást nem úgy fogta föl, hogy az csak a hatósági támadásokkal szemben védelem, hanem az védelem mindennemű hatósági és magánsérelmek ellen. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Támadás intéztetett a képviselői immunitás ellen és aki Fiúméban hibázott, itt is hibázik. (Igaz! Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)

És mi történik, t. ház? A magyar honvédelmi minster úrnak minden bizalmas és nem bizalmas barátja beszél s úgy a budapesti, mint a bécsi hírlapok hozzák cáfolatlanul, hogy a magyar honvédelmi minsternek teljességgel nem tetszik az, hogy a fegyveres elégtételt kérő tiszt nem kapta meg a kért elégtételt.

Az történik, hogy a magyar kormány egyik tagja a helyett, hogy az illetékes hatóságoknál legalább megkísérelte volna – mert hogy ez megtörtént volna, arról nincs tudomásom – a szigorú vizsgálat keresztülvitelét, e ház folyosóján barátai és nem barátai körében keresi az elégtételt annak részére, aki rendetlenkedett, (igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Sőt a honvédelmi minster úr nem elégszik meg azzal, hogy egy hatáskörét súlyosan áthágó katonának elégtételt keres, hanem amint ezt a lapok írják és amint én azt a honvédelmi minster úr több személyes ismerősétől tudom, nem tartózkodik annak kijelentésétől sem, hogy ez ügyből, magára nézve tárcakérdést csinál...

Gróf Károlyi Gábor: Hála Istennek, csakhogy megy már! (Derűtség jobbfelől.)

Bartha Miklós: ... és hogyha ebben az esetben a ház mentelmi bizottsága az ő felfogásának nem szolgál-

tatna igazságot, ő megválik ministeri székétől. (Úgy van! Igaz! a szélső baloldalon.)

Igen sajnálom, hogy a honvédelmi minister úr nincs jelen, de a legnagyobb rövidséggel, így is elmondom az én felfogásomat az ő magatartásáról. (Halljuk! Halljuk!)

Ha Magyarország honvédelmi ministere előbbre teszi az indokolatlan katonai érzékenykedést, mint a a parlament jogát; ha a honvédelmi minister úr előtt becsesebb a fegyveres erőszak, – mert hiszen a párbaj fegyveres erőszak, – mint a képviselőház szólás-szabadsága; (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) ha, a honvédelmi minister úr ebben a házban úgy viselkedik, mint elfogult katona és nem úgy, mint bölcs törvényhozó és kormányzó: (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) akkor az én szerény nézetem szerint igen rossz szolgálatot tesz magának a császári és királyi közös hadseregnek. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Ily felfogás mellett a honvédelmi minister úr magával szemben fogja találni e háznak összes traditióit s akarom hinni és remélni, összes pártjait is. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Zaj a jobb oldalon.)

Én tehát azt hiszem, hogy alkotmányosan érző ministertől pártkülönbség nélkül azt várjuk meg, hogy ott, ahol visszaélés és rendetlenség történt, orvoslást szerezzen, nem pedig azt, hogy ott, ahol visszaélés és rendetlenség történik, a visszaélőnek és rendetlenkedőnek elégtételt igyekezzék szerezni. (Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

És én abban, ha igaz az, hogy a honvédelmi minister úr tárcáját kötötte e kérdés olyatén megoldásához, mely az ő katonai elfogult felfogásának adjon igazat, az alkotmányos érzék teljes hiányát látom s ezt ezennel constatálom. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Cabinetkérdést önmagára nézve kétségtelenül minden minister minden törvényhozási aktus alkalmával fölvehet és ez nem tekinthető oly természetű befolyásolásnak, amely alkotmányos szempontból megengedhető

nem volna. De akkor, mikor a ház kizárólagos jogáról, a képviselői immunitásról van szó, amely immunitás nemcsak arra való, hogy a katonákkal, hogy a bíróságokkal, hogy a rendőrséggel szemben megvédelmeztessék a képviselői szólásszabadság, hanem szükség esetén arra is való, hogy magával a koronával és kormánnyal szemben is megvédelmeztessék: (Zajos helyeslés a szélső baloldalon.) ily körülmények között azt, hogy a kormány egyik tagja befolyásolni igyekszik az immunitási bizottság ítéletét azzal a fenyegetéssel, hogy megváltik tárcájától: alkotmányos fölfogásnak nem ismerhetem el. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Épen azért, mivel ez a nevezetes jog hazánkban még nincs codificálva és így minden egyes fölmerülő eset alkalmával az immunitási bizottságtól adott vélemény és az e vélemény alapján hozott házhatározat a jogforrás erejével és értékével bír: (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) föltétlen szüksége van az immunitási bizottságnak és a háznak is arra, hogy hozandó határozatát a tanácskozás teljes nyugalomával hozhassa meg. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Már pedig nem lehet ezt a nyugalmat elérni akkor, ha egy minister a tisztán jogi kérdést át igyekszik játszani a politikai térre. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) és cabinetkérdést csinál belőle. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ezek elmondása után bátor leszek a t. háznak interpellációt felolvasni. (Halljuk! Halljuk! Olvassa):

Interpelláció a minisiterelnök úrhoz.

Ismeretes tény, hogy Ugron Gábort, képviselői feladatának teljesítése közben mondott bíráló szavaiért a császári és királyi 79-ik gyalogezred egyik kapitánya fegyveres elégtételre szólította föl;

köztudomású, hogy ezen esetet a t. ház elbírálás és jelentéstétel végett a mentelmi bizottsághoz utasította.

E tények kapcsán felmerült hírek tisztázása szempontjából kérdem a minister urat: igaz-e, hogy báró

Fejérváry Géza honvédelmi miniszter úr, minden tartózkodás nélkül, számos helyen kijelentette, hogy tárcájától megválnék, ha az Ugron Gábor mentelmi ügyében a mentelmi bizottság s ennek alapján a képviselőház nem az ő álláspontját foglalja el?

Ha ez igaz: vállal-e a miniszterelnök úr solidaritást a honvédelmi miniszter úr ezen felfogásával és ezen eljárásával? (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Tisztelt képviselőház! Mindenekelőtt kötelességemnek tartom magam iránt és a miniszterelnök úr iránt is – hogy tévedésben ne maradjon – állítását rectificálni.

Én azt, hogyha báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter úr beadta volna lemondását, egyetlenegy szóval sem mondtam, ellenkezőleg nagyon hangsúlyoztam, hogy bizalmas és nem bizalmas barátai előtt nyilatkozott e tekintetben.

A t. miniszterelnök úr azt jelentette ki, hogy a fiumei esetre nézve vizsgálat indult meg.

Kijelentésének ezt a részét megnyugvással és készséggel veszem tudomásul.

Kijelentésének van egy másik része is, melyet már nemcsak megnyugvással veszek tudomásul, hanem amely felett kiváló örömet is fejezem ki; ez kijelentésének azon része, hogy az interpellációhoz elmondott indoklásra nézve nem tesz megjegyzéseket, mert a kérdés a mentelmi bizottság előtt van.

A miniszterelnök úr a saját, itt elhangzó nyilatkozatával – lehet, hogy szórói-szóra nem így mondta, de ez volt az értelme, – nem akar a mentelmi bizottság határozatának praedjudicálni.

Én ezen kijelentése felett igazi lelki örömet kell, hogy kifejezzem a t. ház előtt, mert azt correctnek és alkotmányosnak tartom a legnagyobb mértékben. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

És minthogy a magyar honvédelmi miniszter többek előtt azt jelentette ki – és ez hivatalosan megcáfolva nincs, – hogy ő állását köti ahhoz, hogy ez a kérdés

így vagy amúgy dől-e el a mentelmi bizottságban, többé nem kértem, hogy solidaritást vállal-e a miniszerelnök úr a honvédelmi miniszer úrral; hanem remélem, hogy aki ekként lett a miniszerelnök úr által megcáfolva e házban, levonja a consequentiat. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Felirati vita.

1892. március hó 22.

T. ház! (Halljuk! Halljuk!) Én abban a nézetben vagyok, aminek tegnap a t. pénzügyminister úr adott kifejezést, hogy a politika actualitásáról szólani elég alkalmat nyújt majd a költségvetés tárgyalása. Ezúttal kizárólag azon kérdéssel kívánok foglalkozni, amely Tisza Kálmán t. képviselő úr felszólalása után a felirati vita tárgyalásának egyik lényeges sarkpontját képezi.

Tisza Kálmán t. képviselő úr felszólalásában a következő teoriát hangoztatta: »Arra, hogy közjogilag az 1867: XII. t.-cikk dispositióit megváltoztatni lehessen, szükséges három factor – és ezt az ellenzéki padokról mondta, – szükséges a magyar törvényhozás többsége, szükséges a monarchia másik állama törvényhozásának többsége és szükséges a fejedelem hozzájárulása.«

E tant, t. ház, a közjogi ellenzék részéről Visontai Soma és Polónyi Géza t. képviselőtársaim már megcáfolták; fényesen megcáfolta azt tegnap a nemzeti párt részéről Hódossy Imre t. képviselőtársam. De én annyira tévesnek, annyira veszélyesnek tartom e tant, hogy szükségesnek vélem – lehetőségig ismétlések kikerülésével – a magam részéről is hozzászólni. (Haltjuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)

Ha én szeretném a vitatkozásnak azt a módját, melyet a szabadelvű párt igen gyakran szokott alkalmazásba venni, akkor Tisza Kálmán t. képviselő úr állításával szemben egyszerűen felolvasnám Beksics Gusztáv képviselőtársam következő nyilatkozatát:

»Én a magyar nemzet függetlenségének, a magyar állam államiságának nevében a leghatározottabban visszautasítok minden olyan insinuatiót, amely azt mondaná ki, hogy más államoknak, hívják azt Ausztriának, vagy bárminek, ingerentiája van a magyar közjogra; én a leghatározottabban visszautasítanék minden olyan nyilatkozatot, amely azt mondaná ki, hogy Magyarországnak, a magyar törvényhozásnak nincs virtuális joga arra nézve, hogy megváltoztató törvényjavaslatot terjesszen elő és fogadjon el, szemben a dualismus intézkedéseivel. Hogyha valaki ilyen insinuatiót terjesztene elő... (Felkiáltások a szélső baloldalon: Tisza Kálmán tette!) Az nem azt mondta. Ha valaki ilyen insinuatiót terjesztene elő, akkor én a magyar államiság, a magyar nemzet suverainitása nevében az ellen tiltakoznám.«

Mondom, ha szeretném a vitatkozásnak azt a módját, hogy ugyanazon párton levő képviselők nézetét egymással szembeállítsam és ezt elfogadjam magamra nézve argumentumnak, akkor beérhetném Beksics képviselő úr beszéde imént felolvasott passusával; de mivel sem Tisza Kálmán képviselő úr a maga állítását, sem Beksics képviselő úr a magáét nem igyekezett bebizonyítani, hanem megelégedtek a kathegorikus imperativus hangjával: Én állásom szerénységénél fogva kötelezem magamat arra, hogy az ellenkező bizonyítását megkísértem. (Halljuk! Halljuk!)

Az 1867-iki kiegyezés nem egy közös parlament műve; nem is a két állam parlamentjei által kiküldött, erre a célra meghatározott bizottságok műve, hanem létrejött az a magyar törvényhozás souverain elhatározásából és souverain akaratából; létrejött úgy, mint minden más törvényünk formailag, társadalmilag is megtartva a törvény kellékeit. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Létrejött azért, mivel 1849-ben Magyarország jogélete megszakadt volt s élénken élt a nemzetben a váagnak is, a szükségnek is érzete, hogy kibéküljön az uralkodóházzal. Nekünk, t. ház, Ausztriával szemben semminemű

differenciánk nem volt, szükségünk tehát arra, hogy Ausztriával kössük meg a kiegyezést, egyáltalában nem forgott fenn. (Úgy van!” a szélső baloldalon.) Vágyunk, és szükségünk arra. volt, hogy kiegyezkedjünk az uralkodóházzal; e kibékülést hozta létre az 1867-iki kiegyezés. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Az osztrák törvényhozásnak e kibékülés létrehozására sem tartalmilag, sem formailag egyáltalában semminemű befolyása nem volt.

Az 1790: XII. t.-c. így szól: »A törvények alkotásának, eltörlésének és magyarázásának joga Magyarországon és kapcsolt részeiben a törvényesen koronázott fejedelmet és az országgyűlésnek törvényesen öszszesereglett Karait és Rendéit illeti, azonkívül nem gyakorolható.«

T. ház! E törvény sem el nem törültetett, sem soha nem módosított; e törvény ma is fennáll. E törvény rendelkezéseit az 1867-iki törvényekre épügy kell alkalmazni, mint minden más törvényre. Ez alaptörvény állapítja meg Magyarország törvényhozásának souverainitását és e souverainitásról sem kifejezetten, sem hallgaton soha le nem mondott. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Már pedig, aki azt állítja, hogy törvényeink megváltoztatásához egy harmadik factor, tudniillik Ausztria országgyűlési többségének hozzájárulása is szükséges, az egyszersmind kétségbevonta Magyarország törvényhozásának souverainitását. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) A bizonyítás mindenesetre az ő során lett volna, de miután nem tette, ismétlem, megkísértem én az ellenkezőt bebizonyítani. (Halljuk! Halljuk!) Én tovább megyek és nemcsak azt állítom, hogy a magyar törvényhozás soha nem mondott le a maga souveraintiásáról; de állítom azt, hogy a magyar törvényhozásnak joga sincsen a maga souverainitásáról lemondani, mert a törvénynek nemcsak azon formai kelléke van, hogy az országgyűlés mindkét háza és a király, egyetértésével jöjjön létre, hanem megvan a maga mate-

riális kelléke is. Ily materiális kelléke az, hogy az ne ellenkezzék a józan észszel. így például, ha egy törvény azt rendelné el, hogy Magyarországon minden ember vágja le a hüvelykujját, ez a törvény ellenkeznék a józan észszel és épen ezért önmagában semmis volna. Ily materiális kellék az, hogy a törvény végrehajtható legyen. így például, ha egy törvény azt rendelné, hogy Magyarországon három éven keresztül mindig csak leánygyermekek szülessenek, ez a törvény önmagában semmis volna, mert nem volna végrehajtható. Ily materiális kelléke a törvénynek, hogy az állami lét alapfeltételeivel ne ellenkezzék. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Már pedig egy oly törvény, amelyben a törvényhozás lemondana a törvényhozás souverainitásáról, az állami lét alapfeltételeivel ellenkeznék, tehát önmagában véve semmis volna. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

A nagyváradi békekötés alkalmával 1538-ban Ferdinánd és János királyok felosztották egymás között és maradékaik között az országot. Ezen eldarabolás ténynyé is vált, de a magyar közjog soha sem ismerte el Magyarország politikai és területi egységének eldarabolását. A magyar közjogban mindig elevenen élt Magyarország politikai és területi egysége s mihelyt megérkezett a kellő alkalom, az unió Erdély és Magyarország között megkötött, épen a magyar közjog erejénél fogva. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Az 1867: XII. t.-c. 1., 2., 3. és 4. §-a, valamint az előszava is határozottan kijelenti, hogy ezen kiegyezési törvény a *pragmatica sanction* egyik alapfeltétele, egyik igen fontos cikkelye pedig az, hogy I. Lipót király magvaszakadtával a királyválasztás joga visszazáll Magyarországra. Már most, t. ház, ha I. Lipót király ivadékai mind kihalnának, ebben az esetben tárgytalanná válnék a *pragmatica sanctio* és az 1867-iki kiegyezés is, amely egészen a *pragmatica sanctio*ra van felépítve. Ennélfogva önmaguktól szünnének meg a közösügyek, mert hiszen ezek az uralkodó személyének azonosságára vannak építve és így önma-

gától elesnék az a theoria, hogy egy harmadik factor hozzájárulása szükséges a törvény megváltoztatásához, mert ez akkor ipso facto és ipso jure magától megszűnnék. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

De tovább megyek, t. képviselőház. Az 1867: XII. t.-c. 11. §-a a hadsereg vezérlete, vezénylete és beszervezete feletti intézkedést határozottan és kifejezetten felségjognak declarálta. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Ennélfogva, t. ház, egyenesen ő Felsege elhatározásától, akaratától és parancsszavától függ, hogy a hadsereg Magyarországon újoncozott, elhelyezett és fenntartott ezredeit a közöshadseregből kikommandírozza és önálló magyar hadsereggé alakítsa át. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És igen szeretném tudni, t. ház, ha ő Felsege ilyen parancsolatot adna ki, vajjon azon esetben Tisza Kálmán megreclamálná-e a harmadik factor hozzájárulási jogát, vagy respektálva a felségjogokat, meghajolna-e azon közszerencsétlenség előtt, hogy Magyarország bel- és külbékéje felett egy önálló magyar hadsereg őrökdjék. (Tetszés balfelől.)

Ha egy harmadik factor hozzájárulása volna szükséges a 67-iki törvények megváltoztatására, akkor kellene, hogy ezen törvényeknek necsak a közözügyek intézési módjairól szóló része, hanem az egész törvény nemzetközi szerződés jellegével bírjon. (Helyeslés balfelől.) Úgy, de ez nincs így, sem alakilag, sem tartalmilag. A legegyszerűsebb feltétel arra nézve, hogy valamely törvény nemzetközi szerződés jellegével bírjon az, hogy a szöveg – amely két példányban állítatik ki, mint ahogy ez nem is lehet másként szerződéseknél, – teljesen megegyező és ugyanazonos legyen. Már pedig tudjuk, t. ház, hogy a magyar törvény és az osztrák törvény szövege között igen lényeges az eltérés. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Eltérés van, hogy egyebet ne említsek, a külügyekre vonatkozó részben, mert mint mindnyájan tudjuk, a magyar törvény csak azon külügyeket mondja közösöknek, amelyek Magyar-

országot s ő Felsege többi országait együtt érintik és illetik. De a magyar kormány befolyását ezen külügyekre is biztosítja. Ezzel szemben az osztrák törvény minden külügyet közösnek ismer s az osztrák kormány befolyását a külügyekre nem biztosítja.

De lényeges eltérés van, t. ház, a hadseregre nézve is. (Halljuk! Halljuk!) A magyar szöveg ugyanis a védelmi rendszer megállapítását és átalakítását egyenesen a magyar törvényhozástól teszi függővé. E befolyási jogot az osztrák törvény az osztrák törvényhozásnak nem adja meg. A magyar törvény a hadsereg időnkinti kiegészítését úgy törvényhozásilag, mint kormányzatilag Magyarországnak tartja fenn. Az osztrák törvény e nevezetes jogot sem tartja fenn az osztrák törvényhozásnak. A magyar szöveg szerint a delegációk meghatározása egyenesen és kizárólag a magyar törvényhozástól függ. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Az osztrák törvény ezen nevezetes jogot sem tartja fenn az osztrák törvényhozásnak.

A magyar törvény beszél magyar hadseregről, az osztrák törvény igen természetesen nem beszélhet magyar hadseregről; per analogiam beszélhetne osztrák hadseregről, de erről nem beszél. Ezek mind igen lényegbe vágó eltérések a két szöveg között.

Azonkívül eltérés észlelhető a pénzügyeknél. A quota megállapításának hatálya, amint tudjuk, 10 évre szól a törvény értelmében. Ha azonban a kiegyezés nem jön létre a két törvényhozás között, akkor a magyar szöveg szerint ezen kérdések eldöntése az előterjesztendő nézetek alapján ő Felsegétől függ. Az osztrák törvény ezzel szemben, mellőzve a 10 évi hatályt, így szól: »só bestimmt der Kaiser dieses Verhältniss, jedoch nur für die Dauer eines Jahres.«

Tehát itt is nagyon szembeszökő az eltérés. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

De lényeges az eltérés a delegációknál is. A magyar törvény közös birodalmi gyűlést vagy bármi néven neve-

zendő közös parlamentet nem fogadott el; e helyett felállította a delegációt és ezek közjogi és politikai állását ekként határozta meg: a közösügyek tárgyalására küldött bizottság az országgyűlést ő Felsege többi országai arányában képviseli. Ettől igen lényegesen eltér az osztrák szöveg, mely így szól: »Das Gesetzgebungs-Recht wird, insofern es sich um gemeinsame Angelegenheiten handelt, mittels der zu entsendenden Delegationen „ausgeübt.“

Tehát a mi delegációink csak képviseli az országgyűlést és csak határozatokat hozhat; az osztrák delegáció azonban törvényhozási jogokat gyakorol. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

Ezzel befejezhetném rövid felszólalásomat, mert beigazoltnak hiszem azt, t. ház, hogy arra, hogy az 1867-iki törvények megváltoztattassanak, avagy eltörültesse, három factor hozzájárulása épen nem szükséges. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.) De az igen t. pénzügyminister úr tegnapi felszólalása alkalmat nyújt nekem még néhány megjegyzés megtételére. (Halljuk! Halljuk!) A pénzügyminister úr a közjogi ellenzék állásával és programjával tüzetesen foglalkozott, – megbocsássa nekem a kifejezést, – nem egészen alaposan foglalkozott. A pénzügyminister úr igen szigorú ítéletet mondott felettünk akkor, midőn azt jelentette ki, hogy a mi programmunknak nincs actualis politikai jelentősége, és hogy a magyar programmunk érvényesítése esetében Magyarország egy ötödrangú állammá törpülne le és ugyanakkor, midőn a kijelentéseket teszi, elárulja, hogy programmunkkal soha alaposan nem foglalkozott s egyenesen felveti azt a kérdést, vajjon a közjogi ellenzék a *pragmatica sancti*ót elfogadja-e, kötelezőnek tartja-e önmagára nézve?

Én, t. ház, a közjogi ellenzék részéről sem megbízva, sem feljogosítva nem vagyok, hogy az ő nevében beszéljek, hanem saját nézetemet mondom el akkor, mikor kijelentem, hogy legjobb tudomásom szerint a közjogi

ellenzék minden tagja az országra nézve kötelező erejűnek ismeri el a *pragmatica sancti*ót. A különbség köztünk és a t. pénzügyminister úr felfogása közt csak az, hogy míg mi a *pragmatica sancti*ónak nemcsak azon ránk nézve kötelező részét fogadjuk el, mely a trónöröklési rendre vonatkozik és melyben kötelezőnek ismerjük az együttes és elválaszthatatlan birtoklás elvét magunkra nézve, hanem elfogadjuk és követeljük a *pragmatica sancti*ó másik részét is, mely Magyarország államiságát törvényhozásilag és kormányzatilag egész épségben biztosítja. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Ezt a másik részt pedig a pénzügyminister pártja nem fogadja el és nem követeli. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) A pénzügyminister úr továbbment és azt a kérdést vetette fel, hogy vajjon a közjogi ellenzék ismer-e Magyarország és Ausztria közt fennforgó közös érdekű viszonyokat? Erre nézve is megnyugtathatom a t. pénzügyminister urat, hogy a mi nézetünk szerint is egy több százados kapocs állapított meg bizonyos viszonyokat, melyek iránt intézkedni kell. Ebben tehát egybeértünk; a különbség köztünk itt csak az, hogy a t. pénzügyminister úr és pártja az 1867-iki kiegyezést, mely ezen viszonyokat megoldani igyekszik, jónak, helyesnek, üdvösnek s változhatatlannak tartja, a közjogi ellenzék pedig e törvényt sem jónak, sem üdvösnek, sem változhatatlannak nem tartja. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Mi elismerjük a védelem kölcsönösségének kötelezettségét, de azt mi nem ismerjük el, hogy e védelmi kölcsönösség csakis egy oly hadsereggel gyakorolható, melyről mint közös hadseregről az van mondva, hogy annak a magyar hadsereg kiegészítő részét képezi, hanem ellenkezőleg azt hisszük, hogy egy különálló magyar hadsereggel e kötelezettségünket sokkal hatályosabban tudnók teljesíteni. (Helyeslés a szélső baloldalon.) A törvénynek az a hypokrisise pedig, hogy kimondja a magyar hadsereget, de az gyakorlatban nincs sehol, épen

helytelen. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Nézetünk szerint az sem szükséges, hogy ezen viszonyok elintézésére közös orgánumok, delegációk és közös ministeriumok állíttassanak fel, mert mi a delegációkban nem elvileg, hanem gyakorlatilag a magyar törvényhozási jog megszorítását, a közös kormányban a magyar kormányzati jog megszorítását látjuk, (igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Az 1867: XII. t.-cikket, t. ház, egy igen végzetes ellenmondás jellemzi. Akkor, midőn elvi kijelentéseket tesz, mindig a legnagyobb óvatossággal biztosítja Magyarország államiságának önállóságát és függetlenségét; de amikor áttér a kérdés gyakorlati megoldására: no akkor csinál közös külügyet, akkor csinál közös hadügyet, akkor csinál közös pénzügyet, felállít delegációt, közös ministeriumot s mindezekkel úgy a gyakorlatban, mint elméletben Magyarország államiságát igen lényeges atributomoktól fosztja meg. (igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

A pénzügyminister úr részletes programot kíván tőlünk az itt fennforgó kérdések megoldására nézve. A kérdés nem is épen olyan nehéz, ha azt nem komplikáljuk azzal, hogy egyfelől felállítjuk azt a tételt, hogy Magyarország teljesen önálló és független állam, ugyanegy léleket alatt mégis megcsináljuk a közösügyeket, megcsináljuk a delegációkat és megcsináljuk a közös ministeriumokat. Mi egészen egyszerűen úgy állítjuk fel a kérdést, hogy köztünk és Ausztria között „ semmi más közösügy sem létezik, mint az uralkodó személyazonossága. (Helyeslés! Úgy van! a baloldalon.) Tehát a personal uniónak tanából indulunk ki. És én utalom a t. pénzügyminister urat Finnország példájára, melyről tudjuk, hogy-más kapcsolat nem fűzi az orosz birodalomhoz, mint az orosz császár személyazonossága; utalom Svédország és Norvégia példájára, ahol létesítve van egész teljességében a personal unió, ennek a száznak az elejétől kezdve.

Ezen két példa világosan bizonyítja, hogy a mi nézeteink gyakorlati megvalósításának igazi komoly gátja nincs. (Úgy van! a szélső baloldalon.) De nem szükséges, hogy oly messze menjek példák után. (Halljuk! Halljuk!) Ott vannak az 1848. évi törvények, melyek Magyarország állami berendezését a personalis unió alapjára fektették és így oldották meg; de itt van legközelebből az 1867: XII. i-cikknek nem a közösügyekre és a közösügyek elintézésének módjára vonatkozó része, de a közösérdekű viszonyok elintézésére vonatkozó cikkelye. Méltóztassék visszaemlékezni arra, hogy az államadósságok terhének elvállalása miként történt Magyarországon; méltóztassék ráemlékezni, hogy a quóta megállapítása miként történt; hogy miként történik közötünk és Ausztria között a vám- és kereskedelmi szerződések megállapítása; hogy mikép történik a közvetett adók rendszerének megállapítása, azon közvetett adóké, amelyek az ipartermeléssel szorosan összefüggnek. Méltóztassék legközelebből arra gondolni, hogy miként igyekszik megoldani a t. pénzügyminister úr valuta kérdésének nehézségeit? Amint ezeket a kérdéseket meglehet oldani esetről-esetre a szükséghez képest a kormányok, vagy a törvényhozási bizottságok érintkezése útján, úgy semmi sem áll útjában annak, hogy miért ne lehetne a törvényben úgynevezett közösügyek megoldását is ekkép eszközölni s ha ekkép teszünk, akkor Magyarország államiságát, függetlenségét biztosítottuk. Ekkor közös orgánumaink nincsenek. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

A t. pénzügyminister úr azt is mondotta tegnapi beszédében, hogyha a mi elveink megvalósulnának, akkor Magyarország ötödrangú állammá törpülne. Erről a kérdéstről, t. ház, lehetne köztünk vita abban az esetben, ha minden köteléket fel akarnánk bontani köztünk és Ausztria között; ha mi egyáltalán tagadnók azt az erőt, amely reánk nézve abban áll, hogy közös az uralkodó személye, vagy amely abban áll, hogy kölcsönösen egy-

mást védelmezni tartozunk. De miután ezen köteleket felbontani nem akarjuk, akkor a mi programmunk érvényesítése nem is fogja a monarchiának hatalmi állását egyáltalában alterálni. Mi nem elszakadni akarunk Ausztriától, mi azon jogokba akarjuk visszahelyezni Magyarországot, amelyeket részére úgy régiebb törvényeink, mint a közelebbi 1848-iki törvények biztosítanak; mi azt akarjuk, hogy Magyarország önmagában, öncél legyen; azt akarjuk, hogy érdekeinek elintézésénél lépten-nyomon ne ütközzék idegen befolyásokba; azt akarjuk, hogy szabad keze legyen, hogy így többet és jobban dolgozhassék. (Helyeslések a szélső baloldalon.) Az állami önállóság nem elgyengülést jelent, hanem megerősödést, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) erre a megerősödésre törekszünk már 25 esztendő óta, mert féltjük a hazát az elsoványodástól; ezt a megerősödést gátolják politikai ellenfeleink immár 25 esztendő óta, mert féltik saját hatalmi érdekeiket. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Nem fogadom el a többség által benyújtott felirati javaslatot, hanem csatlakozom Ugron Gábor t. képviselő úr felirati javaslatához. (Helyeslés a szélső balon.)

Költségvetési törvény 1893-ra.

1893. április hó 25-én.

T. képviselőház! A magyar parlament a költségvetési törvény megszavazását, vagy meg nem szavazását rendszeresen bizalmi kérdésnek tekintette, a kormány irányában. Én is annak tekintem, és felszólalásom súlypontját erre kívánom fektetni.

Én, t. ház, azon rendszert kívánom bírálni, amely immár 26 év óta ad irányt Magyarország törvényhozási, politikai, igazgatási, sőt igen sok tekintetben társadalmi életének is.

Jól tudjuk, hogy ezen rendszerben voltak bizonyos változások; ministerek jöttek, ministerek mentek; elnyűtt kabineteket új kabinetek váltottak fel, új erőkkal, új reménységekkel, de a rendszer maga, – ámbár programmváltozások is gyakran történtek, – mindig ugyanaz maradt. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Történtek, amint mondám programmváltozások anynyira, hogy ezen 26 éves politikai életünk idejét fel is lehet igen könnyen osztani három különböző, egymástól sok tekintetben eltérő korszakra.

Az első korszak a testvéries érzelmek, a kibékítés korszaka volt. Akkor békültünk ki a koronával, ami maga után vonta a lajthántúli tartományokkal való kiegyezést; akkor békültünk ki Horvátországgal, ami maga után vonta az ismeretes fehér lapot. Akkor békültünk ki a jogegyenlőség eszméjével a maga teljességében, ami maga után vont a zsidóemancipációt és a nemzetiségi törvényt.

A második korszakot a történelem a Tisza Kálmán nevére fogja elkeresztelni. Ez az egyik napról a másikra való éledgelésnek korszaka volt. E korszak vezéreszméje a hatalomhoz való jutásnak, a hatalomhoz férközésnek, a hatalmon való maradásnak mestersége volt az eszközök megválogatása nélkül. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Ez az építés korszaka volt együttesen a rombolással. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Felépítették Szegedet, kiépítették Budapest nagyobb részét; kiépítették több ezer kilométernyi vasutat: de ugyanekkor lerombolták az egyén erkölcsi értékét a corruptió által; (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) lerombolták a parlamentarizmus hitelet az erőszakos választások és a merev párturalom által; (Úgy van! a szélső baloldalon.) lerombolták a nemzetnek több száz esztendő aspirációit és hagyományait a kormányzat elvtelenségének sivár és rideg cinismusa által. (Tetszés a szélső baloldalon.)

A harmadik korszak a Tisza-cabinet visszavonulásával veszi kezdetét. (Halljuk! Halljuk!) Erről még biztos ítéletet mondani nem lehet. Ez a vajúdas gyötrelmeit szenvedti a jelen pillanatokban; (Úgy van! a szélső baloldalon.) nagy reformokat ígérget; egyet közülök a közigazgatási javaslatot, ezt a szörnyszülöttet létre is hozta, de igyekezett is minél előbb eltenni a láb alól; létrehozta az elkeresztelési rendeletet is, és immár másfél év óta azon töpreng, hogy a jóhírnév megmentése mellett ezt is mikép tegye el láb alól. Úgy, hogy az a jóslat tán nem egészen alaptalan, hogy a jövő idő ezen korszakot a bukott és félbenmaradt reformok korszakának fogja elkeresztelni. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

De bármiként legyen is, bár 26 éves politikai időnk felosztható egymástól sok tekintetben különböző három korszakra, mindazáltal maga a rendszer, – hogy úgy fejezzem ki magamat, – a politikai élet gerincszelvénye, mindig egy és ugyanaz volt.

Mindig ugyanazon kétely, ugyanazon bizonytalanság, ugyanazon kapkodás. (Úgy van! balfelől.) Ezen rendszernek egyik kidomborodó jellemvonása az volt, hogy ne nagy és előre megállapított tervszerű célokat kövessünk, hanem pillanatonként alkalmazkodjunk a pillanatonként felmerült szükségletekhez. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Egy másik kidomborodó jellemvonása e rendszernek az volt, hogy intézkedéseinknek ne a nemzet nagy történelmi hivatása adjon irányt, hanem elégedjünk meg a provinciális kenyérkereseti eszközökkel. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Egy harmadik kidomborodó jellemvonása az volt, hogy a nemzet vágyaira, jogaira, államethicai életére ne nagy súlyt fektessünk, hogy ezekre kevés figyelemmel legyünk és ne igen tegyük kezünket a nemzeti akarat úterére, hanem aggodalmasan lessük, hogy mi a vélekedése a bécsi köröknek, hogy így ne a nemzeti akarat menjen intézményeinknél teljesedésbe, hanem csak az, amit Bécsben megengednek. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ezen félszegrendszer hatása alatt teljesen félreismerjük úgy szükségleteinket, mint feladatainkat. Elfogadtuk a nagyhatalmi állással járó összes terheket, de azokat a természetes jogokat, melyek e terhekkal szemben minket megillettek volna, nem követeltük s nem biztosítottuk magunknak. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Bizonyos jelszavak után indultunk és elfogadtuk azoknak minden hazugságait bíráló nélkül, de a korsellemet, de az időnek lelkét, mely a népeket vezérelni szokta, teljesen tekinteten kívül hagytuk. (Úgy van! balfelől.)

Magyarország az 1848-iki törvények alapján 1867-ben lett voltaképp a modern európai népek családjának tagjává. Azt megelőzőleg a rendiség természete meglehetősen elzárt minket a modern európai eszmeáramlatoktól. De az 1867-iki, illetőleg 1848-iki felszabadulás a nemzetet érintkezésbe hozta ezen eszmeáramlat sod-

rával; azóta már többé mi ezen eszmeáramlat alól magunkat nem emancipálhatjuk. És ha azt kutatjuk, hogy mi az az eszmeáramlat, amely Európa népeit vezérli és hevíti, úgy azt találjuk, hogy akár az európai népek jogrendszerét, akár államszervezetét és irányát tekintjük, az nem egyéb, mint a demokratikus nemzeti államok megalapítása. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ez az eszme immár az európai népek vérkeringésében lüktet. Ez az eszmeáramlat hozta létre e században az olasz egységet; ez teremtette meg a német egységet; ez hozta létre újabban a görög királyságot; ez függetlenítette Belgiumot; ez tette Romániát függetlenné; ez tette Szerbiát függetlenné és szemünk láttára épen a jelen pillanatokban ez teszi Bulgáriát is függetlenné. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Mikép, a XVI. század vezérlő szelleme a reformatio, a XVII. századé a bölcsészet, a XVIII. századé a nagy forradalom, úgy századunk vezérlő eszméje a nemzeti államok megalakulása és keletkezése. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Vájjon ezen vezérlő szellemet mi a magunk alkotásainál tekintetbe vettük-e? (Halljuk! Halljuk!)

Ezt vizsgálom én akkor, mikor politikai rendszerünket veszem bírálat alá, mert megvagyok győződve, hogy miként szent István idejében a kereszténység felvétele; miként később a rendiség befogadása és miként még később a török uralommal való szembeszállás adta meg fajunknak az európai létjogosultságot; úgy most európai létjogosultságunknak, életképességünknek csak úgy adjuk tanúbizonyosságát, hogyha Európa korszellemének parancsszava előtt meghajlunk és annak lényege szerint cselekszünk. (Úgy van! balfelől.)

A történelemnek azon nagy igazsága, amelyet mindnyájan ismerünk, t. i., hogy a népek vagy meghajolnak a korszellem parancsszava előtt, vagy eltiportatnak általa, mióta a közlekedési eszközök általunk észlelt hihetetlen mérvű fejlődést értek el, még inkább érvényesül, mint ezelőtt. (Úgy van! balfelől.) Mert a közlekedési hálózat

vonalai, miként valamely artériák a civilisáció vérkeringését teremtik meg a népek között; ezek a népeket egy közös nagy organismusba fűzik, az organismusnak pedig az a természete, hogy a céljainak és rendeltetéseinnek meg nem felelő idegen anyagot kidobja magából. (Úgy van! balfelől.) Reánk nézve tehát az, hogy a korszellem szava előtt meghajlunk, életkérdés; ez elől nincs menekvés, nincs okoskodás, nincs kitérés: vagy meghajlunk előtte, vagy eltiportatunk általa. (Úgy van! balfelől.)

Ezt a politikai irányzatot nem mi teremtettük és nincs is módunkban azt megváltoztatni, mert ezt a civilisáció és az emberiség nagy aspirációi, nagy szükségletei hozták létre; itt nekünk egyéb feladatunk nem marad, mint kellő bölcsességgel alkalmazkodni ahhoz. (Helyeslés és tetszés a bal- és a szélső baloldalon.) De 26 éves politikai múltunk bizonyítja, hogy mi az időknek ezen parancsszavához nem alkalmazkodtunk, mert mi jóformán semmit sem tettünk a nemzeti állam megteremtésére. (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)

Jól tudom én, hogy szoktunk is és szeretünk is magyar államról beszélni; törvényeink meg is adják nekünk ehhez a jogot, de magyar államról beszélni, tőlünk nem egyéb, mint öncsalás. (Úgy van! balfelől.)

Az államhatalmi sphaerának meg vannak a maga lényeges, elengedhetetlen alkatelemei, hogy az állam rendelkezesség hadserege fölött, hogy legyen külképviselete,, (Élénk helyeslés balfelől.) hogy önállóan, idegen érdekek teljes kizárásával köthessen kereskedelmi és vámszerződéseket, állapíthassa meg a maga adórendszerét, rendezhesse pénzügyeit. Ezek mind oly lényeges kellékei az államhatalmi sphaerának, hogy azok nélkül csak tartományi tengődésről lehet beszélni, valószínű állami életről azonban nem. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Már pedig az 1867-iki törvényhozás, az állami élet ezen lényeges attribútumai-

ról, helyesen szólva, ezen lényeges attribútumok feletti kizárólagos rendelkezési jogáról lemondott. Nekünk nemcsak saját érdekeinket kell tekintetbe vennünk, hanem Ausztriának érdekeit is. Ez pedig haladásunknak, fejlődésünknek, szabadságunknak állandó gátját képezi. (Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) E bajt növeli még az, hogy még azon jogok sem mentek át mind a valóságba, melyeket az 1867-iki törvényhozás kizárólagosan biztosított Magyarország részére. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Az 1867-iki törvényhozás a kiegyezést a dualismus alapján, az ezzel együtt járó paritással alkotta meg. Erről a kérdésről nem tartom szükségesnek tüzetesen szólni azok után, amiket Horánszky Nándor t. képviselőtársunk tegnapi igazán mélyrehatólag gyönyörű beszédében elmondott.. Csak annyit említek fel, (Halljuk! Halljuk!) hogy a törvények értelmében a hadsereg, a külképviselet osztrák és magyar, a valóságban pedig nem osztrák és magyar egyik intézmény sem, hanem kizárólag csak osztrák. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső balon.)

Felemlítendőnek tartom, hogy törvényeink a magyar udvartartást nem tették közösuügygyé, hanem oly intézmenynyé alkották, mely kizárólag Magyarország jogkörébe vág. (Úgy van! balfelől.) Ennek dacára magyar udvartartásunk még nincs. A külső látszat az, mintha a magyar korona beolvadt volna az osztrák császári koronába. (Mozgás jobbfelől.) Mi meg vagyunk attól fosztva, hogy királyunk és mindazok, akik az állandó érintkezés folytán állandó befolyással lehetnek elhatározásaira és érzelmeire, itt közöttünk közvetlen meggyőződést szerezhessenek ennek a nemzetnek vágyairól, jogairól, keserveiről, reményeiről és törekvéseiről. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) A helyett, hogy a magyar korona, amelynek hízelgőbb népe lehet, de hűségesebb népe a magyar nemzetnél bizonynyal nincsen, (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) a helyett, hogy a magyar korona közöttünk is élne, hogy

a nemzet a maga szeretetében megoszthassa vele hajlékát és kenyerét, hétről-hétre látnunk kell a miniszterelnöki állás tekintélyének és méltóságának igen jelentékeny csorbításával a Bécsbe való utazgatásoknak kényszerűségét. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)

T. ház! A nemzeti türelem (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.) igen nehéz próbára van téve, ha látja, hogy a külképviseletben a fundamentálisnak nevezett fennálló törvényeink dacára, a-magyar állam, mint magyar állam egyáltalában nem létezik és nem szerepel. Még nagyobb próbára van téve a nemzeti türelem akkor, midőn látjuk, hogy Magyarországnak, ennek az ezer éves Magyarországnak, nincsen egyetlen zuga, ahová egy közös hadseregbeli tiszt, habár csak egy órára is megtelepszik, hogy ez a zúg, ez a magyar terület erre az egy órára német területté ne változzék át; (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) ha látjuk, hogy a ministerek nemcsak akkor, midőn a koronával kell közvetlenül érintkezniök, hanem akkor is, mikor az osztrák ministerekkel van dolguk, folyton Bécsbe zárandokolnak. Eljöttnek látom tehát az időt már egyszer megkezdeni és komoly feleletet várok arra, hogy vajjon melyik törvény engedte meg a magyarországi hadseregnek azt, hogy a magyar nyelv helyett hivatalosan a német nyelvet használja? (Tetszés a baloldalon.) Arra igenis van törvényünk, hogy a magyar hadsereg az összes hadsereg kiegészítő részét képezi, de arra, hogy ez a magyar hadsereg kivetköztessék nemzetiségéből, törvény nincsen. Szeretném már egyszer azt a törvényt is látni, amelyik Magyarországot alárendeli Ausztriának. Mert ez alárendeltségi viszonyt jelent. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

A miniszterelnök úr hajtogatja a fejét, de én határozottan állítom, hogy alárendeltségi viszonyt jelent az, hogy közös intézményeinkben csak Ausztria címe jelenik meg, csak nyelve, csak Ausztria szelleme szerepel. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

Az; amit szerencsém volt elmondani, az a kérdésnek csak egyik része. A másik része a kérdésnek az, hogy vajjon igyekeztünk-e ezt az olyan – amilyen államot 26 év alatt nemzetivé tenni? És itt lehetetlen bizonyos keserőséggel nem gondolni az eltékozolt 26 esztendőnek fel nem használt idejére. (Úgy van! balfelől.)

Magyarország honpolgárai faji és valláskülönbség nélkül alkotják az egységes politikai magyar nemzetet. Ezt mondja a nemzetiségi törvény, az a törvény, melynek végre nem hajtásáért idegen ajkú polgártársaink oly sok szemrehányást tesznek nekünk. Én is azt mondom, hogy ez a törvény nincsen végrehajtva, mert azt a magyar nemzetet, mely a haza nagy kérdései közül egybefoglalja a tót, az oláh, a szerb, a német, a szász és a magyar fajokat, nem látom. Látok egy magyar fajt törvényhozási és államkormányzási hegemoniával és azzal a fölénynyel, melyet számára úgy társadalmilag, mint gazdaságilag és politikailag a birtok túlsúlya, a történeti hagyomány és a kulturális fejlettség biztosít. Ezt látom; de azt a magyar nemzetet, mely a hazának létkérdésében, jóban és rosszban, a haza jövődjének és a haza múltjának kérdéseiben minden fajt összeolvaszt egy testté, minden törekvést egy cél felé irányít, minden politikai dicsőséget egy helyen keres: azt a politikai magyar nemzetet nem látom. (Igaz! Úgy van! Élénk tetszés a szélső baloldalon.) Nem a politikai vélemények uniformizálásáról beszélek én, – ezen a téren kell is, hogy legyen és van is eltérés .elég., hanem beszélek azokról a mindent átható nagy érdekekről, amelyek előtt, mikor a haza sorsa forog kérdésben, minden honpolgár köteles meghajolni nem a törvények súlya, vagy legalább is nemcsak a törvények súlya miatt, hanem a szeretet és az erkölcsi kapocs, azon kötelékénél fogva, mely őket ezen haza múltjához, jelenéhez, jövődjéhez és intézményeihez fűzi. (Élénk tetszés a szélső baloldalon.) Ez a hazafiság törvénye, s ezt a törvényt nálunk hazánkban, igen sok ezren;

– mert csak a vezéremberekről kívánok beszélni, – naponként állandóan lábbal tapossák. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Amikor Magyarországot, nemcsak a magyar fajt, hanem Magyarországot, annak fennállását, szabadságát, függetlenségét és egész lételét idegen hatalmak fegyveresen megtámadták, az oláhok is fegyvert ragadtak, de nem hazájuk védelmére, hanem a legtöbben hazájuk ellen. Később pedig, mikor a magyar faj a hazája védelmében kapott sebében vonaglott, s amikor a Lajtántúlról nyakunkra küldtek egy »Beamter«-söpredéket, hogy az minket kormányozzon és igazgasson, az oláhokat akkor is ott találtuk ellenségeink táborában. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És most is, ha szükségét látják annak, hogy minket el rágalmazzanak, hogy a művelt nemzetek rokonszenvét tőlünk valótlan állításokkal elfordítsák, most is ott látjuk őket mindig az ellenség táborában, vagy Bécsben, egy a császárhoz menesztett küldöttség alakjában, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) vagy az egész művelt külföldön egy-egy memorandum alakjában, szóval mindenütt, ahol Magyarország ellenségeit felfedezhetik. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Csak itt a parlamentben nem látjuk őket, ezen egyetlen fórumon, ahol meggyőződéseiket alkotmányosan és törvényesen érvényesíthetnék; (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) ez egyetlen fórumon, ahol sérelmeiket orvosolhatnák. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Hanem Nagyszébenben, külön országgyűlésen, melynek meg van a maga szervezete, meg vannak választókerületei, igenis itt időről-időre látjuk őket összejönni, tanácskozni, verificálni, határozatokat hozni; (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) és ezen határozatokat majdnem minden kaputos oláh ember az országban önmagára nézve kötelezőnek ismeri el. (Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a baloldalon.) És mindezekkel szemben a magyar kormány tehetetlenül áll. Hallottam, hogy nincse-

nek eszközök ezen mozgalom megfékezésére; hallottam, hogy a múlt nyáron nagy port felvert oláh memorandum hazaáruló terjesztői és szerzői ellen hivatalos vizsgálat indult meg; de sem a szerzőt, sem a terjesztőket kipuhatolni nem lehetett; hallottam, hogy az oláh sajtót, mely köztudomásúlag telve van hazaáruló tendenciákkal és izgatásokkal, majdnem minden nap, szintén nem lehet megfékezni, mert a rendszer az, hogy a bűnös helyett az esküdtszék elé egy-egy ártatlan betűszedőyereket állítanak. Nem lehet tehát őket megfékezni! Ez nagyon meglepő fordulat akkor, midőn mindnyájan tudjuk, hogy a világon nincs parlamentáris kormány, amely akkora discretionális hatalommal bírna, mint aminő a magyar kormány kezében van. Hiszen főispánjaikkal és főispánjaik útján 26 év óta mindig azt teheték, amit akartak, és pénzük is mindig volt ezen titkos üzelmek titkos ellenőrzésére és ellensúlyozására, mert a miniszerelnöknek 200,000, a belügyminiszernek 150,000, összesen 350,000 forint volt événként rendelkezésére bocsátva. (Halljuk! Halljuk!)

Hát ezt a pénzt, ezt a discretionális hatalmat a politikailag egységes magyar nemzet megszilárdítására kellett volna fordítani, nem pedig választási corruptióra. (Igaz! így van! a bal- és szélső baloldalon.)

Ha végig gondolok azon, hogy nemzetiségi tekintetben minő politikai irányt követett 25 év óta a magyar kormány: a legobjectivebb kritika alapján sem mondhatok egyebet annál, hogy rendszer és tervszerűség abban semmi sem volt. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Egy és ugyanazon időben, egy és ugyanazon kormányzat alatt, egyik főispán erőszakoskodott, a másik pacifikált; egyik főispán mindenbe beleavatkozott, a másik mindenre szemet hunyt. Rendszer, tervszerűség semmi sem volt és olyan dolgokban nyilatkozott meg a magyar nemzetiségi politika iránya, hogy olykor egy-egy oláh embert, hazafiségára s tehetségére való tekintet nélkül kizártak a candidationális lisztából és azzal

egszersmind elzárták őt attól, hogy mint honpolgár a maga jogainak és kötelességeinek éljen. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

De nyilatkozott a nemzetiségi politika olykor abban is, hogy a kétes értékű magyar tisztviselőket deportálták nemzetiségektől lakott városokba, hogy megviselt egzisztenciájukkal képviseljék ott a magyar állameszme teljes méltóságát és nagyságát. (Úgy van! a szélső baloldalon.) És az is a. mi nemzetiségi politikánk bölcsességét hirdeti, hogy törvényt hoztunk a magyar nyelv kötelező oktatásáról és úgy hajtottuk végre, hogy 18 egész év alatt 7 millió ember közül egyetlenegy sem tudunk felmutatni, ki e réven magyarul megtanult volna. Törvényt hoztunk a kisdedóvásról, de csak azon községeket kötelezzük kisdedóvók felállítására, melyek 15,000 forint évi egyenes állami adón felül fizetnek, úgy, hogy a valóságban a törvény úgy néz ki, hogy például Kolozsmegyének, tehát egy kiválóan nemzetiségi vármegyének 230 községe közül egyetlenegy tud megfelelni a törvény rendelkezésének és véletlenül az az egy is magyar. De hát az ily bölcsen meghozott papiros-törvényekkel bő alkalmat nyújtunk az oláhoknak arra, hogy bejárják panaszaikkal az egész művelt világot és betöltsék az egész művelt világ kedélyét magyar atrocitásokkal!

Azt mondják, nincs eszköz. Hát kitől és mikor kért e célra a magyar kormány eszközt? Hát ki akadályozta a magyar kormányt, hogy végre megalkotta a törvényben megparancsolt egységes magyar nemzetet? Ki akadályozta meg abban, hogy a büntető törvénykönyv meghozatalánál arra is tekintettel legyen, hogy hazánkban a honpolgárok nagy tömegei élnek, kik faji érdekeiket egyenesen szembeállítják az állam fennállásának érdekeivel? Ki akadályozta meg abban, hogy az iskolázásban az ellenőrzés hatályosságát hozza létre, hogy az iskolák ne ellenségeket, hanem hazafiakat neveljenek? És ki akadályozta abban, hogy felismerje a nemzetiségi helyzet ama nagy változását, melyet az idézett elő,

hogy Romániából a közel múltban független állam lett? T. ház, tudunk védekezni és védekezünk is, ha kelet felől fenyeget a kolera, vagy marhavész. Elzárjuk sorompóinkat, felkutatjuk a, pajtákat és kunyhókat és igyekezünk még a levegőt is megtisztítani a ragálytól. De azon erkölcsi ragálylyal szemben, mely naponként és pillanatonként társadalmilag, egyháziilag, irodalmilag, politikailag becsempésztetik Magyarországon, tehetetlenül állunk és legfeljebb azt mondja a miniszterelnök úr tegnapi beszédében, hogy bízunk a magyar nemzet assimiláló erejében! Azt hiszem, a miniszterelnök úr e hitében igen alaposan téved. Jól tudom, hogy mi az assimiláló tehetség jelentékeny erejét mutattuk fel a történelem folyamán; assimiláltuk a kunokat, az örményeket, assimiláltunk igen sok németet és remélem, hogy assimilálni fogjuk a lehető legrövidebb idő alatt a zsidókat is. De ha az assimilációk föltételeit tekintjük, azt látjuk, hogy csak azon fajokat voltunk képesek magunkba felszívni, melyekben faji és nemzetiségi cohaesió nincs és melyeknek a maguk közvetlen közelségében nincs nemzeti és állami támaszuk. De méltóztassék miniszterelnök úr figyelembe venni, hogy az oláhoknak nemcsak a faji, hanem a nemzeti eszme is kifejezésre jutott, hogy 1848. óta programjuk fundamentális tételét épen ez képezi. Méltóztassék meggondolni, hogy ott a faji cohaesió oly erőteljesen működik, hogy Erdélyben nemcsak a múltban, hanem ma, a magyar kormányzat 26 esztendő idejében is jelentékeny nagy nemzeti áldozataink vannak, hogy igen sok magyar oláhosodik el. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Igen jelentékeny azoknak a száma s ha kívánja a t. miniszterelnök úr, még névszerinti kimutatást is tudok mutatni egypár vármegyéből, melyben a múlt esztendő alatt több ezer meg ezer család oláhosodott el.

Ily körülmények között rám nézve nem lehet megnyugtató, hogy a t. miniszterelnök úr a magyar faj assimilálásában bízunk. Nincs is erre szükség. Ma túl vagyunk

azon a vérmes reményen, hogy az oláhokat magyarosítsuk. Az ilyen kifejezések, hogy assimilálni fogjuk őket, valósággal veszélyesek, mert felébred bennük a gyanú és felébred a visszahatás. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Én részemről nem kívánok assimilációt, (Halljuk! Halljuk!) nem kívánom, hogy a magyar fajba beolvadjanak fajilag, meg vagyok elégedve, ha a hazafiság terén ép úgy fognak gondolkozni, mint mi, (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) akkor megbízható polgárai lesznek a hazának és nekünk, mint államnak, erre van elsősorban szükségünk. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Ezek után bátran elmondhatom, hogy a könnyelmű és bűnös mulasztások egész sorozata követeli már a haladéktalan orvoslást, hogy az idő szelleme követeli a magyar nemzeti állam megalkotását. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Ezen világhistóriai követeléssel szemben mi a mi kormányunk célja? A kötelező polgári házasság és az állami anyakönyvek. Mintha egy veszélyes lázban levő beteg gyógykezeléséhez azzal fognánk, hogy mindenekelőtt egypár odvas fogát plombirozzuk. (igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Én annak a kormánynak, mely feladatait a nagy kérdésekben anynyira félreismerni, bizalmat nem szavazhatok s ezért nem fogadom el a törvényjavaslatot. (Élénk éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)

A borossebesi királyi beszéd.

1893. október hó 5-én.

T. ház! (Halljuk! Halljuk!) Az előadó úr az imént felolvasta azokat a válaszokat, amelyeket ő Felsége Borossebesen a görögkatholikus és görögkeleti egyházak küldöttségeinek tisztelgő hódolatára adott. Ezeknek felolvasásától tehát tartózkodom. Mindkét válaszban világos célzás történik azon mozgalmakra, melyek a legújabb időkben féktelen módon nyilvánulnak a román egyházakban, a román társadalomban s kiváltképen a román sajtóban. A királyi válasz jóakarátú felhívást intéz a nemzetiségek között fennálló béke megóvása érdekében. Úgy, de t. ház, az ismeretes román agitációnak éle, támadása, rágalma nem valamely nemzetiség ellen, hanem a magyar nemzet ellen van intézve. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Hogyha a királyi válasz ezen agitációkra célozva, mégis csak a nemzetiségek között fennálló békét kívánja hangoztatni, akkor a királyi válasz a magyar nemzetet nemzetiséggé degradálja. (Úgy van! Úgy van! balfelől.)

Fájdalmasan vett erről tudomást a magyar nemzetnek minden rétege, (Úgy van! a baloldalon.) és jó szerencse, hogy alkotmányunk értelmében a korona szavaiért és tényeiért a kormány tartozik felelettel, mert különben könnyen megrendülhetne az az őszinte és becsületes ragaszkodás, mely minden magyar emberben él a korona iránt, nemcsak köteles hűségből, de azon tántoríthatatlan meggyőződésből is, hogy Magyarországnak a Habsburg-dynasziára ép oly szüksége van,

mint a dynasztiának mi reánk. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Ha tehát beszédemben vád foglaltatik, az kizárólag a felelős kormányt illeti.

A sérelmes és bántó kifejezés fontosságát és horderejét nézetem szerint csak úgy lehet kellőleg megítélni, ha a román kérdés természetét' vizsgálat alá vesszük. (Halljuk! Halljuk!) Én ezen vizsgálódásomban tartózkodni fogok a felháborodás minden szavától; megkívánom őrizni azt a teljes nyugalmat, amelylyel a t. ház méltóságának tartozom.

A politikai kérdések között egyetlen egy sincs, amelynek megértése és kezelése oly nehéz volna, mint a nemzetiségi kérdésé; mert itt az anyanyelvhez való ragaszkodásnak, a múltak hagyományainak, a jövőbe vetett hitnek és a faj szeretetének erejével kell beszámolni. Tehát oly tényezőket kell latba vetni, amelyek a nép kedélyvilágából fakadnak, melyek tehát a józan számításnak mérlegén igen nehezen mérhetők meg. Az érzelmeknek, vágyaknak, szenvedéseknek egész sokasága vegyül ebbe a kérdésbe, össze-vissza kuszálja a kérdést azért, mert bele von oda igazságszolgáltatási, közigazgatási, kormányzási és közgazdasági momentumokat is. De ha mindazon elemeket, sérelmet és panaszt, mely nem tartozik ezen kérdés lényegéhez, külön választjuk a kérdéstől, akkor azt látjuk, hogy hazánkban a román kérdés, mint társadalmi és mint politikai tünet domborodik ki.

Az történt, t. ház, aminek megtörténnie gondos kormányzás és helyes iskoláztatás mellett nem lett volna szabad, az, hogy a közelebbi harminc esztendő alatt szemünk előtt egy román társadalom keletkezett a kormányok és törvények oltalma alatt. Külön egyházi, külön iskolai, külön gazdasági, külön kulturális életet teremtettek maguknak. A köztevékenység minden nyilvánulására faji jelleget nyomtak. Román bál, román kultúregylet, román majális, román dalárda, román pénztézet, román történelem.

Thaly Kálmán: És román színek a zászlókon!

Bartha Miklós: Román színek. És e közben gondosan számítgatják, hogy a magyar állam gépezetében hány román tisztviselő van alkalmazva és a hadseregnél hány román katonatiszt van szolgálatban. Ezen faji elzárkózottságban nem vesznek tudomást a magyar közéletnek csak azon ágairól, amelyek fajukkal közvetlen összeköttetésbe hozhatók; de a magyar tudomány, művészet, irodalom fejlődéséről, ennek az országnak szenvedéséről, vagy haladásáról absolute nem vesznek tudomást, (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) hanem egymás közt lelkükben féktelen gyűlöletet táplálnak minden iránt, ami magyar. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)

Ezen gyűlölet fokának megértésére egyetlen egy tényt hozok fel a t. ház előtt, mely közelebb egy napilapban is megjelent. Torda-Aranyosmegyében Mező-Szakái községben egy Vas Károly nevű magyar ember neje halt meg közelebről. A nő eredetére nézve román származású volt, de magyar férje mellett megmagyarosodott; azonban görögkeleti vallását megtartotta; a férj tehát meghalt nejét a görögkeleti szertartás szerint temettette el. Midőn a koporsót behantolták és a férj a keresztet a hantra kívánta helyezni, akkor a görögkeleti pap észre vette, hogy a sírkeresztben a felirat magyar nyelven van írva; (Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon.) erre keresztyén emberhez nem illő módon éles kifakadásokban tört ki, s határozottan megtiltotta, hogy az oláh temetőben magyar feliratú sírkeresztet helyezzenek el. A magyar ember többször megpróbálta azután is kiengesztelni a kiengesztelhetetlen papot, de nem sikerült. Ekkor folyamodott a járási főszolgabíróhoz, aki a pap ellentállása miatt csakis karhatalommal volt képes a sírkeresztet felállítani. Ők tehát gyűlölnek minket a síron túl és a síron innen. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Egyetlen közös érzelmük sincs velünk, más nekik a szenvedésük, más nekik az örömük és más nekik

a jövődöbe vetett hitük. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ilyen az erdélyi részeken az oláh társadalom, ilyen felfogással, ilyen elzárkózottsággal. És én ebben igen aggasztó tünetet látok, mert a faji keretekre oszlott társadalomtól, ha állandóan résen nem vagyunk, csak egy lépés van odáig, hogy hazánkban a politikai egység is megbomoljék. (Igaz! Úgy van! A szélső baloldalon.)

És nincs is nekik politikailag más céljuk, mint ennek az egységnek a megbontása. Ezen törekvésükben útjukat állja a magyar korona, hát ők elmennek az osztrák császárhoz; (Mozgás a szélső balon.) útjukat állja a magyar törvényhozás, hát ők nem jelennek meg itt, hanem elmennek az európai közvélemény fóruma elé; útjukat állja a magyar kormányzás egész szervezete és akkor ők megrágalmazzák szertelenül ennek a kormánynak minden ágazatát, úgy, hogy példának okáért a sok ezer kézenforgó replikában a magyar justitiáról azt állítják, hogy a tagosítások alkalmával a magyar bírák 10 és 100 holdanként veszik el a román paraszt jó földjét és adják oda a tönkrement magyar nemesnek. (Mozgás a szélső baloldalon.) Vegyük ehhez, hogy ők választókerületet alkotnak maguknak a román vidékeken, rendszeres választásokat ejtenek meg s összegyűlve Nagyszébenben, rendes megalakulással országgyűlésnek tüntetik fel magukat, határozatokat hoznak politikai tekintetben, és a határozatokat magukra nézve kötelezőknek ismerik el. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ilyen határozatok egyike, és pedig a legfontosabb a passivitas, melyet két évtized óta fenntartanak, és amely lényegében nem egyéb, mint a fennálló törvényeknek nyílt el nem ismerése. (Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Vegyük ehhez, hogy külön tisztviselői kart, külön román egyetemet kivannak maguknak a magyar állam költségén, hogy az Unióra vonatkozó összes törvényeinket nem ismerik el magukra nézve kötelezőknek, azzal a megokolással, hogy a román nemzet ezen törvé-

nyek meghozásába nem folyt be. Ellenben az 1848. májusban tartott balázsfalvi román népgyűlés határozatait magukra nézve kötelezőknek tartják s annak az alapján követelik Erdély autonómiájának s az autonómia keretében a román nemzet szervezetét.

Ha mindezt figyelembe vesszük, lehetetlen eltagadni, hogy itt állambomlasztó törekvéssel állunk szemközt. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Román nemzetet kívannak alakítani a magyar nemzet mellett, a politikailag egységes Magyarországból egy foederatív államot akarnak alkotni. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ilyen körülmények között azt mondani a legfelsőbb, a legirányadóbb helyről, hogy nemzetiségek között folyik a küzdelem és ezáltal a magyar nemzetet is a nemzetiségek sorába iktatni, úgy tüntetni fel, mint hogyha a magyar nemzet a hazában lakó nemzetiségekkel koordinált viszonyban volna: (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) ez nemcsak politikai hiba, de igazságtalanság is. (Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)

Politikai hiba, mert ezen kijelentéssel a korona felbátorítja a román agitációt arra, hogy a megkezdett utat tovább folytassa; (Igaz! Úgy van! Felkiáltások a szélső baloldalon: Sajnos!) felbátorítja arra, hogy a román faj törekedjék közjogi egyéniséggé lenni, hogy magát a magyar nemzethez hasonlóan ezen területen nemzeté constituálja. Már pedig, ha ez megtörténik, akkor Magyarországon a politikai egyensúly felbillen. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ha Magyarország közigazgatásának és kormányzatának szervezetéből az általuk követelt 1000 négyszög mértföldnyi terület és kétmillió lakos kiszakítatik, akkor Magyarország hatalmi súlya összezugszorodik, egy egész évezred jogrendje lesz a sarkaiból kiforgatva. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És nagy tévedés azt hinni, hogy ezen politikai bomlás dacára a hatalmi sphaerák kereteit képes megóvni a hadsereg a maga egységével, mert a mi hadseregünk nincs be-

illesztve a nemzeti élet organismusába, (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) annak tehát csak dinamikai liatása van, mert hiányzik belőle a nemzeti szellem szervezetének melege, összeforrasztó hatása. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Abban a pillanatban, mihelyt egy erdélyi autonómia keretében megalakul a román nemzet: Erdély végleges elszakadása Magyarországtól, tekintve Románia közelségét és az ott folyó agitáció természetét, csak idő . kérdése.

Ilyen helyzetben egy színvonalra állíttatni épen a király szavai által egy fajt, mely nemzetalkotó és fenntartó elemet képvisel, azzal a fajjal, mely itt áliambomlasztó elemet képvisel, (Éljenzés a szélső baloldalon) valóban durva politikai hiba. (Éljenzés a szélső baloldalon.)

Nemcsak hiba, t. ház, de nagy igazságtalanság is. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ezt a földet nem a véletlen, hanem a világtörténelem keresztelte el Magyarországnak, és a miniszterelnök úr a kérvényi bizottságban a coordináció elméletét törvényekre való hivatkozással akarja megvédeni: akkor a miniszterelnök úr vitatkozási módszerét és igazságait ellenségeinktől tanulja. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Amikor állambomlasztó törekvésekkel állunk szemközt, akkor a kormányelnöknek nem az a feladata, hogy egypár hiányosan megszerkesztett paragrafus betűjébe kapaszkodjék. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Azon paragrafusok különben is inkább egyéni jogosultságokra vonatkoznak, mert közjogi értelemben véve ez a föld magyarok tulajdona. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ezt a földet a magyarok foglalták el, és így az övék lett a hódítás jogán; (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) ezt a földet a magyarok tartották meg és így az övék maradt a bölcsesség révén. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Minden alkotást, minden intézményt,

minden törvényt magyarok hoztak itt létre, (igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Az államot magát a magyarok csinálták meg e földön, mely, jól tudjuk, hogy a magyarok betelepülése előtt makacsul ellenállott minden államalkotási kísérletnek. E föld tehát a mienk. A magyarok vettek részt csatáiban, a magyarok haltak mártírhalált e föld szabadságáért s akiket gályarabságra hurcolt az önkény, szintén magyarok voltak. Egy ezredév szeretetével és szenvedéseivel pecsételtük meg e földhöz való jogainkat. Minden, amit itt látunk, amire büszkék vagyunk, amire dicsőséggel hivatkozunk, a magyar Genius műve. Egyéni emléke van itt a románnak is, de nemzeti emléke, nemzeti szenvedése, nemzeti alkotása, nemzeti öröme csak a magyarnak van. (Zajos tetszés a szélső baloldalon.) Mi külön annyian vagyunk, mint a nemzetiségek együttvéve; vagyonilag gazdagabbak, intellectualiter erősebbek, irodalmilag fejlettebbek vagyunk, mint a nemzetiségek összevéve mind. Ez adja meg a magyaroknak a társadalmi, - a politikai, a közgazdasági és a kulturális fölényt a nemzetiségek felett. Aki ezt nem látja, nem méltó arra, hogy Magyarország kormányzását vezesse. Épen azért, t. ház, a magam és azon párt nevében, melyhez tartozom, a következő határozati javaslatot van szerencsém benyújtani (Olvassa):

»Határozati javaslat.

Hazánk életében a magyar faj, mint államalkotó és összesítő tényező áll a többi fajok fölött. Ezen történelmi tény vontta meg a politikai határokat a magyar nemzet fogalma és a nemzetiségek fogalma között. E határvonalak keretében állami jogrendünk az egyéni szabadságra és polgári jogegyenlőségre, nem pedig a fajok középkori kiváltságaira lévén fektetve: az államegység elve véleménytusák harcaiban soha érintve nem volt, mert minden meggyőződés ebben kereste és ebben

tálta a háza és a trón alapzatának vésszel dacoló szilárdságát.

Most azonban sajnálattal tapasztaljuk, hogy az új román agitáció, nem gondolva a háza és trón érdekeivel és a hazafias románnyelvű polgárok nyugalmaival, belreformokra irányuló törekvések helyett, az alkotmány egész jogrendüket s ezzel a magyar állam létföltételeit terroristicus módon támadja meg és akként variátiókon szervezve, vezetve, fegyelmezve, anyagi eszközökkel ellátva, mintha az egész mozzanatok egy külállam hadikészületeinek alkatrészét képeznék.

Mindezek dacára a magyar kormány Borossebesen a koronának a görögkatholikus és görögkeleti egyházak küldöttségei hódolatára olyan válasz adását tanácsolta, mely a magyar nemzetet a nemzetiségekkel egyenlő egyik nemzetiségnek tünteti fel; mi által szárnyat adott azon állambomlasztó törekvésnek, mintha Magyarország közintézményeiben minden faj egyenlő nyelvi és politikai és külön területi jogosultságra tarthatna igényt.

A kormánynak ezen ténye ellenkezőleg közjogunk értelmével, Magyarország belső tömörségének, nyugalmanak és területi egységének nagy érdekeivel: határozza el a képviselőház, hogy a kormánynak ezen eljárását rosszalja. (Hosszantartó zajos tetszés és éljenzés a szélső baloldalon.) Kelt Budapesten, 1895. október 5-én. Bartha Miklós, Boda Vilmos, Farkas Balázs dr., Endrey Gyula, Papp Elek, Heckenast György, Vörös János, Várady Károly, Barabás Béla, Polónyi Géza, Molnár Józsiás, Babó Emil, Kállay Ferenc, Thaly Kálmán, Meszlény Lajos, Vécsey Endre, Lakatos Miklós, H elf y Ignác, Justh Gyula, Nánási Ödön, Bozzay János, Okolicsányi László.«

Egyházpolitikai t. j. (Házassági jog.)

1894. március hó 17-én.

T. ház! (Halljuk! Halljuk! Zaj. Elnök csönget) A vitának eddigi iránya és eredménye azt mutatja, hogy a ház jelentékeny nagy többsége elfogadja a házasságjog egységének megállapítását, elfogadja e téren az egységes állami bíraskodást, sőt elfogadja a polgári házasságok formáját is. Az eltérés a javaslat és annak opposíciója közt csakis annyi, hogy míg a javaslat a polgári házasság formáját mindenkire nézve kötelezővé kívánja tenni, addig igen sokan a t. ház tagjai közül ezt csak azokra nézve kívánják kötelezővé tenni, kik azt igénybe venni akarják, – ez az egyik álláspont, – vagy azokra nézve, kik azt igénybe venni kénytelenek, ez a második álláspont. (Úgy van! Úgy van! balf elől.)

Ilyenformán, t. ház, felszólalásomban mellőzve az egyházpolitikai kérdések egyéb részeit, tisztán és kizárólag ezen eltérés megvilágítására fogok szorítkozni. (Halljuk! Halljuk! balfelől.)

Nálunk a házasságkötést Szent-István óta a mai napig mindig az egyház végezte, tehát körülbelül 900 év óta megszokta a nép azt, hogy a család alapításának egyedüli jogforrása az egyház. A népnek ez a felfogása nemzedékről-nemzedékre, apáról-fiura szállt, vallásos hitté gyökeredett a nép lelkületében, s ezt sok százados szokás s a hagyomány szentesítette meg. Ily körülmények között, ha a kormány azt mondja: »Az egyházi kötést ezentúl érvénytelennek, az állami kötést ezentúl kötelezőnek nyilvánítom,« (Zaj! Halljuk! Halljuk!) a

bizonyítás sora a kormányon van, mert a kormány a támadó fél, (Úgy van! Úgy van! balfelől.) és mert a kormány kivan oly jogok birtokába jutni, melyekkel eddig az egyház élt. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) És én, t. ház, íme már három hét óta várom a bizonyítást, nem arra nézve, hogy az egységes házassági jog és az egységes állami bírászkodás a helyes, mert erre nézve hallottunk igen kiváló fejtegetéseket, de itt eltérés köztünk nincs, hanem várom a bizonyítást a házasságkötés kötelező formájára nézve; várom kimutatását a visszaélések azon hosszú sorozatának, melyeket az egyházi kötéseknel eddigé az egyház elkövetett; várom kimutatását azon elviselhetetlen következményeknek, amelyeket az egyházi kötés a család vagyoni viszonyaiban, a gyermekek törvényessége kérdésében felidézett; (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) vártam és várom kimutatását annak, hogy az egyházi kötés minő kedvezőtlen hatással és befolyással volt és van a nép valláserkölcsei érzületére, gondolkozási módjára, munkaszeretetére és hazafiságára, (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) és tanúul hívom fel, t. ház, mindazon nagy és szép beszédet, melyek a javaslat érdekében ez ideig tartattak, hogy ezen a téren a bizonyítást még csak meg sem kísérlté senki. (Igaz! Úgy van! balf elől.) Igenis, megkisérlté a bizonyítását annak, hogy a házasságkötés polgári formája a nép vallásos és erkölcsi érzületére nem lesz káros hatással. De ennek a bizonyítási módnak csak akkor lett volna helye, ha a javaslat a fakultatív, vagy pedig a kisegítő házasságot tartalmazná. Mivel azonban a javaslat azt mondja, hogy az »egyházi kötést ezennel érvénytelennek nyilvánítom, a polgári kötést pedig kötelezővé teszem«: már akkor nemcsak azt kellett volna bizonyítani, hogy az egyházi kötés a nép erkölcsi állapotára nézve nem káros, hanem azt kellett volna bizonyítani, hogy az egyházi kötés immár oly elavult és rothadt intézmény, melyet az emberi civilizáció érdekében fenntartani nem szabad.

(Helyeslés balfelől.) De miután ezt nem bizonyította be senki, ennél fogva konstátalom, hogy a javaslat szerzőinek és támogatóinak logikája ép a javaslat szempontjából félszeg.

Hiszen ha nem volna félszeg a logikájuk, akkor a javaslat szerzői és támogatói nem állhatnának meg a félúton. Mert mi a helyzet, t. ház? Azt mondja a kormány: érvénytelennek nyilvánítom az egyházi kötést, a polgári kötést pedig kötelezőnek nyilvánítom. Mit jelent ez t. ház? Azt, hogy a kormány a mérleg egyik serpenyőjébe tette az egyházi kötés intézményét, a mérleg másik serpenyőjébe tette a világi kötés intézményét, s akkor beható és lelkiismeretes mérlegelés után arra a komoly meggyőződésre jutott, hogy az egyházi kötés nem jó, a világi kötés pedig jó.

Már most, ha nem akarunk megállni félúton, a logika helyes törvényei szerint mi következik ebből? Azon kötelesség háramlik ebből a logika törvényei szerint a kormányra, hogy azt a nagy rosszat, az egyházi kötést teljesen törölje el, mert hiszen a kormányzásnak és a törvényhozásnak kötelessége azon intézményeket, amelyek káros hatással vannak a köz- és magánéletre, eltörölni, (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)

A kérdés előttem az: abszolút jó-e a világi kötés, abszolút jó-e az egyházi kötés? Maga a javaslat és támogatói erre nemmel felelnek. Mert hiszen a javaslat megengedi az egyházi kötést is, sőt a javaslat támogatói igen fényes statisztikai adatokat hoztak fel az iránt, hogy ott is, hol a kötelező polgári házasság formája van behozva, a lakosság 90 százalékja önként alárendeli magát az egyházi kötésnek. Ebből nem érteni, miként lehet azt következtetni, hogyha az egyik nem abszolút jó, a másik pedig nem abszolút rossz, akkor mégis azt az intézményt, melyet 90 százalék önkéntesen elfogad, érvénytelennek nyilvánítjuk és azt az intézményt, melyet csak alakosság 10. százalékja fogad el önkéntesen, kötelezővé tesszük. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.)

Sokszor hallom, t. ház, hogy az egyik intézmény szabadelvű. (Halljuk! Halljuk!) Én a kérdésnek erre az oldalára bővebben kiterjeszkedni nem akarok. Azt tapasztalom, hogy a házban az a helyes nézet uralkodik, hogy nekünk nem doktrínákat kell törvénybe iktatnunk, hanem alkotásainkkal az élet nagy szükségleteit kell kielégítenünk. Tehát nem terjeszkedem ki a szabadelvűség álláspontjára, de annyit mégis engedjen meg a t. ház, hogy csodálkozásomat fejezzem ki a szabadelvűség jelszavának oly lelkes, oly türelmetlen s oly gyakori hangoztatása fölött. Szeretném, ha valaki fölvilágosítást nyújtott volna nekem az iránt: az egyházi kötés minő erkölcs-politikai elemeket tartalmaz arra nézve, hogy az reakcionáriussá legyen, s hogy a világi kötés minő elemeket tartalmaz arra nézve, hogy az liberális legyen. Az életben ez a kérdés így áll: Az egyik ember megjelen a papjánál és így szól: »Uram, házasságot akarok kötni, kérlek hirdesd ezt ki a templomban.« Már most mi ebben a reakcionárius? A másik meg így szól a polgári tisztviselőnél: »Uram, házasságot akarok kötni, kérlek, hirdesd ki ezt a községházán.« Mi ebben a liberális? (Derűtség a baloldalon.) És tovább menve, t. ház, az egyik így szól papjának: »Uram, esküt akarok tenni Isten színe előtt az iránt, hogy azon nőhöz, ki velem megosztja hajlékát, kenyerét, a munkát, az élet minden örömét és minden viszontagságát, holtomiglan hű kívánok lenni.« Mi ebben a reakció? A másik pedig így szól a jegyzőhöz: »Uram, életközösségi szerződést akarok kötni ezzel a nővel a családalapítás szempontjából, kérek formulát, hogy aláírhassuk.« Vajjon mi ebben a liberális? (Élénk tetszés a baloldalon.)

Valóban, t. ház, midőn ily jelszavakat, melyek sok százezer ember lelkében ébresztenek lelkesedést, ismét más százezrekben ébresztenek türelmetlenséget, megint más százezrekben ébresztenek kételyt és nyugtalanságot, mikor ily jelszavakat dobunk ki, akkor az lett volna a kötelesség, hogy azok a jelszavak s azoknak a tartalma

meg is magyaráztassék. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Éh naponkint látom a magyar sajtó öröm rivalgását, látom a törvényhatóságok lelkesedését, látom ezen ház többségének buzgalmát, láttam a márciusi nagygyűlésnek igazán impozáns felvonulását, – s mindezt a szabadelvűség zászlója alatt s igen t. képviselőtársam, báró Nopcsa Elek vezetése mellett. (Élénk derűtség a baloldalon.) És mindezt látva, álmélkodva kérdezem magamtól, hogy minő időket élünk, hogy az én igen t. képviselőtársam szabadelvű, én pedig reakcionárius vagyok. (Élénk tetszés, éljenzés és taps a baloldalon.) Tovább menve, azt kérdeztem önmagamtól, hogy ez a nagy szabadelvű mozgalom vajjon kit és mit akar felszabadítani? Vajjon, hol van az a járom, melynek súlya alatt görnyedtünk? Vajjon e hazában melyik társadalmi osztálynak, melyik egyénnek gondolatvilága, képessége, tehetsége, mozgási képessége van annyira elfojtva, hogy azt egyéb fel nem szabadithatja, csak a házasságkötés kötelező polgári formája. (Élénk tetszés balfelől.)

Többször hallottam, t. ház, hogy nem is a szabadelvűség szempontja teszi szükségessé a polgári házasság kötelező formáját, hanem a nemzeti egység szempontja. És én, aki ezen szempontot az állami függetlenségre való törekvés után a magam részéről a legfontosabb politikai szempontnak tekintem, a t. ház engedelmével a kérdés ezen oldalát egy kissé vizsgálódás tárgyává akarom tenni. (Halljuk! Halljuk!)

Nincsen kétség az iránt, hogy a magánjogi törvények átalakító hatással vannak minden népek életére. Ezen hatás észrevétlen, mint a levegőnek jelenléte, és mindig tart láthatatlanul, éppen mint a levegőnek nyomása. Különösen a büntető törvénykönyvnek, a családjognak, a kötelmi jognak, az örökösödési törvénynek van e tekintetben igen jelentékeny átalakító hatása. De a hatásnak természetét, t. ház, nem szabad félreismerni, mert igenis megvan ez a hatás a nép életére, gondolkodás módjára vonatkozólag, de csak általános, emberi

szempontból. Ezen törvénynek hatása van az egyén szellemi konstrukciójára, a családi életre, a vagyoni állapotokra; ezen hatás jó, vagy rossz irányától függ az országban a demokratikus és jogegyenlőség! ideáknak elterjedése, ezen hatástól függ a vagyoni állapotok helyes, vagy helytelen arányának megosztása, de nemzeti hatásuk ezen törvényeknek, t. ház, nincsen és nem lehet, mert ezen törvényekben a faji jelleg minden vonatkozása és minden eleme hiányzik. (Élénk helyeslés balfelől.) Tehát van hatása általános emberi szempontból ezen törvényeknek, olyan forma, mint a víz állandó keringésének a föld felületére. Itt hegyet hord el, amott gödört tölt ki, de minden csak általános emberi szempontból történik. Nemzeti hatása a nép életére a nevelésnek van és az állami szervezeteknek. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Nemzeti egység alatt remélem, a t. kormány sem érti az egy vallásnak s az egy nyelvnek állapotát, mert ez az egy akol és egy pásztor-féle ideális képnek tisztán csak a költők szférájába való ábrándja. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Nekünk a durva valósággal kell foglalkoznunk; mi a viszonyaink között nemzeti egység alatt nem érthetünk egyebet, mint a honpolgári jogok és kötelességek egyformasága mellett azt, hogy mindnyájunknak érzülete, eszejárása abban kulmináljon, hogy nekünk nincs más hazánk, csak Magyarország és hogy ezt a hazát mi észszel, szívvel és karral megoltalmazni és felvirágoztatni tartozunk. (Élénk tetszés és helyeslés balfelől.)

Így fogva fel a nemzeti egység természetét, előttem – bocsánatot kérek a kifejezésért, – de igazán komikusnak tűnik fel, ha valaki azzal áll elő, hogy a polgári házasság kötelező intézményével fogja a nemzeti egységet megalkotni. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Igenis, t ház, ha a kormány azzal állana elő, hogy ott, ahol nincsenek, ingyen iskolákat állít fel, a meglevőket pedig oda fejleszti, hogy azokban tanítsák a történelem

kiváló példáit, az irodalomnak hazafias részét, a hazának buzgó és odaadó szeretetét; ha azt mondaná a kormány, hogy: az igazságszolgáltatást jobbá, olcsóbbá, gyorsabbá „fogom tenni; ha azt mondaná a kormány, hogy: megjavítom a közigazgatást minden vonalon úgy, hogy a népben a hatalom ne félelmet ébreszsen, hanem ragaszkodást és bizalmat; (Élénk tetszés és helyeslés balfelől.) ha azt mondaná a kormány, hogy: a hadseregnek magyarországi kontingensét átalakítom önálló magyar hadsereggé, (Úgy van! a szélső baloldalon.) hogy ennek imponáló ereje mindig és mindenütt és mindenkinben éreztesse a magyar» szuverén hatalmat. (Úgy van! a .szélső baloldalon.) Igenis, ezen intézményeket elfogadom biztos eszközöknek a nemzeti egység megteremtésére. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) De elhanyagolni ezen biztosítékok felállítását és akkor azzal állani elő, »hogy a magyar nemzeti egységét megteremttem a polgári házasság kötelező formájával, ez, t. ház, ha nem ámitás, akkor önámitás. (Zajos tetszés és helyeslés balfelől.) Feltevésében a kormány bizonyosan azon hatásra számított, amelyet az állami szervek a népeletre gyakorolni szoktak, s miután az a polgári tisztviselő, akire a házasságkötések bízva lesznek, szintén alkatrészét képezi az állami szervezeteknek, ennél fogva abból a feltevésből indul ki a kormány és indulnak ki annak támogatói, hogy e polgári tisztviselőnek jelenléte egyszerűs mind észébe fogja juttatni a népnek a magyar szuverén állam jelenlétét, hatalmát és erejét is.

Én azt hiszem, hogy ennek a feltevésnek csak azok tulajdoníthatnak fontosságot, akik az életet könyvekből akarják megismerni, mert akik falun laknak, azok nem tulajdoníthatnak fontosságot ennek a feltevésnek. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Nem beszélek Debrecenről, Hódmezővásárhelyről, vagy Szegedről, mert hiszen ott, ahol a magyar faj nagy tömegekben lakik, amúgy sincs szükség a nemzeti egység biztosítékára. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Csak oly vidé-

kékről beszélek, ahol nagy tömegekben laknak a nemzetiségek és ott vizsgálom meg, vajjon a polgári házasság kötelező formája miként fog működni példának okáért egy oláh vidéken. (Halljuk! Halljuk!)

Képzetelemben fölveszek egy átlagos községet, úgy hét-nyolcszáz lakossal, amelyközségben az írástudó elemet képviseli a magyar „földbirtokos, az oláh pap és az oláh tanító; a bírót már nem sorolom ide, mert le tudja ugyan irni a nevét, de csak épen annyi betűt ismer, a hányból a neve áll. Már most ez a nép a magyar államból igen gyakran látja a csendőrt, akitől fél, látja a fináncot, akitől szintén fél és látja a szolgabíró, akitől a legjobban fél. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Ez a nép a maga apróbb ügyeit elvégezni körjegyzőjéhez megy, aki a harmadik faluban van, nagyobb ügyeit elvégezni elmegy a járásbíróshoz, amely egy távolabbi városban van, s mindebből ez a nép két dolgot ért meg. Az egyik az, hogyha igazsága van, olykor még az igazságot is megkapja; a másik pedig az, hogy az ő életviszonyaiban semminemű változás nem történhetik anélkül, hogy azt meg ne fizetné. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Ha örököl, ha elad, ha cserél, ha ajándékozik, ha igazságot keres, mindig ott áll a magyar állam, hogy a maga részét ezekből az ügyekből kivegye. Ez a nép tehát fizeti az adót, a pótagót, a vámot, fizeti az ügyvédet, fizeti az orvost, fizeti az útagót, anélkül, hogy útja volna. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Fizeti a tűzoltószereket, anélkül, hogy ezekkel bánni tudna. Ehhez járul egy rendkívüli foka a szellemi alárendeltségnek, s ehhez járul a gazdasági élet elmaradásának hihetetlen foka.

Már most a jegyző megjelenik e nép körében és kihirdeti, hogy az a házasság, amelyet eddig a templomban kötött, ezentúl érvénytelen, s törvényesnek csak azt a házasságot tekintik, melyet a jegyző előtt kötnek meg. Mit gondol, t. ház, mi fog végbemenni e nép lelkében?

Azt hiszi talán, valaki, hogy ő ebben a hirdetésben a magyar állameszme fölkelő napját fogja látni és üdvözölni?

Legyünk tisztában ezzel a kérdéssel. A magyar állameszméről, polgári kötelességekről, nemzeti egységről ennek a népnek távolról sincs fogalma. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Ez a nép ezen kérdésekről annyit tud, hogy ez a világ fel van osztva párancsolókra és engedelmeskedőkre, és hogy ő az engedelmeskedők osztályához tartozik; (Úgy van! balfelől.) tudja azt, hogy fel van osztva a világ, adófizetőkre és olyanokra, akik élvezik az adót, és hogy ő az adófizetők osztályához tartozik. Amit még a magyar államról tud, az anyyi, hogy elviszik katonának és ott hall német szót. (Úgy van! Úgy van! balfelől.)

Herman Ottó: A császár viszi. (Mozgás. Halljuk! Halljuk!)

Bartha Miklós: És adóhátralék miatt ellicitálják borjúját és itt magyar szót hall. (Úgy van! balfelől. Mozgás jobbfelől.)

De azért ennek a szegény hátramaradott népéletnek van igen erős ethikai oldala is. (Halljuk! Halljuk!) Ez a templom és család. Azt teszi mindegyik, amit az apja és a nagyapja tett. Felöltözik ünnepnap ruhába, mikor a templomba megy; papjában közvetítőt lát a saját nyomorúsága és az Isten jósága között. Fogalma sincs olyan gyermekről, kit meg ne keresztelt volna a pap; fogalma sincs olyan törvényes házasságról, amelyet meg ne esketett volna a pap; fogalma sincs olyan halottról, kit be ne szentelt volna a pap. És most megjelenik ezen nép körében a hirdetés, melyet említettem. Mi fog hát végbemenni ennek a népnek a lelkében? Önkéntelenül mindenekelőtt összehasonlítást fog tenni a pap között, aki neki tanácsot ad és a jegyző között, aki tőle adót szed. (Úgy van! a baloldalon. Mozgás a jobboldalon és a szélső baloldalon.) Összehasonlítást fog tenni a pap között, aki neki vigasztalást nyújt és a jegyző között,

aki reá büntető postát küld. (Úgy van! Úgy van! bal-felől.)

Szentiványi Kálmán: Ez az életből van véve! (Halljuk! Halljuk!)

Bartha Miklós: És tovább megyek. Eszébe fog jutni a temploma, ahol orvoslást vár betegségében és jó termést vár Ínségében, és eszébe fog jutni a jegyzői iroda, ahol lajstromozzák az adót és osztogatják a baromutlevelet.

És a nép lelkének ezen nagy nyugtalansága és zilált kedélyállapota idejében meg fog jelenni az izgató, (Úgy van! balfelől.) akit azelőtt ez a nép nem értett meg, mert az neki nemzeti szempontokból beszélt. (Úgy van! Úgy van! Mozgás a jobboldalon.) De most, midőn hallani fogja a következő beszédet: Megalázzák papodat, kiűznek a templomodból...

Herman Ottó: Ez nem igaz! (Nagy zaj és felkiáltások balról: De igaz! Úgy van! Nagy mozgás jobbról.)

Elnök: (Csenget.) Csendet kérek!

Bartha Miklós: S az én igen t. barátom, Herman Ottó, az ő magas társadalmi állásában s magas műveltségében megelégszik egyelőre azzal, hogy az egyházi vagyont az állam átvegye a maga kezelésébe, de az az izgató, akiről én beszélek, az azután ezt nem úgy fogja a népek magyarázni, – mert hiszen nem én mondom, hanem az izgató fogja mondani, hogy kiűzik a templomból ... (Nagy zaj és nyugtalanság a jobboldalon és a szélső baloldalon. Úgy van! Úgy van! balfelől.)

Elnök: (Csenget.) Méltóztassanak csendben lenni. (Halljuk! Halljuk!)

Kubinyi Géza: Ez nem áll!

Bartha Miklós: Azt fogja mondani az izgató abban a kerületben is, ahol Kubinyi Géza t. képviselőtársam építi a maga vasutait...

Kubinyi Géza: igen, eddig is izgattak! (Zaj. Halljuk! Halljuk!)

Elnök: Méltóztassanak nem közbeszólni. (Halljuk! Halljuk!)

Bartha Miklós... hogy: megalázták papodat, mert többé nem ő köti meg a házasságodat, kiűztek a templomból, mert többé nem ott kötik meg a törvényes házasságot. És ezt a bűvös beszédet az a nép meg fogja érteni és hallani fogja attól az izgatótól, hogy kik teszik mindezt, azok: akiknek fizeti az adót, akikért katonászkodik és azok, – és itt rámutat a falu kastélyára, – akik sokkal vagyonosabbak, mint te. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)

És nem állítom én, hogy kitörésre fog kerülni a dolog és nem állítom azt, hogy az erdélyi és nemesi kúriák lángja fogja a fáklyafényt szolgáltatni ezen javaslat dicsőségéhez; de állítom és remélem, be is bizonyítottam azt, hogy a nemzeti egység szempontjából ez a javaslat káros, (Úgy van! Úgy van! balfelől. Mozgás pbbfelől.) mert egyenetlenséget szül és különösen a nemzetiségi vidékeken fokozni fogja a már is meglévő gyűlöletet a magyar állam instrukciói iránt. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon. Nyugtalanság jobbfelől. Zaj. Halljuk! Halljuk!)

T. ház! Ezen meghasonlása a nemzeti életnek megkétszerezi azon kormány felelősségét, amely eddig semmit sem tett a nemzeti izgatások megfékezésére. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

Valóban nagy szerencsétlenségnek tartom azt, hogy a már is feldúlt viszonyokat még jobban elmérgesítik. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Sokáig elmélkedtem a fölött, hogy vajjon azon kétes értékű eredményért, amely abban van, hogy ezentúl a házasságok polgári tisztviselők előtt köttessenek, miként lehetett a nemzet és a haza békéjét ennyire veszélyeztetni. És úgy hiszem, hogy a kérdés kulcsát megtaláltam. (Halljuk! Halljuk!)

Az én felfogásom szerint a kormánynak ennél a kérdésnél alárendelt szerepe van. Úgy van a kormány ezzel,

mint a mozdonykereke, amely nem a hajtó, hanem a mozgó erőt képviseli. A kormány, felfogásom szerint, itt nem vezet, hanem tolatik egy láthatatlan és ellenállhatatlan erő által. Ezen láthatatlan és ellenállhatatlan erő: a magyar állameszme. Kimagyarázom magamat. (Halljuk! Halljuk!)

Minden állam a maga területével, népével, intézményeivel együtt egy önmagáért és önmagától élő befejezett Organismus, amelynek megvannak a maga szervei és meg van a maga külön vérkeringése. Már most azt kérdem és, t. ház, vajjon a magyar állam egy ilyen önmagától és önmagáért élő, külön vérkeringéssel bíró befejezett organismusnak tekinthető-e? íme, t. ház, a mi parlamenti hatáskörünk csonka; íme, mi nem rendelkezünk önállóan a véderővel; külképviseletünknel a magyar érdekek nem dominálnak, közgazdasági életünknek pedig nincs egy teljesen önálló forgalmi területe. Ilyen körülmények között a magyar állam nem egy önmagától élő és önmagáért élő, külön vérkeringéssel és külön szervekkel bíró befejezett Organismus. Már pedig a világrend félszeg organismusokat nem tűr meg. (Tetszés a bal- és szélső baloldalon.) A történelem tanúságát hívom fel, hogy mindazon országok, melyeknek organismusából a nagy életfeltételek hiányoztak, épúgy elpusztultak, mint azon őslények, amelyek átmenetül szolgáltak az egyik szervezetből a másikba.

Úgyde, t. ház, Magyarország nem akar elpusztulni, Magyarország élni akar. És hogy élhessen, ennél fogva az Organismus hiányzó életfeltételeit igyekszik szurrogátumokkal is pótolni.

1867. óta tapasztaljuk, hogy a magyar állam organismusa mindent felszított magába, amit csak talált, csak-hogy életnedvei ki ne száradjanak. Megtartotta a keze között és újabban keze közé vette – hogy példákat említsek – a só- és dohánykereskedést, a szesztermelést, a szeszitalok elárúsítását és ezáltal nagykereskedővé lett; folytat bányá-üzemet, állit vasgyárat, foly-

tat mezőgazdasági ipart, ezáltal a magyar állam nagyiparossá lett, kezében tartja a posta, telefon és távírda egész hálózatát, a vasutak legnagyobb részét, s ezáltal a magyar állam nagyvállalkozóvá, nagy szállítóvá lett. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Ehhez hozzájárul a 25 év óta alkotott törvények egész tömege, amelyek mind azt célozzák, hogy a magán- és közérdeknek lehetőségig összes szálai összpontosítsanak a központi hatalom kezében.

Ez az irányzat állandó és rendszeres és mit jelent ez, ha nem azt, hogy a magyar állam organismusa önkénytelenül és természetszerűleg érzi, hogy ő nem egész, hogy ő nincs befejezve, hogy ő neki új, meg új erőforrásokra van szüksége? Ezen erőforrásokat ott veszi, ahol kapja, mert az életfenntartás vaskövetkezetű törvénye kényszeríti erre az államot. Hiányzik a magyar államból a szuverenitás egy része, de a magyar állam vezetőinek nincs elég akarata és bátorsága arra, hogy a hiányos organismusnak megszerezzék a valódi szuverenitás tényezőit; úgy tesznek, mint a szorongatott várórség, mely a falon támadt rést nem egy új kőfallal építi ki, hanem rőzsével akarja betömni. De a rőzseszurrogatum nem erősíti meg a magyar állam organismusát, hanem gyengíti, mert a magyar állam ereje semmi egyéb, mint a polgárok összességének ereje. (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.) Ha a magyar állam beáll nagykereskedőnek, nagyvállalkozónak, akkor versenyt csinál az egyénnek, s így az egyéni funkciókat elgyöngíti, elerőtleníti, s ha a magyar állam az igazgatás terén a közigazgatást államosítani akarja, akkor sem tesz egyebet, mint elerőtleníti a helyhatóságilag szervezkedett társadalmat. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

T. ház! Az egyház nem egyéb, mint vallásilag szervezett társadalom. És most az állam a maga hiányzó életerejét azzal akarja pótolni, hogy az egyháztól, ezen vallásilag szervezkedett társadalomtól vegyen el újabb

és újabb erőket. Ezen eljárást két okból helytelenítem. Először azért, mert a magyar állam szuverenitásának hiányzó életfeltételeit azon erők, melyeket az egyháztól venne el, úgy sem pótolnák; (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) másodsor helytelenítem azért, mert egy ilyen csonka állami organismusnak, amely épen sokasága miatt sok tekintetben bécsi kegyelemtől függ, nem akarom kiszolgáltatni a magyar társadalom összes életerejét. (Tetszés és helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

S itt elérkezett az ideje annak, hogy Eötvös Károly t. képviselőtársamat egy tévedésére figyelmeztessem. (Halljuk! Halljuk!) Ő ugyanis azt állította, hogy a függetlenségi törekvések egy komoly és szabadelvű kormányzat hatása alatt nem fognak gyarapodni ezen országban, hanem gyöngülni fognak; az ellenkező esetben pedig egy rossz kormányzat hatása alatt a függetlenségi törekvések erősbödni fognak. Ez a meglepő állítás ezekről a padokról elmondva nem lehet egyéb, t. ház, mint tévedés. Hiszen ha ez az állítás igazságot tartalmazna, akkor a közjogi ellenzék, mely rossz kormány alatt növekedik, jó alatt pedig gyengül, nem volna egyéb a haza testén, mint beteges daganat, melynek növekedése vagy apadása a kezelő orvosok ügyességétől függ. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) De szerencsére ez nem áll. A közjogi ellenzéket nem a viszonyok gyengesége hozta létre, hanem a viszonyok ereje. Mert a közjogi ellenzék törekvése az, hogy az állami Organismus hiányzó életfeltételeit megszerezze. Ez tehát a legegészségesebb és legtermészetesebb törekvés. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) És e törekvést a nemzet abban az arányban fogja támogatni, amily arányban nő a nemzet életrevalósága. (Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)

Én az előttünk fekvő javaslatban nem látom a nemzeti életrevalóság tünetét, mert egyfelől gyengíti az egyház erejét, másfelől, mivel viszálykodást okoz, gyen-

giti az államot is. A kormány úgy jár el, mint az a rossz kertész, aki az állam fájának hiányzó tápnedveit nem akarja megszerezni, hanem e helyett a fáról lemetsz egy életerős és egészséges ágat, hogy így a táplálendő területet kevesbítse. Az előttünk lévő javaslatot általánosságban sem fogadom el. (Zajos tetszés, éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)

„Millenium” részvénytársaság.

1894. május hó 17-én.

T. ház! A tegnapi ülés folyamán a belügyminister ura következő nyilatkozatot tette: »Néhány héttel ezelőtt tudomást szereztem arról, hogy »Millenium« cím alatt részvénytársaságot szándékoznak alapítani, mely több lapot, köztük a »Pesti Naplót« is meg akarja vásárolni azon célból, hogy az egyházpolitika ellen felhasználtassék. Olvastam az illető prospektust is. Majdnem egyidejűleg értesültem arról is, hogy mások szintén szándékoznak egy hírlapkiadó-vállalatot alakítani, épen ellenkező irányzattal és céllal, hogy t. i. az egyházpolitika mellett író és kardoskodó lapot alakítsanak.«

T. ház! Én azon a felhíváson, jneíylyel a »Millenium« nyomda részvénytársaságot meg akartuk alakítani, alá vagyok írva, s ennélfogva, a belügyminister úrnak imént felolvasott kijelentése engemet személyesen érint. A t. ház engedelmével kötelességemnek tartom tehát erre egynéhány rövid szóval a kellő felvilágosítást megadni. (Halljuk! Halljuk!)

T. ház! Én már tegnap a belügyminister úr kijelentése alkalmával éreztem és tudtam, hogy a belügyminister úr bizonyos tévedésnek lett martalékává; de a belügyminister úr a kategorikus imperativus oly hangján állította, hogy az egyházpolitikai oppositio a maga céljainak előmozdítása szándékából akarja létrehozni a »Milleniumot« és hozzátette még azt is, hogy olvasta a prospektust, hogy ennélfogva én azt hittem, talán én

tévedek, talán az én figyelmemet kerülte ki a prospektus valamely elrejtett, célzatos passzusa, vagy talán aláírásom után az illető prospektust megváltoztatták és azért nem is volt bátorságom azonnal felszólalni. Azóta azonban megszereztem magamnak a prospektust, figyelemmel átolvastam, ezennel be is mutatom a t. háznak, le is fogom azt tenni a ház irodájában. Abból minden képviselőtársam meggyőződhetik, hogy a belügyminister úr alaposan tévedett. Mert ebben a prospektusban egyetlen szó sincs sem egyházpolitikáról, sem egyáltalán politikáról, mert amit mi terveztünk, az kizárólag egy oly célú nyomda-részvénytársaság volt, mint pl. az »Athenaeum.« Tervezték ezt politikával, publicisztikával, irodalommal és nyomdászattal foglalkozó emberek; ez tehát nem hasonlítható, mint a belügyminister úr hasonlította, az egyesült hírlapkiadó vállalatához, melyet kizárólag oly emberek alakítottak, akik soha sem nyomdával, sem nyomdai technikával, sem irodalommal, sem publicisztikával, sem közélettel nem foglalkoztak, akikről tehát alaposan volt mindenkinek az a feltevése és alapos most is, hogy magánüzleti céljaik szempontjából vásárolták össze a lapokat. (Zajos helyeslés balfelől.) Ezt kívántam a t. ház előtt különösen azért konstatálni, mert már harmadszor találkozom ezzel a váddal s ugylátszik, hogy ez rendszeres. Ugylátszik az én nevemmel akarják fedezni azt a másik vállalatot, melyet incorrektnek tart minden józan és tisztességes ember. (Zajos helyeslés a baloldalon.)

T. ház! Mikor én a penna tisztessége érdekében megdöbbenve attól, nem tudva, hogy a kormány áll a háta mögött a vállalatnak...

Wekerle Sándor minisiterelnök és pénzügyminister: Nem is áll!

Bartha Miklós:... nem tudva, hogy íme oly egyének, akik a közélettel nem foglalkoznak, hírlapokat vásárolnak össze, mondom, midőn én ennek a vállalatnak az incorrektségétől megdöbbenve felszólaltam a penna

tisztessége érdekében, egyfelől rá akartam arra mutatni, hogy igenis a penna megélhetési eszköz, de nem eladó portéka, (Úgy van! Úgy van! a baloldalon. Nagy zaj a bal- és szélső baloldalon.) s ezt azért kívántam kijelenteni... (Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)

Meszlényi Lajos: Ez a tárgy létezik! (Egy hang a szélső baloldalon: Nálunk minden eladó!)

Bartha Miklós:... azért kívántam kijelenteni, hogy hírlapíróársaim is a nagyon elterjedt gyanúval szemben védelmet találjanak; másfelől pedig azért szólaltam fel, mert előre is útját akartam vágni annak, hogy amit a nagy francia író: Flammarion Camille csak a 25-ik században, a közmorál folytonos süllyedésében képzel elérhetőnek, hogy t. i. a hírlapirodalom tisztán kereskedelmi izü és célú vállalatá süllyesztessék, hogy ez Magyarországon már ma létre ne jöjjön. (Zajos helyeslés és tetzés a baloldalon.) Felszólalásomra azt a választ kaptam a »Pesti Napló« hasábjain, hogy Bartha Miklós hasoníó természetü vállalatot akart alapítani, de ez neki nem sikerült. Ekkor megadtam a nyilvánosság előtt a kellő választ és kifejtettem, hogy minő különbség van abban, hogy publicisztikával és nyomdával foglalkozó egyének alapítanak vállalatot. Hiába rázza Herman Ottó t. képviselőársam a fejét, mert én kész vagyok akár nyilvánosan, akár magánúton megvitatni, hogy az én becsülem és mindazoké, akik a prospektust aláírták, intacte maradt ezáltal; de azoknak a becsülete, akik oly vállalatot készítenek elő s oly vállalatba mentek bele, ahol lelkiismeretet, meggyőződést, politikai hitet vásároltak meg, nagyon kétséges marad. (Élénk helyeslés és tetzés a bal- és szélső baloldalon.)

Mondom, tehát megmagyaráztam ezt a hírlapírói közönségnek, s dacára ezen magyaráztatnak, a »Pesti Napló« ugyan elhallgatott, de 4-5 nap múlva minden incidens nélkül a kormánypártnak 3 vagy 4 közlönnye, mindnyájan bevallott kormánypárti lapok, ismét támadást intéztek ellenem, azt állítván, hogy le Vagyok lep-

lezve, mert hasonló vállalatot kívánok létesíteni, mint amilyen az egyesült hírlapírói vállalat. Erre nem válaszoltam, mert szerény múlt áll a hátam mögött, (Élénk tetszés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.) és ez engem feljogosított arra, hogy ily gyanúsításokra ne válaszoljak. És nem válaszoltam azért sem, mert tudtam, hogy sokan a pártlapok közül úgy fogják fel kötelességüket, hogy akkor teljesítik azt egész mértékben, ha az ellenfelet rágalmazzák. (Élénk tetszés a baloldalon.) Tegnap azonban nevem megemlítése nélkül ugyan, de az általunk tervezett vállalat harmadszor részesült abban a vádban, még pedig a belügyminister úr részéről, mintha ez a vállalat és a másik, becstelen üzlet, vagy egymással összefüggésben volna, vagy egy jogalapon állana. Fel kellett tehát ma személyes kérdésben szólalnom, s tiltakoznom kellett a belügyminister úrnak e felfogása ellen. (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)

Elnök: Bartha Miklós képviselő úr személyes kérdésben kíván szólni. (Mozgás. Halljuk!)

Bartha Miklós: T. ház! (Halljuk! Halljuk!) A tárgytól nem fogok eltérni. Iménti felszólalásom célja az volt, hogy megvédelmezzem magamat a t. belügyminister úrnak határozott tévedésen alapuló tegnapi támadásával szemben. Úgy hiszem, hogy a tévedést sikerült nekem kimutatnom. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ezen tévedést konstatálta a t. belügyminister úr is akkor, midőn tegnap azt állította, – és nem feltevésekből indult ki, – hogy politikai célokkal alakul a »Millennium« és hogy olvasta a prospektust, ma pedig azzal kezdi a védekezést, hogy a prospektust aláírta gróf Eszterházy Miklós Móric. Ez az egyetlen passzus mutatja a belügyminister úr tévedését. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Már most a belügyminister úr szemrehányást tett nekem azért, hogy dacára annak, hogy tegnap felvilá-

gositotta a házat, hogy nem áll a kormány a vállalat háta mögött, én ezt ma mégis ismétlem. Kötelességem a ház előtt védelmemre kijelenteni, hogy nekem semmi okom sem volt annak feltevésére, hogy amint az általam jelenleg felhozott kérdésben a belügyminister úr egy alapos tévedést követett el, ezt a tévedést a másik kérdésben is szintén el nem követte. Ezért kívántam felszólalni. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Miniszterelnökök arcképsorozata.

1895. május hó 4-én.

T. ház! (Halljuk! Halljuk!) Egy könyomatos lap nyomán hazai hírlapok közelebbi időben azt a hirt közölték, hogy a kormány a miniszterelnökök arcképsorozatát lefestetni szándékozik a milleniumi kiállítás alkalmából a miniszterelnöki palota részére.

Ezen hírnek pozitivitást is kölcsönöztek a lapok azzal, hogy felemlítették azon festők névsorát, akik meg vannak bízva a festéssel, és felemlítették azon miniszterelnökök névsorát is, akik lefognak festetni.

Ezen névsorban foglaltatnak: gróf Andrássy Gyula, báró Wenckheim Béla, gróf Lónyay Menyhért, Szlávy József, Bittó István, Tisza Kálmán, gróf Szapáry Gyula és Wekerle Sándor miniszterelnökök. A névsorból – első pillanatra látszik, – egy név ki van hagyva. Ez a név, – a volt miniszterelnökről beszélek és nem a jelenlegiről, – mely ki van hagyva a névsorból: gróf Batthyány Lajos. (Mozgás a szélső baloldalon.)

Hogy a nemzet kegyeletében oly szentül érzett nagy nevet kihagyták a névsorból, az vagy tévedésen alapszik, vagy szándékosan történt. Ha tévedésen alapszik, ezen interpellációm következtében könnyű lesz a tévedést rektifikálni. Hiszem is, akarom is, hogy úgy legyen. Ha szándékosságon alapszik, akkor a kormány nekünk felelettel és felelősséggel tartozik. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Mindnyájan tudjuk, t. ház, hogy Deák Ferenc indítványára a nemzet fátyolt borított a múltakra; ezen fátyol Magyarország közérzete szerint azt nem jelent-

heti, hogy mi a történelem és emlékezet sorából kitöröljük nagy vezéreinket s nagy jóltevőinket. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Ezen fátzol a nemzeti közérzet szerint mindig csak azt jelentette, hogy az önkényuralom bűneiből az új idők számára vádakat kovácsolni nem fogunk. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Olyan fátzolt, amely a szabadságnak azon biztosítékát, amely az 1848-iki törvényekben van letéve, kívánná a nemzeti emlékezetből kitörölni, vagy olyan fátzolt, amely azon férfiak neveit, akik életüknek fáradságával és haláluknak vértanúságával szerezték meg számunkra a 48-iki vívmányokat; olyan fátzolt, amely ezen emlékeket eltörölni akarná, a nemzet soha el nem fogadhat. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Ellenkezőleg, úgy az 1861-iki mint az 1865-iki feliratokban a nemzet határozottan kimondotta, hogy a kiegyezés és a koronázás iránt csak azon feltételek mellett lép egyezkedésre, ha Magyarország alkotmánya egészében, tehát az 1848-iki törvényekkel együtt visszaállítatik. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Annyira benfoglaltatik ezen feltételben az 1848-iki törvények visszaállításának kívánsága, hogy egyenesen rá is utalt mind a két felirat, hogy különösen az 1848-iki törvényeknek azon intézkedései, amelyek a parlamenti rendszerre, a kormány felelősségére, a sajtó szabadságára vonatkoznak, feltétlenül visszaállítandók és addig a nemzet egyezkedésekbe nem is bocsátkozik s a koronázást sem ejti meg. A nemzetnek ezen feltételeit az uralkodó elfogadta, az alkotmányt visszaállította. így történt meg a koronázás; a koronázás alkalmával hitlevelet adott ki a király és megesküdtött az alkotmány minden részének megtartására. Már most, t. ház, az 1848-iki törvényeket, amelyek az alaptörvények jellegével bírnak, mert egész alkotmányos berendezésünk azon nyugszik; azon nyugszik parlamenti intézményünk; azon nyugszik a jogegyenlőség; azon nyugszik a sajtószabadság; ezen törvényeket egy minis-terelnök vitte V. Ferdinánd királyhoz szentesítés végett; azt a minis-terelnököt gróf Batthyány Lajosnak nevez-

ték. Ezen törvények szentesítve lettek V. Ferdinánd által, elienjegyezve lettek gróf Batthyány Lajos által. Életbe is vannak léptetve ezen törvények és ha V. Ferdinánd király volt, akkor gróf Batthyány Lajos miniszterelnök volt. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Aki tehát Magyarországon gróf Batthyány Lajost a miniszterelnökök sorából kifeledni, vagy kitörölni akarja, az a magyar történelem és a magyar közjog ellen a lehető legdurvább sértést követi el. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Gróf Batthyány Lajos éppen olyan törvényes miniszterelnöke volt Magyarországnak, mint akár gróf Andrássy Gyula, akár báró Bánffy Dezső. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ugron Gábor: Csak képezz!

Krajtsik Ferenc: Nem tagadja ezt senki!

Bartha Miklós: Ha a t. képviselő úr azt jegyzi meg, hogy ezt senki kétségbe nem vonja, akkor magyarázatot kérek az iránt, hogy miért nem foglaltatik tehát a magyar miniszterelnökök arcképsorozatában a Batthyány Lajos gróf arcképe is. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Kérek ez. iránt megnyugtató választ, (Helyeslés a szélső baloldalon.) mert Batthyány Lajosnak életét elvehette a hatalom, de azt a tényt, hogy gróf Batthyány Lajos Magyarországnak első felelős alkotmányos miniszterelnöke volt, semmiféle hatalom meg nem semmisítheti. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Nem folytathatom tovább, t. ház. interpellációm célja az, hogy megtudjuk a valót. Éppen ezért bátor vagyok felolvasni interpellációmat. (Halljuk! Halljuk! Olvassa):

»Interpelláció az összkormányhoz.

Igaz-e a lapoknak ama közleménye, hogy a kormány az ezredéves kiállítás alkalmából a miniszterelnöki palota részére meg akarja festetni a miniszterelnökök arcképét, gróf Batthyány Lajos arcképének kivételével?

Ha igaz, mi indítja a kormányt arra, hogy első felelős miniszterelnökünk arcképét nem kívánja megfestetni?« (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Indemnitás.

1898. október hó 27-én.

T. képviselőház! (Halljuk! Halljuk!) Vannak szerencsétlen kezű emberek, akiknek kezében minden rőszszül üt ki, amihez csak nyúlnak. Ha gyaluláshoz fognak, akkor úgy elgyalulják a kezükben levő anyagot, hogy az alkatrészeket soha többé összeilleszteni nem lehet; ha kőművesek, akkor olyan bolthajtást építenek, amely a kezük alatt feltétlenül össze fog omolni; ha üveget vesznek a kezükbe, darabokra török az üveg. És az a szokásuk az ilyen szerencsétlen kezű embereknek, hogy elkövetett hibájukat mindig másra fogják.

Ilyen szerencsétlen keze van a magyar kormánynak is. (Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés a baloldalon.)

T. ház! Készen van a kiegyezési javaslatok egész komplexuma, a bizottságok letárgyalták; készen van az ország költségvetése, a bizottságok által letárgyalva és a kormány nem ezen egészen sürgős természetű és fontos törvényjavaslatokkal jön a ház elé, hogy kikérje a háznak bírálatát, ellenőrzését és jóváhagyását, hanem a helyett jön az indemnitással. Lehet-e a kormány rendszerére és taktikájára nézve ennél szerencsétlenebb fogás? Hiszen, t. ház, még két és fél hónap választ el az 1899. évtől és mégis a kormány már most kéri a maga számára az indemnitást. Többen kifejtették az előttem szolt képviselő urak közül, hogy a helyes eljárás csak az lehetett volna, hogy megkezdjük a költségvetés tárgyalását, s ha a kormány látja, hogy bárminő

nehézségek miatt ezen költségvetés letárgyalása ebben az évben nem sikerül, nahát akkor, mikor már látja, hogy kifogy az időből, előterjeszti az indemnitási javaslatot.

Ilyen eljárás mellett, – ha egyéb súlyos botlásokat nem követett el, – épen úgy számíthatott volna a kormány az indemnitás gyors keresztülvitelére, mint ahogy megtörtént ez a harmincéves, újabb alkotmányos évában igen gyakran. Jól tudjuk, hogy az ellenzéki pártok egy-egy szónokot kijelöltek abból a célból, hogy bizalmatlanságukat az indemnitási törvénnyel szemben a kormány irányában kifejezzék, s ezzel a vita mindig befejeződött. Ugyanez történt volna most is kétségkívül.

A kormány indemnitást kért ahelyett, hogy az emiatt fontos törvényjavaslatokat tárgyalta volna. Az indemnitás t. ház, minden időben bizalmi kérdésnek tekintett ezen házban, ezen ház ellenzékei által. És ez egészen természetes. Mert amíg a költségvetés tételről-tételre megállapítja, hogy mennyit és minő adókat szedhet be a kormány és mire költheti el, addig az indemnitás csak nagy általánosságban hatalmazza föl a kormányt arra, hogy egy múlt évben megállapított költségvetés tételei szerint járjon el. Ebben lényeges különbség van, mert így az indemnitási törvény a multat a kormány által lefoglaltatja a jövő számára. Ez tehát kiválólag bizalmi kérdés, mert a megszavazás annyit jelent, hogy a ház mindent, amit a múltba a kormány tett, helyesel, s mindazt, amit a jövőben tenni akar, szintén vaktában helyesli. (Igaz! Úgy van! balfelől.) És mivel ennyire kiválóan bizalmi kérdés, az indemnitás megszavazása, ennél fogva fejtegetésében kizárólag arra terjeszkedem ki, hogy vajjon ilyen kiváló bizalmat a mai kormány tőlünk megérdemel-e vagy nem? (Halljuk! Halljuk!) Fejtegetésében mellőzni fogom mindazokat a közsérelmeket, melyeket ez a kormány a belügyi igazgatásnak majd minden vonalán elkövetett; (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) mellőzni fogom

a választási atrocitások felemlítését is, hiszen ezekkel a kérdésekkel már előttem szólott képviselőtársaim tüzetesen foglalkoztak és olyannak érzem a levegőt, hogy ezentúl is tüzetesen fognak vele foglalkozni. Én tehát kizárólag a törvényt és annak rendeleteit fogom felemlíteni és kizárólag csak a tényekre fogok támaszkodni.

Mit mond a törvény? Itt bocsánatot kell kérnem, ha ismétlésekbe bocsátkozom, de a kérdésnek nagy súlyánál fogva sokan helyesnek ítélték, hogy ugyanezen kérdéssel itt tüzetesen foglalkozzanak. Több képviselőtársam ki is fejtette e tekintetben a maga nézetét, különösen pedig Hódossy Imre képviselőtársam és barátom oly fényes világításba helyezte ezt a kérdést, hogy ahhoz igazán nekem sem hozzáadni valóm nincs, sem elvenni valóm. És én ezt sokkal komolyabban mondom, mint amilyen komolyan a miniszterelnök úr ennek az évnek az elején gróf Apponyi Albert képviselőtársamnak egy beszédére mondotta, hogy közjogi fejtegetéseit elfogadja, hogy nincs hozzátenni valója és nincs elvenni valója.

Én ezt egészen komolyan mondom, s ha mégis beleereszkedem ennek a kérdésnek tárgyalásába, azért teszem, mert ha nem is olyan fényesen, mint igen tisztelt képviselőtársam, sokkal halványabban, sokkal homályosabban, de mégis előadni kívánom azon t. képviselőtársaim előtt, akik abban időben, mikor Hódossy Imre barátom fejtegetéseit tartotta, véletlenül nem voltak jelen a ház ülésén és mivel azon remek fejtegetések a magyar hírlapirodalomban is nagyon hézagosan jelentek meg.. Az ismétlésbe azért bocsátkozom, mert attól azt reméltem, hogy azok, akik hallják, azok, akik megfontolják, az én álláspontomat igazságosnak, helyesnek fogják tekinteni és ennél fogva maguk részére is parancsolatnak fogják azt venni. (Halljuk! Halljuk!)

T. képviselőház! Az 1867. évi XII. törvénycikk két nevezetes megkülönböztetést tesz. Az egyik megkülönböztetés vonatkozik azon politikai kötelékre, amely Ma-

gyarországot és Ausztriát összefűzi; a másik vonatkozik azon gazdasági kötelékre, amely Ausztria és Magyarország között létezik. A kettő között igen lényeges különbség van. A törvény maga az alapot, a politikai köteléket, a *pragmatica* szankcióból származtatja; a másikat, a gazdasági köteléket, nem származtatja a *pragmatica* szankcióból. S mivel így megteszi a különbséget, az egész törvény fonalán fel is tűnik a kettő között a nagy eltérés. Mert amíg a *pragmatica* szankcióból folyó ügyeknek elintézése ezen törvénycikkben a magyar államiság önálló jogkörének igen sok tekintetben veszélyes megcsorbitását jelenti; addig a gazdasági kötelékre vonatkozó rész a magyar államiság önállóságának semminemű megcsorbitását nem tartalmazza. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Nemcsak hogy meg nem csonkítja ezen önállóságát, hanem mindjárt, amint tárgyalni kezdi a gazdasági kötelékek kérdéseit a törvény, az 58. §-ban így szól (olvassa): »A kereskedelmi ügyek közössége sem foly a *pragmatica* szankcióból, mert annak értelmében a magyar korona országai, mint a fejedelem többi országaitól külön álló országok, saját felelős kormányuk és törvényhozásuk által intézkedhetnek s vámvonalak által szabályozhatnák kereskedelmi ügyeiket« Itt tehát a törvény alkotói, – eltekintve attól, hogy minden ország, mely magát államnak és önállónak meri nevezni, azzal a jogkörrel feltétlenül kell, hogy bírjon, ha a törvényben meg sincs említve, amely itt kidomborodik, – mindazonáltal a törvény alkotói minden félreértés kikerülése szempontjából szükségesnek tartották itt Magyarország gazdasági önállóságát egyenesen törvénybe iktatni és miután azt megtették, csak ezután következik, hogy célszerűségi okokból ezt az önállóságot egy darab időre, időnként felfüggesztheti az ország, vám- és kereskedelmi szövetséget köthet Ausztriával, de nagyon óvatosan, pontról-pontra, tárgyról-tárgyra, a legnagyobb részletességgel, mondhatnám majdnem idegesen gondoskodott az ország arról, hogy

minő alkotmányos módozatok szerint lehet azonban megkötni ezen kereskedelmi és vámszövetséget. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) És mikor a törvény ezt az ügyet letárgyalja, végzi a 68. §-al ekként (olvassa):

»Magában értetődik, hogyha és amennyiben a fentebb 58–67. §-usokban elsorolt tárgyak fölött az egyezkedés nem sikerülne, az ország önálló törvényes intézkedési jogát magának fenntartja és minden jogai e részben is sértetlenek maradnak.«

Már most, t. ház, itt egy kis figyelmet kérek, mert a kontroverzia köztünk ennek a paragrafusnak az értelmezésében rejlik. (Úgy van! Úgy van! Halljuk! balfelől.) A kontroverzia abban van, hogy mi másképp értelmezzük az ország önrendelkezési jogát, mint amiképpen – több elejtett nyilatkozatból következtetem, – a kormány értelmezi. Hogy ez a kontroverzia világossá legyen, fel kell említenem, hogy így lévén felemlítve: »ha az egyezkedés nem sikerülne, az ország önálló törvényes intézkedési joga stb. áll elő.« Itt szembe van állítva a vámszövetség az ország önálló intézkedési jogával. Egy logikai formulát használva: vagy van vámszövetség s akkor nincs önálló rendelkezési jog, igaz ez? (Felkiáltások a szélső baloldalon: Igaz!) ismétlem, ha vámszövetség van, akkor nincs önrendelkezési jog, mert ebbe más is beleszól, – igaz ez, t. ház? (Felkiáltások balfelől: Igaz! Úgy van!)

Ivánka Oszkár: A ministerelnök nem érti! (Zaj.)

Bartha Miklós: Ha ez így van, akkor ugyanezeket a szavakat megfordítva, szintén igaz az is, hogyha van önrendelkezési jog, akkor nincs vámszövetség. (Igaz! Úgy van! balfelől. Mozgás jobbfelől.) Folytatom tovább. Kontroverziára adhat alkalmat az is, hogy a vámszövetség ... (A ministerelnök elhagyja a termet. Mozgás balfelől.) Nagyon sajnálom, hogy a ministerelnök úr eltávozik; én még mindig felteszem Magyarország ministerelnökéről, hogyha ezen kontroverz kérdésről felvilá-

gosíttatik a logikának teljes súlyával bíró okoskodással: akkor megváltoztatja nézetét. Nagyon sajnálom tehát, hogy épen okoskodásom fonalának közepén látta szükségesnek eltávozni a házból. (Mozgás balfelől) De azért folytatom.

Ha önálló rendelkezési joga van Magyarországnak, akkor nincs vámszövetség. És mi a vámszövetség? Ne vitatkozzunk felette, t. ház! Az 1867: XVI. törvénycikk I. címe (Halljuk! Halljuk!) szigorúan írja, hogy mi a vámszövetség, mikor ezt mondja: »Mindkét fél államterülete a szövetség idejére s annak értelmében egy vám- és kereskedelmi területet képez, melyet egy közös vámhatár vesz körül.« Világos tehát, t. ház, hogy a vámszövetség a törvény félremagyarázhatatlan rendelkezése értelmében nem egyéb, mint közös vámterület.

Mar most a logikai formulából vegyük ki a vámszövetséget és tegyük helyébe azt a jelentőséget, amelyet neki a törvény adott, tudniillik a közös vámterületet, akkor a formula így fog hangzani: Vagy van közös vámterület és akkor nincs önrendelkezési jog, vagy van önrendelkezési jog és akkor nincsen közös vámterület (Elénk helyeslés és tetszés balfelől.)

^ Mi van akkor egy országban, ha nincsen közös vámterület? Miután a közös vámterület vámunió micsoda viszony és állapot áll elő, ha nincsen unió? Annak az ellenkezője a különválás. A közösségnek ellentéte az önállóság, a közös vámterület ellentéte az önálló vámterület. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Ha ez nem így volna, akkor annak a férfiúnak az a világtörténelmi erkölcsi integritása, amelyet nagy életevei magának megszerzett - Deák Ferencet értem ezen terhű alatt, - súlytalan volna. Méltóztassék megfontolni, hogy Deák Ferenc az 1848-iki időt megelőző időben, úgymint az akkor többségben levő ellenzék egyik kiváló vezérférfia állandóan és híven a perszonálunió híve volt. Azt is méltóztassanak megfontolni, hogy minster korában 1848-ban, szintén a perszonálunió híve

volt. És tovább követve az ő nagy életének folyását, 1861-ben, mikor szerkesztette a világirodalom azon halhatatlan remekeit, az ő két feliratát, akkor is annyira a perszonalunió híve volt, hogy kész volt az országgyűlés felosztatásáig menni, kész volt tehát hazáját a bizonytalanságok összes veszélyeinek kitenni és még sem mondott le a perszonalunió álláspontjáról. És csak 1866-ban, az alkudozások alkalmával állt rá a reálunió terére, vagy mivel a koronánál többet kivívni nem sikerült, vagy mivel gyengülni látta a nemzet ellenállási képességét.

De t. ház, vajjon Deák Ferenc és az ő akkori követői, hívei és gárdája a reálunió állapotát abszolúte helyesnek tekinthették-e Magyarországra nézve? Nem feltevésekből beszélek, itt is a törvényt veszem a kezembe. Én a törvényt tudom bebizonyítani, hogy sem Deák Ferenc, sem akkori követői abszolúte helyesnek a reálunió állapotát Magyarországra nézve nem tekintették. Miért? Méltóztassanak az 1867. évi XII. törvénycikket elolvasni. A reálunió állapota ezen törvénycikkben súlyos feltételhez van kötve. Már pedig aminek megvalósítását, fennállását súlyos feltételekhez kötjük, annak az abszolút helyességében nem bízunk. (*Úgy van!* a bal- és szélső baloldalon.)

Mi a súlyos feltétel a politikai kötelékre vonatkozólag? Abban áll ez a feltétel, hogy úgy Ausztriában, mint Magyarországon teljes alkotmányosság legyen. És az egész konstrukciója ennek a kérdésnek úgy van megfogalmazva, hogyha benne nem volna ez a feltétel, akkor is feltétel maradna. Miért? Mert az életben alkotmányosság nélkül az elintézési módokat keresztülvinni nem lehet; alkotmányosság nélkül sem quótát megállapítani nem lehet, sem quótabizottságot kiküldeni nem lehet, sem delegációt kiküldeni nem lehet, sem azt a jogkört, melylyel a delegáció bír a ministerek felelősségre vonása dolgában, gyakorolni nem lehet. Itt tehát úgy a törvény betűje, mint a törvény szelleme sze-

rint, igen súlyos feltételhez van kötve a politikai reálunió kérdése. De a gazdasági reálunió nemcsak akkor szűnik meg, ha az alkotmányosság itt, vagy ott megszűnik, hanem akkor is megszűnik, ha a nemzet úgy akarja, hogy megszüntessék. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Mit akart ezzel Deák Ferenc? Utat egyengetett arra, hogyha a reálunió nem válik be, a nemzet könnyen áttérhessen a perszónálisunió terére.

S minderre, t. ház, azt mondják nekünk, hogy a törvény nem tartalmazhat olyan megszorítást, hogy az önállóság kizárólag csak azt jelenthesse, hogy külön vámterület legyen Magyarországon, mert ha mi önállóak vagyunk, akkor rendelkezünk úgy a magunk belátása szerint, amint jónak látjuk. Vagyis az önálló jogkör nekünk azt adja hatalmul, hogy lemondjunk az önállóságról. (Derültég a bal- és szélső baloldalról.)

Ez annak a rabnak az okoskodása, akit... (Mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon.) ... Senkit nem bántott, t. ház, amit én felállítottam, hogy az önálló rendelkezés alatt sokan az önállóságról való lemondást értik, itt a ház színe előtt még megvitatva nincs, a kormány titkolja terveit, nem tudjuk, hogy melyek azok, sértve tehát senkise érezze magát, hogy én mielőtt a törvénynek ezt a gyászos és veszélyes definícióját látnám, melyet most feltételezek már azelőtt, ha igyekszem ezen kérdést felvilágosítani, mielőtt az hivatalos alakban megjelenék. (Helyeslés. Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon.)

Ismétlem tehát, hogy az az okoskodás, hogy az önálló rendelkezés nem tartalmazhat megszorításokat, hanem azt is jelentheti, hogy önállóan rendelkezünk arról is, hogy lemondunk az önállóságról, ez egy makacs rabnak az okoskodását juttatja az eszembe, akinek a királyi ügyész vagy a fogházfelügyelő azt mondja, hogy akár azért, mert lejárt a büntetés határideje, akár királyi kegyelem folytán szabaddá lett, ez a makacs rab azt mondja: ha szabad vagyok, akkor az is szabadsá-

gombán áll, hogy itt maradjak; én tehát itt maradok a börtönben. (Élénk tetszés. Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) így értelmezve a törvényt, Magyarország nem tenne egyebet, mint azt mondaná: én önállóan rendelkezhetem, hát én rendelkezni fogok önállóan úgy, hogy az én gazdasági életem ezentúl is osztrák rabszíjra legyen fűzve. Magyarország maradjon rabszíjon még abban az esetben is, hogyha a törvény azt parancsolja neki, hogy szabad legyen. (Úgy van! Úgy van! Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.)

Így állunk, t. ház, a törvény parancsával. Ha bármi okból nem sikerül a kiegyezés, Magyarország törvényes önrendelkezési joga egész mértékben föléled. Evvel szemben mi történt? A vámszövetség a maga idejében fölmondattott; ezen szövetség ideje lejárt, de meg nem újítottott: új szövetség nem kötöttetett. A törvény értelmében tehát a kormánynak kötelessége lett volna megvalósítani Magyarország önálló gazdasági életét. E helyett azonban a kormány egy halasztási törvényt kért és kapott a háztól. E törvény feltételekhez köti a kormány eljárását. Az egyik feltétel az, hogy a két kormány igyekezzék egy bizonyos határidőn belül a vámszövetségre vonatkozó kiegyezési javaslatok iránt az osztrák kormánnyal megállapodni. A másik feltétel az, hogy a törvényhozások alkotmányos ütőn ezen kiegyezési javaslatokat letárgyalják, oly időben, hogyha ezen tárgyalás rendén megegyezés nem létesülhet a két állam között, akkor még elég ideje legyen Magyarország törvényhozásának az önálló rendelkezésre vonatkozó javaslatokat itt letárgyalni és még az idén törvényerőre emelni. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

Tehát három feltételt állapít meg az 1898: I. törvénycikk. Ezekben meg van szabva a kormány kötelessége időrend szerint és tartalom szerint.

Teljesültek ezek a feltételek? Az első feltétel az, hogy megállapodásra jussanak egy bizonyos határidőn belül a kormányok. Jutottak megállapodásra? Azt szokták mon-

dani, hogy igen. Én azt mondom, hogy nem. Miért mondom? Azért, mert hivatalosan konstatálva van az, hogy az osztrák kormány a törvényjavaslatok elfogadását a magyar quóta felemeléséhez köti; ez a kikötés, ez a feltétel. A magyar kormány tagadja. Már most, ha az egyik alkudozó fél bizonyos tárgyról fehéret mond, a másik alkudozó fél feketét mond, akkor a színre nézve megállapodás a két alkudozó fél között nincsen. (Élénk helyeslés. Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

Az első feltétel tehát nem teljesült; a második feltétel, nem szükséges magyarázni, szintén nem teljesült, mert hiszen a bizottság letárgyalta ugyan a kiegyezési javaslatok komplexumát, de a ház még azok tárgyalásába nem fogott. A harmadik feltétel az, hogy ha mindez be nem következik, akkor az önálló rendelkezési javaslatokkal álljon elő a kormány, nemcsak nem teljesíti ezt a feltételt, hanem erre vonatkozólag egyenesen titkolózik. Napok és hetek óta igyekszik az ellenzék a kormányt arra szorítani, hogy ezen tervét legalább az országgal közölje, és a kormány mereven hallgat. Micsoda eljárás ez? Lehet-e ezt másképp jellemezni, mint azzal, hogy ideáll közibénk egy erőszakos ember és megalázza és porba tiporja a magyar törvényhozás méltóságát és tekintélyét. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) És mikor mi lépésről lépésre akarjuk a kormányt még azáltal is, hogy napi-rendi javaslatait nem fogadjuk el, rákényszeríteni arra, hogy ne csak nyilatkozzék, hanem a mi fő, hogy miután a feltételek nem teljesültek, Magyarország közigazgatási életének önállóságát megvalósítsa, akkor a kormány kitér ez elől. Mi egyéb hát a mi küzdelmünk, mint az, hogy egy erőszakos ember által porbasújtott törvényhozási tekintélyt akarunk a porból felemelni; (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) mi a küzdelmünk egyéb, mint hogy restaurálni akarjuk a magyar törvényhozás méltóságát és tekintélyét. (Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Mikor mi ezt a küzdelmet sok fáradtsággal folytatjuk,

akkor nem teszünk egyebet, mint hogy a t. házat fel akarjuk szabadítani egy önkéntes szolgaság szégyenéből. (Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) És erre más feleletet nem hallottunk ezideig, mint a túloldal egy vezérszónokától azt, hogy ha a titkot a kormány elárulja, akkor azt az ellenség is megtudja. Vajjon kit és mit értett a t. vezérszónok úr ellenség alatt? Remélem nem a magyarok hazáját értette; mert annyira talán még most sem vagyunk, hogy nyilvánosan bevallják, mintha a kormány saját hazájának ellensége volna. (Felkiáltások balfelől: De úgy van!) Kit értett tehát? Mindenesetre az alkudozó felet, tehát az osztrákokat. Úgy, de tudjuk, hogy részint Ischlben, részint Budapesten, részint Bécsben, s nem tudom még hol, a kormányok egymásközt saját hivatalos kijelentéseik szerint megállapodásra jutottak.

A titkot tehát ismeri az ellenség, ennél fogva az az argumentáció, hogy azért nem árulhatja el, nehogy az ellenség megtudja, egész mértékben elesik. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Mégis fennmarad ebből az argumentációból valami; az a kijelentése a többség vezérszónokának, kinek úgy tudom, épen a politikai rendszerben igen jelentékeny súlya van, értem Pulszky Ágost urat, azt mondta Ausztriáról, hogy az nekünk ellenségünk. Ennek, t. ház, súlya van; én elismerem, hogy ebben igaza van. Közel 400 esztendőnek igen sok szomorú napja bizonyítja, hogy valóban ellenségünk. De miután a mai hivatalos körökben divattá vált a történelem nagy tanúságait a lehetőségig rongyokká tépni . . .

Thaly Kálmán: És meghamisítani!

Bartha Miklós: . . . ennél fogva én ezen tanúságokra nem hivatkozom. Hivatkozom egyszerűen a kiegyezésnél észlelt tényekre. (Halljuk!) Mit bizonyítanak ezek, és mindenekelőtt kivel állunk szemben? Látjuk Ausztriát annyi pártra szakadozva, hogy azoknak szere száma sincs. Látjuk Ausztriában az állami felbomlásnak igen sok és veszélyes tüneteit lépten-nyomon. Úgy néz ki az az egész állam-szerkezet, mintha golyóbisokra volna építve, és mintha

azok a golyók valamennyien kigurulni igyekeznének az épület alól, hogy mindegyik valahol egyebütt találja meg a maga természetes fajsúlyának a helyét. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Látjuk Ausztriában a német, lengyel, a délszláv, a cseh eszméknek zürzavarát és ádáz harcát. A dezorganizációnak összes tüneteit látjuk Ausztriában. Ezelőtt Ausztriát szerették geográfiai fogalomnak nevezni, ma nem egészen helytelenül nevezik el jegyzőkönyvi fogalomnak a diplomáciai tárgyalások mezején. Mit tapasztalunk még Ausztriában? Ugyan hol is van már Ausztria? Megtaláljuk-e Lengyelországban, megtaláljuk-e Csehországban, megtaláljuk-e a Délvidéken, vagy Bécsben? Nem! Mindenütt találunk lengyel embert, találunk cseh embert, szlovén embert vagy német embert de osztrák atyafit, a szónak azon fenséges állam etikai értelmében, a mint mi magyarok a hazafiságot felfogjuk, úgy, hogy a hazának meleg szeretete minden egyes polgár szívét egész mértékben áthassa, és közös érzület alakuljon annak a nemzetnek a múltja, hagyománya, jelenje, jövője és összes érdekei körül, ilyen osztrák hazafiságot nem találunk. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Miért? Mert azok az erőviszonyok, amelyek államképzésre és államfentartásra szoktak mindig a közéletben fordítatni, ott lassan-lassan megromoltak a tartományi élet keretében és egész mértékben etikai alakot öltöttek. És dacára ezen – mondhatom – veszélyes tünetű disszolúciónak, mit tapasztalunk mégis Ausztriában? Azt tapasztaljuk, hogy van az érzelmeknek egy nagy egysége ott, amely kivétel nélkül, vallás-, nemzetiségi és tartományi különbség nélkül mindenkit egész mértékben áthat és ez: a gyűlölet Magyarország ellen; (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) hogy van ott egy erős akarat, a mely Magyarország gazdasági életét el akarja sorvasztani, és kizárólag arra törekszik és összes súlyát arra használja fel, hogy Magyarország továbbra is rnegmaradjon gyarmati helyzetében. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Hát Pulszky Ágost úrnak igaza van! Ausztria nekünk

csakugyan ellenségünk. De én azt kérdem a t. háztól, ha ez így van, – és ezt nehéz volna megcáfolni, – helyes, okos dolog-e, bölcs dolog-e és szabad-e ilyen ellenséges irányú népcsoportok között szoros gazdasági köteléket alkotni Magyarország és Ausztria között? Hiszen ahhoz, hogy ilyen természetű gazdasági kötelék köttessék, mindenestre az érzelmeik és érdekek azonossága szükséges. Miért? Mert a tervezett gazdasági kötelék, a vámszövetség e két gazdasági szervezetének egyesülése nem egyéb, mint Magyarország és Ausztria pénzügyi, forgalmi és kereskedelmi közös vérkeringése. És mégis azt találjuk, hogy Ausztriában kivétel nélkül minden tényező, nemcsak társadalmi utón, nemcsak hírlapok útján, hanem bizonyos hivatalos körök által is egyenesen fejlesztve, hogy ne mondjak egyebet, idézem némely tartománygyűlésnek némely kereskedelmi és iparkamara, kiválóléppen pedig idézem Bécs város polgármesterének és környezetének magatartását Magyarország irányában, mondom hivatalosan is fejlesztve van az ellenséges indulat, a melyre már szót nem találok, mint egy általános nagy gyűlölet.

És hogyan állunk mi a magunk érzelmeivel? Ha kezünket a szívünkre tesszük, mi sem mondhatjuk el magunkról, hogy akár a századok, akár a legközelebbi idők tanulsága után valami különös hálával és szeretettel viseltetnék Ausztria irányában. És dacára annak, hogy ez így van, a kormány mégis vámszövetséget, tehát gazdasági egyesülést tervez köztünk. Hát akkor legyen szíves, mutassa ki legalább köztünk az érdekazonosságot, ha már az érzelmi azonosság hiányzik. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Én, amióta hazánk közéleté felől gondolkozom, sokat kutattam, hogy hol vannak hát azok az érdekszálak, a melyek minket gazdaságilag Ausztriával természetes utón összefűznek? Megvallom, én ezeket az érdekszálakat nem találtam. Ellenkezőleg, azt látom, hogy a mi történelmünk egészen más, mint Ausztria történelme. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Hagyományaink szintén mások, mun-

kaviszonyaink szintén mások. Nemzeti termelésünk produktumai egészen másként mutatkoznak, mint ott és merőben más geográfiai helyzetünk, merőben mások talajviszonyaink, más az éghajlatunk, úgy, hogyha képesek volnánk és képes volna a kormány a hegyekkel betemetni a völgyeket: akkor sem tudná ezen a téren az érdekazonosságot a két állam közt létrehozni. Mégis erőlteti.

Én, a ki azok sorába tartozom, a kik ezen a helyen a függetlenségi eszme mellett állanak őrt, kizárólag a kormánynak azzal a bevallott tervével foglalkozom, hogy ő vámszövetséget vagyis vámuniót akar létesíteni Ausztria-Magyarország között. Hát vajjon egy ilyen vámszövetségnek célja józan kritikai felfogás mellett lehet-e más, mint az, hogy kölcsönösen támaszt és erőt nyerjen az egyik a másiktól?

Már most azt kérdem, – s erre valóban nyílt és tartalmas feleletet kérek egyszer valahára, – hogy melyik az a támasz, amelyet gazdasági tekintetben Ausztria Magyarországnak nyújt, és melyik az az erő, a melyet a nemzet a saját kútforrásaiból merítene, hanem, a melyet Ausztriától kellene, hogy kölcsön kérjünk? T. ház, ezen erő, ezen támasz még soha alaposan, tartalmasan kifejtve ebben a házban nem volt. A hatalmon levő urak megelégedtek egyszerű állítással és azt kívánták, hogy az ő állításaik befejezett igazságnak vétessenek az egész országban. De a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a kiegyezésnek ilyen természetű megkötésében ma már sem Magyarország nem reméli a maga boldogulását, sem Ausztria.

Magyarország nem remélheti, mert tapasztalati tény, hogy minket ez a szövetség fokról-fokra szegényít Ausztria? Ő sem akar belemenni ezen szövetséges viszonyba, mert az ő határtalan és fékezhetetlen kapzsisága nem nyer kellő kielégítést ezen vámszövetségben. S már most micsoda bölcsesség az, hogy mikor sem az egyik fél nem akarja, sem a másik nem akarja, hogy akkor mégis erőltetik ezt a szövetséget? És mikor kifogynak minden argumentumból, akkor azt mondják: a monarchia tekintélye szempontjából . . .

Thaly Kálmán: Van is annak tekintélye?

Bartha Miklós: ... a nagyhatalmi állás érdekének szempontjából kell ezt a szövetséget megkötni. Hát én emlékeztetem a t. házat a szövetségek megkötésének történelmére, csak úgy futólagosan. (Halljuk! Halljuk!)

Az első szövetséget kötöttük 1868-ban, tehát oly időben, mikor Ausztria alkotmányt kapott, és mikor Magyarország alkotmányát, – habár hézagosan – visszaszerezte. Ez tehát az örömrivalgásnak egy oly ideje volt, a midőn a népek tele vannak a felszabadulás összes reménységeivel. Épen ezért az első szövetség 1868-ban meglehetősen könnyen ment; de méltóztassanak visszaemlékezni, hogy a második szövetség már sokkal nehezebben ment, mint az első, a harmadik sokkal nehezebben ment, mint a második. És a negyedik? (Felkiáltások a szélső baloldalon: Sehogy se megy!) Hát a negyedik, a mint látjuk, sehogy sem megy! (Úgy van! a szélső baloldalon.) Azt mondják, hogy a monarchia tekintélye szenved; már idáig jutottunk; már a gazdasági érdekeknek közössége nincsen, már az érzelmeknek azonossága, a mi pedig két főtenyező egy ilyen szövetség megkötésénél, már az nincs. Most már a monarchia tekintélye és nagyhatalmi állása? (Felkiáltások a szélső baloldalon: Az nincs!) Méltóztassanak visszaemlékezni, hogy az első három szövetség megkötése alkalmával is folytak bizonyos zsörtölődések, bizonyos perpatvarok, bizonyos elégedetlenségek Ausztria és Magyarország tényezői között, de azok a házi perpatvar jellegét viselték magukon. Azok úgyszólván a családi tűzhely körében maradtak. De mit tapasztalunk most a negyedik szövetség megkötésénél? Azt, hogy az a cigányvásár, a mit mi kiegyezési kísérleteknek nevezünk, európai látványossággá nőtte ki magát. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ezt kívánja meg a monarchia tekintélye és a nagyhatalmi állásérdeke? Csakugyan az volna a nagyhatalmi állásérdeke, hogy két állam, saját benső természete és érvek azonossága nélkül tíz évenként szoros gúzsba köttessék és a tíz éven belül a népeknek egyéb szerepük

ne legyen, minthogy igyekezzenek kibontakozni a lehetőségig ezen köteléknek súlya alól, emlékeztetve sorsunkat a Laokoón szoborcsoportozatra, a hol a halálos veszélyt a meneküléssel akarják az illetők elkerülni? Mikor pedig elkövetkezik az újabb tíz évi szövetség megkötésének a határideje, na hát akkor újból erősen gúzsba kötik ezt a két államot. Miért? Azért, hogy egymáshoz jobban közelebb jussanak, és hogy egymást jobban felfalhassák. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ilyen visszataszító és káros szövetséget erőltetni, ez .. nem politikai belátás, a mely kormány ezt teszi, az tőlünk semmi bizalmat nem érdemel; ellenkezőleg, mi – és különösen mi, a kik őrt állunk a függetlenségi eszme mellett – minden parlamentáris fegyvert fel fogunk arra használni, hogy a kormányt a gazdasági önállóság megvalósítása céljából a törvényes kötelesegeire szorítsuk, (Úgy van! a szélső baloldalon.) és ha a kormány törvényes kötelesegeit nem akarná teljesíteni, arra is fel fogunk használni minden parlamentáris fegyvert, hogy odahagyja az állását. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Miért erőltetik ezt a szövetséget? Azt mondják, hogy nem tudunk megállani a magunk lábán. Hát nem azon állunk? (Tetszés és derűltég a szélső baloldalon.) Hát nem vagyunk önállóak? Mindig a gazdasági kérdésekről beszélek. Azt kérdezem, hogy ki izzadja ki munkásságával azt a . közel 500 milliós budgetet, a melyre Magyarország államháztartásának évenként szüksége van? Ausztria jön talán nekünk segítségünkre? Nem a magunk lábán csináljuk ezt? (Úgy van! a szélső baloldalon.) Az egyházi, az iskolai, a vármegyei, a községi, a vízszabályozási és minden néven nevezendő közterhek viselésénél Ausztria jön segítségünkre? Mi szerezzük azt össze, t. ház, önállóan. Mi tehát a terhek viselésében önállóak vagyunk. A logika igen furcsa: a terhek viselésében lehettek önállóak, hanem a jogok gyakorlásában, no abban nem lehettek önállóak. (Tetszés és helyeslés balfelől.)

De nem lehetünk önállóak: nem veszik meg a búzán-

kat! (Derültség a szélső baloldalon.) Kiterjeszkedjem-e ezen nevetséges és megalázó állításra? Nem, lesz mód erre akkor, mikor a kormány a kiegyezési javaslatokkal fog jönni, ha ugyan lesz módja, (Felkiáltások a szélső baloldalon: Ezek nem jönnek!) de mégis emlékeztetnem kell a t. házat arra, a mire előttem szóló Barabás Béla barátom rendkívüli nagy szónoki sikerrel és szónoki temperamentummal szintén emlékeztetett. Méltóztassanak Európa nagy államait megnézni! Valamennyi bír önállósággal. Erre önök azt szokták mondani: ezek nagy államok. Jói van, hát méltóztassanak megtekinteni Dániát, Hollandiát, Belgiumot, Portugáliát: ezek mind kisebb államok, mint Magyarország. Mit mondanak erre? Erre azt felelik, hogy ezek tenger melléki államok. Méltóztassanak tehát megtekinteni egy nem tenger melléki államot, amely szintén kisebb, mint mi vagyunk. Ott van Svájc. Hát erre mit szólnak? Azt, hogy azoknak magasabb gazdasági kultúrájuk van. Hát méltóztassanak szintén kisebb államokat venni, a melyeknek nincs nagyobb kultúrájuk, mint nekünk, mint minő Románia, Szerbia, Görögország, Bulgária, Montenegró, és ezek mind lehetnek önállóak, és csak mi volnánk olyan szerencsétlenek, t. ház, hogy mi önállóak nem lehetünk?

Nem veszik meg a búzáinkat? Ezt a kormányelnök úr másképp fejezte ki, t. ház. Ő azt mondotta, hogy Magyarország tönkremegy vámszövetség nélkül. (Mozgás balfelől.) Mit jelent ez a kijelentés? Azt, hogy mi nem állhatunk meg a magunk lábán; azt, hogy rá vagyunk szorulva Ausztria támogatására. Más szavakkal tehát mit jelent? Azt, hogy annak az osztrák Reichsrath tagjának, ki rólunk azt a megalázó nyilatkozatot tette, hogy mi Ausztria kitarítottjai vagyunk, mi magunk szolgáltattunk igazságot. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

Kubik Béla: A miniszterek!

Bartha Miklós: T. ház! Azoktól, a kik foglalkoznak a búza kérdésével kapcsolatban, még csak annyit kérdezek, hogy a magyar vasutak hálózatát ugyan ki építette

ki? Ausztria jött talán segítségünkre? És azt kérdezem, hogy a fiumei kikötőt ki építette ki, t. ház? Ebben is Ausztria jött segítségünkre? És rátérek a harmadik nagy kérdésre, mely e tárgyra vonatkozik: a Dunát ki szabályozta és ki kotorta ki, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) hogy a hajózásra alkalmassá tétessék? Ebben is más jött segítségünkre? (Egy hang a szélső baloldalon: Hát a Vaskaput?) Hisz a Vaskaput értettem a kotrási munkálat alatt. (Halljuk! Halljuk!) Mindezt mi önállóan csináltuk és azért alkottuk volna mindezt, hogy bizonyos luxustárgyakkal rendelkezünk? Vagy azért alkottuk talán, hogy Fiúmében legyen egy kormányzóságunk, de a Magyar Állam hatalma, tekintélye, ereje ne érvényesüljön? Vagy talán azért alkottuk a vaskapui munkálatokat, hogy egész Európa szeme láttára egy ünnepély alkalmával a magyar államiság tekintélye és a magyar koronának fénye a kimélyített Dunába hulljon? (Igaz! Úgy van!) a bal- és szélsőbaloldalon.) Nem, t. ház! Fegyvert akartunk magunknak ezen alkotásokban szerezni Magyarországnak önálló gazdasági életének lebonyolítására. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) A kormány azonban nem veszi kezébe, a fegyvert, hanem ellenkezőleg, minden áron még ártörvény világos parancsának megsértésével is vámszövetséget akar kötni Ausztriával és azt abban a felfogásban támogatják, hogy mi magunk meg nem állhatunk, hogy mi nem követjük az új idők eszmeáramlatának azt a parancsát, hogy minden nemzet saját erőforrásaiból igyekezzék megélni. Nem követjük, hanem élösködni akarunk Ausztria gazdasági életén. Pedig mindnyájan jól tudjuk, hogy ez nem így van, nem élösködünk, sőt nem is kapunk onnan, hanem inkább adunk oda. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Az jut eszembe, t. ház, a mit az amerikai szabadságharc története a 60-as évek elején felmutatott. (Halljuk! Halljuk!) A rabszolgák, a kiket a háborúba vittek, jajgattak, de nem azért, hogy őket a háborúba viszik, hanem, mert attól féltek, hogy győzni találnak, s

ennek következtében felszabadulnak, s majd az ültetvényesek nem fogják őket tovább élelmezni. Mi is így vagyunk.

Egymás között hónapok óta háborúznak és háborúznak Ausztriával; mi fölött? A fölött, hogy Ausztria legyen oly kegyes és tartson minket ezentúl is gazdasági rabságban, gyarmati helyzetben. (Úgy van! és éljenzés a szélső baloldalon.)

Mondtam már, t. ház, hogy a vámszövetség közös vérkeringést jelent a két állam között; azt is mondtam, hogy Ausztria az államfelbomlás betegségében szenved; már most, ha közös vérkeringést hozunk létre, akkor nem teszünk egyebet, mint az állami felbomlásnak méreganyagát átoltjuk Magyarországra; egységes testébe. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) ilyen politikához én nem járulok. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Én egy nyers erőből élőködő kormány hatalmi fentartása kedvéért hazám jövődjét nem rontom meg. (Zajos éljenzés, tetszés és taps a bal- és szélső baloldalon.) Nem fogadom el a beadott törvényjavaslatot. (Zajos éljenzés, tetszés és taps a bal és szélső baloldalon.) E helyett bátor vagyok a következő indítványt előterjeszteni. (Halljuk! Halljuk! Olvassa:) »Az 1899. év első négy hónapjára vonatkozó indemnitási javaslat tárgyalását a ház folyó évi december 15-ik napjára tűzi ki.« (Éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)

Ajánlom indítványom elfogadását. (Hosszantartó, megmegújuló, zajos éljenzés, taps és tetszés a bal- és szélső baloldalon. A szónokot számosan üdvözlük.)

Nessi Pál mentelmi ügye.

1902, december hó 25 én

T. képviselőház! Kellőleg meg nem fontolt és így fonák jogelméletek a szőnyegen lévő kérdést össze-visz-sza bonyolították és annak megértését majdnem lehetlenné tették. Ezekkel a jogelméletekkel bizonyos kategóriákat állítottak fel a mentelmi jogra nézve, vonalakat búztak s ami nem tartozik a rubrikába, azt nem akarják mentelmi jognak tekinteni. Beszéltek abszolút és relatív mentelmi jogról. (Halljuk! Halljuk!) Ezzel a kérdéssel Eötvös Károly és más képviselőtársaim is tüzetesebben foglalkozván, le is számoltak. és így én erre vonatkozólag csak azt jegyzem meg, hogy egyáltalában nem csodálkozom, ha ilyen reálistan meg nem fogható és tudományosan sem kimagyarázható jogi terminológiát használnak jogtudósaink, mert a mi jogtudományunk – fájdalom – sok év óta a német emlíkőn táplálkozik, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) és a német tudomány nem tud el lenni tudákosság nélkül. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Mikor nekem azt mondja az igazságügyminister úr: abszolút mentelmi jog...

Plósz Sándor igazságügyminister: Úgynevezett abszolút, azt mondtam!

Bari ha Miklós:... hát mások által úgynevezett és az igazságügyminister úr által elfogadott abszolút mentelmi jog, akkor nekem egy ismerősöm jut eszembe, aki már a 48 előtti korszakban is élt és nagytehetségű ember volt és gyakran adott felvilágosításokat

nekem, mint gyermeknek és ifjú embernek a 48 előtti kornak társadalmáról, politikai nézeteiről. Udvarhelyszéken történvén a dolog, elmondotta egy alkalommal, hogy Wesselényi Miklós, a vándor hazafi, akinek vándor működését Dessewffy Aurél igen élesen keresztelte volt el, – mint mindnyájan tudjuk, – politikai commis-voyageurségnek, – gyakran jelent meg Udvarhelyszéken, mint a székelyföld anyaszékében és ott folytatta agitációit az akkori reformtörekvések érdekében. A hangulat pedig ott a konzervatív táborban, – amint mondták, a pecsovics táborban, – olyan volt és a politikai látkör csak akkora volt, hogy mikor Wesselényi ezt a szót kiejtette: parlament, akkor a pecsovicsok mindnyájan hanyatt estek, mert azt hitték, hogy kiütött a francia forradalom. Hát minálunk is az igazságügyminister úr emlegeti az abszolút mentelmi jogot és mindazok, akik a tudatlanság hírébe keveredni nem akarnak, áhítatosan mondják utána: abszolút mentelmi jog, abszolút mentelmi jog. (Derülség.)

Plósz Sándor igazságügyminister: Visontai is mondta!

Bartha Miklós: Pedig az igazságügyminister úr tudja és a többiek is, ha egy pillanatig megfontolják e kérdést, hogy ez nem létezik. Hiszen az nem abszolút jog, ami itt a házban történőket védi, mert abszolút védelemben az nem részesít minden esetben, mert ha a képviselőnek eszébe jutna, mondjuk, itt a házban okmányt hamisítani, vagy tolvajlást követ el, vagy emberölést; bizony az a híres mentelmi jog nem védelmezné meg, ne is védelmezzé meg.

Plósz Sándor igazságügyminister: Nem mint képviselő tenné!

Bartha Miklós: Ezt különben csak azért hoztam fel, hogy legyen kegyes a ház ezt a kérdést az ide nem tartozó alkatelem éktől a lehetőségig megtisztítani, mert akkor egyszerűen és természetesebb úton jutunk a határozathozatalhoz. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Pl. az a kérdés, vajjon Nessi Pál képviselőtársunk

milyen minőségben járt Kolozsvárott, képviselői minőségben-e, vagy tartalékos katonatiszti minőségben; továbbá az a kérdés, hogy meddig tart valakinek az immunitás védszárnyai alatt a képviselői joga, szabadsága és függetlensége, és mikor kezdődik, ha egyszermind tartalékos tiszt is, az alárendeltségi viszony, szemben a katonai felelősökkel; de tovább megyek, még az is, hogy vajjon annak a Gotterhaltenak tartalmilag is, zeneileg is, orkesztrális szempontból is, de meg azon gonosz és véres emlékek szempontjából, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) melyeket magyar ember keblében ez a nóta felidézni szokott, nálunk helyes-e a játszátása: az én legjobb hitem szerint még ez sem tartozik a szőnyegen levő kérdéshez, mert mindezen általam felhozott esetek egy másik kérdéshez tartoznak, ahhoz t. i., vajjon a mentelmi jog hatálya Nessi Pálra vonatkozólag felfüggesztés-e, igen vagy nem? Most pedig nem erről van szó. Én tehát a kérdést egyszerűsíteni akarom, mert tudomásom szerint sem a szabadelvű párt nem csinált pártkérdést ebből az ügyből, sem a kormány nem csinált kabinetkérdést belőle; ennél fogva nekem meg van egész mértékben az a hitem, hogy ennél a konkrét kérdésnél legalább ez a ház tanácskozó testület a szó legszorosabb, legnemesebb értelmében és nem vesztettem el azon reményemet, hogy e háznak meggyőződései az argumentációknak és az igazságnak az ereje szerint alakulnak meg. (Zaj és ellenmondás a szélső baloldalon.) Egyszerűsíteni kívánom a kérdést, mert azt hiszem, hogy megkaphatjuk azt a medret, melyben mindazok találkoznak, akiknek feltett kincse a magyar nemzet alkotmányos szabadsága.

Miről van szó, t. ház? Sem többről, sem kevesebbről, mint arról, vajjon bármily néven nevezendő büntető természetű eljárás indítható-e egy országgyűlési képviselő ellen a ház előzetes tudta és beleegyezése nélkül. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Én beszédem folyamán ezt a kérdést veszem vizsgálat alá. (Halljuk! Halljuk!)

Ez a kérdés – pedig egyedül csak ez a kérdés áll előttünk – az én szerény véleményem szerint immár el is van döntve, mert mikor tudomására jutott a háznak az, hogy egyik tagja ellen egy katonai fórum becsületügyi eljárást indított meg felsőbb rendeletre, akkor a háznak igen t. elnöke, azon nemes és magasztos kötelességérzettől indítatva, melylyel ő a magyar alkotmány épségének tartozik, a ház egyhangúsága mellett mondotta ki azt, hogy mindaddig az eljárás felfüggesztendő, míg a ház a bejelentett mentelmi sérelem ügyében nem dönt. Ezt a kijelentést hivatalos utón tudatta a ház elnöke a katonai parancsnoksággal és a honvédkerületi parancsnokság a dolog természetes rendje szerint meghajolt ezen enunuciáció előtt. Az alap tehát, melyen megindulni kellett a mentelmi bizottságnak, ezen elnöki enunuciáció által, melyet a ház egyhangúlag magáévá tett, meg volt adva. És ha a mentelmi bizottság ezen előkészített ösvényen haladt volna tovább, akkor ma nem vitakoznánk e felett a kérdés felett, mert a mentelmi bizottság azt mondta volna ki, – egyebet nem mondhatott volna, – hogy a ház régi joggyakorlata értelmében mindaddig semmiféle büntető természetű eljárás képviselő ellen meg nem indítható és nem folytatható, míg az illetőnek mentelmi joga a ház által felfüggesztve nincs. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) De a mentelmi bizottság nem értette meg ezt a feladatot, (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) és mivel egy formakérdés volt hozzá bejelentve, t. i. az, vajjon a mentelmi jog meg van-e sértve vagy nincs-e megsértve, ebbe a formalitásba kapaszkodott bele, a helyett, hogy a dolog lényegét vizsgálta volna és alakult egy többség, mely azt állítja, hogy nincs megsértve a mentelmi jog, és egy kisebbség, mely azt állítja, hogy meg van sértve. E tekintetben és sok egyéb tekintetben is, előttem szóló képviselőtársammal, Vázsonyi Vil-mossal egész mértékben egyetérték és nem helyeslem sem a mentelmi bizottság többségének, sem kisebbségé-

nek véleményét. Nem helyeslem a kisebbség véleményét, ámbár természetesen ahhoz állok közelebb, mert következményeiben nyugtalanító és méltánytalan. Mert annak, hogy a katonai becsületügyi fórum megsértette a mentelmi jogot, az a természetes következménye, ami a kisebbség véleményében különben benne is van, hogy megtorló intézkedéseket tegyen erre vonatkozólag a ház. Már pedig szívesen elismerem, hogy a katonai becsületbíróság, illetve parancsnokság ebben a kérdésben nem járt el rosszhiszeműleg, mert előtte már fordultak elő esetek, – igaz, hogy a ház tudta nélkül, – hogy olyan tartalékos tisztek ellen, akik egyszersmind tagjai is voltak a háznak, becsületügyi eljárást tettek folyamatba és végeztek be. A katonai parancsnokságnak jóhiszeműsége tehát az én felfogásom szerint kétségbe nem vonható, s mivel ez nem vonható kétségbe, ennél fogva megtorló intézkedéseket ellene nem tartanék méltányosnak.

Ami pedig a többség véleményét illeti, azt felette károsnak és veszedelmesnek tartom Magyarország alkotmányos szabadsága szempontjából; (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) attól tehát még távolabb állok és azt még kevésbé fogadom el.

De ha már egyik véleményt sem fogadom el, kötelességem valamely expedienst keresni, olyant, mely a ház jogait és szuverenitását a maga teljes mértékében megoltalmazza, anélkül, hogy a katonai parancsnokság eljárását bármily kis mértékben is hibáztatná. Én úgy hiszem, t. képviselőház, hogy ezt az expedienst meg is találtam és a dolog annyira egyszerű, hogy mindenki könnyen megtalálhatja, mihelyt az ide nem tartozó cefrangoktól és alkatrészekről megóvja és megmenti magát a kérdést.

Én bizonyos alapfogalmakat vetek fel. Azt kérdezem, hogy van-e egyáltalában szükség a mentelmi jogra? S nem is válaszolok erre a kérdésre, mert nem hiszem, hogy a t. háznak egyetlen tagja is volna, aki erre a kér-

désre igennel ne felelne. Hiszen e tekintetben a ház a lehető legmesszebb is ment, – amit Vázsonyi Vilmos képviseltársam az imént fel is említett, – amikor megalkotta még az összeférhetlenségi intézményt is, amely pedig nem egyéb, mint a mentelmi intézménynek egyik alkatrésze. Olyan a viszony a két intézmény között, mint az egyházjogban a bontó és tiltó akadályok intézménye között. Hogyha a ház a képviselő függetlensége érdekében az összeférhetlenségi intézményt is a lehető legerősebb mértékben szigorította, épp a legközelebbi időkben, akkor ezelőtt a ház előtt azt fejtegetni, hogy a mentelmi jogra szükség van-e egyáltalában, úgy hiszem, felesleges. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.)

Másik kérdésem, amely ebből természetesen és önként folyik, az, hogy miért van szükség a mentelmi jogra? Akármennyit elmélkedtem e felett a kérdés felett, arra jöttem rá, hogy semmi esetre sem a képviselő egyéni büntetlensége szempontjából van szükség erre a jogra, hanem szükség van a képviselőház politikai szabadságának teljes megóvása érdekében. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Azt hiszem, hogy ebben is egyetértünk, t. ház; és így már egyetértünk két kérdésben: abban, hogy a mentelmi jogra szükség van és hogy a mentelmi jognak más célja nincs és nem lehet, mint a képviselőház politikai szabadságának teljes mértékben való megóvása.

Önként következik már most a harmadik kérdés: mi legyen a konstrukciója, helyesebben, mi legyen a terjedelme annak a mentelmi jognak, amely azt a célt, hogy a képviselőház politikai szabadságát teljes mértékben megoltalmazza, el tudja érni? Én azt hiszem, hogy itt már eltérnek a vélekedések a ház tagjai között. Vannak, – szerencsére a legkevesebben, akik kizárólag csak a házban mondottakra és történetekre vonatkozólag akarják a mentelmi jog védőszárnyait kiterjeszteni. Ilyenek is vannak, ezek vannak a legkevesebben. Többen vannak azok,

akik csak azon tényeket kívánják a mentelmi jog véd-szárnyai alá helyezni, amelyeket a képviselő képviselői minőségében követeit el vagy mondott. Ismét vannak olyanok – és ezek közé tartozik, gondolom, az igazság-ügyminister úr is, – akik a mentelmi jogot, mint védelmet csak olyan természetű eljárások ellenében óhajtják felállítani, amely eljárások maguk után szabadságvesztés büntetéseket vonhatnak. Világos, hogy mindezek a vélemények egyszersmind szűk körbe rekesztik be és sorozzák a mentelmi jog terjedelmét; világos, hogyha csak ezen eseteknél számíthatnánk a mentelmi jog védelmére, akkor a végrehajtó hatalomnak bő alkalma nyíthatnék arra, hogy a kényszerhelyzeteknek egész tömegét teremtse meg. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Épen ezért én más értelmet adok a mentelmi jog terjedelmének. (Halljuk! Halljuk!)

Az én felfogásom szerint a mentelmi jognak ki kell terjeszkednie a végrehajtó hatalom orgánumai által indított mindazon eljárásokra, amelyek alkalmasak arra, hogy a képviselők politikai függetlenségét és szabadságát bármely irányban befolyásolják, korlátozzák vagy irányozzák. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) A vita során sokszor hallottam, hogy ilyen tág értelmezést a mentelmi jognak adni nem lehet és kíváncsi voltam az argumentumokra. Bizony nagyon alant mozgó és kicsinyes természetű érvelést hallottam. Nem akarván kiterjeszkedni az argumentációra, csak azt jegyzem meg, hogy senki sem bizonyította be nekem, hogy a mentelmi jog terjedelmének illetően felfogása, mint amilyent én vallok, a magyar jogrendre nézve valamely sérelemmel vagy veszélyvel járna. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Mert hiszen először is nem a képviselők büntetlenségéről van szó, másodsor harminc egynéhány éves gyakorlat áll a ház előtt, csak az újabb parlamenti életből és egyetlenegy esetről sem tudok, hogy a ház akár klikkszerűleg, akár a cimboraság révén úgy járt volna el, hogy a jogrendnek valamely sérelme

essék; (Úgy van! a szélső baloldalon.) hanem az általános felfogás pártkülönbség nélkül ebben a házban mindig az volt, hogy aki pedig a jogrendet megsértette, átadjuk az illetékes bíróságnak, hogy a megtorlás alkalmas módon gyakorolható legyen. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Ellenben, t. minister úr, a mentelmi jog megszorítása, olyan szűkkörű terjedelemben való felfogása, igen súlyos és nagy veszedelmeket rejt magában Magyarország alkotmányos szabadságára nézve. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ez, kérem, nem üres szó, amit mondok. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Kegyeskedjenek megfontolni, – röviden mutatok reá, tegnapi Beöthy t. képviselőtársam is igen szépen és nagy erélyel mutatott reá, – hogy szövetséges viszonyban állunk Ausztriával; ha bár kettő a korona, de a két koronát egy személy viseli. Minthogy mentelmi jogról van szó, tulajdonképpen nem egyébről, mint a képviselőház és a végrehajtó hatalom képzelhető és lehető összeütközésének kikerüléséről és a népszabadságnak védelméről itt, ebben a házban: (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) nekünk sohasem szabad arról megfeledkeznünk, hogy a mi állami életünk szuverenitása és hatalma a legsúlyosabb mértékben csorba és a történelem rendjén sokszor voltunk annak kitéve és lehetünk még annak kitéve, – és erre a lehetőségre a tapasztalat utal, – hogy bizonyos gonosz természetű, sötét hagyományok még most is kísértenek (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) a katonai körökben úgy, mint az udvari körökben, tehát az elől a lehetőség elől a jövőben sincsen megoltalmazva a magyar nemzet. Nemcsak a magyar korona a maga nemzeti hatalmával, hanem az osztrák császári korona, az osztrák császári hatalommal is reánehezedik erre a nemzetre. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) De eltekintve ettől, egész állami berendezésünk és politikai struktúránk ma már oda fejlesztetett a közelebbi 35 esztendő alatt, hogy állandó veszélyeknek vagyunk kitéve a végre-

hajtó hatalom részéről. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Hiszen méltóztassanak meggondolni, hogy olyan szertelen központosítás, mint Magyarországon van, a műveit világnak egyetlenegy országában sincsen, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Méltóztassanak meggondolni, hogy minő magas cenzus alapján állítja a nép össze ezt a képviselőházat. Hiszen ezelőtt 50 és egynéhány esztendővel, 1848-ban, majdnem ugyanannyi választó volt Magyarországon, mint ma, az 50 esztendei fejlesztés után. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Sőt a rendi alkotmány idejében is, a választók száma megközelítette a mai választók számát. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És ezzel egyidőben méltóztassanak fontolóra venni, hogy sehol a művelt világon olyan szertelen, olyan megdöbbentő nagy bürokrácia, mint Magyarországon, nincsen. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Hiszen mikor azt látjuk a statisztikában, hogy a magyar állam szolgálatában, – pedig ide nem tartozik sem a vármegye, sem a város, sem a község, – hogy kizárólag csak az állami kinevezés alapján több, mint száz-ezer ember szolgálja az országot és ennyinek van?: sorsa a végrehajtó hatalom kezében és ha meggondoljuk, t. ház, hogy a törvényhatósági élet, az az önkormányzati erő, amely Magyarországot olyan erőssé és hatalmassá tudta tenni a múlt századok közepén, hogy ez az élet elpárolgott, hogy az önkéntes nemzeti szolgálatok ereje és kötelességérzete mesterségesen, különböző politikai intézkedések által el van zsibbasztva és meg van ölve; (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) és ha meggondoljuk, hogy azon gazdasági rendszer mellett, amelyet a magyar államhatalom folytat, hány százezer ember sorsa van az állami gyárak által, az állami bányák által, a vasúti üzemek által, a mezőgazdasági és erdőgazdasági üzemek által a kormány kezébe letéve...

Visontai Soma: Szubvencionált gyárak!

Bartha Miklós: ... na hát akkor, t. ház, igazán nagy sajnálattal kellett látnunk, hogy még olyan férfiú is, (Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélső baloldalon.) aki ahhoz szoktatott bennünket hosszú politikai pályáján, hogy a magyar nemzet alkotmányos szabadságáért dicső csatákat vívjon a magyar képviselőházban, még az ilyen férfiú is most aggodalmas kazuisztikával keresgéli, hogy miként lehet biztosítani a végrehajtó hatalom integritását, szemben a képviselőház integritásával, (igaz! Úgy van! Élénk tetszés a bal- és a szélső baloldalon.)

Rákosi Viktor: Bizony, így van ez! A régi betyárokból milyen jó pandúrok lettek. (Derűtség a baloldalon.)

Krasznay Ferenc: S azok a legveszedelmesebbek!

Bartha Miklós: T. képviselőház! Úgy hiszem, hogy azt a kérdést, hogy szükség van-e mentelmi jogra, és azt a másik kérdést, hogy miért van szükség mentelmi jogra, valamint azt a harmadik kérdést, hogy ennek a mentelmi jognak nálunk terjedelmesebbnek kell lenni a viszonyok miatt, mint bárhol a világon, eddig eléggé tisztáztam. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Most már tovább mehetünk egy lépéssel. (Halljuk! Halljuk!) Megkérdézhetjük, hogy vajjon a mentelmi jog miként éri el azt a célját, hogy a képviselőház szabadságának biztositéka legyen? Akként, t. ház, a fennálló gyakorlat szerint, és nemcsak az elmélet szerint is, hogy minden egyes előforduló esetet a képviselőház megvizsgál, hogy vajjon illetékes hatóság akar-e eljárni a tagja ellen, és másodsor, hogy vajjon zaklatás esete nem forog-e fenn. De, t. képviselőház, hogy ezt megvizsgálhassa a ház, ahhoz akták szükségesek, (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) akták nélkül ilyen dolgokat megvizsgálni nem lehet, azokat az aktákat pedig nem sült galamb hozza a ház színe elé, hanem az a hatóság, a mely el akar járni valamely képviselő ellen, terjeszti ide az aktákat, három sor írással, a melyben kéri az illető képviselő mentelmi jogának felfüggesztését, (igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Visontai Soma: Nem is tudták, mi a vád!

Beöthy Ákos: Mit szól ehhez az igazságügyminister úr?

Plósz Sándor igazságügyminister: Majd felelek!

Bartha Miklós: Nem tudom, mi kifogása lehet ez ellen bárkinek is, mert hiszen másképp, ha nem így van, ha nem kérik, ha a ház nem vizsgálja meg, akkor preventív jellegét a mentelmi jog egészen elvesztette, akkor ez teljesen illuzórius, akkor a végrehajtó hatalomnak meg van adva a mód arra, hogy állandóan a fenyegetéssel a képviselőháznak szabadságát. (B. Fejérváry Géza honvédelmi minister tagadólag int.) Ne méltóztassék kételyt kifejezni integetésével a t. honvédelmi minister úrnak. (Zaj a szélső baloldalon.) Ő nem hiszi el, a mit mondott, de az ország elhiszi. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ha mentelmi jogunk nem lett volna és előleges vizsgálatra nem lett volna szükség, akkor az imént bukott rendszer alatt az a vasvessző itt fenyegetett volna a házban . . .

Beöthy Ákos: Lesújtott volna!

Bartha Miklós: ... és bizonyára le is sújtott volna!

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: Nem volt az olyan veszedelmes. (Élénk derűtség. Zaj. Elnök csenget.)

Bartha Miklós: De most már (Halljuk! Halljuk!) átérhetek a fenforgó esetnek a megvizsgálására. (Halljuk! Halljuk!) A honvédkerületi parancsnokság becsületbeli eljárást indított egy képviselőtársunk ellen, a nélkül, hogy erre vonatkozólag a ház előleges engedélyét kikérte volna és a honvédelmi minister úr abban a nézetben van, hogy ezt az előleges engedélyt nem is volt szükség kérni. Miért? (Halljuk! Halljuk!) Hallom, azért, mert nem hatóság akart eljárni, hanem becsületbíróság és nem büntető eljárást indítottak, hanem fegyelmi eljárást.

T. ház! Eszembe jut egy spanyol közmondás és amennyiben az triviális, bocsánatot kérek, hogy mégis elmondom. Erre a distincióra el is lehet mondani:

ugyanaz a kutya, csak más nyakravalója van. (Tetszés a szélső baloldalon.)

Nem a katonai becsületbírószágra, vagy parancsnokszágra értem azt, hogy ugyanaz a kutya, csak más nyakkal, hanem arra értem, mintha ez nem volna büntető eljárás és mintha az nem volna hatóság. Hát kérem, az a becsületbizottság vagy bíróság megidézi az embert, megidézi a tanút, kihallgat, vizsgálatot folytat, ítéel, büntet. (Felkiáltások a szélső baloldalon: Súlyosan! Végrehajt!) Hát a hatósági ismérveknek melyik eleme nincs meg ebben a választmányban vagy bizottságban? (Igaz! Úgy van!) De azt mondja a minster úr, gondolom, egy közbeszólásában, hogy az az ezred tisztikarának autonomikusan szervezett becsülete. Erre én azt kérdem, hogy ennek az autonomikus testületnek az ítéletei és határozatai kötelezők-e a véderő összes tisztjeire nézve, azt kérdem másodsor, hogy a legfőbb hadúr ezen becsületbírószágot, mint intézményt, mondjuk mint fegyelmi intézményt, elfogadta, elismerte és helybenhagyta-e?

Ugron Gábor: Ö létesítette, törvényhozás nélkül!

Bartha Miklós: És azt kérdem harmadszor, vajjon a véderő szervezetbe ez a becsületügyi választmány bele van-e illesztve? (Felkiáltások jobbfelől: Igen!) Akkor ne méltóztassék, – mert hiszen katonai részről nem is szokásos – a szavakkal játszani, (Élénk tetszés és helyeslés a szélső baloldalon.) hogy ez csak autonom testület; hiszen az esküdtszék is autonom testülete és szervezete a polgároknak, azért még is főbenjáró, büntetőjogi szolgáltatokat tesz.

Beöthy Ákos: Megsemmisítik esetleg a határozatát!

Bartha Miklós: Senki kétségbe nem vonja annak hatósági jellegét. (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.) Úgy de azt mondják: itt dacára annak, hogy az hatóság, dacára annak, hogy súlyos büntetések mér ki, még sem szükséges az, hogy a ház előleges engedélyét kérje. Hát, t. ház, itt megáll a józan eszem. Mert Magyarországnak vannak királyi bíróságai; ezektől a bíraktól igen magas

képesítést kívánnak meg. Ezek a bírák ismerik a jogot; tudják a törvényt; egy hosszas gyakorlat megedzette őket a tekintetben, hogy bizonyos kérdéseket, a melyek előttük állanak, objektíve ítélhessenek meg; (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) eljárnak a nyilvánosság levegőjében és ellenőrzése alatt; (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) szervezve van a vád és a védelem, tehát minden meg van téve ezen bíróságoknál az iránt, hogy emberileg ne legyenek oltalmazva a tévedésektől és a botlásoktól.

Beöthy Ákos: És hogy az igazság érvényesüljön!

Bartha Miklós: És hogy, igenis, az igazság érvényesüljön! Dacára ennek, egészen jelentéktelen természetű, aprólékos ügyekben, kihágásoknál, párbajvétségeknél, sajtóvétségeknél, a mely ügyek jóformán súlytalan büntetéseket vonnak maguk után, bizalmatlanok vagyunk a magyar királyi bíróságok irányában; nem hisszük, hogy ők pártatlanul járnának el, hanem megköveteljük tőlük, hogy az aktákkal együtt jöjjenek a mi színünk elé, (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) hogy megvizsgálhassuk, vajjon nem akarják-e zaklatni, vagy politikailag üldözni a képviselőt? (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

És ezzel szemben ott van a katonai becsületügyi bíróság, – vagy választmány, vagy bizottság, nem tudom minek hívják; – az nem jogászokból áll, t. miniszter úr...

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Hát csak a jogásznak van esze? (Általános, élénk derűtség. Mozgás a szélső baloldalon.)

Beöthy Ákos: Köszönjön le, miniszter úr! (Mozgás és zaj a bal- és szélső baloldalon. Elnök csenget.)

Endrey Gyula: Az auditorját bántja a miniszter úr! (Zaj. Halljuk! Halljuk!)

Ugron Gábor: A katonának a feje csak arra való, hogy a kravátlíja fel ne csússzék. (Derűtség a bal- és a szélső baloldalon. !Zaj. Az elnök csenget.)

Bartha Miklós: Gondolatomat nem végeztem be,

mert hiszen nemcsak a jogásznak van esze, ámbár arra, hogy ítéljen, büntessen és hogy az igazságot kiderítse, a jogásznak mindenesetre több esze van, mint a katonának.

Plósz Sándor igazságügyminiszter: Hát az esküdt-szék?

Olay Lajos: Az auditor is jogász! (Zaj a szélső baloldalon. Az elnök csenget.)

Bartha Miklós: A katonatiszt, bármilyen kvalifikátus, nem köteles jogot végezni; nem köteles a törvényt tudni, és legnagyobb részük nem is tudja; (Úgy van! a szélső baloldalon.) ezenkívül ad hoc lévén az a katonai bíróság összeállítva, nincsen meg neki az állandó bírói gyakorlata; továbbá el van zárva a nyilvánosság ellenőrzésétől; azután ott nincs szervezve a vád és a védelem ügy, a mint az a polgári bíróságoknál szervezve van, és mégis, nemcsak apró-cseprő ügyekben hoz ítéletet, hanem büntetése egész odáig terjedhet, hogy egy férfi életének egész önértékét és egész integritását semmisítheti meg. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Már most hol van a logika, t. ház, abban, hogy, a míg feltékenyen őrizzük a ház jogait a szakképzett és próbákat kiállott, függetlenségi biztosítókkal ellátott bíróságokkal szemben, addig a katonai becsületbírósággal szemben, a melynek egyáltalán semmiféle bírói kvalifikációja, képesítése nincs, . . (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Beöthy Ákos: Nincs függetlensége!

Bartha Miklós: ... a mely a felebbvalói parancsnak feltétlenül és minden körülmények között, még a becsületügyi eljárásnál is engedelmeskedni tartozik, (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon. Nagy zaj.) a kinek a büntetőjogi fogalmai ott állanak, hogy először minden büntetést, akár igazságos, akár igazságtalan, ki kell állani s meg kell köszönni és csak aztán folyamadhatik és csak azután kereshet jogorvoslást: bocsánatot kérek, ma, a demokrácia idejében, a humanizmus idejében, oly kor-szakban, mikor azt hinné az ember, hogy a logikának és

igazságnak törvényei mégis csak irányadók kell, hogy legyenek, ilyenkor azt mondani, hogy annak a képzett bíróságnak, a mely a függetlenség és a tudomány minden attribútumával van ellátva, annak az eljárásában nem bízhatunk, azt vizsgálat alá kell venni, de a katonai becsületügyi bíróság előtt feltétlenül meg kell hajolni, még csak vizsgálat alá sem vehetni azt, vajjon ez az eljárás milyen természetű? Nem politikai természetű-e? (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Megfontolást kérek az igen t. háztól. Méltóztassék megfontolni, hogy ennek a háznak a hatásköréhez a katonai ügyek is tartoznak, még pedig igen jelentékeny terjedelemben, habár nem. is akkora terjedelemben, mint a hogy mi azt óhajtanok itt ezen az oldalon. De hiszen mégis csak ide tartozik a honvédség a maga egész mivoltában. De a közös hadseregnek is példának okáért az újoncozása, az újoncok megajánlása...

Beöthy Ákos: A szervezet megállapítása!

Bartha Miklós: Már a mi a szervezetet illeti, azt én nem tudom eléggé, azt Beöthy Akos t. barátomnak jobban kell tudnia, de egy paragrafust tudok, a mely fájdalom, úgy szól, hogy a hadsereg vezérlete, vezénylete és szervezete Ő Felségének legfőbb hadúri jogaihoz tartozik.

Beöthy Ákos: A belszervezet igen! De a védrendszer ide tartozik, (Nagy zaj a szélső baloldalon.) Elnök csenget.) és ez a szervezet alapja!

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: Ez nem a védrendszer kérdése, nem arról szól, hogy mennyit szolgáljon az a legény. A védrendszer az egészen más!

Bartha Miklós: Az elszállásolás, reményilem, csak ide tartozik? (Felkiáltások a szélső baloldalon: És a fizetés!)

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: Törvény van elég! (Felkiáltások a szélső baloldalon: De nem tartják meg! Nagy zaj.)

Bartha Miklós: A véderőtörvényt ez a képviselőház és az országgyűlés szavazza meg, vagy módosítja, vagy veti el. Azt akarom különben ebből csak kihozni, hogy számos katonai ügy tartozik a képviselőház elé s a képviselő-

selőház tagjai kötelességszerűen foglalkoznak a katonai ügyekkel is. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Már most a képviselőháznak számos tagja tartalékos tiszt is s mivel általános hadkötelezettség van, ennél fogva remélhető, – én legalább reményelem, óhajtom, – hogy minél több tartalékos tiszt, tehát katonailag is képzett egyén foglaljon helyet a képviselőházban. Már most, t. minister úr, ha ez helyes, én részemről intelligens tartalékos tisztről fel kell, hogy tegyem, hogy az nemcsak a végből szolgál, hogy a felebbvalónak feltétlenül, vakon, elmélgedés nélkül engedelmeskedjék, . . .

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: Addig, a míg szolgál, igen!

Bartha Miklós: Igen, addig kell engedelmeskedni; de ha gondolkozó ember, akkor megnézi azt is, a mit neki nem a felebb való hivatalosan mutatott meg, akkor ő bírálat alá veszi önmagában annak a hadseregnek a harcképességét – s ez szabadságában áll – mert félti a hazáját komoly órák nagy veszélyeitől. Tudjuk, hogy mindnyájunk érdekében áll, hogy a hadsereg harcképes legyen és győzni tudjon. És továbbá bírálat alá veszi annak szervezetét, annak vezérletét és a vezér uraknak tudományát.

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: Azt már nem bírálhatják meg! (Hosszantartó, zajos derűtség. Mozgás a szélső baloldalon. Zaj. Elnök csenget.)

Rákosi Viktor: Csak a felsőbbségnek van esze!

Bartha Miklós: Hiszen arra való, hogy bíráljon, okoskodjék, mérlegeljen és ítéljen . . .

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: És értsen!

Bartha Miklós: Még a harmatcseppet is megnézzük, mérlegbe tesszük, görcső alá tesszük és megvizsgáljuk annak tartalmát, konstrukcióját, vegyelemzését. És egy kis harmatcsepphez mily csekélység a természetben egy osztrák generális! (Egy hang Jobbfelől: Miért beszél osztrák generálisról?) Hogyne bírálhatnók meg tehát az ő tudományát? (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: Nem oly csekélység” az! (Tetszés jobbfelől.)

Bartha Miklós: Megbíráljuk, t. ház, és megbíráljuk a kaszárnyának a levegőjét, szellemét, azokat a titkos büntetéseket, a melyek miatt oly nagy számra szaporodott a statisztikában az öngyilkosok száma.

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: Előterjesztettem a kimutatást! (Felkiáltások a szélső baloldalon: Az még nem elég!)

Bartha Miklós: És miután a katona sem tökéletes ember, hát megnézzük még a visszaéléseket is. És mikor így felszerelve az a tartalékos tiszt eljön ide a házba és a saját temperamentuma szerint egyik élesebben, a másik kevésbé élesen elmondja tapasztalatait, elmondja, ha talán vannak, a visszaéléseket, figyelmezteti a házat arra, hogy nincs minden a maga rendjén, hogy épen a harc-képesség szempontjából szükség van arra, hogy a ház itt bizonyos reformokat hozzon létre.

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: Vannak és voltak mindig olyanok, a kik megtették!

Bartha Miklós: Az igen t. minister úr természetesen azt feleli erre, hogy ha itt e házban mondja el azokat, akkor a hajaszála sem görbül meg. Ámde nincs ezekben még a képviselőnek a kötelessége kimerítve. Sőt ellenkezőleg.

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: Demonstrálni kell! Úgy-e! (Felkiáltások a szélső baloldalon: Azt is kell! Nagy zaj.)

B. Feilitzsch Arthur: Arra nem kapott megbízólevelet sehol! (Zaj.)

Bartha Miklós: Azután a kíméletes argumentáció után, a melyet tölem hallott a t. minister úr, nem helyes a t. minister úrtól, hogy nekem a demonstrációt hozza fel. Nem demonstrálni kell, ámbár a kinek tetszik, azt is megteheti ...

Rákosi Viktor: Joga van hozzá! Sőt kötelessége! (Egy hang jobbfelől: Ez már nem áll!)

Bartha Miklós: ... de feltétlenül szükséges a saját eszméit, ha azokban bízunk, ha azokban a nemzet jövőjét biztosítottnak véli, – s akkor kötelessége – nemcsak itt a házban kifejtetni, hanem kilépni a nép közé, elmondani a népgyűléseken, elmondani a törvényhatósági gyűléseken, elmenni a választókerületekbe és ott programbeszéd vagy beszámoló beszéd alakjában érlelni meg az eszmét és átvinni a nemzet vérkeringésébe a reformokat; mert ez a ház a dolog természete szerint lassabban mozdul sokszor, mint a nép tömegei, ez a ház gyakran csak akkor mozdul meg, a mikor már kívülről jövő megnyilatkozásnak enged. (Élénk tetszés a szélső baloldalon.)

Hiszen, t. ház, hogy nem végződik a képviselő kötelessége itt a házban, azt a minister úr példája is mutatja, mert hiszen gyakran olvasom, hogy elmegy Temesvárra a választókerületébe és bankettekben beszélni szokott. Ezt szabad megtenni.

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: De nem bujtogatok! (Nagy derűtség. Zaj. Elnök csenget. Éljenzés a jobboldalon.)

Pap Zoltán: Nem ön ellen bujtogatnak!

Bartha Miklós: Erre a megjegyzésre (Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélső baloldalon.) egy figyelmeztetés a válaszom, és ez az, hogy az emberiség nagy jóltevői nem azok voltak, a kiknek a mellén kereszt feszült, hanem azok, a kiket keresztre feszítettek. (Taps a bal- és a szélső baloldalon.)

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: Nagy szó, a mely azonban semmit sem mond.

Bartha Miklós: És a fennálló rend hívei és alázatos szolgálói mindazokat a férfiakat a világtörténelem során, a kik az emberiség jóltevői voltak és a haladás útját előkészítették, – ha kellett mint vértanuk is – mind bujtogatóknak mondták.

Pap Zoltán: Az alkotmányos elem mindig bujtogató.

Ugron Gábor: Mit mond Pontius, a császár helytartója?!

Pichler Győző: Wekerle alatt nem demonstrált a minister úr is Khuen-Héderváry ellen?! Az egész szabadelvű párt demonstrált! Kifogták a lovait. (Zaj.)

Elnök: Csendet kérek. Ne tessék a szónokot zavarni!

Bartha Miklós: Igyekeztem keresni az egyetértés fonálának szálaait és talán nem az én hibámból, de a t. honvédelmi minister úr temperamentumos közbeszólásai miatt érzem, hogy e feltett céloom elérése nem egészen sikerült, pedig én nem harcot, nem háborút és nem ellentéteket akartam keresni.

Kubik Béla: De a minister bujtotgat! (Zajos derűltség.)

Bartha Miklós: Keresni kívántam, és, azt hiszem, ke-
restem is, talán meg is találtam azt a szálát, a mely oly határozatra vezetheti a képviselőházat, hogy egyfelől a háznak jogait egész mértékben megoltalmazza, másfelől az az eljárás, a melyet a katonai hatóság indított, a legkisebb mértékben sem hibáztatnék.

Beöthy Ákos: Aranyhidat épít!

Bartha Miklós: Ezt a célt egy határozati javaslattal vélem elérni. (Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélső baloldalon.)

Kérem a t. házat, kegyeskedjék a határozati javaslatot megfontolni és elfogadni, mert a most szőnyegen forgó kérdés eldöntésével precedenst alkotunk. Hiszen az a feltevés, hogy ily természetű ügy már lett volna előttünk, és hogy ilyesmire már volna precedensünk, mindnyájan tudjuk, hogy nem áll meg, mert hiszen azok a tartalékos tisztek, a kik egyszersmind a képviselőház tagjai voltak és akik ellen ez ideig, a megelőző években valamely becsületügyi eljárást indítottak, az esetet nem jelentették be a háznak. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) És a háznak nem is volt alkalma e felett a kérdés felett tanácskozni és határozni. Már pedig precedens kázusnak csak azt szokta az alkotmányjog elismerni, a miben a képviselőház határozatot hozott és a minek egész tárgyalása a képviselőház irományaiban benfoglaltatik.

Mihelyt az irományok valamely esetről nem tanúskodnak, az az eset nem precedens, az az eset ránk nézve csak pletyka.

Felolvasom határozati javaslatomat és kérem újabban is az igen t. házat, kegyeskedjék azt elfogadni. (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon. Olvassa):

»Utasíttatik a honvédelmi minister úr, hogy az illetékes honvédkerületi parancsnokság a Nessi Pál képviselő úr ellen szándékba vett becsületügyi eljárás megindítása előtt a mentelmi jog felfüggesztése iránt a képviselőház-nál a szükséges lépéseket tegye meg.«

Ez nem prejudikál semmiféle felfogásnak, tehát elfogadható. (Élénk helyeslés és taps a szélső baloldalon. A szónokot számosan üdvözlík.)

Nemzeti követelések a hadseregben.

a) 1903. április hó 1-én. b) 1903. dec. hó 19-én, c) 1904. jan. hó 4-én.

1903. április 1.

T. képviselőház! (Halljuk! Halljuk! balfelől.) Úgy, ezen ház tanácskozásainak folyamában, mint a házon kívül is, ezen vita alatt sokszor felmerült az a vád, a kisebbség ellen, hogy saját nézetével és akaratával terrorizálja a többséget és megakadályozza abban, hogy annak alkotmányos akarata érvényesüljön. Mivel én ezt a vádat alkotmányos szempontból rendkívül súlyosnak tartom, ennél fogva a t ház engedelmével, mielőtt a szönyegen lévő javaslat bírálatára térnék át, foglalkozni fogok ezen vádnak természetével és alaposágával. (Halljuk! Halljuk! balfelől.) Mindenekelőtt felteszem azt a kérdést, igaz-e, hogy alkotmányunk visszaállítása óta, sőt még az azt megelőző idő óta, 1865. óta Magyarországon a magyar törvényhozás képviselőházában mindig egy és ugyanazon többség volt? Egyre-másra 37 éve uralkodik tehát egy és ugyanazon többség az országban. Természetes állapot ez? (Egy hang a szélső baloldalon: Dehogy!) A fejlődésnek törvényei szerint nem keletkeztek-e ezen idő alatt új szükségletek, új áramlások az eszmék birodalmában, amelyek meglazíthatták volna, szükségképen megdöntötték volna a többséget és egy új többségnek alakulását hozták volna létre?

És mi hát az oka annak, hogy ez a természetellenes, a fejlődés törvényeivel ellentétes állapot nálunk mégis fennáll? 1865-ben megalakult a többség. Deák-

párt elnevezése alatt, azon program alapján, melyet Deák Ferenc 1861-ben két feliratában fektetett le. Nem szükség a ház előtt mondanom, hogy ez a két felirat különösen a második, amely a megsértett nemzeti érzület súlyos méltóságával védi a tiszta personáluniót (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) és védi azt az álláspontot, hogy Magyarország semmi más országnak alávetve nincs és nem kormányozható más országok módja szerint, hanem csakis saját törvényei által, hogy tehát Magyarország szuverén ország úgy a törvényhozás, mint a belkormányzat terén, – mondom, nem szükség a ház előtt felemlítenem, hogy ez a két felirat úgy tartalmánál, mint formai értékénél fogva a világ politikai és közjogi irodalmának legeslegelső rangú remekei közé tartozik. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) A nemzet magáévá tette e két feliratnak, azt lehet mondani, minden betűjét A 65-iki választások ezen két feliratban lefektetett program alapján történtek meg és a legtöbb választókerületben elég volt annyit mondani a jelöltnek, hogy Deák Ferenc álláspontját fogadom el, vagy annyit, hogy Deák Ferenc politikáját követem, hogy megválasztassék.

Így alakult meg a ház. Azonban ma még a história szemüvegén át nézve, teljes objektivitással és igazságérzettel kell bevallani, hogy a ház által létrehozott alkotások és a többség által elfogadott programpontok között igen nagy hézag keletkezett. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

A két feliratban hangsúlyozott jogfolytonosság elvét a Deák-párt keresztülvitte, azt lehet mondani, minden bírálaton felül álló öntudatossággal és bölcsességgel. Mindaddig nem lépett az új alkotás terére, amíg a korona el nem ismerte a 48-iki törvényeknek érvényességét, itt tehát nem kifogásolható semmi. Azonban a perszónalunió tekintetében már ingadozó álláspontot foglalt el az országgyűlés többsége; abban a tekintetben pedig, hogy Magyarország szuverén állam, amely semmi

más államnak, vagy tartománynak alárendelve nincs, és amelyre semmiféle idegen kormányzási és törvényhozási intézkedések befolyást nem gyakorolhatnak, ennél a két pontnál már nemcsak ingadozott az országgyűlés többsége, hanem ellentétben az 1861-iki két feliratban foglalt eszmékkel és igazságokkal (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) felállították a delegációk intézményét és a közös kormányzésekét és mindkettővel a magyar állam törvényhozási és kormányzási szuverenitásán jelentékeny csorbát ütöttek. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Azt mondani tehát, hogy a kiegyezést egy szabad választás alapján alakult törvényhozás fogadta el, nem egészen helyes dolog, mert a választás ugyan szabad volt, a választásnál hirdetett program azonban és a törvényhozás termében létrejött alkotás közt egyfelől hézag, másfelől ellentét támadt. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) A nemzetet arról, vajjon ezt az új alakulást, mondjuk kiegyezést elfogadja-e? meg nem kérdezték.

Életrevaló, történelemben élő, öncélú hivatásokat követő nemzet ily természetű kiegyezést önként, szabad akaratból nem befolyásolt, választások útján nem is fogadhatott el. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Mert hiszen e kiegyezés filozófiája mégis csak az, hogy két állam szövetkezik egymással életre-halálra és amíg egyensúlyban van köztük ez a szövetség, addig a döntés joga a legtöbb fontos esetben mindig a személyes uralomtól jön. Ha pedig nincs egyensúly a két hatalom közt, ha az egyik akár gazdagsága, akár ügyessége, akár intelligenciája folytán, akár pedig leginkább annál fogva, mert a legfőbb döntő hatalom köreihez közel férközött, ha mondom, ekként túlsúlyra jut az egyik fél, természetesen elnyomja a másikat és mind gazdaságilag kiszákmányolni, mind jogaitól megfosztani igyekszik. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Következett azonban, t. ház, az 1869-iki választás, amelyről szintén be kell ismernünk, hogy tiszta és sza-

bad választás volt és minthogy az 1867-iki kiegyezés után következett, ennél fogva könnyen mondható, hogy az 1869-iki választás az 1867-ben létrejött kiegyezést igazolta.

De aki így ítél, felületesen ítél. Nem veszi tekintetbe a körülményeket. Melyek azok? A nemzet 1869-ben a kiegyezés mézesheteit élte. Hozzájutott a hön óhajtott parlamentáris rendszerhez és a felelős kormányzási rendszerhez. Úgy nézett ki, hogy saját sorsának ura lett. Be kellett rendezni az egész állami életet, be kellett állítani a ministeriumokat egyénekké, átvettük a kincstári bányákat, a posta- és távírdakezelést, az alapítványi bírtokok kezelését. A személyes elhelyezkedésnek egy ropant tág tere nyílt meg, ezer, tízezer, sok tízezer ember kapott jó és biztos elhelyezést ezen átalakulás következtében. Kaptak pedig leginkább azok, akik a megelőző választásokat befolyásolni tudták, vagyis az intelligencia.

Nem is lehet elégedetlenség akkor egy kis országban, mikor tízezer, meg tízezer ember jut olyan álláshoz, amelyhez jutni addig nem remélt, melyből a rendszernél fogva addig ki volt zárva. Ez olyan körülmény, t. ház, ami a közelégedettséget legalább is annyira mindig fokozza, hogy ne az ellenzék jusson a választás alkalmával többségre. Ehhez járult – és erre nagy súlyt fektetek – az, hogy hazánk vezérletét egy lángeszű férfiú tartotta kezében, aki kitűnt ötleteivel, nagy eszével és azon múltjával, hogy akkor, mikor nagy elhatározások küszöbén állott az országban minden egyes ember, mert élet-halálharcot folytatott a nemzet, szemben az osztrák és később az orosz hatalommal, jakkor ez a férfiú úgy viselte magát, hogy a hatalom a képét akasztófára, arra a fára függesztette, amelyet a nemzeti kegyelet azóta a maga oltári szentségei közé emelt, (igaz! Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Egy ilyen múltú, lángeszű férfiú vezérelte az országot és tudott az ország érzületeivel akként bánni, hogy a koro-

nát rábírtá arra, hogy a koronázási ajándékot a rokkant honvédeknek adja át, tehát azoknak, akikkel szemben egy időben a korona viselője élet-halálharcot folytatott és akiktől olykor bizony vereségeket is szenvedett. Rábírtá továbbá a koronát arra, hogy a hön óhajtott magyar honvédség intézménye felállíttassék. Ezenkívül a magyar nemzet állami súlyának és nemzeti ambícióinak megfelelő hatalmat tudott gyakorolni kifelé is. Így igen jól tudjuk, hogy Ausztriában a föderatív törekvéseket megakadályozta. Azonkívül jelentékeny alkotásai is voltak, így felemlítem a nemzeti egység szempontjából rendkívül fontos zsidó-emancipációt, felemlítem 1868-ból az u. n. garanciális törvényt, amely a protestánsoknak egy rendkívül régi sebet gyógyította be és azt hittük legalább, hogy ezekkel sok visszaélésnek az erősebb egyház részéről veszik ki a méregfogait. Egyszóval abban az időben ezrek, tízezrek nyertek elhelyezést, egyéni vágyuk és érdekek kielégítést, másfelől alkotásokat is tudott felmutatni nemzeti szempontból e kor vezére, gróf Andrassy Gyula. Ez a két körülmény működött közre, hogy a 69-iki Deák-párt megkapta a maga többségét még a választások után is. Ebből azt következtetni épen ezen körülmények latbavetésével, melyeket elmondottam, mintha a 69-iki szabad választás a kiegyezést igazolta volna, igazságosan nem lehet. Nem volt ez egyéb, mint az általánosan ismert Ézsau-féle regének megismétlése, aki tudvalevőleg egy tál lencséért apai örökségét odaadta. (Helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)

Az 1869-iki választás után egészen 1901-ig szabad választása a magyar nemzetnek nem volt. A korrupció és az erőszak az 1872-iki választások alkalmával megkezdődött. Arról beszélni tehát, hogy az azután keletkezett többségek a nemzeti akaratnak lettek volna kifolyásai, nem lehet és igazságosan nem is szabad. (Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.) Az országot a rendszer egyszerűen felosztotta budget-evökre és adófizetőkre. (Tetszés a bal- és szélső baloldalon.) Az adófizetők tartó-

gattak egy papírrongyot a kezükben, melyre fel volt írva az alkotmányos szabadságnak joga; ezzel szemben a hatalom ráütött a zsebére, ráütött a fegyverére, ráütött arra a közigazgatásra, amely egész mértékben tisztán abból a célból szerveztetett Magyarországon, hogy kortes-szolgálatot tegyen (Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.) és elnyomta a kisebbség összes igazságát. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) A hatalom hivatkozott a maga vásárló képességére a választások alkalmával, ezen vásárlóképességnek segítségére ment a csendőr, segítségére ment a fegyverkezett pénzügyőr, segítségére ment minden elképzelhető hivatal, amely a perifériákon el van helyezve és segítségére ment, ha szükséges volt, a katonaság és volt olyan választás, hol ártatlanul ép annyi embert lőttek le az ellenzék sorai-ból, ahányból kitelt volna az ellenzék többsége. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)

így alakulva meg ez a többség, természetes, hogy alkotmányos és morális tényezők nem is éltek az ő lelkében. Az országot meghódította pénzzel és erőszakkal, övé tehát az ország, ez volt a többség pszichológiája. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Az országot majorsági birtokának nézte, amely arra való, hogy ő többség legyen, hogy ő éljen, hogy ő kiéljen, hogy némelyek gyorsan gazdagodjanak... (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)

Rakovszky István: Igaz, úgy van! Ez a legsötétebb szennyfoltja!

Bartha Miklós: ... és gyümölcsöző gazdasági tevékenységet folytassanak az alkotmányos princípiumok dacára és ellenére. A többség összecserélte magát az országgal. Emlékeztetem a t. házat, a nemrég történt Tisza-lex-re. Mi volt az, mikor a többség visszavonult a maga klubjába és azt a határozatot hozta, hogy ő majd felhatalmazást ad a kormánynak arra, hogy adót szedjen, hogy újoncozzon, hogy költségvetés nélkül kormányozzon ...

Lengyel Zoltán: Ez a konvent!

Bartha Miklós: ... hogy a törvénytelenül beszedett adót elkölthesse. Mi volt ez, pszichológiailag tekintve, mi volt ez egyéb, mint az a Caesaren-Wahnsinn – nem jut eszembe hirtelen egy magyar kifejezés, – mely e hosszas uralom alatt a többséget elbetegítette, amely a többséggel azt hitette el, hogy neki minden szabad, hogy az ő hatalmának, uralmának és tevékenységének nincsenek alkotmányos korlátai.

Bármily tűrhetetlennek tetszik ez a helyzet, t. ház, még tűrhetlenebbé vált azáltal, hogy 1872. óta ez a hatalmas, mondjuk, mindenható többség nem a maga erejéből, nem a maga népszerűségével, nem a maga politikai erkölcsével jutott ahhoz, hogy többség legyen, hanem a kormány, a hatalom kijelölte a jelölteket, érnjtezett a választókerületekkel; a mindenható és diskkrét hatalommal felruházott főispánnal rendelkezett a belügy-ministerium a jelöltek támogatása végett, (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) ez a mindenható főispán pedig rendelkezett a vármegye összes közegeivel a hivatalos jelölt támogatása céljából. így alakult meg a többség hivatalos hatalommal, hivatalos erőszakkal. Ez a többség tehát nem volt független, ez a többség a kormány akaratától, a kormány szeszélyétől, a kormány jóindulatától és kegyelmétől függött. Az a többség, amelynek az lett volna hivatása, hogy ellenőrizzen és kezdeményezzen, elveszítette úgy ellenőrzési, mint kezdeményezési, mint öncselekvési hajlamait abban a hosszas rabigában, amelybe a kormányhatalom hajtotta.

Bocsánatot kérek, egy ilyen többség ne hivatkozzék arra, hogy alkotmányadta jogánál fogva őt a képviselőházban döntő szerep illeti meg, mert maga a többség egyenes ellentéte az összes alkotmányos princípiumoknak. (Élénk tetszés és helyeslés a néppárton, a szélső baloldalon.)

Úgyde 1901-ben megint szabad választás volt, s ez a többség a szabad választás alapján alakult meg. Ezt

a körülményt még megédesíti az, hogy a többségbe bevonult a politikusoknak egy olyan csapata, akiket sem a közéletben, sem a magánéletben azok a súlyos vádak, amelyeket a többség rendszerével szemben az imént emeltem, nem terhelnek. Ennélfogva ezen bevonulás következtében a többség etikai alapja igen kitágult és megerősödött. Mindez úgy néz ki, hogy ma tehát egy olyan többségünk van, amelynek akarata előtt nyugodtan hajolnak meg úgy a ház, mint az ország.

Itt azonban két dolgot kérek figyelembe venni: az egyik az, hogy bizonyos áramlások, úgy a fizikai, mint az erkölcsi életben, még gátakkal sem hagyják magukat visszaszorítani. És ha el is ismerem, hogy a központi hatalom részéről a választások szabadságának elve tiszteletben tartott, azonban a Curiának ítéletei bizonyítják, hogy választási visszaélés az országban igen sok történt. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Mert a perifériákra a központi hatalomnak az az egészséges és alkotmányos befolyása, hogy nem a hatóságoknak kell vezetni a választásokat és a hatóságnak erőszakot gyakorolni nem szabad, egészen nem hatott el. Ez az egyik megjegyzésem. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

A másik megjegyzésem az, hogy a jelenlegi kormány a választásokat megelőzőleg a közélet szanálására vállalkozott. Ez képezte programját, ezzel a programmal ment a kormány és a szabadelvű párt bele a választásokba; ezt hirdette. Tehát a megváltást hirdette azon rendszerek alól, amelyek alatt oly súlyosan nyögött Magyarországon az alkotmányos élet. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) De nem hirdette azt a miniszterelnök úron kezdve a szabadelvű pártnak egyetlenegy tagja sem, hogy mi pedig megválasztatásunk után két vagy másfél esztendő után azon leszünk, hogy a véradót, vagyis a katonai terheket emeljük; emeljük ezeket a terheket akként, hogy a hadseregben lévő osztrák szellem és német nyelv a maga épségében megmaradjon. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Nem kérdezte meg senki a

választóit, hogy vajjon helyesli-e ezt, vajjon ad-e mandátumot ezen az alapon? (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Pedig, amit nem sejtettem, a kormány tudta, hogy ez majd be fog következni. Báró Kaas Ivor képviselőtársam és barátom leplezte le ezt a dolgot, azon diskrét természetű jegyzőkönyveknek a kivonatával, melyek közül egyikhez-másikhoz ő egy alkalommal hozzájutott. Ebből láttuk meg és győződünk meg arról, hogy már 1898-ban a legfelsőbb katonai és politikai körökben el volt határozva az újonclétszám emelése és el voltak határozva egyéb katonai terhek is. De a kormány hallgatott ezzel a kérdéssel, hallgatott a saját legbensőbb hívei előtt is, és ezek a hivek úgy mentek a választó közönség elé, hogy céljuk az ország közéletének a szanálása, céljuk, hogy a jog, törvény és igazság foganatosíttassék minden téren. És ha így volt ez, dacára, hogy szabad volt a választás, azt kérdem, s az önök méltányosságára hivatkozom ott a túloldalon: szabad-e ennek a többségnek azt mondani, hogy jóformán minden ellenőrzés nélkül, kurtán és furcsán, csak azért, mert többség a többség, minden akarata minden akadály nélkül teljesüljön? (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

És itt felmerül az a kérdés, hogy hát a kisebbségnek volna-e joga ahhoz, hogy az ő akarata teljesüljön? Nem, t. ház. Ezt a jogot én a kisebbségnek nem vindikálom. A kisebbségnek kötelessége az ellenőrzés, a bírálat s a fékezés és lehetőségig megakadályozása mindannak, amit ő hazájára nézve rossznak talál. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) S mit csinál ez a kisebbség? Fékezi a javaslat törvényre emelését, fölvilágosítja az országot az iránt, hogy ezek a javaslatok károsak és veszélyesek. Itt tehát a kisebbség alkotmányos jogokat, alkotmányos kötelességeket teljesít akkor, mikor ezt a vitát folytatja alkotmányos törvények keretében, azzal vádolni tehát a kisebbséget, mintha terrorizálna, mintha saját vélemény-

nyét akarná ráerőszakolni a többségre, nem szabad. (Tetzés a szélső baloldalon.)

És ezzel bevezetem mondani valómat a parlamenti helyzetről és most áttérek magának a javaslatnak bírálataira. (Halljuk! Halljuk!) Teszem ezt három szempontból Vizsgálni fogom, hogy vajjon az újonclétszám emelésére van-e szükség, azután vizsgálni fogom a kérdést az ország teherviselési képességének szempontjából és végre vizsgálni fogom a hadsereg harcképességének szempontjából.

Van-e a létszámemelésre szükség? Én minden megelőző indokolás nélkül kijelentem, hogy a létszámemelésre szükség nincsen, (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) nincsen pedig azért, mert azon világesemények óta, amelyek létrehozták a német egységet, az olasz egységet, a Balkán-államok jelentékeny részének felszabadulását, Európában a népek békét élveznek. A békét hangoztatják úgy katonai körökben, mint politikai körökben. A publicisztikában békét hirdetnek, a külügyek hivatalos tárgyalásainál szintén. Semmi érdekünk nincsen, hogy más országokat vagy népeket megtámadjunk és ki nem mutatható semmiféle érdek, amelynél fogva minket megtámadni akarnának. Tehát sem hódító, sem védő háborúra semmiféle kilátás nincsen. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Békét akarunk és kivált külügyi dolgokban nagyon is szerények vagyunk. Ebben a szerénységünkben már el is veszítettük azon gazdasági és politikai befolyást, amelyet pedig úgy Szerbiával, mint Romániával és Bulgáriával szemben bizony igen nagy érdekünk lett volna megtartani. Szerénységünkben megelégedtünk Kínában is akkora területtel, amekkorára arra sem volna elég, hogy egy héten át a maga ugorkatermelésével Budapest főváros közönségét ellássa; és szerények vagyunk annyira, hogy mikor a múlt év végén, decemberben, Románia mindkét törvényhozó kamarája hivatalosan kondoleáló sürgönyöket küldött Ratiu János özvegyének, akkor a mi kormányunk-

nak vagy a mi külügyi hivatalunknak ehhez a sürgönyhöz, ehhez a tényhez egyetlenegy árva szava sem volt. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Románia alsóházában december 6-án Illiescu Konstantin képviselő tett egy indítványt, amelyet Vladescu képviselő pártfogolt és amelyet tapsok között egyhangúlag fogadott el a romániai törvényhozás alsóháza. Ezen egyhangú határozat következtében a képviselőház elnöke: Pherechide, a következő sürgönyt küldötte Bukarestből Ratiu Emilia úrnőnek, a megboldogult Ratiu János özvegyének (Halljuk! Halljuk! Olvassa): »A képviselőház 1902. november 23-án...« – a dátumok között, már t. i. az előbbi dátum és ezen dátum között azért van különbség, mert az othodox egyház számítása más – »... ülésében értesülést nyerve kiváló férje-urának elhunytáról, egyhangúlag megszavazta azt az indítványt, hogy fejezze ki mély gyászának és részvétének érzését, a pótolhatatlan veszteség felett, amely Önt sújtotta. E megbízást mély tisztelettel teljesítem.«

Ugyancsak ebben az időben a szenátusban is indítvány *tételett* az iránt, hogy ilyen vigasztaló sürgönyt küldessék az özvegynek, aminek következtében Aurelian, a szenátus elnöke a következő sürgönyt küldötte (Halljuk! Halljuk! Olvassa): »A szenátus, értesülvén kiváló férjének, a mélyen gyászolt dr. Ratiunak, elhunytáról, felhatalmazott, hogy nevében fejezzem ki részvétét a fájdalmas veszteség felett, amely Önt érte. Midőn e szomorú kötelességet teljesítem, kérem Önt, asszonyom, fogadja egyúttal legőszintébb gyászom kifejezését.«

És ugyanazon a napon romániai lapok, még pedig az idevalók közül a »Tribuna« közölte, és pedig feltűnő helyen, hogy Gradisteanu, a román kultúrliga elnöke – azt hiszem, nem szükséges felemlítenem a t. ház előtt, hogy a román kultúrliga milyen irredentisztikus irányzatot követ Magyarországgal szemben, – elment audienciára a királyhoz, kérvén, hogy a ligát ismerjék el törvényhozásilag erkölcsi és jogi személynek.

Hát, t. ház, abban, hogy dr. Ratiunak, az ügyvédnek, vagy ha jogász volt, a jogásznak, vagy ha festő volt, a festőnek, vagy ha tudós volt, a tudósnak elhunytakor a román kamara kondoleált özvegyének, azon semmi megütközni való nincsen. Hiszen az a kiváltságos helyzet megilleti a nagy tudósokat, a nagy művészeket, s általában véve a nagy embereket, hogy minden nép és minden ország és minden művelt ember tisztelettel hajoljon meg előttük és alkotásaik előtt. De, t. ház, nekünk igen jelentékeny embereink haltak meg a legközelebbi időben. Meghalt Tisza Kálmán, aki mégis a nemzet történelmére és sorsára jelentékeny befolyást gyakorolt, meghalt Szilágyi Dezső, aki mégis az ország közvéleménye előtt tisztelet tárgya volt, meghalt a festők között Munkácsy Mihály, aki mégis csak volt valaki azon a téren, amelyen mozgott, de sem Aurélián, sem Gradisteánu, sem a második, sem a harmadik nem kondoleált Ratiu Jánosnak halála alkalmából azonban kondoleáltak”

Hát ki volt ő? Feje és elnöke volt annak a román komiténak, amely Erdélyben szervezkedett, de az erdélyi részekben innen is kiterjesztve működését arra törekedett, hogy Magyarország állami, politikai és nemzeti egységét feldarabolja. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Egyelőre csak azt követelte, hogy Erdély elszakíttassék az anyaország kebeléből, azonban ismeretese azok a mappák, amelyek úgy Erdély, mint az anyaországnak jelentékeny részét, körülbelül a Tiszáig, nagy előszeretettel csatolják a leendő nagy román birodalomhoz. Hát ez a Ratiu igen közönséges, kalandor politikus volt, vagy politikai kalandor, aki a nemzetnek, az országnak, a hazának és alkotmányának nagy érdekeit egy utópisztikus fajpolitikának kívánta feláldozni. Az a Ratiu lépten-nyomon bele is ütközött a magyar büntetőtörvénykönyvbe; pedig abba nemzetiségi és politikai tekintetben vajmi nehéz beleütközni, még ha akarna is valaki. Az olyan engedékeny, olyan lágy, olyan puha és olyan homályos. De beleütközött abba is. Börtönt is szenvedett.

dett, kegyelmet is kapott, aztán meg újra börtönt szenvedett. Nohát, bocsánatot kérek, mikor ilyen ember hal meg és a szomszéd országnak a kamarái hivatalosan kondoleálnak ezen ember halálának, akkor sem ennek a kormánynak, sem a külügyi kormánynak nem lett volna szabad némán maradnia, szerénykedni és nagyokat nyelni. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Szerények vagyunk, nem követelünk, másoktól tűrünk, békességben élünk, senki sem készül ellenünk, senki ellen nem készülünk mi. Mi következik ebből a hadsereg szempontjából? Következik az, hogy a kormány tegyen javaslatot a ház asztalára a hadsereg létszámának leszállítása iránt. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ez a logika, t. ház. A kormány azonban a logika fonalát nem szereti követni, hanem épen az ellenkezőjét csinálja. Akkor, mikor béke van, mikor nem készülnek ellenünk háborúra, mikor mi nem készülünk senki ellen háborúra, akkor a kormány a hadsereg létszámának és a katonai terheknek felemelését kívánja. Hát, t. ház, az európai politika szövetséges politika. Arra van felépítve, hogy van egy hármasszövetség és van egy kettősszövetség. Hivatalosan is hirdetik, hogy sem az egyik szövetségnek, sem a másiknak támadó, háborús és hódító célja nincsen. Sőt legújabban azt is kitalálták, hogy a kettősszövetség nem egyéb, mint' kiegészítő része a hármasszövetségnek, amelynek célja épen az, ami a hármasszövetségé, tehát a béke. Ily körülmények között mégis a hadsereg létszámának felemelését kívánni a képviselőháztól: ez, t. ház, a többségnek azt a döntő szerepét, amely őt rendes alkotmányos formák között megilleti, nagyon elhomályosítja és nagyon ingatagga teszi. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon. Mozdás jobbfelől.) Nem is gondolta meg talán a miniszterelnök úr, hogy mai vehemens felszólalása milyen ingatagga teszi a többség döntő szerepét, (Halljuk! Halljuk!) amidőn ő azon téves állítást oly nagy túzzal és erővel utasította vissza, mint hogyha a katonai terhek emelését ő indítványozta volna.

Széll Kálmán miniszterelnök: Nem ezt mondtam!

Bartha Miklós: Hát, t. miniszterelnök úr, ha ön védi ezen álláspontot, ha szégyenli...

Széll Kálmán miniszterelnök: De hiszen, nem ezt mondtam, nem is szégyenlettem! Csak az ellentétet utasítottam vissza!

Bartha Miklós: Hát hogyha a védekezést látja szükségesnek a miniszterelnök úr...

Széll Kálmán miniszterelnök: Nem védekeztem, csak kimutattam Lengyel Zoltán képviselő úrnak, hogy az az ellentét nem áll, amelyet ő felállított. (Helyeslés jobbfelől. Mozdulás a baloldalon.)

Bartha Miklós: Én részemről, ha nem is indítványozok valamit, de ha azt jónak tartom, és rám fogják, hogy indítványoztam, akkor magamévá teszem azt. (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és a szélső baloldalon.)

Széll Kálmán miniszterelnök: Micsoda ferdítés! Magamévá tettem; védtem is, védem is, de az ellentétet nem engedtem felállítani. (Mozdulás és zaj a szélső baloldalon.)

Bartha Miklós: Ne hevüljön föl a miniszterelnök úr!...

Széll Kálmán miniszterelnök: Nem hevülök fel, de az elcsavarás ellen tiltakozom!

Bartha Miklós: Azt mondanám, hogy a tény maga nem áll így, azonban örülök, hogy rám fogják, mert az csak az én közéleti dicsőségemet fogja emelni. Én így fogom fel a dolgot. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Széll Kálmán miniszterelnök: Egészen mást mondtam! (Egy hang jobbfelől: Csűrés-csavarás! De milyen!)

Bartha Miklós: T. ház! Békében élünk; azonban, ha háborús kilátások volnának is, szerény felfogásom szerint akkor sem volna szükség a létszámemelésre és miután ez az állítás paradoxonnak látszik, igyekezni fogok ezt lehető rövidséggel bebizonyítani.

Az általános védkötelezettség behozatala óta a hadseregek létszáma Európaszerte óriásilag megnövekedett

Irtózatos tömegek állanak a hadügyi kormányok és vezetésük rendelkezése alatt. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Azonban a katonai tudományok szerint a vezérlő képességeknek megvan a maguk határa. Azok, akik ezzel a kérdéssel tüzetesebben foglalkoztak, megállapították, hogy a világ nagy hadvezérei közül sem macedóniai Sándor, sem Julius Caesar, sem Attila, sem Napóleon ötszázezer embert egyszerre a harctérre sohasem dobott, és ennél fogva körülbelül ez a maximális szám, amelylyel a harcmezőn emberi elme operálni képes. I. Napoleon 400,000 emberrel vonult be 1812-ben Oroszországba. A Niement 360.000 emberrel lépte át. Annyira nem volt képes ezt a tömeget helyesen vezetni, hogy vissza a Niemenen csak 8000 emberrel jött. Az 1870-iki háború a nagy létszám tekintetéből is fontos tapasztalásokat nyújt.

A német hadvezetés összesen 500.000 embert mozgósított a harctérre, azonban megközelítőleg sem vittek soha ennyit, mert jól tudjuk, hogy Gravelottenál 187.000 német küzdött 112.000 franciával szemben; Sedannál 154.000 német küzdött 90.000 franciával szemben. Ha így áll ez, s ha igaz az, – amint hogy igaz, – hogy Oroszországnak ma a hadserege 2,500.000 emberből, Németországnak 2,300.000 emberből, Franciaországnak 2,200.000 emberből, Magyarországnak és Ausztriának 1,300.000 emberből és Olaszországnak 800.000 emberből áll, – tisztán a szövetséges államokat láttam szükségesnek venni, – hát akkor szeretnék egyszer alapos érvelést hallani a felől, hogy ilyen tömegeken kívül miért szükséges még a katonai létszámnak emelése? (Halljuk! Halljuk!) Miként fogják ezeket a tömegeket vezetni, felvontatni, élelmezni, harcvonalba állítani, stratégiaiilag elhelyezni? És ehhez járul, t. ház, az, hogy ezek az óriási summák kizárólag a sorhadakra vonatkoznak, de hiszen vannak – tudjuk, – tartalékosok, póttartalékosok, van milícia, van u. n. Reichswehr is, úgy, hogy egy szakíró számítása szerint mindezt összevéve a szövetséges államok

együttvéve 15 millió embert tartanak fegyverben, vagy szólíthatnak fegyverbe. Mit jelent ez? Hiszen csak a dimenzió érdekében mondom, hogy ha ezt az irtózatost tömeget, a maga ágyúival, lovasságával, társzekereivel, szóval az egész hadi felszerelésével együtt egy colonneba állítanók, akkor a colonnenak felvonulása egy bizonyos pont előtt kerek egy esztendeig tartana, és akkor annak a colonnenak a hossza nagyon megközelítené az ekvátor hosszát. Engedelmet kérek, az ilyen nagy tömegek igenis arra való, hogy a saját súlyuk alatt összeroskadjanak, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) de arra, hogy győzzenek, arra, hogy komoly katonai feladatot teljesítsenek, nem való; nem egyéb ez, mint a fejedelmek . . . (Felkiáltások a szélső baloldalon: Parádéja! Hóbortjai!) . . . túlságosan drága parádéja és gyermekjátéka és a fejedelmek félelme. (Helyeslés és taps a szélső baloldalon.)

És mégis, ha alaposan képesek volnának kimutatni azt, hogy dacára ezen óriási tömegeknek, szükség van az újonclétszám felemelésére, hát akkor is azt mondom, hogy nincs szükség, mert a hadsereg kebelében ugyananyi fegyvert nem viselő, de fegyverképes ember, mint a mennyit a létszámemeléskor kivannak, tényleg megvan azokban az iparosokban, a kiket alkalmaznak, mint a kovácsokat, asztalosokat, szakácsokat, cseléddolgokra stb. Mert utóvégre, hogy a legénység a hazát fegyverrel szolgálja, az nem azt teszi, hogy szabó legyen, szakács legyen és húst vásároljon, hanem azt teszi, hogy életét, vérért áldozza a közügyért és a hazáért. A tiszti legénység nagyszámú. Azt mondják, hogy a tiszt nem lehet el inas nélkül. Bocsánatot kérek, én úgy tudom, hogy a katonatisztek fizetését fel emelték és hogy általában véve, ha mi az arányokat és viszonyokat tekintjük, sokkal jobb fizetésben részesülnek a katonatisztek, mint az állam egyéb alkalmazottjai és tisztviselői. Hogy ha a járásbírónak vagy a ministeri fogalmazónak, vagy nem tudom, magának a miniszternek nem adunk szolgálókat államilag, teljességgel nem tudom megérteni, hogy miért adjunk a katonatisztnak, a ki a

maga dolgát nem tudja elvégezni. Hiszen lehetetlen, hogy egy fiatal 19-20-21 éves hadnagy el ne végezhesse a dolgát, hogy ne kefélhesse ki a kabátját; de ha nem teheti, akkor, engedelmet kérek, az állam nem adhat neki cselédet. Én abban látom a visszaélést, hogy a törvényhozás arra hatalmazza fel a kormányt, hogy újoncokat sorozzon; mi megszavazzuk abban a reményben és hitben, hogy a nemzet fiai elmennek szolgálni fegyveresen, vitézül és a helyett . . .

Ugron Gábor: Kutyát mosnak!

Bartha Miklós: és a helyett ezen egyéneket, a kik pedig otthon talán olyan állapotban voltak, hogy semmiféle cselédi szolgálatot nem teljesítettek, jómódú gazdembereknek, független polgároknak a gyermekei, mivel ügyesebbek és iskolázottabbak, a tiszt úr kiválasztja, hogy fésüljenek neki kutyát, vagy dajkálják a gyermeket. Tudom, hogy nem volna szabad tennie, de elnézik, hogy ilyen, vagy konyhai, vagy más efféle szolgálatot teljesítenek. Tessék ezeket egyszerűen fegyverbe szólítani és akkor az újonclétszámemelésre nincs szükség, mert ez a hiány a mostani létszámban meglesz. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Azt a megjegyzést hallottam, hogy háborúban talán szükség van a tiszt szolgára. Háborúban? Hát a háborúban szükséges vikszozni cipőt és takarítani a pelyhet a kabátról?

Lengyel Zoltán: Szerelmes levelet továbbítani! (Derültség a szélső baloldalon.)

Bartha Miklós: Ismeretes, hogy a bosnyák hadjárat alkalmával Szapáry kommandáns három egész hétig nem váltott fehérneműt, mert nem volt reá alkalma. Ilyen a háború természete. Ott, t. ház, arra, hogy a pomádét odaadja a hadnagy urnák a legény és előkészítse a borotválókészüléket, nem érnek reá; ott a tiszt szolgára még kevésbé van szükség, mint béke idején. (Zaj jobbfelől.)

De, t. képviselőház, ez az ország újabb katonai terheket nem is képes viselni. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Összes intézményeink között a véderő intéz-

menye a legdrágább és annak vesszük a legkevesebb hasznát. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) A véd-erő intézménye immár csak az alkotmányos éra alatt milliárdokba került a nemzetnek. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Nem elégszik meg azzal, hogy egyoldalúlag károsítsa a nemzetet, de két oldalról károsítja. Először a pénzadó révén elszedi a nemzeti munka gyümölcseinek jelentékeny részét, (igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.) másfelől a véradó révén akadályozza a nemzet munkásságát. Ily terhet még más államok is nehezen bírnak el, más államok is, a hol senkinek sem jut eszébe, hogy a nemzeti munkásság erőforrásainak megszilárdítását akadályozza. De nálunk, a hol a mi nagy politikai szerencsétlenségünkre oly szövetségben élünk, a mely minket gazdaságilag állandóan kiaknáz”, a mely nem tűri meg azt, hogy vagyonosodjunk, (Igaz! Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) a mely Magyarországot gazdasági inferioritásra kárhóztatja, (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) arra kárhóztatja, hogy nekünk tetsző, a mi érdekeinknek megfelelő kereskedelmi és vámszövetséget a külfölddel ne köthessünk; arra kárhóztat, hogy a bécsi pénzpiacnak befolyása és nyűge alatt álljunk; arra kárhóztat, hogy kénytelenek vagyunk monopóliumot biztosítani az osztrák iparnak a magyar piacokon; mondom, nálunk, az ily országban még kevésbé lehet a terheket elbírnai, mint a közgazdaságilag független államokban. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Máskép nézne ki a kép, ha a kormány azzal jött volna, hogy abban a nagy küzdelemben, a melyet kiegyezési tárgyalásoknak szokás nevezni, megtettem a szükséges intézkedéseket Magyarország gazdasági függetlenségének berendezésére, ezáltal megnyitottam a jólét útját, felszabadítottam az osztrák ipar irtózatossúlya alól Magyarországot, ezáltal megnyitottam reményét és lehetőségét annak, hogy Magyarország is az ipar fejlesztése által a gazdaságilag emancipált országok sorába fog lépni;

(Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) ha ezzel jött volna a kormány, másképp nézne ki a kép.

Beöthy Ágost: E háznak a képe!

Széll Kálmán miniszterelnök: Ez idő szerint jobb ez, mint a különválás!

Bartha Miklós: De megkötni a kiegyezést . . .

Ugron Gábor: Szerencsétlen kiegyezés!

Bartha Miklós: Megkötni a kiegyezést, a mely az állam gazdasági reménytelenségét jelenti és a továbbfűgést a gazdaságilag vagyonosabb Ausztriától . . .

Széll Kálmán miniszterelnök: Ez idő szerint jobb ez a kiegyezés, mint a szakítás!

Bartha Miklós: Azzal jönni, hogy kilátásunk sem lesz, hogy valaha menekülünk e nyűg alól . . .

Széll Kálmán miniszterelnök: Tíz esztendőre szól.

Bartha Miklós: . . . azzal jönni, hogy a civillistát emeljék fel, (Igaz! Úgy van! Taps a bal- és a szélső baloldalon.) megfosztani tehát a nemzetet attól, hogy gazdasági erőforrásait a maga érdekében kihasználja, (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) ez valóságos istentelenség.

Széll Kálmán miniszterelnök: Nagy frázis!

Pozsgay Miklós: Visszaélés a nemzet jóakarásával!

Bartha Miklós: Magyarország állami adóssága kerek számban körülbelül tízmilliárd korona, és Magyarországon a kommunális és az egyéni adósságok szintén megütik körülbelül a tízmilliárdot. A községek pótagója átlagosan véve változik 30-80% közt, de több község közelíti meg a 80%-ot, mint a 30%-ot, (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) akár hány pedig a 80%-on felül is fizet. Magam is ismerek községet, még várost is, mely 100%-on felül is fizet. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Már most a kormány megfosztja ezt a nemzetet attól, hogy a nemzeti munkásságnak egyik legtermékenyebb ágát, az ipart fejleszthesse; egyoldalúságra kárhoztatja Magyarország gazdasági életét. Honnan izzadja ki a nemzet ennek az irtózatosságnak az évi kamatait?

Hiszen ha az ország gazdasági helyzetére gondolunk, a legsötétebb képek vonulnak el az ember előtt. Hová jutott ez a tejjel-mézszel folyó Kánaán, melyről Beöthy Ákos barátom egyik beszédében helyesen jegyezte meg, hogy ha úgy kormányozhatott volna, mint a hogy 1848-ban a kormányzati rendszer megindult, ma Magyarország egy földi paradicsom volna. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Hová jutott ez a tejjel-mézszel folyó Kánaán, mikor beruházási kölcsönt veszünk fel, és tudjuk, hogy az leginkább azért történik, mert ínségben levő embereknek kell, hogy munkát adjon maga az állam? (Igazi Úgy van! a szélső baloldalon.) És hova jutottunk, mikor tudjuk, hogy a Felföldön tízezeren állandó éhínséget szenvednek évek óta, és mikor a legéletrevalóbb faj Magyarországon, a székelység, a mely sok munkát elbír, szeret dolgozni, roppant kevés igényrel él, a székelység körében is felvetődött immár a székely-kérdés, épúgy, mint a ruthén vidéken a ruthén-kérdés, és a törvényhozáshoz, kormányhoz fordulnak jajgató szóval, hogy Ínséges és nyomorult helyzetükön segítve legyen?

Igaz-e az, hogy a gyárak legnagyobb része hazánkban redukálta az üzemet? Igaz-e az, hogy Budapest városában az építkezés egész mértékben szünetel? (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Igaz-e, hogy a pénzügyekben fel van halmozódva a pénz, de csatornákat nem kap arra, hogy a társadalom a maga munkájával önmagát megtermékenyítse, mert nincsenek vállalatok, nincs hitel? (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Igaz-e az, hogy igen nagymérvű kivándorlás van az országban? Méltóztassék Németországra tekinteni. A kivándorlás óriási mérveket öltött volt Németországban, de 1871 óta, mióta megalakult a német egység; mióta a nép a sorsát a kezébe vette, mióta szárnyakat kapott Németországban a közgazdasági élet, a kivándorlás, azt lehet mondani, egész mértékben megapadt, évről-évre addig fogyott, hogy most már teljesen elfogyottnak tekinthető. Nálunk pedig évről-évre ezekkel fokozódik.

Hogy ez a gazdag föld nem tudja eltartani a maga népét! Ne méltóztassanak azt hinni, hogy ez a kivándorlás csak gazdasági szempontból egy óriási dolog. Elvérés ez, t. ház. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Nem önként megy és nem is kalandvágyból megy el sem a tót, sem a magyar faj innen, ebből a hazából.

Mert ők ezt a földet szeretik, ők ehhez a szent rögöz ragaszkodnak. Sok fájdalmat okoz ez, nagy lelki megrázkódtatásokon mennek keresztül, mielőtt elhatározzák, azt, hogy örökre elhagyják falujokat, hogy ne hallják többet azt a harangszót, mely gyermekkoruktól fogva őket a templomba hívta és mindig édesen szólt hozzájuk; hogy ne játszadozzanak többet a temető falai között, hová a gyásznak annyi szent emléke fűzi őket, hogy felálljanak arról a padkáról, melyen édesanyjuktól, nagyanyjuktól dajkamesét hallgattak az estéli alkonyatban. (Élénk tetszés a bal- és a szélső baloldalon.)

Ez a kérdésnek etikai része, de nem kis része. Emlékekkel távozik el az a szegény ember; sok emlék fűzi őt szülőföldjéhez, családjá köréhez, rokonaihoz, jóbarátaihoz, a templomhoz és az iskolához. Minden kötél szál elszakad és minden szál elszakadásánál egy vérző seb támad az ő lelkében. így mennek el, nem kalandos természetüknél fogva, hanem mennek, mert a szükség, az életfentartás nagy kényszerűsége és ösztöne hajtja őket. (Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és a szélső baloldalon.)

S akkor, mikor ily állapotban van Magyarország közgazdasági szempontból, akkor jön a kormány indokolatlanul azzal, hogy a katonai terheket ismét emeljék, (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) jön a nélkül, hogy meg tudná védelmezni a maga álláspontját, jön csak egyszerűen a nyers többségre hivatkozva, mely szavazni fog, mert annak alkotmányos joga, hogy szavazzon. (Élénk éljenzés és taps a bal- és a szélső baloldalon.) Ezt fogja a történelem jegyezni és a történelem ki fogja mondani azt az igazságot, hogy ez a többség védelmezte ebben a vitában a szavazásnak a jogát, a kisebbség pedig védel-

mezte a nemzetnek jogát. (Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és a szélső baloldalon.)

Elmondtam, hogy az ujonclétszám felemelésére szükség nincs; elmondtam, hogy akkor is, ha szükség volna, nem volna meg a fedezet; elmondtam, hogy több katonai terhet ez az ország elviselni nem képes. Most már néhány szót kívánok szólani a harcképességről. (Felkiáltások a szélső baloldalon: Szünetet kérünk!)

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem!

(Szünet után)

(Az elnöki széket Tallián Béla foglalja el.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom.

Kérem a képviselő urat, méltóztassék beszédét folytatni, (Halljuk!)

Bartha Miklós: T. képviselőház! A mi a magyar hadsereg harcképességét illeti, a törvényhozás részéről e tekintetben a lehető legnagyobb gondatlanság, sőt ennél több, könnyelműség és hazafiatlanság történt. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Mi azonban ezen az oldalon gondoskodni akarunk, a nemzeti erők teljes megfeszítésével is, a magyar hadsereg harcképességéről.

De mielőtt rátérnék arra, hogy mi úton-módon kell a magyar hadsereg harcképességét elérni, bírálat alá veszem, vajjon a mai hadsereg harcképessége kifogástalan-e? (Halljuk! a baloldalon.)

A magyar hadsereg harcképességéhez sokféle tényező szükséges. Kell oda jó vezérlet, jó katona, jó mozgósítási terv, jó élelmezés, jó közszellem és sok minden egyéb.

Uray Imre: Jó generális, jó diplomácia, de egyik sincs!

Bartha Miklós: A hadvezérletnek kvalitásáról nem beszélek, mert ahhoz nem értek. Hogy a katonai anyag a hadseregben igen kiváló, igen megbízható, akár a szellemi, akár a testi képességet és minőséget tekintjük: ez annyira elvitázhatatlan, hogy erről nem szükséges beszélnem. A mi a mozgósítási tervet illeti, az titok. Miként van ez megállapítva, nem tudom. Egyet azonban tudok: hogy

a mi politikánk hadügyi tekintetben kiváltképen a hármasszövetségen nyugszik; tudjuk azt is, hogy keletkezett Európában egy kettős szövetség is.

Ámbár mind a két szövetség a békét hirdeti, mégis, mert szövetkeztek, ebből önként következik, hogy céljuk, legalább végcéljuk, mégis csak a háború. Én egyénileg nem vagyok híve a hármasszövetségnek, de ennél a kérdésnél nem immorálok, mert nem tartozik ide. Általában a szövetséges politikának sem vagyok a híve, mert ez folytonos ingert és provokációt képez a háborúkra és mert a szövetséges politika mindig csorbát ejt az állami szuverenitáson. Azonban bármi legyen is erre vonatkozólag véleményem, tény az, hogy az európai politika, különösen katonai szempontból, e két szövetségen nyugszik. Mi következik ebből? Az, hogy úgy a politika, mint a katonai vezérletnek egy jövő világháború áll a képzeletében és a tervében és ez a jövő világháború dönti majd el Európában a szláv és germán fajok hegemoniáját. Mivel pedig ez így van, ennél fogva a mi hadseregünk szerepe Galiciában fog eldőlni. Ez annyiban függ Össze a mozgósítási terv bírálatával, hogy, katonai szakemberek véleménye szerint, a kik számba veszik a távolságokat, számba veszik a vasutak mennyiségét, a vasúti szolgálat minőségét, számba veszik a határainkon az orosz hadsereg elhelyezését, létszámát és viszonyait, mondom, ezeknek a felfogása szerint ahhoz, hogy mi ebben a nagy világháborúban győzelmet arathassunk, szükséges, hogy a mozgósítási parancs kiadása pillanatától kezdve hét-nyolc nap alatt 14 hadtestünk, mert egyet leszámítok, a délszláv államok feltétlenül szükséges megfőkezésére, felvonuljon Galícia fensíkjára és ott harcképes, ütközetképes állapotban legyen. Mit jelent ez? Csak átlagos számítás szerint jelenti azt, hogy ezen rövid idő alatt fel kell oda vonulni legkevesebb 500.000 embernek, legkevesebb 84.000 lónak, 1800 ágyúnak és a társzekerek, podgyász-szekerek egész nagy halmozásának. Már most kérdés, hogy vasúti vonalaink jelenlegi száma megbírja-e ezt, kérdés, hogy a katonai vasúti

szolgálat úgy van-e berendezve, hogy emberi számítás szerint fennakadás nélkül történhessék ez meg, kérdés, hogy a hadkiegészítő kerületek hálózatának gócpontjai olyan stratégiával vannak-e megállapítva, hogy a mozgósítás megtörténhessék ilyen rövid idő alatt; a hadtestek székhelyei szintén stratégiailag vannak-e megállapítva, vagy pedig csak úgy, mint p. o. Nagyszeben, a hol hadtest székel a nélkül, hogy erre nézve a stratégiai szempont, az élelmezési szempont irányadó volna, hanem kizárólag azért, mert a lakosság osztrák szellemben »gutgesinnt«, (Úgy van! a szélső baloldalon.) és mert a városnak forgalmi viszonyait ez által emelni kívánják. Nem tudom, hogy a harcképesség szempontjából való ilyen természetű katonai visszaélés más hadtest székhelye tekintetében is történik-e, és egyáltalában nem tudok feleletet adni a felvetett kérdésre, csak figyelmébe ajánlom a t. háznak, hogy a mozgósítás sikere, ennél fogva a harcképes állapot, és a győzelem lehetősége nagyon függ a felhozott tényezőtől, ezek tehát nagyon súlyosak. (Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) De ha erre nem is tudok felelni, tudom azt, hogy a harcképességnek egy másik fontos tényezője tekintetében teljesen képtelenségnek és a lehetetlenségnek állapotában vagyunk, és ez az élelmezés kérdése. (Úgy van! a szélső baloldalon.)

Mindnyájan tudjuk, hogy a hadsereg élelmezési rendszere még a hadgyakorlatok alkalmával sem válik be; (Úgy van! a szélső baloldalon.) azt is mindnyájan tudjuk, hogy a boszniai hadjárat alkalmával, a mely pedig egy világháborúhoz képest igazán csak gyermekjáték volt, az élelmezési rendszer teljesen csütörtököt mondott. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Napokon át egész csapatok voltak teljesen élelmiszer nélkül; valóságos éhezési gyakorlatokat, trainingeket kellett, hogy tartsanak, a kórházak megteltek éhftuszos katonákkal stb. A t. ház tagjai közül sokan vettek részt a bosnyák hadjáratban, és saját szomorú tapasztalásukból tudják, hogy az élelmezési rend a hadseregben minden bírálaton alul áll . . .

Beöthy Ákos: Úgy van! Közbotrány!

Bartha Miklós: . . . pedig szintén katonai szakírók-tól tudjuk, hogy p. o. az 1870-iki nagy hadjárat alkalmával a német hadsereg fenomenális győzelmeinek jelentékeny részét a jó élelmezésnek köszönhette. Annak tulajdonították a győzelmeket, hogy az a katona jól volt táplálva, mert az éhes ember nem tud verekedni; (Úgy van! a szélső baloldalon.) az nem tudja kiállani a háborúval járó fáradságokat, az éhes emberben felül kerekedik az állat; (Úgy van! a szélső baloldalon.) az elveszti intelligenciáját; sem parancsolni, sem engedelmeskedni nem tud. Az éhező embereknél a fegyelem megbomlik épen azért, mert már nem emberek azok, hanem nagyobbbrészt állatokká változnak és mert azoknak a gyomor parancsol. Az ilyen hadsereggel, a melynek élelmezési rendje minden kritikán alul áll, győzni nem lehet; legkevésbé lehet nálunk, a hol a hadseregnek nincsen lelke; (Úgy van! a szélső baloldalon.) a mely bizonyos mértékig talán pótolhatná a fizikai erő hiányát. (Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)

A harcképességnek egy másik lényeges feltétele a katonai kiképzés. Hogy túlságosan hosszú ideig a t. ház figyelmével vissza ne éljek, (Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon.) – hiszen majd a záróbeszédem alkalmával lesz módom erre is kiterjeszkedni. (Éljenzés a bal- és a szélsőbaloldalon.) – ez alkalommal a gyalogság kiképzésével fogok foglalkozni, (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.) a mely tudvalevőleg mégis csak főizomzata a hadseregnek, gerince. (Halljuk! Halljuk! balfelől.) Sehoh a világon annyit nem prezentíroznak, mint nálunk! (Derültség.) Ez abban áll, hogy kommandó szóra hirtelen tudja lekapni a válláról a fegyvert és azt a két kezével függőleges helyzetben tartani. Sehoh a világon annyi général de charge-ot nem adnak, mint nálunk, a mi viszont abban áll, hogy az a csapat egyszerre, egy szempillantás alatt tudja elsütni az üres töltényeket. (Halljuk! Halljuk!) Sehoh a világon a bakát a fegyveralkatrészek neveinek

megtanulásával nem kínozzák annyit, mint nálunk. A magyar bakának meg kell tanulni a Stubenschrofot, a Nustiftet, a Stangelschraubot és 50 vagy 60 ilyen hihetetlen, még németül tudó ember előtt is hihetetlen műszót, és ennél a tanulásnál működik, de mindennap, állandóan és kegyetlenül az Einzeln, a Dunkel és a Watsche. Ezt meg kell tanulni. Tehát sehol a világon fegyverrel annyit nem foglalkoznak, mint a mi hadseregünkben. Reggeltől estig fegyverben állanak, az örök éjjel is fegyverben vannak és dacára, hogy mindig fegyverrel foglalkoznak, löni nem tudnak. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)

Erről csak egynéhány szót! Hiszen Szemere Miklós t. képviselőtársam beszédjének egész súlyát erre a kérdésre fektette és annyi sok okos és helyes dolgot mondott, hogy én semmiképp versenyre kelni vele nem akarok és nem tudok. Azonban azt, a mit elmondani akarok, még sem mondotta el. Vannak azok az u. n. lögyakorlatok. Egy baka évenként kap 110 éles töltényt abból a célból, hogy löni tanuljon.

Gromou Dezső: Kevesebbet!

Bartha Miklós: Hiszen annál rosszabb az államtitkár úrra nézve, ez meg az országra nézve rosszabb. (Gromon Dezső államtitkár kézmozdulattal mutatja, hogy nincs reá pénz!) Az pedig egy egész nagy obstrukcionális beszédnek képezhetné tárgyát, hogy miért nincs pénz. Annyi bizonyos, hogy sok pénzt elpocsékolnak a bakkancsok eldobálásával, a csizmafelhúzással, gomboknak levágásával és kicserélésével, meg azzal, hogy kettős gombsor legyen-e a waffenrokkon, vagy csak egyes. Kapitányokat ültettek lóra, kapitányokat szállítottak le a lóról. Ámde nem is tartozik beszédem keretébe a kérdés ezen része, de az én tudomásom szerint abban az időben, a mikor erről egy bizonyos szakkönyvet olvastam 110 éles töltényt kapott a baka abból a célból, hogy azzal egy év alatt tanuljon meg löni. Egy lögyakorlatra tehát kivitt magával 22 éles töltényt.

Ennélfogva matematikailag áll az, hogy öt lögyakorlat tartatik, már pedig nálunk, a hol a kioktatás, kiképzés azon kezdődik, a miről különben később szólni fogok, hogy félelmet verjenek bele az újoncba. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Az az újonc, a ki fegyverrel addig sohasem bánt s meg is van félemlítve, 22 lövéssel, ezt ötszörösen sokszorozva, egy év alatt löni meg nem tanulhat. (Úgy van! a szélsőbaloldalon.) De legalább minimális eredményeket mégis el lehetne ennyivel is érni. Azonban nem érjük el még a minimális eredményeket sem. Miért? A lögyakorlatok rendszere miatt nem érjük el. Mikor ugyanis arra a távoli helyre, a hol rendesen a Schiess-Stätte van, kivonulnak, rövid az idő, hiszen még haza is kell napvilágon jönni, akkor megtörténik a lögyakorlat. Valaki valahol valamikor kitalálta azt, hogy a jobbkar 90 fokú szögben kell elhajolni a törzstől, tehát derékszögű állapotban kell lenni, a mit katonai műnyelven »wagerecht«-nek hívnak. Egy másik kitalálta, hogy mikor a fegyvert kezébe véve a baka odamegy, hogy célbalőjjön, akkor neki egy elegáns »Halbrechtswendungot« kell csinálnia, (Derültség.) mert a lövéshez szükséges az, hogy a jobbkar »wagerecht« állapotban legyen és az egész test elegánsan csinálja meg a »Halbrechtswendung«-ot. (Derültség.) Ha pedig ez a két dolog meg nem történik »Vorschrift« szerint, akkor következik be a »Herstellt« és háromszor, négyszer, ötször »hersteck-irozzák azt a bakát, míg mozdulatai nem elegánsak, mert az elegancia Pompadoure óta nálunk is államfentartási tényező. (Élénk derültség balfelől.) innen van az, hogy a bakának a tor-niszterébe még háború idején is feltétlenül lenni kell porozópálcának, fényező kefének, kézi tükörnek, fogkefének. A mely hadseregnek szisztémája az eleganciára ilyen nagy gondot fordít, az természetesen formális kiképzést nem ad a lényegben és természetes, hogy a lövést, a lőtudományt elhanyagolja. És tényleg el is hanyagolja, mert mi történik? Régi tradíció a hadseregben, hogy az u. n. »Zeiger«, a ki a célpontnál mutat, hogy hova lőttek, leg-

alább is egy körvonallal jobbat mutat, mint a milyen lövés történt. (Egy hang a szélső baloldalon: Egy pohár sörért!) Ez így van és ennek nagy és veszélyes következményei vannak. Az is régi tradíció, hogy az az altiszt, aki meg van bízva a »Schussblatt«-nak vezetésével, szintén egy körvonallal jobbat ír be, mint a mit a »Zeiger« mutatott. Ennélfogva itt egy igen szeretetreméltó kettős könyvvitelt vezetnek, (Derülség.) de a könyvvitelnek mindkét lapja a nemzet, vagyis a hadsereg harcképtelenségét mutatja, (igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) A főemberek, a brigadéros, a divízionárius, nincs rá eset, hogy a lögyakorlaton megjelenjenek, hanem a mikor inspicirungot tartanak, akkor a Hauptmann úrtól elkérik a Schussblattot, ezt megelőzőleg a Hauptmann úr szalad a Lietenant úrhoz és kérdezi tőle: Lieber Kamerad, wie stehen wir am Schussblatt?

A hadnagy megnézi, bevallja, hogy Rückstand van 15-20 lövéssel.

Um Gottes Christi willen, töltsd ki nekem ezeket az ablakokat, mert holnap jön a brigadéros. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És, kérem, kitöltik az ablakokat sans gene. Ez Gang und Gebe, ezt nem tekintik hamisításnak, ez az illető kommandánsnak erkölcsi érzületét egyáltalában nem sérti. Nem is azért hoztam fel, mintha erkölcsi szempontból ezt kifogásolni akarnám, ez rendszer, a rendszer kifolyása, a melynek az a következménye, hogy bakáink lőni nem tudnak, nem tudják tehát azt, a mi a háborúban a legszükségesebb, tehát harcképtelenek. (igazi Úgy van! Mozgás a bal- és a szélső baloldalon.)

Szintén a harcképesség fogalmi körébe tartozik az is, hogy a hadseregben a morális tényezők merőben el vannak hanyagolva. A mi hadseregünkben a legfontosabb törvény a disziplína; ennek minden egyéb érdek alá van rendelve. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) A disziplína nagy érdekei vonulnak keresztül úgy a bűntető jogon, mint a szolgálati szabályokon.

Lengyel Zoltán: Bizalmatlanság mindenkivel szemben!

Bartha Miklós: Legnagyobb vétség a diszciplína el-
leni vétség. A diszciplína megőrli a hadseregben az egyé-
niséget egész mértékben. (Igaz! Úgy van! a bal- és a
szélső baloldalon.)

Egy nagy lelki megrázkódtatáson, nagy belső harcon
megy keresztül minden egyes újonc akkor, a mikor a ka-
szárnya küszöbén átlép, azt kell észrevenni néki, hogy
mindazokból a tulajdonságokból, a melyek az ő személyi
voltának valaha értékesek voltak, neki feltétlenül le kell
mondania. Ebben a küzdelemben az ő magában álló egyé-
niségével szemben áll az egész hadseregnek egész köz-
szelleme és súlya, az alatt neki össze kell roskadnia. De,
hogy ebben a harcban ő legyőzessék és a hadsereg köz-
szelleme felülkerekedjék, egész lelkét befolyásolja és el-
foglalja, őt egyéniségéből kivetkőztesse és géppé dekla-
rálja, ez a természetellenes visszafejlődés nem történhe-
tik másképen, csak úgy, hogy, a mint átlépte a kaszárnya
küszöbét, az első pillanattól fogva a félelmet oltják belé,
félnie és rettegnie kell a káplártól, félnie kell mindentől,
a mit maga körül lát.

A büntetőtörvénykönyv úgy van megállapítva, hogy
akármilyen igazsága legyen, igazi jogorvoslatot nem kap-
hat, mert a felebbezésnek csak akkor van helye, mikor
már a büntetést kiáltotta. Ily körülmények között a ka-
tonát nálunk épen arra tanítják, a mire legkevésbé kel-
lene tanítani, a félelemre és a katonát attól a tulajdon-
ságtól, mellyel győzni lehet, t. i. az egyéni bátorságtól
és az önértéktől rendszeresen megfosztják. (Igaz! Úgy
van! a szélső baloldalon.) Nemcsak béke idején, de há-
ború esetére is megtanítják a mi katonáinkat félni. Mióta
az általános védkötelezettség behozatott és a harcászat
átváltozott a tömegek harcából a rajvonalak harcává, ki-
gondolták azt a nagy bölcseséget, a mely az első pilla-
natra nagyon megkapónak látszik, hogy a katona védekez-
zék egyénileg, használja fel – s erre a legalaposabban
kioktatják – a terepnek minden hullámát, használjon fel
minden barázdát, minden bokrot, minden követ, s ha az

nincsen, akkor vegye elő az ásóját, és maga csináljon egy kis földhányást magának. Mi végből? A végből, hogy odalapuljon, elbújék. Tehát bujkálásra – kérem ennek a pszichológiája fölött gondolkodni – tanítják a katonát még a harcmезőn is, nem arra, hogy halálmegvetéssel szerezzen magának és a nemzetnek a harcmезőn dicsőséget. A félelmet a hadseregben mindenható érzéssé tették, a mely a hadsereg harcképtelenségének egyik jelentékeny oka.

A másik mindenható érzés, a mit az újoncba és a katonába belevernek, az, hogy ő a császárnak a tulajdona. A mint átlépte a kaszárnya küszöbét, egyszerre nem azt a zászlót látja, a mely neki szent és kedves volt a falujában, nem azt a koronát, és nem azt a címet látja, a melyet kegyeletes lelkében őrzött, mint a tisztelet legfőbb tárgyát. Nem hallja a magyar királynak az emlegetését, eltűnik előtte a haza fogalma, a nemzet fogalma, megszakítják lelkében azokat a fonalszálakat, melyek őt falujához, családjához, rokonaihoz, gyermekkori játékheleihez, a munkához, a nemzethez, a búzaérésnek gyönyörűségeihez fűzik, mert élete átalakul, egy új fogalom keletkezik, egy fényes és határtalan és mindenható: a császár fogalma. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) A császáré, a kié az állam, a hatalom, a dicsőség és a dicséret most és mindörökkön örökké Amen; a császáré, a ki központja és végcélja az ő életének; a császáré, a kié a ruha, a melyet az a baka visel, a lakás, a melyben él, az étel, a melyet eszik. Minden, minden beleolvad a császár fogalmába és megelőző fogalmai, lelkének megelőző indulatai rendre-rendre semmivé lesznek. S mi következik ebből, t. ház? Következik egy disharmónia az ő kedélyállapotában. Önkéntelenül kérdi, mi hát az igazság?

Az-e az igazság, a mit nekem a papom, a mit nekem a tanítóm, a mit nekem édes apám, édes anyám elmondottak, vagy az-e az igazság, a mit most mondanak, hogy egy császár létezik, ki mindenható, ki mindenek felett áll, kinek más a címere, mint az országnak, más a zászlója,

mint az országnak, más a nyelve, mint az országnak, más az érdeke, mint az országnak, vagy pedig az az igazság, a mit eddig tanultam, hogy tiszteljem az alkotmányt, szeressem a nemzetet, ragaszkodjam a haza földjéhez? Melyik hát az igazság? És ebben a lelki disharmoniában bekövetkezik az ő lelkében az erkölcsi nihilizmus, mert a régi ideálokat összetépték, elszaggatták, az új ideál épen idegenszerűségénél fogva nem tudott lelkében megfogamzani. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Megszűnnek a régi nagy ideálok, újak nincsenek, ennek következtében nem is harcképes a katona. (Helyeslés a bal- és szélső-baloldalon.)

A harmadik érzés, a mit belevernek a magyar fiúba, mikor átlépi a kaszárnya küszöbét, az a német nyelv többsége saját anyanyelve felett. (Halljuk! Halljuk!)

Én figyelmeztetem a szavazásra vágyó t. többséget, hogy e kornak legnagyobb mozgató eszméje a nemzeti eszme. Ennek az ereje és hatalma hozta létre azt a világtörténelmi átalakulást, melynél fogva Németország egységessé lett, ez az eszme hozta létre az olasz egységet, ez az eszme ott, hol egészséges állapotok vannak, a nagyságnak, az erőnek biztos kútforrása. Ott, hol olyan beteg állapotok vannak, mint Ausztriában, kútforrása a bomladozásnak, az elzüllésnek. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)

Akár úgy működik ez az eszme, mint megtermékenyítő gondolat, akár úgy, mint bomlasztó elem, mindenképen a mai nemzedéket a nemzeti eszme vezérli. És a mi hadvezetőségünk, mintha nem e föld szülöttje volna, mintha az emberiség civilizációjának minden nagy értéke és tapasztalása, nyomtalanul tűnt volna el feje felett, a hadvezetőség a nemzeti eszmét nem veszi számba. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Nemcsak, hogy nem veszi számba, de egyenesen lábbal tiporja, (Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.) mikor a magyar hadseregben német vezénnyelvet, német szolgálati nyelvet honosít meg és tart fenn. Én megengedem és látjuk

is, hogy ily felfogás mellett is tengődhetik a hadsereg béke idején, miként a növény a pincében eltengődhetik valahogy, bár színtelen és csenevész állapotban, napsugár nélkül. De ahogy a mérkőzésnek nagy órája elkövetkezik, akkor fogja a hadvezetőség szomorúan tapasztalni, – és szomorúságában, fájdalom, nekünk is osztoznunk kell, – hogy a nemzeti eszmét, mint a győzelemnek egyik legfőbb biztosítékát, kiirtották a hadseregből; nem fontolták meg, hogy a német nyelv mellett bizalom és ragaszkodás a tiszték és a legénység között nem keletkezhetik, mert – a mint Putnoky barátom az előbb helyesen mondta – nem értik meg egymást; s ha nem keletkezik bizalom, s ha az a magyar fiú azt látja, hogy az a tiszt németül, jtehát idegen nyelven beszél s ehhez hozzájárul az^ hogy a zászló is, a melyre őt kényszerűségből feleskették, a címer is idegen, a melyet a sapkáján és a hasán visel, ha mindezt látja, nem önkéntelenül fogamzik-e meg benne az a gyanú, hogy az az érdek is idegen, a melyért neki harcolnia kell? (Élénk tetszés és taps a szélső baloldalon.)

A mi szerencsétlen hadvezetőségünk és hadügyi kormányunk nem veszi számításba azt, hogy az általános védkötelezettségnek konzekvenciái vannak. Az általános védkötelezettség által új elemek jöttek a hadseregbe, s mivel ugyanazon idő óta általános iskolakötelezettség is létezik, ennél fogva ezek az új elemek bevitték a hadseregbe egész tömegekben a maguk nemzeti egyéniségét. (Úgy van! a szélső baloldalon.) Már most, t. ház, tapasztalunk kell, hogy ez a nemzeti egyéniség ott nem érvényesülhet, nem azért, mert a hadseregben nem szabad politizálni, mert hiszen józaneszű ember nem is kíván ott politikát.

Beöthy Ákos: Pártpolitikát nem, de nemzeti állampolitikát!

Bartha Miklós: Nem érvényesül a nemzeti eszme azért, mert az osztrák eszme és rendszer érvényesül. (Úgy van! a szélső baloldalon.) S már most jön a rajvonal, az előőrsi szolgálat, a járőri szolgálat, a hol, mint tudjuk, jóformán minden egyes ember magára van hagyatva, saját

magának kell gondolkoznia, önfegyelmet kell, hogy gyakoroljon, önként kell, hogy felébredjenek az ő kötelességérzései; át kell, hogy hatva legyen attól, hogy ő egyénileg is fontos alkatrésze annak a nagy köznek, a melynek győzelmétől függ a nemzet jövőbeli sorsa. Ebben a harcászati modorban úgyszólván atomizálva van a hadsereg. Minden egyes atomnak rendkívül fontos szerep jut. S akkor, ha az őrző jelentést akar tenni arról, a mit tapasztalt, azt veszi észre, hogy az ő jelentését és megfigyelését a tiszt úr nem értheti meg, s az a rajvonalba működő baka meg azt látja, hogy idegen zászló lobog felette, idegen nyelven beszélnek hozzá s ennél fogva a helyett, hogy az a mindenható kötelességérzet ébredne fel benne, hogy ő használjon a köznek, eltelik keserűséggel, eltelik gyűlölettel a rendszer iránt, megtorló érzések keletkeznek benne, s bármilyen vitéz egyénileg, rosszul fog harcolni. (Élénk tetszés a szélső baloldalon.)

Pap Zoltán: Azért verik meg mindig az osztrák ármádiát!

Bartha Miklós: Ha a nemzeti érzés nem volna onnan mesterségesen és erőszakkal kitolva, akkor neki azok a hagyományok jutnának eszébe, a melyeket az iskolában és a falun tanult és akkor felébredne benne a nemzeti becsvágy az iránt, hogy méltó legyen ő is az ősökhez és akkor vitézül harcolna.

De ha mindent megtesz is a hadügyi kormányzat arra, hogy ez a hadsereg harcképtelen legyen, nekünk, a kiknek hazánk van, nem úgy, mint a hadseregnek, nekünk, a kiket történelmi fonálszálak és hagyományok kötnek a múlthoz és ezek megállapítják a jövőbeli iránti kötelességeinket is: (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) nekünk elnézni azt, hogy a magyar hadsereg harcképtelen, nem szabad. (Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.) Nekünk gondoskodnunk kell arról, hogy a magyar hadsereg a magyar korona és a magyar haza szolgálatában harcképesen álljon és előkészületeket tehessen arra a bekövetkezendő nagy világháborúra, a melyre éppen az európai szövetségeknek a

természete is készül, nekünk ebben az óriási-háborúban az a feladatunk, hogy a magyar királyságnak Mohácsnál elvesztett történelmi pozícióját visszazerezzük. (Zajos tettség, helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.) A hadügyi kormányzatnak makacs és elavult felfogása miatt mi a magyar hazát, a magyar nemzetet, a magyar királyságot harc képtelen állapotban nem tűrhetjük tovább, (Úgy van! a szélsőbaloldalon.) és ennél fogva a mi törekvésünk az, hogy a nemzet fiaiban rejlő katonai erények és tulajdonságok a lehető s legnagyobb mértékben fruktifikáltassanak. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Hogy ez megtörténjék, ebből a szempontból bátor vagyok a t. háznak a következő határozati javaslatot elfogadásra ajánlani: (Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)

»Utasítatik a kormány, hogy a harcképesség fokozása érdekében, a dualizmusnak megfelelően, intézkedjék még ezen év folyamán az 1867: XII. t.-c. 11. §-ának életbeléptetése iránt; jelesen intézkedjék, hogy a magyar hadseregben csak magyar honos tisztek alkalmaztassanak, (Helyeslés a szélső baloldalon.) hogy a magyar hadsereg tegyen esküt a magyar alkotmányra, (Zajos helyeslés a szélső baloldalon.) hogy a magyar hadsereg szolgálati és vezényelve magyar legyen, (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) hogy a magyar hadsereg ezredei magyar zászlókkal és magyar címerekkel láttassanak el. (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Egyszersmind elhatározza a ház, hogy a szőnyegen lévő törvényjavaslatot leveszi a napirendről.« (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)

Ebből a határozati javaslatból látható, tisztelt ház, hogy én e pillanatban és ezúttal kivételképen mellőztem az én politikai életemnek állandó aspirációját, az önálló magyar hadsereg felállításának követelését. Beértem határozati javaslatomban azzal, hogy az a törvény, a melyet a miniszterelnök úr is a maga politikai bibliájának mondott nem egyszer, az a törvény, a melynek alapján 30 és egy-néhány esztendő óta Magyarországon kormányoznak és a melynek közjogi intézkedései Magyarországon immár

annyi idő óta mérvadók, – az a törvény végre-valahára életbe léptetessék. (Helyeslés a szélső baloldalon.)

Mit mond az a törvény, t. ház? Azt, hogy Ausztria és Magyarország viszonyában dualizmusnak kell lenni és szintén legelső sorban azt állapítja meg, hogy ennek a dualisztikus viszonynak a paritáson kell alapulnia. Tehát azt mondhatja a törvény, hogy ő Felseje uralkodása alatt létezzék két önálló állam, egyenjogú állam, a mely egymással bizonyos kérdésekben szövetségre lépett. A törvény azt mondja, hogy magyar hadsereg is van. Erről a magyar hadseregről megállapítja, hogy az az összes hadsereg kiegészítő része. Némely pontja a törvénynek nem az »összes« szót használja, hanem az »egész« szót. Egy későbbi törvényünk már sem az »összes«, sem az »egész« szót nem használja, hanem a »közös« szót. Én ebben a pillanatban nem vitatkozom a terminológia felett és a »közös« szót is elfogadom bázisnak. Tehát a törvény értelmében van a két államnak egy közös hadserege, ennek a közös hadseregnek kiegészítő részei vannak. Az egyik kiegészítő része az osztrák hadsereg. A másik kiegészítő része a magyar hadsereg. Ezt másképp megérteni nem lehet, ezt másképp magyarázni, hamisítás nélkül nem szabad. (Élénk helyeslés a néppárton és a szélső baloldalon.) Tehát van két hadsereg; egy osztrák hadsereg, a mely az egésznek kiegészítő része, és egy magyar hadsereg, a mely az egésznek kiegészítő része. Ezt akarta volna Deák Ferenc, ezt akarta volna Andrássy Gyula és mindazon történelmi nagyságok, akikről annyi tisztelettel szoktunk megemlékezni pártkülönbség nélkül? (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) Hiszen ha azt jelentené, hogy egy osztrák hadsereg van, a melynek kiegészítő része a magyar, akkor azok, a kik Magyarország közjogában ezt a nevezetes történelmi átalakulást véghez vitték, ezt nyíltan ki is fejezték volna és nem bujkálhattak volna a között, hogy »összes«, »egész«, és »közös«, (Élénk helyeslés a néppárton és a szélső baloldalon.) hanem megnevezték volna a gyerme-

fcet a maga nevéen, és azt mondották volna, hogy osztrák. (Igaz! Úgy van! a néppárton és a szélső baloldalon.)

De mit jelent, t. ház, a paritás, a mely szintén keresztülvonul ezen az egész közjogi törvényen, ha a magyar hadsereg beosztatott az osztrák hadseregbe? (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És mi a célja annak a delegációnak? Ha így volna a dolog, akkor kár volt küzdeni Schmerling ellen, a februári pátens és az október 20-iki diploma ellen. (Élénk helyeslés a néppárton és a szélső baloldalon.) De a törvényben így van. Két hadsereg van, az egyik kiegészítő része az egésznek és a másik is kiegészítő része az egésznek; (Igaz! Úgy van! a néppárton és a szélső baloldalon.) ebben a két hadseregben az uralkodóra önként, törvényhozásilag áthárított felségjogok – fontosságot tulajdonítok annak, hogy az áthárított (Élénk helyeslés a néppárton és a szélső baloldalon.) mert nem vele született, nem Isten kegyelméből kapott (Élénk helyeslés a szélső baloldalon.) – hanem a nemzet átadta, átruházta reá, saját szuverenitásának és felségjogainak egy bizonyos részét átruházta a koronára,, a királyra. Hát áthárította az 1867:XII. t.-c. 11. §-ában is a két hadsereg vezényletének, vezérletének és belserveszetének egységét felségjog gyanánt a koronára. Melyik koronára? Az osztrák császári koronára? Osztrák császári korona nincs is. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Tehát az osztrák császári hatalomra? Arra hárította volna a törvény? Ahhoz a magyar törvényhozásnak semmi köze nincs.

Áthárította tehát a magyar királyra, áthárította pedig feltételesen, kimondva tisztán, hogy ő Felsege a maga alkotmányos jogaival intézi ezt meg ezt. Tehát »alkotmányos jogaival«. És ha alkotmányos jogokkal intézi, átlépheti-e azokat a határokat, a melyeket a nyelv szempontjából Magyarország alkotmánya megállapított? Átlépheti-e maga a király is, a korona is, azokat a határokat, a melyeket felállítottunk akkor, mikor kimondottuk, hogy a magyar állam nyelve a magyar és midőn a magyar had-

sereg sem egyéb, mint a magyar államnak époly szerve, mint a bíróság, mint a közigazgatás, vagy mondjuk, a parlament, csakhogy persze ennél alsóbbrendű szervezet. Midőn, mondom, az állam szerve a magyar hadsereg is, semminemű jogcíme a koronának arra nem volt, nem lesz és nem lehet, hogy a magyar hadseregre rákényszerítse a német nyelvet és az osztrák szellemet. (Hosszantartó élénk tetszés a szélső baloldalon.) Mikor mi is küzdöttünk és küzdünk a magyar nyelv elidegeníthetetlen jogaiért és a magyar „nemzeti eszméért, akkor mi nemcsak a hazát, nemcsak a nemzetet védelmezzük, hanem akkor mi a magyar koronának csorbíthatatlan szuverenitását is védelmezzük; ennél fogva kérem, kegyeskedjenek határozati javaslatomat elfogadni. (Hosszantartó, élénk éljenzés és taps a bal- és a szélső baloldalon.)

1903. december 19.

T. képviselőház! Ennek a háznak régi, jó és természetes szokása szerint foglalkoznom kellene Polónyi Gézának imént elhangzott beszédével. Megvallom azonban őszintén, hogy én erre merőben képtelen vagyok, mert meglepetésem, hogy Polónyi Géza t. képviselőtársam a kormány által inaugurált politikának oly vehemens alakban kelt védelmére, hogy természetesnek találja a ház, ha zarvarban vagyok és neki tüzetesen válaszolni nem tudok.

Polónyi Géza képviselőtársam beszélt a kritika jogáról is. Azt hiszem tehát, ő másnál is elismeri a bírálat jogát s ha én az ő beszédét, beszédének tendenciáját, és beszédének tartalmát úgy fogom fel, hogy az nem ellenzéki, hanem merőben kormánypárti volt: erre nem lehet Polónyi Géza t. képviselőtársamnak az a válasza, hogy a mit mondott, az való, mert a mit mondott, azt igen könnyű be is bizonyítani. (Halljuk! Halljuk!) Én azonban, a mint mondom, annyira meg vagyok lépetve, hogy erre a bizonyításra, ha megengedi t. képviselőtársam, ezúttal nem terjeszkedem ki.

Polónyi Géza: Akkor ne tessék állítani. (Zaj.)

Bartha Miklós: A ház közhangulatának adtam ezzel kifejezést, hiszen ha nem kormánypárti beszédet tartott volna a képviselő úr, és ha nem lett volna ez szándéka, akkor nem hívta volna fel a túldoldalt arra, hogy mondani fog sok olyan dolgot, a mi az uraknak tetszik, de arra kéri, hogy óvakodjanak és tartózkodjanak a tetszésnyilvánítás-tól. Dacára ezen figyelmeztetésnek, még sem tudták megállani a túldoldalon, hogy tetszésük nyilvánítását ki ne fejezzék. (Felkiáltások a jobboldalon: Mert igazat beszélt!) Ez, gondolom, ha a részletekben nem megyek is bele, elegendő bizonyíték arra, hogy ellenzéki beszédet mondott-e képviselőtársam, vagy kormánypártit?

Polónyi Géza: A Széll Kálmánról irt cikkeket én sohasem tekintetem kormánypárti cikkeknek! (Zaj.)

Bartha Miklós: Nagyon köszönöm! De itt valaki azt jegyezte meg, hogy ő igen. Nem tudom, hogy ki volt és ebben, ha gyanúsítás van, megvetem azt a gyanúsítást. (Mozgás.)

Zboray Miklós: Ők sohasem gyanúsítanak, csak főispánságra aspirálnak!

Bartha Miklós: A mint Polónyi Géza képviselő úr beszédét hallottam, úgy hirtelen és első hallásra három részre tudom azt osztani.

Az egyik rész mentegetőzésből áll. Erre azért nem felelek, mert beszédem folyamán személyekre és pártokra való tekintet nélkül erre vonatkozólag meg fogja találni képviselőtársam válaszat.

A másik rész politikai argumentációkat tartalmazott arra az alagra nézve, hogy vajjon zárt ajtók, a kulisszák mögött magánbeszélgetések alapján mik történtek? Mivel én soha életemben zárt ajtók mögött politikát nem folytattam, hanem azt mindig a nagy nyilvánosság előtt folytattam: ennél fogva én őt erre a térre követni nem tudom, mert én jelen nem voltam és nem tudom, hogy mi történt a kulisszák mögött?

Polónyi Géza: Nem a kulisszák mögött! A házelnöki szobában, az elnökkel való hivatalos beszélgetés közben!

Bartha Miklós: Polónyi Géza képviselő úr beszédének harmadik része a »Magyarország« című hírlap magartartására vonatkozott, a mit föl sem említenék, ha ő jónak nem látta volna jobb tudomása ellenére, az én nevemet, mint főmunkatársnak a nevét, belekeverní. Jobb tudomása ellenére – mondom – mert igen jól tudja, hogy a mióta Kossuth Ferenc pártja, – nem is tudom, hogy minek nevezzem, inert nem szeretnék gyanúsítani, de paktumnak nem nevezhetem, pihenésnek nevezte – gondolom – Lendl Adolf t. barátom, tehát a mióta Kossuth Ferencnek a pártja pihenőre tért, azóta én nem voltam az ország területén és csak tegnapelőtt érkeztem vissza. Nekem tehát abban, hogy a »Magyarország« bizonyos pártokkal és személyekkel szemben minő magatartást tanúsított, abban nekem semminemű részem nincs.

Bartha Ferenc: fiát az abbáziai levelek? (Zaj a bal- és a szélső baloldalon.)

Bartha Miklós: Nem azért mondom ezt, t. ház, mintha, azt hinném, hogy a »Magyarország« eljárása mentegetőzésre szorul, mert hiszen ha arról van szó, hogy a t. urak politikai eljárását szükséges-e, helyes-e kritika tárgyává tenni, hát én azt mondom, hogy szükséges is, helyes is, tettem is, fogom is tenni. De hiszen nem az abbáziai levélről beszélt Polónyi Géza képviselőtársam, hanem oly vádakról, a melyeket ő hitvány rágalmaknak címezett, mint hogy ha ez a párt meg volna vesztegetve, mint hogyha az a párt árulást követett volna el: hát erre vonatkozólag mondom, hogy nekem abban semmi részem nincs, (Felkiáltások a szélső baloldalon: Tudomásul vesszük) s ennél fogva vegye ezt Polónyi Géza képviselőtársam tudomásul..

Polónyi Géza: Helyes, tudomásul veszem!

Bartha Miklós: ... a mint hogy tudta már megelőzőleg.

Polónyi Géza: Csak okot akartam szolgáltatni arra, hogy erről itt nyilatkozzék!

Bartha Miklós: T. képviselőház! Szokásba jött a túloldal részéről azt a küzdelmet, a küzdelemnek azt a nemét és módját, a melyet ez a kis csapat, a melyhez én is tartozom, folytat, a parlamenti életrendszer betegségének, sőt elfajulásának minősíteni. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől). Ez a vád rendkívül súlyos, mert' hiszen Magyarország a maga újjászületését a parlamenti rendszer keretében kereste és találta meg. Ha tehát mi csakugyan ezen rendszer elfajulását okoznók, akkor olyan súlyos felelősség terhelne minket, a melyet sem párt, sem egyes megbírni nem képes.

Én azonban ezt a vádat alaptalannak tartom, és ennél fogva kérem a t. ház engedelmét arra, hogy mielőtt a szőnyegen fekvő tárgyra tüzetesebben áttérnék, kegyeskednék nekem megengedni, hogy épen a parlamenti életrendszer nyilvánulásainak törvényeiből megmagyarázzam elvi fel fogásomat az iránt, hogy mi jelenlegi küzdelmünknek módja és neme, hogy nem ez okozta a parlamenti élet elfajulását.

A parlamentáris rendszernek, hogy úgy mondjam, filozófiája első sorban azt követeli, hogy a képviselőház a nemzet közhangulatának hű tükre legyen. Miként az a pohár víz, a melyet a tengerből merítünk, tartalmazza aránylagosan a tenger vizének sóját, könyét, élenyét, szerves és szervetlen alkatrészeit: akként a képviselőháznak is tartalmaznia kell a nemzet összes rétegeinek vágyát, törekvését, érzületét és érdekeit. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon!) így van-e ez nálunk? Hogy így legyen, arra nézve az első szükség az, hogy a polgárság érzülete a választások alkalmával egész zavartalanul és egész tisztaságában nyilvánulhasson. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)

Már pedig ez a megnyilvánulás nincs biztosítva sem a választási törvény által, sem a választási eljárás által. A törvény által nincs biztosítva, mert a cenzus igen magas, mert nincsenek községenként a választások, mert a választókerületek helytelenül vannak beosztva, és mert a törvény megenged úgynevezett alkotmányos költségeket is,

pl. a fuvarozásnál, az élelmezésnél, a zászlóknál és a jelvényeknél.

De maga az eljárás sem biztosítja a közhangulat igaz képviseletét, mert a választás először is hivatalosan vezetetik, mert a főispánok úgy tekintenek a közfelfogás szerint, hogy azok első sorban arra valók, hogy kormánypárti képviselőket liferáljanak és mert a választások alkalmával a községi, a vármegyei és a pénzügyi tisztviselők kötelességszerűleg szokták mozgósítani a népet a kormánypárti jelöltek számára.

Ilyenformán, t. ház, nem közhangulatot képvisel a képviselőház, hanem annak jelentékeny része a kormány intencióit képviseli. Méltóztassék megfontolni, hogy Magyarországon mintegy száz kerület van olyan, a hol az ellenzék soha jelöltet sem állíthatott, ahol tehát a kormány jelöltjeit személyválogatás nélkül egyhangúlag választják meg, ha annak a jelöltnek nincs is gyökere a kerületben, ha nem is ismerik őt személyesen, sőt ha hírét sem hallották.

Buzáth Ferenc: Ilyen Abrudbánya is!

Rosenberg Gyula: Ez nem igaz!

Förster Ottó: Hát hallották a hírét?

Rosenberg Gyula: Igenis! Haszontalan gyanúsítás!

Elnök: Csendet kérek!

Bartha Miklós: Én megvallom őszintén, hogy nem Rosenberg Gyula t. képviselőtársamra gondoltam akkor...

Rosenberg Gyula: Hiszem is!

Bartha Miklós: ... a mikor ezen általános természetű fejtegetésemet mondtam, s így az az ő éles megjegyzése bizonyos nem is nekem szólt.

Rosenberg Gyula: Nem! Másnak szólt!

Bartha Miklós: Ehhez járul, t. ház, hogy van a házban 40 horvát képviselő, a kik jóformán megbízatászerűleg szavaznak mindig a kormányra; ehhez járul továbbá az a 14-15 száz nemzetiségű képviselő, a kik a maguk faji és helyi érdekeik szerint mindig hajlandók a kormánynyal alkudozásokra lépni. Ez már összesen mintegy 160 képviselő, a kiktől nem mertem mondani, hogy politikailag

függetlenek, de azt mindenesetre mondhatom, hogy a szavazásoknál úgy viselik rendszeresen magukat, – s itt felőlelem fejtegetésemnél az egészet – mintha a kormányoknak privát alkalmazottai volnának.

Ehhez járul már most az is, hogy minden kormány-nak van természetes és legális befolyása az ország közvéleményére, a melyhez, ha hozzávesszük a főispánok útján gyakorolt illegális befolyásokat is, akkor újabb 150 képviselőt tud maga köré gyűjteni minden kormány s így 300-ra megy – átlag véve – azon képviselők száma, a kikre a kormány feltétlenül támaszkodhatik és a kik nem minden alkalommal mutatják azt meg, hogy ők az ország közérdekeit volnának hivatva itt a képviselőházban képviselni.

És e kritika ne essék rosszul a t. többségnek, mert hiszen tudjuk a múltból, hogy a többségek mindenre kaphatók voltak. Ha arról volt szó, hogy a vármegyei intézmény fenntartassék, volt rá többség; ha arról volt szó, hogy csorbittassék, vagy a föld színéről eltöröltessék, erre is meg volt ugyanaz a többség, (Igaz! balfelől.) A többség magát liberálisnak nevezi, isten tudja mi okból, de azért ez a liberális többség minden reakcionárius javaslatra kapható. (Úgy van! a szélső baloldalon.) A többség tagjai Kossuth Lajos halála alkalmával gyászt öltöttek, de azért azelőtt nem régen megszavazták a házban Kossuth Lajosnak hontalanságát. (Úgy van! a szélső baloldalon.) A többség tagjai tíz vagy tizenegyszer utasították vissza Irányi Dánielnek a vallásszabadságra, a kötelező polgári házasságra vonatkozó javaslatát.

B. Kaas Ivor: Nem kötelező, csak polgári házasság!

Bartha Miklós: Tízszer kötelezőt kért, tizenegyszer Apponyi kedvéért elhagyta a »kötelező« szót, de ezt is, azt is a többség mindig visszautasította és ugyanaz a többség később a legnagyobb lelkesedéssel szavazta azt meg. Kritikám tehát nem eshetik önöknek rosszul. Hiszen most ennek a vitának a folyamán is, szavakkal roppant erélyesen utasítja vissza a többség az osztrák beavatkozást, tényleg

azonban illő alázattal tűri ezt a dolgot És ezen vita folyamán nem volt-e hajlandó a többség megszavazni a katonai létszám felemelését? És a mikor nem kellett megszavazni, akkor tapsolt.

Ezen vita folyamán nem három különböző politikai rendszert követett-e a többség? Nem tapsolta-e meg Széll Kálmán politikáját, a mely, mint tudjuk, a passzív rezisztenciával nyert kifejezést? Nem tapsolta-e meg gróf Khuen politikáját, aki némely engedményekkel próbált szerencsét és nem tapsolta-e meg gróf Tisza István politikáját, a ki hirdette az erős kezet; a ki a házszabályokon erőszakosan, félremagyarázások útján keresztülgázolt, a ki parallel üléseket hozott be? És ugyanaz a többség, a mely egész szenvedélyességgel követelte a parallel ülések behozatalát, két nap múlva kitörő örömmel fogadta azt, hogy a parallel ülések meg fognak szünni. (Derűtség. Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)

Mandel Pál: Megegyezés folytán!

Bartha Miklós: Ezek után (méltán kérdezzük, hogy Magyarországon – nemcsak ez a többség, de 20 év óta minden többség – az ország igazi hangulatát képviselte-e és tükrei voltak-e a többségek az ország vágyódásainak, küzdelmeinek és reményeinek, vagy pedig a kormány intencióinak tettek-e eleget? S a midőn ezen kérdést felvetem, akkor jó egy másik kérdés: hogy ki zavarta meg tehát a parlamenti rendszer tekintélyét, ha nem a többség?

Egy másik fontos feltétele a parlamenti életrendszernek, hogy ebben a házban az argumentumok, az okoskodások mérkőzzenek és a mérkőzés eredményeképen leszűrődjék egy igazság, a mely aztán megnyilvánuljon a ház határozataiban és a törvényekben. Így van-e ez nálunk, t. ház? Nem volt-e igaza boldog emlékezetű Péchy Tamás elnökünknek, midőn azt mondta, nem az igazságról van szó, hanem szavazásról. Hiszen itt nincsenek viták, itt nincsenek mérkőzések közöttünk és a szabadelvűek között. Ha nem csalódom, nem is tudok beható vitát a nagy egyházpolitikai vita óta. Hiszen most ebben a jelenleg fen-

forgó kérdésben, a midőn a magyar közjog és a magyar nyelvnek mélyreható kérdése van szóban, kerek egy év alatt a többségből csak gr. Andrássy Gyula, Hieronymi Károly és Dániel Ernő képviselő urak tartottak beszédeket. Megvallom őszintén, hogy másra nem emlékszem, mert tudom, hogy Berzeviczy Albert képviselő úr is fel volt jegyezve, de azt a beszédét nem mondhatta el. Miután egyáltalában beható vitát a nagy közgazdasági, nagy egyházpolitikai és a nagy véderővita óta, tehát egy évtized óta nem értünk meg, ennél fogva igaza volt annak az ellenzéki képviselőnek, a ki Tompát idézve azt mondotta: »Szár az ágon hallgató ajakkal, meddig ültök csüggedt madarak?« így viselte magát a többség és így a parlamenti rendszer második kívánalmának sem tett eleget. (Úgy van! Úgy van! a balfelől és a néppárton.)

Harmadik feltétele annak, hogy egészséges parlamenti életnyilvánulások legyenek, az, hogy a pártok a kormányzatban egymást felváltsák. (Igaz! Úgy van! balfelől és a néppárton.) A talajkimerülés elmélete nemcsak a fizikai, hanem az erkölcsi életnyilvánulásokra nézve is igazság. A biológia törvényei szerint minden szervezet elveszti produkcionális képességét, ha túlságosan ki van aknázva. Ép ezért a parlamenti rendszer akként igyekezett ezen a bajon segíteni, hogy behozta a maga kebelében a pártok váltógazdaságát. A míg az egyik párt cselekszik a kormányon, addig a másik párt ellenőriz és viszont. De az örökös ellenőrzésben és negációban minden párt megsavanyodik és az örökös cselekvésben viszont minden párt kimerül. Hogy tehát úgy a megsavanyodástól, mint a kimerüléstől meg legyen óva a parlament, szükséges, hogy a mikor az egyik párt a cselekvésben kimerült, átmenjen az ellenőrzés terére és ott felfrissüljön. Ennek a parlamenti váltógazdaságnak megvan az a jó oldala, hogy az ország javára minden tehetség kivétel nélkül kiaknázható, megvan az a másik jó oldala is, hogy a vita nem fajul el. Tisztes korlátokat állít ez a rendszer minden párt elé, mert a szerencse forgandó: ma nekem, holnap neked; a

többség is tudja, hogy neki erőszakoskodni nem szabad és a kisebbség tudja, hogy neki mérgezett fegyverekkel harcolni nem szabad, mert eljön a leszámolás órája akkor, a mikor a két párt felváltja egymást. Hát nálunk, t. ház, parlamenti váltógazdaság nincsen.

Nálunk úgy néz ki a helyzet, hogy a többség, mely állandóvá lett, immár 35 esztendő óta kisajátította magának az országot, a melylyel tetszése szerint rendelkezik. (Úgy van! balfelől.) Úgy fogják fel a dolgot, hogy a kormányelnök ennek az országnak jogos tulajdonosa és tulajdonának hatáskörében azt cselekedheti, a mit épen akar. Alig hogy egy kormányelnököt nálunk kineveznek, lehozza Bécsből programját, elhozza Bécsből azokat a hirecskéket, a melyeket úgy az udvari előszobákban, ácsorgás közben meghallott arról, hogy vajjon mibe egyezik bele a császár és mibe nem egyezik bele, hazajön és megkezdi a parlamenti berendezkedést. Mindenekelőtt felállít teljesen hamis közjogi tételeket és azokat, akik ezen hamis közjogi tételekkel egyet nem értenek, a pártjából kitessékeli. Azután az elnöki szék felé fordul és azt az elnököt, a ki szigorúan óvakodott, hogy akár egy párt, akár egy kormány alárendelt megbízottjának tekintessék, felcseréli olyan elnökkel, a ki neki jóban és rosszban a híve. Azután észreveszi, hogy a házszabályoknak egyik-másik szakasza akadályul szolgálhat gonosz terveinek kivívásában, ennél fogva egyszerűen keresztülgázol a házszabályokon, azokat eltíporja és így inaugurálja a parlamenti erőszakot.

A berendezkedés itt azonban nem ér véget. Kimegy a kormányzatba, minisztereket, főispánokat, államtitkárokat neveztet ki. Miért? Új elveket hozott talán magával? Más politikai irányt akar követni, mint elődje? Nem! Legelőbb programja szerint nem. És mégis látjuk, hogy Darányinak, Wlassicsnak, báró Wesselényinek, Pukynak és a többieknek menniök kellett. Miért? Talán nem voltak képesek állásuknak megfelelni? Avagy nem tisztelték a törvényt, lábbal tiporták a jogot? Nem hódoltak meg az igazság előtt? Nem! Hanem acél az, hogy a közpálya

terei sógorsággal, komasággal, cimborasággal töltsenek be. Ily eljárásra csak oly kormányférfiú képes, a ki gögijében azt hiszi, hogy ezt az országot és annak kormányzását örökségképen kapta. (Úgy van! balfelől.)

De az ilyen berendezkedés azt hozza magával hogy állandósítja a maga hatalmát. így történt ez az 1875-diki fúzió alkalmával is. Felszínre kerültek a homályból férfiak, a kik inkább voltak hajlandók szolgálni a kormányt, mint a hazát. így aztán keletkezett egy új közigazgatási hálózat, a melyet a kiváltságos és kártékony szarvasbogarak és cserebogarak bármely pillanatban szét tudtak szakítani, de a mely megfogta és halálra kínoztá az apró legyeket, a melyek pedig a természet háztartásában tudjuk, hogy a légtisztító szervezet szerepét viszik. Képviselőt jelölnek, képviselőt választanak, az ellenzékét lebunkózzák a képviselőválasztásnál, a pénznek és a hatalomnak erejét dobják a mérlegbe. Ez az aránytalan küzdelem folyt sokáig Magyarországon. Igen természetes, hogy ennek az aránytalan küzdelemnek nem lehetett az az eredménye, hogy a pártok váltógazdasága létesüljön, mert a kisebbség merőben ki volt zárva abból, hogy valaha többségre jusson. (Igaz! a baloldalon.)

Ennek aztán az az eredménye, t. ház, mindenütt az az eredménye, – hogy nálunk, a hol lazák az erkölcsök, a hol a népnek nincs elegendő mennyiségű kenyérekerelete épen a többség és a kormány politikájá következtében, mert egyoldalú a gazdasági rendszer, mondom, nálunk épen az a következménye ennek az eljárásnak, hogy megszületik a többségi abszolutizmus. A hosszas uralkodás megnöveli a többség tagjainak lelkében az imperatori bacillusokat, (Igaz! a baloldalon.) úgy, hogy a mi képviselőházunk immár régen nem népképviseleti alapon álló tanácskozó testület, (Igaz! a baloldalon.) hanem a többségnek kiváltságos uralma.

Többségi abszolutizmus! Ez, t. ház, minden abszolutizmusnál rosszabb és kártékonyabb. Ez rosszabb a dikaszteriális rendszernél, mert abban alkalma nyílt legalább a

nemzetnek, hogy az országgyűlésen a maga közhangulata számára többséget alkosson. Ez rosszabb a fejedelmek személyes abszolútizmusánál, mert az nyílt és mert többé-kevésbé a fejedelmek mégis csak éreznek bizonyos történelmi felelősséget. De a többségi abszolútizmusért senki sem felelős. Itt rejtve van, leplezve van minden, itt színleget az egész eljárás. Úgy tartható fenn, hogyha előlege- sen az erkölcsöket és a közéletet megmérgezik.

B. Kaas Ivor: Úgy van!

Bartha Miklós: És csak úgy tartható fenn, ha táplálják a heréket a nemzeti szorgalom által összegyűjtött lépes mézből. A parlamenti országlási forma monarchiában a valódi jó, a parlamenti forma elfajulása a többségi abszolútizmus, a legelvetemültebb.

Minden oly intézménynek, a mely szabadságon alapul, megvan az a jó oldala, hogy saját hibájával szemben önmagában bírja a korrektívumot. Az a kérdés, hogy vajjon a parlamenti rendszernek van-e ily korrektívuma? Ha nincs, és ha bekövetkezett a többségi abszolútizmus, akkor azt mondom, hogy az egész parlamenti rendszer egy fabatkát sem ér. (Helyeslés a baloldalon.) Azonban szerencsére bír önmagában korrektívummal.

És itt felhívom az én igen t. képviselőtársamnak, Polónyi Gézának figyelmét. Ez a korrektívum, nézetem szerint abból áll, hogy minden olyan intézkedéssel szemben, amely akár törvénytelenséget, akár visszaélést tartalmaz, a kisebbséget képező ellenzéknek alkalmá és joga van a parlamenti élet összes fegyverzetével ellenállást gyakorolni. Nos hát, ez a kis csoport, amelyhez tartozom, nem tesz egyebet, mint gyakorolja ezt az ellenállást. Küzdünk a nemzetnek nagy és örök jogaiért, különösen a nyelvkérdésben. És kérdem, ki zavarta meg a parlament tekintélyét, ki vitte odáig, hogy elfajulásról is beszélhetünk a parlamenti rendszerre vonatkozólag? Az a kisebbség-e, amely tudatában a jognak küzd azon jog érvényesüléséért és elismeréséért, vagy az a többség, amely, amint kimutattam, a kormány intésére

hatot-vakot, egymással teljesen ellenkező dolgokat mindig hajlandó megszavazni. (Úgy van! balfelől.)

A többség megakadályozza nemzeti nyelvünknek elismerését és érvényesítését. Mit tesz az ellenzék, a kisebbség? Az egy jajkiáltás, amit mi teszünk, 30 év óta tartó megsemmisítése ellen a parlamenti életnek. De van-e hát olyan visszaélés, amely jogot és alkalmat adhatna a kisebbségnek a rendkívüli harc folytatására? Van, mert mindig visszaélés, ha egy élő törvény nincsen végrehajtva. (Úgy van! balfelől.)

Az 1867: XII. törvénycikk 11. §-a megállapítja a magyar hadsereget. Hogy ez a fogalom nem véletlenül jött be a törvénybe, mutatja az, hogy nemcsak a 11., 12., 13., de, ha jól tudom, a 14. §. is szól magyar hadseregről. Tehát lenni kell egy magyar hadseregnek, A törvény azt is megmondja, hogy milyen legyen ez a magyar hadsereg. Mindenekelőtt megállapítja annak nemzeti jellegét, hogy az magyar legyen. Továbbá megállapítja annak helyzetét az egész véderőszervezetben; megmondja, hogy kiegészítő része legyen az összes hadseregnek. Végre megállapítja annak közjogi formációját is, mert kimondja, hogy nem önálló, de azt is kimondja, hogy nincs beolvadva valamely más nagyobb testbe, hanem kiegészítő része az összes hadseregnek.

Ha a törvény ekként jóformán részletesen meghatározza a magyar hadsereget és annak jellegét és ha ez a törvény immár 36 éves, akkor azt kérдем, t. képviselőház, hol van hát a magyar hadsereg? Mutassák meg nekem ott a magyar zászlót, mutassák fel nekem magyar vezényleti és szolgálati nyelvet, mutassák meg nekem magyar tisztikarát. Cáfoljanak meg, tessék előállani és kihirdetni, hogy ennek a hadseregnek, amelyről szó van, igenis van magyar szelleme, van magyar érzülete, van magyar hazafisága. Ilyesmit kimutatni a hadseregről nem lehet; nem lehet pedig azért, mert a törvény nincsen végrehajtva. De mi, t. képviselőház, követeljük ennek a törvénynek a végrehajtását. Mi meg

vagyunk győződve, hogy azok a férfiak, akik ezt a törvényt meghozták, azok nem egy német nyelvű és osztrák szellemű hadseregére gondoltak. Hiszen ebben az esetben egy Deák Ferenc, egy gróf Andrássy Gyula, egy Eötvös József farizeusok lettek volna. De ők nem voltak nemzetámítók, ők érezték magukban a történelmi felelősséget. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ha nekik az lett volna a céljuk, hogy ne magyar hadsereg védelmezze Magyarországot, akkor nem ezt a fogalmat és nem ezt a szót használták volna, hanem egyszerűen odatették volna, hogy Magyarországon sorozott hadcsapatok és így beszéltek volna róluk. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) De mivel a magyar hadsereg szót használták és mivel becsületes emberek voltak, becsületes politikusok és becsületes hazafiak, ennél fogva nem lehet róluk feltenni azt, hogy ők elámitották akkor a nemzetet és kiforgatták volna álutakon a nemzetet a maga régi jogaiból. (Helyeslések a szélső baloldalon.)

Épen azért mi követeljük, ismétlem, a magyar hadsereg felállítását. Követeljük azt a parlamenti eszközök összes fegyverzetével és mikor ezt tesszük, akkor mi a nemzet igaz jogaiért küzdünk és nem mi ejtünk csorbát a parlamentarizmus tekintélyén, hanem azok, akik egy élő, egy 36 év óta fennálló törvény végrehajtását megakadályozzák. (Helyeslések a szélső baloldalon.)

Az 1867: XII. t.-c. 11. §-a ő Felségének alkotmányos jogköréhez utalja a magyar hadsereg vezérletéi, vezényletét és belső szervezetét. E felett a tétel felett újabb időben úgy a pártok között, mint a publicisztikában, sőt még Magyarország és Ausztria között is közjogi vita folyik. Én ebbe a közjogi vitába nem bocsátkozom. Nekem elég annyit tudni, hogy ebben a házban, gondolom, senki sincsen, aki nem azt vallaná, hogy a magyar korona csak annyi joggal bír, amennyit a nemzet a koronára ruházott. És mivel tudom, hogy a magyar nemzet a koronának azt a jogot, hogy a magyar hadsereg német nyelven kommandíroztassék és osztrák zászló alatt

álljon, soha nem adta, ennél fogva bőven elég ez nekem és egyéb törvényes argumentumokra nem szorulok. Ha szorulnék, ott volna 1791-ből az a törvény, amely elrendeli, hogy idegen nyelven Magyarországon kormányozni nem szabad. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ez a törvény eltörölve nincsen, megváltoztatva nincsen, (Helyeslés a szélső baloldalon.) ez a törvény ő Felségét ép úgy kötelezi, mint minket. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) És valóban szükség is volna ő Felségét felvilágosítani arról, hogy nemcsak, hogy jogtalan Ausztriának a kormányzási módszerét, szellemét és német nyelvét Magyarország bármelyik kormányzati ágára reátukmálni, hanem egészen politikátlan is. Hiszen azt a nagy különbséget kell venni, amely Magyarország és Ausztria között fennforog.

Nekünk, t. ház, nyelvünk van, amelyhez ragaszkodunk a vérnek, a szeretetnek, az életnek és halálnak mindenhatóságával. (Helyeslés balfelől.) Ezzel szemben osztrák nyelv nem létezik. Van cseh, szlovén, német, lengyel nyelv, de osztrák nyelvet nem ismerek. Mi úgy a törvényben, mint az életben egységes politikai nemzet vagyunk, amely kialakult vérkötelékeinél fogva sok száz év szenvedései, viszontagságai, reményei és dicsősége közösségében, de osztrák nemzet nem létezik. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Vannak nyelvterületek, népfajok, városok, tartományok, országok, de osztrák nemzet nincsen, kiváltképen nincsen egységes és történelmi felelősséggel bíró osztrák nemzet. Nekünk van virágzó magyar irodalmunk, amely nemzedékről nemzedékre neveli a közpálya férfait, a tudósokat, művészeket és vértanúkat. Osztrák irodalomról, osztrák tudományról, művészetéről az emberiség kultúrája nem tud semmit. És végre is nekünk van történelmi alkotmányunk, amely akár a szent korona elméletét, akár a magyar nemzet fenséges jogait, akár az önkormányzati szervezetek tartalmát tekintve, kiállja a versenyt a világnak bármely alkotmányával. Ez bizonyítja leginkább a magyar nemzet produkcionális

képességét. Ezzel szemben Ausztria hosszas ideig mint privát majorsági birtok létezett, míg a legközelebbi időben uralkodójától ajándékba nem kapott egy papíralkotmányt, azt is a mi kívánságunkra és unszolásunkra. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Nálunk van egy állami öntudat, amely alatt azt értem, hogy nálunk az egyes az öszszesnek, a községnek, vármegyének, törvényhatóságnak, országnak a saját helyi érdekeit nagy és általános érdekek szempontjából mindig hajlandó alárendelni, ellenben Ausztriában nyelvterületek, felekezetek, társadalmi osztályok, tartományok és más különleges helyi érdekek szerint csoportosulnak a pártok és a saját vicinális érdekeit az állam nagy érdekeinek soha semmi körülmények közt feláldozni nem hajlandók. (Igaz! Úgy van balfelől.)

Ezekután, t. ház, méltán kérdezhetjük azt, hogyan jutunk mi ahhoz, hogy egy ilyen Ausztria, mely politikai tekintetben, a nemzet termelő képessége tekintetében oly mélyen alattunk áll, melyről nemcsak az mondatott ki, hogy geográfiai fogalom, hanem az is, hogy pusztán jegyzőkönyvi fogalom, a maga német nyelvét, a maga osztrák szellemét és zászlóját a mi hadseregünkre tukmálni merészeljen? Tántoríthatatlan meggyőződése, hogyha ő Felsége felvilágosíttatik arról a nagy különbségről, amely Ausztria és Magyarország közt van, meg fogja változtatni egész uralkodási rendszerét és meg fogja főleg tiltani azt, hogy a magyar kormányok oly politikával, mint amilyent 30 év óta folytatnak, „a nemzeti megerősödésnek akadályaiul szolgáljanak. Ez annyira józan állítás, hogy felesleges a bizonyítás mellette. Mindazonáltal egypár okot bátorkodom felhozni.

Tudjuk mindnyájan, hogy a Habsburgok politikai rendszerét Magyarország beolvasztási kísérlete képezte századokon át. Ezt a kísérletet, legtöbbször vaskézzel, olykor bársonykézzel gyakorolták. De a magyar nemzet ellenállott, ellenállott a hóhérpallos alatt is, ellenállott az altató nóták mellett is. Hosszas tapasztalatok, súlyos vereségek, nagy áldozatok és végzetes helyzet arra utal-

ták jelenleg uralkodó királyunkat, hogy érintkezést keressen a nemzettel és létrejöjjön a kiegyezés, amelynek alapját képezte egyfelől a nemzeti alkotmány teljes elismerése, másfelől – ami új – a paritásos dualizmus.

Hát, t. ház, a paritásos dualizmus nem létesült, nem létesült sem a külügyeknél, sem a hadügyeknél, mind a kettő merőben osztrák-német, osztrák szellemmel, pedig egyik sem egyéb, mint a hagyományos beolvasztási politikának végzetes maradványa. Ez nagy visszaélés. S ez a visszaélés csak úgy történhetik meg, ha ő Felseége nincsen kellőleg tájékoztatva a helyzetről, nincs különösen felvilágosítva arról, hogy a kiegyezés idejében egy nagy világtörténelmi fordulat történt. A Habsburgok nyugati nagy hatalma azáltal, hogy olasz tartományait és vezető pozíciójukat Németországban elvesztették, megszűnt és ha ők egyáltalában nagy hatalom akarnak maradni, akkor nekik kelet felé kell politikájuk súlypontját áthelyezni. Ha pedig kelet felé helyezik át politikájuk súlypontját, akkor ki nem kerülhető az, hogy Magyarország legyen annak a politikának és birodalomnak a központja. Ausztriából keleti politikát folytatni nem lehet, mert Ausztriának nincsen ott gyökere, mert Ausztria népe ott minden népnél gyűlöletesebb, ellenben Magyarországnak nagy történelmi gyökerei vannak az Árpádok, az Anjouk és a Hunyadiak idejéből; Magyarország geográfiailag is alkalmas arra, hogy központja legyen ennek a keleti nagy hatalomnak. A helyzet merőben félreismerése tehát az, hogy a Habsburg-politika még mindig Ausztriával akarja a monarchia sorsát vezetetni és osztrák rendszert és német nyelvet akar ránk tukmálni. Hogy jutunk mi ahhoz, kérdem harmadszor, vagy talán negyedszer? Hiszen a magyar királyság közép-európai nagy hatalom volt már akkor, mikor Ausztria csak tengeriszap volt az állami szervezetek között. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)

A magyar királyok világtörténelmi tényezők voltak már akkor, amikor a Habsburgok ismeretlen tiroli grófok

voltak, (Felkiáltások half elől: Svájci grófok!) illetőleg svájci grófok voltak, egy-egy szerencsés házasság által igyekezve patrimoniumaikat megszorítani; nagyhatalomhoz a Habsburgok csak akkor jutottak, mikor szabad választás útján a magyar nemzet fejükre tette a magyar szent koronát. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) És ezen korona fejében megfogadták, hogy Magyarországon fenntartják a törvényeket, a szabadságokat, régi jó szokásokat, és hogy Magyarországot idegen országok és tartományok módjára kormányozni nem fogják. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) S ha ezt fogadták, akkor ismét kérdezem, hogyan jutunk mi mégis ahhoz, hogy minket Ausztria módjára osztrák szellemben német nyelvvél akarnak a katonai téren kormányozni? (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)

B. Kaas Ivor: Képzhető-e Ausztria Magyarország nélkül?

Bartha Miklós: Az én legjobb meggyőződésem szerint a dinasztiaira nézve életkérdés az, hogy politikai hatalmának súlypontját Magyarországra helyezze át. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) Indokom rövid. Ausztriában nincs valódi állami élet, ott vannak lazán összefüggő tartományok és országok, amelyeket azonban nem egy természetes történelmi kapocs fűz össze, hanem egy mesterkélt kötelék.

Azt tapasztaljuk, már harminc és egynéhány év óta tapasztaljuk, hogy minél inkább kifejlődik az alkotmányos szabadság érzete és gyakorlata az osztrák tartományok férfijaiban, annál jobban megerősödnek ott a destruktív erők. Méltóztassanak figyelembe venni, hogy az osztrák nép egyrészt az egységessé vált Olaszország, más részére az egységessé vált Németország minő hatalmas vonzerőt gyakorol. És csalogdik mindenki, aki azt hiszi, hogy emberi gondoskodással ennek elejét lehet venni, hisz ez egy egészen természetes élettani folyamat, (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) amelynek törvényei a viszonyokban rejlenek és amely törvényeken

emberi észszel változtatni nem lehet. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) Ellenben a Kárpátok bércei és azoknak medencéje szilárd pontot képeznek, ebből a fellegrvából nem vágyódnak, nem menekülnek ki a népek, ez feltétlen biztos támasz a dinasztíára és a trónra nézve, mert itt iredentizmus nincsen és ide nem kell egyéb, minthogy végre-valahára háromszáz és annyi esztendő után belássa a dinasztia azt, hogy neki kötelessége a nemzet élére állani, a nemzetben rejlő erőket kifejteni, (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) minket úgy a nyelv, mint aspirációink tekintetében megizmosítani és akkor, itt minden meg van adva arra, hogy a mohácsi vész előtti királyságnak fénye, tekintélye és hatalma ismét felújuljon.

De, hogy az a felvilágosítás megtörténhessék, úgy törvényeink, mint szokásaink azt hozzák magukkal, hogy feliratban juttassuk kifejezésre nézeteinket. (Halljuk! Halljuk! a baloldalon.) Ennélfogva, t. ház, hódolva ezen szokásnak, én bátor voltam egy felirati tervezetet készíteni és azt határozati javaslat alakjában a ház elé terjeszteni. (Halljuk! Halljuk! a baloldalon.) Felolvasni a tervezetet nem fogom. Azt lesz szíves majd a jegyző úr felolvasni. És ezzel bevégeztem beszédemet.

Ha jól tudom, t. ház, ennek az általános vitának legutolsó beszédét én mondtam el. (Felkiáltások a baloldalon: Vannak még felírva!) Kenyerem javát megettem. Arra. kérem a t. házat ebben a rám nézve mindenesetre igen komoly pillanatban, ne méltóztassék megengedni, hogy azok, akik életük delén túl járnak, azzal a kiábrándulással szálljanak a sírba, hogy ez a képviselőház a nemzetnek nagy és örök jogait nem volt képes megvédelmezni. (Élénk helyeslés és éljenzés a baloldalon. A szónokot számosan üdvözik.)

Szőts Pál jegyző (olvassa): Határozati javaslat. Mondja ki a ház, hogy elfogadja az alább következő felirati tervet és határozza el, hogy ő Felségéhez felterjesztessék:

Császári és apostoli Királyi Felség!

Nehéz válságnak súlyos terhe borúit a magyar nemzetre. Törvényhozói munkánk rendes menete fennakadt. A kormány országgyűlésileg megszavazott költségvetés nélkül rendelkezik hazánk közterhei felett. Ez a körülmény megingatja az alkotmányos biztosítékokba vetett közbizalmat. Törvényhozói munkánk fennakadása következtében az évenkénti újoncmegajánlás sem történt még meg. Ez a körülmény rést üt a Felséged uralkodása alatt lévő államoknak katonai tekintélyén.

Ezen nehéz válságnak súlyos terhe méltán érinti Felséged nyugalma az érdekközösségnek azon szilárd kapcsa alapján, mely a nemzetet a koronával összeköti. Épen ezért bizalommal fordulunk Felségedhez és a valódi hűség őszinteségével tárjuk fel a rendkívüli helyzet okait.

Az 1867-iki év forduló pontot jelent Felséged uralkodási rendszerében. Balsikerű kísérletezések és nehéz megpróbáltatások érlelték meg Felségedben azt a meggyőződést, hogy a trón biztonságának legerősebb támasza és a nemzet fejlődésének legjobb eszköze a népek alkotmányos szabadsága. Ezen meggyőződés következtében Felséged rálépett a törvényesség terére, kiadta a királyi hitlevelet, letette az esküt a magyar alkotmányra és a nemzet a szent korona által apostoli királyivá avatta Felségedet.

Miként minden koronázás, úgy ez is magán viselte az államjogi szerződés jellegét. Tárgyalások, alkudozások, megállapodások előzték meg a koronázást. Előlegesen ígérte meg Felséged, hogy alkotmányunkat elfogadja, megtartja és megtartatja, minek következtében a politikailag, pénzügyileg és katonailag amúgy is összeroskadott öszsbirodalmi eszméről véglegesen lemond. Viszont a nemzet megígérte az 1723. évi I., II., III-ik törvénynek olyan értelmet adni, hogy a kölcsönös védelmi kötelezettség maga után vonja a külügyek bizonyos részének és a hadügynek közösségét. Egyszersmind megígérte a nem-

zet, hogy az említett közösügyek, alkotmányos kezelésére törvényt fog kidolgozni.

A nemzet köteles hűséggel teljesítette ígérését, pedig ez az ígélet nehezen elviselhető pénzügyi és még nehezebben elfogadható államjogi áldozattal járt. Nehéz volt és most is nehéz elviselni azt az áldozatot, hogy hazánk évenként 60 millió koronával járuljon a kizárólagosan Ausztriát terhelő államadósságok kamatterheinek fedezéséhez. Még nehezebb volt elfogadni azt, hogy a magyar királyságnak számos régi törvények és szerződések által, újabb időben a pragmatika szankció által, az 1791. évi X. törvény, valamint az 1848. évi III-ik törvény által biztosított szuverenitása csorbát szenvedjen. Már pedig súlyos csorbát szenvedett független államiságunk, mikor közösügygyé tette a törvény az állami kormányzás két fontos ágát és annak «kezelésére és intézésére befolyást engedett Felsőged többi országai és tartományai alkotmányos képviselőinek is. Ezen áldozatok dacára a nemzet híven teljesítette mindazt, a mit magára vállalt.

Ellenben Felsőged kormányai nem váltották be egész mértékben és utógondolat nélkül a Felsőged ígérését. Harminchat év telt el az 1867-iki kiegyezési törvény megalkotása óta és ennek a törvénynek jelentékeny részei a mai napig sincsenek életbeléptetve. Ezen törvény megállapította a Felsőged uralkodása alatt levő két államnak viszonylatában a jogegyenlőséget, továbbá a külügyi és hadügyi közösséget. A jogegyenlőséggel kapcsolatos közösségnek nincs más értelme és magyarázata, mint az, hogy a közössé tett ügyek irányában egyenlő jog illeti meg egyfelől hazánkat, másfelől Ausztriát. Ezt az értelmezést és magyarázatot Felsőged kormányai minden alkalommal elismerték, de sohasem foganatosították. Ezen mulasztás vont maga után azt a súlyos törvényteleniséget, hogy sem a külügy sem a hadügy nem tétetett közössé, hanem megmaradt mind a kettő a korábbi abszolutizmus hagyatékául, az összbirodalmi eszmét jelképező osztrák császári hatalom intézményének. Mindkét intézmény meg-

tartotta az önkényuralomtól örökölt szellemet, mely nem a mi szellemünk, zászlóját, mely nem a mi zászlónk, címerét és nyelvét, mely nem a mi címerünk és nem a mi nyelvünk. Pedig a jogegyenlőségre alapított közös intézményeknél a magyar állam nyelvének, címerének, zászlójának és szellemének érvényesülni kell.

A kormányok mulasztásából származó törvénytelenység a hadügynél ölt legtűrhetlenebb alakot Az 1867. évi XII. t.-c. 11. §-ában a magyar nemzet Felsőgedre ruházta a magyar hadsereg vezérletére, vezényletére és belserveszetére vonatkozó felségjogokat. Kimondja ez a törvény-szakasz, hogy Felsőgedet ezen jogok saját alkotmányos jogai alapján, tehát az alkotmány korlátai között illetik meg. Kimondja ez a szakasz azt is, hogy a magyar hadsereg az összes hadsereg kiegészítő része. Tehát nem önálló; de nem is valamely szervezetnek beolvadt alkat-része. Hanem kiegészítő része az összesnek. A miként kiegészítő része az ausztriai hadsereg is az összes hadseregnek. Minélfogva egy magyar hadsereg és egy osztrák hadsereg, a vezénylet, vezérlet és belserveszet egységénél fogva, képezik együtt az összes hadsereget.

A miként nem szűnt meg hazánk történelmi állam lenni azért, hogy politikai és gazdasági szövetségre lépett Ausztriával, holott önrendelkezési jogából törvényesen meghatározott részeket a szövetségnek áldozatul hozott: akként a magyar hadsereg külön jellege sem semmisült meg azért, hogy kiegészítő része lett egy összes hadseregnek. Annyival kevésbé semmisülhetett meg a magyar hadsereg külön jellege, melynek az élén Felsőged áll mint fővezér és a mely egy teljesen organizált fele az összes hadseregnek, mivel ezen magyar hadsereg vezérlete, vezénylete és belserveszete felett Felsőged mint magyar apostoli király intézkedik. Már pedig a magyar királynak sem hivatása, sem akarata, sem joga nem lehet egy magyar intézményt beolvasztani egy nekünk idegen ország, idegen szellemű, idegen nyelvű és idegen jellegű intézményébe.

Ilyen volt a felfogás törvényhozóságunkban már az 1868-iki véderőtörvény alkotása idejében és ezen törvényes felfogás akkor kifejezésre is jutott a véderőbizottság hivatalos jelentésében. Ez a bizottsági jelentés azt is megállapította, hogy »az egész hadsereg kiegészítő részét tevő magyar hadsereg 39 gyalogezredből, 14 huszárezredből, a második vadászzászlóaljából, a horvátországi két gyalog, két dzsidás, a 14. határőrezredből és a titeli zászlóaljából alakul meg.« Ilyen indokolás alapján készült az 1868. évi véderőtörvény, mely nemcsak a nemzetet, de Felsőged kormányait is kötelezi.

Arra, hogy a cs. és kir. közös hadügyi kormány Bécsben székeljen, nincs törvény. Arra sincs törvény, hogy ezen ministeriumnak kormányzási és ügykezelési nyelve német legyen. És nincsen törvény arra sem, hogy a magyarországi hadcsapatok szolgálati és vezénnyelve német, zászlója és jelvénye osztrák zászló és osztrák jelvény legyen. Arra azonban van törvény, hogy magyar hadsereg alkottassék. Arra is van törvény, hogy csupán a külügy és a hadügy közös, tehát nem közös sem az igazságszolgáltatás, sem a közoktatás. Arra is van törvény, hogy a közös kormányok hazánk belügyeibe nem avatkozhatnak. Ennek dacára: a mire nincs törvény, az a magyar nemzeti szempont tökéletes mellőzésével fogatosított, a mire pedig olyan törvény van, mely a nemzeti eszme fejlesztésére kedvező hatással lehetne, annak végrehajtásától Felsőged kormányai következetesen tartózkodnak.

Hazánk területén a katonai igazságszolgáltatást, valamint a katonai oktatást, holott egyik sem közös ügy, törvényeink tilalma dacára a közös hadügyi kormányzat kezeli. Kezeli pedig németül, osztrák szellemben. Ez világos törvénysértés, mert ezen ügyek csak magyarul, csak magyar szellemben és csak a magyar honvédelmi kormány által kezelhetők. Világos törvénysértés az is, hogy a magyar hadsereg még mindig nincs felállítva, mert a magyarországi hadcsapatoknak még mindig nincs kizárólag magyar honos tisztikara, még mindig nincs magyar

szolgálati és vezénnyelve, magyar zászlója, magyar jelvénye és ezek a hadcsapatok még mindig nincsenek felkészítve a magyar alkotmányra. Csakis ezen hiányok pótlásával lesz megalkotva az 1867. évi XII. törvénycikkben gyökerező magyar hadsereg. (Zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Hangosabban! Nem értjük, hogy mit olvas.)

Elnök: Ne tessék zavarni a felolvasást!

Kubik Béla: Tessék becsületesen olvasni! (Zaj. Halljuk! Halljuk!)

Elnök: Kubik Béla képviselő Urat rendreutasítom! (Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: De igaza van!) A jegyző úr rendesen olvas. Ha zajonganak a képviselő urak, akkor természetes, hogy nem érthetik meg. Én itt minden szavát értem.

Ugron Gábor: Azt elhiszem, mert közvetlen szomszédságában ül, de nekünk is értenünk kellene.

Szőts Pál jegyző: (tovább olvassa):

Felséges úr! Az 1867. évi kiegyezés nemcsak Felséged uralkodási rendszerében képez forduló pontot. Erre az időre esik a felséges uralkodó ház világtörténelmi helyzetének lényegbe vágó megváltozása is. Ebben az időben szűnt meg Felséged házának hatalmi befolyása Olasz- és Németországra. Ha tehát forgott is fenn politikai indok arra, hogy Felséged elődei, kik egy nyugoti nagyhatalom élén állottak, hazánkat gyarmatnak tekintsék és beolvasztási kísérletek tárgyává tegyék: nemcsak tökéletesen megszűnt ez a politikai indok a nyugati befolyás elvesztése által, hanem épen a felséges uralkodóház világtörténelmi szerepének folytatásaként önként kínálkozott a hatalmi érdekkörnek nemzetközi, gazdasági és kulturális eltolása kelet felé. Ezen világtörténelmi szerep betöltésének legelső feltétele a magyar királyság súlyának, tekintélyének, hatalmának ápolása és fejlesztése. Ez a meggyőződés vezethette Felségedet, mikor helyreállította a korona és a nemzet között megingott bizalom egyensúlyát. Nemzetünket is ilyen meggyőződés vezette, mikor meghozta a kiegyezéssel járó gazdasági és államjogi áldozatokat. Hin-

nünk és remélnünk kellett, hogy az elmúlt idők szomorú tapasztalásai nem is ismétlődnek soha többé. Kizártnak kellett tekintenünk azon félreértések és viszályok lehetőségeit, melyek abból származtak, hogy királyaink nem állottak a nemzet élére, nem fejleszthették a nemzet erkölcsi, politikai, gazdasági erőviszonyait, nem gyámolítottak közművelődésünket, nem értették nyelvünket, nem laktak közöttünk és nem azonosították magukat szent hagyományainkból fakadó nagy érzéseinkkel. (Zaj balfelől.)

Gróf Zichy Aladár: Kérünk egy kis csendet!

Kubik Béla: Jobban kellene olvasni!

B. Kaas Ivor: De ha nem tanúit meg olvasni! (Zaj.)

Elnök: Kérem, a képviselőház jegyzőjének olvasása nem szaválás. A jegyző úr egészen rendesen olvas.

Kubik Béla: Gratulálok az ilyen olvasáshoz!

Szóts Pál jegyző: (tovább olvassa.)

Sajgó szívvel valljuk be, hogy reményeink csak részben teljesedtek. Felsőged ritkán és csak rövid időkre tartózkodik hű magyarjai körében, pedig az 1867. évi XII t.-c. 7. §-a azt az örvendetes kilátást érlelte meg, hogy Budapesten rendes magyar királyi udvartartás szerveztetik. Felsőged uralkodóházának tagjai annyira idegenkednek hazánktól, hogy csak a legkisebb mértékben járulnak a magyar királyság tekintélyének gyarapításához. Felsőged kormányai osztrák módon és német nyelven kormányozzák a megszállott tartományokat, holott azokat a tradíciók szálai a magyar királysághoz fűzik. Felsőged kormányai elmulasztották Dalmáciának visszacsatolását, holott azt megköveteli a magyar közjog, kilátásba helyezte a koronázási hitlevél és megkívánja a magyar királyság hatalmi érdeke.

Fájdalmas érzéseinket fokozza, hogy Felsőged kormányai nemcsak elmulasztották a törvényes magyar hadsereg felállítását, hanem vasakarattal nyomják el a magyarországi hadcsapatokban a magyar nemzeti érzéseket. Ezeket a csapatokat mindig távol tartják azoktól a helyektől, ahol nemzeti érzések lüktetnek. Katonáink nem

osztozkodhatnak a nemzetnek sem a gyászában, sem az örömében. Nem állanak a nemzet érzelemvilágának hatása alatt. Lelkükbe nem olthatjuk a magyar dicsőségnek álmait. Becsvágyukat nem fokozhatjuk a halál megvetéséig. Minek következtében olyan hadsereg áll a Felséged parancsa alatt, mely nélkülözi a kitartásnak, erőfeszítésnek és hősiességnek azon ethikai erélyét, mely a nemzeti eszmében rejlik és a mely nehéz próbák idejében a győzelemnek egyik főtényezője.

Ragaszkodnunk kell tehát a magyar hadsereg felállításához a harcképesség fokozása érdekében. És ragaszkodunk ahhoz hazánk politikai egységének a magyar nemzeti eszme által való megszilárdulása és betetőzése érdekében is. A nemzeti eszme nem ködkép és nem költészet, hanem reális valóság. Ezt az eszmét a nyelvnek, az irodalomnak, a hajdankornak és a tartós együttlétnek közössége hozta létre. Ebben tehát a közös szeretetnek, közös dicsőségnek, közös munkásságnak és közös reményeknek közös érzése rejlik. A nemzeti eszme közös bölcsőket ringat a közös sírhantok felett. Ősapáink nyelve, dala, bölcsesége, törvénye, vidámsága és szenvedése szólal meg a nemzeti eszmében. Ez a mi ékességünk, a mi nagy örökségünk, a mi szent hagyatékunk.

Erről tehát nem mondhatunk le és ennek érvényt szerzünk a kormányzás minden ágában. Mivel pedig a fennálló hadszervezet, mely nem alapul törvényen, a magyar nemzeti eszme fejlődését gátolja és mivel a magyar hadsereg, a mely törvényben gyökerezik, ama fejlődést előmozdítaná; mivel továbbá a magyar hadsereg emelné a magyar királyság történelmi befolyását és Felséged trónjának fényét, tekintélyét és hatalmát: ennél fogva hódolatteljes hűségünk őszinteségével fejezzük ki azt a meggyőződést, hogy törvényhozói munkásságunk fennakadása kizárólag abban rejlik, hogy az 1867. évi XII. törvénynek a magyar hadseregre vonatkozó parancsa nincsen életbeléptetve és mindaddig rendes törvényhozói munkásság nem remélhető, míg felséged kormányai azt a fonák politikát követik, hogy

az 1867. évi kiegyezésnek azt a részét, mely hazánktól áldozatot igényel, szigorúan végrehajtják; ellenben azt a részt, a mely a nemzeti eszme fejlődésének útját egyengetni volt hivatva, következetesen mellőzik.

Erezzük mi, Felséges úr, a helyzetnek egész súlyát és mély aggodalmak között keressük a kibontakozásnak módjait. Azonban, mint törvényhozók, legelső rangú kötelességünknek tekintjük a Felséged által szentesített törvények megtartását. Ezen törvények közül a magyar hadseregére vonatkozó rendelkezés nincs megtartva. A kibontakozás egyedüli módja tehát csak az lehet, ha felséged arra utasítja kormányát, hogy ezen törvényt életbeléptesse.

Kik egyébiránt mély tisztelettel vagyunk császári és apostoli királyi Felségednek legalázatosabb szolgái, 1903. december 19-én. Magyarországnak törvényesen egybegyűlt országgyűlési képviselői: Bartha Miklós, Holló Lajos, Szerderkényi Nándor, Szluha István, Okolicsányi László, Eitner Zsigmond, Hellebronth Géza, Csávolszky Lajos, Ugron Gábor, Lovászy Márton.

1904. január 4.

T. képviselőház! (Halljuk! Halljuk!) Néhány nap előtt bátor voltam határozati javaslat keretében felirati tervet nyújtani be és arra kértem a t. házat, hogy azt elfogadni és illetékes helyre felterjeszteni kegyeskedjék. Ezen határozati javaslatomra a túloldal részéről egyetlen egy megjegyzés sem tétetett, ennél fogva midőn azt másodszor indokolom meg, indokolásomban rövid lehetek. (Halljuk! Halljuk!)

Elsőízben is annak a szükségességét hangoztattam, hogy a helyzetről az uralkodó kellőleg felvilágosítottassék. A ki kétségbe vonja ennek a felvilágosításnak a szükségességét, azt figyelmeztetem egy osztrák grófnak, Sternbergnek nemrégén megjelent röpiratára, mely a bécsi udvar intimitásaival foglalkozik. (Halljuk! Halljuk!) Ebben a röpiratban a súlypont arra van helyezve, hogy a

bécsi udvarnak egész életberendezése ma is a spanyol etiquette szabályai szerint történik. Tudjuk, hogy a spanyol etiquette szabályai olyan időben keletkeztek, midőn még az előítéleteket nem söpörte el a szabadság vihara. Azóta, hogy ezek a szabályok keletkeztek, a nemzetek felismerték saját erejüket, az egyének önmagukra találtak, a politikai bálványimádás helyét elfoglalta a kereszténység tana, a jogegyenlőség elmélete, a szolgaság megszűnt, a népek talpraállottak. A spanyol etiquette szabályai szerint való berendezkedés tehát anakronizmus.

De a bécsi udvar ezt nem látja. Ott még mindig az a felfogás uralkodik, mintha az isteni gondviselés különös kegyelme a fejedelmi sarjadékokat földfeletti bölcsességgel látná el, (Igaz! Úgy van! balfelől.) és erre van alapítva egész uralkodási rendszerük. Pedig az isteni gondviselés kegyelme egyformán adja a napsugarat és az esőt minden teremtménynek, az egészséget is meg a betegséget is. (Úgy van! balfelől.) A mi különbség van a közjogi hatalomban és a közjogi hatalom gyakorlásában, azt nem az isteni gondviselés adja, hanem a törvény és az intézmények, (igaz! Úgy van! balfelől.)

A spanyol etiquette szabályai az uralkodót valósággal elzárják az élek lüktetésétől. Excellenciás alkalmazottak, vagy – Sternberg gróf szerint – excellenciás cselédek, (Felkiáltások a baloldalon: Az! Az!) . . . veszik körül az uralkodót, és csak azokat az eszméket, és csak azokat az egyéneket bocsátják át a maguk szűrőjén, a mely eszméket és a kiket saját rendszerük felforgatása szempontjából veszedelmeseknek nem látnak. (Úgy van! balfelől.) Ilyenformán az uralkodó nem tartja kezét a nemzet életerén, (Úgy van! balfelől.) nem ismeri vágyait, nem érzi szenvedéseinket, (Úgy van! balfelől.) nem érti sérelmeinket. (Úgy van! a baloldalon.)

Egy meg nem cáfolt hír, mely az összes lapokat bejárta, igen erőteljes és kirívó példáját mutatja ennek. Ezen hír szerint a válság folyamatában egyik magyar államférfiú őszinte felvilágosításokat nyújtott a Felsőnek az 1867.

XII. t.-cikknek a nemzet közvéleménye által való felfogásáról és arról a köztudatról, hogy ebben a törvénycikkben le van fektetve a magyar hadsereg, a magyar zászlóval, a magyar vezényszóval, a magyar szolgálati nyelvvel, magyar honos tisztekkel, és hogy a nemzetnek immár több évtizedes sérelmét képezi az, hogy ez a törvény, a melyet a felséges úr szentesít, még mindig nincs végrehajtva. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

És ezen meg nem cáfolt hír szerint ő Felsége azt felelte volna, (Halljuk! Halljuk! balfelől.) hogy »erről nekem eddig soha senki sem szólott«. (Felkiáltások balfelől: Nagyon jellemző!) Ez jellemzi, hogy azok, a kik ő Felsége körül vannak és neki tanácsot adhattak, milyen fukarok voltak az őszinteségben. Nem világosították fel az uralkodót arról a mindenható kapocsról, a mely egy magyar hadsereg felállításával az uralkodó s a nemzet között keletkezhetett volna.

T. ház! Azt a jelentékeny bajt, hogy az uralkodó és a nemzet között nincs állandó és közvetlen kontaktus, őseink is súlyosan érezték, és épen ezért igen bölcs törvényhozási intézkedéseket tettek e baj orvoslására. De, t képviselőház, nálunk igen gyakran megtörténik, hogy a jogéletnek legkezdetlegesebb követeléseit sem tartják meg, még azt sem, hogy fennálló törvényt végrehajtsanak; így ezek a bölcs törvények sem voltak nálunk végrehajtva, és ma sincsenek. Felvilágosításul bátor leszek egy párt ezek közül a törvények közül a t. házzal megismertetni. (Halljuk! Halljuk!)

Az 1546:XVIII. t.-c. bekezdése így szól: »A mi pedig az országban való kölcsönös béke létesítését és az egyezés fentartását és biztosítását, úgyszintén az ország állandó védelmezését és az elégedetlenség és lázadók megfékezését, valamint az összes rendeknek az ő tisztükben való magatartását illeti, nagyon is világos, hogy erre nézve legfontosabb dolog a fejedelem jelenléte.« (Helyeslés a baloldalon.) Ez a törvény bevezetése lévén, itt az országgyűlés csak a véleményét mondta ki. Hogy mi volt azon-

ban az egész törvényhozásnak, vagyis az országgyűlésnek és a fejedelemnek együttes akarata, az kitűnik e törvény-cikk 1-ső szakaszából, mely így szól: »Azért, ámbár nem kételkednek a KK. és RR., hogy valahányszor ő Felsege távolfekvő helyekre megy, az ő híveinek jólétéről való gondosság vezeti el; mindamellett alázatosan kérik, őt, mint legkegyelmesebb urukat és esedeznek, hogy mivel tudja, hogy ott kell leginkább résen állni, a hol legtöbb veszedelemtől kell tartani, méltóztassék az őt megelőző magyar királyok szokása szerint, ha nem is állandóan, legalább az idő nagyobb részében az övéik között tartózkodni és Magyarországon lakni, hogy annál könnyebben és gyorsabban gondoskodhassék a híveit fenyegető veszélyek elhárításáról.« (Helyeslés a baloldalon.)

És egy másik törvénycikket is leszek bátor felolvasni, az 1547:1. törvénycikket. Ennek a bekezdésében szintén felemlítettik, hogy őseink dekrétumban rendelték el, hogy Magyarország királya az idő nagyobb részét az országban töltsen. A törvénycikk 1-ső szakasza azt mondja: »És meg van írva, hogy maguknak a római császároknak is, a kik Magyarország királyai voltak, ámbár a római birodalom és több ország és tartományok felett uralkodtak, annál a dekrétumnál fogva mégis jobbadán Magyarországon kellett volna tartózkodniok.«

T. ház! Nem idézem valamennyit, mert hiszen idevonatkozólag nagyon számos törvényünk van. Csak rámutatok arra, hogy az 1548 .XXII., az 1550: IV. V. és VI., az 1553:111., az 1563:111., az 1567:LXVI. és az 1595:1. t.-c.-ek mind ugyanezen kérdéssel foglalkoznak, és mind azt határozzák el, hogy az uralkodó idejének legnagyobb részét köztünk, Magyarországon töltsen el. Arról vagyok meggyőződve, hogy ha ezek a törvények megtartottak volna, akkor sok és súlyos félreértés a nemzet és korona között el lett volna hárítva, és ha ezen törvények bármelyikét a jelenlegi uralkodó megtartja és civillistában részesülő főhercegekkel és diplomáciai karral együtt legalább annyi időt töltene Magyarországon, mint a meny-

nyit a civillista fizetése arányában nekünk jogunk van óhajtani, meg vagyok győződve, hogy ebben az esetben már rég utasította volna ő Felsége a magyar kormányokat arra, hogy az 1867: XII. t.-c. 11. §-ában gyökerező magyar hadsereg felállítása iránt a szükséges lépéseket megtegyék. A ki felismeri a helyzetet, a ki tisztán látja nemcsak a törvényeket, nemcsak a nemzetnek elidegeníthetlen jogait, hanem látja a nemzet megizmosodásának feltétlen szükségét, az nem zárkozhatik el a magyar hadsereg felállításának követelésétől. Én nem beszélek a harcképességnek ama dimenziójáról, melyet a nemzeti eszme rejt magában, mert erről a kérdésről tüzetesen szóltam a létszámemelési javaslat tárgyalása alkalmával. Törvényes és közjogi bizonyítékokat sem szándékozom felhozni a mellett, hogy a magyar nemzetnek joga van a magyar hadsereghez, annak magyar szolgálati és vezénnyelvéhez, magyar zászlójához és címeréhez, magyar honos tisztikarához, mert ezen vita folyamán ezen kérdés világosságba van helyezve és senki által meg nem cáfoltatott. Ez alkalommal kizárólagosan a nemzetiségi szempontot akarom tekintetbe venni, mert ez is még bizonyítékot nyújt arra nézve, hogy a felvilágosítás úgy, a mint felirati javaslatom tervezi, felette módon szükséges, (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Nagy elmélkedők sokat írtak a fajok vonzó, taszító és bomlasztó erejéről. Én ide vonatkozólag elmélkedésekbe nem bocsátkozom, majd ennek a vitának a továbbfolytatása után alkalmam nyílik erre is. (Zaj jobb felől.)

Zboray Miklós: Igen!

Bartha Miklós: Én egyenesen a gyakorlati életből ragadok ki egy, nézetem szerint, igen meglepő példát. (Halljuk! balfelől.) Ez a példa az, hogy mióta Ausztriában az alkotmányosság napja kisütött, azóta ott az állami összetartozandósági kötelékek folyton-folyvást lazulnak és a fajok az államegység rovására keresik a maguk boldogulását. Ott is az a különös eset történt, hogy az alkotmányos szabadság nem kapcsot képez az állami összetartozandóságra nézve, hanem bomlasztó éket, nem konstruk-

tív erő, hanem destruktív erő. Ez onnan van, mert a fajok erőviszonyai meglehetősen egyenlők és ennél fogva ott a föderatív eszmekör képezi ezen fajnak gondolatvilágát; de ennek ellenére a szobában centralisztikus alkotmányt készítettek nekik, úgy, hogy az ő alkotmányuk az életnek szükségeivel alapjában és merőben ellenkezik. (Úgy van! balfelől.)

Ezért van az a különös és természetellenesnek mondható következmény, hogy az alkotmányos szabadság nem az állami élet megerősítését, hanem épen az állami egység felbontását idézi elő. Nálunk ellenkezőleg van, hála Istennek, a helyzet: minél jobban lüktet nálunk az alkotmányos élet, annál jobban megizmosul a magyar nemzet; és ez azért van, mert nálunk csak egy történelmi nemzet létezik: a magyar; a többi faj inkább, sőt egészen véve ethnografikus képződés. Minél izmosabb tehát az alkotmányos élet, minél tágasabb hatáskört nyújt azoknak, a kik benne élnek, annál több munkára ösztönzi azt a fajt, a mely vezérlő szerepet visz, és ez a sok munka annál jobban kifejti annak a fajnak azon életszerveit, a melyek a közszolgálatnál szükségesek.

Ez a lényeges különbség Ausztria és Magyarország között főként két dologra utal minket. Először arra, hogy óvakodjunk attól, hogy minket osztrák módon és osztrák szellemben kormányozzanak. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Már pedig a hadsereg magyarországi részét kétségbevonhatatlanul osztrák módon, osztrák szellemben, német nyelvvel, osztrák rendszerrel kormányozzák.

B. Kaas Ivor: Az osztrákok!

Bartha Miklós: Ez nemcsak törvénytelen állapot, hanem ostoba állapot is. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Törvénytelen, mert jogsérelmeket tartalmaz, ostoba, mert gyűlöletet szít köztünk egy olyan intézmény iránt, a melyet különben szeretettel ápolnánk, fejlesztenénk úgy, mint magát a nemzeti becsületet. (Úgy van! Úgy van! balfelől.)

A másik, a mire a létező különbség Ausztria és Magyarország között minket utal, az, hogy igyekezzünk az állami élet összes fokozataiba a magyar nyelvet, a magyar érzületet, a magyar nemzeti gondolatvilágot belevinni. Ezen némileg a jelenlegi kormány is mintha segíteni akarna, mikor ígéri, hogy a katonai iskolákban ezentúl valamikor némely tantárgy magyarul is taníttatni fog. Ezt úgy tünteti fel, mint valami vívmányt. Hát én nem tudom, hogy a bécsi hadügyminister úr mikor, mely törvény által lett Magyarországon a német iskoláknak a fentartója? Fentartója a német iskoláknak a magyar állam pénzén. (Helyeslések a szélső baloldalon és a néppárton.) De ha azokat az iskolákat a magyar állam pénzén tartják fenn, tehát állami iskolák, és ha mégis valaki vívmánynak mondja azt, hogy egy magyar iskolában, a magyar állam iskolájában, egynémely tantárgyat még magyarul is fognak taníttatni, és ezáltal elismeri, hogy ez az iskola különben és alapjában véve német, vagyis osztrák: nohát, ha ez vívmány, akkor nem tudom, hogy mi a megaláztatás! (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.) Ilyen vívmányokat, t. ház, a győzelmes Cézárok szoktak a meghódított népeknek engedélyezni. (Helyeslések a szélső baloldalon.) Hát ez az ígélet megalázó; nemcsak megalázó, de sikertelen is. Én észleltem az erdélyi részekben a románok között a magyar állami iskolák hatását. Azt tapasztaltam, hogy ha meg is tanul az a gyermek egy kissé magyarul, az, mihelyt kilép az életbe, vagy mihelyt elhagyja az iskolát, azt nagyon rövid idő alatt merőben elfelejti. Miért? Azért, mert ennél a kérdésnél harcban áll a tűzhely és a templom szemben az iskolával, és egy harcban, a hol a tűzhely és a templom szemben áll az iskolával, mindig az iskola győzetik le. Hát a katonai iskolákkal szemben nem áll sem a tűzhely, sem a templom, de áll a katonai egész rendszer, áll a tisztikarnak szelleme, áll a hadügyministernek felfogása, fegyelmezése. (Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

És mi áll az eredményekkel szemben, t. ház? Áll az,

hogy az a gyermek naponként látja, érzi és tudja, hogy a magyar nyelv tudásának hiánya nem akadályoz meg senkit az előmenetelben, de a német nyelv tudásának hiánya mindenkit megakadályoz abban. Ha látja, hogy még altiszti állást sem lehet kapni, látja azt, ha rálépett a katonai pályára, hogy ottan németül vezényelnek, az igazgatás, az egész rendszer német, a szolgálati nyelv német, a szellem osztrák: hát akkor mi sem természetesebb, mint hogy az a gyerek, a ki előmenetelt keres e pályán, arra a német ösvényre lép, a melyen boldogulhat, (igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)

T. képviselőház! Sokszor hangoztatott és bizonyára senki által kétségbe nem vont igazságot mondok, ha azt állítom, hogy itt ezen a területen, a Kárpátok medencéjében, más államalakulás, mint magyar államalakulás nem lehet, nem is képzelhető. Tőlem egészen távol áll azon fajok érzékenységének érintése, a kik velünk egy állami közösségben élnek. (Helyeslés a szélső baloldalon.) Jó tulajdonságaik előtt mindig szívesen emelek kalapot, rossz tulajdonságaikat őszintén sajnálom. De nem vehetik az erősebb gőgjének – mert ez nem az erősebb gőgje, hanem az erőviszonyok objektív mérlegelése – ha azt mondom, hogy sem a tót, sem a román, sem a szász, sem a szerb, sem semmiféle más faj itt a magyaron kívül államot alkotni, államot fentartani nem volna képes. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Nem volna képes azon nagy túlsúllynál fogva, a melyben, akár külön-külön véve őket, akár együttvéve, velük szemben a magyar faj áll.

Ez a túlsúly nemcsak a törvényhozás, a kormányzás és az igazgatási képességekben van meg, megvan a kultúra összes vonalain, megvan a vagyoni állapotot tekintve véve, és megvan, – a mire a legnagyobb súlyt helyezem, – a történelmi ösztönökben. Innen van az, t. ház, hogy ezen a területen csak magyar nyelvvel, csak magyar érzésekkel viheti bárki is fagyra, a mi alatt azt értem, hogy csak magyar nyelvvel és csak magyar érzésekkel viheti valaki oda, hogy ezen ország sorsára kötelező be-

folyást gyakoroljon. (Helyeslés balfelől.) Áll ez nemcsak a politika terén, áll ez a tudósokra, a művészekre, a költőkre, sőt áll az a társadalmi tevékenységre nézve is. Épen ezért ezen a területen csak az a jó politika, a mely tisztán magyar nemzeti politika. (Helyeslés balfelől.) Félreértés kikerülése szempontjából említtem fel, hogy az ilyen magyar nemzeti politika alatt erőszakos elnyomást, vagy mesterséges magyarosítást nem értettem soha és ma sem értek. Ezen a téren az erőszak elhibázott fegyver. A magyar fajba való beolvadások gyakoriak voltak és számosak. A kunok, besenyők, bolgárok, az örmények, a hazafias zsidók igen nagy kontingense, és a német, tót és román családoknak igen nagy tömege, a kik ma már a magyar népnek igazán díszet adnak, mindnyájan önként olvadtak bele a magyar fajba. Tehát nem az erőszak fegyverére és nem is a mesterséges magyarosításra gondolok, mikor jó magyar politikát kívánok; hanem kívánom és követelem azt, hogy a politika egészen megfeleljen a magyar faj vezérszerepének, (Helyeslés balfelől.) hogy minden akadály elháríttassék a magyar faj vezérszerepe előtt, hogy minden polgár az állami élet minden nyilvánulásában mindig érezze, hogy ő a magyar nemzeti állam főnhatósági kötelékéhez tartozik, (Helyeslés balfelől.) tehát mindezeknek összegezeképen, hogy itt mindennemű föderatív törekvés még csirájában elfojtassék.

Már most így állítva fel a tételt, nehéz volna ezen tétel helyességét kétségbevonni. Csak úgy fecskeröptiben mutatok rá, hogy a hadsereg ennek a jó magyar politikának szolgálatában áll-e? Mert azt tudjuk, hogy kis és nagy államokban, az egész civilizált világon a hadsereg a nemzeti eszme szolgálatában áll. Egy orosz tiszt, vagy egy francia, vagy egy német, vagy egy olasz meg nem értené, ha neki azt parancsolnák, ha őt oly rendszer harapófogója közé szorítanák, hogy ő idegen nyelvet, idegen kultúrát, idegen szokásokat, saját nemzetével teljesen és merőben ellenkező rendszert szolgáljon. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) Nálunk nincs így. Mennyire természetes az,

t. ház, hogy a katona közel legyen szívével, érzületével és kötelességeivel a nemzeti élethez! Hiszen egyetlen élethivatás sejm kivan olyan nagy áldozatot, mint épen a katonai pálya, mert ott mindenkinek kötelessége, ha szükséges, az életét is feláldozni. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) Ilyen nagy kötelesség nem teljesíthető másképp egész lélekkel, csak akkor, ha azt a nemzetet és azt a hazát, a melyért az életünket is mindig kötelesek vagyunk feláldozni, forrón, igazán, őszintén és nyíltan szeretjük. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) De nálunk a hadseregnek nyíltan nincs sem hazája, sem nemzete. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) Nálunk a hadsereg nem támasza a nemzeti konszolidációnak, hanem bomlasztó eszköze; (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) nálunk a hadsereg az állam egységének nem eszköze, hanem ellenkezőleg megrontója, az ezrednyelveknek és néptörzseknek ismeretes elméletei által, (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) mert becsempészi a föderatív gondolatokat a nemzetiségekbe. Hiszen a hadseregnek szelleme még a magyar fiukat is megzavarja azért, hogy mikor ő a véradóját rója le, ugyanakkor azt kell tapasztalnia, hogy nem az a zászló leng a feje fölött, a melyet becsülni, szeretni és tisztelni otthon, falujában megtanult, és nem annak a himnusznak, hanem egy idegen himnusznak dallamait hallja az ünnepek alkalmával, és nem magyar nyelven parancsolnak neki, hanem idegen nyelven.

Ha tehát még a magyar fiú is megzavarodik, gondolja meg a t ház, minő romboló hatást visz véghez ez a nemzetiségi ifjakban, a kik teleszívják magukat a hadseregben azzal az érzéssel, hogy hiszen a magyar állam, a magyar faj, a magyar nyelv semmiféle felsőbbiséggel nem bír, hiszen az épen úgy koordinálva van, mint az ethnografikus képződés, a melyhez ő tartozik, hiszen itt tulajdonképen az osztrák parancsol, hiszen nem a magyar zászló és nem a magyar himnusz az, a melyet neki tisztelnie és becsülnie kell, hanem egészen idegen, egészen más, mert hiszen a német nyelvnek szubordinálva van a magyar nyelv ép úgy, mint a tót, román, vagy szerb nyelv. Ilyenformán a

helyett, hogy a magyar állam tekintélye, presztízse és hatalma minden intézménynél erőteljesebben nyilatkoznék meg a hadseregben, mert hiszen a hadsereg hivatása a magyar államot nagy veszélyek alkalmával megvédeni, a helyett a hadsereg éppen ennek az államnak tekintélyét és presztízst rombolja le azon nemzetiségi ifjak előtt, a kik abban szolgálnak. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)

T. képviselőház, a mely pillanatban Magyarország is Ausztria sorsára jutott és a föderatív eszme oly mértékben terjed el közöttünk is, mint ott, a hol elterjedt, és ezen hadügyi politika következtében a nemzetiségek és fajok ép úgy szarvakat kapnak és önállóságra, önálló terri-tóriumokra törekednek, mint odaát: abban a pillanatban a halálharang megkondult a Habsburgok uralma felett (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)

Ebben az államszövetségben igazi erőt csak Magyarország – és Magyarország is csak azért képvisel, mert a magyar faj szupremáciája, uralma és ez által a magyar államegység még mindig nincs megtörve; és nem lehet feladata a hadseregnek, hogy egy államnak éppen ezt a létfeltételét támadja meg. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) A hadseregek feladata igenis az, hogy erősítsék az államokat és az országokat, nem pedig az, hogy gyengítsék. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)

Hát, t. képviselőház, nekünk érdekünkben áll, de a dinasztianak is érdekében áll, hogy azt a bajt, hogy Ausztria sorsára jusson Magyarország is, megelőzzük. Ezt pedig csak úgy lehet megelőzni, ha a hadügyi politika gyökeresen megváltozik, hogy ha a helyett, hogy ezt az osztrák szellemet és rendszert erőltetik, rámennek azon természetes útra, hogy a hadsereg magyarországi részében magyar nemzeti szellem uralkodjék. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Ezt kívántam röviden a t. ház kegyes figyelmébe ajánlani és kérem ezek alapján, hogy határozati javaslatomat kegyeskedjék elfogadni. (Élénk helyeslés és éljenzés a baloldalon. A szónokot számosan üdvözlök.)

NEMZETISÉGI CIKKEK.

Maros-torda-vármegye.

(Ellenzék 294. sz. december hó 24. nap v. c.)

Mióta az »Ellenzék« él, immár harmadszor foglalkozom a lap ezen előkelő helyén Maros-Torda-vármegyével. Elhiszem a hivatalos vármegyének, hogy ez a foglalkozás ránézve nem nagy kitüntetés, de viszont rólam is el kell hinni, hogy reám nézve sem kellemes mulatság.

Első ízben a vármegye azt a meggondolatlanságot követte el, hogy lapom ellen keletkezett bösz-haragjában köriratilag indítványozta a sajtószabadság meg szorítását.

Remélem most már belátják, hogy akkor helytelenül cselekedtek.

Másodízben, tisztújítás idején nem kandidáltak egy olyan férfiút az alispáni állásra, aki több ízben országgy. képviselő volt s a vármegyében alkirálybírói és alispáni széket ült évekig.

Remélem most már belátják, hogy akkor tapintatlanul cselekedtek.

Most harmadízben, épen a mai napon egy röpirat jutott kezeimhez és én ezzel kívánok foglalkozni. A 22 oldalra terjedő füzetet Berzenczey István írta és gróf Szápáry belügyministernek ajánlja. Tartalma a füzetnek hat levél a belügyminister címére.

E füzet B. I.-nak azon sérelmeit foglalja magában, melyeket rajta Maros-Torda-vármegye elkövetett. Ám, ez csak az első pillanat benyomása. Mert voltaképen itt azon sérelmek vannak felsorolva, melyeket a hivatalos vármegye a fennálló törvényeken követett el.

A füzet egyszerű, keresetlen nyelven, minden színezés és minden személyes támadás nélkül, *tényeket* sorol elé, s állításait számos okmánynyal igazolja. Az elésorolt tények, tehát nem vonhatók kétség alá. Midőn olvassuk a ravaszágnak, a furfángnak, az erőszaknak és a cynizmusnak e tényeit, megdöbbenünk annak gondolatától, hogy törvény és alkotmány mennyire nem nyújt oltalmat a polgárjog megtartásában, ha a végrehajtó közegek vagy tudatlanok, vagy hanyagok, vagy elvete-mültek.

A visszaélések gyökeréig hatol e füzet, midőn lefesti azt a családfát, melynek törzséből, ágaiból és lombjaiból a marostorda-rnegyei klikkuralom férges gyümölcse terem. Főjegyző, pénztáros, főszolgabíró, a megyei tűzkárügynök, árvaszéki ülnök, postamester, közgyám, útbiztos, falusi bíró, árvaszéki nyilvántartó, – mindnyájan közel vérrokonságban lévő egyének, úgy, hogy az egész hivatalos mechanizmus szörnyen hasonlít a csiki székely macskájának ama csodálatos természetéhez, hogy midőn leghátul a farka végét szorítjuk, legelől nyávog a száján.

A küzdelem, melyet B. I. évek óta folytat a várme-gyei hatósággal, évek óta tudva van az erdélyi részekben. Gazdag e küzdés úgy mellék részletekben, mint a személyeskedésben. A pisztolypárbajnak, a rendőri ellen-őrzésnek, a nyílttéri polémiának, az inzultusok külön-böző nemeinek, a sajtópörnek és a bünyfenyítő eljárásnak legkülönbözőbb nemei tarkították és élénkítették e küzdelmet. Nekem ezen elágazó részletekhez semmi közöm sincs. Meglehet, sőt valószínű, sőt bizonyos, hogy a személyes küzdelemnél is egyik egyén iránt több rokonszenvet éreztem, mint a másik iránt, de a küzdésnek ez a neme nyilvános kritika alá nem tartozván, erről tudtam és tudok hallgatni. Ezen elágazó részletek annyira megzavarták az ügyet, hogy bár mindenki tudott a harcról, de annak igazi indokát, folyamatát és természetét jóformán senki sem ismerte. Most végre e füzet

megvilágította a kérdést. Helyesen, okosan és tapintatosan mellőztetett e füzetben minden személyes ügy, minden izgalom, minden szenvedély.

A jogaitól rút erőszakkal megfosztott honpolgár áll e füzetben előttünk, ki miután törvényes igazát az illetékes hatóságoknál érvényesíteni nem tudta, a nyilvánosság előtt kér ítéletet a földi élet legfőbb bíróságától, hazájának józan közvéleményétől. Helyesen. Az ítélet ránézve fölmentő s ellenfeleire elmarasztalandó lesz minden bizonynyal. Mert a közérzület nem keres hivatalt a főispáni előszobában; mert a közérzület nem szorul hatóságilag szervezeti klikkek támogatására; mert a közérzületnek nincs rokonsági pereputtya, éhenkórász cimborasága. A közérzület egy önálló, független, meg nem vesztegethető becsületes lény, mely ítél az alkotmányos felfogásnak, a törvények szellemének, a lelkiismeret tisztességének erkölcsi rendje szerint.

B. I., mint vármegyei bizottsági tag alkalmatlan volt a hivatalos vármegyének. Hát igaz. Kissé türelmetlen, kissé szenvedélyes egyéniség; a hangja receg s ha kiált, kellemetlen a fülnek. De hát a vármegye közgyűlése nem is arra való, hogy ott szép nóták muzsikáltassanak.

S mivel alkalmatlan volt, tehát kihagyták a virilisek névlajstromából 1887-ben. Azóta minden évben kihagyják. Ő minden évben bizonyítja törvényes jogait, de minden évben kijátszák e jogát hivatalosan. Ráfogják, hogy nem fizet adót; ő bebizonyítja az ellenkezőt, — de bizonyítékait nem fogadják el, mivel a névsor már meg van állapítva. Ráfogják, hogy nem elég adót fizet; ő bebizonyítja, hogy adóösszegének számai összecseréltettek. A pénzügyi hatóság elismeri, hogy tollhija történt. Mindegy. Nem veszik be a tagok sorába. Újból ráfogják, hogy nem fizet adót; s hogy megmentsék a látszatot, Berzenczey István helyett Bereczki Istvánt vezetnek be az adókönyvbe. Ő kijavítja ezt a szándékos tollhibát, de ekkor a Berzenczey István nevet megtoldják a »né« raggal. Ezt is megreklamálja. Ekkor be-

írják a Bereczki Istvánné nevet. Utoljára is a csoda, hogy B. I. maga tisztában volt a saját nevével. Mikor pedig látta, hogy mint virilista nem juthat be a furfangos visszaélések egész sorozata miatt, akkor megválasztotta magát két helyen. A választást megsemmisítették, sőt rendeletet adtak ki jövőre nézve a megválaszthatósága ellen. Mikor aztán kifogytak a hivatalos névcserélgetésből, akkor ráfogták, hogy nem két év óta fizeti az adót. Pedig a törvény – szerintük – két évet mond. ilyenformán, aki három év óta fizet, már nem lehet bizottsági tag. Ezt ugyan nem mondták, ami elég csodálatos, mert hiszen olyan argumentum ez is lett volna, mint a többi; de azt mondták, hogy két év óta nem fizet, s ezt azokkal a névcserékkel igazolták, amelyeket hivatalból csináltak. Mikor aztán a jogfosztásnak eme kétéveskedő elméleti várából is ki verettek, akkor visszatérek »à ses premiers amours« s azt mondták, nincs adója, hogy pedig ezt igazolhassák, az adófükönyvből kihagyták teljesen a nevét. Most már nem megcserélték, hanem kihagyták. Hanem azért igen természetesen, az adót minden évben fizetnie kellett, még végrehajtás útján is.

Mindez okmányszerűleg van a röpiratban bizonyítva. Az a szegény pára, aki részese volt a hivatalos névcseréknek, névkivakarásnak, névkihagyásnak és mint én tudom, minő Krähwinklis visszaéléseknek, tanuk előtt vallja, hogy a *főszolgabíró rendelte így a főispán parancsára.*

E kis füzet igazán megdöbbentő hatással van az olvasóra.

Az egyén jogérzete szívós kitartással küzd a hatóság állandó jogtiprása ellen.

A magára hagyott polgár látható itt, szemben az együttműködő közigazgatással.

A jognak vergődése, szenvedése, jajkiáltása ez, az erőszak kíméletlensége, nyomása és lelketlensége ellen.

Maros-Torda-vármegye történetének ez a kis füzet sötét lapja lesz mindörökké.

A m. kir. kincstár üzlete.

(Ellenzék 255. sz. nov. hó 4-én v. c)

Két kis törvényjavaslatot közöl a mai »Ellenzék« a naszódvidéki ügyek rendezése tárgyában. Amit e javaslatokból az olvasó ki nem olvashat, azt íme elmondom.

Tudvalevőleg az erdélyi II-ik román határőrezred a Radna-Borgó-Maros-Sajó völgyekben s az úgynevezett naszódi revindikált havasok területén volt elhelyezve. E területet a magyar állam részben a *primae occupatio* jogán bírta. A Radna völgyét vásárolta Beszterce várostól, Jád, Péntek és Nagydemeter községektől. A borgóvölgyi uradalmat szintén vásárolta a gróf Bethlen családtól. Nemkülönben a maros-sajóvölgyi területet is vásárolta az ott levő községektől. Ilyenformán a magyar kir. kincstár tulajdonjoga e területre nézve kétség alá sohasem jöhetett és nem is jött, – kivéve a naszódi revindikált havasnak egy részében, mely iránt a gróf és báró Kemény család formált igényeket.

1851. évi január 22-én ő Felsőge egy legfelsőbb elhatározással az erdélyi határőri intézményt megszüntette, s egyszersmind elrendelte, hogy a revindikált havasok kivételesen továbbra is a román határőri községek *használatában* hagyassanak.

A román határőrök két ezredének birtokviszonyai egy 1861. augusztus 27-én kelt legfelsőbb kézirat által nyertek szabályozást. E szabályok végrehajtására mindkét ezred területén egy-egy birtokrendező bizottság szervezetet. Ezen kézirat részletesen megjelöli, hogy mely birtokok maradnak a községek, egyházak, iskola-

alapok és egyesek kezén, s melyek illetik ezentúl is a m. kir. kincstárt, mint tulajdonost.

E legfelsőbb kézirat tudvalevőleg nem bánt fukar módon a román határőrezreddel, mert hiszen a dynastia ezen szabályozás által hálatartozást is vélt leróni irányukban az 1848–49-iki hűséges maguktartásáért.

Ami az 1861-iki szabályozás alkalmával a m. k. kincstárnak véglegesen jutott, azt Kerkápolyi Károly pénzügyminister 1872. március 12-én, egy ő Felsége jóváhagyását és aláírását is megnyert szerződésben – a radnai bányaműterület kivételével – mind egy talpalatig eladta a naszódvidéki iskola-alapok és a naszódvidéki községek meghatalmazottjainak 100,000, írva *egyszázezer* forintokért, örökáron.

Úgy, de a magyar közjog szerint, a magyar állami tulajdonosa csak törvényhozással idegeníthető el. A felszólalások a képviselőházban e vásár miatt egymást érték; bizottságok küldettek ki; húzták, halasztották az ügyet, mely kényessé lett az által, hogy a pénzügyminister a királyt vonta bele egy törvénytelen cselekménybe.

A most közölt két törvényjavaslat tehát utólagosan kiván a magyar közjog abbeli rendelkezésének, hogy magyar állambirtok csak törvényhozási úton idegeníthető el, eleget tenni.

Így szokás »bottal ütni a nyomát« s »patkót verni döglött lóra.«

ismétlem, hogy 1861-ben a román határörök busásan megkapták a magukét, mert hiszen *jutalmat* kaptak. A m. k. kincstárnak csak a resztli jutott; a terület hulladéka. Ezt a kis resztlit adta el Kerkápolyi egyszázezer forinton. Hogy miből állott ez a resztli, azt íme elmondom. Ha tévedek, igazítson helyre a kormány valamelyik közlönye.

Az 1861-iki szabályozás alkalmával jutott a m. k. kincstárnak:

A Radna-völgyben:

	hold
A bányaműterület és erdő	2500
A Doszul-Pojeni-Rotundi havas	2000
A bányaműterület épületei, telkei.	

A Borgó-völgyben:

A vuru és faca arinyistye, Arsice mare, a	hold
a bildersiés a Dialis Negru	15.358
havasok összesen	
A Tomnaticu havas	590
A Dragotta havas	2.905
A Branyistye erdő	1.426
A Miroszlava havasból	611
A borgó-tíhai határból, erdő, legelő	2.511
A Boksuja havas	2.576
A Muntsel havasból	390
A Porkoja máre havasból	1.851
A Trumosara havasból	1.400
A Mogura Kalulni havasból	533
A Heilyu havasból	270
A Muntsel havasból	1.256
A Zimborja havas	2.891
A Delbidán havas	5.815
A Torunetiku és Henyu felső részén	1.048
A Buba havas	6.150

A Sajó- és Maros-völgyben:

	hold
Monor határán erdő	894
Ráglán erdő	141
Oláh-budakon erdő	<u>2.316</u>
	vagyis összesen 60.497

Ez a terület megy most e két törvényjavaslattal át a román iskola-alapok és községek tulajdonába egyszáz-ezer forintért! 60,000 hold, – hat négyszög mérföld. Ha jól tudom, a lichtensteini nagyhercegség nem volt

ekkora, pedig ugyancsak játszta a szuverént s gondolom acceptalva is volt és van az udvaroknál.

E területen kell venni az összes belsőségeket, pusztatelkeket, épületeket', malmokat, italárulási jogokat, mert hiszen ennyi községben és ekkora területen, – ahol más földes úr nem is igen volt! – ez is csak megér egypár irgalmas sóhajtást. Ide kell még azt is venni, hogy az 1861-iki *császári* kézirat a revindikált havasok egész területét a román határőrök kezében és használatában hagyta, – éhez tehát *ingyen* jutottak. Az alku tehát nem rossz – s a jutalom elég nagy.

Ezen felvilágosítások után azt vagyok bátor kérdezni, hogy mi történt azokkal a honvédekkel, s azoknak özvegyeivel és árváival, kik valamikor Magyarországot a belső lázadások és a külső támadások ellen hősiesséssel védelmezték? Mert én úgy tudom, hogy ezeknek jövője a nemzeti becsület védpaizsa alá volt helyezve országgyűlésileg. És mi történt azokkal a polgárokkal, kik az idegen uralom alatt, nem vállaltak hivatalt s ekként existenciájukat és családjukat áldozták fel?

Mert a Bach-korszak hivatalosait a magyar törvényhozás nyugdíjban részesíti. Amint kimutatám, a román határőrök is megkapták a jutalmat azért, hogy Magyarország ellen harcoltak.

Az oláh intelligencia.

(M. P. 4. sz. 1880.)

Oly nép, mely jóban, rosszban, akarva, nem akarva, sorsunkban osztozik, kell, hogy minket érdekeljen. Ha vármegyén szerepel, ha újságcikket ír, ha követet választ, szóval, ha politizál: kell, hogy őt számba vegyünk, mint *politikai* tényezőt; ha iskolákat épít, ha közművelődési zsinatokat tart, ha nyelvét fejleszti, ha irodalmi kört alakít, kell, hogy őt számba vegyünk, mint *kulturális* tényezőt; s ha végre hírlapjaival, könyveivel, társulataival, gyűlésezéseivel, családi összeköttetéseivel, prédikációival az érdekek közösségét megállapítja, exclusiv fejlődését egy bizonyos meghatározott irányba tereli, s szolidaritást teremt a populus és papi osztály, a papi és ügyvédosztály, az ügyvédi- és tisztviselőosztály között: kell, hogy őt számba vegyünk, mint *társadalmi* tényezőt.

Ránk nézve nem lehet közönyös, hogy alig 3 évtized óta megindult mozgalmuk, mily irányú fejlődést vészen; mert ők is egy darabját képezik Magyarország testének, s nekünk érdekünkben fekszik, minden darabnak szerves és egészséges összműködése. Érdekünkben fekszik, hogy minden egyes oláh ne csak adófizetője legyen, hanem *tagja*, ne csak polgára, hanem *fia* legyen e hazának. Érdekünkben fekszik, hogy az oláh épen úgy művelődjék, mint a magyar, mert hivatását mint ember és mint hazafi csak így *foghatja fel*; és érdekünkben fekszik, hogy vagyoni tekintetben épen úgy fejlődjék, miként a magyarról óhajtjuk, mert hivatásának akár mint ember, akár mint hazafi, csak így *felelhet meg*.

E fejlődésnek Magyarországon, *politikai* tekintetben semmi sem áll útjában. Helyesebben szólva, az oláh fejlődésnek nincsen több korlátja, mint a magyarnak« Egyéni, társulási és sajtószabadságuk épen annyi van, mint a magyarnak, a jogegyenlőség elvét épen akkora mértékben élvezik, mint a magyar; a közlekedési eszközök fölhasználására, hitelintézetek szervezésére épen annyi jogosultságuk van, miként a magyarnak; választási jogaik épen azon arányban vannak korlátozva, mint a magyaroké s közteherviselésük ugyanazon mértékben van megszabva, mint a magyaré. Nyelvüket teljes szabadsággal használhatják, nemcsak társadalmi érintkezésekben, hanem a községben, a vármegyén, a bíróságoknál, szóval valamennyi hatóságnál, hol a személyes érintkezés szükséges.

Ennél többet, jó urak! politikai intézmények nem tettek soha és nem is tehetnek; mert azt értelmes ember reméljük még sem fogja gondolni, hogy a magyarság azon államképző minőségéről lemondjon, melyet részére egy évezred fejlődése, s vagyoni, szám szerinti és intellektuális túlsúlya biztosított.

Ennélfogva ne is beszéljünk politikáról, mert fölvetett kérdésem amúgy sem politikai természetű, s mert, ha hibás a fennálló politikai rendszer, sújt az magyart és oláhot egyaránt, s ha jó, ekkor előnyére válik úgy az oláhnak, mint a magyarnak. Ha tehát sérelme van valakinek a politikai intézmények miatt, az nem a magyar, vagy oláh, vagy szász sérelme, hanem a polgár, s mivel Magyarországon vagyunk: a *magyar polgár* sérelme.

Ha az oláhok fejlődési processusának valami útjában áll, vagy azt egészségtelen irányba tereli, úgy a hiba kizárólag az oláh intelligentiában keresendő.

Az oláh intelligencia végzetes tévedése abban áll, hogy népének minden fejlődési kérdésébe erőszakkal belezavarja a politikát. E felfogás szabja meg működésük irányát, s e felfogás zavarja meg folytonosan társa-

dalmi fejlődésük rendszerességét, s teszi e fejlődést teljesen ferdévé.

Náluk politizál az ügyvéd kliensével, a helyett, hogy perét nyerné meg; politizál a pap hallgatóságával, a helyett, hogy a morál örök tanait hirdetné; politizál a tanár tanítványaival, a helyett, hogy őket a tudományokban oktató; politizál a tisztviselő a felekkel, a helyett, hogy dolgait végezné.

E politizálási mánia két irányban termé meg gyümölcsseit *Intelligentiájukat* izolálta a társasági élet nem oláh tagjaitól és *kasztá* alakította át; *népüket* pedig meghagyta *szegénységében, tudatlanságában és szennyében*.

Ez örökös politizálás következménye, hogy nem képezik eléggé magukat, s e miatt kultúrájuk a legegésztelenebb irányban indult meg.

Nyelvüket nem önmagából fejlesztik, hanem – bár rokon, de – idegen nyelvek formáival igyekeznek gazdagítani, s ezzel megteremtették azt a nem mindennapi khaoszt, hogy az intelligencia nyelvét a nép abszolúte nem érti meg.

Iskolai képzésüket kizárólag gymnaziális alapokra fektették s ezzel útját vágják annak, hogy korunk követelményeinek megfelelő reális nevelést adjanak. Összes intelligentiájuk nem áll egyébből, mint papból, beamterből, prókátorból és professorból.

Ez pedig a mai világban határozottan ferde fejlődési irány. Nem azt mondjuk, hogy az elősorolt osztályok nem szükségesek, de azt igen is állítjuk, hogy nálunk az a nép, melynek nincsen és mely nem is törekszik arra, hogy értelmes földművelő-, iparos-, kereskedő-osztálya legyen, élehetetlen, s jobb jövőre nem számíthat.

Meglehetősen ismerni vélem az oláh viszonyokat, tudom, hogy vannak Fogaras és Szeben, Fejérvár és Torda vidékén és a mezőségen földbirtokos oláhok, kiknek birtokállománya több száz holdra rúg. Azt is tudom,

hogy főleg Brassóban, van egynéhány oláh kereskedő is, – ámbár ezek legnagyobb része nem oláh, hanem görög: de intelligens oláh földművelővel, értelmes oláh iparossal még soha sem volt alkalmam találkozni. Talán nincsen is.

Az oláh intelligentia tevékenysége, kivéve a naszód-besztercevidéki korcsma-regálék jövedelmeinek dicséretre méltó kapitalizálását és iskolai célokra fordítását – egyébben nem nyilvánul, mint örökös duzzogásban, panaszkodásban, szoros összetartásban, sugdosódásban, kielégíthetetlen igények táplálásában és passiv magatartásban.

E magatartáson változtatniuk kell, ha népüknek és a hazának érdekeit őszintén és jól akarják szolgálni.

A mezősegi oláh.

(M. P. 6. sz. 1880.)

A Királyhágón innen alig van áldottabb vidék, mint a Mezőség. E talaj középszerű évben is töméntelen mennyiségben ontja a törökbúzát; kitűnő minőségű borokat szolgáltat; édes fűvű legelője az egész országban páratlanul áll; gyümölcse – a mi van – első minőségű mindazok között, miket valaha láttam; a repcét, kendert, lóheret, lucernát megtermi jó bőven és barmot nevel a legkitűnőbbet.

E kedvező talajviszonyok között valóban szánandó képet nyújt a mezősegi oláh állapota. Sötét viskója annyira nem emberi lakás, hogy a mai világ jó gazdája még házi állatait is külön fedél alá helyezi el: inkább vacoknak lehetne nevezni, mint háznak; élelmi szereik nélkülözik a tápdús anyagokat, mert a rendes puliszkán (málén) kívül alig állanak egyébből mint a juhtej különböző modulációiból és vörös hagymából; öltözéke szegényes a legnagyobb mértékben és ronda egész a kvalifikálhatlanságig.

Gazdasága elhanyagolt, rendetlen, és teljes mértékben elmaradott. Nem ismer rendes forgású ugart; búzát vet egyszeri szántásba, s vetés-forgója nem lévén, a tarlót megszántva, ismét búzát vet belé, nem trágyáz soha, mert tüzelő anyagát a trágya képezi; rossz minőségű nehéz ekével rosszul szánt, úgy, hogy szántóföldjén legbújjában terem a szederinda meg az aszattóvis; fát nem ültet, sőt ha más teszi, azt is kivágja; gazdasági épületei nincsenek s így minden fölszerelése az időjárás rombolásának van kitéve; nem kerteli körül háztáját s így nincsen otthon;

s egész faluja úgy néz ki rendetlenül és kertek nélkül; mint egy hódtanya az egyenlítő alatt.

A keleti rhytus szigorú és hosszú böjtöket szab e népre. Főtáplálékuk ilyenkor az aszalt szilva, káposzta és hagyma. És nincsen egy szilvafájuk, nem természetnek egy káposztafőt, és nem nevelnek egyetlen hagymaszárat sem.

Nincsen sem gyümölcsösük, sem veteményes- sem csűrös kertjük. Belső telkük nem terem egyebet dudvánál. A ki Erdély többi részét ismeri, de a Mezőségen nem járt, alig hiszi el e leírást. Pedig szorul szóra így van.

Egész télen semmi foglalkozásuk nincsen, miként a téli alvóknak, mert a szük mértékben üzött gypajúfonás kivételével, házi iparral nem foglalkoznak.

Ám e leírást mi nem ethnographiai kuriosumképen adjuk közre. Ráakartunk ezzel mutatni, hol nyílik az oláh intelligencia számára kedvező tér, üdvös tevékenységre,

A mit ábrándjaik, rajongásuk és örökpolitizálásuk közben nem láttak, mi most megmutatok nekik a szomorú képet; s ha nézni akarnak, láthatnak még ennél többet is.

Megláthatják, hogy a mezőségi gazdag talajú első osztályú földbirtok kataszteri holdja átlag 24-25 frton megvásárolható; megláthatják, hogy a telekkönyvek teherlapjai mennyire túl vannak tömve följegyzésekkel; megláthatják, hogy népük csak bigotteriában neveltetik, de nem erkölcsben és jó szokásokban; megláthatják – a törvényszékek bűnügyi statisztikája bizonyítja ezt – hogy az oláh népnek majdnem fajjellegévé vált a tolvajlási bűn; s végre megláthatják a mértéktelen pálinkaivás következményeit e szép faj testi elsatnyulásában, munkátlanságában, szegénységében, bódultságában és rondaságában.

Igen, megláthatja e szomorú képet az oláh intelligencia ... de hát nézi-e?

Nem nézi, nem figyel rá, nem tanulmányozza e nagy bajok forrásait, s nem mutat törekvést e szerencsétlen állapot javítására.

Pedig sokat, nagyon sokat tehetnének. Meg kell csak

figyelni azon nagy összetartást, mely az oláh intelligenciát jellemzi. Mindig együtt vannak, mindig leveleznek, minden véleményt tudatnak egymással, minden gondolatot kicserélnek, s ennél fogva mindig képesek egyöntetű akcióra.

És meg kell figyelni azon nagy befolyást, melyet papjaik útján népükre gyakorolni képesek. A székelyföld azon részei, ahová egy-egy oláh falu vagy vidék – félsziget alakjában – benyúlik, bizonyoságot tehet arról, hogy a székely város heti vásárain megjelenő oláhok nem beszélnek magyarul; pedig mindenik tud, de eltagadja, mert pópája úgy rendelte meg neki – és kész inkább elhagyni az üzletét, minthogy magyarul megszólaljon. Marosvásárhely, Nyarádszereda, Székelykeresztúr és Sepsiszentgyörgy tanúságot tehetnek e mellett. A Naszódvidéki oláh községeket pedig rábírta az oláh intelligencia, hogy mondjanak le korcsmaregaléjuk jövedelmeiről, s adják e – kumulációjában – nagy összeget nevelési célokra. Odaadták, mert úgy kívánta a törvényszéki elnök úr, az ügyvéd úr, meg a tisztelendő úr. Pedig 25-30% községi pótdadót fedezett volna e jövedelem, de ők odaadták, s fizetik a pótdadót zsebükből.

Ily néppel, mely írástudóinak ennyire hatása alatt áll, sokat lehet tenni; az ily népet nem nehéz, vagy ha nehéz is, de nem lehetetlen jó irányba terelni.

Hanem az írástudók nem tesznek ez irányban semmit. A naszódvidéki korcsmákkal megindították volt a helyes irányt, de ezzel aztán be is végezték.

Cifra toasztos bankettek tartanak, hírlapi cikkeket írnak dörgedelmes frázisokban, daco-román birodalomról álmadoznak politikai naivitással, és meggondolatlanul passiv magatartásra határozzák magukat.

E passivitas nem akadályozza abban, hogy el ne fogadják a koncot, mely egy-egy zsíros hivatalban kínálkozik, s hogy ilyenkor a lármás rajongóból – hallgatolagos rajongó váljék. Félre ne értessünk. Azt nem hibáztatjuk, hogy Magyarországon *egy* magyar polgár, ha oláh

nemzetiségű is, kellő kvalifikáció mellett, hivatalt kap; éhez neki ép úgy joga van, mint a magyarnak; de azt határozottan kárhozzátjuk ez Írástudókban, hogy gravamenjeiket a hivatalbajutás számaránya szerint formulázzák.

Mit tettek ez írástudók, hogy szegény, szerencsétlen népüket kiragadják a szörnyű tespedésből? Mit tettek e nép tudatlanságának eloszlására? Mit tettek gazdasági helyzetének javítására? Mit tettek e nép restségének és tunyaságának megváltoztatására?

Semmit, épen semmit.

Ki világosította föl ez írástudók közül e népet, hogy a Mezőség délnek fekvő meredek oldalai szőlővel ültetendők be; hogy a termelési rendszert egészen meg kell változtatni; hogy a belsőségeket gyümölcsfákkal kell beültetni; hogy vetemény-termesztéssel, baromfi-tenyésztéssel sok kiadást lehet megtakarítani; hogy a házi iparral a tél szakát hasznossá lehet tenni?

Senki, épen senki.

Nem a magyar nemzet, nem a magyar kormányzás oka ennek, jó urak, hanem önök, kik népük újjászületési vajúdásaival mint orvosok működnek közre; önök, kik beszélnek németül, franciául – de magyarul csak kényszerűségből, kik olvassák a külföld irodalmát, s nem ismerik a magyar kultúrát; kik ábrándoznak egy soha sem létezett államról, s idegenül viselik magukat saját hazájukban.

Tollunkat nem vezette sem visszavonás, sem harag, sem gyűlölet. Őszinték valánk, mert célunk a közeledés, az egymást megértése s e célra legjobb eszköznek az őszinteséget találtuk.

Ha nézeteink tévesek: cáfolják meg; ha alapos panaszaik vannak: mondják el; ha rekriminatiojuk van: feledjék el; mert mi is sokat feledünk; s ha véleményük van a helyzet javításáról: közöljék velünk.

Ezt akartuk megmondani.

Oláh sérelem.

(M. P. 57. sz. 1880.)

Az »Observatoriul« így ír: »A mint a budapesti» »Familia«-ból, valamint más nemromán lapokból is olvastuk, az »úgynevezett« román bál fényesen sikerült. Legalább a magyarok, valamint Andrassy gróf a volt külügy-minister, meg lehetnek elégedve a fogadtatással és a budapesti románoknál irányukban tapasztalt népszerűséggel. Természetes, hogy a magyarok meg lesznek elégedve, sőt eílesznek ragadtatva, miután a román bál abban a szerencsében részesült, hogy a magyar mágnások részéről, valamint Andrassy Katinka grófnő és Teleky grófnő részéről pártfoglattassék. A magyarok öröme a legfőbb pontra hágott bizonyosan, a midőn a budapesti román nők és ifjak oly lelkesedéssel és virtuositással járták a csárdást, mint ha csak ,a nemzeti táncuk lett volna. Azután még mondja valaki ezentúl, hogy a budapesti románok nem jó hazafiak és nem tolleráns emberek, a midőn ők nem is haboznak egy román bálon ugyanannyi csárdást táncolni, mint a mennyi Ardeleanát.

»így kommentáltatik és így illústráltatik a budapesti románok részéről a román nemzeti politika. A dolgok nagyszerűen mennek, ti. azok számára, akik értik felkavarni a vizeket, és a kik nagy művészettel tudnak működni a koulissák mögött! Szegény nemzet!«

A ki azt hinné, hogy e mélabús fajtájú politikai elégia valamelyik humoristikus lap »Csodabogarai« között látott napvilágot; az nagyot csalódik; mert így és nem más-

képen jeleni meg e bánatos kifakadás az »Observatoriuk« mártius 3-cliki számában.

Milyen kezdetleges felfogás, minő gondolatszegény sopánkodás, mily naiv politika, mily vak félreértése a helyzetnek, mily esztelen ignorantiája az érdekközösségnek!

A *natio*: politikai tény, egyéniséggé fejlesztve a törtelem által; a *nationalitás* kulturái tény, összetömörítve a nyelvközössége által. E megkülönböztetést, bárha nem tartozik szorosan tárgyunkhoz, szükségesnek tartottuk leírni, s ez által oláh polgártársainknak alkalmat nyújtani azon politikai és nyelvtani tévedésük kikerülésére, mely szerint önmagukat minden nyilatkozatukban »román *nemzet*«-nek nevezik.

És sóhajtva felkiált az »Observatoriuk»: »szegény nemzet!« És mi komolyan és a szájalomnak meleg érzetével ismételjük e felkiáltást.

Lehet-e szomorúbb állapotot képzelni, mint az oláh népé? *Magyar* föld, még pedig a magyar nemes ember által ingyen és erőszak nélkül adott föld adja meg kenyérét, *magyar* hatóság védi birtokát, *magyar* törvény biztosítja szabadságát, *magyar* társadalom teszi lehetővé kultúráját és *magyar* állameszme védelmezi békéjét. Itt született, itt hal meg. Ide van kötve családjával, múltjával, költészetével, hagyományával. S a domidoktusok fogják magukat, s izgatásaik által a magyarok ellenségeivé teszik e népet! Nem szomorú ez a népre nézve? Olyan intelligenciával bírni, mely nem képes átlátni a jó egyetértés, a belbéke szükségét; oly vezetőket számlálni az irányadók között, kik a »román nemzeti politika« kérdésévé fűjják fel azon körülményt, hogy a bpesti oláhok csárdást táncolnak; kik kétségbe vannak esve, hogy lakomájukon a magyar társasélet színe-virága megjelenik és jól mulat!

Mily szájalomra méltó e nép, ily kiskorú vezetőkkel bírva; milyen nevetségesek e vezérek, gravaminális politikai tőkét faragva a táncból.

Jó idő óta figyelemmel kísérjük az oláh lapokat. Ke-restük panaszaikat, sérelmeiket, hogy felvilágosítsuk őket,

ha szükség, vagy magunkévá tegyük panaszukat, ha kell. De üres frázisoknál, indokolatlan óbégatásnál, semmitmondó nagy szavaknál egyebet nem találtunk.

Nekik nincsen formulázott kívánságuk; nincsen pozitív törekvésük; nincsen határozott céljuk. Ők csak izgatnak – nem tudva miért; keseregnek – nem tudva mi okból; szidalmaznak – nem tudva mi célból.

És most előáll az »Observatoriul« és rámutat a tényre, mely által veszélyeztetve látja a »román nemzeti politikát«. E tény az, hogy az oláh nők csárdást táncolnak, s Andrásst jól fogadták az oláh bálban.

A csárdás: plastikus tánc; az udvariasság illemszabály.

De hát micsoda nemzeti politika az, mely ki akarja zárni a társas-életből a jó ízlést és az illemet, e két nagy faktorát a civilisatiónak?

És micsoda politika az, mely izolálni akarja az oláhságot azon társadalomtól, melynek felfogása, modora, szokása és műveltsége csak jó hatással lehet fejlődésükre?

Hol itt az eszély, hol a megfontolás, hol a jó szán^dék, hol a hazafiság?

Ők, a kik tudományban elmaradtak, vagyonban szegényebbek, számban csekélyebbek, nézeteikben elfogultabbak, s nevelésben elhanyagoltak... ők nem látják át a társadalmi összeolvadás előnyeit, sőt ha lépés történik ez iránt, a »nemzeti politika« nevében vádat kovácsolnak azok ellen, kik szűklátkörű duzzogásuknak nem hódolnak!

Ismételjük: szegény oláh nép, melynek ilyen vezetői vannak!

Szász-párt.

(P. c. (20.) 92. sz. ápr. 23-án.)

A szász képviselők megharagudtak a kormányra és kettőnek kivételével, külön szász-pártot alakítottak. Okot e haragra a helynevekről szóló törvény és a nem katolikus felekezetek kongrua-szabályozása adott. A helyneveknél az a sérelmük, hogy ezentúl nem lesz egy községnek két-három hivatalos neve, hanem csak egy. A kongruánál az a sérelmök, hogy az állam más felekezetek papjainak ellátásáról is gondoskodik – nemcsak az övékről.

Az ismeretes szász önzésnek és szükkeblúségnek durvább példája ennél nincs. Tudnunk kell, hogy az ország legjobban szituált papsága a szász papság. Mikor a Schmerling-rendszer vonaglott, a haldoklásnak kétségbeesett óráiban rohanták meg a szászok a kormányt, hogy dézsmakárpótlást csikarjanak ki tőle papjaik számára. Sűrű jegyzékváltás indult meg Szeben és Bécs között.

A szász főemberek ugyancsak mutogatták sebeiket és érdemeiket. Bizonyítaniok kellett, hogy ők méltók erre a jutalomra. Hű alattvalói voltak a császárnak minden időben. Magyarország önvédelmi harcában az idegen táborhoz csatlakoztak és harcoltak a haza ellen. Az ötvenes években segélyére voltak az idegen invázióknak s buzgón közreműködtek az alkotmányos szabadság megsemmisítésénél. Később a provizóriumnak lettek hűséges katonái. Tehát mindenütt ott voltak, a hol kiemelni remélhették Magyarországot történelmi sarkaiból. Mindenkivel kezét fogták, a ki Magyarország ellenségének mutatta magát.

Ez a magatartás jutalmat érdemel. Díjult azt kérték, hogy papjaik kapják azt a dézsmakárpótlást, mely a volt

Királyföldön levő községeket, városokat és nemességet illette volna. A díjat megkapták. Még pedig busásan megkapták. A számítás gyorsan ment és alkotmányos ellenőrzés nélkül. Jutalom volt ez – hogy ne mondjuk – bündj és nem kártalanítás. Nincsen szász pap, a kinek kuponjövédelme kevesebb volna ezeröttszáz forintnál. Ezenkívül a nagy lakás, a stóla és a naturaliák. Némelyike meghaladja a négyezret.

Ilyenformán a szász népnek egyházi terhei nincsenek. A szász pap pedig vinkuált értékpapír után húzza a kir.-i adóhivataloktól a busás jövédelmet. Nem a kormánytól; nem a hazafiatlanság damocles-kardjának veszélye alatt, hanem minden feltétel és minden ellenőrzés nélkül, nem segély, hanem tulajdon gyanánt.

Nem nagy illendőség tehát a szászoktól, ha ilyen előzmények után megpanaszolják azt a kis segélyt, mit a magyar állam most a magyar protestánsoknak, az oláh görögkeletieknek és a zsidóknak nyújtani akar. És igen csekély politikai bölcsesség, ha ezt a tényt ürügyül használják egy szász-párt alakítására.

A szász-párt gründolása némi magyarázatra szorul. Mit akarnak? Egészséges parlamenti rendszerben csak annak a pártalakulásnak van létjoga, a mely „meghatározott irányzatokkal küzd, hogy többségre jutva elveit a kormányon érvényesíthesse. Minden pártalakulás jogosult, ha ilyen a célja. Egyetlen egy sem jogosult, ha célja nem elveinek megvalósítása a kormányrajutás révén.

Lehet-e ilyen célja a szász-pártnak? Remélhet-e egy ilyen párt többséget? Képzeltet-e, hogy Magyarország átváltozzék Szászországgá? Lehet-e kilátás a leggazdagabb fantáziával is arra, hogy a szászok által lakott föld váljék Magyarország központjává és vezérévé s ehhez alkalmazkodjék szokásokban, törvényekben, aspirációkban Szent-István birodalma?

Merő fizikai és erkölcsi lehetetlenség tehát egy szász-párt a szó parlamenti értelmében.

Mi hát a cél? Úgy-e hogy politikai csoport alakítása nem az uralomrajutás céljából, hanem – a fosztogatás

céljából. Ha ez a kifejezés túl erős, bocsánatot kérek miatta, de alkalmasabb szót a fogalom megjelölésére nem tudok. Mert csoportba verődni, lesbe állani, kényes kérdéseket és nehéz pillanatokot felhasználni arra, hogy ahhoz csatlakozzunk, a kinek éppen nagy szüksége van votumra s ennek a votumnak árt szabni a csoport érdekei szempontjából: ezt én politikai fosztogatásnál egyébnek nem tartom.

Nem beszélek hazafias kötelességekről, mert Meltzi úr e téren hamar méltatlankodik. Hanem szólok az opportunitás szempontjából, melyet szász atyánkfiain könnyebben megértének.

Tehát csoportba verődtek, hogy lokális érdekeiket jobban megóvhassák. Ez úgy-e partikulárizmus? Lássuk, helyes-e?

Tegyük fel, hogy ez a felfogás általánossá lesz. A Dunántúl, a Felvidék, a Székelyföld, a Bánát, az Alföld, mindenik külön csoportba verődik. Mindenik a maga helyi érdekeit tolja előtérbe. Mindenik feltételekhez köti csoportvotumát. Mindenik elejti a nemzeti egység gondolatát és csak a maga különleges eszméit, viszonyait, községeit, útjait, berendezését tartja szem előtt.

Mi lesz az országgal? De ezt nem kérdezem. Ez a kérdés kevésbé érdekli a szász-pártot. De mi lesz a szászok által istápolttal érdekekkel? Ki fog azokról gondoskodni? Ki fog azok iránt érdeklődni? Nem mindig majorizálva lenne-e a kis szász töredék? Nem esnék-e minden kulturális és közigazgatási érdekük az általános kapzsiság áldozatául? Ebben a fékevesztett fosztogatásban, mikor mindenki csak követel, de senki sem ad, mindenki csak hizni akar, de munkálkodni senki sem: az általános tolongás, dulakodás, törtetés nem mindig eltiporná-e a számban gyöngé és befolyásban erőteljes szász-csoportot?

Mindez persze nem fog bekövetkezni, mert a magyar pártok semmiféle helyi érdeknek föl nem áldozzák a hazá” egységét. Annál rosszabb a szász-pártra nézve, mert a politikai fosztogatás rendszerét a magyar pártok megbízható hazafiságra alapítják. Számításuk gyűlöletes volta fölülmúlja önzésük rútságát.

A szászok.

(R. U. 241. sz. 1898. október 20.)

Minden magyar ember örült a helységnevekről szóló törvénynek. Nem nyújtott ez a törvény annyit, a mennyit méltán várhatunk olyan intézkedéstől, mely az állameszme csillagzata alatt születik: de a fokozatos haladásnak egyik kisebbszerű mértföldmutatója volt ez is.

Akkor is megírtam a »Reggeli Újságban«, most is vallom, hogy az ehhez hasonló kérdéseket nem félrendszabályokkal kell megoldani. Régi tapasztalat ezen a téren, hogy a radikális intézkedés sem kelt nagyobb lármát, mint a nesze semmi, fogd meg jó-féle tétovázás. Mert az izgatásban utazó nemzetiségi bajvívók a se hús, se hal ellen éppen úgy kiadják teljes mérgeüket, mint a legradikálisabb módszer ellen. Ezt tapasztaltuk ennél a törvénynél is. A mit tehettek, mindent megtettek. |Még a hölgyeket is mozgósították, azzal az okos körültekintéssel, hogy ezek ellen a »félelmes« kormány nem foganatosíthat semmi »üldözési«, mert ezek nem viselnek közhivatalokat.

A lárma, az izgatás, a gyűlölködés tehát akkor sem ölthetett volna nagyobb mértéket, ha a törvény egyszerűen betiltott volna minden idegen nyelvű helységnevet s a postai szállítást minden címzéstől megtagadta volna, ha nem kizárólagos magyar nyelvű helységnevet használt. Azonban a kormány tétovázott. Megháttrált a magyarosításnak még a látszatától is. Csak arra szorítkozott az izgatás megkönnyítése szempontjából, hogy lehetőleg egy neve legyen egy helységnek. S még ezt a halvány óhajta

is olyan autonomikus burokba rejtette, hogy a végrehajtás évekig megnehezítő legyen.

A törvény immár nyolc hónap óta van szentesítve, a nélkül, hogy a végrehajtás terén látható eredmények mutatkoznának. A szászok pedig duzzognak. Kettő kivételével a többi ki is lépett a szabadelvű-pártból. És újabban az a hír merült föl, hogy kormányhűségüket ahhoz kötik, hogy a törvény épen ne hajtassék végre.

Ebben az ügyben ma interpelláció történt. A belügyminiszter nyomban felelt. Feleletéből nem tűnt ki, hogy van-e ilyen alku folyamatban? Nem mondta, hogy van – s ez természetes. Az ilyesmit nem szokás dobra ütni. De azt sem mondta, hogy nincs. Pedig az efféle hallgatás mindig gyanút kelt

A mi engem illet, én nem hiszem a kormányról, hogy ilyen megalázó alkuba belemenne. Történhettek és történtek ilyen alkuk abban az időben, mikor a Tisza-kabinet hét-nyolc többséggel kormányzott. Ilyen természetű alkunak esett áldozatul valamikor a Bethlen Gábor és Bánffy Dezső főispánsága is. De most semmi valószínűsége sincs egy ilyen alkunak, mert a kormány olyan nagy többséggel rendelkezik, hogy a szász votumokra éppen semmi szükségé sincs.

Mégis diffikultálnom kell a belügyminiszter válaszát, mert semmi biztosítékot nem nyújtott a törvény gyors és szigorú végrehajtása iránt. A nehézségek, melyeket fölemlített, merőben súlytalanok és a munka, melyet e téren 8 hónapig végeztek, hihetetlenül minimális.

Sokkal jobb lett volna, ha csak annyit mond, hogy az ügy végrehajtás alatt áll és a befejezés rövid idő alatt megtörténik. Ez a válasz inkább megnyugtató volt, mint a képzeleti nehézségek felsorolása. Mert az *ok* meggyőző erővel hat; de az *ürügy* gyanús föltevésekre ad alkalmat. Ha már hiányzott az ok, jó lett volna legalább ürügyet nem használni.

Ismétlem, nem hiszek abban a megalázó alkuban, melyet az interpelláló hangoztatott. De azt most már hinnem

kell, hogy a kormányt valamelyes külső hatás szentimentális hangulatra indította. Gyöngédnek kívánja magát mutatni a szászok irányában. Miért? Szüksége rájuk nincs.

Politizálni kár velük. Nem érdemlik meg. Erőt sem képviselnek. Még Virchow is átlátta, hogy panaszra nincs okuk. Faji tekintetben mindent bírnak, a mi egy állampolgárt megillet.

Németek utóvégre sem lehetünk az ők kedvéért. Hogy ők magyarok legyenek, nem kívánjuk tőlük. Sajnáljuk, hogy oláhokká lesznek, miután nincs erejük szászoknak maradni. De ez nem a mi dolgunk.

Mindenesetre nagy ízléstelenségre mutat, hogy nem egy felsőbb, hanem egy alsóbbrendű kultúrát vesznek magukra. Lássák!

Hanem ellenünk immár hasztalan lármáznak. Németország tudja, hogy minő helyzetben vannak itt az elszádkadt testvérek. Ott többé szimpatiat nem keltenek. Hazugságaikat illő mértékre tudják ott szállítani.

Nem érthető ilyen körülmények között a kormány szentimentális hangulata a szászok irányában.

A balázsfalvi eskü.

(R. U. 190. sz. 1898. május 13-án.)

Hét oláh főember kiáltványt tett közzé a napokban. Mérges szavakkal hívják föl az oláh népet, hogy gyülekezzenek május 15-ikén Balázsfalván és ott ünnepelje meg az 1848-iki balázsfalvi gyűlés ötvenéves évfordulóját.

Amint olvasom a kiáltványt: elfog a csodálkozás a fölött, hogy milyen vakmerő módon képes némely ember a valósággal homlokegyenest ellenkező tényeket hirdetni. Erős hitem pedig abban a nagy jótéteménybe, melyet a sajtó szabadsága nyújt, pillanatra ingataggá lesz.

A kiáltványban foglalt ténybeli ferdtésekre és az üres szóvirágokra helyesnek és célszerűnek talállok egy reális feleletet. Talán megadja a kormány is, tiltó rendelet alakjában, de illő, hogy a sajtó is megtegye a magáét.

Ezen kiáltvány szerint a május 15-iki gyűlés megadta azon irányelveket és azokra föl is esküdött, amelyek ma is alapját képezik az oláh nemzeti politikának.

E nap világosságánál megmutattuk a világnak, hogy létezőnk« – mondja más helyen a kiáltvány – és »az akkor tett szent fogadást változatlanul és nyíltan fenntartjuk.«

Értelme, súlya és felelőssége ennek a beszédnek csak úgy van, ha megnézzük, hogy minő irányelvekre tettek akkor szent fogadást? Mert csak ez esetben tudjuk meg, hogy mit akarnak még most is változatlanul és nyíltan fenntartani.

Emlékezzünk, hogy azt a félszázad előtti gyűlést – mint papi gyűlést – Saguna András püspök hívta

össze. A papok utasítva voltak, hogy mindenik vigyen magával népet is.

A gyűlést megelőzte a Jellasich lázadása Horvátországban és a szerb mozgalom. Előkészítették a gyűlés hangulatát Ranicher Jakab, Salmen Ferenc és Bruckenthal Sámuel szász főemberek, az oláh »testvérekhez« intezett titkos felhívásuk által, melyben tudtul adják, hogy »Erdély nem a magyaroké; e szép ország a ti és a mi örökségünk. Űzzük ki a jogtalanul betolakodott magyarokat és székelyeket! Ti számra nézve hatalmasok vagytok, mi csatlakozunk hozzátok és a császár katonái nemcsak föl nem kelnek ellenünk, hanem velünk fognak küzdeni a közös nagy célért. A magyarok a jóságos császárt trónjától akarják megfosztani. Ezt nem tűrhetjük.«

A közös nagy cél tehát a jogtalanul betolakodott magyarok és székelyek kiűzése az országból. Ez elég érthető beszéd. Kár, hogy nem adták meg az uratlanná válandott földbirtok felosztásának a kulcsát.

Ilyen előkészület után a balázsfalvi népgyűlés kívánsága tizenhat pontba foglaltatott. A kívánságot pontonként olvasta Barnuez tanár és minden pontra külön föl eskette a népet.

E pontozatok között vannak merőben ártatlan nemzeti kívánalmak is. Ilyen az ötödik, mely nemzetközi szerződésben óhajtja megállapítani, hogy a pakularok (oláh juhászok) ne fizessenek kettős legelőbért a Kárpátok déli és északi oldalán. Az államalapításnak ez egy meghatóan naiv módszere. A pusztaszeri gyűlés bizony más módon alapított.

Az sem rossz gondolat, hogy az oláh egyházak és az oláh iskolák összes költségeit fedezze az állam; de a püspököket, papokat, tanárokat és tanítókat válassza szabadon és függetlenül »a román nemzet« minden meg szorítás, felügyelet és ellenőrzés nélkül.

Egyik pont az úrbéri felszabadítást követeli. Arról, hogy ez már Pozsonyban megtörtént s a törvény 34 nap előtt szentesítést is nyert, bölcsen hallgattak a vezetők.

Egyébiránt, rálicitáltak az elhallgatott új törvényre, mert »kárpótlás nélkül« kívánták a nemesség földjeit.

„A 11-ik pont kissé mélyebben nyúl a földosztásba, szólván ekképen: »A hajdan románoktól bírt s most mások kezén levő földek, amazoknak adassanak vissza.« Úgy hiszem, e pontnál vigyázatlanok voltak. Nem fontolták meg a pörös eljárás lassúságát

Kevesebb gondot adott volna a »román pacifikáló komité«-nak, ha úgy formulázzák, hogy miután Dácia egészen a románoké volt hajdan: a más fajtabeliek kezén levő földek, mint elbitangolt jószágok adassanak vissza eredeti tulajdonosaiknak.

Ezekre a földosztási kívánalmakra, aki azt mondja, hogy »ma is alapját képezik a román nemzeti politikának, melyet változatlanul és nyíltan fenntartunk«: az olyan ember egy kissé túlságosan beleütközik a büntető-törvénykönyv egynehány szakaszába.

Az első pont egyenjogúságot kíván a többi (magyar) nemzettel s ráadásul évenkénti román nemzetgyűlést, állandó román nemzeti komitéval. Tehát parlamentet és kormányt. Részletekbe nem megy. A románok országát földrajzilag nem határolja meg, sem a nemzetgyűlés és komité hatáskörét nem írja körül. De miután a 10-ik pontban megköveteli, hogy a végvidéki ezredekhez csak román tisztek neveztesse ki: nem tagadható, hogy nemzeti hadsereggel bíró román állam lebegett szemök előtt.

Végzetül Saguna püspök a népgyűlést megáldotta s aztán föleskette az I. Ferdinánd osztrák császár iránti hűségére. Egy másik püspök, a mérsékeltebb Lemény, napokig kérte, hogy ne az osztrák császár, hanem a magyar király hűségére eskettessék föl a nép. Nem hallgattak rá. Tehát az elszakadás Magyarország kötelékéből öntudatos volt.

Ezt a »szent fogadást változatlanul és nyíltan fenntartjuk« – írja a hét főember most a kiáltványban.

Vajjon, mit szól ehhez a kolozsvári főügyész és a magyar belügyminister?

Rendcsinálás.

(R. U. 131. sz. 1898. jún. 11-én.)

Daáli földművelők kihágást követtek el a mezei rend ellen, midőn marhájukat a Bereczki úr ugarföldjén legeltették. Óhajtandó, hogy az ilyen kihágás súlyos büntetést vonjon maga után. Sok boszuságot és jelentékeny károkat szokott a tilalmasbajárás a gazdának okozni. Szokják le a nép erről a rút fogásról, mások vetésének, kaszálójának a pusztításáról, ha kell, nehéz büntetés árán. A jogászok alig is értik, hogy a prevorikáció mily nagy veszedelme a gazdának.

De halállal büntetni egy ilyen kihágást még sem szabad. Halálbüntetésben csak a legcégéresebb gonosztevők részesülnek; azok is csak kivételes esetekben, ritkán és jól megfontolt ítéletek alapján.

Kihágásukért a daáli parasztok halállal lakoltak.

Elítélték őket vizsgálat nélkül. Kivégezték életüket ítélet nélkül.

Ezek a szerencsétlenek tilosban legeltették a marháikat. A tulajdonos meg akarta őket zálogolni; erdélyi jogszokás szerint be akarta marháikat a községbíróhoz hajtani. Ők nem engedték. Tehát erőszakoskodtak. A tulajdonos csendőri segílyt kért. De a nép a csendőröknek sem engedett. Előbb szóváltás, azután fenyegetés, végre fegyverdörgés.

Az eredmény hét sebesült és három halott. A golyózáportól hat legelő-marha is elesett.

Egyéb részletek hiányoznak a tudósításból.

Két dolog előttem valószínű.

Egyik, hogy valamely ok miatt a parasztság jogot formált a legeltetéshez. Meglehet, hogy új határrendezés vagy tagosítás vagy legelőelkülönítés folytán ettől a legeltetéstől eltiltattak. Az is meglehet, hogy pőr tárgyát képezi a legelési jog. Sehoggy sem hiszem, hogy a parasztlak a jogtalanságnak és kihágásnak teljes tudatában mentek volna a tilalmasba.

Megteszi ezt az egyes, titokban, éjszakának idején, bravúrból, az egyik, kártékony szándékkal a másik; de nagy tömegben, bíróval, esküdttel, egyházzfival az élükön, világos nappal és a fölszólításra sem távozva, a csendőröknek sem engedelmeskedve – ezt nem teszi meg az oláh parasztlak soha, semmi biztatásra.

Színről-színre ismerem az oláh népet és merem állítani, hogy ellenszegülésébe belejátszott a jogérzet és a jóhiszeműség.

A másik a mit hiszek, hogy ők a csendőröket meg nem támadták. Hiszem, hogy lármáztak, hogy meg engedelmeskedtek, talán hogy fenyegetőztek; de addig is, míg részletes adatok lesznek előttünk, merem állítani, hogy tettelesen a csendőröket meg nem támadták. Merőben ellenkeznék ez a nép természetével és lelki konstrukciójával. De ellenkezik a helyzettel is, mert a legeltető ember meg hord magával olyan fegyvert, melylyel a csendőrség életbiztonsága veszélyeztetve lehetne.

E két föltevés nélkül is megdöbbenő a csendőrök eljárása.

Azok az emberek lehetnek részegek a pálinkától vagy az izgalomtól. Ezt az állapotot könnyen beláthatják a józan csendőrök. Azt is könnyű volt belátni az előleges magatartásból, hogy vajjon engedelmeskedni fognak-e, avagy ellenszegülni? Mindezt belátva, a csendőrök kötelessége lett volna az alkalmazkodás.

Ezt úgy értem, hogy jegyezték volna föl az ellenszegülők neveit; tettek volna jelentést a főszolgabírónál. Ez megidézzi őket. Szükség esetén átteszi az ügyet a büntetőbírósághoz. Ha meg olyan súlyos az eset, kiméri a bün-

tetést a főszolgabíró. Pénzbírság és elzáratás jár az ilyen kihágással. De nem halál.

A csendőri beavatkozás kezd nálunk végzetes lenni. Követválasztásnál, ha izgalom támad, mindjárt csendőrt vesznek elé. Ha nem enged a nép: cél – tűz! Aztán csend lesz. Nem érzik a csendet, hanem csinálják. Halotti csendet!

A jogszolgáltatásnak ez a neme irtózatos. Ártatlanok szenvednek; bűnösök menekülnek. A golyónak nincs ideje a fontolgatásra. Megy vakon és rombol rémesen. Az igazságot csak a legelvadultak kegyetlensége bízza a golyóra. A hol gyakori a golyó által csinált rend, ott beteg az állami organizmus.

Mintha látnám, hogy az oláh liga miként veszi ezt a szomorú esetet szárnyaira. Pár nap múlva magyar atrocitásról adnak hírt a külföldi lapok. Kiszínezik a magyar barbarizmust. Arról hallgatni fognak, hogy a magyar ajkú parasztság is ilyen elbánásban részesül. Ránk kenik, hogy ez alkalommal nem az embert, hanem az oláhot lötték agyon.

Megírják az okot. Néhány szál burján az ugarföldön, – ennyi volt a magyar birtokos kára. E néhány szál burjánért haltak az oláhok vértanú halált. így fognak irni. Így idegenkedik el tőlünk a civilizált világ.

Ez nem jó módja a rend fenntartásának. Mérséklet illik a hatalomhoz. Az állam ereje nem szenved csorbát azzal, ha egy feltüzelt csoport nem is engedelmeskedik rögtön és szép szóra a hatóságnak. Be kell várni az alkalmas pillanatot. Egészen más, ha a várakozás veszélylyel jár. Értem, ha a lázongó tömeg kritikussá teszi a mások élet- és vagyonbiztonságát.

De a jelen esetben... ugyan mi veszély lett volna a hatóság várakozásának? Kárt tettek volna az ugarföldön? Hát aztán? Hiszen azt meg lehet téríttetni. Az ilyen potom kártétel megakadályozására nem szükséges fegyvert fogni s az embereket halomra löni. Vagy tán

a hatóság tekintélyét féltették? Jó. Erre a tekintélyre szükség van. De hiszen a vizsgálattal, ítélettel, büntetéssel éreztetni lehetett volna ezt a tekintélyt. És ez hatásosabb lett volna, mint a golyózápor. Mert a büntetésnek erkölcsi alapja van. De az agyonpuskázásban senki sem lát egyebet, mint elhamarkodott, fölösleges és kegyetlen erőmutatványt, mely félelmet és gyűlöletet ébreszt, közmegnyugvás helyett.

A szláv eszme.

(R. U. 141. sz. 1898. jun. 23-án.)

Az a ki nem magyarázható, meg sem érthető valami,, a melyért oly sokan rajonganak, mely miatt még többen félnek – a szláv eszme előtérbe lépett a prágai Falacky-ünnepen.

Mi az? Gomolygó gondolat-áramlat, fék és alak nélkül. Határait senki sem ismeri. Célja megállapítva nincs. Eszköze félelmet okoz. Terjeszkedése szemmel nem kísérhető. Hatását érezzük; mivoltát nem ismerjük.

Orosz költőket olvasva, csodálatos eszmeekört látunk az alaktalan homályból kibontakozni. Új rendről beszélnek. A mi világunk előttük avult világ. Becsületünk nem becsület. Hitünk nem igazság. Fogalmunk a családról előítélet.

Más szemmel nézik az embert, mint mi. Más rendeltetést állapítanak meg. Más helyzetet adnak a nőnek, más hivatást az iskolának, más hatáskört az államnak.

Mintha mindaz kelevény volna, mit az eddig való rend alkotott, boncoló kés alá vesznek mindent: az istent, a vallást, az erkölcsöt, a jogot, a kötelességet és lázasan analizálják az alkatrészeket és bontják vegyelmekre az emberi összetartozandóság kötelékeit.

Hentes-észjárással senki se mondja: költészet – szapanbuborék. A költő próféta, kinek lelke az idők nászágyán fogantatott. Érvérésének lökést a tömeg lehelete ad. Csak neki vannak szervei, hogy fölismerje a jövőndőt. A közös szenvedés által szólal meg. Alakot ő ad a ki nem forrott vágyanak.

Oroszország vére az orosz költők műveiben lüktet Törvénykönyvből, rendeletekből, igazgatási szervezetből, diplomáciai jegyzékekből senki meg nem ismeri azt a világbirodalmat. Hanem a költők, ezek az őszerejű regényírók, fölmetszik a testet, a szavuk lángnyelve megvilágítja a belső részeket.

Mi van ott?

Ők sem tudják. De érzik és éreztetik velünk azt az elementáris nyüzsgést, mely állandó mozgásával, állandó hatásával világot bont szét, világot alkot újra. E művek tagozatán nagy fájdalom nyilallik át. Okát nem adják.

De, hogy fáj, azt az őszinte hang mutatja.

Feltárva a gyógyszer sincs.

Azonban akarnak valamit. Fájdalmuk annál gyötrőbb, mert az akaratnak sincs iránya.

Olyanforma ez, mint a nagy természet vajúdása. Ki tudná megmondani, hogy a napsugárnak, a víznek, a sötétségnek, a korhadó szervezeteknek és a szétmálló ásványoknak együttes hatása alatt a búzaszemből kalász miként, mi okból, miért fejlődik?

A gránitszikla termőtalajjává változik át és a termőtalaj időjárástól ős-iszap lesz a tenger fenekén;

Enyészet és megújulás: ez a világ rendje.

A népeknél is így van. A szlávészme most csírázik százmillió ember keblében. Anyagja százmillió között oszlik meg.

Külön-külön ezért nem ismerhető föl.

De az igazi költő mindenkinek lelkéből magában hord egy kis parányi A parányok e milliója sejtelemmé alakul a költő elméjében és szívében sóhajtássá.

Ma még nem látunk egyebet, mint sejtelmet és csak a sóhajtást halljuk. De a mit látunk és hallunk, attól hideg borzongatást érzünk. Mi készül a szörnyű tömegnek méhében? Ők az üdvösségre várnak. Mí a nihiltől félünk. Nem az összeesküvők programjától, hanem azon vallási, erkölcsi és társadalmi nihiltől, mely az orosz költők sejtelmében nyilatkozik meg.

A szlávészme hatása alatt él a hivatalos Oroszország is. Tanúm rá Komarov; ez a katona, ki a moszkvai tudományos akadémia képviselőjében vett részt a prágai ünnepén.

Hogyan? Egy katona! Egy katona, mint a tudományos akadémia képviselője. Egy orosz katona, mint a szlávészme hirdetője osztrák földön! Kell ezt magyarázni?

Mit jelent a katona ezen összefordása a nemzeti tudományossággal egyfelől és másfelől a nemzeti aspirációkkal? Nem egy meg nem mérhető, ismeretlen erő nyilatkozik-e itt? Ezt az ismeretlen őserőt mivel tudná a nyugateurópai világrend ellensúlyozni?

Ha méh, ha sáska, ha hangya – de ha egy célra tör, egy ösztön vezeti, egy vágy tüzeli, és ha százmillió számba jön feléd: ki tud ennek ellenállani? Hát még ha ember jön feléd, ily nagy tömegben, ilyen egyesüléssel?

Bolond állapot.

(R. U. 144. szám. 1898. jun. 26-án.)

Főembereink jó helyen keresnek, mikor a büntetőtörvénykönyv hézagai fölött elmélkednek. Régen látja minden gondolkozó ember, hogy a más nyelvű fajok üzelmeit nem szorítja kellő korlátok közé a büntető kódex. Késszón kezd ugyan ezt meglátni a kormány. De késszón is jobb, mint soha.

A magyarországi szlávok szereplése a prágai Palacky-ünnepélyen érlelte meg azt az eszmét, hogy a haza ellen való külföldi működésnek büntetőjogi határokat kell szabni. Ez az eszme már régen érik. Egész Nyugat-Európát elárasztják olykor igen szemenszedett hírekkel felőlünk.

Honfitársaink rendszerrel üzik saját hazájuk erkölcsi alapjainak aláaknázását. Elfordítják tőlünk a művelt népek rokonszenvét Utálatos hírben tüntetik föl a magyar fajt és annak vezető hivatását. Becsmérlik fajsúlybeli értékünket. Próbára teszik igazán szabadelvű türelmünket. Elnyomatást hazudnak és üldöztetésről írnak meseszerű regéket.

Személyes kirándulásokat is tesznek ma Parisba, holnap Bécsbe, holnapután Bukarestbe, aztán Jaszsziba, tegnapelőtt Brüsszelbe, tegnap Prágába. Olykor tömegesen, máskor egyenként. Némelykor saját számlájukra, sokszor kiküldetés alakjában.

Valóságos összeesküvés foly Magyarország ellen. Nem most kezdődik. Vége addig nem szakad, míg ez a kérdés csak a hírlapokban nyer lefolyást.

Sokat tépelődhetik a magyar hazafi, hogy miért van az ő hazája védtelenül kiszolgáltatva a haza rossz gyer-

mekeinek? Miért, hogy a legerélyesebb és legmagyarabb színben tündöklő és sütkérező kormányok is mindig befejezték a cselekvés kötelességét egy-egy tetszetős beszéddel, vagy polemikus kijelentéssel?

Könnyű rájönni, hogy a büntetőtörvény hézagai is hozzájárultak a kényelmes semmittevéshez. Mert bármilyen hihetetlenül hangzik, a magyar törvényhozás olyan büntetőtörvénykönyvet alkotott, mely nem vesz tudomást arról, hogy hazánkban ellenséges indulatú fajok is laknak. Pedig »magyar« büntetőtörvénykönyvnek keresztelték el ezt a kódexet. De hogy miért magyar, mi köze van annak az egységes magyar nemzet történelmi érdekeihez? – azt nehéz volna megmondani.

Ez a magyar törvénykönyv éppen annyi joggal volna német, vagy oláh, vagy angol törvénykönyvnek nevezhető. Igen fontos részeiben nem magyar szükségeket elégít ki és nem magyar erkölcsi felfogásnak hódol. A csalást, a hamisítást, a sikkasztást nem üldözi annyi szigorral, mint a legények vitézkedését a falusi táncban. Körülzárt kertből ha egy rózsát szakít valaki, ezt keményebben bünteti ez a törvény, mint igen sok erkölcsi defektust.

Azon hazabomlasztó izgalmakról pedig, melyek nálunk az oláhok, tótok, szászok és szerbek körében napirenden vannak, nem vesz tudomást a büntetőtörvénykönyv.

Jól emlékszem, a híres memorandum-pör előtt sokat vitatkoztam egy kiváló ügyészszel, a ki váltig állította, hogy a Bécsbe zarándokolt hazafiakat, kik a császárnál kerestek oltalmat és jogorvoslatot, pörbe fogni nem lehet.

És a pörre csak akkor kapott az igazságszolgáltatás törvényes alkalmat, mikor ezek a zarándokok a »Memorandum« megírása és terjesztése által ütköztek a törvénybe.

Ez a törvény védi az egyest, védi a vagyont, védi a királyt, védi a vallást, a családot, az osztrák kapcsolatot – de a hazát az árulók különböző fajtái ellen nem védelmezi.

Gondolom, a jó törvény az adott viszonyokat szabályozza. A naprendszer mozgásáról és a bolygók menetrendjéről nem szükség törvényt alkotni.

A törvénynek az emberek és dolgok egymás közt való helyzetét kell tárgyalni.

Alkalmaznia kell az együttélésnek százados kapcsait. Legfőbb értékek közé kell sorolnia a hazát, annak fennmaradását, békéjét, erejét és haladásának feltételeit.

Furcsa helyzet.

Tudunk védekezni az állati betegségek ragálya ellen. Elzárkózunk a keleti vész elől. Ellentállunk a kolera terjedésének. Védgátak közé szorítjuk a folyamok áradását. Tűzoltóságokat szervezünk hivatalból a vagyoni károk megfékezésére. Csak éppen a hazát nem tudjuk minden ellensége ellen kellő módon megvédelmezni.

A politikai kolera és a fajgyűlölet pestise járhat-kelhet szabadon a postán, a vasúton, a gőzhajón Belgrádból, Bécsből, Bukarestből, a honnan tetszik.

Eláraszthatnak könyvekkel, hírlapokkal. Minden betű egy-egy bacillus.

Terjed a ragály.

Sőt elárasztyák iskoláinkat, pénzügyeinket, templomainkat pénzzel is, hogy a ragály terjesztésének biztos eszköze legyen.

Ideje, hogy a büntetőtörvénykönyv átalakítása végeztessen ennek a bolond állapotnak.

A ruthén kérdés.

(R. U. (155.) 229. sz. 1898. okt. .6-án.)

A »Reggeli Újság« vasárnapi számában egy minden tekintetben igen figyelemreméltó cikk jelent meg a felső-magyarországi bevándorlásról. A cikk hangja, iránya, tartalma okul szolgál és alkalmat nyújt a ruthén-kérdés szel-
őztetésére.

A mit e tárgyról mondok, azt a legmegbízhatóbb érte-
sülésből merítem. Tudomásom szerint hasonlóan van érte-
sülve a földművelési kormány is. Őszinte óhajtásom az
lenne, ha akár e lap útján, akár szókimondó hivatalos
jelentés útján Wlassics közoktatási miniszter úr is tudomást
venne a ruthén állapotokról. Nem kétlem, hogy felismerve
a helyzetet: nem mulasztja el e szomorú helyen megra-
gadni a szokatlanul kínálkozó alkalmat nemzeti ügyünk
fejlesztésére és erősítésére.

Tudnunk kell mindenekelőtt, hogy hazánknak egyet-
len vidéke sincs oly siralmas helyzetben, mint Máramaros-,
Bereg-, Ung- és Ugocsamegyék azon tájéka, a hol ruthé-
nek laknak. A helyzet egyaránt sötét, úgy gazdasági, mint
kulturai szempontból.

Megdöbbenőbb példát arra, hogy az organizmus'
miként satnyul el és vész ki, ha túlságos mértékben borít-
ják el az élődiek, alig mutathat fel az anyatermészet,
mint a ruthén lakosságnál. Ez a nép erkölcsileg szörnyen
deprimálva, testileg elsatnyulva, rohamosan hanyatlik a
pusztulás lejtőjén. Intenzív állami beavatkozás nélkül a
szemünk láttára hal ki egy különben jóindulatú, békés,
szorgalmas, hazánkhoz és nemzetünkhöz melegen ragasz-

kodó faj. A kik még bírják a munkát, ezerével vándorolnak Amerikába; a többiek nyomorognak, éheznek a lelki csüggedésnek, reménytelenségnek elijesztőleg demoralizált állapotában.

Az a söpredék, mely Galíciából ellenőrizetlenül, nagy tömegekben árasztotta el a felvidék ezen részét, végkép kiszívta a ruthén nép életerejét. Megfoghatatlan, hogy a rendszeres elnyomoritást a hatósági szemek csak akkor látták meg, mikor már halálos tünetekben nyilvánul a betegség. Még megfoghatatlanabb, hogy az állami tevékenység még most, a baj felismerése után is kétségbeejtőleg lanyha.

Az uzsorának ilyen méretei vannak: tíz forint után fizet a paraszt havonként egy forintot. Ez a jobbik eset. Igen gyakran két forintot fizet havonként. Legtöbbször három forintot. Ez háromszázhatvan százaléknak felel meg. Azonban az ötszáz percent sem ritkaság. Ezen üzlet rövid lejárata azzal végződik, hogy a paraszt földje, telke, marhája átmegy az uzsorás tulajdonába.

Egyébiránt meghagyja a paraszt birtokában. így terem magának, bevándorlása után két-három év alatt, formális jobbágyságot. A vázolt üzlet révén övé lett a föld, melyet a paraszt művel, övé a lábas jószág, melyet a paraszt éllemez, övé a parasztnak és családjának egész évi munkája, a ki neki szánt, neki kaszál, neki fuvaroz.

A grófi uradalom és a kincstár 70 krajcár napszámot fizet, s két pohárka pálinkát és egy pakli kapadohányt. A zsidó fizet 30 krajcárt, pálinka és dohány nélkül. Van eset – ezt egy hivatalos okmányból tudom – hogy téli napokban egy öl tűzifának a feldarabolásáért nem fizet a zsidó egyebet, mint egy 3 krajcáros pakli dohányt!

A »marha-uzsora« még a pénzuksoránál is megdöbbenőbb, Ez így történik. A zsidó megvesz egy pár tinót 70 frton s átadja felestartás végett a parasztnak 100 ft. értékben. Két évi tartás után eladásra kerülnek a tinók. Adnak érettük 140 frtot. Ebből a zsidó levonja a maga részére a 100 frtot, mint kölcsönzött pénzt, s megosztja

a paraszttal a fenmaradó 40 frtot. Kap tehát a zsidó először 30 frtot, mivel a 70 frt. vételért 100 frtba számította; másodszer 20 frtot, összesen 50 frtot 70 után. Ezen idő alatt köteles a paraszt hetenkint két napszámot ingyen tenni. Két év alatt 108 úrbénap, legalább is 54 frt értékben.

Újabban az uzorát szigorúan kívánja a hatóság ellenőrizni. De panaszos nem akad. Oly nagy a bevándorlottak terrorizmusa, hogy a paraszt fél ellenük fellépni. Nem is csoda.

A verebesi lelkész házát három év alatt kétszer gyűjtötték fel, mivel a Beszkid-havas egy részére a bérbeadásnál árverezett s ezzel a zsidóknak konkurenciát csinált. (Hivatalos adat.)

Az alsóvereckei lelkész orloffügetőinek kivágták a nyelvét, mivel a parochiájához közel fekvő uradalmi kaszálókat bérbe akarta venni. (Hivatalos adat.)

Egy laturkai paraszt házát azért gyűjtötték föl, mivel szállást, istállót, szénát és zabot adott azon fuvarosoknak, kik Galíciából fát szállítanak a volóci fűrésztelephez. Hogy merészli a zsidó korcsmáros üzletét rontani?! (Hivatalos adat.)

Az alsó-bisztrai lelkészt a miatt gyűjtötték fel (mindig csak azt gyűjtják meg, a ki nincsen biztosítva), mivel élére állott egy hitelszövetkezeti mozgalomnak a nép viszonyainak javítása céljából. (Hivatalos adat.)

A szuszkói lelkész, az újabb uzsorarendelethez foglalt felhívásnak kötelességszerűleg megfélemlelve, néhány följelentést tett, az uzsorások és áldozataik megjelölésével. E miatt a bevándorlottak fenyegetése oly mérveket öltött, hogy a derék lelkész áthelyezését kérte, mert a saját és a családja élete nincs többé biztonságban. (Hivatalos adat.)

Így felemlítették még az alsó-vereckei esperest, ki arra vállalkozott, hogy helyszíni adatokat gyűjtsön azon bérleti akcióhoz, melyet a földművelési kormány vett tervbe a köznyomor enyhítése céljából. Az esperes kijelentette, hogy kénytelen a közreműködéstől visszalépni, mert a zsidók küldöttsége azt adta tudtára, hogy köztük van jó

ember is, de ők nem tehetnek róla, hogy van rász is” (Hivatalos adat.)

A megfélemlítésnek ez a rendszere hivatalos személyekre is kiterjed. Az alsó-vereckei járásbíró alkonyat után a házából csak töltött fegyverrel lép ki. Életbiztonsága annyira veszélyeztetve volt, hogy a bűnügyeket el kellett venni tőle s átadták a törvényszéki vizsgálóbírónak. (Hivatalos adat.)

A szolyvai főszolgabíró, kit a nép valódi atyjának neveznek, többszöri fenyegetés után csak úgy került ki a roszyilai szorosban a biztos halált, hogy a tervbe vett orgyilkossági merényletet előre elárullak neki s útjából formális erőszakkal visszatartották a danilói csárdában. (Hivatalos adat.)

Nem folytatom tovább ezt a rémes „sorozatot, hanem legközelebről a kérdésnek egy másik részét világitom meg.

(R. U. (156.) 230. sz. 1898. oki 7-én.)

A ruthének kettős igát viselnek. Egyik azon jobbágyi viszony, melybe a galíciai zsidók süllyesztették. Ez a nyomor igája. Másik a szellemi hátramaradás, mely az iskolázás nagyfokú hiányának tudható be. Ez a tudatlanság igája.

Partikuláris gyógymóddal ezt a beteg szervezetet lábra állítani nem lehet. Sokkal csekélyebb erővel rendelkeznek a községek, városok és vármegyék, semhogy hatásuk a siker reményével kecsegtethetne. Itt már csak az államhatalom erélyes és jóindulatú beavatkozása fordíthatja meg a rohanó pusztulást.

Az a mozgalom, mely a földművelési kormányznál észlelhető, helyes irányban indult. Az állam bérbe vett a Schönborn-féle majorátusból 12.600 holdat abból a célból, hogy kisebb részletekben albérletbe adja a ruthén földművelőknek. A bérlet kerekszámban 8000 hold legelőt, 4000 hold szántót és kaszálót tartalmaz.

Ha ezzel az állami tevékenység ki lenne merítve, akkor ez csak annyit jelentene, hogy az állam sót adott kenyér helyett. Mert ennyi bérlet a legszegényesebb számítás mellett is legfeljebb kétezer családnak nyújt rendkívül szűkre szabott megélhetési eszközt.

Ha a szántók és kaszálók teljes termőerőben vannak, – a mi nehezen hihető erről a 3-4 hüvelyk vastagságú termőrétegről – és ha a legelők okszerűen kezeltetnek, kosarazás útján fokozatosan trágyáztatnak, színekkel látatnak el, hogy a zord éjszakák idején a legelő barom menhelyet találjon, jó karban álló kutak vannak és ha a legeltetés kijelölt részletben és forgószerű egymásutánban történik és végre ha a szarvasmarha legelőjét utólagosan a juh is kihasználja: ez esetben a bérlet háromezer családnak is nyújthat igen takarékos életmódot. De többnek nem. Mi lesz a többivel?

Hiszem azonban, hogy ez a 12.600 hold csak kísérlet. Elvégre az a hitbizományi komplexum meghaladja a 100.000 holdat. Tudtommal a szántó, kaszáló, legelő, – mert az erdőség itt nem jöhet tekintetbe – egyre-másra, sem uradalmi, sem bérleti kezelésben nem hajt többet átlagban holdankint 1 frt 30 krajcárnál. Az uradalom tehát igen jó üzletet csinál, fia 1 frt 50 krajcárjával olyan bérlőt talál, mint a magyar állam. Az állam pedig legnemesebb hivatásának felel meg, ha, minden nyereszkedés, de egyszerűs mind minden veszteség kizárásával, nem háromezer, hanem harmincezer családot ment meg a végpusztulástól.

A bérleti terv remélhetőleg ki fog egészíttetni a földmívelési érdekek hathatós istápolásával. Mondják, hogy a bérlettel kapcsolatban tej- és hitelszövetkezetek meghonosítását is kezdeményezni fogja a kormány. Karöltve ezzel, gond lesz fordítva a szarvasmarha- és sertésállomány fokozatos megnevesítésére, alkalmas keresztezések útján. Nem került ki az irányadók figyelmét a közutak hihetetlen mérvű elhanyagoltsága sem.

Vegyük ehhez az iskolázást.

Ezen a téren Wlassics miniszterre egy nagy történelmi feladat vár.

Mindenki tudja, hogy nemzeti harcainkban, az idegen nyelvű fajok között, legmegbízhatóbbnak mutatkozott a ruthén nép. Soha a magyarok szabadság-ügyétől ez a nép el nem tántorodott. Nemzetiségi követelést soha sem támasztott. Különleges fajtendenciákat nem ápol. Hazánk, nemzetünk egységén nem rágódik őrlő szű gyanánt. Nagy nyomorával küzködve, nem is jut eszébe nemzetiségi izgalmáknak hódolni.

Röviden, ez még az egyetlen idegen nyelvű faj hazánkban, melynek öntudata nincsen telítve különleges nemzeti eszmékkel. Itt tehát egy meg nem rontott matéria áll a magyar kultúra vegyi műhelyének rendelkezése alatt. Ellenállás nélkül lehet ezt a népet munkába venni, elemezni, összeforrasztani, formálni, gyúrni, fejleszteni tetzés szerint.

Elméje megtölthető a magyar nemzeti eszme gondolatvilágával. Lelke elárasztható a magyar haza szeretetéből folyó kötelességérzettel. Minden szülő örvendezni fog, hogy gyermeke megtanulja annak az államnak a nyelvét, mely atyai kézzel gondoskodik a gazdasági nyomornak és szellemi öntudatlanságnak nemcsak enyhítésén, de céltudatos megszüntetésén. Itt a tűzhely nem fogja a gyermek kedélyében lerontani azt, a mit az iskola épít – miként az oláhoknál. Ez a nép – s jól megjegyezzük, az egyedüli! – két nemzedék élete alatt szívben, lélekben, nyelvben magyarrá lesz, ha . . .

Ha Wlassics Gyula minister úr úgy akarja. Ha teljes energiáját ennek az ügynek szenteli. Ha egész mértékben fölhasználja a ruthén papság jóindulatát. Ha ezen egyházakban az állami segélyezést első rangú kötelességnek ismeri föl. Ha a tervbe vett ezer népiskolát legnagyobb részben e nép között állítja föl.

Arról van szó, hogy a magyar faj néhány év alatt sok százezer taggal szaporíttassék. Négy vármegye zömének gyors elmagyarosításáról van e helyen szó. Nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy Wlassics miniszter úr a magyar történelem hálás lapján halhatatlan nevet biztosítson magának!

Veszélyes előnyomulás.

(R. U. 265. sz. 1898. nov. 17-én.)

A »Reggeli Újság« elmélkedése az aktív oláhokról, komoly gondolatokat ébreszt. Ez a harmadfél milliónyi nép 51 pénzintézetben, 107 millió forgalommal ad magáról élet-jelt. Előnyomulása szembeötlő.

Szeben, Segesvár, Medgyes, Szászváros, Brassó 80 százalék erejéig voltak szász városok harminc év előtt. Ma már csak félig szász városok.

Holdvilágos, Dános, Asszonyfalva, Nagykapus, Szek, Nagycsűr, Disznód – mikor a gimnáziumot jártam, merőben szász községek voltak. A szászok közt lakó oláhok apró, szegényes, ronda kis kunyhókban húzódtak meg a virágzó községek legvégén. Még a templomuk is fából volt. Iskola épen nem létezett.

A szászok régi szép kőházai lakókat cseréltek. Homlokzatukról letűntek a Luther-idézetek és a német nevek. Kék és vörös betűk byzantinus cikornyákkal hirdetik, hogy oláh ember lett a szász-ház tulajdonosa. Ha ilyen arányokban foly tovább a szászok eloláhosodása, kétszáz év múlva hírmondónak sem marad szász ember az erdélyi részekben.

Szászlóna, Szászfenes, Szászmáthé, Szászerked és még egy csomó község Kolozsmegyében szász telepítvény volt. A nép ruházata, a lakházépítés stílje és a község neve még mindig őrzi a szász emléket Egyebekben tisztára oláh lett valamennyi. Az átalakulás észrevétlenül történt.

Hasonló természetű vesztesége a magyar fajnak is van.

Ki hinné, hogy Gyula, Borsa, Macskás, Kajántó, Köteland, Apahida,-Mezőkövesd, Mélykút, Diós, Poklos, Szeptér, Dombhát merőben oláh községek? Ki hinné, hogy ilyen dülőnevek: Bíboros, Kenderes, Szépmái, Sóvár, Pusztá, Aszályos, Nyirkos, Csepegő, Komál, Agyagdomb, Vesszős, Berek, Akasztó, Vezeklő, Királykút oláh községek határában fordulnak elő? Hát az ilyen családnevekről: Kertész, Kurutz, Kecskeméti, Szőke, Kis, Katona, Majláth, Hunyadi, Fekete, Mogyorósi, Kardos, Burján – hinné-e valaki, hogy egy árva szót sem tud a név viselője magyarul?

Idevonatkozólag nekem egy gyűjteményem van. Jó kis kötetre menne, ha kinyomatnám mindazon családnak, községnek, dülőnek a magyar nevét, melyek az erdélyi részekben csak névleg tartották meg magyarságukat.

Az Emke azért jött létre, hogy a folyton tartó eloláhosodásnak gátat vessen. Fájdalom, nem felel meg a várakozásnak.

Összegyűjtötte vagyonát, de nincs a küzdelemhez se eszméje, se energiája. Volt kidolgozott terve, de nincs végrehajtási érzéke. Maholnap kölcsönös dicsérgetési és eszem-izom társulattá sülyed. Főtisztviselője, ki a társulati tevékenység minden szálát magához ragadta, országgyűlési képviselővé lett s ezzel megosztotta munkakedvét és megbénította akcióképességét.

Az oláhok pedig szívós öntudatossággal nyomulnak előre. Korán átlátták, hogy középosztályra van szükségük. Ennek a megalkotásán fáradoznak. Tanuló ifjúságuk részére reális pályákat akarnak nyitani. Ez a célja és oka az oláh pénzüzetek szaporodásának. A magyar állam ellen fölvetett küzdelmükben legérezhetőbb szükségnek bizonyult az egyéni függetlenség hiánya. Egyéni függetlenség pedig nincs jól szituált vagyoni helyzet nélkül. Ennél fogva tervszerűleg működnek a vagyoni izmosodáson.

Jól meg kell érteni. Az oláh pénzüzetek valóban oláh intézetek. Hatékonyabbak minden iskolánál. Mindenik bátyája, paizsa, fegyvere az oláh törekvésnek. Érdek-

szálakkal fűzik magukhoz a népet. Elhelyezési fészkek a tanult emberek számára. Politikai gyűlhelyek. Faktorok egy külön társadalom mesterséges alakításánál. Szövetségesi az egyháznak, a hol vallásilag van szervezve a magyargyűlölet és az iskolának, a hol értelmileg van fejlesztve az oláh eszme.

Mikor egy harmadfél milliányi nép egyházilag, iskolailag, pénzügyileg, irodalmilag és társadalmilag el van szakítva a hazától: akkor – ha így foly tovább – csak idő kérdése, hogy politikailag is elszakadjon. Nem kell feledni, hogy egyházukban és iskolájukban csak félig-meddig vannak ellenőrizve. Pénzintézeteikben épenséggel nincsenek ellenőrizve. A veszély tehát rohamosan fő.

A mentés eszközéről egy másik alkalommal írok.

Mentőeszköz.

(R. U. 267. sz. 1898. nov. 19-én.)

Az oláh pénzüintézetek veszélye eminens. A falusi pap így beszél: eredj a mi bankunkhoz. A dászkal: ezt mondja a megszorult embernek, segít rajtad a mi bankunk. Mikor tanácsot adtam, hogy egy birtokvásárnál miként juthatnak falusfeleim olcsó földhittelhez, az oláh bíró közbeszólt: lehet, hogy az olcsóbb, de mégis jobb, ha a mi bankunkhoz megyünk, mert a nagyobb kamat minket gazdagít.

Úgy veszi ezt az oláh, mint a magyar társadalom veszi a maga kultúralkotásait. Nemzeti színház, Akadémia, Múzeum, Kisfaludy-társaság, Szent István-társulat, Történelmi társulat, Országos gazdasági egyesület, Természettudományi társulat, Emke, Fmke és a többi. Mi hoztuk létre. Mindnyájunknak benne van néhány fillérje. Ha nekünk nincs, hát van az apánknak. Tehát a mienk. Sikereinek örvendünk, hibáit elnézzük, mert a mienk.

Az oláh értelmiség két csatornán járult a néphez. Egyik az egyház, másik az ügyvéd. Mindkét csatorna költséges.

Sehol sem olyan nagy a stóla, mint a görög egyesült és görög nem egyesült egyházakban. Temetés, esketés, keresztelés, bérálás, gyónás, mise, utolsó kenet – mind pénzbe kerül. A díjtétel magas. A kepe (párbér) igen terhes. Akkor rendel ünnepet a pap, mikor neki tetszik. Ez azt jelenti, hogy mezei munkát végezni nem szabad, csak délután és csak a papnak lakába, azaz ingyen. Mindez súlyosan nehezedik a népre.

Még súlyosabb teher az ügyvéd. Ezen a réven a kezelhető legnagyobb fosztogatás üzetik. Kivált a birtokrendezési pöröknél. Jaj annak a falunak, a hol tagosítás, erdőszabályozás, legelő-elkülönítés van folyamatban. A vagyoni pusztulás végzetszerűleg következik be az ügyvédi jogvédelem ürügye alatt.

Ezen a két csatornán tehát az összeolvadás vize csak lassacskán szivárog. A vagyoni kihasználás nem közelebb viszi a népet az intelligenciához, hanem sok helyen merőben elidegeníti. Új csatornáról kellett tehát gondoskodni.

Az új csatorna a pénzügy. A dolog úgy néz ki, mintha javára lennének a népnek. A kis árendás és a korcsmáros uzsorájához képest csakugyan jótékony hatással van az a 25-28 százalék, melylyel az oláh intézetek dolgoznak. Számításuk beválik. Intézeteik a nagy kamat mellett rohamosan fejlődnek, a népet pedig a hála érzetével csatolják magukhoz. Ezenkívül függő helyzetbe hozzák, mert az adós ember rabember.

Kell-e magyarázni ilyen helyzetben, hogy politikailag mit jelent 51 oláh pénzügy 107 millió forgalommal?

A pénznek ezt a nagy hatását bármi áron ellen-súlyozni kell. Most még nem érzik ez a hatás, mert az intézeti hálózat nem régen működik. De keservesen megérzi azt a magyar állameszme, ha nem gondoskodunk ellensúlyról.

Tapasztalás bizonyítja, hogy az ellensúly egyetlen hatályos eszköze az olcsóbb és hozzáférhetőbb pénz. Amely községben Károlyi Sándor-féle hitelszövetkezet működik, ott nem tud tüzet fogni az oláh intézet. Ha pedig már előbb megvetette a lábát: a nép a hitelszövetkezet olcsóbb pénzével kibontakozik az oláh intézet hálójából.

Ebből következik, hogy a mentőeszköz föl van találva, csak alkalmazni kell. Ám a nép nincs abban a helyzetben, hogy szövetkezetet alkosson. Hiányzik eh-

hez az értelmi erő is, de főként hiányzik a pénz. Ezen a hiányon a szövetkezeti törvény sem tud segíteni.

Van azonban a kormány és a törvényhatóságok vezetése alatt egy alap, mely minden legkisebb veszély és minden legkisebb megrázkódás nélkül erre a célra felhasználható. Ez a gyámhatóságilag kezelt ingó vagyon,

Az 1895. évi gyámpénztári mérleg-kimutatások szerint a gyámoltak és gondnokoltak tartalékalapja ingóságokban együttvéve 119 millió 778,019 forint. Ezen összeg részben árvapénztárilag kezelve adatik kölcsön, részben betéti könyvek mellett helyeztetik el különböző takarékpénztárakban.

Ha ezt az összeget hitelszövetkezetek alapítására és fejlesztésére fordítják: hat hónap alatt el van hántva az oláh pénzügyekben rejlő politikai és nemzeti veszély. Oláh pénz helyett magyar pénz jut a nép kezébe; drága pénz helyett olcsó pénz. Ugyanezt folytatva a felvidéken is: rövid idő alatt négy millió oláh és tót érdeke és hálája fűződnek a magyar állam eszméjéhez.

A románok gyűlése.

(Ellenzék 241. sz. október hó 22. nap v. c)

Öt nap múlva megnyílik a románok gyűlése Nagyszebenben. Tanácskozásuk tárgya és határozatuk iránya felől nem vagyunk kétségben. Sokszor tanácskoztak és sokszor határoztak már ők, de mindig ugyanazon vágyakat és ugyanazon sérelmeket nyilvánították és ugyanazon irányban nyert kifejezést akaratum. Most is így lesz az. Mert a küzdelem tárgya most is ugyanaz, és a küzdő emberek szintén ugyanazok.

Amit a románok nem akarnak, az már meg van, az egy létező államjogi valóság.

Amit a románok akarnak, az nem lehetséges, mert az egy államjogi abszurdum.

A románok nem akarják az uniót. Küzdenek, írnak, beszélnek ellene, számításuk egyszerű. A magában álló Erdély területén a románok csak a székelyeket és az erdélyi magyarokat találják szemben törekvéseikkel. Az Unió területén Magyarország összes magyarságát ideértve a hazafias németeket és az alföldi tót telepeket is találják szemben magukkal. Igen természetes, hogy aki harcra készül, olyan mezőre vágyik, ahol kisebb erőt talál. Hanem hát nem kell harcra készülni. Nem azért élünk osztályonként, fajonként, felekezetenként és egyénekenként egy állam kötelékében, hogy célul és feladatul tűzzük a harcot egymás ellen. A mérkőzés iránya nem lehet az, hogy egymást felfaljuk, a gyűlölködésben, az izgalmakban és lázongásban, hanem az, hogy

egymást túlszárnyaljuk a tudásban, a munkában, az emberi civilizáció felépítésében.

Az Unió meg van és meg lesz. Ezt a törvényt elfogadta negyvenkét év előtt úgy az erdélyi, mint a pozsonyi országgyűlés és szentesítette a király. A fölmerült zavarok miatt, újabban elfogadta mindkét országgyűlés, a király újabban is szentesítette. E törvény Magyarország közjogának egyik alaptétele, az alkotmány épületének egyik szegletköve. Aki e törvényt eltöröli, az megingatja az alkotmány szilárdságát E törvény oltalmazza Erdélyt és erősíti Magyarországot. Magyarország az Unió alapján állott, midőn Ausztriával szemben paritást követelt és nyert: Az Unió alapján állott, midőn az államadóságok kamatainak és a hadsereg költségeinek quótáját kiszámította és elvállalta; az Unió alapján állott, midőn a király számára formulázta az inaugurale diplomát és a koronázási esküt. Ha most kirúgná maga alól ez alapot s kimetszené testéből az organice oda forrott Erdélyt: Felfogatná közjogi helyzetét az Ausztriával való kiegyezésen kezdve a koronázásig minden vonalon.

Hát ezt nem csinálja meg Magyarország. Nem azért, mintha a közjogi kiegyezést változhatatlan dogmának tekintené, mert azt, hazánk életének szabadsága és önállósága érdekében én is megváltoztathatónak vallom és megváltoztatandónak hirdetem, hanem azért, mivel az a változás, melyet én is óhajtok, érintetlenül hagyva a királyi hitlevelet és a koronázási esküt, Magyarországot *megerősítené* a gazdasági életnek és hadseregnek önállóságával; míg az a változás, melyet az Unió felbontása vonna maga után, meggyengítené Magyarországot, s annak »jobb kezét« metszené le.

Az államalakulások egyik alaptörvénye az erő. Gyenge állam nem érvényesítheti kellőleg jogait s nem oltalmazhatja kellőleg polgárait. A magyar állam, bármennyire is érdekében áll, polgárainak elégteltsége, a románok kedvéért nem vághat eret magán, nem gyen-

githeti magát mesterséges úton, mert az emberiség sorsa nem a visszaesés, hanem az előrehaladás.

Az Unió, ismételjük meg van és meg lesz. Aki ennek megbontására fekteti politikai akcióját, homokra épít és üres szappanbuborékot kerget.

A románok törekvése nemcsak negatív természetű. Ők akarnak is valamit. Azt akarják, hogy belőlük *nemzet* legyen. Már is úgy beszélnek és úgy írnak magukról, mint »nemzet«-ről.

Hát ez megint nem lehetséges.

Ez a jelszó a rendi alkotmány idejéből maradt reájuk. Ennek a jelszónak jelentősége is volt, oka is volt, méltányossági alapja is volt 1848. előtt. Az erdélyi alkotmány három nemzetet ismert: a magyart, a székelyt, a szászt. A jogegyenlőség postulátuma lett volna, hogy a románok is, mint negyedik nemzet bevétesse- nek az alkotmány sáncaiba. És ha a jogegyenlőség fogalma össze volna egyeztethető a rendiség fogalmá- val, akkor a 48-iki idők bizonyára úgy oldották volna meg a kérdést, hogy a románokat kikiáltották volna negyedik nemzetnek.

De a jogegyenlőség nem tűr rendi kiváltságot, a népképviselési rendszer nem tűr nemzeti különbséget, az államegység nem tűr közfalakat és politikai szétta- golást. A »negyedik nemzet« szaporította volna a kiváltsá- gót, már pedig azon demokratikus áramlat, mely Magyarországot is meghódította, nem a kiváltságok szaporítását, hanem azoknak eltörlését tette szükségessé. A széttagolt és elkülönzött részekből egy test lett; a nemzetekből egy nemzet. A szolgaság helyét elfoglalta a jog; a kiváltságok helyét elfoglalta az egyenlőség. A sok nemzetből egy nemzet lett.

A románok fölött a korszak e nagy változásának következményei észrevétlenül vonultak el. Ők Balázs- falván ezelőtt 42 évvel magukat »*nemzet*«-nek jelentették ki, abban a hitben, hogy Erdély szervezete azontúl is a Leopoldinum diploma alapján marad. Akkor nem lát-

tak tovább a felséges Guberniumnál, a státus praesesnél, a regalisták rendszerénél, a módosítandó Approbatánál, s úgy hitték, hogy mindent elértek, ha negyedik »nemzet« lettek. Eddig Pozsonyban, Pesten, Kolozsvárt már akkor levoltak rakva az egységes Magyarország alapkövei. Azóta föl is épült a mű. A székely nem nemzet többé, a szász sem az, – olyan értelemben, mint akkor, – a magyar sem az; nagyot fordult azóta a világ kereke; régi előjogok szűntek meg, régi szokások lettek semmivé, régi emberek porladoznak a földben; minden megváltozott, minden átalakult... csak a románok állanak makacsul abban a hiedelemben, hogy egy ország életét negyven évvel vissza lehet csinálni, hogy Magyarország lemond az Unióról, lemond a parlamenti felelős kormányzat rendszeréről, lemond az egységes állami létről, tehát lemond azon positióról, melyet Európa közjogi alapulásában elfoglal – és lemond tisztán csupán azért, hogy Erdélyt, a románok kedvéért négy részre faragja, egyik részt adván a székelyeknek, a másik részt a magyaroknak, a harmadik részt a szászoknak, s a negyedik részt a románoknak. Hadd aztán csináljanak a székelyek grófságot, a szászok királyföldet, a magyarok fejedelemséget és a románok vajdaságot, avagy kenézséget.

Az országoknak jogok és területek szerint való eldarabolása középkori idea. Az országoknak jogok és területek szerint való egységesítése újkori idea. A románok nemcsak sokat, de lehetetlent kívannak, midőn azt kívánják, hogy térjünk vissza a középkorhoz.

Nemzet egy országban csak egy lehet, miként politika is csak egy lehet. A »nemzet« fogalmához tartozik az elkülönített terület. Ha a románok *nemzet* akarnak lenni, akkor nekik külön országra, külön intézményekre, külön törvényekre, külön véderőre, külön parlamentre, – szóval külön szuverenitásra és külön területre van szükségük.

Ezzel pedig nem szolgálhatunk.

Egységes társadalom.

(Ellenzék 205. sz. szeptember hó 10. nap v. c.)

I.

Az állam az emberi együttlétnek történelmileg fejlett és törvények által körülírt szerve. A társadalom az emberi együttlétnek szükség szerint fejlett és öntevékenységben nyilatkozó szerve. Az állam egy viszony eredménye, mely a biztonság érdekében létrejött a parancsoló és engedelmeskedő fél között. A társadalom azon viszony eredménye, mely a haladás érdekében létrejött szabad elhatározásból az egymás támogatására sorakozott emberek között. Az emberi együttlét nagy és állandó alakulásában: az állam, mechanikus tényező; a társadalom, organikus tényező. Hatósági szerkezete által az államnak tevékenysége van; önkéntes szervezkedése által a társadalomnak élete van, az állam az emberi erő gyűjtő lencséje; a társadalom az emberi erők kútforrása. Amaz fogyaszt, miként a gyomor; emez termel, miként az agy. Az állam az emberiség karja, mely véd és üt; a társadalom az emberiség szíve, mely az élet és szeretet véresejtjeit a legparányibb Ízületben is elküldi. Az állam alkalmazza a törvényt; a társadalom alkalmazza az igazságot. Az állam erős a fegyver, a hivatalok és a közjövedelmek által; a társadalom erős a hit, a tudomány, a költészet, az erkölcs és a magánvagyon által. Az államot a polgárok tartják fenn, – a társadalmat az emberek.

E két alakulás között az ellentét csak látszólagos,

miként a tárgyak domború és homorú formája, mely ha összeillesztetik, egységet ad. Egyetlen fának gyökere van, törzse van, lombja van; földön él, föld alatt és föld felett él, – mégis egységes. De gyökér, törzs és lomb egy célra dolgozik, együtt működik, egymást egészíti ki az élet tevékenységében. A különbség csak a feladatokban van; ez a különbség megosztása a munkának, de nem megosztása a célnak.

Állam és társadalom úgy egészít ki egymást, miként a forma és tartalom. E két alakzat minden vonala csupa érintkezési pontból áll. Egyetlen hullám nem keletkezhetik itt, hogy hatása meg ne érezzék amott Midőn az állam egy katonát nyer, ugyanakkor a társadalom egy munkást veszít, – íme a hullámgyűrűk domborodása és mélyedése. De ha veszíti a munkást, nyeri a védelmezőt, – íme a hullámgyűrűk elsimulása az állami és társadalmi egységben. Ezen egység a két alakzat erőinek kölcsönös egyensúlyozásából származik. Mihelyt ez egyensúly megzavartatik, az erők összehalmozása itt túltengést, ott idegkimerülést idéz elő s előtérbe lépnek az emberi együttlét vegybontó elemei. Ilyen súlyegyen-zavar a militarizmus, mely állami túltengés és társadalmi kimerülés; avagy a szocializmus, mely társadalmi túltengés és állami erősvadás.

A harmónia tehát életfeltétel, s hogy ez meg legyen, szükséges, hogy közös törekvés, egységes cél és ugyanazon aspiráció hassa át az állam és társadalom minden atomját. Békét sóvárgó társadalom és hódításra induló állam: oly ellentétes hatalmak, melyek az együttélés alakzatát a bomlás veszélyének teszik ki. Jogállam nem tűrhethé meg a vad népek társadalmát; keresztyén társadalom nem élhetne budha vagy mohamedán államszerkezet keretében. Oroszországban a társadalom nihilistákat termel; Nagybritániában a vallási türelmetlenség nyomorba dönti Irlandot. Miért? mert disharmonia van az orosz állam dispositiója és az orosz társadalom szabadság vágya között. Mert disharmonia van az angol

állam szabad institúciói és az angol társadalom vakbuzgó felekezetiessége között.

Húsz év óta legtöbbször olvasunk arról, hogy a magyar államot miként kell konstruálni. Bajaink gyógyszerét a legtöbb publicista itt keresi. Pedig a magyar állam konstruálva lett már szent István által, s azóta több-kevesebb viszontagság között mindig létezett és ma is létezik, mint történelmi és politikai egyéniség. A hiány nem az állam magyarosságában van, hanem az állam államiságában. Tegyük csak öncéllá Magyarországot s mindjárt kész a magyar állam; s midőn az oláhok és szászok csattanós kikötésekkel utasítanak vissza minden pártpolitikai törekvést, mely hazánk önállósága felé vezet: akkor ők a logika törvényei szerint járnak el, mert a független állam, egyszersmind nemzeti állam, s mert nemzeti politikát csak az követhet, aki rendelkezhetik a nemzet vére és vagyona fölött.

De míg publicistikánk egyik kezével védi a németül beszélő hadsereget, s másik kezével építgeti a magyar államot, ekként ismételvén a danaidák hordójának fáradtságos töltögetését: addig keveset gondol arra, hogy állami létünk modern fejlesztési munkájával nem járt és nem jár karöltve a társadalom fejlesztése. A középkor osztályokra tagolt társadalma darabokra tagolta az államot is. Az újkor egységes állama egységes társadalmat kíván. Pedig a mi társadalmunk épen nem egységes. Nem az osztályok fokozatai tagolják ma szét társadalmunkat, hanem a nemzetiségek fejlődési iránya. A rendek és céhek, mint az állami és társadalmi egység akadályai megszűntek, de helyükbe lépett az egységnek egy újabb akadálya a nemzetiség.

Schweizet kivéve, minden európai állam fajilag csoportosult állammá. A török állam nem, de a török állam szemünkláttára bomladozik ős elemeire. Ausztria sem, s az osztrák tartományokat ma már csak a császári korona abroncsai tartják össze. Nemzetiségeink úgy mondják, hogy Magyarország sem. De ez nem igaz.

A Kárpátok között elterülő földnek országos és állami jelleget egyedül és kizárólag a magyar faj adott. Magyarország nem despotikus képződés, miként a török állam; nem dynastikus képződés, miként Ausztria. Magyarország faji képződés és minden politikai intézményén látható a fajjelleg bélyege.

Bulgária, Görögország, Szerbia léteztek, mielőtt a török állam keletkezett volna. Csehország, Lengyelország szintén léteztek Ausztria előtt, de mi létezett Magyarországon, Magyarország előtt? Had lássuk a történelmi okmányokat! Tótok, oláhok, horvátok, szerbek, szászok ám reklamálják meg múltban szerzett jogaikat ehhez az országhoz! Mutassák fel kódexeiket, városaikat, falvait, koronájukat, a nyert csaták emlékeit, a balladákat és eposzokat egykori hőseikről. Hol vannak? Mi jogon van itt joguk? A bevándorlás, a település, a türelem, a kiváltság levél s a szerény meghódolás jogán. Ily jogcímek mióta készítetnek egy uralkodó fajt abdikációra, s mióta emelik a vándor kenyérkereső országot alkotó és fenntartó magaslatra?

(Ellenzék 206. sz. szeptember hó 11. nap v. c.)

II.

Magyarországon magyar a házigazda. Ezt a tételt el kell már egyszer fogadnunk minden konsekvenciájával együtt. Miután pedig az egységes államnak elsőrendű feltétele az egységes társadalom: a házigazda gondoskodjék arról, hogy háztartási rendje és célja a háznép huzavonója által ne legyen kockáztatva.

Ám vessék föl nemzetiségeink a kérdést: lehetséges-e itt egy Tótország, egy Oláhország, egy Szászország? Ha lemondunk a hegemoniáról, megtudják-e alkotni saját államukat? Nos? Mit akarnak tehát? Élni és szabadon fejlődni, mint kompakt nemzet? Mert úgy emlegetik magukat és úgy konstruálják követeléseit

ket, mint nemzet. Tehát nemzet; tehát politikai egység; tehát földrajzilag határolt terület; tehát külön intézmény, külön nyelv, külön egyházi szervezet, külön iskolázás, külön tudomány, külön művészet? Minő megmondhatatlanság a szavaknak, fogalmaknak, törekvéseknek és reményeknek e hiu zavara. Miért ámtíják önmagukat és miért bolondítják népüket? A Királyföldet, Székelyföldet, Kunságot nem a magyar faj szüntette meg, hanem a kor szelleme. Ugyanezen szellem osztotta Erdélyt Magyarországba. Ez a szellem mindenütt az államegységnek adott léteit, mint közszükségnek. A kor szelleme ellen hadonáz tehát az oláh, midőn oláh nemzetről, s jogairól beszél. Oláh jog, szász jog¹, tót jog itt nincs és nem lesz. Van polgári és közjog egyformán kiterjesztve a magyarul beszélő emberre épen úgy, mint az oláhuul beszélőre.

De ha nincs és nem lehet külön oláh, szász és tót nemzet, akkor nem volna szabad, hogy külön oláh, szász, tót társadalom legyen. Mert nem szabad megengedni, hogy az államegységet a társadalmi szétvonás veszélyeztesse. Mert nem szabad megengedni, hogy a tót-társadalom egyháza a pánszlávizmus állambontó céljainak legyen melegágya. Mert nem szabad megengedni, hogy az oláh társadalom sajtója dákoromán képzelgések mérges kelevény évé fajuljon. Mert nem szabad megengedni, hogy a szász társadalom iskolája a magyar haza intézményei és aspirációit lenéző grossdeutsch hengegéseknél legyen kútforrása.

Az állam feladata, vezetni a társadalmat; a társadalom feladata, támogatni az államot. Mindkét feladatról megfelelkezett Magyarország. A társadalom nagy és általános mozgalmainál nem vezérszerepet viszen az állam, hanem kimerítettnek hiszi kötelességét, ha helyen-helyen ellenőriz, itt-ott akadályoz. Viszont a társadalomnak igen sok nyilvánulása nem az állam istápolásában nyer kifejezést, hanem az állam megrontásában. Ezt a szót »menjünk a szervezett társadalommal az állam

segítségére,» tudtommal csak az Emke mondta ki. Pedig a kultúregyletei egyedüli józan célja csakis ez lehet. A magyarizálás: fantom; az erőszakos magyarosítás: gyermekbeszéd. Még csak nem is dajkamese, mert hiával van minden poézisnek.

De nem fantom és nem dajkamese az egységes társadalom. Aki önálló hadsereget ad nekünk, az megcsinálja Magyarországot államilag; aki egységes társadalmat hoz létre, az befejezi a nagy művet a társadalmi szankció által. Erre a szankcióra szükség van a bagatell törvényen elkezdve, föl az aranybulláig minden állami intézkedésnél. Az állam szülötte a társadalom hozzájárulása nélkül: korcs-szülött, avagy befejezett tény-e a zsidók emancipációja? Avagy befejezett tény-e Erdély uniója? Bátran állithatunk minden zsidó mellé egy járásbirót és a Tribuna számához egy kir. ügyészt: ezért az egyenjogúságot még sem hiszi a gentry s az unióra még sem esküszik – Román Miron.

Elveszett idők drága napjait és eltékozolt erők föl nem használt tőkéit siratom, ha arra gondolok, hogy huszónhárom év óta mi mindent mulasztott a magyar állam az egységes társadalom fölépítésénél. Ugyan mi-ben adott irányt az autonóm egyházi szervezeteknek? Mennyiben változtatta meg a felekezeti iskolák képét, irányát, jellemét? Minő próbákat tett a magyarországi kereskedelem magyarosítására? Mit tett, hogy a pénzvállalatok a magyar társadalom érdekszférájába vonaszanak?

Mi, kik az erdélyi részen lakunk, látjuk, hogy az Albina magyar földesurakat sajátít ki birtokaiból; látjuk, hogy száznak, oláhnál külön kultúregylete, külön takarékpénztára, külön gazdasági egylete, külön tűzoltósága, külön múzeuma, külön tudománya, külön iparkiallítása, külön művészete van. Jól megérett. Nem egyes városnak vagy falunak van külön társadalmi szervezkedése, hanem magának a száznak és oláhnak, mint külön fajnak. És azt is értsük meg jól, hogy minden egyes szer-

vezetnél a cím csak forma; lényeg és tartalom: egy nemzet politikai egyéniségnek megalkotása és tovább fejlesztése. E társulásoknak legparányibb szerve is telve van a magyar állam bomlasztó sejtjeivel. Gondolom, a tótoknál is ilyenformán van ez.

A szász fogja magát és tanítja a volt Királyföld történetét Erdély történelmének cége alatt; és tanítja Ausztria történelmét Magyarország történelmének cége alatt. Az oláh fogja magát és miután nincsen neki története, tehát *csinál* történelmet vitézi tettekről és szabadság vértanúiról és tanítja a soha sem létezett oláh nemzet soha sem létezett történetét. Hogy ez így van, azt a tanfelügyelők nem tudják dokumentálni; de szász és oláh ifjakkal, az újabb szász és oláh nemzedék intelligenciájával beszélve s törekvéseiket és jogcímeiket meghallgatva, pecsétetes levél nélkül is rájöhet bárki e tényekre.

Állami közigazgatásban keresni a magyar állam újjászületését annyi, mint ökörszarva között keresni a tehén tőgyét. A míg a társadalom különböző alakzataiban menhelyre találnak az államellenes tendenciák, addig hiába tesszük a hatóságokat magyarrá. Mert nem a bureau nevel hazafiakat, hanem a tűzhely.

Úgy tudom, hogy Bécsben 70,000 magyar ember lakik – és nincsen magyar iskolájuk, s egyik sem tagja a városi közösségnek. Úgy tudom, hogy Brassóban 30,000 magyar van s még sincs a városi ügyekre semmi befolyásuk. Sőt Brassóban, vagy Szebenben éppen olyan idegen számba jönnek, miként Bécsben. Hogy Bécsben úgy van, a miként van, azt természetesnek és helyesnek tartom, mert »si fueris Romae, romano vivito more«. De Brassóban Magyarország keleti szögletén, a Székelyföld torkolatában – ki az elnyomó, ki az elnyomott?

Persze nehéz feladat beleavatkozni a mások dolgaiba. Még nehezebb a beavatkozás úgy, hogy a szabadság kérdései érintetlenek maradjanak. De legnehezebb dolog az önálló gondolkodás és a céltudatos politika. Mi történt az oláhok megfélemezésére? Avagy mi történt az oláhok

megnyerésére? Egyik, mint másik képezhetett volna politikai irányt. Úgyde semmi sem történt, ami nem csak kényelmesnek, de veszedelmesnek is bizonyult. Ki kereste fel a hivatottak közül a társadalom érdektalálkozási pontjait? Ki igyekezett a különböző alakzatoknak irányt adni? Kicsoda fáradozott annak föl kutatásán, hogy mi forog a társadalom azon mélységeiben, hová az ellenséges indulatú aspirációk vonják meg magukat? Kioltani a tüzet, helyes: megakadályozni azt, még helyesebb.

Román testvéreink.

(Ellenzék 1. sz. január 2-án v. c.)

I.

Ezt a címet nem gúnyból írtam ide és nem is hypokrizisből. E címmel semmi egyebet nem fejeztem ki, mint egy tényleges és történeti állapotot. Mert akár szeretjük egymást, akár nem, változhatatlan nemzetközi és közjogi tény az, hogy *együtt* kell élnünk, együtt szenvednünk, együtt örülnünk és együtt meghalnunk. Közös a hazánk, közös az institutióink, közös a multunk és közös a jövőnk. Arra vagyunk utalva, hogy egymást megértsük, nem pedig arra, hogy egymást gyűlöljük. Tehát helyzetünknel, állapotunknál, sorsunknál, fogva testvérek vagyunk. Csak érzületben és törekvésben nem vagyunk testvérek.

Az a viszály, mely köztünk fenforog, egyik félnek sincs hasznára, de káros mind a kettőre nézve. Gyengíti az államot, és elsorvasztja a román fajt. Nekik, ha hazafiak, nem áll érdekükben az állam gyengítése; nekünk, mivel hazafiak vagyunk, nem áll érdekünkben, hogy államunk területén két millió ember egy sorvasztó betegség örökös delíriumában fölemésztessek. Minden polgárnak szüksége van az állam erejére, mert békéjének, vagyonának, szabadságának, erkölcsi rendjének és fejlődésének biztonságát csak ebben az erőben találhatja meg. És minden államnak szüksége van egészséges felfogású, elégtelt polgárokra, mert együttvéve és külön-külön ezen polgári egyedekben rejlik az az erőforrás, melyet az állam a maga intézményeinek gyűjtőlencséiben tömörít, s a közjó érde-

kében aránylagosan szétoszt minden területre és minden emberre.

Íme egy nagy érdek, mely közös is, kölcsönös is. He-lyesen járna el úgy a magyar, mint a román sajtó, ha első sorban a közös és kölcsönös érdekeket állítaná fel a vita alapjául s azután térne az elágazások természetének tüzetes vizsgálatára. Még helyesebben tenné, ha nem a gyűlölet, a megvetés, a kicsinylés és ferdítés hangját használná, hanem mindig keresve a találkozási pontokat és a felvilágosításnak, meggyőzésnek, az együttélés feltételeinek érveivel fegyverkeznek föl. E tekintetben hiba és mulasztás terhel ugyan minket is, de az elhibázott lépések s az elkövetett bűnök egész hosszú sorozata száll a román sajtó fejére. Hangban, modorban a magyar sajtónak is számos tévedés jegyezhető fel, de a történelmi valónak s a jelen idők igazságának olyan vakmerő és szándékos elferdítése, a milyennel a román sajtóban elég gyakran találkozunk, páratlan a civilizált világ hírlapirodalmában.

Még hagyján, mikor nemlétező elnyomatásról beszél, de mikor azt kezdi emlegetni, hogy az ő faja a fejlődésre és művelődésre képes ária-törzsből való, míg a mi fajunk a civilizációra merőben képtelen mongol törzsből való, mely ázsiai vadságát, barbarizmusát mindezekig híven megőrizte, s a művelt világ szégyenére, ázsiai tiranizmussal uralkodik az európaiilag konstruált és nevelt román nemzetben: mondom, mikor ilyesmit beszél, akkor, nem is említve a történelem szándékos ignoranciájának elveteműltségét, mindig kedvem jön egy alföldi tőzsgyökeres magyar parasztgazdát összehasonlítani – nem egy hegyvidéki román paraszttal, hanem a szintén jó talajviszonyok között élő marosmenti román parasztgazdával; összehasonlítani természetre, szokásokra, öltözködésre, értelemre, szellemre, táplálkozásra, munkásságra, műveltségre, háztartásra nézve, szóval összehasonlítani az egyént az egyénnel, a typut a typussal, a fajt a fajjal, a hazafit a hazafival, a kulturembert a kulturemberrel. Ez az összehasonlítás es az abból levonható következtetés, bizony mondom

nagy hátrányára lenne a román fajnak. Mert ha fajkiválóság mértéke szerint kezdenék hazánkban a jogokat osztogatni, a román fajnak, szemben a magyarral, a jog csak mikroszkopikus adagokban jutna, míg terhei elviselhetetlenek lennének. Nem jó tehát ilyen térre lépni, mert ez csak arra való, hogy fokozza az elkeseredést, de praktikus haszna egyik félnek sincs belőle és mert jaj volna a románoknak, ha a praxisban, tehát a jogok megállapításában és a jogok kiszolgáltatásában, a fajkülömbőség annak teljes méretei szerint, az államhatalom által kihasználtnék.

Jobb, ha azon a téren maradunk, a melyen tényleg vagyunk: a polgári jogegyenlőség terén.

Im ez egy második nagy érdek, mely közös mind a két féllel, mely az együttélésnek és fejlődésnek útját egyenleti mindnyájunk részére, s mely az óhajtandó béke templomának egyik hatalmas alapkövét képezi.

Egyenlőség a terhekben, egyenlőség a jogokban. Polgárai között az állam ne tegyen külömbséget; használjon egy és ugyanazon mértéket a román nyelvű polgárral szemben.

Ha e tekintetben igazolt sérelme van valakinek; szóljon és bizonyára meg fog hallgattatni. Ha meg nem hallgatná a hatóság, hát meghallgatja a magyar nemzet igazságos sajtója és igazságos közvéleménye. Hát szóljanak minél hangosabban.

Veszített-e port el valaki, csak azért, mivel a román nyelvet beszéli? Vesztette-e el szabadságát valaki csak azért, mivel román? El volt-e zárva valaki az érvényesüléstől mint iparos, mint földművelő, mint kereskedő, mint ügyvéd, mint hivatalnok – csak azért mert román?

Itt vannak dr. Schulek, dr. Lindner, dr. Meltzl, dr. Brandt – kik a tudományegyetem díszzeit képezik. Mindnyájan – szászok. De mindnyájan tudós és érdemekben gazdag férfiak. A fajkülömbőség nem tette lehetetlenné a tanári tanszék elnyerését. Nem tenné lehetetlenné a román tudósokra nézve sem. Csak neveljenek tudósokat. Azért mivel román, bizonyára nem lesz senki elől elzárva az

egyetemi katedra – ha meg van a kellő minősítvény; de csak azért mivel román, ne reméljen senki magas és nem magas alkalmazást kellő kvalifikáció nélkül.

(Ellenzék 2. sz. január 3-án v. c.)

II.

A román nyelvű időszaki sajtó rosszul teszi, hogy rólunk magyarokról, mindig csak gyűlölet hangján beszél. E hang azt bizonyítja, hogy ama sajtó élén éretlen fiúk működnek, kiknek nincs tudomásuk egyfelől saját hivatásukról, másfelől a magyarok politikai helyzetéről. Ha a román értelmiség egyszer valamikor jól számot vet saját állapotával és azon jövővel, melyet a történelmi fejlődésnek vaskényszere hazánk számára kijelöl: észre fogja venni, hogy meggondolatlanul adott hitelt a román nyelvű politikai hírlapoknak.

A gyűlölet csak arra való, hogy egymástól elidegedjünk, hogy egymás iránt bizalmatlankodjunk, hogy egymás kárára dolgozzunk, hogy előkészüljünk egyik a másik felfalására. Olvasva a francia vagy a német sajtót: azt találjuk, hogy e két nagy nemzet gyűlölete egymás iránt állandóan ébren tartatik és minden kigondolható eszközzel fokoztatik. Miért? Mivel revanchre készül az egyik, s mivel szerzett jogokat és szerzett birtokokat félt a másik. Ott tehát a sajtó, az iskola, a társadalom egy világháborúra készíti elő az államot, s ezen előkészületnek izgalma és láza nyilvánul a gyűlölködésben. Ott tehát megvan a gyűlölködés magyarázata.

De magyarázza meg nekem valaki a román sajtó gyűlöletszításának komoly indokát; és magyarázza meg az egyszer lángra kapott gyűlölet komoly célját.

Hiszi-e, gondolja-e a román sajtó egy románbirodalom lehetőségét a Tisza-Pruth-Duna és a fekete tenger által határolva? Gondolt-e arra, hogy éhez a világtörténelmi átalakuláshoz egy, hatalmas trónnak összeomlása s

ezeréves államnak szétdarabolása szükséges? És föltéve a lehetetlent, föltéve, hogy a Habsburg trón összeomlik s Magyarország földarabolatik csak azért, hogy a román álmadozók beteges képzelődésben megfogant Dákórománia létesíttessék: hiszi-e, hiheti-e a román sajtó, hogy ez az új állam, annak a feladatnak, mely Kelet és Nyugat határvonalán most az osztrák-magyar monarchiára háramlik, úgy megtudna felelni, a miként az Európa szabadságának és civilizációjának érdekei megkívánják?

A tagadó választ maga a román sajtó megadta nem egyszer, de százszor. A dákoromán törekvéseket mindig tagadták és tagadják. Ilyen törekvés tehát nem létezik. Jól van.

De hát akkor mit jelent a gyűlölet örökös szitása? Mert ha harcra készülnek; ha abban látnak jövőt, hogy – midőn egy óriási mérkőzésben a monarchiának minden ereje s hazánknak minden erőforrása igénybe lesz véve, hogy akkor egy belforradalommal siessenek az állambomlás veszélyeit nyakunkra hozni – mondom, ha ebben az ocsmány árulásban látnak jövőt a maguk számára, akkor érthető, kimagyarázható abbéli eljárásuk, hogy népükkel mindent meggyűlöltetni kivannak, a mi magyar. Ám, ők mondják, hogy ilyen célzatuk nincs. Helyes. És bizonyára sokkal helyesebb reájuk, mint reánk nézve. De hát így aztán mi céljuk van a gyűlölködéssel?

Mert ha nem akarnak elszakadni, ha nem akarják Magyarországnak egy szép darabját Romániához csatolni: hát akkor itt kell maradniok abban az országos keretben, a melyben élnek. És ha itt maradnak, hát idevaló polgári kötelességeket kell teljesíteniök. Ha itt maradnak, ezt a hazát kell a magukénak ismerniök. Ha itt maradnak velünk, magyarokkal kell megelniök. Már pedig itt maradnak. Maguk is azt vallják, hogy itt maradnak. Ha nem ezt vallanak, úgy is itt maradnának. Ha elakarnának szakadni, akkor is csak itt maradnának. Mert vannak kötelékek, melyek nem bonthatók föl, és mert az országrészeket nem cérnával szokás az országtestről lemetszeni, mint egy da-

rab puliszkát, hanem éles karddal. Már pedig az olyan kard, mely Magyarországot a Tiszánál végig metszhetné, nem terem meg Romániában.

Nagy államátalakulások esélyeihez ne kössék tehát a románok reményeiket. Ők maguk is azt mondják, hogy nem kötik. Úgy hát hagyjanak is fel a gyűlölködés hangjával, s e helyett az egvüttmaradásnak és együttélésnek feltételeit igyekezzenek kutatni.

Minket magyarokat e föld színéről egyhamar elpusztítani nem lehet. A románokat sem lehet. Akár akarjuk akár nem, együtt, egymás mellett, egymás támogatásával kell megélnünk. Az együttéléshez béke szükséges. Úgy de a román sajtó a háború állapotát hirdeti. Ez így nincs jól. Mert a románok érzületét, hazafiságát, s az intézményekhez való ragaszkodását, ennélfogva politikai megbízhatóságát sajtójukból ítéli meg mindenki, mert a sajtót a maga összeségében, a közvélemény orgánumának szokás tekinteni. Már most, a román sajtó gyakran panaszkodik, hogy a közhivatali állások elvannak zárva a románok elől. Én ezt nem hiszem. Konkrét esetet erről nem tudok. De ha úgy van: ez idők szerint indokolva van. Mert a román értelmiség felfogását, aspirációit, érzelmeit az általa olvasott sajtó útján ismeri a kormány, s esztelen volna minden állam, ha politikailag megbízhatatlan egyénekre ruházná hatalmát. Én elhiszem, hogy a románok között számos érdek várja a kielégítést. De azt is tudom, hogy az olyan érdek, melyet a gyűlölködő ellenség támaszt és nem a megbízható jó barát – soha sem jogos érdek.

Ott végzem, a hol kezdtem.

Állami és társadalmi szükség, hogy egymást megértsük, s hogy Magyarország kebelén testvéries érzelemben összeforrjunk. Ez az állapot jó lenne a magyaroknak, de még nagyobb hasznára válnék a románoknak.

Érdemes e fölött gondolkozni.

Románvilág Kolozsvárt

(Ellenzék 47. sz. február 27-én v. c.)

Az erdélyi részekben lakó román urak és hölgyek Kolozsvár városát választották nemzetiségi tüntetésük színhelyéül. E tény két dolgot bizonyít. Egyik az, hogy a román urak a lehető legnagyobb mértékben tapintatlanok. Erősebb kifejezést nem használok, mert azt nélkülem is megtalálja minden olvasó. Miről van szó? Egy tiltakozó népgyűlésről a kisededóvási javaslat ellen. Ezt a javaslatot egy pár hang kivételével, lelkesedés között fogadta el az egész képviselőház; a főrendiház is egyhangúlag fogja elfogadni; a király véleménye felől sem lehetett egy alkotmányosan érző ember sem kétségben, mert a korona előleges jóváhagyása nélkül, parlamenti kormány nem terjeszt elé javaslatokat. A ki pedig a legfelsőbb vélemények iránt kétségben volt, az közelebbről meggyőződést meríthetett a királynak egy cercle alkalmával tett következő kijelentéséből: »Reméllem, hogy e javaslat meghozza a kívánt eredményt.« Hogy pedig e kívánt eredmény alatt mit értett a fejedelem, az kiderül a társalgás megelőző szavaiból, melyek Szerint ő felsége egyik képviselőtől a magyar nyelvnek a Felvidéken való terjeszkedéséről kérdezősködött, ilyenformán a kisededóvási javaslat minden illetékes törvényhozási tényezőnek bírja tetszését és meggyezését.

A románok tetszését azonban nem nyerte meg. A románok vélekedési szabadságát korlátozni, avagy a szabadsággal való élest törvénybe ütköző lépésnek tekinteni, nem jut eszembe. Számos törvény van, melyet mi sem helyes-

lünk, s minden alkotmányos eszközzel megváltoztatni törekszünk. A mi nekünk jogos, az a románoknak is jogos. S ha ők a kisdedóvási javaslatban kifogásolni valót látnak, ám beszéljenek, tüntessenek, petitionáljanak és írjanak ellene a mennyit épen akarnak.

Hanem Kolozsvárra jönni e tüntetéssel: ez mégis vastag tapintatlanság. A kisdedóvási javaslatban, az egész magyar nemzet a magyar állam épületének egyik sarkkövét látja. A kisdedóvási javaslatban van letéve azon lehetőség, hogy Magyarországon minden ember megtanulhasson magyarul. Ez gondolom, épen olyan természetes törekvés, mint az, hogy Franciaországban mindenki tudjon franciául, vagy hogy Romániában mindenki tudjon románul. A ki tehát ezen javaslatot támadja, az annak ad kifejezést, hogy Magyarországon ne tanuljon meg mindenki magyarul.

Már most, lehetnek a szászok, a románok, a tótok más véleményen; de nem tagadható, hogy minden magyar ember osztja azt a véleményt, a mit fönnebb írtam. Miután pedig Kolozsvár lakosságának aránytalanul túlnyomó többsége magyar: ennél fogva nem tagadható, hogy Kolozsvár város lakossága úgy gondolkozik a fennforgó kérdésben, mint a miként előadtam. A román urak és hölgyek tehát a maguk igazát egy olyan városban juttatják nyilvánosságra, a mely velük semmi tekintetben nem ért egyet. Olyan érzelmű emberek közé jöttek demonstrálni, a kiket ez a tüntetés bánt úgy politikai meggyőződésüknél, mint jól felfogott hazafiságuknál fogva. Reméllem, nem gondolják a román urak, hogy a kolozsvári polgárok közül valakit megtudnának nyerni? Azt is hiszem, hogy általunk önmagukat meggyőzetni sem hajlandók. Miért jöttek tehát Kolozsvárra? Mit bizonyítottak ezzel, ha nem vastag tapintatlanságukat?

És még valamit. Bebizonyították azt, hogy a ligának, külföldi és belföldi lapjaiknak és írástudóiknak azon állítása, mintha Magyarországon a román ajkú polgárok elvolnának nyomva; teljes és tökéletes valótlanság. Minden-

féle jogot és mindennemű szabadságot csak úgy gyakorolnak és élveznek, miként a magyarok. Élnek a sajtószabadsággal, élnek a gyülekezési szabadsággal, és élvezik a jogegyenlőséget egész mértékben. Azon pusztá tény, hogy gyűléseket tartanak és tiltakoznak egy javaslat ellen, melyet minden illetékes törvényalkotó tényező magáévá tett, napnál világosabban bizonyítja, hogy híresztelésük az elnyomatásról merő koholmány. Az a tény pedig, hogy e tiltakozásukkal éppen Kolozsvárra jöttek, a magyarságnak politikai türelmességét és a vélemény szabadság iránti tiszteletét bizonyítja egyfelől, másfelől azt, hogy a román ügyek vezetésének élén, éretlen, meggondolatlan és tapintatlan férfiak állanak.

Súlyt fektetek arra a hasonlatra, hogy Magyarországon éppen olyan jogos az a törekvés, hogy mindenki tudjon magyarul, mint Romániában az, hogy mindenik tudjon románul. Mert ha különböző nyelvet beszélünk is, de egy politikai nemzetnek, a magyarnak vagyunk mindnyájan tagjai. (És én hasztalan keresem akár a múltban, akár a jelenben, annak nyomát, hogy itt e hazában akár most, román nemzet létezett volna, vagy léteznék. Végig szalad elmém mindazon dolgokon, melyek nemzetet alkotnak, és én egyikben sem látom a román nemzetet. Van országunk, van koronánk, van alkotmányunk, vannak városaink, vármegyéink, van juszticiánk, közigazgatásunk, állami és helyhatósági szerkezetünk; a történelem folyamán merültek fel háborúk, békekötések, szerződések, kapitulációk; a társadalom és állam létrehozott tudományos akadémiát, irodalmi társaságokat, múzeumot, színházakat, vasutakat, közhajózást, művésziskolákat – de sehol sem látom a román nemzetnek politikai, történelmi, törvényalkotási nyomát. Úgy tudom, és a pragmatikával írott történelem úgy bizonyítja, hogy hazánkba a román nép, kenézségek alatt, mint pásztornép lassan-lassan, a századok folyama alatt, csendesen, észrevétlenül, gazdát, lakóhelyet és földet keresve, szivárgott be. A románok – nem bizonyítják ugyan – de azt állítják, hogy ők itt autochtonok.

Hát jó. Hol hát a nyomuk? Mutassanak egy romot épületeikből, egy foszlányt törvényeikből, egy adatot államszerkezetükből. Csak egyetlen egyet! De nem tudnak. Mert ők soha sem voltak itt nemzet és ha eddig nem voltak, ezentúl még kevésbé lehetnek. A mi civilizáció van Magyarországon, abban nekik részük nincs. A mi alkotmány és szabadság van, annak kivívásában és megőrzésében szintén nincs semmi részük. De élvezik a civilizációt és a szabadságot, mint épen a magyarok.

Mindezt meg nem fontolva, szanaszét tüntetnek egy javaslat ellen, mely könnyű alkalmat nyújt nekik arra, hogy megtanuljanak magyarul, hogy tehát megtanulják azt a nyelvet, a mely nélkül egyebütt lehet, de hazánkban művelt ember nem lehet senki. Hogy minő káros az ő felfogásuk, épen reájuk nézve, azt most nem magyarázom. E helyett utalok egy tényre. Az ötvenes évek elején Bach báró minden hatóságot németül rendezett be hazánkba. Német volt az akadémiák és államgimnáziumok nyelve, német volt a jogszolgáltatás, a pénzügy kezelése és a közigazgatás. A románok akkor is románok voltak. Nem voltak akkor sem németek, miként nem magyarok most. És mégis. Emelkedett-e egyetlen egy hang is a románok közül Bach németesítő rendszere ellen? Pedig, hogy Magyarország hatóságai németek legyenek: ez anachronizmus, de hogy Magyarország hatóságai magyarok legyenek: természetes állapot.

Ilyen a románok logikája és hazafisága. Azt eltűrik, hogy Magyarország német legyen; de azt nem akarják tűrni, hogy Magyarország magyar legyen. Szerencsére nem kérjük tőlük.

A király mondta.

(Ellenzék 54. sz. 1891. március 7-én v. c.)

I.

Egész hírlapirodalmunkat megjárta ő felségének beszelgetése Helfy Ignác képviselővel. Nevezetes e társalgásban az a fordulat, hogy a király nem zárta be a társalgás folyamatát akkor, midőn Helfy kijelentette, hogy a függetlenségi párt minden törvényes eszközt felhasznál a vármegyei intézmény védelmére, hanem tovább folytatva azt, abbéli nézetének adott kifejezést, hogy a kinevezési elv érvényesülését *»hazánk speciális viszonyai teszik szükségessé«*.

Hogy a speciális viszonyok külön törvényhozási intézkedéseket és külön igazgatási szervezetet kívannak: azt senkinek sem juthat eszébe kétségbe vonni. Egész alkotmányunk e speciális viszonyok hatása alatt jött történelmileg létre. A magyar közjognak minden szava és minden betűje egy-egy történelmi vonást fejez ki s a nemzeti életnek egy-egy szükségét van hivatva kielégíteni. Így fejlődött speciális viszonyok között, történelmi befolyás alatt, a nemzeti szükségletek kielégítésére, az egyéni szabadság oltalmára, a hazaszeretet ápolására, a polgárjogok és kötelességek fejlesztésére a közérdeklődés ébrentartására a magyar vármegyei önkormányzat is. Ezen önkormányzati intézményben a következő főelvek domborodnak ki: a helyhatósági igazgatás, a statutumalkotás, a levelezési jog és saját tisztviselőinek választása. Ezekhez járult régebbi időben a bíraskodás – s még régebben a követküldés joga. E kettőt kitorpte belőle az idő. A többi megmaradt

úgy a hogy; megnyesegetve, eltompítva, félreismerve – de megmaradt. Az életből kinőtt intézmények természete nem igen tűri magán a gyakori kodifikációs munkát. Mi ver a vármegye is az életből nőtt ki, tehát tud is alkalmazkodni mindig az élet változásaihoz. Ezt az igazságot 1870-ben vették figyelembe, s azóta, másfél évtized alatt, immár háromszor kodifikáltak a vármegyén. Mintha csak céljuk lett volna: mesterségesen megrontani, hogy hasznavehetetlenné legyen. Az alapeszmét nem ronghették ugyan meg, de annyi bizonyos, hogy sikerült a vármegyét rózsz Ijirbe hozni.

E rövid históriája a most célba vett közigazgatási újjításnak, melynek kedvéért a kormány úgy látszik a koronát is óhajtáná harcba indítani. A korona votuma pedig kissé nagyot nyom a latban. Ezúttal azt jelenti, hogy van egy alkotmányosan gondolkozó, hazánk ügyei iránt melegen érdeklődő, az élet súlyos tapasztalatai révén bölcs és jó királyunk, akit tanácsosai helytelenül informáltak.

«Hazánk speciális viszonyai teszik szükségessé a kinevezési rendszert.» így mondta a király.

E speciális viszonyok: hogy agrikultur állam vagyunk; hogy a közlekedés, az iskolaügy, az egészségügy, a rendészet, a szegényügy még fejletlen, végre hogy hazánkat különböző népfajok lakják.

Vajon e speciális viszonyok közül melyik lebegett a korona előtt? A szorosán vett közigazgatási agendákról nem mondható, hogy a kinevezettek jobban végzik, mint a választottak. Végezhetik gyorsabban, pontosabban, szigorúbban – de jobban nem. Mert a helynek, az embernek és a körülményeknek ismerete nélkül ezen agendákat jól végezni nem lehet. Mert más dolog az élet és más dolog a paragrafus. Elvégre is minden kigondolható közigazgatásnak csak az a célja, hogy fentartsa a közkerkölcöt, őrizze a jogot, könnyítse a megélhetést, sőt előmozdítsa a jólétet. E cél elérésére a józan ész, a becsület, az erély, az igazságszeretet és a lelkiismeret több biztosítékot nyújt, mint a bizonyítványos kvalifikáció; de két minőség együtt

sem nyújt biztosítékot, ha az illető tisztviselő nem ismeri működési helyének közfelfogását, műveltségi állapotát, vagyoni viszonyait, megélhetési feltételeit, hagyományait, családi életét, erényeit, vétkeit, babonáját, hajlamait, jellemét, munkaképességét – és ha mindezekhez nem igyekszik alkalmazkodni.

A hatalom megosztás elméletének és a közszabadság biztosítékának magasabb rendű kívánalmait ezúttal mellőzöm. A választás elvének azt az előnyét, hogy olyan egyének jutnak a tisztí állásokra, kiket családi kötelék, megszokás, társasélet, születés, fejlődés s a helynek, embernek és viszonyoknak ismerete fűz a vármegyéhez – reméllem senki sem vonja kétségbe. S miután ilyenek választatnak, ennél fogva a választottban megvan a jó közigazgatásnak legfőbb biztosítéka. És miután a bizonyítványos kvalifikációt a törvény állapítja meg, tehát a választottban megvan ez a biztosíték is. Végre miután a választásnál a dolog természete szerint inkább megmérhetik a választandó egyéniségét, jellemét, józanságát, mint a kinevezésnél, hol a megismerésnek legfundamentálisabb feltétele, a személyes érintkezés, szükségképen hiányzik: ennél fogva elvitázhatatlan, hogy a választási elvnel a jó közigazgatás eme három biztosítéka: egyéni jellem, helyismeret és iskolai kvalifikáció – mindenkor megvan; míg a kinevezési rendszernél a három feltétel közül csak egy tekinthető biztosítottnak – az iskolai kvalifikáció. Sőt ez az egy – a legproblematisabb – sem mindig, mert a protegált embernek a kormány könnyen megszerezheti a királyi kegyelmet.

ilyenformán hazánk speciális viszonyai a szorosan vett közigazgatási ügyben inkább teszik a választott tisztviselőt kívánatossá, mint a kinevezettél Úgyde hazánk speciális viszonyai közé tartozik az is, hogy területét többféle népfaj lakja. Ezen szempont vezetett sok embert a kinevezési rendszer karjaiba. Kétségtelen, hogy ezen szempontra célzott a magyar király is, midőn speciális viszonyokat említett. Közlebről tehát ezen szempontot veszem tárgyalás alá.

(Ellenzék 56. sz. 1891. március 10-én.)

II.

Mint minden politikai áramlattal, úgy a nemzetiségi törekvéssel is kétféle képen lehet elbánni: vagy igazságosan, vagy igazságtalanul; vagy törvényesen, vagy törvénytelenül; vagy liberálisan, vagy önkényileg. E tekintetben a magyar nemzet régen, még a honfoglalás alkalmával adta meg önmagának az irányt – s ezt mind a mai napig fentartotta. Minden nyelvet meghagyott a maga ősjogában. Faj és nyelvmegtagadásra soha senkit sem kényszerített. A hitbérrendszer ide csapkodó hullámverése idejében jobbágy volt az oláh, de vele együtt jobbágy volt a magyar földműves nép is – és a nemzeti kiváltság osztogatásában nem volt különbség az oláh és a magyar között, mert mind a kettő megkapta ha megérdemelte, vagy ha közel fért a tűzhelyhez. Ezen történelmi eljárásnak betetőzése volt a polgári egyenjogúságnak és közteherviselésnek kimondása. Eddig volt osztálykülömbőség, de faji különbség eddig sem volt törvényeink előtt. Ma már sem osztálykülömbőség, sem faji különbség nincs polgár és polgár között

Nem kételkedem benne, hogy a magyar nemzet törvényhozása és kormánya ezentúl is az igazságnak, a törvényességnek, a jogegyenlőségnek útját fogja követni szemben a nemzetiségekkel. De legyen akárhogy; válaszszák a két út közül akármelyiket – íme azt kérdezem, hogy az államosított közigazgatás, vagyis a kinevezési rendszer (mert hiszen erről beszélünk ezúttal) hol, miként, mi által fogja a nemzeti magyar állameszmét jobban szolgálni – hol, miként, mi által fogja a magyarságot számban, értelemben, vagyonban jobban megerősíteni, mint a választási rendszer?

Nem frázist kérek, hanem reális feleletet, mely kiállhassa a gyakorlati élet tűzpróbáját Épen ezért vizsgálnunk kell, hol, miben fészkel a nemzetiségi baj? Mert hiszen a bajt kell orvosolni, nem a paragrafust Abban

talán, hogy a román románul, a szász németül, a tót tótul beszél? Avagy abban, hogy faji Ízlésük, fajbéli hagyományaik és szokásaik szerint másként ruházkodnak, másként építkeznek, más dalt énekelnek, más táncot járnak mint a magyarok?

Nem.

A baj abban van, hogy hazánkról annak intézményeiről és jövője felől más gondolatokat táplálnak, mint mi. Abban van a baj, hogy nemzetiségük biztosítására kiváltságot, külön territóriumot követelnek, miként a székelyeknek, szászoknak volt, és külön intézményeket. Abban van a baj, hogy nem akarják belátni, miszerint a magyar faj politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális hegemoniája a Közép-Duna és mellékfolyóinak medencéjében, tehát a Kárpátok között, történelmi, erkölcsi és fizikai törvényen nyugszik, melyet nem tudott egy évezrednek minden viszontagsága sem megdönteni, s melyet az eljövendő századok bármilyen néven nevezhető államalakulásának is mindig respektálni kell. Mióta Európában vagyunk, mindig leselekedik ránk a német, de elpusztítani nem tudott. A török inváziók háromszáz évig tartottak. Mégis itt vagyunk, nyolc milliányi faj vagyunk a tizennégy millióból – mert Horvátország külön ország – erre a földre a magunk bélyegét nyomtuk a hatósági szervezet által, az alkotmány által, a kultúra által, az európai közjog szankciója által – s általában, fajunknak ezen államalkotó és államfentartó ereje és képessége által, melyre minden más itt lakozó nyelvsziget népe erőtelennek és képtelennek bizonyult. A baj abban van, hogy mindezt a nemzetiségek vagy el nem ismerik, vagy félreismerik.

Már most kérdezem, tud-e a kinevezési rendszer ezen a bajokon segíteni?

Ha jól szemügyre vesszük, az a kölcsönös gyűlölködés, mely köztünk és a más ajkú népek között kétségen kívül fennáll, az adott helyzetnek félreismeréséből és a követelések helytelen formulázásából következik. Az adott helyzet ez: a Kárpátok által övezett terület – magyar

állam. Ezt a helyzetet mi igen gyakran vagyunk hajlandók úgy értelmezni, hogy minden honpolgár legyen egyszersmind a magyar faj tagja. A más ajkúak pedig hajlandók úgy értelmezni, hogy a »magyar állam« csak geográfiai elnevezés, mert ez voltaképpen polyglott állam, nemcsak polgári, de faji egyenjogúsággal. Könnyű belátni, hogy az adott helyzet e felfogásában két politikai szélsőség találkozik, s e szélsőségek természetes következményeként az egyik fél így formulázza törekvését: mindenkit az erőszakos magyarosítás igájába kell hajtani; a másik fél pedig így: fajbeli jogot követelnek a nyelv hatósági használatában, a közhivatalok viselésében a kultúrintézmények megosztásában s ezen követelések érvényesítésére külön territóriumot külön intézményekkel. Amaz, az erőszak útja, mely jóra nem vezet s mely nem is szükséges; emez az ország feldarabolásának az útja, melyre Magyarország nem lép az öngyilkosság veszedelme nélkül.

Önként következik, hogy a félreértések felvilágosítása képezi az első lépést a nemzetiségi bajok megszüntetésére. A második lépés a kölcsönös követelések méltányos elszámolásában áll. Nekünk vannak kívánságaink a magyar állam békéje, fejlődése és megszilárdítása érdekében. Nekik is vannak kívánságaik saját faji érdekeik szempontjából. Vessük latba e kívánságokat. Becsüljük meg mindeniket a maga értéke szerint. Fogadjuk el az elfogadhatót. És mindig szemünk legyen, hogy a politikában senki sem olyan erős, hogy féljünk tőle, de senki sem olyan gyenge, hogy ne aggódjunk miatta. Ez az eljárás kölcsönös bizalomra vezet. A míg az ellentéteket vitatjuk, észrevétlenül is találkozási pontokra bukkanunk. íme, közös a hazánk, íme, közös az ellenségünk – az iparban az osztrák, a mezőgazdaságban Románia, a politikában Oroszország.

Miközben leszámolunk a kívánságokkal, kutathatjuk, hogy mi okozza a félreértést és félreismerést? Könnyű rájönni, hogy a tudatlanság, a rász iskola, a rász pap, a rász hírlap, a rász politikus. Éhez járul egyfelől Románia közelsége az állami attribútumok teljes készletével, a mely

vonz és imponál; másfelől Magyarország csonka államisága az önállósági kellékek sokszoros hiányával a mely sem nem vonz, sem nem imponál.

Ám arra, hogy az együttélés békés lehetősége megkísértessék és hogy a félreértések elsimíttassanak: tervszerű politika szükséges a kormány részéről. Egy negyed század óta van visszaállítva a belügyekbe Magyarország önrendelkezési joga. Mikor megalkudtunk az osztrákkal, mikor megalkudtunk a horvátokkal – a megalkuvásoknak e könnyen hívő és mindent remélő korszakában megalkodtuk a nemzetiségi törvényt is. Helyes volt-e, nem-e, most nem kutatom. De politika volt; tervszerűség volt; céltudatosságot bizonyított. A tapasztalás a mellett tanúskodik, hogy ez a törvény egyetlen kérdést sem oldott meg és egyetlen szükségét sem elégített ki. Fenmaradt tehát a kormányra nézve az a feladat, hogy a nemzeti politika terén irányt válasszon, és irányt kövessen. És most két kérdést teszek.

Akármiként is formulázzuk a nemzetiségi bajokat: fogunk-e rajtuk a kinevezési rendszerrel segíteni? Ez az első kérdés. Hol, mikor, miként gátolták meg a választott tisztviselők a kormány nemzeti irányú politikáját? Ez a második kérdés.

Mert ha valaki bebizonyítja, hogy a tisztviselők kinevezése által hazánk nemzetiségi bajai orvosoltnak és ha bebizonyíttatik, hogy a választott tisztviselők a kormány nemzeti politikájának végrehajtása elé akadályokat gördítettek: én ugyanakkor sem szegődöm a centralistáknak osztrák ízű táborába, mert hazánk existenciájának számos nagyfontosságú kérdése teszi szükségessé a választási elven nyugvó önkormányzatot; de örömet elismerem akkor, hogy a kinevezési elv hirdetőinek az állam magyarsága érdekében felhozott érve nem hazugság, hanem valóság.

Csakhogy e bizonyítással mindeddig adós maradt a magyar publicistika, és adós marad ezután is. Ezzel együtt a hazugság, hazugság marad. Mert szeméremsertő hazugság azt állítani, hogy kinevezési rendszer magyarrá teszi hazánkat.

(Ellenzék 57. sz. 1891. március 11-én v. c.)

III.

Oda, hol a nemzetiségi bajok csíráznak, s hol a nemzetiségi aspirációk tápláltnak és fejlesztetnek, a kinevezett tisztviselő még kevésbé férközhetik, mint a választott. E bajok és ez aspirációk fészke a család, melegágya az egyház. Az a család, melyben a faji öntudat zászlótartói a nők; és az az egyház, mely autonómiájánál fogva szász nemzetivé, román nemzetivé, tót nemzetivé lett s faji szempontok által vezéreltetve tartja fenn iskoláit. E két fontos tényezőhöz csatlakozik a tudományos, a költészeti és az időszaki irodalom. Hogyan, mely utón, mily eszközökkel és minő joggal jut e fészkekhez, e melegágyhoz a közigazgatási tisztviselő?

ismétlem, bármiként formuláztassék a nemzetiségi baj, – akár úgy, hogy üres handa-banda az egész, akár Úgy, hogy minden követelés jogos, akár úgy, hogy a nemzetiségi kérdés az üres handa-bandának és a jogos követeléseknek egy vegyüléke; annak a kinevezési elvhez épen úgy nincsen köze, mint a választási elvhez. A nemzetiségi kérdés csak ott oldható meg, ahol az keletkezik, miként a folyó csak a forrásnál zárható el végképen. Tehát a családban, az iskolában, az irodalomban. Már most, a politikai irányzat szerint, nyúlhat a kormány erőszakos eszközökhöz, – ami az alkotmány felfüggesztését jelenti, – nyúlhat törvényes eszközökhöz, avagy választhatja a *laissez faire, laissez passer* útját. Bármelyik utat választja a kormány, negyedszázados tapasztalat mutatja, hogy terveiben a választott tisztviselők épen úgy kiszolgálják, mint a kinevezettek. A kormánynak naponként vannak törvényes intézkedései. Nincs példa rá, hogy a választott tisztviselők valaha ellenállást tanúsítottak volna. A képviselőválasztásnál igen gyakori a kormánynak törvénytelen intézkedése is. De bizony ennek sem állottak ellent a választottak, ha-

nem szolgáltak, korteskedtek, erőszakoskodtak eleget, néha sokat.

Juszticiánk és financiánk kinevezett tisztviselőkből áll. De kereken tagadom, hogy akár a bíróságoknak, akár a pénzügyi hatóságoknak a magyarság erősítésében több érdemük volna, mint a törvényhatóságoknak. A főispánok kinevezett tisztviselők; de tagadom, hogy a magyar állameszmét hívebben szolgálják, mint a választott alispánok és polgármesterek. Különben nem is az itt a kérdés. Itt mindent a hatáskör dönt el, lesz-e kinevezett tisztviselőnek beleszólása oda, hol a nemzetiségi baj fészkel? Miként fogja az a kinevezett tisztviselő a családnak, az iskolának, a hírlapnak gondolkodását terelni? Ezt mondják meg nekem azok, akik magyarsági szempontból akarják az államosítást.

Visszaélésekről, törvénybe ütköző cselekményekről nem beszélek. Ezek, amennyiben rendőri természetűek, eddig is elláttattak a szolgabíró által; amennyiben büncselekményt képeznek, ezután is az államügyészek körébe vágnak. De beszélek a félreértésnek, félrevezetésnek, agitációnak és gyűlölködésnek azon örökös sorozatáról, melynek mindennap tanúi vagyunk, s melyek megnehezítik a békés fejlődést s lehetetlenné teszik a testvéries együttélést. Miként fog ezen a kinevezési rendszere segíteni? Kit fog a kinevezett jobban felvilágosítani, mint a választott? Kit fog amaz jobban megnyugtanni, mint emez?

Hát ne hazudozzanak és ne adják egy alkotmányos, jó fejedelem ajkaira azt a hamis jelszót, hogy hazánk speciális viszonyai teszik szükségessé a kinevezési rendszert. Mondják meg a valóságot, hogy ítélhessen a nemzet. A valóság pedig az, hogy 67 óta lépésről-lépésre útban vagyunk Gesamtösterreich felé. Akkor csak azt mondták: közös a *védelem*; most már közös a *véderő*. Akkor a vám sorompók felállítási joga kikötött; most a vámterület közössége immár politikai dogma. Akkor törvénybe iktatták a honvédségnél a trikolor jogait; most oda van csempészve a sárga-fekete

lobogó. Akkor a magyar bíraskodás szuverenitása még kétség alá sem jött; most a magyar bíraskodás alkatrésze, a konzuli bíraskodás immár közössé van téve. Hatósági szervezetünk legnagyobb része immár osztrák kaptára van húzva. Magán jogunk, büntető jogunk, polgári és büntető perrendtartásunk, erdészeti hivatalaink és azok ügykezelése, csendőrségünk, pénzügyőrségünk, adóhivatalaink, pénzügyigazgatóságunk, államszámvitelünk, bélyegtvörvényünk, adókezelésünk, népiskoláink, gimnáziumaink, tantervünk, egyetemünk, tankönyveink ... mindez – még kimondani is szörnyűség! – teljesen osztrák mintára van berendezve és felállítva. Törvényhozói alkotásaink kilentizedrésze hitvány majmolás. Csak a vármegyei önkormányzat nőtt ki a mi talajunkból. Összes törvényeink közül csak a közjog, s összes intézményeink közül csak a vármegye tisztán magyar alkotás. A hatóságok közül ma már csak a vármegye tesz élő bizonyosságot a magyar faj kormányzási, igazgatási és politikai teremtő erejéről. Most már ezt is megszüntetik, hogy ezzel is kevesbítették a válaszfal Magyarországnak és Ausztria között. Ez a valóság.

Hazánk speciális viszonyai – értve a nemzetiségeket, – nem a vármegyei önkormányzat megszüntetését, hanem annak fenntartását teszik szükségessé. A törvényhatósági élet azt a szerepet viszi a nemzetiségi politikánál, amit a mentőselep a gőzkazánál. Ha a közizgatottság feszültté teszi a levegőt, mindig ad a vármegye törvényes alkalmat a meggyült gőz elpárolgására. Ha a keserűséggel túlterhelt ember kibeszélheti magát, megkönnyebbül. Ha nincs törvényes fórum arra, hogy elszájon az izgalom heve, akkor az, a titkos konventikulumok homályába húzódik s a nyílt ellenfélből konspirátor lesz. Vármegyeileg sok követelés leszállítható és számos nemzetiségi kívánság betölthető. Országos érdek még sem lesz feláldozva. De a központ nem foglalkozhatik aprócsapró ügyekkel; s ha foglalkozik, rosszul teszi, mert nem ért hozzá.

A kormány kinevezhet Szebenmegyébe kizárólag

magyar nyelvű tisztviselőket, s ezt aki felületesen gondolkodik, tekintheti a magyarság izmosodásának. De bizonyos az, hogy azok a kinevezettek, a kinevezés előtt is magyarok voltak, valamint bizonyos az is, hogy Szebenvármegye lakosságának nagy többsége a kinevezés után is szász és román marad. A különbség csak annyi, hogy ma, ε vármegyét egy vegyes szász-magyar és román tisztikar kormányozza, s ezáltal számos szász és román családnak érdekei fűződnek a vármegyéhez s közvetve a magyar államhoz; míg ha a kormány oda telepít egy merőben idegen magyar tisztikart, megszűnik az az érdeklődés s elszakadoznak a vonzalomnak azon számai, melyek számos családot s ezekkel együtt a vármegyei lakosság jelentékeny részét a magyar kormányzáshoz csatolták.

A magyar állam izmosítása szempontjából indítványozza a kormány a kinevezési elvet. No bizony. Hát a tisztviselők választásán fordul meg a magyar ügy? Hát a magyar államot egy negyed század óta odaféjlesztettétek, hogy veszélyben forog amiatt az egynéhány román vagy szász tisztviselő miatt, – se nagy veszély elhárítható lesz, ha ezen alárendelt hatáskörű tisztviselők helyébe magyarokat neveztek ki?! Minő idétlenség! Vagy tán nem ezt célozzátok? Hát beszéljétek, mit akartok? Szolgabíró – pardon! bezirker által akartok a románból magyart csinálni? Ugyan, hagyjatok fel már a hazudozással! És ne legyetek most hypokriták, ha gyávák voltatok akkor, mikor a magyar állam jogait kellett volna megoltalmazni. Micsoda még ti beszéltek? Azt akarjátok elhítenni, hogy magyar szempontok vezetnek ezen osztrák javaslatnál? Hát ki tette, hogy a hadsereg nyelve nem magyar, hanem német? Ki tette, hogy nincs magyar tiszti akadémia? Ki tette, hogy a magyar fiú német tiszti vizsgát tegyen? Ki tette, hogy nincs magyar udvartartásunk? Ki tette, hogy nincs magyar követség külföldön? Akkor kellett volna védelmezni a magyar állameszmét, mikor arról volt szó. De akkor osztrákok voltatok. Most is azok vagytok.

Oláh világ.

(M. O. 1894. május 6.)

Hírlapi közleményekből az oláhkérdést megismerni nem lehet. A mit oláh polgártársaim úgy saját lapjaikban, mint a külföldi sajtóban világgá bocsájtanak: annak rendszeren se füle, se farka. A legtöbb közlemény politikai tartalom nélkül való üres handa-banda, megspékelve szemenszedett hazugságokkal. íme:

Magyarországon szabad sajtó van, de ez az intézmény csak arra használtatik, hogy az oláhok szava elnémíttassék.

Az oláh ember sehol soha nem kap igazságot, sem a közigazgatásnál, sem a bíróságoknál.

A birtokelrendezési eljárás azt jelenti, hogy a törvényszékek elveszik az oláhnak sok százados keresményét, s átadják a magyaroknak.

Az oláh mindig készen lehet arra, hogy tulajdonjogát valamelyik bíróság kétségessé teszi.

Az oláh iskolák immár nem lehetnek a művelődés tényezői, mert idejüket az egészen idegen magyar nyelvi kényszeritanítása foglalja el.

A jobbágságot 1848-iki véres harcok, következtében a császári ház törülte el.

Az oláhot börtönbe hurcolják, ha helyteleníti a Kosuth-kultuszt.

Az oláh gyermeket anyjuknak emlőjéről szakítja le a kisdédóvási törvény, hogy erőszakkal magyarrá tehesse.

A 26 év óta tartó fajuralom erőlködései bizonyítják, hogy a magyar faj képtelen az országot vezetni, mert egyáltalán képtelen a művelődésre.

Erőszakkal el van nyomva az oláhnak nyelve, mesterséggel korrumpálva van egyháza, természetes hivatásából ki van forgatva iskolája.

Ilyenszerű sérelmeket szednek oláh polgártársaink hírlapi Utániakba, hogy rokonszenvet ébresszenek néhány hígbabb agyvelejű külföldi zsurnalisztában, s hogy idebenn és Romániában 'mesterségesen szítsák a gyűlölködés tüzét a félrevezetett nőkben és a félművelt ifjúságban;

A litániához sorakozik rendesen a következő összehasonlítás:

A magyar itt a hazában csak bitorló; de az oláhnak jogait ezer esztendőnek dicső múltja szentesíti. A magyar, jövevény; az oláh, őslakó. A magyar, turáni faj, mely képtelen az európai műveltség keretébe illeszkedni; az oláh árja faj, mely közreműködött az emberi civilizáció megalkotásában. A magyar lázongó, hűtelen, megbízhatatlan, tunya keleti faj; az oláh dinasztikus, hű, munkás, megbízható alattvaló.

És így tovább.

Látható, hogy remekelnek a hazudozásban. Olvasóik iránt még annyi tekintettel sincsenek, hogy ne egy szusz alatt írjanak ilyen dolgokat azzal együtt, hogy a sajtószebadság intézménye ő reájuk nincsen kiterjesztve.

Az öreg Mitru, vagy Györgye, vagy Kosztán, ki még mindig abban a házban lakik, azt a kertet ássa, azt a földet szántja, a melyben felszabadult; a ki még emlékszik a volt földes úrra, és tudja, hogy annak a falunak minden háza, minden kertje, minden földje azé a magyar földesúrú volt, s hogy mindezt ingyen kapta meg pör és vérontás nélkül, ő is, a bátyja is, a sógora is, a komája is, együtt, valamennyien, az egész falu ... no hát ez az öreg Mitru, a ki egy árva szót sem tud magyarul, de nem tud a fia sem, sőt az unokája sem, és nem is érzi ennek szükségét, mert a jegyző, a szolgabíró, a járásbíró, a nyilvántartó, az adószedő, a végrehajtó, az útmester, a mérnök, a tagosító bíró és mindazok, kikkel ő hivatalosan érintkezhetnek, éppen úgy tudnak oláhu, mint ő . . . hát

mondom, hogy az öreg Mitru igen nagy szemeket meresztene, ha valaki azt mondaná neki, hogy az oláhok földjét elvették a magyarok számára; vagy azt, hogy gyermekeit megtanították magyarul, vagy azt, hogy neki hiában van igazsága, inért ő úgy sem tudja ezt a magyar tisztviselőknek elmondani, vagy azt, hogy az ő temploma, iskolája megvan a magyarok által támadva . . . Minderre az öreg Mitru igen nagy szemeket meresztene, s abban a szent hitben, hogy az, a ki neki ilyeneket mond, sült bolond, keresztet vetne magára, s istennek kegyelmét kérné a szegény örült lelki üdvösségéért.

Ez a hazudozás minket bosszanthat, a jámbor oláh nőket megtévesztheti, a lánglelkű oláh tanuló ifjúságot elbutíthatja, a vékony sütetű külföldi hírlapírót félrevezetheti: de az oláh kérdésnek sem magvát, sem alkatrészét nem képezi. Ez a hazudozás a kérdésnek még csak nem is szimptomája; ez csak hangulatkeltés, mint a pléhmennydörgés a vidéki színpadon.

Az oláhoknak van egy programjuk, jó fokos könyv, 1881-ből és van egy memorandumuk 1892-ből. Az elsőt Európa népeihez intézték, a másodikat I. Ferenc József császár és királyhoz. Ezen okiratok már nemcsak hazug sérelmekről beszélnek, hanem vélt jogokról és formulázott követelésekről is. Egyfelől tehát ezen okmányok gondos átolvasása, másfelől az oláh mozgalmak állandó megfigyelése ad kulcsot az oláh kérdés megértéséhez.

Okoskodásukat a következő statisztikai gerincre építik. A szorosán vett Magyarország 13 millió lelket számlál. Tehát a lakosság negyedrésze oláh. Miután a népességnek e negyedrésze jóformán egy tömegben lakik a keleti Kárpátoktól a Tisza balpartjáig, s miután ennek a népnek külön történelmi fejlődése, külön vallása, külön szokásjoga, külön nyelve, külön faji sajátsága, külön temperamentuma, külön műveltsége és külön erkölcsi világa van: ennél fogva joggal megilleti őt külön terület, külön szervezet, külön igazgatás, külön jogszolgáltatás, vagyis egy külön konstitúció oláh nemzeti alapokon. A miként

van a horvátoknak külön tartományuk autonómiával, akként legyen az oláhoknak külön tartományuk autonómiával.

E tartomány számára nem kevesebb, mint 134.630 négyszög kméter földet kívannak a maguk részére lefoglalni. És a milyen szerények a föld kiterjedésének meghatározásában, éppen olyan szerényül állapítják meg a kormány leendő jogkörét is.

Mindenekelőtt merőben eltörlendőnek vélik a dualizmusra fektetett államalakulást, mert ez szerintük hegemoniát biztosít itthon a magyaroknak; és eltörlendőnek vélik az Unió-törvényt, mert ez, szerintük az oláh nemzetet törvényelmi jogaitól fosztotta meg.

E két alaptörvény eltörlésével egyidejűleg visszaállítandónak tartják az 1863–65-iki állapotot, tehát az erdélyi Nagyfejedelemséget, kibővítve a Tisza balpartjáig. A Nagyfejedelemség autonóm köréhez tartoznék a juszticia, az adminisztráció, a kultusz és a tanügy úgy törvényhozásilag, mint igazgatásilag.

Ez a Nagyfejedelemség nem Magyarországnak lenne tartománya, mert a magyarok jelenlegi uralma úgyis csak átmeneti természetű, hanem az összbirodalomnak lenne kiegészítő része és a bécsi rájkszrátban képviseltetné magát a közös ügyek tekintetében.

Ilyen a komoly oláhok komoly aspirációja. Sehol így formulázva, meg nem kapjuk ezt. De szétszórva, okoskodásainak rendjéből, érveléseiknek sorozatából, törekvéseik láncolatából mindez megdönthetlenül kitűnik.

Ilyenformán az oláh kérdés immár nem kulturai, nem ethnikus, nem igazgatási, nem gazdasági kérdés, ámbár abba ezek az elemek is belevegyülnek; hanem elsősorban és mindenekfölött hatalmi kérdés.

Ők új hazát akarnak, hogy aztán egyesíthessék azt a hegyentúli hazával. Magyarország testéből ki akarnak egy negyedrészt szakítani. Egy évezredes államalakulást megakarnak dönteni. Egy egységes országot fel akarnak darabolni. Alkotmányunkat szétakarják marcangolni.

Nynyi mindössze, a mit oláh polgártársaink akarnak.

Oláh kérdés.

(M. O. 1894. május 8.)

A magyarság azt hiszi, hogy az oláhokat polgári jogokkal ki lehet elégíteni, és csodálkozik azon, hogy mikor hazánkban a jogegyenlőség megvan, s mikor a magyar ember abszolúte nem részesül az állam részéről más elbánásban, mint az oláh ember, hogy akkor az oláhok mégis izgatnak, szervezkednek, panaszkodnak s koholt sérelmeikkel eltöltik a művelt világot.

De hiszen az izgatás, a szervezkedés, a passzivitás nem azért van, mintha az oláhoknak a polgárjogok tekintetében követelései és valódi sérelmeik volnának. Ők nem polgárjogot kívánnak, hanem nemzeti jogokat. Azt akarják, hogy az oláh nyelvet beszélő tömeg konstituált néppé, vagyis politikai nemzetté alakuljon át. Nekik külön teritória kell, külön törvényekkel.

Az egyéni életnek mindazon áldásait, melyeket a magyar alkotmány a jogegyenlőség által a demokratikus intézmények által, a lelkiismereti szabadság által, a politikai, közigazgatási és egyházi autonómia által, a sajtószabadság által, a forgalomnak, iparnak, tanulásnak, jogkeresésnek szabadsága által nyújt egyformán mindenkinek, minden időben, *nem téve* különbséget fajban és valóságban, az egyéni és társulati életnek ezt a nagy jótéteményét ők számba sem veszik. Hiszen az életnek ezen jótéteményeiben Schmerling alatt nem részesültek, mert akkor nem volt meg a kormányzásban a felelősség elve, a hir-lapbélyeg terhe fennállott, az irodalomra, sajtócenzúra nehezedett, a közigazgatási tisztviselőket nem választot-

ták, a céhrendszer virágzott, egyszóval az egyéni élet számos békót viselt, melytől ma megvan szabadulva; és mégis visszafelé nézve a provisorium időszakát, holott nyelvük iskolai használatában sem volt előnyösebb a helyzet, mint most, mert az állami akadémiának és középiskoláknak német tannyelve volt, s ez idegenebb kell, hogy reájuk nézve legyen, mint azon magyarok nyelve, kikkel jóban-rosszban mégis csak századok óta laknak egy hazát.

Hanem hát a német nyelvet nemcsak megtúrték, de szorgalmasan tanulták is panasz nélkül. És túrték panasz nélkül az egyéni szabadság hiányait és a forgalmi életnek számos korlátját, túrték panasz nélkül, sőt közreműködtek arra, hogy hazánk alárendelt alkotó része legyen a Bécsből kormányozott öszsbirodalomnak. E hazának függetlenségeért, tehát, az ország legelementárisabb jogának kivívásáért egy árva szót soha nem emeltek. Magyarország e fiai készséggel voltak az idegen osztrák uralom alattvalói, de saját hazájuk alattvalói nem kívannak lenni.

Miért?

Mivel az akkori félszeg és csonka alkotmányosdi játképből az akkori Erdély autonómiájával, kifejtteni remélt egy oláh nemzeti individualitást. A szebeni skupstinában oláhhul beszélt az oláh, s határozatait naplójuk, jegyzőkönyvük és úgynevezett törvényeik oláh nyelven is szerkesztettek. Akkor az erdélyi magyarság volt passzivitásban, így aztán a domináló elemet az oláh alkotta s a bécsi rájkszrátban úgy jelentek meg az oláhok, mint nemzet a többi nemzetek között.

Ez az állapot két évig tartott. Azután erre is, egyébre is fátyolt borított, úgy a fejedelem, mint Magyarország. De az oláhok nem feledik ezt a pünkösdi királyságot, és nemzeti jogaikat innen származtatják. Az nekik mindegy, hogy ezzel a két esztendővel szemben áll az egységes magyar államnak ezer éves története; az is közömbös előttük, hogy az a történelem, a mire ők hivatkoznak, sohasem történt meg. Mindegy. Ők keresik a hatásnak eszközeit és ott veszik, a hol találják. Minden tizedik szavuk a román

nemzet ezredéves múltja.« Épen úgy tudják mint más, hogy román nemzet – vagyis egy oláhul beszélő faj, mely intézmények által nemzetté lett volna konstituálva, – itt e hazában sohasem létezett. De azért mondják, állítják, hirdetik s ekként fiaikkal, leányaikkal el is hitetik.

Elképzelhető-e, egy nemzet ország nélkül, városok községek nélkül, szervezet nélkül, törvények nélkül, államfő nélkül, közhivatalok nélkül? Nos, hát mutassák föl már egyszer azon törvényeket, azon intézményeket azon állami és községi szervezetet, melyeket az oláh nemzet egy évezred alatt létrehozott! Hanem azért, ők mégis az ezredéves nemzeti múltra hivatkoznak, mert törekvésüket történelmi jogokkal is igazolni szeretnék.

Így gondolkoznak: a mi ma mese, az holnap már hit, holnapután hagyomány, s azután história. Utoljára is, a múlt idők elhittett eseményeinek épen annyi nemzetképző hatása van, mint a valódi eseményeknek. Sőt a jól megcsinált eseménynek több a hatása, mint a rosszul megtörtént eseménynek. Ennélfogva csinálnak históriát és úgy találják, hogy az igen könnyen megy, mert, a nehézkes okmánykutatást a könnyű fantáziával pótolják.

Így jutnak történelemhez. Erre a történelemre aztán fölépítik a maguk tetszésszerinti jogrendjét. Ifjaik nagy része már olyan nevelést kapott, hogy szentül hisznek az oláh közjogi követelések alaposságában; és igen komoly meggyőződést táplálnak az iránt, hogy az a föld, a mely a esik – gyergyói havasok és a Tisza balpartja között elterül, úgy történelmileg, mint jogilag, úgy politikai, mint kulturai szempontból az oláhokat illeti. Nem egyénenkint ám, holmi felosztás révén; hanem úgy illeti őket, mint olyan nemzetet, mely ezen a területen, mint geográfiai és politikai egységen, a maga számbeli és fajbéli felelősségével, széles hatáskörű autonómiával jogosított a kormányzásra a Habsburg-sceptrum és az összmonarchia fenhatósága alatt.

Ezen céljuk követésében szívósak és eszközeik megválasztásában öntudatosak, csak olvasni kell irataikat. Nekik nem jó főispán kell, hanem oláh főispán; nem

igazságos bírót követelnek, hanem oláh bírót; nem pontos és becsületes tisztviselőt, hanem oláh tisztviselőt. Nem arra néznek, hogy olcsó pénzt kapjon népük, hanem hogy oláh pénzt kapjon. A főkellék mindenben és mindenütt az oláhság.

A mi pedig magyar: az részükről a legfőbb gyűlölet tárgya. Még ott is, hol magyar és oláh vegyesen lakik, sőt ott is, hol – mint Kolozsváron – a magyarság mellett elenyésző kicsiny számban lagnak az oláhok, teljesen izolálva élnek a magyaroktól, a társas érintkezéstől me-reven tartózkodnak; soha egy közmulatságban meg nem jelennek (holott a magyarok az úgynevezett »román bál«-okra eljártak), soha színházban nem láthatók, külön kaszinót tartanak, soha egy magyar könyvet nem olvasnak, a magyar kultúrának egyetlen ágáról sem vesznek tudomást, mert attól, hogy a magyar tudomány, művészet, irodalom a maga természetes hatását gyakorolja, óvatosan tartózkodnak.

Ilyen a helyzet. Hírlapi cikkekkel, békéltető beszédekkel, jóindulatú felvilágosításokkal ezt a kérdést megoldani nem lehet. Nem elégtelenségről van itt szó, mely szanálható volna, hanem törekvésekről, melyek csak a magyar állam egységének megbontásával volnának kielégíthetők.

Az államegység megbontására Magyarország nem hajlandó. Viszont az oláhság nem akar megnyugodni az állam egységes szervezetében. Nekünk életkérdés, hogy egységes országunk legyen. Ők életkérdés gyanánt állították fel, hogy kiszakítsanak egy darabot országunk testéből.

így tehát az ellentét nem kiegyenlíthető. Ügyeskedéssel lehet kitalálni, modus vivendiket, de – vagy hazafias útra térnek az oláhok, vagy előbb-utóbb úgy dől el a kérdés, a miként hatalmi kérdéseket egyáltalában eldönteni szoktak.

Az oláhok is tudják ezt, épen mint mi. Az oláhok támaszkodnak saját akarataukra, és a felkorbácsolt gyűlöletre, melyet irántunk éreznek, továbbá Romániára és – Bécsre. Mi is támaszkodunk önmagunkra a papíron levő magyar hadseregre, és szintén – Bécsre.

Erdély.

(M. O. 1894. május 20.)

Mondok egy okos szót az erdélyrészi képviselőknek.. De nem az ellenzéken lévőknek; mert ezek okos szóra tudvalevőleg úgy sem hallgatnak, különben is nyilvánvaló lévén, hogy valamennyien okosság nélkül szűkölködő emberek. Tehát a kormánypárton levő erdélyrészi képviselőkhöz szólok.

Legyenek szívesek és ránduljanak le községeikbe ma este a kilenc órai vonattal. Üljenek otthon holnap estig, s akkor üljenek vonatra, hogy hétfőn megint itt legyenek. De jól vigyázzanak ám, nehogy a hétfői szavazásról lekéssenek.

Ilyenformán mindenki a maga községében töltheti a szent vasárnapot. Egyet kikötök. Neumann és Jellinek kollegák, valamint Gajáry és Mikszáth szintén utazzanak le, mert könnyen megtörténhetik hogyha ilyen objektív tanuk nincsenek, illetékes helyen, nem sok hitelt adnak az elfogult bennszülöttek információjának.

Ezt a vasárnapot használják fel arra, hogy érintkezzenek a pópával, a dászkállal, a napszámossal, a gazdákkal, a béresekkel és a korcsmárossal. Bizalmas és jóindulatú érintkezést óhajtok, ami egyiknek sem fog nehezére esni, mert az erdélyrészi nemesi családokban hagyományos szokás a néppel jól, igazságosan és humanusan bánni.

Azt, amit ekként tapasztalni fognak, szedjék rendbe s átalakulva küldöttséggé, mondják el majd hétfőn a belügyministernek.

Ennyiből áll az én kérésem, s ha meg fogják hallgatni: nem tesznek vele semmi kárt a kötelező polgári házasságban, úgy hiszem, – mert ha igen, úgy inkább hagyják annyiban a dolgot; de ha gondolják, hogy ezzel nem ártanak a reformnak, akkor mégis csak tegyék meg, mert azon magyarok biztosságának, kik szétszórta tan élnek az oláh falukban, bizonyára hasznára lesznek.

Mikor tapasztalataikat összegyűjtötték, akkor majd jó lesz egy kevés ideig tanácskozni is a fölött, hogy a belügyministernek nemcsak felvilágosítást nyújtsanak, hanem jól megfontolt véleményt is a tennivalók iránt.

Az óvatosságot azonban nem tudom eléggé figyelmükbe ajánlani, nehogy a kormány érzékenysége provokáltassék. Gondolják meg azon nagy és óriási feladatokat, melyek a kormány figyelmét lekötve tartják.

A miniszterelnökre e pillanatban az a súlyos feladat nehezedik, hogy keresgélje azon kiváló érdemeket, melyeket egyik-másik gazdag család feje azért követett el, hogy báróvá, vagy gróffá neveztessek ki főrendi jogsultsággal. Az érdem nagyon sok; a numerus csekély. A kormányelnök gondja megható. Úgy van vele, mint Danton, kinek nem volt annyi éjszakája, mint ahány jó honleányt ismert.

A belügyminister gondja nem csekélyebb. Még mindig vannak hírlapok, melyek nem adták el politikai meggyőződésüket. Nagy körültekintéssel kell tehát kerestetni azon réseket, hol legkönnyebben hozzáférhető valamelyik újságnak a becsülete. Nagyon el van foglalva a kegyelmes úr. A Brandenburgok és Weisenbacherek drága idejének legnagyobb részét igénybe veszik.

Ilyen körülmények között ne várjanak az erdélyrészi képviselők a kormánytól lehetetlenséget. Látható, hogy nincsen ideje erdélyi lappáliákkal foglalkozni. De a képviselő uraknak legyen erre egy kis idejük; ha egyébert nem: legalább az illendőségnek okából.

Szerzett tapasztalataik nyomán gyűljenek össze és

tanácskozzanak. Csak el ne mellőzzék az istenért az erdélyi politika jelszavait, a székely furfangot, a vármegyei praktikát és a királyföldi prudentiát. Ennélfogva kezdjék a munkát azon, hogy az ellenzéken levő erdélyi képviselőket a világért se hívják meg tanácsukba. E szerint proscriptió alá kell vetni három Bethlent – Gábort, Bálintot, Gergelyt, három Ugront – Gábort, Ákost. Zoltánt, továbbá Kovács Albertet, Deésy Zoltánt, Issekutz Viktort, Tibád Antalt, László Mihályt, Hoitsy Pált, Bartha Miklóst, Molnár Józsefet, Molnár Józsiást, Győrffy Gyulát és Szacsvey Sándort Ezeket kihagyva a tanácsból, a mozgalom kevésbé lesz gyanús, ő excellentiájuk előtt. Ez lesz az első okos lépés.

Második okos lépésnek azt ajánlom, hogy tegyék lehetővé Szolnok-Doboka vármegye alispánjának a kihallgatását. Ő majd megnyugtatja ministeri főnökét, mert róla tudva van, hogy amit a bűvarkodó szelleme a leveles ládák régi okmányaiban föl nem fedezett, az ő reá nézve nem is létezik. Előtte az oláh rágalom a külföldi sajtóban, az oláh támadás a Memorandumban és a Replikában, az oláh fészkelődés minden községben, a népnek teljes elvakítása és fanatizálása – egyszerűen nem létezik, mert ő erről sem Porfirogenetában, sem a Tormák és Betegnek levelei között egyetlen megbízható pecsétetes adatra nem akadt.

A harmadik okos lépés lenne forszírozni a Jekelfalusi úr kihallgatását. Ez a kiváló úr csak az imént járt Kolozsváron. Ebben a színültig magyar városban két napot töltött. Senki hát nem ismerheti az oláh kérdés velejét, célját, kiterjedését és eszközeit úgy, amiként ő.

Egy haszontalan kis történelmi probléma előtt áll a mai magyar állam. Arról van szó – s ezt jól meg kell jegyezni, hogy kié legyen Erdély? Ezt mi s velünk együtt hazánk törvényei eldöntöttnek tekintik. De a szomszéd Románia, melyből önálló királyságot csinált a mi diplomáciai bölcsességünk, holott tudom, hogy III. Napóleon által a szultán beleegyezésével, 1808-ban fel

volt ajánlva az osztrák és magyar monarchiának Moldva és Oláhország birtokba vétele, – mondom, a szomszéd Románia s vele együtt idehaza két és fél millió oláh nem tekinti eldöntött kérdésnek azt, hogy kié legyen Erdély. Nohát senki sem alkalmasabb Jekelfalusynál, hogy irányadó befolyást gyakoroljon ezen kis történelmi probléma megoldása körül.

Ha ezen okos lépéseket megtették, – de ismételve kérem, jól vigyázzanak, nehogy a kormány érzékenységet, akár elejtett tekintettel, akár szemrehányásnak vehető hangsúlyozással érinteni merészeljék, – akkor nézzenek körül Erdélyben, hogy ki az, akinek az oláh kérdésben megállapodott nézetei, terveit, céljai és ismeretei vannak. Ki az, aki jellemben szilárd, tetteiben öntudatos, az igazgatásban járatos, elhatározásaiban óvatos, véleményében és tetteiben igazságos?

Mikor egy ilyen férfiura akadtak, annak nevét gondosan titkolják el, mert ha őt találják ajánlatba hozni a végből, hogy a helyzetnek megfelelő rendkívüli hatáskörrel kormányozza Erdélyt, bizonyosak lehetnek benne, hogy a kormány nem nevezi ki.

Ebből áll az én tanácsom.

Nemzeti lélek.

(M. O. 1894. július 19.)

Isten az embert lélekkel áldotta meg. A léleknek talán egész mivoltát, talán csak karakteristikumat az ember érzésrendszere alkotja. De én bennem vannak a tiédde hasonló érzések. Ezek a hasonló s talán azonos érzések összefűznek kettőnk, s szinte egy közös léleknek kapcsolatát alkotják közöttünk.

Ilyen közös érzések kapcsolatja tud nagy embertömeget is átfogni és egy nagy, közös lelket beléjük önteni s ilyen közös, egységes lelket képez egy nemzet tagjaiban, a nemzeti együvértartozás nagy, általános érzülete is.

A nemzeti lélek tehát talán époly konkrétén létező lény, mint az egyéni lélek, ha kézzel, épúgy nem foghatjuk is meg, mint nem foghatjuk meg az egyéni lelket. Konkrét mivoltát, szubstanciáját azok az érzések képezik, a melyek a nemzet egyes egyéneiben külön-külön élnek ugyan, de azonosságuknál fogva mindez egyéneket mintegy előntő általános érzést képeznek.

A nemzet nagy, ha nagy lélek él benne, ha tagjainak közösségi érzete erős, és mindegyik tagjának az érzése lehetőleg ugyanazonos, a többieknek közérzületével. És beteg a nemzet lelke, ha ez az érzés gyengül, ha ez a nemzet egyes tagjainál külön-külön alakban és célért él.

S mintha a mi nemzetünk lelkében is e betegséget kellene diagnosztizálnunk, oly ritkán és oly kevéssé látjuk nálunk a nemzeti közérzést megnyilatkozni, olyannyira megszűntek fölöttünk a nagy eszmék közös uralma, a nagy

célok közös törekvése. Bármerre tekintünk is, csak a szét-húzást és szétesés sziptomáit lehet észrevennünk.

S annál lesújtóbb nemzeti lelkünk betegségének egy diagnózisa, mennél inkább látjuk nemzeti ellenségeinket nemcsak törni ellenünk, de egy közös léleknek egységes erejével, tehát a siker lehetőségének legbiztatóbb eszközével törni ellenünk.

Csak az imént – néhány nap előtt – kényszerültünk azt a szomorú publicisztikai kötelességet teljesíteni, hogy felhívjuk országunk figyelmét a zágrábi érsek beavatásának magyarellenes sziptomáira. Nekünk fájt legjobban meglátni azt a pusztulást, a melyet a zágrábi installáció a magyar állameszmében véghezvitt. A horvát nép egységes vallásának képviselői és hívei gyülekezének ott egybe és épen csak hogy lebetűzték a ceremóniák könyvéből a felavatás egyházi külsőségeit, egyébként ott minden kiejtett szó és minden, még legönkéntelenebb aktus is csak egyetlen célt szolgált, s egyetlen eredményt akart: a horvát népet horvát hazafiasságra oktatni, horvát nemzeti érzületre hevíteni.

Ma pedig ismét a román tudományos akadémiának egy hozzánk érkezett manifestuma tesz előttünk tanúságot ellenségés szomszédjaink érületbeli szolidaritásáról.

A román tudományos akadémia nem politikai minisztérium, nem politikai pártszervezet, a mint nem az a magyar tudományos akadémia sem, a román tudományos akadémia hivatását a maga hazafiassága szempontjából csak annak a kötelessége terheli, hogy kutassa a románok történelmét és fejlessze a románok nyelvét, épen úgy, mint a magyar tudományos akadémia kötelességei közt is a magyar nemzeti feladatának alapszabályszerű rovatainak szintén a magyar történelem kutatása és a magyar nyelv fejlesztése foglaltatik. De a román tudományos akadémia tud »tenni« is, ha kell, kilép az elméletek keretéből, a politikai agitálás sorompóiba, Minerva pecsétetes proklamációkat küldvén széjjel a művelt világ minden nyelvén és

minden tájéka felé, a melyben segílyt kér ellenünk az oláh nép és nyelv védelmére.

Mennyire irigyelhetjük ellenfeleinket azért, hogy ilyen jó fiai vannak és mennyire gyengítheti erkölcsi pozíciókat a minden oldalról bennünket körülzörító ellenséggel szemben, hogy a magyar nemzeti érzületnek nem akad vezére és pártfogója saját otthonunkban, arra hivatott intézményeinkben sem.

Ki tudja: nem fognak-e ezután még erősebb hullámokat verni az oláh mozgolódások s ezek a hullámok nem fognak-e még széltében is tovább terjedni többi nemzetségeink felé? És ettől való féltünkben nem komoly-e az aggodalmunk, hogy e hullámcsapások ellen nincsenek eléggé erősen összeszerkesztve nemzeti érzületünk gátjai? A merre társadalmunkban Szétnézünk, mindenütt visszavonás a közérzulettől és visszavonulás a saját speciális érdekekhez!

Egyik társadalmi terrénumon a mágnások privilégiumát, a másikon meg a demokratizmus követelményeit *nem* érti senki, csak frazeológiáját hangoztatják; amott meg már a munkások is külön eksklusiv társadalmi szervvé választják ki magukat. Vallásfelekezetek, sőt kereseti áruk szerint osztályokká tördelődve, elvesztjük érzékünket a közös nagy nemzeti célok iránt.

A nemzeti szétbomlás processzusa tehát általános, hollott ellenségeink egyenként és egységes erővel lépnek föl, és közös érdekeik koalicionális keresését is megpendítették már.

Hieronymi Erdélybe ment az oláh kérdést tanulmányozni, pedig csak nézne itthon széjjel; onnan csak fenyeget a veszély, míg itt el fog érni a baj bennünket, ha jobb útra nem térünk, ha széthúzó ereinket a közös védelemre mi itt itthon nem egyesítjük.

Hadd köszönthessük mi is fel főpapjainkban »inkább a hazafit, mint a papot«, amiként felköszönthette Zágrábban Strossmayer Pozilovicsot. Érjen rá a mi tudományos akadémiánk is a magyar történelem kutatásának és a ma-

gyár nyelv fejlesztésének elhanyagolása közben legalább arra, hogy küldje ő is szét a Magyar Minerva pecsétjét a művelt világ tájékai felé a román akadémia proklamációjának cáfolására és ellensúlyozására. És legyünk a magyarságban: ebben a közös lélekben mindannyian legalább oly egyek és összetartok, mint a magunk céljaiban egyekké válnak ellenségeink, hogy erősebbek lehessünk náluknál, elég erősek, hazafias kötelességeink teljesítéséhez és nemzeti érzületünk kívánalmainak érvényesítéséhez.

Magyarok a béke-kongresszuson.

(M. O. 1894. július 22.)

A parlamentek nemzetközi békekonferenciája szeptember 3-ikán nyílik meg Hollandia székvárosában, Hágában. A konferenciának nemzetközi parlamentjellege lesz, mely nemcsak megtárgyalja a nemzetközi érdekek aktuális politikai viszonyait, nemcsak határozati javaslatok elveit fogja megszavazni és magáévá tenni, hanem a benne résztvevő és minden országból kiválogatott egyének otthoni személyes tekintélyével és prestigéjével a határozatba foglalt elveket Európa népeinek közvéleménye által is el fogja fogadtatni. Sőt a konferencia eredményeihez még annak a lehetősége sem esik túlságos messze, hogy az ott kifejezésre juttatott elvek és kívánatosaknak propagált irányok, mihelyt az európai közvéleményre támaszkodhatnak, az egyes nemzetek konkrét politikai és diplomáciai viszonyaira is befolyást gyakorolhassanak. Ezt nem azért hisszük, mintha a kormányoknál és diplomatáknál szokásban volna a közvéleményt auktoritásként tisztelni, hanem mert tudjuk, hogy azok mindig szívesen felhasználják a közvéleményt, ha ez épen beválik politikájuk eszközének[^]

Arról lapunkban már megemlékeztünk volt, hogy a konferencia egyik program-pontjával a következő tétel megvitatása is feltételet:

»A többnyelvű államokban a nemzetiségeket megillető tekintetekről.«

E program-pont felvétele a románok műve és sikere

és annak tárgyalásához a bukaresti parlamentnek nem kevesebb, mint 46 tagja jelentkezett.

A románok tehát kieszközölték Hágában, hogy ők ott, Európa színe előtt ki fogják kezdeni a magyar belügyeket és Európa parlamentjének képviselőivel határozatokat, vagy legalább elvi megállapodásokra fognak hozatni a magyar belpolitika kérdéseiben. A 46 romániai vítaférfiú hegymagasságnyira fogja összehordani a »nemzetiségeket megillető teoretikus tekinteteket« és ezeknek alapján a magyarországi oláhoknak követelendő jogait. Európa politikai tekintélyeinek konferenciája pedig a »kelet« viszonyainak a művelt »nyugaton« szokásos ignoranciájában nem is fogja megérthetni, hogy a békének konferenciázó barátai között ez a románok által becsempészett vitatétel a konferencia hivatásával épen ellentétben háborút hirdet: a nemzetiségeknek háborúját államaik ellen.

A 46 romániai képviselővel szemben heten jelentkeztek Magyarországból a hágai konferenciára. E számaránynak nem azért van jelentősége, mintha a számszerinti majorizálástól kellene a konferencián félnünk, hanem jellemzi az a románok terveit és energiáját: terveiket, melyeknek csakugyan nagyoknak kell lenniök, hogy úgy összeszedték magukat azoknak kiviteléhez és energiájukat, hogy politikai propagandájuk számára minden eszközt megsejtenek és kihasználnak. S viszont karakterizál ezen számarány minket, magyarokat a megvilágításnak épen ellenkező nüánzaival, hogy nincs érzékünk nemzeti érdekeink propagálásának módjai és eszközei iránt, sőt talán elég jóakaratumk sincs, azoknak megragadásához. Ki tudja, ha a sajtó ébersége fel nem hívná ismételten a magyar közvéleményt arra az erkölcsi veszedelemre, melyet Hágából a románok fejünkre zúdítani szándékoznak, talán csak azon vettük volna magunkat szeptemberben észre, hogy Európa konzíliumot tartott politikai állapotunk fölött, nemzetiségi betegségeket konstataált rajtunk, sőt talán már khirurgikus operációkat is javaslatba hozott volna politikai testünkön és integritásunkon. Egyszerre csak azon vehettük

volna észre magunkat, hogy Európa közvéleménye elkese-
redve és lázadásban van ellenünk, s hogy elvesztettük
erkölcsi reputációnkat a nemzetek társaságában, a melyre
pedig már elégszer volt szükségünk történelmünkben
appellálni és ki tudja, hogy holnap, holnapután ez a szük-
ség valamilyen formában újra be nem állhat-e?

De nemzeti politikánknak illetően erkölcsi devalvá-
ciója még aktív politikai és diplomáciai helyzetünket is
csak megnehezítené, ha még a nemzetek közvéleményével
is harcban kellene államink.

Felhívjuk tehát ezennel azt a két tényezőt, amelynek
hivatásában áll és módjában is van, a bekövetkezendőket
be nem következőkké tenni. Felhívjuk kormányunkat, hogy
diplomáciai közbenjárás útján töröltessen a konferencia
programmjáról minden olyan pontot, a melynek tárgya-
lása alkalmából a konferencia, hacsak á maga theoretikus
hatalmával is, állami belügyeinkbe beavatkozhatna. És fel-
hívjuk politikai és társadalmi nagyjainkat, hogy kövessék
a kis Románia hazafiainak példáját, siessenek ők is –
mint a hogy ennek a jelentős voltát a magyar képviselő-
ház tagjai közül már néhányan föl is ismerték, a nemzet-
közi hágai konferenciára: képviselni magyar érdekeket,
megismertetni a magyar szempontokat és érvényesíteni a
magyar kívánalmakat s mindenkéül ellensúlyozni, vagy
lehetetlenné tenni minden velünk szemben ellenséges pro-
pagandát. Jókai Mórt, Apponyi Albert grófot, Ugron
Gábort, Falk Miksát, Helfy Ignácot s parlamentünknek
többi nevesebb képviselőit akarjuk ezzel apostrofálni, hogy
tőlük várjuk a kötelesség teljesítését.

A románok bevették magukat mondva csinált rokon-
ságuk címén, az élő román népnyelv gyökeres meghami-
stíása árán is, a latin népek testvéri protekciójába. Romá-
nia azonkívül hivatalosan is képviseltetheti magát, mint
állam, melynek saját és nemzeti diplomáciája van. S épen
azért, mert mi ezzel nem bírunk, mert a hivatalos Ma-
gyarországot mi a külföldnek megjelentetni képesek nem
vagyunk, érezzék parlamenti embereink kettősen azt a

kötelességet, a mely őket Hágába hívja, hogy annak interparlamentáris konferenciáján az önálló, szuverén magyar államiságnak jellegét, ott, a hol arra alkalom nyílik, pregnáns kifejezésre juttassák. Megvédeni a magyar nemzetet a hazug vádak ellen, kifejteni a világ előtt a magyar nemzet történelmi hivatását, a kötelességet teljesíteni nem tudó magyar állam helyett vállalkozzanak erre a magyar nemzet képviselői.

Kolozsmegye kérvénye.

(M. O. 1895. március 31.)

Egy hihetetlen tényt kell mindenki előtt felemlíteni. A képviselőház még sohasem tárgyalta tüzetesen a nemzetiségi kérdést. Voltak felszólalások, beszédek, nyilatkozatok, csatározások sokszor, de a „kérdés fontosságához mért vita még nem volt. A képviselőház nagy és beható eszmecserét folytatott a bosnyák ügyben, a középiskolázás fölött, az új vármegyei törvénynél, a véderő tárgyában, a közigazgatás államosításában és legújabban az egyházpolitikai reform alkalmával. Ezek a viták díszére váltak a háznak, becsületére a nemzet képességeinek és tanúságára az ügynek.

De a nemzetiségi kérdés olyan beható vitában, mint az említett ügyek, nem részesült. Pedig az említett kérdések talán együttvéve sem bírnak akkora súlylyal, mint a nemzetiségek kérdése. Itt harcba van vive az emberi együttlét feltételének minden momentuma. Csatasorban áll az államnak minden hatósága, a társadalomnak minden szerve, mert nincsen olyan formációja sem az államéletnek, legyen ez község, vármegye, bíróság, honvédelem, sem a társadalomnak, legyen az egyház, iskola, egyesület, közkereseti társulat, melyet a nemzetiségi kérdés ne érintene.

Ez a kérdés megvan és létezik mindenütt. Ahol nem érezzük, ott is látjuk; ahol nem látjuk, ott is érezzük. Olyan, mint a perje-gyökér a rossz gazda szántóföldjén: minél többet tépi, annál jobban nő.

Minták szerint ebben a kérdésben eljárni nem

lehet, mert nincsen hozzá minta. A megoldást nem lehet németből lefordítani, mint a házassági jog erste Vorlesungját. Az előszeretettel üzött majmolás tudománya itt nem segít. Az angol parlamenti eljárás, a német elmélet, a belga szokás, a francia törvény, az olasz megállapodás nem ad ebben az ügyben sem gondolatot, sem irányt, sem tanácsot.

Arra vagyunk utalva, hogy a magunk szemünkkel lássunk, a magunk lábán járjunk és a magunk fejével gondolkozzunk. De az örökös másolgatás elszoktatott az önálló munkától. Kissé lusták is vagyunk, mert a keleti vérkeringésnek nem gyors az üteme. A pártoskodás hajszái pedig nagyon megviselték a munkaerőt.

Nehezíti a dolgot az is, hogy ebben a kérdésben nemcsak az agynak akadt funkciója, hanem a kedélynek is. A mozgató erők jó felerésze az érzelmek világából való. Ez a tény az ügyet nemcsak nehezzé teszi, hanem kényessé is.

Ide tehát nemcsak politikai bölcsesség kell, hanem hazafias szív is. A testvéri szeretet őszinte érzése és alkalmazása éppen olyan fontos tényezője a megoldásnak, mint az államtudományok matematikája. De honnan vesszük elő a testvéries érzületet az oláhok irányában, mikor egész politikai rendszerünk rideg haszonlesésére, emésztő pártoskodásra és többségi diktatúrára van alapítva?

Parlamenti életünk csupa izgalom. A munkaképesség egyensúlya fel van billenve. Magasfokú lázat mutat a hőmérő. Nincsen vezetés, nincsen irány, nincsen terv. Úgy élnek a képviselők, mint az ég madarai: nem szántnak, nem vetnek, mégis ruházkodnak. Harmadfél év óta élünk már a semmittevéből. Örölgötjük egyik napot a másik után, de nem, miként a molnár, hogy táplálékot nyújtson, hanem miként a szű, mely a saját fészket rontja és gyengíti meg. Csoda-e, ha Kolozs megye kérvénye nem idézett föl vitát? A kérvény tartalmát ismerte a kormány is, a ház is. Ez a kérvény

a nemzetiségi izgatások megfékezését és a magyar állam belső megerősítését kéri. Diagnózist csinál ebben a nagyfontosságú kérdésben és orvosszereket ajánl.

Ez lett volna tehát a nemzetiségi törvény tárgyalása óta az első alkalom, hogy a ház tüzetesen foglalkozva a nemzetiségi kérdéssel, megjelölje az irányt a kormány számára és megtermékenyítse a közvéleményt a maga gondolataival. Azonban a ház nem használta fel ezt az alkalmat. Ott vagyunk, ahol voltunk: az elvi kijelentéseknél.

Nem kicsinylem azokat az elveket, melyeket a ház pártkülönbség nélkül vall magáénak.

A szabadságnak egyetlen eszméje se szenvedjen csorbát a nemzetiségek miatt. Ez az egyik elv. A polgári jogegyenlőségnek nagy intézménye a maga teljes épségében fenntartandó, ez a másik elv. Külön közjogi csoportnak egyik nemzetiséget sem lehet elismerni. Ez a harmadik elv. Mind a három elvet irányadónak tartja. Kolozsmegye kérvénye is.

De semmi sem könnyebb, mint az alkalmazással megrontani az elveket, a részletekkel megrontani az általános igazságot. A nemzetiségi törvény legfőbb elv gyanánt hirdeti, hogy hazánkban csak egy politikai nemzet van, az egységes magyar nemzet, melynek nyelvkülönbség nélkül minden honpolgár tagja. Ugyanezen-törvény, mikor paragrafusokba kezdi szedni a jogokat, megrontja a hirdetett főelvet, mert megtöri Magyarországnak politikai, kulturális, közigazgatási, bírói és kormányzási egységét.

Tehát a részletek megállapítása nem súlytalanabb, mint a főelv megállapítása. Ehhez a munkához adott módot és alkalmat a kolozsmegyei kérvény. De a ház tartózkodott ettől a munkától. Nézetem szerint helyesen cselekedett. Ezt a kérdést vagy jól meg kell hányivitni, vagy sehogy. A félmunka rosszabb a semminél, mert féligazságokat eredményez. Ennek a kérdésnek most nincsen levegője. Légüres térben nem hallatszik

sem a zeneszó, sem az ágyúdörgés, mert hiányzik a közeg, a hanghullámok szállítására. Jó kertész nem kezdi az oltást télen, mert tudja, hogy a galy elfagy. Okos kereskedő nem üt sátrat, mikor nincsen vásár. Most hát, hadd »kezelje« ezt az ügyet a kormány. Jön majd jobb idő is a magyar parlamentre, mikor súlya lesz az igazságnak, fogékonysága a lelkeknek és komoly munkakedve az egyéneknek.

Ön magyarországi?

(M. O. 1895. május 12.)

Romániai lapoknak egy meg nem cáfolt híre szerint Károly román király így szólott Mangra Vazulhoz egy akadémiái ülésen történt bemutatás alkalmával:

– »Mondja meg a mártíroknak és a többi hősöknek, hogy őrizkedjenek a börtöntől. A börtön nem korcsma, ahol az emberek mulatnak. Nálunk bizony sokszor verést kapnak, egyik a hátára, másik a képére. Még a kínzás sem szokatlan. Aztán különösen tiszteljék és tartsák meg az ország törvényeit. Gyalázatos és aláváló ember az, aki hazáját idegenek előtt vádolja. Nemde, Mangra úr, ön magyarországi?«

– Igen, Sire, ők magyarországiak.

Teljesen és tökéletesen élvezik mindazon polgári jogokat, melyeket egy alkotmányosan fejlett ország lakosainak nyújtani tud. Oláh ember és magyar ember között törvényeink különbséget nem ismernek. Egyenlő kulcs szerint viseljük a közterheket; egyenlő feltételek mellett gyakoroljuk jogainkat.

De az oláhok nem mindig voltak magyarországiak és nem mindig voltak szabadok.

Mint pásztornép, apró kenézségek alatt szivárogtak be Magyarországba a Balkánról és az Alduna tájáról. Idejöttek, mert itt kész állami szervezetet kaptak és jobb megélhetési feltételekhez jutottak. Lassú, szórványos, majdnem észrevétlen volt ez a bevándorlás, mely a 12. században kezdődött és a juhos gazdák részéről még mai napig is tart.

Nem hódító fegyverrel jöttek, hanem koldusbottal. E honfoglalási folyamatban sohasem az ökleiket mutatták, hanem mindig a tenyerüket. Nem követeltek, csak kértek, igényük nem az volt, hogy polgárok, hanem csak az, hogy szolgák lehessenek.

Hanem szaporasággal áldotta meg őket a természet.

A tűz gyorsan harapódzik «az őszi harasztban. Néhány pillanat alatt lángban áll a mező. A fecskefonál észrevétlenül terjed a lóherés táblán. De terjedése biztos s pusztítása végzetes. Az oláhok nem úgy lepték el az országot, mint a futó tűz a mezőt, hanem miként a fecskefonál a lóherés táblát. Ahova eljutottak: ott a hazaszeretet életnedvei kiszáradtak.

Századokig, mint szolgák éltek Magyarországon. Nem valamennyien, mert aki nemességet kapott, szabaddá lett. Különbség tehát régen sem volt a magyar és az oláh között, mert a különbséget a rendi szervezhet nem fajok szerint állapította meg, hanem osztályok szerint. Végre 48-ban a magyar országgyűlés lerontotta a válaszfalakat. Az oláh jobbágy épen úgy szabad polgár lett, mint a magyar jobbágy. A földet, mely birtokában volt, az oláh épen úgy kapta tulajdonába, mint a magyar. A magyar jobbágyok igen sok helyen önmaguk fizették ki a föld váltságdíját a földesúrnak. Az oláh jobbágyok részére kivétel nélkül mindenütt Magyarország váltotta meg a földet.

Így bánt és így bánik a magyarok hazája az oláhnyelvű emberekkel. Hazát adott a hazátlannak; földet adott a birtoktalannak; házat adott a hajléktalannak; szabadságot adott a szolgának.

Az oláh ember, születik, él, meghal anélkül, hogy valaha érezte volna oláh voltának hátrányait. Oláhul beszélnek vele a községben, a vármegyénél, a bíróságnál; vallását szabadon gyakorolja; iskolát állíthat, ahová tetszik; szokásai szerint élhet; megszokott viseletében járhat; papot, tanítót, jegyzőt, falubíró, képviselőt választ. Annyi közmunkát teljesít, mint más. Annyi pót-

adót fizet, mint más; akkor pöröl, amikor akar. Ügyvédje, szolgabírája, telekkönyvi nyilvántartója, járásbírója, közjegyzője, alispánja, árvaszéke, tanfelügyelője, mérnöke, körjegyzője, papja, munkaadója, boltosa, korcsmáros, postahivatala, káplárja és őrmestere, adószedője és végrehajtója, a kataszteri és a tagosító komisszió, mind-mind oláhul beszél vele. Fia stipendiumot kap a magyar iskolában és alkalmazást a magyar államnál. Egyetlen pálya sincsen »előle elzárva. Műhelyt állíthat, gyárt építhet, bankot alapíthat. Lehet belőle táborszer-nagy, táncmester, kúriai bíró, börziáner, minister, egyetemi tanár, hírlapíró tehetsége, munkássága és egyéni hajlamai szerint.

Ezt az állapotot az oláhok az elnyomatás állapotának nevezik és fölötte módon elégületlenek.

Magyarországon nyert jogaikat, szabadságukat, vagyonukat, állásukat, befolyásukat és tudásukat arra használják fel, hogy ezt az országot kiemeljék ezredéves sarkiból. Fel akarnák hazánkat darabolni. Gyermekeiknek azt tanítják, hogy az a föld, melyet székelyek, szászok, magyarok, ruthének és oláhok laknak, a békási és gyimesi szorosoktól a Tiszáig az oláh »nemzet« külön tulajdona. Azt tanítják, hogy Kolozsvár, Szatmár, Debrecen, Nagyvárad, Arad, Temesvár oláh városok. Meséket gondolnak ki, a Sinkay- és Major-iskola nyomán s rá-sütik meséjükre a történelmi igazság bélyegét, hogy így követelésüknek jogosultságot, állításuknak hitelt szerezzenek. Úgy tesznek, mint a keleti parabola örültje, aki felgyújtotta a közös házat csak azért, hogy kirabolhassa testvérét.

Bátorság a hadviselésben és bölcsesség a békének idejében: íme a tényezők, melyek a népeket arra segítették, hogy nemzetté szervezkedjenek és hazát alapítsanak. Az oláhok eltérnek ettől a történelmi hagyománytól. Ők Magyarország testének egyrészét szőröstől-bőröstől egyszerűen át akarják lopni Romániába. Ám, nagy

a fa és kicsiny a fejsze. Az államszerzés mesterségét nem Mercur gyakorolta, hanem Mars.

Vitatkozni az oláhokkal többé már nem lehet. Minden politikai iskolával szóba állhatunk, amíg az az egységes történelmi Magyarország kereteiben keresi eszméinek megvalósítását De aki Magyarország élete ellen közszerűli gyilkos kését, azzal nem vitatkozunk, hanem kicsavarjuk éretlen kezéből a kést.

»Gyalázatos, alávaló ember az, aki hazáját idegének előtt vádolja,« – mondotta Károly román király. Ez az ítélet azoknak szól, kik a külföldön szokták meg-rágalmazni hazánkat. Mit mondana Károly király azonban azokra, akik Magyarországot nemcsak rágalmazzák, de szét is akarják darabolni? Mit szólna ahhoz a kormányhoz, mely békekészenen tűri ezt az aknamunkát? Van-e állam még valahol a föld kerekiségén, ahol tömegekben és nyilvánosan üzhetnék a hazaárulást?

A román „nemzet”.

(M. O. 1895. május 29.)

Magyarország területén román nemzet nincs. Ezen a szent területen a történelem csak a magyar nemzet emlékeit őrzi. A törvény csak magyar nemzetet ismer, az intézményeket csak a magyar nemzet alkotó keze hozta létre.

Igenis, vannak emberek, akik' oláhul beszélnek, amint hogy sokan németül is, tótul is, szerbül is beszélnek, de nemzet csak egy van, a politikailag egységes magyar nemzet, melynek a magyar fajbéli polgárokkal teljesen egyenjogú tagjai az oláh-, tót-, német-, szerb-fajhoz tartozó egyének.

Így van ez beírva a közfelfogásba is, a törvénykönyvbe is. Így volt a múltban és így lesz a jövőben. Ezer esztendőnek fejlődése hozta létre ezt az állapotot. Államot e helyen emberemlékezet óta egy nép sem tudott alkotni, csak a magyar.

A rómaiak jól értették az államalkotás mesterségét, mégis csak 140 évig tudták kiállani ennek a földnek veszélyeit. A góthok, gepidák, longobárdok, hunnok, avarok, szarmaták jöttek és mentek, szerencsét próbáltak, de gyökeret nem tudtak verni. Miért? Azért, mert a keleti és a nyugati ellentétes szellem áradatának hullámai ezen a helyen csaptak össze. Aki ide telepedett, állandó zaklatásnak volt kitéve. Minden világhódítónak országútjába esett ez a föld. Minden nyugtalan nép felkereste vándorlásközben ezt a kövér országot, itt csak olyan népfajnak lehetett maradása, mely úgy harcolt,

mintha mindig készen volna a halálra és úgy dolgozott, mintha örök életre számítana e földön. Ez a népfaj a magyar.

Amit más megcsinálni nem tudott, a magyar faj a földrajzi területből országot, az itt lakó népekből nemzetet, a földből és az emberekből együttvéve államot alkotott.

A magyarokkal együtt ennek az országnak fia az oláh is, ennek a nemzetnek tagja az oláh is, ennek az államnak polgára az oláh is. Azonban nem nemzet. Mert a nemzet: politikai és földrajzi fogalom. Az oláhnak vannak fajbéli tulajdonságai és népszokásai. De nem nemzeti szervezete és külön territóriuma. Eddig sem volt; ezután sem lesz.

Oláh törvényhozást, oláh kormányzást, oláh igazgatást nem ismer a história ezen a területen. Egyetlen okmány sincs arról, hogy az oláh faj külön földet birt volna, külön törvényt alkotott volna, külön kormányzásban részesült volna. Európa történelmi fejlődésében és közjogában ez a föld magyar földnek van felvéve, koronánk, mint magyar korona szerepel, háborúink és békekötéseink magyar háborúk és magyar békekötések valának. Ezen a földön a história más népnek nem adott nevet, mint csak a magyarnak.

Ami ebben az országban jó és rossz van, az mind magyar alkotás. Magyar törvényhozás törte szét azon ószláv békókat, melyekben az oláh népfaj sínylődött. Magyar fejedelem fordította le a bibliát oláh nyelvre, megvetvén alapját a faji kultúrának. Magyar szabadságszeretet szabadította fel az oláhokat a jobbagység igája alól. Magyar bölcsesség tette erőssé és egységessé a hazát az unió-törvény által. Magyar kar oltalmazta e hazában a népszabadság ügyét a jogtalanul betörő osztrák és orosz hatalom ellen. Magyar szellem hozta létre az önkormányzati intézményeket, a parlamenti rendszert, a kormányzat felelősségét, a polgárok jogegyenlőségét, a vallási türelmet, a sajtószabadságot.

Azt, hogy itt nem az idegen osztrák uralkodik, hanem mi magunk valamennyien, az oláh nyelvű polgár épen úgy, mint a magyar nyelvű polgár, azt a magyarok bátor küzdelmének és szívós kitartásának köszönhetjük.

Nincs nagyobb áldás, mint szabadnak lenni. És mi szabaddá tettük az oláh embert. Nincs megnyugtatóbb érzés, mint a meg nem háborítható tulajdonnak érzése. És mi az oláh embernek tulajdonába adtuk, azt a birtokot, amit addig csak művelt. Nincs méltóságosabb állapot, mint az a tudat, hogy úgy beszélhetünk, amint akarunk, és úgy írhatunk, amint jónak látjuk. És mi, az oláh embernek szólás- és sajtószabadságot szereztünk. Az élet nehéz problémái között legnagyobb vigasztalás, ha tudjuk, hogy küzdelmi erélyünket nem sorvasztja el a mások kiváltsága. És mi jogegyenlőséget biztosítottunk az oláh ember számára.

Mit kívánunk ezért? Kívánjuk-e, hogy vallását elhagyja? Nem; hiszen egyházi önkormányzatot alkottunk számukra. Kívánjuk-e, hogy kultúrájában ne fejlődjék? Nem; hiszen annyi iskolát tart fenn, annyi lapot szerkeszt, annyi könyvet nyomtat, amennyit épen akar. Kívánjuk-e, hogy faji sajtóságait, nyelvét megtagadja? Nem; hiszen külön törvények intézkednek nyelvének jogairól.

Mit kívánunk tehát?

Azt, hogy miután megosztottuk velük jogainkat, viszont osztozzanak velünk a kötelességekben is. Azt kívánjuk, hogy ragaszkodjanak ahhoz a földhöz, mely nekik is kenyeret ad, ahhoz a hazához, mely nekik is jogokat ad, ahhoz a nemzethez, mely kebelére ölelte őket, egyenlőséget és szabadságot adva nekik. Azt kívánjuk, hogy itt keressenek boldogulást, ne pedig egy idegen országban, hogy becsüljék meg az intézményeket és engedelmességeskedjenek a törvényeknek; hogy munkálkodjanak a haza javán és ne a haza kárára. Ne ellenségek legyenek, hanem testvérek; ne a gyűlölet vezérelje, hanem a szeretet; ne hazaárulók legyenek, hanem hazafiak!

De ők nemzet akarnak lenni. Jól tudják, hogy ez a szó hazánk feldarabolását jelenti. Mindegy. A fajszeretet erősebb bennük, mint a hazaszeretet. Okos szóra nem hallgatnak, jó tanácsot el nem fogadnak. Nem a józan megfontolás vezérli őket, hanem a fanatizmus. A múltat nem ismerik, a jövővel nem számolnak, A viszony, melyet irányunkban táplálnak: gyűlölség, rágalmozás, átkozódás, szitok. Vakon, elkeseredve, szilaj dühvel rohannak az – örvény felé.

Egyet mégis meggondolhatnának. Azt, hogy ezt az országot mégsem abból a célból foglalta el és tartotta meg a magyar, hogy most, ezer évnek viszontagsága után megkínálja az oláhot. Akinek van bátorsága, hát jöjjön és vegye el. De adni, nem adjuk. Értik?

Ennyit láték szükségesnek elmondani abból a hangulatból, melyet bennem a balázsfalvi székfoglalás kelteti.

Passzivitás a millenniumon.

(M. O. 1895. december 31.)

Miután Lukaciu legyőzte Rómában a magyar kormányt, – a mi Szabó püspökre kellemetlen, kormányunkra megaláztatás, ránk nézve szégyen – Bukarestbe ment, hogy ott ünnepeljék. Célja itt is sikerült. Románia fővárosa zászlódiszben fogadta a magyarfaló magyar honpolgárt. A kormánypárt klubja lobogókkal, fenyőágakkal, szőnyegekkel volt dekorálva. A katonai iskolák növendékei kivonultak, mert ott a katona nincsen elszakítva a nemzeti szellemtől. A nemzeti szellem pedig ez: üsd a magyart, szorítsd ki hazájából s foglald el Dáciát a Tiszáig. Tegnap még csak álom volt néhány nervózus idióta lelkében; ma már politikai program. A dolog persze nem fog olyan könnyen menni. Országrészek nem szoktak csak úgy maguktól leválni és ölbe hullani, mint az őszi falevél. Hanem hát ők remélnék s reménységükre felépítik a célt is; talán még a tervet is. Mert épen nem lehetetlen, hogy kész tervük is van, a mit mi nem tudunk. Hiszen a külügy ránk nézve – hatodik érzék; nincs hozzá szervünk.

Bármiként legyen, annyi bizonyos, hogy a magyarfalót Bukarestben ünnepelik. Ő pedig meglepő nyilatkozatokat tesz közzé. »Rómában győztem« – mondja fenhéjazva és nem ok nélkül, mert a lacfalusi plébánia visszaadott neki. »Pázmándyt csak kihasználtuk«, mondja tovább, a nélkül, hogy bővebb felvilágosítással szolgálna. »Bánffynak nem megköszöntük a kegyelmezést, hanem elismerésünket fejeztük ki, hogy végrehajtotta a legfelsőbb elhatározást«. Ezt mondja. Arról hallgat, hogy a magyar

kormányelnök vállal vajjon megveregették-e? Valószínűnek mutatja, hogy igen.

Mind ennél fontosabb, a mit a millenniumról mond. »Nem megyünk oda, hanem visszavonulunk templomainkba és imádkozunk. A millenniumi ünnepekhez egyetlen románt sem engedünk.«

A gyűlölet, melyet irántunk az oláhok táplálnak és mesterségesen fokoznak, talán soha sem volt ilyen félre nem ismerhető formában proklamálva. Az a kijelentés azt tudatja, hogy az oláhokból teljesen kiveszett a velünk való közösség érzülete. Népiesen szólva: »nekünk Magyarországnak sem ingünk, sem gatyánk«. Ha az országnak tetszik, örvendezhet, de csak az oláhok nélkül; ha úgy tetszik, búsulhat, de csak az oláhok nélkül. Magyarország jóléte, dicsősége, hatalma, szenvedése, haladása, múltja, balsorsa nem érdekli ezt az oláhot.

Az alkotmányos életnek még most is – most, mikor a jogfosztás napirenden van, de – még most is számtalan előnye van. Az egyéni szabadságnak és a polgári jogegyenlőségnek áldásaitól még nem vagyunk megfosztva. Szabad a munka, szabad a szó, a gondolat, a lelkiismeret, az igazságnak keresése, a tehetségek érvényesülése, a tudásnak megszerzése, a vagyonnak felhalmozása, a piacnak forgalma. Az egyéni boldogulásnak egyetlen eszköztől sincs senki elzárva. Ezek kiváló előnyök, melyek nem mindig voltak meg itt, s nem mindenütt vannak meg. De nálunk megvannak. Mindenki számára megvannak. Úr, szolga, öreg, ifjú, magyar, oláh – valamennyi egyformán élvezheti e jogokat.

És élvezi is. Az oláh éppen úgy élvezi, mint a magyar. Sőt nemcsak él vele, hanem vissza is él. A sajtó szabadságával visszaél, mert gyűlölségre izgat a fajok között és az állami lét alapjait támadja meg. Az egyesülési szabadsággal visszaél, mert komplottá szervezkedik az állami rend felforgatására. A forgalmi szabadsággal visszaél, mert pénzügyeit nem gazdasági, hanem faji és politikai

célok előmozdítására használja fel. Az iskolázás szabadságával visszaél, mert nem hazafiakat, hanem országbontó arulókat nevel.

Ilyen szabadságok mellett elnyomatásról panaszkodik az oláh. De mikor ő is, mi is, idegen uralom jármát viseltük s a szabadságnak minden áldása hiányzott, akkor nem panaszkodott az oláh, hanem békén túrt és kezet fogott hazája elnyomójával. Mikor aztán kivívtuk a szabadságot s abban az oláhok éppen úgy részesítettük, mint magunkat: akkor ellenünk fordul s elnyomottnak hirdeti magát. Vajjon mikor szűnik meg a hazugságnak ez a vakmerő rendszere?

Tehát élvezik annak a szabadságnak, a mely megvan, összes áldásait. De azzal az országgal, mely kebelére fogadta őket, a beszállingózott pásztorokat, s mely kebelén tartja őket, a hűtleneket, nem akarnak semmi közösséget érezni. Úgy tekintik Magyarországot, jtnint egykor a pretoriánusok a provinciákat. Ez az ország nekik csak arra való, hogy kihasználják. Hivataloskodnak, ügyvédeskednek, kereskednek, paposkodnak, tanítoskodnak életfentartásból.

Számszerint harmadfél millió ember íme nem velünk él, hanem rajtunk. Nem fia a hazának, hanem ellensége. Nem arra igyekezik, hogy megerősítse ezt az országot, hanem arra, hogy meggyengítse. Nem az a kötelesség él benne, hogy megvédelmezze hazáját, hanem az, hogy előkészítse az idegen hódítás számára. És Bánffy Dezső, a híres magyar, ezt el tudja tūrni. Egy év óta kormányoz immár, s nem tett egyebet, mint növelte a haza ellenségeinek szarvait.

Nem az bánt minket, hogy tényleg nem jelenik meg az oláh a millenniumon. Mit is hozhatna ide? Múltját – a mi nincs? Kultúráját – a mi nincs? Szívét, – mely nem dobog a hazáért? A bántalom a szándékban van, nem a tényben. Az indulatnak gonoszsága: ez sérti a magyar nemzetet.

Az oláhok távolmaradása a mi nagy ünnepünkön épen úgy nem látszik meg, mint az a lyuk, melyet valaki a levegőn út. Nélkülök nem leszünk kisebbek; velük nem lennénk nagyobbak. De szándékos elmaradásuk azt bizonyítja, hogy ők nem munkás tényezői az ország vérkeringésének, hanem rákfenés képletei. Nem polgárok hanem ellenségek.

A németről.

(M. O. 154. sz. 1897. június 4.)

Sok hernyó van, de nem minden lény hernyó. Német is van elég; de mindannyian németek nem lehetünk. Ha mindenki német volna, mi lenne a híres kulturmisszióval? Ez esetben a német azok közé a fölöslegessé vált organizmusok közé sorozódnék, melyek befejezték hivatásukat.

Jó volna, ha elméleteit a német ne mindig csak önmagából izzadná ki, hanem tekintetbe venné az életet is. Íme kerek ezer év nyújt arról bizonyosságot, hogy a Duna egész medencéjéből németet csinálni nem lehet. Miért nem nyugosznak meg ebben a történelmi valóságban?

Valami hiányzik a német jellemből, – nem tudom mi – talán a szeretetreméltóság, talán a szerénység, talán a szellem, s e miatt Kelet felé nem tud tért hódítani. Orosz, oláh, bolgár, albán, szerb, bosnyák földön gyűlölet tárgya a német. Még a hol régen megtelepedett is és a hol körül volt bástyázva a kiváltságok védő falaival – miként az erdélyi részekben – még ott sem tudott gyarapodni s mióta szabadjára fejlődhetik más is körülötte, azóta rohamosan pusztul, miként télvíz idején a délszaki növényzet, ha lebontják körülötte és fölötte az üvegház védő szárnyait. A magyar városok jó nagy részét német települők építették. Gyermekkoromban Budapesten német szó nélkül megélni nem lehetett. Száz év előtt Kolozsvár jegyzőkönyveit németül írták. A szepességi városok olyan németek voltak, mint akár Nürnberg.

Mindez megváltozott Pedig a bécsi rendszer kétszer

tett egy század alatt erőszakos kísérletet nemcsak arra, hogy a meglevő németiséget fenntartsa, hanem arra is, hogy a magyar elemet elnémetesítse. Ehhez járul, hogy középiskoláinkban kötelező a német nyelv; hogy a zsidók egy része még ma is németül beszél a családban és a kereskedelmi érintkezésben; hogy a közös hadsereg hivatalos nyelve a német, és végre, hogy tűzhelyeink el vannak árasztva német nevelőnőkkel.

Az állapot még ma is az, hogy hazánkban sok olyan német, tót, oláh, szerb, cseh, lengyel intelligens ember van, a ki egy betűt sem tud magyarul; de olyan intelligens ember talán egyetlen egy sincs, a ki legalább valamit ne tudna németül. Lépten-nyomon találkozunk férfiakkal és nőkkel, kik a műveltség bizonyos magaslatán állanak, ha a német tudomány, irodalom, művészet jön szóba; de a kik legnagyobb mértékben műveletlenek, mihelyt a magyar kultúrának bármelyik ága hozatik elé.

Mindennek dacára nem leszünk németek.

Ebből a tényből le kell vonni két tanulságot. Az elsőt vonják le német szomszédjaink és hagyjanak föl azzal az oktalan buzgalommal, hogy minket germanizáljanak. A másodikat vonják le idehaza azok, a kiket illet és ne nehezítsék meg a nemzet abbéli törekvését, hogy egészen magyar legyen a magyar hazában.

A dolgok természetes rendje az lett volna, hogy a fiémet színészek visszautasítsanak minden meghívást. Hagytak volna nekünk békét. Ha misszió, a mit végeznek: boldogítsák a saját hazájukat. Ha pedig komédia: gyönyörködtessék saját honfitársaikat. Végre, ha üzlet: gsefteljenek otthon. A drámai színészet gyökere csak nemzeti talajból táplálkozhatik s lombja csak nemzeti levegőben élhet. A művészet ezen ága úgy össze van forrva a nemzeti nyelvvel és irodalommal, mint maga a költészet. Idegen talajba nem lehet ezt átültetni, mert életföltételeit ott nem kapja meg.

Már pedig a mi hazánk a német színészetre idegen talaj. Tudom, még mindig sokan vannak, kik szívesen hall-

gatják itthon a német szót; de éppen ezért – ha már ide jöttek a németek – meg kellett valamely utón akadályozni, hogy ide befészkeljék magukat. Elsősorban ez a magyar hatóságok kötelessége lett volna. A hírlapi fölszólalások mutatták, hogy a magyarul érző közönség megütközik ezen az invázió. A készülő demonstrációnak előleges hirdetése sem került ki a hatóság figyelmét. Egyfelől tehát a megütközés, másfelől a tüntetés kilátása bőséges indokot nyújtott arra, hogy a német előadás betiltassék. Mindenütt, a hol a hatóság nem zárkózik el attól az egészen magától értődő hivatástól, hogy vezérszerepet vigyen a nemzeti érzelmek terén, egy ilyen előadás be lett volna tiltva. De nálunk a hivatalos Magyarország vajmi ritkán érez együtt a nemzeti Magyarországgal.

Ha nem tette meg a hatóság, másvalakinek csak meg kellett akadályozni a német múzsa fészekrakását Nem »rüpök hazafiság« volt ez, hanem természetes védelme az otthonnak. Olasz, francia, angol, spanyol társulattal szemben nem lett volna jogosult ez az eljárás. De német társulattal szemben kötelességet teljesítettek a tüntetők. Megmondom az okát

Budapesten nagyterjedelmű vállalatok vannak németül beszélő és németül érző emberek kezében. Nagyra hízott cégek vannak, melyeknek tulajdonosai még csak nem is magyar honosok. A legmozgékonyabb, tehát hatásában igen intenzív munkaág – a nagykereskedelem, jóformán merőben német

Számítsuk ehhez, hogy Budapesten minden negyedik ember zsidó. De még nem mindenik zsidó magyar. Azonban a vegyrokonság folyama megindult. Nem kételkedem, hogy szerencsés befejezést is nyer. A teljes beolvadás éppen úgy meglesz, miként a kunok, jászok, besenyők, bolgárok, örmények részéről. Ez a beolvadás a magyar nemzetre nézve a legfontosabb kérdések egyike. A fölszívódás csak úgy lesz értékes, ha a nemzeti szokásnak, erkölcsnek, jellemnek, érzelemnek, tehát a múlt hagyományainak és a jövő reményeinek alaptónusa fönmarad.

A ki bármi okból akadályokat gördít ezen folyamat elé, bűnös. Ha csak mechanikai ragasztékról volna szó, mint a hogy Horvátország van hozzánk csatolva, nem volna nagy jelentősége az ügynek. De itt egy élő organizmus átoltása van folyamatban egy másik organizmusba. Itt a gondolatok, eszmék, vágyak, érzelmek – az összes tehetőségek, összes indulatok és összes ösztönök parányainak kell egymáshoz sorakozni, egymásba olvadni, együtt működni és organikus egységgé alakulni.

Lassú, kényes, titokzatos munka ez, mely a népforgatók teremtő műhelyében igen sok, meg nem fejtett erő hatása alatt megy végbe. Nálunk ez a munka megindult. Sokan nem látják; sokan azt hiszik, hogy már befejeződött. Csalódnak. Ma még csak azt mondhatjuk, hogy megindult. A zöm most van a váló utón. Olyan a kép, mint egy folyamatkorkolat. Az édes víz már benn van a tengerben, de színét és mivoltát megtartotta. Befejezést a mű csak akkor nyer, midőn minden csepp tengervízre változik át.

Német színházat nyitni meg ezen zöm előtt annyi, mint gátat emelni « beolvadás természetes folyamának. Akár kapzsiságból, akár meggondolatlanságból történik, mindenképpen bűnös kéz műve. A ki lehetővé teszi itt a német kultúrát: szükségfelettivé teszi a magyart. A ki kaput tár a tétovázók előtt, hogy szellemük egy magasrendű táplálék által kielégítést nyerjen: háttérbe szorítja előttük a fejlődő, de még mindig szegényes magyar művészetet. Könnyen megfogamzik azoknál,¹ kik még csak a váló utón vannak, az a veszélyes kérdés, hogy miért legyenek magyarokká,]mikor németek is maradhatnak?

Ezt a veszélyt ezúttal néhány hírlapíró hátrította el a főváros magyarosodó processzusáról. A magyar hatóság ezért megbüntette őket. Némely hírlap kollegiális módon lehordta őket rüppököknek. A bécsi zszurnalisztika szennyet okád feléjük.

Mindez ne zavarja meg hazafias, magyar lelkiismeretük

nyugalmát. A lárma, mit az előadáson véghez vittek, a kapitóliumi szent ludak larmája volt. A közzétett névsorból látom, hogy többnyire zsidó fiúk vitték bőrüket a magyar kultúra védelmére. A meghurcolás és büntetés által átesetek a magyar hazafiság keresztségén. Isten áldja meg őket, hogy akkor is magyarok, mikor előnyösebb németnek lenni.

Germánok vagy szlávok?

(M. O. 302. sz. 1897. október hó 31.)

Próbáljátok meg gőzgépekkel, kosokkal, faltörőssel, lőporral, dinamittal és villámmal porrá zúzni a hegyláncot, s a sziklabérceket átváltoztatni termékeny rónasággá.

De játszai napsugár villan a magasságból s csókjával a szirthoz tapad. Ködfoszlánynak rongydarabja vonul el a szirt mellett s odaleheli nedves lelkét. Hózivataroknak könnyű pelyhe hulldogál a kemény sziklafalra. Harmatcseppek mosolygása üdvözli a szirthomlokhoz verődő napsugárt.

És amit el nem végezhet a gőzgép, a faltörő-kos, a lőpor és dinamit: íme a derűs napsugár, a könnyű hópehely, az elszálló köd és a mosolygó harmat vidám játékban váltakozva zúzzák porrá a sziklát, hordják le a hegyet és teszik rónasággá a bércek gerincét. Erre az igazságra a föld története tanította meg: az embert.

Abban az ádáz csatában, mely huszonnégy óráig tartotta a lelkeket izgalomban és az idegeket feszültségben s mely eldöntetlenül maradt, miként egykor a chalons-i ütközet, – én a szláv és germán elem világrendítő harcának egyik előrsi mérkőzését szemlélgettem. Hogy Bécsben történt a mérkőzés, az a szlávosság előnyomulását jelenti. Hogy még germán földön sem végződött a szlávizmus teljes vereségével: ez a tény sok anyagot szolgáltat az elmélkedésre s kissé más rajzot vetít a jövőző firmamentumára, mint amilyen a német kultúra hatása alatt a mi leikeinkben képződött.

Laza erkölcsünk közepette, eltörpült lelkiismerettel nézünk a mérköző előőrsök csatamezejére. Legendák újulnak meg emlékezetünk lapjain és búsongva vizsgáljuk nemzetünk jellemét, melyből mintha kiapadt volna minden akarakterő.

Minő rövidlátás! A rubrikába szedett hétköznapi-ságnak minő szürkése: csak botrányt, lármát, dulakodást, gorombaságot és szitkozódást látni az osztrák-németek bajjívásában!

Engem a teutonok őseje érint meg hatalmas szárnyaival, mikor a lezajlott ütközetre gondolok. Mintha éreznék, hogy a megindult világháborúban minden talpalatnyi tért körömszakadtig kell védelmezni. Mintha a történelmi ösztönök rejtett szenvedélyei támadtak volna föl: úgy csatáztak ők, a furor germanicusnak kitarító, éles, dölyfös és gyilkos fegyverével.

Provizórium, nyelvrendelet, Badeni, parlamentarizmus, kiegyezés, dualizmus, alkotmány... azt hiszitek, hogy erről kell beszélni? Létre jön-e az egyik, elesik-e a másik, meggörnyed-e a harmadik, veszélybe kerül-e ez, vagy az? – a világesemények sodrából mindez csak a pillanat futó kérdése.

A századok kérdése ez: elsimulnak-e a hegyláncok rónaságokká és összefolynak-e a vizek egy nagy tengerré? Földrészünk képe átváltozik-e? Megmarad-e a németiség szellemi uralma, avagy a népek életrendjét a slávizmus ismeretlen lelke szabja meg?

A történelem áramlása ezt a kérdést hörn polygen” hullámos sodrában. Ki tudna felelni rá? Ebből a kérdésből dobott az áradat egy parányi hullámot a bécsi parlamentbe. A csata izzó volt és telve a szenvedélyek fürgetegével.

Ha az ütközet közvetlen okát nézzük: a németeknek egy csöp igazságuk sincs. Mert méltányos és jogos, hogy Csehországban a cseh nyelv elnyomva ne legyen. De a németek küzdelmének elszántsága mégis rokonszenves és imponáló, mert ha nincs is részükön a közvetlen

ok igazsága, de a történelmi idők láthatárán könnyű fölfedezni a fajbéli létjogosultság igazságának azon erejét, mely izmaikat megedzette ehhez a csatához.

Hol és mikor fog eldőlni a nagy mérkőzés? Fegyverek zajánál, csaták tüzeiben, háborúk vérében?

Nem.

Gőzgépekkel, faltörő-kosokkal, löporral és dinamittal, új geológiai képletek az erkölcsi világrendben sem hozhatók létre. De a harmatsöpp, a ködfoszlány, a hópehely, a napsugár mindennapos vendég a szikla homlokán. Állandóan hat, öröl, puhít, morzsol, fölmelegít, lehüt, repeszt.

Az élő szó napsugara, a nyomdafesték harmatsöpp je, a hópehelyi betűk és a tömegösztönök ködfoszlányai – ezek csinálják meg lassan, észrevétlenül, kitartó munkával, de föl nem tartható erővel a történelmi rétegeket s azoknak képét, alakját, hegyláncait és rónaságait.

Lesz-e hát provizórium? Lehet, hogy igen; lehet, hogy nem. De ki fog győzni a nagy világtusában, melyet a századok lelke megindított' s melynek előőrsei Ausztriában mérkőznek most össze – a germán faj-e, vagy a szlávtság? – a kérdés lényege ez.

Az oláh rendjel.

(M. O. 305. sz. 1897. nov. 5.)

A közönséges halandónak csak esze van, – ha van; Szerencsés Imrének, akarám mondani: Dezsőnek eszei vannak. Teszi, veszi, változtatja őket, a körülmények szerint. Úgy bánik velük, mint más ember az asztalfiókokkal. Hol az egyik eszét rántja elő, hol a másikat. Neki külön esze van Fiúméra, külön az oláhokra, külön az egyházi kongresszusokra, külön a plátóidézetekre. Mikor valaki Jeszenszky Dezsőről, egy más valaki Dárday Dezsőről, egy harmadik valaki Beksich Dezsőről, egy negyedik valaki Tarkovich Dezsőről, Pulszky Dezsőről, Fenyvessy Dezsőről beszél, akkor ez annyi, mintha Szerencsés Dezsőről beszélne.

Történt pedig, hogy egyik eszét Románia királya földekorálta. A fáma szerint ez a dekoráció nincs minden tekintetben bevégezve. A csillag vagy kereszt, vagy korona, vagy micsoda, tényleg ugyan a Jeszenszky birtokában van, de tudtommal dekrétumot még nem kapott, ami lényeges hiány. Mert az érdemjel dekrétum nélkül annyi, mint a lakodalom házasságkötés nélkül. Félig-meddig illegitim disz és nem egészen megengedett gyönyörűség.

Fokozza a folytonossági hiányt az a körülmény, hogy a rendjeladományozás a hivatalos Moniturulban még mindig nem jelent meg! A hivatalos lap ezen tétovázása kétoldalú kellemetlenség. Aki adta és aki kapta a rendjelt: mind a kettőt hamis helyzetbe keveri. Az adományozó úgy tűnik föl, mintha egy elhamarko-

dott lépés utófájdalmait érezné; az adományos pedig mintha valamely furfangos sakkhúzás következtében jutott volna a gomblyukfájdalmak e balzsamához.

Romániában az oláhok szörnyen háborognak e kiűntetés miatt. Azt hiszem, igazságtalanul. Jeszenszky tanácsos úr ki van kiáltva fenegyereknek. Ezt látom, olvasom, hallom. De, hogy hol, miben, mi által nyilvánul az ő fenekedése, azt tudni, nem tudom. Élete nem nyilvános; szereplése homályban van. A vörös posztót ugyancsak mutogatják; de a posztó mögött még senki sem látta a viadort.

Azért mégis háborognak. Fajtájuk elnyomójának mondják, akit Románia királya nem dekorálhat, ha csak megrugdosni nem akarja a »román eszmét.« Minő képzelőd és! Ennyi fantáziával megírhatnák a János evangélista mennyei jelenéseit.

Azt az elnyomást csakugyan szeretném látni már. egyszer. Olyan ostoba módon uralkodik rajtam a szentimentalizmus, hogy képes vagyok egy veszélyben forgó eger segítségére menni. Ha pedig messze tengereken, messzibb szigeteken irtja a civilizáció a benszülötteket: lelket a tehetetlenség fúriái marcangolják s szárnyaim, ha volnának, oda sietnék, hol a jajveszékelést hallom.

De oláh testvéreim elnyomatását, üldözését, kiirtását, – amiként azt ők vázolni szeretik, – egyszer mégis szeretném már látni. Csak néhány napra. Csak addig míg a könny kicsordult a szememből. Szeretném látni azt a kétségbeesett anyát, kinek kebeléről elszakítottuk kisdédét s azt a szószéket, ahonnan eltiltottuk az oláh nyelven való prédikálást; azt a mártírt, akit oláh nemzetisége miatt rabláncra fűzött a magyar csendőr. Azt a törvényt, mely a közoktatás minden vonalán a magyar nyelvet teszi kötelezővé; azt a rendeletet, melynél fogva hatóságilag lezárták a brassói, a naszódi, a balázsfalvi oláh tannyelvű középiskolákat és azt a háromezer népiskolát, ahol csak olá hul tanítanak, – ezt a törvényt,

ezt a rendeletet, hej, de szeretném én egyszer meglátni!

Nemzetekre akarják feldarabolni a törvényesen egységes magyar nemzetet. Külön nemzetekre ugye, külön jogokkal, külön területtel, s remélem, külön kötelezettségekkel is?

Nem bánom.

De kikötésem van.

Legyen nekünk magyaroknak megengedve, hogy éppen annyi gyűlölettel viseltessünk az oláhok irányában, mint amennyit ők tanúsítanak irányunkban, hogy éppen olyan igazságtalanok legyünk velük szemben, éppen úgy rátörjünk az ő békéjükre, éppen úgy megtöltjük a közéletet hazugsággal, amiként ők cselekszik velünk szemben. Vagy amiként ők cselekszik ott, ahol ők az államalkotók – a Dobrudzsában a bolgárokkal, Moldvában a csángókkal.

Nem bánom, legyen így. Aztán hajrá!

Legyen föderalizmus a gyűlöletnek, a hazugságnak, a féktelenségnek és az erőszaknak alapján. Vessünk véget a méltányosságnak, a jognak és az igazságnak. Emeljük törvénynyé, hogy »aki bírja, az marja.« Kezdjük ott, ahol ezer év előtt megszakadt a történelem fonala. Tegyük semmivé a magyar fajnak minden alkotását. Tekintsük az országot res nulliusnak.

Ekkor aztán gyürkőzzünk neki könyökig. Hadd lássuk még egyszer kié lesz az ország? Hadd döntse el az istenítélet, hogy van-e jussunk hozzá.

Aztán végezzünk! De ne úgy, mint eddig tevénk: jogot, szabadságot, egyenlőséget adva nektek is; hanem végezzünk a gyűlöletnek és az erőszaknak irtó fegyverével. Aki győz, csak az maradjon meg. A többi pusztuljon!...

Akarjátok?

No hát! Miért nincs már egyszer vége az oláh bolondériának? íme azért jajgattok, hogy a Szerencsés Dezső egyik esze keresztet kapott. No bizony! Mit

ártott nektek ez az ártalmatlan ember? Mindössze egy beszédet mondott egy sajtóvétség végtárgyalásán, mint közvádoló. Ettől ijedtetek meg?

Aztán kibocsájtotta körmei közül az elitélteket, kik biztosítékot adtak, hogy nem szöknek meg. Persze megszöktek. Azóta ünnepeltetnek. Az a beszéd jó kenyérhez és népszerűséghez juttatta őket Romániában. Jeszenszky pedig fölvonult a kormányelnökhöz észnek.

De hogy mit tett az oláh kérdésben, mi a terve, mi az iránya, mennyi a tudatossága, minő eszközöket használ, hogy törte meg a rakoncátlant, hol kényesztette a kezes bárányt, hol hizlalta a konyhamalacot, s ezerszáiu ága-bogát a komplikált nemzetiségi kérdésnek, hogy miként szövögeti és hogy voltaképen szövögeti-e egyáltalában valaki, – azt ezen a világon Szerencsés Dezsőn és Jeszenszky Dezsőn kívül, senki sem tudhatja, mert az eredmény nem mutatkozik sehol és semmiben.

A nagyralátó szomszéd.

(M. O. 134. sz. 1898. május 15.)

A bukaresti képviselőházban egy kis összeszólalkozás történt. Árulónak nevezték Sturdzát, mivel hogy ő közölte volna a magyar kormánnyal Románia hivatalos kiadásainak egynémely titkát. A titkos kiadások között egy fél-milliós tétel szerepelt erdélyi oláh iskolákra. Sturdza tagadta, hogy áruló volna, de a heves vita folyamán senki sem tagadta magát a titkos kiadást.

Azt is romániai forrásból kell megtudnia a magyar közvéleménynek, hogy kormányunk az oláh egyházi és iskolai hatóságnál betiltotta ezen illegitim segélyezésének az elfogadását. Azt azonban nem tudjuk, hogy a diplomácia részéről minő lépések történtek ebben az ügyben; valamint azt sem tudjuk, hogy a betiltás óta folyamatban van-e a titkos segélyezés?

Nagyralátó szomszédunknak ilyenformán több a pénze, mint a szüksége. Nemcsak magáról gondoskodik, de másnak is tud juttatni. A nép adójáról pedig kettői rovaton számol el. Költségvetésének van nyílt és titkos tétele. A nyitott rovaton békét hirdet. A titkolt rovaton háborút visel. Jobbkezét odakinálja Ferenc József császárkirálynak a hármas szövetséghez, balkezében kifent gylilkot rejteget, hogy beledöfje országunk szívébe.

Ez a kétértelmű játék immár rég foly. A míg kormányon vannak, pártok és egyének, színlelik a baráti viszonyt. Mihelyt leszállnak a polcról: vezérek lesznek abban az irredentikus mozgalomban, mely tervszerűleg üzetik hazánk egysége és belbékéje ellen. Visszakerülvén

a kormányra, újból barátokká lesznek; adják a parolát Bécsben és a titkos szubvenciót Erdélyben.

Ha kormányunk mindazon eszközzel rendelkeznék, mely e nagyralátó szomszéd fékentartására és megfenyítésére szükséges, akkor nyugodtan vehetné a magyar nemzet azt a cudar játékot. Elvégre is a légy alkalmatlan, de nem életveszélyes. Megzavarhat egy délutáni álmot, de nem zavarja meg az életrendet. Ámde külügyi érdekeink egy osztrák államférfi kezében összpontosulnak, akinek kisebb gondja is nagyobb annál, hogy a magyar nemzeti egység oltalmát hivatásának ismerje. Íme, olvashatjuk ennek az osztráknak tegnap elmondott programmszerű nyilatkozatát. Évekre menő politikai és kereskedelmi irányzatnak veti meg az alapját.

Minden osztrák párt ujjong fölötte. De Magyarországra a fényes tervekből csak a teherviselés háramlik. Minden, amit ígér, amit kilátásba helyez s amit foganatosítani akar, kizárólag az osztrák iparnak és osztrák kereskedelemnek válik hasznára.

Van tehát okunk veszélyt látni abban a perfid játékban.

Megfontolandó, hogy az állam ereje nemcsak területi nagyságában, földjének termékenységében és népességének szolgáltatási képességében rejlik. Hazánk területe nagyobb mint Románia. Polgáraink száma több. Népünk műveltebb, munkára készebb, életrendjében fejlettebb. Gazdasági berendezésünk előrehaladottabb, kultúránk színvonala jóval magasabb.

Mint állam, Románia mégis erősebb hazánknál.

Mély fájdalommal és a szegyenérszetnek keserűségével kell ezt bevallani. Annak a nagy történelmi hivatásnak tudatában, hogy mint egykor, úgy most is mi képezzük Kelet és Nyugat között a hullámtörő bástyát: tehetetlenül vergődünk egy szent múlt hagyományain és egy kétes jövőnek délibábos képén.

De cselekvőképesség nincs a mi államéletünkben. Nemzetközi szempontból mi csak a papíron létezzük s

írás csak úgy lenne olvasható, ha előbb letörlik róla az új írásokat.

Ez az új írás még a jogától is megfosztatott annak, hogy a nagyralátó szomszédot, ha szükséges, fékezzük, ha kell megfenyítsük. Nincs éhez eszközünk; szarv nélkül döfni, láb nélkül futni, szem nélkül látni nem lehet. Föláldozván a külügyet az összbirodalmi eszmének: nincsen olyan szervünk, amivel nemzeti érdekeinket beledobhatnóky mint valódi súlyt, a nemzetközi mérleg serpenyőjébe. És ugyanígy áldozván föl a hadügyet: arra sincsen szervünk, hogy a mérlegbe dobandott súlynak értéket szerezzünk. A külügyi és hadügyi kormányok jóindulatára vagyunk utalva; ezek pedig osztrákok. Nem közösek, sem szellemben, sem struktúrában, hanem osztrákok.

Ellenben Románia az államhatalom minden terén önrendelkezési joggal bír. Akarata, ereje, cselekvőképessége nem egy közjogi önámítás rabulisztikus képletein alapszik, hanem az élet valóságán. Önmagának és önmagáért él. Célokot tűz ki és minden képességét e célok elérésére szervezheti. Gazdasági erőforrásait nem aknáztatja ki egy szövetséges állam által. Összes izmai saját agyvelejének, állanak szolgálatában. (Vérkeringése a saját szívért tartja mozgásban. Van külügyi szerve, amellyel védekezik, és van nemzeti hadserege, amelylyel foganatot szerez akaratának. Nemzeti egységünk megszilárdításához és befejezéséhez jó és sok iskolára, nagy dimenziókban fejlődő kultúrára, kifogástalan igazgatásra lenne szükségünk. Fedezni e nagy szükségét csak sok pénzzel lehet. De pénzünk nincs. A mi van, azzal is csak részben rendelkezünk. A többit elszavazzuk a nagy hatalmi állás kényszerzubbonyában.

Ilyen bajok nem rothasztják Románia állami organizmusát. Ott, a mire kell, arra van pénz. Még arra is van, hogy fölkaavartassa nálunk az iszapot. Pénzével, cselekvőerejével haramdfél millió polgárunkat szervezi hazánk egysége ellen. Agilitása szünetet nem ismer. Szentelen a

vakmerőségig. A byzantinikus szerektől nem irtózik. Mindenütt izgat, a hol kell: veszteget, ha szükség: hazudik. A napfényben lomha, aluszékony, mozdulatlan, De titokban szövi a hálót és működik szakadatlan kitartással.

Ezalatt a lekötözött magyar állam sűrű verejtéket hullat, hogy kiizzadja az idegen szellemű militarizmusnak fokozódó igényeit. Veszekszünk egymás között a fölött, hogy hol húzzuk meg az idegen érdekekért járó áldozatnak határát. És rezignációval nézzük, hogy az oláh vidékeken miként nő, terjed, evesedik a seb, míg végre beáll a vérmérgezés.

Elmebaj a politikában.

(M. O. 14. sz. 1898. január 14.)

Olvasom, hogy az egyesült nemzetiségek kongresszusának végrehajtó bizottsága német manifesztumot tett közzé. Egyik tót atyánkfiának »Nemezis« című kis röpiratát is elolvastam. Általában mindazt elszoktam olvasni, a mi ezen a téren napvilágot lát. Mert kötelességünk ismerni a sérelmet s mert gőgös megvetéssel sohasem orvosoltak betegséget.

Ilyen olvasmányok nélkül is tudom, hogy az egyszerű, munkás népnél hol szorít a csizma. Először is az a csizma szorít ott, a melyik nincs. Nagy a szegénység. Télen át hiányzik a munka. Sok a teher. Az állami teher is sok; de a községi, vármegyei útmunka, egyházi, iskolai teher még több. Az igazgatás pedig silány. Sokszor igazságtalan. Gyakran brutális. Ritkán méltányos. Többször kegyetlen. A juszticia drága; hosszadalmas, bizonytalan. A népvédelem ismeretlen fogalom. A szegényügy merőben rendezetlen. Egészségügyi szolgálat jóformán semmi; e tekintetben ember és állat meglehetősen oltalom nélkül van. Mindehhez járul a mezőgazdaság régen tartó válsága, a föld művelésének kezdetleges volta, az értékesítés nehézsége, a hitel hiánya, a befektetések csekély értéke.

Együttvéve mindezt: íme az a csizma, a mely szorít, elégtelenséget okoz, panaszt sajtol a kebelből, könyet a szemekből.

Nemzetiségi panaszt a nép között sohasem hallottam. Pedig velük és köztük éltem és élek sokat és sokszor. Tisztán magyarokból, vagy tisztán oláhokból, vagy tisztán

tán szászokból alakult község az erdélyi részekben – a Székelyföld kivételével – igen kevés van. Többnyire ve-
gyesen lagnak a szászok az oláhokkal. Az oláhok a ma-
gyarokkal. Leggyakrabban az oláh faj van többségben.
Ha észrevenné, hogy akár a szászszal, akár a magyarral
másként bánnék az állam, hatóság, a község, mint vele:
akkor bizony fajbéli sérelme is volna. De miután napon-
kint látja, hogy az iga is egyenlő, a teher is egyenlő, a
szenvedés is egyenlő, a pusztulás is, meg a bánásmód is;
ennélfogva sem jobbnak nem nézi a másikat, sem rosz-
szabbnak önmagát, hanem tűr, nyomorog, fizet, katonás-
kodik, panaszol, húzza a jármot, imádkozik az esőért, a
jóidőért, a kenyérért és fél a kaputos embertől, akár szol-
gabíró, akár nyilvántartó, akár végrehajtó, akár oláh ügy-
véd alakjában jelenik meg.

Hanem azért mégis elolvasom a nemzetiségi iratokat,
mert látni akarom, hogy követelésükben van-e igazság,
panaszkodásukban van-e sérelem.

Azt tapasztalom, hogy a leghiggadtabb és a legfana-
tikusabb tribun tökéletesen egy nyomon jár. Valamennyi
panasz abban hegyeződik ki, hogy a magyar fajnak miért
van politikai hegemoniája és valamennyi követelés abban
foglalható össze, hogy Magyarország osztassék föl oláh,
tót, német, szerb alkatrészekre.

Sajnálni lehet, hogy ezt a mozgalmat politikai tekin-
ben félművelt emberek vezetik. A művelt elmét könnyű
volna meggyőzni a panasznak igazságtalan, és a követe-
lésnek képtelen voltáról. De a félművelt ember gyakran
makacs, sokszor előítéletes, mindig rövidlátó s többnyire
fonák észjárású. Ezeket nem meggyőzni, csak legyőzni
lehet. Ezeknek tehát a betű nem használ.

Ha a magyar publicisztika mégis foglalkozik irataik-
kal: ez nem nekik szól, hanem a magyar nemzetnek. A mit
írunk, azt a fölvilágosítás és megnyugtató céljából írjuk.
Mert türelmesebb, méltányosabb, igazságszeretőbb faj a
magyarnál nincs. Sok százados történelem bizonyítja a
fajnak ezt a nemes jellemvonását. A mely pillanatban ez

az igazságszerető faj azt hinné, hogy a kormány nem hallgat egy indokolt panaszra és nem teljesít egy jogos követelést, hanem e helyett törvénytelen eszközökkel és erőszakos hatalommal fojtja el az igazságot, abban a pillanatában sorakoznánk, én is, más is s velünk az egész magyar közvélemény elnyomott polgártársaink segítségére.

Hanem hát nincsen igazuk.

A magyar faj hegemoniája nem mesterséges, hanem történelmi produktum. Kezdődött a honfoglalásnál, folytatódott az ország szervezésével, megtartásával és fejlesztésével és el nem végződött, fönnt nem akadt, bizonytalanná nem lett soha. Akkor sem, mikor a világhatalmak eldarabolták testünket; akkor sem, mikor más ajkú véreink két nagy birodalommal szövetkeztek ellenünk, akkor sem, mikor kínpadra vonszolva, ezer sebből vérzett a magyar haza.

Ez nem szemrehányás: ez indok. Intézményeket, kultúrát, becslést, erőt, nemzeti jellemet ennek a földnek a magyar faj adott. Ne feledjük: a szabadságnak minden drága gyöngyét a magyar faj élkelte be a szent koronába.

A felelősség elvét, az egyenjogúság elvét, az ellenőrzés elvét, a függetlenség elvét a pozsonyi országgyűlés igtatta törvénybe. A feudumot is az a gyűlés törülte el. A kiváltságokat az a gyűlés tette semmivé. A közteherviselést az a gyűlés fogadta el. Az emberi hitnek, gondolatnak, egyesülésnek elidegeníthetetlen jogait az a gyűlés helyezte a közjog oltalma alá.

Vajjon tudják-e a félművelt izgatók, hogy kik valának tagjai annak a gyűlésnek? Jut-e eszükbe, hogy azok mindannyian magyar nemesek voltak, a kik, minden külső kényszer nélkül, saját magasztos elveiket és önzetlen hajlamaikat követve, hozták meg az egyéni áldozatot, csak-hogy e hazában egyenlő szabadságot élvezhessen minden fajkülönbség nélkül, minden honpolgár? És jut-e eszükbe, hogy éppen azért, mivel szabadságot szerzett a magyar faj az oláhnak, tótnak, szásznak, horvátnak, szerbnek éppen ezért az oláh, tót, szász, horvát és szerb fajok két

nagyhatalom abszolút kormányával szövetkeztek és vérbe fulasztottak a számukra is kivívott szabadságnak minden áldását? Végre eszükbe jut-e, hogy az így leigázott szabadságot megint csak a magyar faj kitartása, ellenállása, szilárdsága, bölcsesége, ereje szerezte vissza... Kinek?

– A haza minden gyermekének, tehát nekik is. – Kitől?

– Attól az abszolút hatalomtól, melyhez vak eszköz gyanánt szegődött az oláh, szász, horvát, tót és szerb, nemcsak a háború véres napjaiban, hanem az akasztófával, börtönnel, számkivetéssel, jószágelkobzással és összes jogaink kifosztásával járó megrendszabályozásnak irtózatosan békeséges napjaiban is.

Megítélhető ebből, hogy mesterkéltné produktum-e a magyar faj hegemóniája, avagy természetes alakulás? Megítélhető, hogy akár a tradícióknál, akár az államalkotó képességeknél, akár a szabadsághoz való ragaszkodásnál fogva, hazánkban melyik faj van hivatva a politikai és kulturális vezérletre?

A »Nemezisz« című röpirat azt kívánja, hogy egyik se legyen vezér. Legyen egyenjogúság nemcsak a polgári törvénykönyv értelmében, hanem a közjog szerint is. Vagyis – miként a Schweitz – bomoljék föl az egységes Magyarország, oláh, magyar, német, tót, szerb alkatrészekre. Mintha a lábam azt kívánná tőlem, hogy fűrészeltessem le, mert ő külön akar futni; ugyanezt kívánná a karom, mert ő külön akar dolgozni, a fejem szintén, mert külön akar gondolkozni.

Daraboljuk föl az országot, mert kétszáz félművelt ember így kívánja. A mit legádázabb ellenségeink abból a célból tettek velünk, hogy országos lételünk megsemmisüljön s így magukba olvasztassanak – midőn Temesi bániságot, Erdélyi nagyfejedelemséget csináltak, Dunántúli tartományt és Tótországot terveztek – azt most tegyük meg saját jószántunkból. Mert különben kétszáz honfitársunk azt a sajtószabadságot, a mely ellen ők véres kézzel harcoltak, de a melyet mi mégis megszereztünk, arra használják fel, hogy a haza ellen ingereljék a békés polgárokat.

Hirdetik, hogy nyugalom ebben az országban addig nem lesz, míg annak testét föl nem daraboljuk. Nem a külső ellenség hirdeti ezt, melynek hódító célja van s ezért akar gyöngévé, tehetetlenné, minden fejlődésre és ellenállásra képtelenné tenni; hanem saját honfitársaink, a hazának polgárai, a nemzetnek törvényesen manifesztált egyenjogú tagjai hirdetik ezt.

Ha meg is őrizzük a hidegvért, kérdem, lehet-e, szükséges-e ily követeléssel szemben a józan okosság törvényeire hivatkozni? Vajjon miként képzelik azt a feldarabolást? Minő terjedelmű autonómiát kivannak egyik-másik tartománynak? Hol húzzák meg a nyelvhatárokat? Például a szászokat oláh izgatás alá akarják-e vonni? Mi szándékuk van a székelyekkel? Megtűrik-e, hogy a kozsmegyei vagy alsóféhérmegyei magyar ezentúl is magyar maradjon? Szükséges-e, hogy a szepességi német tót emberré válják? És a bánáti németből oláh legyen-e, vagy szerb?

Fontos részletek. Jó volna, ha kidolgoznák. Talán még jobb volna, ha kigyógyulnának elmebajukból.

Mihályi érsekről.

(M. O. 184. sz. 1899. július 6.)

A Mihályi érsek hivatalos lapja értesíti a »román« égvöet, hogy miután a kultuszminister nem engedett, ennél fogva az érsek úr engedett. De nem egészen, hanem egy kis tartalék-gondolattal. Meghajlik a kényszerhelyzet előtt most; hanem ősszel a zsinaton az alpapság véleményéből új erőt remél meríthetni.

Mihez kell ez az erő? Ahhoz, hogy *visszautasítsa az államsegélyt*. Mert csakugyan fölháborító, úgy-e kérem, hogy a magyar állam segélyt merészel kínálni szegénysorsu gör. kath. papok részére? – Ám föltételhez van kötve – feleli Mihályi érsek. Igen, föltételhez. Azt kívánja Wlassics, hogy csak olyan papok segélyeztessenek, akik nem szoktak irredentisztikus mozgalmakban résztvenni.

ilyen a föltétel. Mihályi érsek urat ezt bántja. Jól értsük meg: nem az bántja az érseket, ami engemet. Mert engem az bánt, hogy az irredentista papok még mindig szabad lábon vannak. Holott tömlöcben a helyük. Hanem az bántja az érsek urat, hogy a minister követeli a segélyezendők névsorát s nyugtájukat láttamoztatni kívánja az illetékes szolgabíróval.

Tehát Mihályi érsek urnák a rend a sérelme. Nem ad névsort, mert nem tűr ellenőrzést. Nem tűri a hatósági láttamozást, mert alpapságát távol kívánja tartani attól a megfontolástól, hogy ők a hazától a szabadságon, igazságon, jogbiztonságon, olcsó közlekedésen kívül még évi pénz-segélyt is kapnak.

Ezelőtt az érsekség kapta kezébe a segélyt, s annak adta, akinek akarta, minden megszorítás és ellenőrzés nélkül. Adta pedig igen gyakran olyan papoknak, akik saját hazájuk ellen a legocsmányabb módon izgattak. Adta derűre-borúra, a vagyoni állapotról való tekintet nélkül. És pedig adta levonásokkal, félelgesen, visszatartva a járandóságból bizonyos hányadokat, bizonyos alapokra.

Évekig tartott a magyar hazának ez az önmérgezése. Jutalmat adott azoknak, akik őt elárulták. Ez is egy külön magyar specialitás volt. Ilyen dolgok miatt kiáltott föl a költő: »Isten csodája, hogy még áll hazánk!«

Végre .Wlassics miniszterben fölébredt az önvédelem erélye. Nem, nem az erélye, – csak az ösztöne. Nem is az ösztöne, mert az ösztön erélyesebb, az erély kíméletlenebb eljárásra indította volna. Hanem fölébredt az önvédelem vágya, és az érsektől azt kívánta, hogy terjessze elő a segélyezendő névsorát.

Látható, hogy irtás helyett tisztítást választott a miniszter. Pedig nem nyesegetni kell a gyomot, hanem pusztítani. De a kormány langyos vízben kezdte mosogatni a fertőzött ruhát, a helyett, hogy kurta proceszszal elégette volna. Az elbánásnak ez a szelídsége fölbátorította az érsek urat. – »Nini, ez a miniszter nem üt, csak fenyeget. Sőt nem is fenyeget, csak integet. Pedig világos, hogy verést érdemelnénk.« így gondolkoztak a balázsfalvi érsek palotájában.

Ezen az alapon tovább szőtték a gondolat szálait. »Az enyhe elbánás okot rejteget a méhében. Vajjon minő okot? Mert világos, hogy torkunk rászolgált a hurokra. Hiszen nincs a glóbusznak még egy állama, mely túrné, hogy a hazaárulás oltalmazva legyen az egyházak kebelén. Az ilyen felekezeti szervezeteket Románia bizonyára pozdorjává törné.«

»És íme a kormány vasmarok helyett húsos tenyeret mutat felénk. Vajjon miért? Honnan ez a bátor-

talanság? Miért haboz, miért tépelődik, miért lép a kerülő utak puha talajára? Miért nem megy egyenes irányban, a józan ész és az államföntartás természetes és célravezető útján?«

Miért?... Az érseki palotában tovább elmélkednek és rábukkannak arra az utálatos föltevésre, hogy a szolid bánásmódnak Bécsben székel az oka. Az Imperatu. Belekapaszkodnak ama végzetes programm horgába, mely már oly sok félreértést, szenvedést és vérontást okozott. Gyöngíteni a magyar fajt a többi fajok dédelgetése és fölbujtása által. Ez vala századokig a bécsi politika iránya.

Az érsek úr azzal áltatta magát, hogy most is ez a programm. Wlassics nem erélyes, mert kötve a keze. Wlassics fél; ezért olyan kíméletes. Jó lesz tehát ellenállni. És úgy történt. Az érsekség nem fogadta el a föltételes segélyt. Neki a pénz kell ugyan, de ellenőrzés nélkül. Mi köze a magyar államnak ahhoz, hogy pénzt hová fordítja Mihályi úr? A földolog, hogy pénzt adjon, ha békéjét, egységét, fönnállását is támadja meg ezzé! a pénzzel az érsek úr.

Szerencsére Wlassics nem félt. Tudatta, miként az »Unirea«-ból kiderül, hogy a segélyt közvetlenül, saját közegei által, az érsekség kikerülésével, fogja a szegény sorsú papok között kiosztatni. Ennek a föllépésnek két eredménye van.

Egyik az, hogy az érsek úr harcias hangulata lelohadt és most már kegyeskedik a föltételes segélyt elfogadni. Minő boldogság! A magyar haza egyik polgára, aki magyar nemes és nagy méltóságot, nagy rangot, nagy vagyont és nagy hatáskört élvez a hazában, nem mond ugyan le arról, hogy ezután is ellensége legyen a magyar hazának, de alpapsága részére íme elfogadja a magyar haza segélypénzét? Kinek a szeme marad szárazon a megihatottság e kivételes pillanatában?!

A másik eredmény az, hogy végre talán eloszlik a

bécsi kísértetben való hit. Világeseményeknek nagy tanúságai meg kellett, hogy változtassák a régi programot. A föderalisztikus irány ugyancsak szétmarcangolta Ausztria egységét Sokkal több a Habsburg-ház élet-ösztöne, mint hogy az ott tapasztalt politikai bölcseséget ide is átültetni iparkodják. Egy ilyen sütetből elég egy lepény.

Erő, megbízhatóság és jövőndő immár csak a magyar haza egységében van. A bécsi politika bölcsen fog óvakodni ennek az egységnek a megbontásától. A magyar nemzet ereje az uralkodóház legfőbb ereje. Ezt az erőt nem gyöngítik meg az oláh irredentizmus kedvéért. Ez tény, ez igazság, ez számítás, mely egy nagy és hatalmas és történelmi érdekközösségben egyesíti a dinasztia és a magyar nemzet politikáját.

Ha Mihályi érsek úr ezt nem látja, akkor éppen harminc évvel áll hátrább, mint a világ. Kiséretje meg utólréni a világot, hogy élhessünk a magyar haza kebelén egyetértő testvéries érzelemmel. Vagy... hagyjon föl a politikával, mert kovás puskája anachronizmus a mannlicher-fegyverek között.

Szász hazafiság.

(M. O. 180. sz. 1899. július 2.)

A Berlinben megjelenő »Kleines Journal«-nak egy kóborló száma hozzám vetődött. Ez a lappéldány a német egyetemek küldötteinek tisztelgését írja le, a mint az a. Bismarck koporsójánál június 24-én végbement. Tudósítója szerint minden egyetem képviselve volt a megjelent százötven küldött által, kivéve az egyetlen Würzburgot. Ezt a helynevet olyan vastag és sötét betűkkel szedették, mintha a halálos Ítélet már ki is volna mondva feje fölött.

»Egy *erdélyi szász* is csatlakozott a különvonathoz« – írja a tudósítás harmadik mondata, »hogy honfitársai nevében a Bismarck-hódolatnál résztvegyen.«

Én ugyan nem hiszem, hogy az erdélyi szászok erre a célra fölhatalmazást adtak volna, de ha adtak, jól tették s ha valaki megjelent az ünnepélyen, akár fölhatalmazással, akár a nélkül, azt kifogásolni nem lehet, nem szabad, nem illik. Minden nemzet önmagát becsüli meg, mikor nagyjait megbecsüli.

Az ifjúság egyenruhában jelent meg, karddal. Félkörben állott a koporsó mellé s elénekelte a Bismarck-dalt. A versszakok végén az ifjúság háromszor keresztelte élénk csengés mellett pengéit s e közben hurráht kiáltott. Ez a jelenet egy csöndes és homályos kriptában, hitem szerint vad és pogányosan ősgermán szint adott a hódoló ünnepélynek. De kifogásolni ezt sem lehet, mert a német korszellemnek felel meg, miután Németország az *erőre* dolgozik teljes gőzzel.

Azután koszorúikat helyezték el jelmondatok kíséreté-

ben. A berlini műegyetem így szólt: »Deutsch bis ins Mark.« – A velőig német. Egy másik iskola így: »A mit alkottál, meg fogjuk tartani.«

Könnyű látni, hogy ezek fogadalmak az életre. Évtizedek múlva is megkérdik egymástól: mire esküdtél a sirban a nagy Bismarck koporsójánál? Az ilyen jelenet nemcsak kísér az emlékeivel, hanem vezet a fogadalmával. Odafűzi az ifjút egy eszméhez s kötelezi a férfit a megvalósításra.

Nem érdektelen tehát szász polgártársainkra nézve, hogy mit mondott nevükben a kiküldött. Ennek a jelmondatnak a »Kleines Journal« ilyen címet ad: *Siebenbürger Sachsen*. És Németország olvassa, hogy mit mondanak az erdélyi szászok e nagy és megrázó pillanatban.

Olvassuk el mi is.

»An deinem Sarg, Alldeutschlands grösster Sohn, schwört die Siebenbürger Sächsische Hochschul-Jugend: Deutschland *treu* und glaubensstark zu bleiben.«

A magyarországi szász ifjú tehát hűséget esküszik Németországnak. Ez az eskü mint jogfogalom ostoba, mint politika zűrzavaros, mint kötelességtudás szárnalmas. Az élő Bismarck, a kinek biztos ítélete volt hazáról, nemzetről, polgári kötelességről s nem tűrte komoly pillanatokban a hülyeséget, ezt a nagyszájú ifjút kirúgta volna a kriptából. A halott Bismarck persze tűrt. De világtörténeti szelleme bizonyára tiltakozik, hogy ilyen nyavalyás kérkedéssel zavarják meg földi maradványainak tiszteletreméltó csendjét.

A míg írok, minden betűnél kérdezem: érdemes-e ilyen bagatella miatt tépelődni, fölötte elmélkedni, miatta haragudni? Hiszen nem a szász nép beszélt így, hanem csak egyik tudatlan fia, s ha a nép beszélt volna, akkor sem kell a falra másznunk, mert ez a nép öngyilkosságra szánta magát: elvénült, ereiben megaludt a vér a sokszázados beltenyésztés következtében s miként a kis patak a tóba, úgy vegyül és olvad belé az oláhságba. Ma még van; holnap már nincs. A szász nem veszélyes.

De az embernek nemcsak a veszélytől kell óvakodni. Az orvos nemcsak tüdőgyulladást gyógyít, hanem rühöt is. Mert ha nem is veszélyes a rüh, de alkalmatlan.

Már sokszor írtam a szász néptömeg szorgalmáról, tisztességtudásáról, kötelességérzetéről. Minden kormány boldog és nyugodt lehet ilyen népanyag birtokában. Nem opponál, nem lázong, nem ont vért. Adóját fizeti, templomát látogatja, a kocsmát kerüli, földjét jól műveli. Te-kergő, részeges, kötekedő szász parasztot sohasem láttam.

Intelligenciája körében is akad hazafias ember, a ki szeret jó viszonyban élni a magyar szomszédal; készséggel ismeri el a magyar faj politikai fölényét; tiszteletben tartja azt a történelmi tény, hogy jelleget, nevet, szervezetet ennek az országnak a magyar nemzet adott. De ilyen kevés van.

A többinek szellemét, fölfogását, politikai érzületét az a süttelen ifjú fejezte ki a Bismarck koporsójánál. Úgy tartják, hogy ők »Alldeutschland« fiai. Ezt a számár német szót nem tudom magyarra fordítani. Fogalmára nézve annyit jelent, hogy Németország határa ott végződik, a hol a német szó. Tehát Oroszország balti tartományai és Magyarországon a Dunántúl, a Szepesség, a Bánát és Erdély egyes részei Németország kiegészítő alkatelemei. Nem ugyan földrajzilag; legalább nem még most. De eljön majd annak is az ideje. Addig is föntartják az együvértartozandóság érzetét a nyelv, a kultúra, a hit, a felfogás, a ragaszkodás és az iskolázás által.

Ezt a szellemet jó volna már egyszer a szász intelligenciából kiporolni. Mert. ez a szellem hazánknak alkalmatlan, a szászoknak veszélyes. Minket rossz hírbe kever; őket beteges képzelődésre ingerli, nagyfokú idegbajokkal.

Egy embernek csak egy hazája lehet. Állami kötelékben lenni itt és hűségesküt mondani ott: árulás a hazafiság ellen és fölbontása a kötelességek erkölcsi egyensúlyának. Eszükbe kellene már egyszer juttatni, hogy szép és gazdag vidékeinken nem azért települtek meg, hogy ennek a hazának ellenségei legyenek. Azokat a vidékeket

nem foglalták, nem hódították, hanem ajándékba kapták. Hogy műveljék, gyarapítsák, ápolják, szeressék a hazaföldnek talaját, erejét, kincseit, intézményeit: ezért hívták be őket az Árpádok.

A mit most művelnek: utálatos, gyáva, hitszegő és alattomos hálátlanság a múlttal szemben és nyomorult árulás a jelennel szemben. Kormányaink kötelessége e hitványságnak gyökereit elmetszeni.

Ezt a gyökérzetet könnyű megtalálni.

Azok, akikre az iskolai ellenőrzés föladata hárul, tekintsek meg a szász iskolák belső életét. De ne trombitaharsogás, és réztányér-csengés mellett, hanem alaposan, apróra, a vesékbe nézve. Látni fogják, hogy a szász gyermek a magyar haza és a magyar faj gyűlöletével hagyja el a középiskolát. Csak tegnapelőtt is nem azt újságolta-e a »Magyarország«, hogy a nagysinkai ág. ev. szász iskola igazgatósága visszautasított egy iskolai értesítőt azzal a megokolással, hogy az magyarul van címezve. Az ilyen butaság, ha még arcátlansággal is párosul, ragályos gombákat olt bele a hetykeségre hajlandó gyermek-kedélybe.

Aztán gondolkozzék Wlassics miniszter úr, miután tud is, szeret is elmélni, a fölött a tény fölött, hogy az összes szász papok és szász tanárok jelentékeny része egyetemi kiképzését Németországban kapja. Tudom, hogy tanári álláshoz csak magyar egyetemi bizonyítvánnyal juthatnak. De mit ér, ha már lelkében kicsirázott a grossdeutsch-szellem? Azonban a papok nincsenek semmi ellenőrzés alatt. A nép lelke, hite, hazafisága ezeknek van kiszolgáltatva. Ők a vezérek.

Századszor ismétlem: a kolozsvári egyetemet ki kell egészíteni egy protestáns teológiai fakultással s föl keli állítani a külföldi papi bizonyítványok tilalomfáját. A ki magyar honpolgárok lelkiüdvének gondozására vállalkozik: magyar levegőben szerezzen magának kvalitást.

Nemzetiségi politika.

(M O. 109. sz. 1899. április 20.)

A bukófélben levő rendszernek még mindig vannak hívei. Harci methodusuk szokatlan. Látjuk a nézeteket, de nem látjuk a gazdát. Röpiratok szállingóznak a levegőben, de egyikéről sem tudjuk, hogy ki tehene-borja. Keletkeznek, mint a gomba a nyirokból és előcsúsznak, mint a pincebogár a rejtekből. Írják ismeretlen tettesek és fizetik föl nem fedezett cinkosok. Foglalkozni azért nem szükséges velük, mivel nemcsak gazdátlanok, de önmaguktól való igazságuk sincs.

A »Nemzet« minapi száma mégis foglalkozott egy ilyen sehonnai váddal. Azt adta tudtul, hogy az új rendszer megalkuvó iránya nem vonatkozik nemzeti kérdésekre. Tartalma mellett a cikk kiváló súlyt nyert azon hir következtében, hogy fejtegetései a kormányelnök nézeteit híven tolmácsolják.

Részletes tervet a nemzetiségi kérdés kezelése, – részben kielégítése, részben megoldása, részben elfojtása felől, senki sem vár a kormánytól. A törvényhozásnak, a kormányzásnak és az igazgatásnak alig van ága, melynek valamelyik pontja ne érintené a nemzetiségi kérdést. Épen ezért a tennivalók épen olyan kimeríthetetlen sorozatot képeznek, mint a kölcsönös panaszok és sérelmek.

Kölcsönösnek mondtam, mert oláh, tót és szász polgártársaink tévednek, ha azt hiszik, hogy csak nekik van panaszuk és sérelmük. Nekünk is van. A különbség

az, hogy a magyar állam szempontjából az ő panaszuk ellenünkben alaptalan, de a mi sérelmünk miattuk alapos.

Már pedig más alapon, mint a magyar állam szempontjából, ezt a kérdést sem feszegetni, sem dűlőre vinni nem lehet. A legfőbb érdek az állami összérdek. Ha ez az érdek kiváltságot tűrne meg, akkor megtűrné az elnyomatást is. De egyiket sem tűrvén, a jogegyenlőség lett az irányadó elv.

Nemzetközi és belügyi feladatát Magyarország csak az állami lét teljes benső egységével *töltheti be*. Szerencsétlenség, hogy egyházilag külön organizmusokra van szakadozva. Ezen már segíteni nem lehet és e téren keresnünk kell az egységet a lelkiismeret egyenlő szabadságában, a bírói eljárás egyöntetűségében és a legfőbb felügyeleti jog azonos elvű gyakorlásában.

De egyéb hatáskörökre nézve állami egységünk alkut nem ismer. Meg nem tűrhető semmi áron és semmi szín alatt, hogy hazánkban egymástól elkülönített és egymással szemben álló politikai, közigazgatási, kulturai és területi szervezetek képződjenek.

Ez a fejlődés földarabolásra vezetne. Föderalisztikus irányzatok kapnának lábra az egész vonalon. A községi rügy helyhatósági ággá s ez pedig tartományi törzsszé nőné ki magát. Egy-két emberöltő multán nyakig volnánk abban a hínárban, mely Ausztriát mohó elnyeléssel fenyegeti.

Magyarország történelmi állásának konzekvenciái között vannak kötelességek és vannak jogok. A kötelességeket azért teljesítjük, hogy a jogokat gyakorolhassuk. Kötelességünk abból az ezredéves múltból származik, melyet a magyar nemzet, mint államalkotó faj élt át. Jogunk arra való, hogy államalkotó fajtulajdonságunkat megoltalmazzuk minden külső és belső támadás ellen.

Számtani, etnikai és politikai bizonyosság, hogy a Kárpátok övezetében levő államnak csak a magyar faj adhat egységes, nemzeti jelleget. Ezt a helyzetet részünkre fajunk műveltségi, vagyoni és számbeli fölénye

teremtette meg. Nem politikai véletlenség és múló esély játszott szerepet a helyzet ilyen alakulásánál. Itt az 1 világtörténelmi igazság nyomul előtérbe, hogy a keleti és nyugati szellem áramösszeütközésének e vészes helyén sem a rómaiak, sem a góthok, gepidák, dákok, sem a hunok és avarok, sem a szlávok, – hanem csak a magyarok voltak képesek őstermészetükben rejlő államfenn-tartó ösztönükkel hullámgátakat emelni.

Akár itt kaptuk a másnyelvű fajokat, akár később vándoroltak be: tény, hogy szilárd államalakulás csak azóta létezik e helyen, mióta itt magyarok uralkodnak. Épen ezért mi magyarok testben és lélekben össze vagyunk forradva e hazának múltjával és jövődjével. Avval élünk, abban keressük dicsőségünket és abban találjuk fel nyugalmunkat és boldogságunkat. Nekünk az bölcsőnk, fészünk és sírunk.

Sok mindent lehet alku tárgyává tenni, de hazánk egységét soha. Az államegység a mi nemzeti létkérdésünk. Ennélfogva a nemzetiségi kérdés kezelésének és megoldásának az államegység elve ad alapot és semmi más. Ehhez az alaphoz fűződjenek a polgári jogegyenlőség gondolata úgy a törvényekben, mint az életben.

Megnyugtató, hogy a »Nemzet« is e két sarktétt állítja fel az új kormány irányául. De a mező nagyon tágas. Nem a mező kiterített nagyságában dől el a kérdés, hanem a rajtalevő ösvényhálózatban. A nemzetiségi kérdés a közélet fölaprózott részleteinek kérdése. Ezer meg ezer ága-boga van, s valamennyit egyaránt kell gondozni és ellenőrizni.

Harminc évnek megdöbentő mulasztása vár orvoslásra. Politikánk ötletszerű volt e kényes ügyben. Gyarló engedékenység és faltörő beszédek fogamat nélkül váltogatták egymást. Sem meg nem nyertük a megnyerhetőt, sem meg nem törtük a veszedelmezt. Nemhogy a tervszerűségnek, de még az okos tapogatózásnak sincs e téren nyoma.

Az a szerencsétlen röpirat, mely a »Nemzethet szó-

lásra készítette, nem bizonyít egyebet, mint azt, hogy a szerzője, sugalmazója, kiadója a politikai fegyelmetlenség teljes hiányában szenved. De sem kellő erélyt nem bizonyított, ahol rendet kell csinálni, sem fogékonyságot, hogy az arravalók leszereltesenek. A közigazgatási, társadalmi, gazdasági, kulturális és fajpolitikának ezt a kényes szövődékét műveletlen szív és bárdolatlan elme sem fölfogni, sem kezelni nem képes.

Álláspontunk Széll Kálmánnal szemben a várakozás. Tőle többet remélünk, mint amennyit másoktól kapunk. A javítás és javulás nincs ugyan kizárva az ő eszközeivel se; de a biztos, teljes és végleges megoldás kulcsa a magyar nemzeti hadsereg intézményében rejlik.

Kultúrpolitika.

(M. O. 129. sz. 1899. május 11.)

Íme egy napról két adat:

A görög-keletiek nagyszzebeni konzisztóriumma hajlandó elfogadni az államtól a lelkészek fizetésének kiegészítését, de csak azon föltétel alatt, ha a fizetéskiosztás a konzisztórium útján történik. Ugyanezt határozta az aradi gyűlés is.

Az aradi püspökválasztásnál a Hansea-párt azzal izgat Goldis ellen, hogy ez mint püspökhelyettes aláírta és kiadta a kormánynak azt a körlevelét, melyben elrendeli, hogy nemzeti ünnepeken magyar zászló tűzessék a templomokra és iskolákra.

Ez a két adat világosságot gyűjt. Miként az ornamentika egy letört darabjáról az építési rend iránya, úgy e két adatból megítélhető az oláhfaj gondolatvilága. Nem kell nekik a magyar államnak se a pénze, se a zászlója. A pénze se? Ezt még meggondolják. Egyelőre föltételhez kötik. De a zászló semmiképen se kell.

A sárga-fekete zászló ellen soha, sehol nem tettek kifogást. Pedig ez a zászló hazánkban idegen uralmat, katonai törvényszéket, abszolutizmust jelentett. A magyar zászló pedig alkotmányt, jogegyenlőséget, szabadságot, önkormányzatot jelent. Mégis ezt kifogásolják és nem azt. Ki tud ezen eligazodni? Mi van ott elhanyagolva: az iskola-e, vagy az egészségügy? Bölcserekre van-e ott szükség, vagy orvosokra?

Wlassics miniszter úrhoz fordulok.

Harminc év óta mit művelt nálunk az iskola? Keresem azt a férfikorban levő nemzedéket, melyet hat éves korában átvett a családtól a magyar állam és nevelt és tanított és vezetett a népiskolán, polgári iskolán, középiskolán, akadémián és egyetemen át, bele az életbe. Tanítónak az egyiket, papnak a másikat, ügyvédnek, orvosnak, mérnöknek, gazdának a harmadikat, negyediket, századikat.

Nos, hol vannak azok az oláh tanítók, papok, ügyvédek, gazdák, kereskedők, mérnökök, orvosok, kiket a magyar állam nemzeti szellemben, hazafias érületben, hagyományainkhoz való ragaszkodásban, műveltségünk ápolására, fajunk szeretetére, intézményeink fejlesztésére fölnevelt?

Úgy-e számár vagyok, mert még azt sem tudom, hogy papot, tanítót nem a magyar állam nevel a felekezetek számára? Nem? Hát miért nem? Sőt arra sem gondolok, hogy kereskedői, mérnöki, orvosi tudományt Bécsből, Grácból, Zürichből hoz az oláh ifjú. A szász ifjú pedig Berlinből, Jénából, Utrechtből.

De mit bánom én azt, hogy honnan jön a méreg? Én a veszély miatt ütök lármát. Ki a felelős azért, hogy a méregcsatornák nincsenek bedugva? Ezt a kérdést nem lehet a közösügyek impossibiliái körébe vonszolni. Ezen a ponton szuverén hatásköre van a törvényhozásnak. Az ítélet terhe egész súlylyal nehezedik az intézőkre.

Feleljenek hát: mit műveltek harminc év alatt? Mutassák föl terveiket. Tudassák rendszerüket. Ismertessék meg számításaikat, kilátásaikat és azokat az okokat, melyek miatt összes nemzeti reményeink meghíúsultak.

Gyárilag csináltátok a tankönyveket, ötletszerűen építettétek az iskolákat, kortes-metódus folyt a püspökségek betöltésénél. Eközben az idegen fajpolitika meghúzódott az egyházakban és iskolákban; ott puha fészket és erős szervezetet talált nemzeti egységünk szétmállasztására. Ellenőrzést, nem gyakoroltatok. A legfőbb felügyeleti jog nem érezte nemzeti hatását. Egyház és iskola archimé-

desi pont lett avégből, hogy a magyar glóbusz kivetessék sarkaiból.

Így van-e? Nos hát, ha olyan hatalmasok vagytok, adjátok vissza nemzetünknek az elvesztegetett időt!

És a keserű kiáltás Wlassics miniszternek szól, de nem őt vádolja. Egy jobb korszaknak rügyfakasztó lehelete érinti lelkeinket, ha az ő küzdésére gondolunk. Töredékesnek látszó intézkedéseiben könnyű megtalálni a tervszerűséget. A millenáris népiskolák elhelyezésében nemesen domborodnak felénk a nemzeti irány erőteljes körvonalai.

Wlassics ott végzi a magyar kormányzás harminc évét, a hol azt kezdeni kellett volna. Nem hebehurgyán csinálja a dolgot s nem főispáni protekcióból emel iskolát. Kezéből úgy kerül ki az ezer népiskola, mint ezer bástya, mely véd, a hol szükség, vonz, a hol kell és beolvaszt, a hol lehet.

Nem homokra épít, hanem biztos és valódi adatokra. Bevonja akciójába a községek érdekkörét, hogy az iskola ne fagyöngy legyen a törzsön, mely rajta élősködik, hanem lomb, mely belőle fakadt s a törzsöt évről-évre élteti és termékenyíti.

Szilárdul hiszem, hogy ha öntudatos tervszerűséggel, a kitűzött célnak állandó követésével, az eszközök helyes megválasztásával, az emberek, viszonyok és felfogások kellő ellenőrzésével és gondozásával vezették volna a nemzeti kultúrpolitikát – ma már nem bajlódnánk nemzetiségi kérdéssel.

Nem azt állítom, hogy mindenki magyarul beszélne. Erre még törekedni is kár, mert erőpazarlás.

De egységes volna a politikai magyar nemzet a hazának tartozó köteleességek erkölcsi érzületében és a hazaszeretet magasztos indulatában. Nem jajgatna senki a külföldön olyan sebek miatt, melyek vagy nem léteznek, vagy csak itthon orvosolhatók. Nem idegenkednék senki a nemzeti közmunkától a törvényhozásban. Mindnyájan azon volnánk, hogy a politikai, társadalmi és kultúrai egy-

ség által megerősítsük a hazát; nem pedig azon, hogy faji alkatrészekre daraboljuk még a földrajzi egységet is.

Fatalisztikus okoskodás vette uralmába a letűnt kultúrpolitikát »Minek az? Úgy sem lesz eredmény«. Ez a keleties lemondás jellemzi a küzdelem egész vonalát. Nem is okoskodás volt ez, hanem ürügy a semmittevésre. Küzdelem sem volt, hanem csak vergődés.

Az a fajbeli nyers anyag: tót és oláh, szerb és ruthén idomítható volt, mint a viasz. Egyik tömegnek sem volt nemzeties öntudata. Élt, dolgozott, nyomorgott egy hitvány közigazgatás kortesjarmában. Egyetlen becsületes lépés sem történt, hogy szeretettel, gondozással, fölvilágosítással magunkhoz emeljük ezt a tömeget.

Az idő elveszett, de ne vesszen el az önbizalom. Wlaszics miniszter hévvel lát a dolga után. Céltudatos munkáját elismeréssel kíséri a nemzet.

Egy meghurcolt ügyész.

M. O. 350. sz. 1899. dec. 19.)

Leveleket kapok arról a megdöbbenésről, melyet a szebenvidéki magyarság körében a »Tribuna« nevű oláh lap hangja okoz.

A »Magyarország« már fölemlítette, hogy Lázár Miklós gróf ellen, ki államügyészi kötelessége szerint, A Titus Livius sikkasztó urat vádolta a jánkuszobor pénzeinek lelkes megapasztásával, a »Tribuna« nevű lap vad hajszát indított. Ezt a hírt erősítik meg a hozzám érkező levelek. Hangja, színe, stílje a leveleknek azt mutatja, hogy a »Tribuna« izgatása immár nyugtalanító jelleget öltött.

Elnevezi az ügyészt hiénának, infámisnak, canaille-nak; ajánlja neki, hogy foglalkozzék saját családjának, a gróf Lázároknak szenyjével, (Lázár Miklós, a köztiszteletben és közszeretetben élt Lázár Kálmán grófnak a fia, ki a »Lég urai«-val gazdagította természetrajz-irodalmunk kincses házát); követeli a ministertől, hogy ezt az ügyészt azonnal csapja el; kijelenti, hogy ha el nem csapják: ők, a román nemzet vesznek majd rajta elégtételt, úgy, ahogy tudnak.

Miként látható: a »Tribuna« cikkei a hatóság ellen való lázításnak igen súlyos elemeit tartalmazzák. Nem lehet tehát kétség aziránt, hogy a kormány felelősségrevonás leggyorsabb módját fogja alkalmazásba venni. Mert ha az ügyész a vádjáért, a bíró ítéletéért a nyilvánosság előtt ilyen gyalázkodó közleményekkel hurcoltatik meg s ha az ilyen féktelen piszkolódás nem

jár példás bűnhődéssel: akkor megszűnik az államélet rezónja, a bírói hatalom és az igazságszolgáltatás tekintélye lesüllyed, s anarchikus irányzatok bomlasztó mar-talékává törpül a jogrend.

A bírálat joga együtt jár a lelkiismeret szabad-ságával. Hivatalos eljárásában a közélet minden funk-cionáriusa túrni tartozik a közbírálatot. Tehát a bíró is, az ügyész is, a minister is. Azonban két különbséget mellőzni nem szabad.

Először, különbség van a tárgyas bírálat és a leala-csonyító személyeskedés között. Másodszor, különbséget kell tenni az igazságszolgáltatási és politikai hatáskör között.

A politikai hatáskörnek jóformán alkateleme és ki-egészítő része a bírálat, mert az elintézés megtisztul az ellenvélemények szűrőjében. Ennek a szűrőkészüléknek hivatását a bírói hatáskörben a vád és védelem rend-szere teljesíti. A közbírálat állandó alkalmazása itt már veszélylyel jár, mert zavarja a bíró nyugalma-t s meg-ingatja függetlenségét. A törvényes formák között létre-jött ítéletért a bíró saját lelkiismeretén kívül senkinek sem tartozik felelősséggel. Épen ezért a bírói ítéletek nyilvános bírálatától – nem számítva az elvi kérdések jogtudományi megvitatását, – a tisztességes sajtó min-dig tartózkodik.

Azonban a »Tribuna« nem is bírál, hanem egyene-sen piszkolódik, fenyeget és terrorizál. Elcsapatását követeli annak az ügyésznek, aki látja a bűnt és kéri a büntetést. Ezzel sem elégedve meg, hirdeti, hogy majd a román nemzet vesz magának olyan elégtételt, a milyent tud.

Ez már érthető beszéd. Ismerjük, hogy milyen elégtételt tud venni a román nemzet. Magyar kúriák kifosztása, városok elpusztítása, csecsemők karóba hú-zása, úrhölgyek meggyalázása jár a nyomában ennek az elégtételnek. Összetört csontok, elfűrészelt emberi tör-zsek, kirabolt pincék, lángba borult szérűskertek hirdet-

ték az elégtételt a Hóra idejében ép úgy, mint a Janku idejében.

Jankut az oláh izgatók nemzeti hősnek keresztelték el. De a hazugság sohasem válik históriává. Oláh nemzet ebben a hazában nincs. Nem is volt; nem is lesz. Kenézségek alatt, csapatonkint, az idő százados soroztában bevándorolt oláh faj igenis van. Ide szállingóztak, mint pásztorok, juhnyájakkal; letelepülési engedélyt kaptak a magyar földesuraktól s aztán jobbágyokká lettek.

Nemzetté alakulni, úgy mint a szász, a székely: sohasem tudtak. Oláh politikai, községi, bírói, igazgatási szervezetnek sehol semmi nyoma nincs. Oláh címert, zászlót, okmányt, rendeletet, Ítéletet senki fölmutatni nem képes. Nincs a világnak az a kutatója, aki valamely oláh intézménynek habár csak a sejtjét is, fölmutatni képes volna.

Nincs tehát oláh nemzet sem a históriában, sem a törvényekben, sem a valóságban. Mert nincs és nem volt külön oláh terület, külön oláh konstitúció, külön oláh hadi, politikai, igazgatási és bírói szervezet. Nem létező nemzetnek pedig nemzeti hőse sem lehet.

A közjogi tudatlanságnak és tolakodásnak szertelensége következtében beszélnek ők román nemzetről. Keletkezett ez a beszéd abból, hogy Erdélynek az unió előtt három nemzete volt: a magyar, a székely és a szász. A középkori feltagolás érdekes hagyománya volt. Mindhárom nemzet zárt egészet alkotott, egymástól eltérő magánjogi, büntetőjogi és közjogi renddel. Ezt a formációt az unió megszüntette. Magyarország összes polgáraiból faji és felekezeti különbség nélkül a jogegyenlőség alapján megalakult az egységes, magyar nemzet.

De jött az osztrák kormány ármánya s szervezte hazánk szabadsága ellen a fajok lázadását. Az oláhok lépre mentek. Fegyvert fogtak saját hazájuk ellen, mely éppen azokban a napokban adta meg nekik a jogegyenlőséget, felszabadítván őket is az úrbéri járom alól.

Ehhez a lázadáshoz programm kellett. Összegyűltek tehát s követelték Balázsfalván májusban azt a szabadságot, amit áprilisban a magyar kormány közbenjárására már a király is szentesített volt. Ezenkívül nemzeti konstitúciót követeltek maguknak a székelyek, magyarok és szászok példájára. Mikor? Akkor, midőn az erdélyi országgyűlés, tehát a székelyek, magyarok és szászok együttes törvényhozó testülete, ezekről a konstitúciókról lemondott. Mikor mindenki, tehát az oláh faj is, be volt törvényesen véve az alkotmány sáncaiba: akkor az oláhok fegyvert ragadtak azzal a követeléssel, hogy ők is vétessenek be az alkotmány sáncaiba.

Tulajdonképen pedig azért nyúltak fegyverhez, mert osztrák zsoldba adták magukat saját hazájuk és saját szabadságuk leigázására. A zsoldosok között szerepel Janku Ábrahám is.

Mi volt, ki volt tehát ez a Janku, aki osztrák bujtotatásnak engedve, idegen zsoldba áll abból a végből, hogy saját hazáját és abban saját fájának szabadságát is elpusztítsa? Nemzeti hős? A patvarban is! Akkor mi a neve a história nemes és nagy alakjainak, akik megtörték az önkényt s az emberiség igazságai közé emelték a jogegyenlőséget?

Mit tett Lázár ügyész?

Követelte, hogy a magyarul tudó tanuk magyarul hallgattassanak ki. Ez a maga rendjén van. Ahol nem föltétlenül szükséges az államnyelv mellőzése, ott azt nem is szabad mellőzni, mert a magyar hatósági nyelv jogosulatlan faji aspirációk zsákmányát nem képezheti.

Továbbá követelte a Janku-szobor alapjára gyűlt és még el nem sikkasztott összegnek elkobzását. Ez is a maga rendjén van. Emlékművek által kifejezett nemes hírnévre csak olyan ember tarthat számot, aki hazájának nemcsak jó gyermeke volt, de hasznos szolgálatokat tett. Bűnös üzelmekért szobrot emelni nem szabad, mert ez a bűn fölbátorítása lenne.

Végre haramiavezérnek nevezte Janku urat. Ezt

bizonyára azért tette a hazafias érzésű ügyész, mivel nyelvünk szegénysége nem nyújtott neki módot a Janku bűnének megérdemelt kifejezésére. Mert Janku és a többi osztrák zsoldos, akár erkölcsi, akár politikai értelemben rosszabb volt a haramiavezérnél. A haramia csak a közbátorságot veszélyezteti. De ez a tribun idegen szolgálatba lépett és a saját hazájának összes nagy érdekeit veszélyeztette.

Janku hazaáruló volt. Ennél nagyobb bűn nincs. A hazaárulóra nem sértés, ha rablóvezérnek minősítik, mert ez enyhítése a bűnének s némi megtisztítása az emlékének.

A honárulás kultuszát űzik mindazok, kik a Janku emlékét dicsőítik.

Nem esküszik.

(M. O. 357. sz. 1899. dec. 28.)

Olvasom, hogy valami Schuller nevű szász úr, miután félig-meddig kegyelemből, félig-meddig szavazattöbbséggel keresztül esett Marosvásárhelyen az ügyvédi vizsgán: megtagadta a szokásos és törvényes esküt, mivelhogy abban az eskümintában hűségi fogadalmat kellett volna letennie a magyar alkotmányra. Ennek következtében a vizsgáló bizottság nem szolgáltatta ki neki az ügyvédi oklevelet és fölterjesztette az ügyet az igazságügyminiszterhez.

Azok előtt, kiket a magyar államiság rendje, megsziárdulása, teljes kiépítése érdekel, nem szükséges ezt az esetet kiszínezni.

Pályát választva az ifjú, íme a jogtudománynak szenteli életét. Hivatást tűz tehát maga elé mindazon elvek, szabályok, törvények és intézmények megismerésére, megszeretésére és megvédésére, a melyek föntartó, oltalmazó és fejlesztő tényezők gyanánt működnek az állam organizmusában. Ennek folytán életének vezérelve lesz – a jogrendet szolgálva – mindnyájunk foglalkozását, biztonságát, szabadságát, igazságát, rendjét, – vagyis a hazának összes nagy érdekeit szolgálni.

Mikor aztán megtanulta mindazt, a mit a módszer avégből szabott ki, hogy a hazafiúi köteleességek és a jogvédő érzületek átszívárogjanak a vérkeringésbe; mikor már lelkének szükségképpen dogmává lett a jog uralma és a törvény szentsége; mikor kétely sem merülhet fel az iránt, hogy a hazát föntartó intézmények szeretetteljes

ápolása életösztönévé lett: íme ez az ifjú kijelenti, hogy nem tesz esküt a magyar alkotmányra; mintha mondaná, hogy előtte gyűlölet tárgya a forrás, a honnan hazája az életnedveket meríti, s hogy neki nem becses az a közjog, mely a hazának történelmi formációt s a polgároknak egyenlőséget és szabadságot ad.

Az eset páratlan a maga nemében. Valaki jogvédőnek készül, de a jogrend ellenségének vallja magát Micsoda mélységes összezavarodása ez a kötelességek törvényének. Kenyeret akar szerezni annak a jognak a szolgálatában, a melyet megtagad. Magyarország igazságszolgáltatásának integráns alkatrésze akar lenni olyan ember, a ki nem fogad hűséget annak az alkotmánynak, mely a juszticia hatalmát, alapelveit és határait foglalja magában.

Nem közönséges érdeklődéssel kérdezem: melyik középiskolát végezte és jogot hol tanult ez az úr? Ennek a kérdésnek a kipuhatólása fontos kormányzási feladat Látnunk kell a hajótörött ellenőrzésnek összes romjait Nemzeti szempontból nem igen ismerek ennél nyugtalanítóbb tünetet Az éberszemű Wlassics figyelmét nem kerülheti el ez a kórságos tünet

A melyik középiskola ilyen Schullert nevel és ilyen Schullernek ad érettségi bizonyítványt, az megérett a bezáratásra. Alapos vizsgálat deríthetné ki, hogy kivételes esettel állunk-e szemközt, vagy általánossal? Ha kivételes: akkor a nyilvánossági jogtól fosztandó meg az iskola. Mert az ilyen botlás, mint kivétel is, erős fenyegetést érdemel. Ha azonban Schuller úr egy elfogadott nevelési rendszer eredménye: akkor nincs más orvoslat, mint azt az iskolát kérelhetetlenül bezárni.

Nem szívesen használok éles szót, mert kultuszminiszterünk buzgóságát, öntudatos intézkedéseit és tervszerű előrenyomulását őszintén nagyrabecsülöm s mert tudom, hogy az elszalasztott időnek mily súlyos mulasztásai roskadtak vállaira; de mégis kimondom, hogy középiskolázásunk állami ellenőrzése nemcsak hatálytalan, egyenesen botrányos.

A szász és oláh középiskolák közönséges melegágyai a hazafiatlan érzelmeknek. A szászok neveléséből kikerült ifjakkak legalább nyolcvan százaléka nyíltan bevallott ellenség. Az oláh ifjakkól száz közül éppen száz az ellenség.

Mire tanítják, hogyan tanítják ezeket a gyermekeket? Hiszen ennél a pontnál nem velünk született indulatokról és hajlamokról van szó. A hazafiságot tanulni kell.

A fészek, a vacok, a verem, a barlang: ezek állati menhelyek az oltalom és a kölykezés szempontjából. De a haza törtóriai fogalom, mely az etnikai köteleességek hosszú sorozatára tart igényt.

A hajdankornak azok a képei, a melyekből hagyományok és nemzeti igazságok alakulnak nemzedékról-nemzedékre s melyek a szeretetnek és áldozatkésztségnek forró indulatait ébresztik az utódokban: ezek a képek, hagyományok, igazságok, ez a szeretet és áldozatkésztség az ember lelkületében kivétel nélkül mind nevelési és tanítási produktum. Ha nem így volna, ha a hazához való ragaszkodás az életösztön terméke volna: akkor nem lehetne külön angol, német, francia, belga, svéd, orosz, norvég, magyar hazafiság, hanem csak ideiglenes ragaszkodást ismernénk a tűzhelyhez, miként a mezei egér a lyukához.

Kérdem tehát ismét, mire tanítják és miként nevelik a szász és oláh középiskolák azokat a gyermekeket, kik úgy lépnek ki onnan, mint hazájuk ellenségei? Nincs-e a kormányzás elnézése és türelme a hülyeségig fokozva, ha évtizedeken át mutatja a tapasztalás, hogy ezek az iskolák a hazára nézve nem hű polgárokat, hanem ellenséges rajokat bocsátnak ki magukból, és az ilyen iskolák mégis fönnállanak és bizonyítványokat adnak a haza szolgálatára a haza ellenségeinek?!

Anglia, Franciaország, Olaszország, sőt részben még Németország is különböző fajokból alakult egységes állammá. Az Egyesült Államokban az egymás nyelvét nem ismerő fajoknak igen nagy sokasága verődött össze. De a hazafiság tekintetében sehol sincs eltérés. Egyik szervezet sem túrne magában olyan betegséget, a milyen a magyar hazán rágódik.

Próbálná meg bárki, bárhol, az alkotmány ellen – nem mint doktrína ellen, hanem – mint a hazát föntartó élő rend ellen az eskü megtagadásával tiltakozni; vagy próbálna bármelyik faj, felekezet, társulat olyan iskolát tartani, a hol az államnak ellenségeket nevelnek; vagy próbálná meg az Egyesült Államok bármely polgára, felekezete, társulata az angol nyelv szuverenitása, vagy az angol államjelleg és az angol fölfogásoknak és hagyományoknak föltétlen uralma ellen az iskolákban és a felekezeti műhelyekben szót emelni, izgatni, tiltakozni: olyan visszatetszést és fölháborodást idézne magára, hogy ekzisztenciáját és ottmaradását tenné lehetetlenné, s vagy kikergetnék az országból, vagy a bolondok házába szállítanák.

Miután a szimptomával foglalkozám s nem az egyénnel, tartózkodom annak vitatásától, hogy Schuller úr, ha előveszi a másik eszét s esküre jelentkezik és azt leteszi: tarthat-e számot az oklevél kiszolgáltatására? Azt hiszem, hogy az az állam, mely ilyen felfogású embert ügyvédkedésre jogosít, önmagáról mond le.

Tünetek.

(M. O. 27. sz. 1900. január 28.)

Fiúmében megverik az embert, ha magyar ruhában jár. A villamos kocsikon pedig nem tűrik meg a magyar szövegű fölírást.

A haditengerészet vezetősége megparancsolja, hogy a hadihajókon csak dalmát borok árusíthatók.

Szeben színházi közönsége kifigurázott magyar alakon mulat, s azt a huszárt, akit ez a multság bánt, mivel piszegett, megbüntetik.

A kolozsvári fűszerest magyar levele miatt megleckézteti bécsi szállítója, aki jövedelmező összeköttetéséről inkább hajlandó lemondani, mint magyar levelet elfogadni.

A brassói oláh gimnáziumnak egymilliókétszázezer frank tökesegélyt ad Románia kormánya.

Magyarország polgára büntetést kap, ha az ellenőrzési szemlén hazája törvényes nyelvén jelentkezik.

Budapesten rendőri asszisztenciával ütlegették azt a fiút, aki hangosan kívánta, hogy valamelyik közmulatóban magyar legyen az előadás.

Egy újabb vizsgarend értelmében a konzulátusi jelöltnek magyarul tudni nem szükséges.

Az államilag és királyilag segélyezett Operában közszemérmert sértő előadás foly.

A drezdai rendőrség azt a darabot, amely nálunk 50-60 zsúfolt házat csinál, ocsmány tartalma miatt betiltja.

És így tovább. Ezek a dolgok összefüggnek, mert a dekompozíció tünetei. A sárcsatorna leve hömpölyög. Műintézetek futnak versenyt a feslettség diadaláért. Magyar nyelvnek, magyar vagyonnak, magyar erkölcsnek vereségeivel számol be a napi krónika.

Eközben fölemelik a kvótát azok érdekében, akik pusztító hadjáratot folytatnak hazánk ellen. Javítják a fizetését annak a tisztikarnak, melynek lelkéből mestersegesen számúzik a magyar nemzeti szellemet. Fokozzák a létszámát és költségeit annak a hadseregnek, mely *érettünk* van ugyan, de nem jogaink, szabadságaink, nemzeti érdekeink oltalmára, hanem egész szervezetében és szellemében arra való, amire a börtönőr a fegyverek irányában.

A sülyedésnek ezen a lejtőjén hasztalan keresed a koncentrikus nemzeti politika szálait. Megragadni szeretnéd úgy-e, hogy el ne merülj? Ha csak egy szalmaszálát is; ha mindjárt egy szerencse-póknak vékony fonálát is. De ne magadra nézz, jó magyar, ha a nemzetek sorsára vigasztalást keresel. Merengő tekinteted forduljon Bulgária felé, ahol függetlenségi nyilatkozatra készülnek. Vagy öltse föl képzeleted a vándormadárnak szárnyait és szállj vigasztalásért a burok földjére.

Amott tanulságokra találsz, itt csak bűnhődésre. Mit vétettünk, hogy nekünk jut a legalávalóbb sors?

Fiumét kitarthatjuk, mint egy vesztegető örömeányt. Persze megcsal. Milliónkkal fölcicomázta magát, kényelmére palotákat emeltünk, kimosdattuk halpiaci mocskából, s most, hogy tetszetős s hogy többé nem bűzös: a szemünk közé vigyorog és mást ölelget. Ha Magyarország férfi volna, kutyakorbáctól véreznék Fiumének a háta. De úgy néz ki a dolog, mintha szamaritanus nénikék kormányoznák azt a törvényhatóságot.

Szemtanútól hallom, hogy a villamos kocsikról eltűnt a magyar felírás! Emiatt a felírás miatt mindnyájunkat megrugdosott az az uticifra, s aztán leköpött.

Mi pedig törültük a magyar szót, csakhogy meneküljünk a kitarzott haragjától.

Délnyugati határunkon egy haszontalan, izgága város veri el rajtunk a port Délkeleti határunkon ugyanezt míveli egy iskola. Az állam meghátrál ma egy város elől, holnap egy iskola elől.

Ezekben a meghátrálásokban az állam ereje mutatkoznék, ha annak a városnak és annak az iskolának igazsága volna. De egyiknek sincs igaza. Az egyik részt követel magának az állam törvényhozói jogából. A másik azt követelte, hogy egy ellenséges indulatú idegen országtól jövő segélyt a magyar állam túrni tartozzék. Az ilyen követeléseket magyarul nem igazságnak nevezik, hanem szemtelenségnek.

Fiume követelése még függőben van. De az a tény, hogy függőben van, vereség az államra nézve. Mert az arcátlanságot nem függőben szokás tartani, hanem meg szokás regulázni. A brassói oláh iskola követelése azonban immár nincs függőben. Ez az ügy consummatum est. A magyar kormány egyszer betiltotta az idegen segélyt. Miként az osztrák kormány is betiltotta, hogy csángói magyar segélyben részesíttessenek. A magyar kormány helyesli az osztrák fölfogást. Természetesnek találja az idegen segély visszautasítását, mert az idegen segély bizonyos fokú beavatkozás és irányítás.

De a magyar kormány most már nem tiltakozik a romániai segély ellen. Egy oláh iskola arra tudta a magyar kormányt szorítani, hogy elvi álláspontját cserbenhagyja. Rosszul mondom. Az elvi álláspont fennáll a csángókra nézve. Magyar részről a bukovinai csángók nem segélyezhetők, mert az osztrák kormány nem engedi. Ezt helyesnek találja a magyar kormány. Azonban Románia részéről a brassói oláh iskola segélyezhető. Miért? Talán ezt is helyesli a magyar kormány? Nem. Hiszen a segélyt egyidőben betiltotta. Azután hosszasan ideig alkudoztak.

Kormányunk jól tudja, hogy a romániai segély lep-

lezetlen agitáció a magyar állameszme ellen. De a közös külügyi hivatal az oláh iskolának fogta pártját. A megaláztatást némileg enyhítette volna, ha az évi segélytőkeösszege a magyar kormánynál letétbe helyeztetik s onnan adatik ki a megfelelő évi járulék. Kormányunk ezt is megkísérelte, de ezzel is kudarcot vallott.

A brassói oláh iskola minden vonalon győzött. Kit győzött le? A magyar államot. Ugyan ki nem verte már meg ezt a szerencsétlen flótást? A horvátok elveszik tőle Buccarit és a szlavón megyéket. Egyszersmind szét-tépi és bemocskolják zászlóját. A szászok megriasztják s a helységnevek megmagyarosításával meghátrál a szerencsétlen. Románia kívánságára megnyílik a memorandisták börtöne. Fiume nem tűr el magyar fölírást és fölülvizsgálja a magyar törvényt.

Mit komédiázunk? Játékszernek az államosdi igen drága. A haza fogalmát nem gyáváknak és hülyéknek találták föl.

Naponkint arra ébredünk, hogy nem kezünkben van a pálca, hanem a hátunkon.

Mikor jutunk el már egyszer az erkölcsi érzületnek. ahhoz az alapfokához, hogy legalább szégyenkezni tudjunk?

Meddő kísérletek.

(M. O. 196. sz. 1900. július 18.)

Kár, hogy azok az oláhok, kik érdemesnek tartják saját ügyeikkel foglalkozni, többnyire félművelt emberek. Mert a teljesen műveletlen támaszkodik a józan észre; a bevezetett nevelésű ember támaszkodik a műveltségére. Az érintkezés tehát lehetséges. Az is, ez is olyan nyelven beszél, a mit más is megért.

De a félművelt ember beszédje legtöbbször érthetetlen. Nagyon cifrázza a dolgot, s a lényeg elvész a kacskaringós formában. Aztán nem ismeri a határokat. Kalandoz barázdáról-barázdára. Mindent akarna. ítélő képességének nincsen mérlege. Számít alap nélkül és követel számítás nélkül.

Hangzatos jelszavakat tart készenlétben, s azokat derűre-borúra mozgósítja. Elhiszi, hogy szenved, ha nincs is fájdalma, mert így kívánja a jelszó. Üldözöttnek híreszteji magát, mert az elnyomott nép rokonszenvet remélhet. Az igazságot csak addig szeretik, a míg nekik használ. A hazugságot alkalmas eszköznek tartják saját maguk boldosítására.

Az alap, melyre kulturális és fajbéli létüket fektették, igen hibás. Ezek a Coriolanok, Gracchusok, Trajánok, Svetoniusok és Brutusok sokkal derekabb és megbízhatóbb emberek volnának, ha őket most is Dimitrunak, Gavrilának, Nyikulájnak és Gligornak hívnák. De mindenáron rómaiak lettek. A történelmi tilalmakat habozás nélkül átlépték. Csináltak maguknak mesterséges hagyományokat, s magukra fogták azok kötelező voltát.

Ezzel olyan erkölcsi terhet raktak saját vállaikra, a minőt csak világalomra hivatott nép bírhat el. Az is csak igen nehezen, igen nagy áldozatokkal, tetemes erőfeszítésekkel. Az a rómaisdi ki nem elégíthető ábrándokba kergette ezt az alakulóban levő fajt. Világhistóriai politikának meddő álomlátásai kísértettek olyan népnél, a melynek nyelvet, tradíciót, múltat, hazát, szervezetet csak a legutóbbi ötven év alatt kezdtek papiroson csinálni hiszékeny és babonás féltudósok.

Minél jobban nőtt a vágy, annál inkább eltörtült az eszköz. A vágnak és eszköznek, ez a különbözősége megbontotta a lelki egyensúlyt. A valót összetévesztették az álommal. A látást fölcserélték a hittel, a tényt a reménnyel. A mit reméltek, azt meglevő dolognak tartották, a mit hittek, azt látni vélték, s a miről álmodtak, azt mint kész valóságot fogadták. A tücsök úgy lépett föl, mint harci paripa.

Észre pedig nem térnek, mert félművelt emberekre hallgatnak. Mi is legyen a római, ha nem hatalom azon a földön, a melyen lakik? Hatalma pedig csak nemzetnek lehet; ennél fogva nemzetre játszsza magát az oláh. A mellékkörülményeket a római gög nem látja. Számba sem veszi, hogy önmagából kifejtett intézmények nélkül nincs nemzet. Ez neki haszontalanság. Elég a név.

Ha kérdezed: mely alapon vagy nemzet? Mikor szervezkedtél! Hol a múltad? Kik voltak kormányzód, bíráid, hadvezéreid? Tartományod, hazád, vármegyéd, városod, községed hol van? Hol vannak törvényeid, államalkotó képességednek ezen élő bizonyosságai? Hol van címered, a nemzeti egyéniségnek ez a történelmi jele? Nos, hol vannak alkotásaid? – Erre nem tudnak felelni.

Azt mondod autochton vagy, s erre jogokat kívánsz alapítani. Hogy mint római elfoglaltad ezt a földet már a második században s azóta itt vagy. A rómaiak nyoma valóban látható. De őket kiűzték. Castrumaikat, bányáikat, útjaikat, fürdőiket, szobraikat, templomaikat elrom-

bolták. Mikor a magyarok itt hazát alapítottak, akkor már hét századnak a pora lepté be ezeket a romokat.

Mi lett veletek, mikor, a légiókat innen a barbárok kiűzték? Elmentetek? Mikor jöttetek vissza? Itt voltak-e, mikor Árpád hadai megjelentek? Azt meséletek, hogy itt. Minő állapotban? Mi volt az állami szervezet? Ha köztársaság volt, hogy hívták a konzult, a tribunt? Hol volt a forum romanum? Mi volt a törvény? Ha monarchia volt, hogy hívták a fejedelmet? Minő hitet vallott? Hol székelte?

Úgy kell lenni, hogy a rómaiak kiűzetése után átalkultatok románokká! Így van-e? Ha így van: mit műveltek a románok hét hosszú század alatt, míg Árpád megérkezett? Miért csak éppen velük oly igazságtalan a történetírás, hogy említ gepidákat, góthokat, szarmatákat, avarokat, keltákat, hunnokat, szlávokat, de románokat nem emleget?

Mégis csak úgy igaz, hogy a Balkánról beszállingóztak az oláhok a magyar állam megalkotása óta, rendre, észrevétlenül, állandó költözködési inger által hajtva. Itt aztán pásztorkodtak, jobbágyoskodtak és szaporodtak a magyar uraság földjén. Negyvennyolcban a magyar uraság fölsszabadította s önmagával egyenlővé tette őket egyénenkint.

Nemzeti jogot sem nem kapott, sem nem szerzett az oláh. A kinek volt – mint a szásznak és székelynek – azt is eltörülte a modern állameszme. Itt csak egy nemzet van: a politikailag szervezett magyar nemzet. Ennek minden polgár tagja, egyenlő polgárjoggal. Az oláhuul beszélő polgár éppen olyan tagja, mint a magyarul beszélő polgár.

Mikor a magyar alkotmányt oltalmazzuk, akkor az oláhuul beszélő nép szabadságát is oltalmazzuk. Mikor a nemzeti jólétért küzdünk, akár Ausztriával szemben, akár a kizsákmányoló rendszer ellen, akár az igazságtalan adóterhek miatt: akkor, ha sikere van ennek a küzdelemnek, egyenlő kulcs szerint osztozik abban az oláhuul be-

szelő polgár a magyarul vagy tótul, vagy németül beszélő polgárral.

Ezen az egy nemzetet kívül több nincs ebben a hazában. Elismerni valamely más nemzetet is: annyi, mint a geográfiai és a politikai egységet megbontani. Ez tehát a magyar nemzet történelmi individualitásának szétagolása lenne. A föderalisztikus törekvés szemben találja mindazokat, a kik ezt a hazát szeretik. Állami és nemzeti egységünk a hazafiságnak legfőbb kritériuma. A magyar-államnak és a magyar hazafiságnak nincs ennél nagyobb, állandóbb és erősebb törvénye.

Ezen a téren tehát minden képzelhető alku ki van zárva.

Végzem, a hol kezdettem. Kár, hogy félművelt emberek tölték föl magukat az oláh nép vezérletére. Az egészen műveletlen, vagy a bevégzett műveltségű megértené a hazafiságnak ezt a nagy törvényét – és nem bolygatná, íggy aztán meg volnának találhatók a közeledés fonalszájai.

Sajnos, ettől az időtől még messzire vagyunk. Most is olvasom, hogy ultimátum-szerű pontozatokat állítottak föl a »Telegraful Roman«-ban. Követeléseket hangoztatnak oly módon, mintha békét diktálnának. Ez mauvais genre. A polgár semmi körülmények között sem lehet az állammal szemben alkudozó fél. És az állam szóba állhat iparilag, kereskedelmileg, kultúráilag szervezett csoporttal, de az egyes egyénnel nem, mert ennek nincs, és nem is lehet szervezete. Tehát nincs képviselote, nincs felhatalmazottja, nincs küldöttsége.

Faj harc.

(M. O. 265. sz. 1900. október 5.)

Szász testvéreink szeretik a természetet és sokat járnak az erdőt Elvadult politikájukhoz miért nem gyűjtenek tapasztalatokat az erdő vad magányában? Gyakran láthatták, hogy a kifejlett izmos fa árnyékában nem tud zöld ágra jutni a csenevész bokor.

Miért nem jegyzik ezt meg maguknak?

Igenis hajtana is, virulna is, gyümölcsözne is a havasi bodza, ha el nem zárna tőle a levegőt és a napsugart a hatalmas fenyő sudara. De olyan erdőkezelés még nem volt a világon, mely szerint szentimentális hajlamokból, csupán azért vágják ki az ősfenyőt, hogy a bodzának tér nyíljon a fejlődésre.

A zöldszászok, karöltve az oláh túlzókkal, azt kívánják az erdőtől, hogy pusztuljon el a bodza kedvéért. E meggondolatlan kívánságot átplántálták hamburgi és müncheni újságokba s ezek nem átalják hitelük komolyságát ilyen éretlen plánták gondozásával veszélyeztetni.

Ez az ügy kezd lassan-lassan az erő kérdésévé fejlődni. Mihelyt valamely nemzetiség faji szempontok miatt nyugtalanítja azon állam belső békéjét és történelmi konszolidációját, a melyben elhelyezkedett; azonnal háttérbe szorulnak a jogelméletek, s az erőviszonyok kerülnek a döntés mérlegébe.

Életképes állam nem fosztja meg magát azoktól az eszközöktől, a melyek bonyolult és nagy föladatainak teljesítésére szükségesek. Határvonalat állít tehát azon jogokra nézve, melyek az egyént a nagy közösséggel szem-

ben megilletik. A ki túllépi ezen határvonalat, annak a körmére üt. Az államnak ezen önvédelme a büntető törvényben nyer kifejezést, s azontúl, ha kell, a szuronyban.

Fajilag szervezett csoportot államiságunk el nem ismerhet. Együtt minden faj, az individuumok jogegyenlősége mellett, képezi az egységes politikai magyar nemzetet. Külön fajbéli jogok nincsenek. Kultúránk ismer e hazában német embert, de politikánk organizált német fajt nem ismer.

Csak az állami egység teszi lehetővé, hogy naponkint fokozódó föladatainak hazánk megfeleljen. A ki ezen egység megbontására tör: az a haza ellensége. A fajok politikai szervezkedése megtöri ezt az egységet, tehát az állam egyik létalapját veszélyeztetné. Nem tűrhető, hogy ilyen veszély fenyegetse hazánkat.

A történelmileg kifejlett magyar jelleg megóvása és szilárdítása hazánk egyik fő életkérdése. Életkérdéseket nem szokás éretlen faj-ambícióknak fölálldozni. Ez az állam vagy magyar nemzeti állam, vagy megszűnik állam lenni. A magyar tradíció, a magyar kötelességérzet, a magyar vezetés (nem pótolható patikai szerekekkel. Ez a föld darabokra hull, mihelyt nem magyar állam. Összetartozandóságot ennek a földnek nem adhat egyéb, mifit a legteljesebb magyar hegemonia.

Józan emberekhez intézem a következő kérdést: Ha a magyar faj lemondana vezető szerepéről, ki venné azt át? Megmaradna-e a haza történelmi egysége tót, vagy oláh, vagy német, vagy szerb vezetés alatt? Nem azzal végződne-e ez az oktalan kísérlet, hogy a viszonyok természetes hatása alatt megint csak a magyarfaj kipróbált kezébe hullana a vezéri pálca?

Vesztettül régi igazságok ezek, de valamely átoksúly miatt nem hatják át az izgatókat. Mi lehet a céljuk, ha becsületesek? Mert ha gazok: akkor az izgatás náluk nyomorult kenyérkereset. De ha becsületesek: mi célt remélnek elérni a belső nyugtalanítással, a lehetetlen illúziók fölkeltésével és saját hazájuk beszennyezésével a külföld előtt?

Hiszik-e, hogy a Hamburger Nachrichten szavára lóra ül Németország? Hiszik-e, hogy Vilmos császár diplomáciai jegyzékváltást kezd a miatt, hogy Brassó város hivatalos elnevezése Kronstadt legyen? Azon világrengető esemény miatt pedig, hogy Szebent nem kereszteli el a magyar kormány Hermannstadtnak: egyenesen hadat üzen Ausztria-Magyarországnak! Hiszik-e ezt?

Hát akkor mi a céljuk? A nemzetközi rokonszenvek meglazítása a magyarok iránt? Ezt elérhetik. Mert én nem hiszek a hazugságok tartós diadalában, de időleges romboló hatásukat; nem tagadom. Elérik tehát a rokonszenv meglazulását. Rossz világitásba helyezik hazájuk vezető elemét. A bizalom forrásai elapadnak. Lárma és gyűlölet keletkezik a magyarok ellen. Cégéres megjegyzések tárgyai leszünk. Elhiszik rólunk, hogy mi vagyunk a világ legalávalóbb népe.

Nos? Cui bono? Mi lesz az eredmény? Kronstadttá változik-e ezzel Brassó? Németté lesz-e Magyarország? Megszűnik-e a szászok eloláhosodása? Ha van sérelem, meg lesz-e ezzel orvosolva?

Hanem igenis fölkeltek maguk ellen a megrágalmazott magyar faj összes keserűségeit. Megszűnik az a kipróbált és nemes türelem, mely faji kérdésekben a magyart jellemzi. Eddig nem ismert szenvedélyek gyuládnak föl. Kit perzsel meg a láng, ha mi is, úgy mint ők, a vak gyűlölet szolidaritásában valamennyien kezét fogunk, s úgy támadunk ellenük egyesült erővel, - vad és kegyetlen indulatokkal, epés pennával és gyilkos szóval, a kormányzás egész hatalmával s a nemzeti erőnek összes fegyverzetével? Hát kit perzsel meg akkor a láng?

Van-e nekik hasznuk abban, ha Németország bizalma, hajlama tőlünk elfordul? Ha kidobja járadékainkat, miként Bismarck tette az orosz értékekkel? Ha nem vásárol nálunk több lovat? Ha megszakítja velünk a kereskedelmi érintkezést? Ha ellenség gyanánt kezel a tarifák megkötésénél?

Ki meri mondani, hogy azok a szászok, kik németországi lapokba viszik rágalmaikat, nem befejezett tökfilkók?

Üzenet Urechianak.

(M. O. 297. sz. 1900. november 11.)

Urechia senator véleménye a magyar-román vivendi modus feltételeiről érdekes és szomorú. Érdekes, mert tele van hímezve a gyermekies képzelődés színes virágaival, és szomorú, mert a nyugodt, barátságos, bizalmas együttélés lehetőségét kiszámíthatatlan időre elodázza.

Urechia abban a levélben, melyet Popovich Hedvig úrasszonyhoz intéz, a nők kezébe szeretné letenni a magyar-román testvériség ügyét. Ez a politikai udvarlás az öreg izgató részéről nem nélkülözi sem a bájít, sem a szeretetreméltóságot. Aztán emlegeti Jókait és Apponyit, akiről tudja, hogy nem hagyják hidegen a magyart. Végre küld egy füzetet ilyen cím alatt: »L'alliance des Roumains et des Hongrois en 1859 contre l'Autriche.« A füzetet Urechia írta, s jól számít, ha fölteszi, hogy ezzel az emlékkal elevenünkre tapint.

E füzet megjelenése óta sok víz lefolyt a Dunán. Magyarország is révhez jutott, Románia is. A magyar kikötő szűk, forgalma nehézkes, vezetése bonyodalmas, föntartása túlon-túl költséges. Megelégedve ezzel a magyar nemzet nincs. A hivatalos ország nem lármáz ellene: de a tények, viszonyok és állapotok hullámverése naponkint bontogatja a révpártot, s ma már alig van gondolkozó politikus hazánkban, aki négyszemközt el nem ismerné, hogy a 67-ben épült kikötő átalakításra szorult.

Ellenben a román révpart szilárd, tágas, biztos. Árbo-cain nemzeti zászló leng. Politikai és vagyoni életét egy *kizárólagos* nemzeti akarat vezeti. Saját hazájában egyedüli úr Románia népe. Szervezetéből nem hiányoznak az államélet nagy attribútumai. A világtörténelem sodrában önálló és öncélú erőt képvisel.

Romániát ehhez a boldog révparthoz, saját, ébersége mellett egy magyar államférfiú juttatta. Nem mondom, hogy mások kegyelméből leit szabad és független; de állítom, hogy az állami önállóságnak azt a gyümölcsét, mely Románia ölébe hullott, Andrassy Gyula gróf érlelte meg. Ha majd elérkezik Romániában a történelmi objektivitás pillanata; bizonyára szobrot fognak emelni Bukarestben Andrassy grófnak.

De minket a mi ingadozó, formátlan, nehézkes és költséges révpartunkhoz bezeg nem segített sem Románia, sem azok a honfitársaink, akik román nyelven beszélnek. Azt a törekeny és csonka szabadságot, amelylyel bírnak, a legparányibb részben sem köszönhetjük román ajkú hazánkfiainak. Nem vádolom őket azzal, hogy egyetlenegy se lett volna köztük az elkobzott magyar közjog álláspontján. Igenis volt egynéhány, aki önvédelmi harcunkban is velünk tartott, az elnyomatás korszakában velünk érzett s félgyőzelmünk alkalmával a közjog terén együtt örvendett a magyarokkal. De a zöm nem osztozott a magyarral sem a harcban, sem a szenvedésben, sem a győzelemben. Román honfitársaink szerfölött nagy többsége nemcsak nem tartott velünk az alkotmányért folyó küzdelmekben, hanem fegyverrel támadt ellenünk: Bécs kezére játszott hazánkknak – *hámjuknak!* megigázásánál s később is nyílt ellensége maradt alkotmányos életünknek.

Eljutnak-e e sorok az Urechia kezébe, nem tudom. Ha eljutnak és ha a fajszeretet nem fojtja el benne az igazságot: akkor az a véleménye, hogy a magyar sovínizmus veszélyezteti a románok létezését s elnyomja nyelvüket, meg fog változni.

Mit várhattak tőlünk azok, kik egy idegen, abszolút hatalom kegyetlen eszközei voltak azokban a végzetes években, mikor kínpadra volt feszítve a magyar nemzet? Akik nyílt ellenségeink voltak: mit várhattak a győzelmünk után? Akik nemcsak magunkra hagytak a 48-tól 67-ig tartott élethalál-küzdelemben, de átszöktek a haza ellenségének táborába s a 65-Iki szebeni tartománygyűlésen kimondták Magyarország bekebelezését Ausztriába: ugyan mit várhattak attól a magyar nemzetől, mely ezen állandósított árulás dacára kivívta az alkotmányos győzelmet?

Azt kérdem Urechiatól, hogy mit tettek volna ők, ha Románia népességének jó egyhatoda a törökkel tart, annak karjaiba dobja magát, nyílt ellenszegülést tanúsít a román hazafiak szabadság-törekvéseivel szemben s lép-ten-nyomon akadályozta volna az ország függetlenségét? Nem állítnak vala-e föl purifikacionális székeket és nem működött volna-e az ország hosszában és szélében a vérbíróság?

Nálunk büntetlenül maradt minden áruló nemcsak, de az abszolút rendszer hivatalos eszközeit vagy nyugdíjjal látta el a magyar állam, vagy alkalmazta megfelelő hivatalokban. És kimondta a törvényhozás, hogy a magyar nemzetnek minden honpolgár *egyenjogú* tagja fajkülönség nélkül. Különséget magyar ember és román ember között sem a törvény nem tesz, sem a hatóság. A román házi, iskolai, irodalmi, vagyoni, egyesületi élet épen olyan szabad és önálló, mint a magyar. Nem kivan tőlük senki egyebet, minthogy ragaszkodjanak a hazához s tiszteljék annak zászlóját és intézményeit. De ezt sem teszik.

Urechia lidércnyomásnak nevezi a magyar államegyeséget és emlegeti a svájci államszerkezet mintáját. Az a lidércnyomás a mi keblünkön immár ezeréves. Nem könnyű tőle megszabadulni. A német világhatalom sokszor megpróbálta ezt a lidércnyomást leemelni rólunk. De sehogysem ment. Véres háborúkat viseltek őseink.

a némettel is, a törökkel is, csakhogy meg ne szabaduljunk ettől a lidércnyomástól. Erről tehát kár beszélni. Ha ilyen föltétele van a magyar-román barátságnak, akkor ez a viszony nem jó létre. Könnyen ki lehetne mutatni a magyar államegység európai szükségét. Azonban ez fölösleges. Elég, ha mi ragaszkodunk hozzá, mint történelmi bázishoz. Ha ennek az egységnek a zászlója még foszlányaiban sem hajolt meg a német és török világuralmak előtt: akkor bizony szappanbuborékos kívánság, hogy román honfitársaink följazott és meggondolatlan álláspontja kedvéért földaraboljuk hazánkat.

Svájc emlegetése még utópiának is hibás. Nem emlékszem, hogy a svájci olasz, vagy német, vagy francia valaha Svájc állami existenciája ellen, idegen hatalommal szövetkezve, fegyvert fogott volna.

Arra sem emlékszem, hogy a fajok közül bármelyik arra használta volna polgári szabadságát, hogy Svájcnak alkotmányát és történelmi fönnállását az izgatásnak minden kigondolható eszközeivel megdönteni iparkodják. Egyetlen példát sem tudok arra, hogy a svájci olasz Olaszországba, a német Németországba tette volna át a politikai és irodalmi harcot avégből, hogy hazáját a külföld előtt dehonesztalja s a maga képzelt igazságait külföldi segítséggel próbálja saját hazája ellen érvényesíteni. Egyik sem járult memorandumokkal sem Loubet-hoz, sem Umbertohoz, sem Vilmoshoz.

Tehát, ha volna is, – ami nincs, – hajlandóságunk svájci föderációhoz: Urechiától kérdem, honnan, miből, mely időből merítsük románjaik hazafias megbízhatóságát? Hol a biztosíték aziránt, hogy a románok részére kiszakítandó territórium a románok által nem ajánltatik föl az osztrák császárnak, mint a bécsi Reichsrath kiegészítő alkatrésze?

Nem, uram, ilyen feltétel mellett nincs köztünk vivendi modus. Popovich Hedvig úrasszony bájos képét adja az ön nyaralójának. Főlemlíti azt a katrincás fátát is, aki ajtót nyitott. A leírásból látom, hogy ez a fáta

hűséges ragaszkodással viseltetik kenyéradójához. Már most, ha ez a fáta, hűsége jutalmául, egyszerre csak azt kívánná öntől, hogy azt a szép kis fészket darabolja föl, s földjét, képeit, rózsáit és lakát ossza meg vele: úgy-e azt mondaná, hogy ez a leány tisztára megbolondult? Pedig az a leány hűséges, ragaszkodó. Hát még ha hűtelen is volna és ellenséges indulatú? Az a hajlék, az a kert, az a gyűjtemény az öné a szerzés jogán. Magyarország pedig a magyaroké – szintén a szerzés jogán.

A földarabolás hatalmi kérdés. Romantikus politika kell ahhoz, hogy a magyarok egy szép napon így szóljanak a románokhoz: miénk a hatalom, jertek, osztozzunk; miénk a haza, jertek daraboljuk föl! Ennyire romantikusok nem leszünk soha.

Nem becsületes.

(M. O. 20. sz. 1901. január 23.)

Most, hogy a belügyi költségvetés tárgyalatik, minden magyar ember szeretné tudni, hogy mi fog történni Nagyszebennel. Mert talán még sincs befejezve az az ügy, azzal, hogy a kormány hallgat?

Valami szörnyű kegyetlenkedést senki sem vár a kormánytól. Város-lerombolás csak egyszer történt Lyonnal. Igaz, hogy éppen a nemzeti *egység* dolgában *történt*. De az ilyen példa nem arra való, hogy emlegesünk.

Nagyszebenben a törzslakosság nem tűri „nyilvános előadáson a magyar nyelvet. Kifütyöli, lehurrogja, s végre is megakadályozza az előadást. Ez a törzslakosság kerekaszámban hétszáz év óta lakik Magyarország területén.

A településnél a legjobb földet kapták. Magyar nép, oláh nép jobbágyországba sülyesztetett a hűbér idejében. Székely nép, oláh nép katona igába hajtattott, hogy őrizze a határt. A szász megmaradt szabad és kiváltságos polgárnak. Nem terhelte meg az ország sem hűbéri, sem határőrzési járommal.

Ilyen hétszáz évet töltött hazánkban a szász nép. Jó napja is volt, rossz napja is volt. Rossz fejedelmektől, töröktől, tatártól, némettől szenvedett ő is eleget. De a magyar haza hétszáz évig volt dajkáló édesanyja a szász népnek.

Ez a parányi nép öt szép várost, sok jól rendezett mezővárost, és számtalan gazdag nagyközségeket emelt. Van hét középiskolája, igen sok polgári iskolája, és min-

den községben kifogástalanul felszerelt népiskolája. Parochial elsőrangúak. Papjai, a magyar és oláh papokhoz képest, előkelő nagy urak, kik jó fizetésüket az állampénztárból húzzák. Külön püspökségük van. Külön nemzeti vagyonuk, mely sok millióra megy. Külön múzeumuk értékes könyv-, kép-, régiség- és természetrajzi gyűjteménnyel. Régi és virágzó takarékpénztárak óvták e népet az uzsora veszedelmétől. Templom-kincseik világszerte feltűnést keltettek a párisi kiállításon.

Vannak pedig összesen százötvenezen. Vagy tán még kevesebben. Ha még ide veszem, hogy a községi pótadó rémét ez a nép csak hírből ismeri, mert a községek magánvagyonra fedezi a közterheket; és ha felemlítem, hogy néhány jól rendezett földműves-iskolájuk, gazdasági egyesületeik, hitel- és fogyasztási szövetkezeteik a nép mezőgazdasági életében igen előnyösen éreztetik jótékony hatásukat: akkor világos képet nyújtottam arról, hogy hazánkban ennyi nép, ennyi területen, ehhez fogható magas kultúrát felmutatni nem képes.

A szászok ellenőrzésére bízom a dolgot. Feleljenek: van-e túlzás ebben a leírásban? Sőt inkább, nem az-e a valóság, hogy sok kultúrvonást még el is feledtem felemlíteni? Hiszen virágzó egyleti életükről sem emlékeztem. Történelmi társulatuknak, Kárpát-egyesületüknek, egyházi önkormányzatuknak valóban jelentékeny és belterjes működését egészen mellőztem. És hallgattam ipari tevékenységükről is, mely pedig néhány iparágban, a mi szegényes viszonyaink között, páratlanul áll.

Feleljenek hát a szászok: igaz-e ez a leírás? Ugye igaz?

Nos hát, ha ez igaz – már pedig igaz – akkor a szász túlzók eljárása a magyarsággal szemben nem becsületes.

Kedvező talajviszonyok nélkül nincs termékenység sem a talajban, sem a kultúrában. A talaj kedvező viszonyait képezi annak összetétele, megművelése és hidegnek, melegnek, fénynek, esőnek közreműködése. A kultúra ked-

vező viszonyait képezi a nép fogékonysága, tulajdonsága, munkája. Ezenkívül egy csomó kívül álló tényező. Éppen, miként a talajnál. Napfény és eső kell ide is. Az állam istápoló, gondozó, védő behatása. Az intézmények szabadsága.

Az államnak módjában áll – nem föladata, de módjában áll – a községi egyesületi, iskolai, egyházi tevékenységet elfojtani. Módjában áll a köztevékenység szervezeteit felszívni a maga hatáskörébe. Tehát módjában áll a közpályától elzárni az egyéni spontaneitást, a helyhatósági organizációt összezsugorítani, a régi jó szokásokat nem tisztelni. Rendeltetésétől térne el, ha ezt tenné; de módjában áll, hogy megtegye.

Hol volna a szász kultúra, ha az állam úgy bánt volna ennek a népnek a javaival, a mint azt a túlzók megérdemelnék? Ha azt a szertelen gyűlöletet, melyet a magyarság iránt tanúsítanak, a magyar állam is táplálná velünk szemben? Ha elkobozta volna az univerzitás vagyónát, mint a melynek, a külön nemzeti státus megszűnése óta, nincs jogszerű tulajdonosa. Ha revízió alá vette volna a szász papoknak túlságos kedvezéssel és sok igazságtalansággal Schmerling alatt kiutalt dézsma kárpótlását és kimondta volna, hogy a miként a székely papok ellátásáról nem az ország, hanem maga az egyházközség gondoskodik, úgy váltsa meg azt az egyházi tizedet maga a szász nép, ne pedig az ország. Mi volna a szász kultúrával, ha mindjárt 67-ben rátette volna kezét a magyar állam valamennyi szász iskolára és az egész vonalon magyarul taníttatott volna. Nem kell ezen szörnyűködni. Az 1844. évi II. t.-c. nincs eltörölve. Ennek a 9-ik szakasza pedig így szól: »az ország határain belül lévő iskolákban közoktatási nyelv a magyar legyen.«

Panasza a szásznak erre az országra nem lehet. Ez az ország pedig Magyarország. A vezér-elem benne mindig a magyar faj volt. Mikor az ország a szászokat kiváltóságokkal dajkálta, akkor őket a magyar faj dajkálta. Mikor

az ország alkalmat nyújtott nekik kultúrájuk kifejlesztésére, akkor ezt az alkalmat a magyar faj adta meg nekik.

Látom, hogy most nagyon vitézkednek. De talán beismerik, hogy ha a magyar kormányzás századokon át úgy bánt volna velük, miként a porosz bánik a pózeni lengyelekkel: úgy most hírmondó sem volna a szász népből, mert mindannyian magyarok volnának. És ha mégis maradt volna: azt most üveg alatt mutogatnák, mint valami antidiuvidális csontvázat.

Éppen ezért ismétlem, hogy a túlzók eljárása a magyarság irányában egyszerűen nem becsületes.

Éretlenség.

(M. O. 22. sz. 1901. január 25.)

»Csak éretlenség volt« – mondja Melezner képviselő, Hát persze, hogy az volt! Még csak az kellene, hogy Magyarország egyik képviselője komoly politikai akciónak keresztelje a szebeni esetet.

A kormányt megnyugtadni látszott ez a nyilatkozat. Valamint a többséget is. Az ellenzék nem bolygatta tovább a kérdést. A szebeni eset az elintézetlen ügyek sorába került.

Pedig hát Melezner képviselőt senki sem kérdezte. Mindenki tudta, hogy ő komoly és tanult férfiú, akinek nincs része a botrányban. Épen ezért az ő beszéde nem jelent egyebet, mint az ő véleményét. Hogy ez a vélemény elítélő, abban nem lehetett kételkedni.

De miután nem Melezner csinált botrányt, ennél fogva nem is ő tartozott magát igazolni. Ő nem alkalmas sem arra, hogy megszenvedje, sem arra, hogy fölmentse a felelősséget.

Vagy a szász közszellem nyilatkozott meg akkor, midőn a magyar szót nyilvános előadáson megdobálták, vagy az egyesek indulata. Ha a közszellem: akkor a szász ajkú polgárság egyetemlegesen felelős; ha egyesek: akkor lakoljanak az egyesek. Az alternatíva első részét nem hiszem. Ellenkezőleg tudom, hogy a szász néji tekintélyes többsége politikailag józan, komoly és becsületes. Áll tehát az alternatíva második része.

A nyelv, mint a fajok termő erejének legsajátabb, legnehezebb és legszebb produktuma, a nemzetek leg-

nagyobb kincsei közé tartozik. Ehhez a produktumhoz a legkényesebb érzelmek fűződnek. A nyelv egy közös, édes gyermek. A szeretetnek legérzékenyebb szálai fűződnek hozzá. Ősök hagyatékát, utódok örökségét bántja, aki egy nemzet nyelvét bántja.

Szebeni szászok abban kerestek mulatságot, hogy a magyar nyelvet kidobták a színházból. Hatvan év óta ez a nyelv nemcsak a magyarok nyelve, hanem a hazáé. Az államnak, a törvényeknek, a hatóságoknak, a kormányzásnak ez a nyelve. A koronával ezen a nyelven beszél az ország. Ebben az értelemben a magyar nyelv a szász polgárok nyelve is. A törvény kötelezi őket a magyar nyelv megtanulására, hogy szolgálhassák a hazát a törvényhozásban, a közkormányzatban, a bíróságoknál, a honvédségnél.

A szebeni szászok sebet ütöttek ennek a nyelvnek a tekintélyén. Ez a seb nyolc millió honpolgár szívében vérzik. Körmönfont nyilatkozatokkal nem lehet az ilyen vérzést elállítani. Mély fájdalmakat okozni s aztán meghúzódni egy nyilatkozat háta mögé: túlságosan kényelmes neme a kihágásoknak.

Nem szeretem a budapesti Vígszínházban történt esettel való összehasonlítást. Mert Budapest a magyar haza fővárosa. A német színészet nem haza jön ide, hanem betolakodik. De a magyar ember, ennek az országnak a területén mindenütt otthon van. Szeben magyar város a szó állami és közjogi értelmében, épen mint Kecskemét. Laknak benne szászok is, oláhok is, a magyarok is. A lakosság nagyobb része szász. De a szászok nem alkotnak külön nemzetet. Ők is tagjai az egységes magyar nemzetnek. Ennélfogva nincs is nemzeti organizációjuk. Nincs külön földterületük, külön bíróságuk, külön hatóságuk. Tehát nincs külön városuk és községük sem.

Ha tehát Szebenben magyar előadást akarnak tartani: az nem akadályozható meg sem rendőrileg, sem társadalmilag. Annyival kevésbé, mert Szebenben m.

kir. törvényszék, járásbíróság, pénzügyigazgatóság, építészeti hivatal, államgimnázium, honvédség, református egyház székel. Ott van a Theresianum, van magyar kath. egyházközség, van szerzetes rend. Vannak magyar kereskedők és iparosok. Van m. kir. posta, távírda, vasút. Van m. kir. adóhivatal és telekkönyvi hatóság. Tehát nagy sereg intézmény nagy sereg magyar alkalmazottal van ott.

Ha ez a magyarság magyar színű előadást akar látni: lehet-e őt ebben megakadályozni? A tény azt mutatja, hogy lehet.

Budapesten is megpróbálták a betolakodott német előadást megakadályozni. Füttyültek, hurrogtak, kiabáltak, miként a szászok Szebenben. De Budapesten a magyar rendőrség közbe lépett. A tüntetőket letartóztatta és bekísérte. Meg is büntette őket 25-50-80-100 forintokra. A büntetések összege meghaladta a kétezer koronát. Pedig idegen kultúra betolakodása miatt történt a tüntetés.

De a magyar kultúra a magyar hazában nem idegen. Ez nem tolakodik a saját hazájában, bármerre megy, hanem felvilágosít, nemesít, művel és termékenyít. Akik ezt dobálják meg, magát az államot, annak tekintélyét, becsületét, lelkét vágják arcul.

Akkor nem állott a ház elé valamelyik fővárosi képviselő, hogy csak éretlenség volt. Akkor büntettek súlyosan, kegyetlenül, érdemetlenül. Most, hogy nem Bécsset, hanem a magyar nemzet tekintélyét, érinthetlenségét piszkolták meg, most ez csak éretlenség! Büntetés nem ér senkit.

Tehát hazánkban a német nyelvnek kiváltsága van a magyarnak még védelme sincs. Aki bántja az idegen német nyelvet, súlyosan meglakol. De aki hazánk nyelvét bántja itthon, az csak éretlenséget követ el minden, további megtorlás nélkül.

Mit jelent ez?

Ne ámítsuk magunkat nyakatekert szólamokkal. Azt jelenti, hogy a magyar faj legbecsesebb érzelmeit nálunk szabad rugdosni, felpofozni. Minden sérelmet gondosan betakarnak kormányaink a türelem és mérséklet jelszavával Pokrócot terítenek a sebre. Minél vastagabb a pokróc, annál jobban bántja a sebet.

Hát még arra sincs a magyar államnak ereje, hogy saját nyelvének ótalma tudjon nyújtani?

Azt kérdelem azoktól, kik előszeretettel szokták magyarságukat hangoztatni, de a közös intézmények fenntartásához körömszakadásig ragaszkodnak: ismétlődhet-e Szebenben hasonló éretlenség, ha az a töménytelen sok katonatiszt, aki ott él, magyarul beszélne és magyarul érezne?

Egán Ede.

(M. O. 46. sz. 1900. február 16.)

Négyszázezer ember viseli az északi Kárpátokban a gazdasági rabszolgaság terhét.

Nagyobb ínséget nem láttál soha. Az éhtífusz állandósítva van, mint valamely intézmény. Felerésze a lisztnek fakéreg; ebből sütik a kenyeret.

Lakóház és pajta között nincs különbség. Sertés, juh, ember együtt lakik, egy hajlékban.

Estenden nem ágyat vetnek, hanem almot. A nyirkos föld a gyöngébbnek jut. A sertés azonban erősebb, mint a beteg asszony; a juh erősebb, mint a kis gyermek. Az alom különben nem szalmából van, hanem rőzséből.

A magyar önrendelkezési állapotnak harminc éve kellett, hogy elteljék, mire a kormány észrevette ezt a szörnyű nyomort. Darányi miniszter megbízta Egán Edét, hogy nézzen körül a ruthén vidékeken és tegyen tapasztalatairól jelentést.

Egán hónapokig tanulta a kérdést. Községről-községre járt. Átnézte a bíróságokhoz, adóhivatalokhoz, vármegyéhez érkező beadványokat. Vizsgálta a nép viszonyát a hatósághoz, a paphoz, a korcsmához. Kifürkészte a nyomor okait. Erdőn, mezőn kereste a gyógyfüveket. Útjának minden lépésében emberszeretet, gazdasági szakismeret, buzgóság, akarat erő, tettvágy és jó lelkiismeret kísérte. Nemesebb ambícióval soha egy tisztviselő sem teljesített hívebb kötelességet.

Tanulmányának eredményeit harmadév előtt írta meg véleményes jelentés alakjában. Emlékiratát sokszorosított-

ták a földművelésügyi minisztériumban s jóbaráti kézből én is kaptam egy példányt. A mű nem képezhetett hivatalos titkot, de mivel függő ügy volt mindaddig, míg a miniszter állást foglal, nyilvánosságra nem került.

Jó lélekkel mondhatom, hogy életemnek ez volt a legizgatóbb olvasmánya, Pedig az író igen egyszerű eszközökkel dolgozott. Neveket és azokhoz fűződő tényeket sorolt föl. Nem keresett hangulatokat és nem alkalmazott színeket. A kép mégis irtózatossá volt.

Jelenetről-jelenetre tűnt föl a végpusztulás. Drámának is megrendítő lett volna. De itt a színpad maga az élet; a szereplő nem utánozza a szenvedést; a végzet hatalma nem a költő tollában jelenik meg, hanem a szörnyű és rideg valóságban. A rongy, a nyomor, az ínség nem műalkotás, hanem valódi rongy, valódi nyomor, valódi ínség.

Ísmétlem, hogy az emlékirat csak tényeket tartalmazott. Csakhogy ezek a tények kiáltottak, jajveszékáltak és vádoltak. A ki olvasta: szeme könybe borult a szájalomtól és vérbe borult a dühtől. Az elnyomottnál látta a verjételes szenvedést, az elnyomónál a besztialis kegyetlenséget.

Két pauperizmus találkozott össze a Kárpátok rengetegekben és lankásain. Ez a találkozás megütkezésre készítette őket. A megélhetés feltételei már a benszülöttekre nézve is silányak és elégtelenek voltak. Kevés volt a föld és kevés volt a munka. Ez volt az egyik pauperizmus. De özönlenni kezdett a galíciai proletárság. Ez volt a másik pauperizmus. Semmit sem hozott magával, csak erős életösztönöket. Jött mint a sáskahad. Tömege nagyobb, mint a mennyit az a talaj eltartani képes. Ráveti magát az emberre. Mert élni csak kell. Miután nem fért a földön, ellepte a népet. A hamuréteg elborítja és összezsugorítja a lombot; a bevándorlók tömege elborította és összezsugorította a ruthén népet.

A két pauperizmus csatájának eredménye nem lehetett kétséges. A mozgékonyabb, az eszesebb, az életre-

valóbb, az embertelenebb fél mindig legyőzi a helyhez kötött, tapasztalatlanabb és élhetlenebb félt. Megtörtént. A ruthénnek immár semmije sincs. Háza, kertje, földje, önmaga és családja, barma és jövendője albérletbe került.

Uzsora-kultúra dül az egész vidéken. Ennek a piszkos üzletnek minden fajtája és neme alkalmazásban van ott. Van földuzsora, házuzsora, tehén- és juhuzsora, pénzuzsora, pálinkauzsora, napszámuzsora, legelőuzsora. A megélhetésnek minden forrására a bevándorlottak kezén szűrődik át. Fuvarozás, vállalat, famunka, legelő, bérleti föld, regálebérlet, italmérési jog, kereskedelem, élelmezés a győztes fél birtokába került. A bevándorló ura lett a helyzetnek s Rákóczi jó és hű katonáinak utódjai galíciai proletárok rabszolgáivá lettek.

Van-e segítség?

Hitem szerint már régen lett volna. De a szegény ruthének, nagy szerencsétlenségére a bevándorlók zsidóhitűek. Ez kiváltságot jelent. Nem tudunk objektívek lenni és e miatt nem vagyunk igazságosak és nem voltunk érelyesek. Mindenki fél a zsidók érzékenységtől. Szabadelvűségének és demokratikus felfogásának hírnevét mindenki óvakodik kockáztatni.

Bárcsak lett volna a bevándorlók serege kálvinista, lutheránus, római katolikus vagy görög keleti, buddhista vagy mohamedán. Unitárius avagy nazarénus. Könnyen, fontolgtatás nélkül, érelyesen elbánt volna velük a vármegye, a bíróság, a kormány, a társadalom, a sajtó a törvényhozás. Mindenki természetesnek találta volna, hogy az élethalál-harcban a benszülött és hazafiságában kipróbált elemet hatóságilag is, társadalmilag is védenünk kell a betolakodó idegen proletárság ellen.

De a jött-mentek, fájdalom, zsidók. Szokásuk, erkölcsatlenségük, üzérkedésük, embertelenségük egy félszeg szellemi áramlat oltalmát élvezi. Az ember hiába disztíngvál, hogy nem azokról beszél, a kik magyarok, honfitársaink, kultúránk támaszai, forgalmi életünk fontos ténye-

zói; a kikkel együtt élvezzük a jót és együtt szenvedjük a rosszat; a kiknek hazafiságát, józanságát, munkásságát, jótékonyosságát megtanultuk tisztelni; a kikkel várjuk, reméljük, hisszük a politikai és nemzeti összeforradás után a társadalmi összeolvadást is. Mindezt és az ehhez hasonló őszinte, meleg, szeretetteljes érzésedet hasztalan tárod föl. Nem hisznek szavaidban, uram! Meggyanúsítanak. Ostoba antiszemita hírbe kevernek; tömegesen kapod a névtelen leveleket; meggyaláztatást kell tűrnöd s gratulálhatsz magadnak, ha nyilvános utcán le nem köpdösnek.

Valóban szükség lett volna, hogy a földművelési kormány zsidó-hitű embert bizzon meg a ruthén kérdés megfigyelésével és rendezésével. De az Egán Edék nem minden bokorban található. Kár, hogy ez a férfi nem zsidó-hitű. Most nem arról beszélnének zsidó kollégáim, hogy Egán mit *mondott* Munkácson, hanem arról, hogy mit *tett* a nehéz és bonyodalmas ügy megoldására. És nem küldenék Mezőhegyesre, vagy tán a pokolba, hanem fonogatnák tiszta homlokára az el nem hervadó babérfüzérek.

Mert Egán megtalálta a segítség módját. A mit emlékiratában ajánlott, azt a kormány elfogadta s annak végrehajtásával meg is bízta őt. Fáradtságos küzdelmét másfél év óta folytatja. Az eredmény meglepő. A szolyvai járás átalakult gondos kezének termékenyítő hatása alatt Fogyasztási és hitelszervezetek jöttek létre. Ruthén parasztok árulnak az »ország boltjában.« Jó minőségű fajmarhák nyájai élnek a nép részére megszerzett legelőkön. Olcsó földbérlethez és olcsó hitelhez jutott a nép. Visszatért az életkedv, mert megjött a remény. A munkakedv is visszatért azzal a biztonsági tudattal, hogy most már nem másnak dolgozik.

Ezt a részletekben járó föladatot, mely viskóról-viskóra, paróchiáról-paróchiára, korcsmáról-korcsmára megy, mely számba veszi az ember testi-lelki állapotát, az összes köz- és magán viszonyokat, és az életnek primitív és ethikai szükségleteit, ki folytatja majd, ha Egánt valamely alárendelt nyilatkozata miatt elteszik láb alól? Mert ros-

szul tette, ha beszédében generalizált s nem különböztette meg a bevándorlókat a magyar zsidóságtól. Egyének bűneit nem szabad sem felekezetekre, sem fajokra tukmálni. De a *cselekvéssel* szemben minden *nyilatkozat* csak alárendelt fontossággal bír. Az antiszemita nyilatkozat csak neki árt. A cselekedet, melyet véghez vitt, megmentett sok ezer embert az élet, a haza, a család, az Isten szolgálatára.

Lehet, hogy antiszemita beszédet tartott. Nem tudom. Majd alkalmunk lesz olvasni és megbírálni. Annyit azonban látok a kivonatokból is, hogy becses alkotásait egyéni mérlegeléssel hozta létre. A hitelszövetkezeteknél és a fogyasztási raktáraknál zsidót is alkalmazott, ha arra való volt. Legelő- és szántóbérleteket zsidóknak is adott. Olcsó hitelben zsidókat is részesített. Fajmarhákat zsidók között is osztott szét. Tehát, ha beszédjében antiszemita is lett volna: cselekedeteiben nem volt az.

Nem az a kérdés veleje, hogy Egán mit mond, hanem az, hogy mit tesz. Ezt a fáradhatatlan, nagy buzgalmú, lelkes szakembert ilyen szempontból kell megbecsülni. Négyszázezer ember megváltásáról van szó. A nyomorból a megélhetésbe, a szennyből a tisztaságba, a rabságból a szabadságba, a korcsmából a templomba kell őket terelni. Az első lépés ebben a mentési munkában sikerrel történt meg. A ki ilyen sikert mutat föl, annak a haza nem elmozdítással, hanem elismeréssel és hálával tartozik.

Tájékoztató.

(M. O. 144. sz. 1901, június 19)

Paris Frigyes úr megvált az állástól. Nem tudom hányadik, de nagyon sokadik állásától válik meg ezúttal. Azt azonban tudom, hogy ezen alárendelt kvalitású tisztviselő fölmentése miként jut hírlapi megbeszéléshez.

Akként jut, hogy Paris Frigyes úr a gondos emberek ismert előrelátásával tud magáról beszéltetni. Mielőtt átvették a hegyvidéki kirendeltséghez, hol itt, hol ott, de gyakran jelent meg neve. Mint csíkszeredai államügyész füzetet irt a szövetkezeti intézményről. Ezt a füzetkét úgy kezelték a nyilvánosság előtt, mintha a Novum orgánium írója támadt volna föl együtt Smith Ádámmal. Pedig ahoz értők tudták, hogy a szövetkezeti szakirodalomnak egy parányi kompillációja csinálja ezt a meglepő feltűnést.

Mivel pedig a hegyvidéki népmentés művét a kormány kiterjeszteni kívánta Mármarosra, Ungra, Zemplénre is: szükség volt valakire, a meglevő intézmények gondozása céljából, hogy ezalatt Egán új szervezeteket hozzon létre. A nyilvános hű-hó Paris úr felé terelte a figyelmet. így nyert alkalmazást, mint helyettes, a hegyvidéki kirendeltségnél. Mint államügyészt ideiglenesen nyugdíjazták.

Új alkalmaztatása után néhány héttel csodálatos közlemények láttak olyan lapokban napvilágot, amelyek az akció vezetését s ezzel magát az akciót következetesen üldözik. Ezen közlemények szerint a kirendeltségnél pazarolják az állam pénzét, rendetlen a kezelés, veszélyeztetve van maga az ügy, olyannyira, hogy Paris úr nem vállalhat a vezetéssel szolidaritást és inkább megválna ál-

lásától, semhogy tovább kockáztassa reputációját. A B. N. azt a megjegyzést fűzte még a közleményhez, hogy a tisztesség nem az Egán részén van. E cím alatt »Egán alkonya« irányzatos rovat keletkezett, megy föladatul tűzte a hegyvidéki munka diszkreditálását és Paris urat Herkulesnek tünteti föl, a ki egyedül lehet hivatva Augiás istállóját kisöpörni.

Kezdetől fogva ismerem a hegyvidéki akciónak nyilvánosságra jutott összes részleteit. Személyesen bejártam a munkába vett vidéket. Megnéztem a hitelszövetkezeteiket, az áruraktárokat, a tenyészállatokat, az állami bérlet szántóit, kaszálóit, legelőit. Láttam a nép gazdasági elnyomatását, életrendjét, táplálkozását. Összehasonlítást tettem a már munkába vett és még munkába nem vett községek állapota között. Tisztelettel hajoltam meg a kirendeltség összes tisztviselőinek emberfölötti erőfeszítése, ügybuzgósága, szakértelme előtt. Feledhetetlen emlékeket őrizek arról az önfeláldozó munkáról, melyet a g. k. lelkeszi kar a népmentés ügyében a kirendeltség vezetése alatt, szakadatlan energiával és páratlan önzetlenséggel kifejt. Tapasztalataim följegyeztem, s azokról pár hét múlva egy elég vaskos könyvben számolok be az olvasó közönség előtt.

A lelkeszi kar több tagja értesített azon közlemények értéke felől is, melyek Egán ellen, a Paris úr érdekében megjelentek. Mindjárt az első közlemény után szándékom is volt a közvéleményt, tények alapján, fölvilágosítani. Azonban olyan oldalról, ahol legmélyebben belátnak ezen ügy veséjébe, s ennél fogva leginkább hivatottak a lépések horderejét alaposan mérlegelni, arról győztek meg, hogy az ügy tárgyalását nem helyes nyilvánosság elé vinni.

Szándékomtól nehezen állottam el. Mert az a különös módszer, hogy az akció vezetéséről a legkőrmönfontabb valótlanságok írassanak, gyanúsítás gyanúsításra, vád vádra halmoztassék, szándékos ferdtések, irányzatos hírek, lobogó vezércikkek jelenjenek meg és ezekkel szemben ne tájékoztassák a közönség a valóról, és hogy egy becsüle-

tes férfiúról, aki munkában edzett életét ennek a szent ügynek áldozta, ne hárártassék el a könnyelműen ráfecs-csentett gyanúsításoknak és alaptalan vádaskodásoknak eddigelé 370 közleményben napvilágot látott hosszú sorozata – ez a különös módszer nehezen ment a fejembe. Mindazáltal elállottam szándékomtól, mert beláttam, hogy én, aki csak a tényekből, de aktaszerűleg nem ismerem az ügyet, a legjobb indulattal éppen ott árthatnék, ahol leginkább óhajtók használni. A kérdésnek azon oldalához, mely a Paris Frigyes úr jogosulatlan ambíciójához nyilvánosan egyengette az utat, ennél fogva most sem szólok.

De semmi sem tarthat attól vissza, hogy a Paris úr megjelent nyilatkozatára észrevételeket ne tegyek. Mondanivalómat a g. k. lelkészeknek és a vidéki intelligenciának a kormányhoz fölterjesztett és nekem is – tetszés szerint való fölhasználás végett – megküldött emlékiratából mentem.

Azt írja Paris úr, hogy szerepét nem tudta betölteni. Tökéletesen igaz. Ott dolgozni kell az elcsigázásig; ő pedig dologtalan. Hajlamot sem mutatott a munkához, de nem is értett hozzá. Lépten-nyomon tájékozatlanságát árulta el. Az irodában állandóan gáncsolta főnöke működését. Amerre járt; intrikált az akció iránya, eszközei és vezetése ellen. Mint büntető jogász ijesztgette a munka élén álló lelkészeket és azoknak családját, hogy az áruaktári intézménnyel olyan törvénybe ütköző bűncselekményt vittek véghez, mely miatt, a vagyoni felelősségen kívül, szabadságukat is veszhetik.

Mindezzel lohasztotta a munkakedvet, megtörte a buzgóságot, lankasztotta az erélyt, kételyt és ingadozást támasztott olyan körben, amelynek sikeréhez erős hit és föltétlen bizalom szükséges. Azt a szerepet tehát, amelyre oda szólítottatt, csakugyan nem töltötte be.

Hanem betöltött egy másik szerepet. Aknákat ásott a szépen indult mozgalom alá. Hideg zuhanyt öntött a lelkesedésre. Rossz példával járt elől munkátlanságával. Frondeurkodott a vezetés ellen. Bevitte aknáit az akció-

val ellenszenvező táborba, s bizony nem ő az oka, hogy ezeknek az aknáknak a nyilvánosság előtt történt fölrobbanása olyan volt, mint az átnedvesült rakéta nevetséges sustorgása.

Ilyen tények után mit ér Paris úrnak az a nyilatkozata, hogy az ő szerepe lett volna, hogy »nyugodtabb mederbe terelje az akciót?« Hát semmit sem ér. Nincs is értelme. Mi köze éhez a nyugalomnak? Ott bizony lázasan foly a munka. Apostolkodás megy ott végbe. Régi és nagy mulasztások pótoltnak, egy lesújtott nép állítatik lábra.

Az égbekiáltó pénzuzsora ellen 37 hitelszövetkezet működik kitűnő eredménnyel; újabb hatvannak befejeztetett a szervezése; legújabb negyvenkettőnek a 'fönlállítása folyamatban van. Az áruuzsora ellen fogyasztási boltok működnek, újak állítatnak, meglevők ellenőriztetnek. Lelkészek taníttatnak be áruismére, könyvvezetésre, rak-tárkezelésre. Ezen boltok átlagos napi bevételének összege ma már meghaladja a 8000 koronát. A legelőuzsora ellen állami bérletben részesül több mint négyezer család. Ez ott húszezer lelket jelent. A legeltetés rendszerrel üzetik. E legelők kezeltetnek, tisztítatnak, trágyáztatnak. Huszonkétezer forintnyi bérösszezből tavaly ősszel csupán 84 forint hátralék állott fönn. A felesmarha uzsora ellen ezideig mint egy hatezer borzderes fajmarha osztatott ki öt évi törlesztéses fizetésre. Szabályoztatott a legeltetés kor és ivar szerint elkülönített csordákkal; szabályoztatott az ellesi idő; a nép taníttatik okszerű tenyésztésre, takarmánytermesztésre és gondozásra; az állatok vértisztasága ellenőriztetik. Ez azt jelenti, hogy irányítást és felügyeletet fejt ki a kirendeltség több, mint négyezer kis gazdaságban.

Ezt a munkát, melynek részleteiről csak vaskos könyv adhat számot, Egán végzi egy felügyelő, egy intéző, egy pénztárnok és egy számtiszt buzgó segítségével és a lel-készekkel. Világos, hogy lázas a munka. Irodaidő nincs, mert nem az iroda számára dolgoznak, hanem az élet szá-

mára. Dolgoznak tehát 16-18 órát naponként. Restancia sincs, mert az élet nagy szükségei restancia nélkül követelik a kielégítést

A népélet organikus tünemény. Mikor az beteg, akkor annak nem a tyúkszeme fáj. Az orvosnak az egész testtel kell foglalkozni. Közigazgatás, tanügy, közlekedésügy, adózás, juszticia, erdőgazdaság, hitel, gabnatermelés, állattenyésztés és sok más egyéb hat a népéletre. A vérkeringés rendje hol itt akad meg, hol ott. A ki segíteni akar a népen, annak százféle akadályt kell elgördíteni, ezerfelé kell nyúlni, tízezerfelé kell nézni.

A kirendeltség átérzi ezt a föladatot. Hát bizony lázasan dolgozik, mert ambícióját, hírnevét, becsületét köti a sikerhez. Tudja, hogy ez még csak kezdet. Beregben 70, Ungban 40, Mármarosban 190 ezer lélek várja az erkölcsei és vagyoni fölszabadítást. Azután a többi hegyvidék. A szolnokdobokai, naszódi, brassói, fogarasi, szebeni, alsófejéri, tordai, kolozsi oláhság, a tót és a székely vidékek. Milliókról van itt szó. Milliókat lehet ilyen akcióval a nyomorból kiemelni és azokkal a kapcsokkal, melyekkel a kirendeltség dolgozik, nemzetünkhöz, fajunkhoz csatolni érzelemben és nyelvben a néphála szeretetteljes vonzódásának biztos törvényei alapján.

Mi az a nyugodt meder? Aktaellátás, irodai munkaidő, bürokratikus savanyuság, irkafirkáló semmittevés? Paris úr megfontolás nélkül vállalt olyan munkát, amihez nem ért. Ebben az akcióban alapos mezőgazdasági, állattenyésztési ismeretek nélkül még botorkálni sem lehet. Ezekben az ismeretekben Paris úr abszolúte járatlan. Mit akart hát? Fölrobbantani egy olyan mozgalmat, mely egyedül vezet a nemzetiségi kérdés megoldására, mert egyedül karolja föl a népélet összes viszonyait.

Ez bizony elég csúnya szerep vala.

Üzenet.

(M. O. 150. sz. 1901. június 27.)

Névtelen levelet kaptam egy zsidó vallású állami tisztviselőtől. Különböző keresztkérdésekkel faggat és az addig-ot állhatatosan egy d-vel írja. Kérdéseire ezen a helyen nem válaszolok, mert a polémia megégette a körmömet.

Így például megírtam a Paris Frigyes úr hivatalos munkásságának a mivoltát. A napvilágra került akták mellettem bizonyítottak. Erős pontozatokban vádolta meg ugyanis ez az alárendelt tisztviselő a maga közvetlen főnökét. Alapos vizsgálat derítette ki a vádak alaptalanságát.

Miből következik: primo, hogy az alárendelt ember nem bírált, hanem gyanúsított; secundo, hogy nem az ügyet szerette, hanem főnökét gyűlölte; tertio, hogy saját munkakörét nem ismerte, mert ha tájékozta volna magát az ügyiratokban, tudta volna előre is, hogy vád-jai alaptalanok.

Mindezek után mégis azt hallom, hogy valamelyik hírlapban Paris úr rágalomnak nyilvánítja a róla írt igazságot. Pedig, hogy nem rágalom, azt mint nyugalmazott államügyész a magyar büntető törvénykönyvből is jól tudja. Hiszen nem írtam olyat, ami, ha igaz: őt a közmegevetésnek teszi ki; ha pedig nem igaz: engem a büntető bíróság keze közé juttat. Azt is jól tudja, hogy csak az igazságot írtam meg. Hiszen mellettem bizonyít a vizsgálat minden adata.

Mégis rágalomról beszél. Miért? Azért, hogy a közügyet, melyben pörvesztes, személyes térre terelhesse. Ez valóban könnyű módja a kibúvásnak. Rosszul végezni a közkötelességet, kárt okozni egy jó ügynek, kényes helyzeteket hurcolni a nyilvánosság elé, arra iparkodni, hogy a nagy nemzeti munkától annak legjobb támaszai elriadjanak s mikor ez a rút szerep egész meztelenségében lelepleztetik, akkor egy kis lőporfüsttel elhomályosítani az egészet és a köztisztviselő köteles felelősségét pisztoly durranással teljesíteni: ez a közügyek kezelésének olyan rendszere, amely nem teszi jóvá a hibát, nem deríti ki az igazságot, nem bünteti a valódi bűnöst és magának az ügynek semmi hasznára nincs.

Tapasztalásom szerint, mikor az igazság cérnaszálai szakadoznak, minden megszorult ember párbajban keres menekvést. Csakhogy nem arra vagyunk ám kíváncsiak, hogy Paris úr bátor ember-e? Ezt úgyis tudjuk. Mert bátorság nélkül nem merészelt volna olyan hatáskört vállalni, aminek megfelelni ob ovo nem tudhatott és nem is tudott volna, teljesen tájékozatlan lévén a mezőgazdaság terén. Ellenben arra voltunk kíváncsiak, hogy használt-e annak az ügynek, amelynek előmozdítása volt főadata? Tények derítették ki, hogy nem használt, mikor pedig ez kiderült: akkor velem gorombáskodik. Velem? Hogy jutok ehhez? Miért nem gorombáskodik önmagával, mikor ő a hibás? Hiszen én fizetés nélkül jól szolgálom azt az ügyet, amit ő fizetés mellett rosszul szolgált.

Ilyen nálunk a polémia. Az emberek megszorulnak és amúgy könnyedén átugorják a kertelést, hogy személyes bántalmak útján kerekedhessenek az igazság fölé. Emiatt nem polemizálok a névtelen levélíróval sem.

És emiatt leszek ezentúl tartózkodó Vészi Józseffel szemben is. Az ő lapja azzal vádolt engem, hogy vétettem az írói tisztesség ellen. Erre felszólítottam, hogy bizonyítsa be vádját egy közösen választandó bíróság előtt.

Igen egyszerű lett volna az eljárás. Megmutatta; volna azt a cikket, amelyben politikai ellenfelemnek családi szentélyét, és amelyben lelkiismeretlenül és rossz-hiszeműleg mások becsületét támadtam meg.

Ilyen cikket én nem írtam. Ha írtam: mutassa föl, hadd vezekeljek.

Ám, ha nem tud ilyen cikket fölmutatni: akkor tegye jóvá azt, amit a lap önmaga ellen vétett az alaptalan vádaskodással.

Vészi József nem fogadta el az ajánlatomat. Ehelyett ráduplázott a sértésre, sejtetvén az olvasóval, hogy az írói tisztesség ellen nem most, hanem régen vétettem, egy ádáz küzdelem forróságában.

De mivel akkor sem vétettem, ennél fogva konstátálom, hogy Vészi Józsefben nem vala annyi igazságszeretet, hogy nekem elégtételt adjon, és annyi bátorsága, sem vala, hogy tévedésben merjen maradni.

Egán Edéről.

(Ellenzék 229. sz. 1901. október 8. n. v. c.)

Firczák Gyula munkácsi püspök, az alábbi levelet írta özv. Egan Edénének:

Nagyságos Asszonyom! Az államkormány magas rendelkezése folytán Egan Ede a Kárpátok alján lakó, hazájához és annak intézményeihez mindenkor ragaszkodó rutén nép kormánybiztosává kinevezetvén, ezen nagy erélyű és tehetségű férfiú ezen nép társadalmi, nemzeti, erkölcsi és anyagi érdekeivel teljesen azonosította magát, szerette ezen népet, segédkezet nyújtott neki, jó szándékú tanácsot adott, sőt úgyszólván minden lelki és testi erejét fölládozta annak boldogságáért, anélkül, hogy önmagát szolgálta volna. A néppel szemben tanúsított eljárásában azon szeretet melege sugárzott ki, melynek melegsége mellett minden szív meglágyult, ezen szeretet kötelékével a vezetésére bízott rutén nép minden egyes tagját magához fűzte oly mérvben, hogy benne csak önzetlen jóakaróját és jötevőjét tekintette és látta. Ily körülményék között nem csoda, hogy megdöbbenve vett tudomást azon szörnyű eset felől, hogy jóakarója és irányítója a földi élet véghatárához jutott és az élők sorából eltávozott; az átértett fájdalom mélyen metszi lelkét és szívét, de érinti ezen fájdalom azon egyéneket is, kik ezen népnek lelki vezetői.

Ezek behatása alatt engedje meg Nagyságod, hogy a gyász eset alkalmából a magam, s káptalanom, szentszékem tagjai, papságom és a szegény hegyvi-

déki nép nevében őszinte részvételem nyilvánítsam és kérem a mindeneket intéző Istent, hogy Nagyságodnak adja kegyelmét, miképp a súlyos állapotot lelki erővel elviselhesse, a boldogultnak lelkét pedig helyezték el ott, hol a jók Őt színről-színre látják.

Kiváló tiszteletem nyilvánításával
vagyok Ungvárott 1901, szept. 27-én

alázatos szolgája
Firczak Gyula s. k.
munkácsi püspök.

Így ír a kegyes és művelt, a népgondozást gyakorló főpásztor, kinek fölajdulására indult meg a rutén akció. De nem így ír a felekezeti türelmetlenségben szenvedő Budapesti Napló, mely egy ostobán nevetséges »nyomozás« alapján kürtöli, hogy Egán Ede öngyilkos volt és ráadásul rejtegetett gyanúsítással tapossa meg e tiszta életű, nemes és önfeláldozó férfiú emlékét.

A »nyomozást« érdekelt fél folytatja; biztosító társaságok, melyeknek jól fogna esni, ha a balesetet öngyilkossággá lehetne minősíteni, mert kötelezettségtől szabadulnának meg. Ők tehát érdekelt felek. Saját szempontjuk van és abból indulnak ki. Érveiket érdekükhöz képest csoportosítják. Pénzüik megmentése a főcél. Minden szalmaszálba belekapaszkodnak tehát. A kis bogarat nagy állattá fújják fel. Semmitmondó körülményeket állítanak elő-, térbe. Lényegtelen mozdulatokból, elejtett mindennapi szavakból döntő motívumokat kovácsolnak.

Mit vacsorált? Pörköltet? Gyanús a kávéházban, nem beszélgetett a – piccolóval. Az asztalnál egyedül ült, és még sem beszélgetett. Gyanús. A kézbesített táviratot nem abban a szempillantásban olvasta el, amelyet tőle a biztosítók elvártak volna. Gyanús. Egész éjjel irt.

Megálljunk. Ez perdöntő körülményné válhatik. Egész éjjel irt. Mit irt? Egy objektív vizsgálat könnyen kiderítheti. Nekem is írt hosszú levelet azon az éjszakán. Azonnal felajánlom ezt a drága okmányt az illetékes bíró-

ságnak. Engem ő szeretett. Bennem bízott. Egyetlen titka sem volt előttem. Ismertem őt a vesékiig. Édes anyjánál, testvéreinél, fiánál úgy emlegetett, mint legjobb barátját.

A barátságot pedig komolyan fogta fel, mikép mindent, a mi az élet kötelességeihez tartozik. Férfiú volt testének, lelkének minden izületében. – Bátor, szókimondó, egyenes. A hazugságtól irtózott. A pózolást megvetette, a komédiázást utálta. Fondorlatra, mások kijátszására, ámitására merőben képtelen volt. Jelleme szilárd, átlátszó volt, mint a legtisztább vizű gyémánt. Amit nekem irt, azt őszintén írta.

Legyenek nyugodtak a t. c. biztosító társaságok, nem olyan fából volt ez a nemes férfiú faragva, hogy őket megkárosíthatta volna. Ő becsületes volt, ezen fogalomnak legmagasabb ideáljáig. Öngyilkossági szándékát elsősorban a biztosító intézeteknek írta volna meg, mert jogtalan haszonra nem aspirált sem a maga, sem a családja részére. És tudatta volna velem is ezt a végzetes szándékot életének utolsó éjjelén, mert az ő lelke össze volt forrva az én lelkemmel.

A vizsgálatnál tehát majd találkozunk. Összevetjük majd életét, életének küzdelmeit, céljait, terveit, munkásságának természetét, kiterjedését, tervszerűségét azzal a levéllel, melyet az utolsó éjszakán intézett hozzám. Hadd legyen már egyszer nyilvánvalóvá az a nagy és szent összhang, mely e férfiú gondolatvilágát és cselekedeteit jellemezte és hadd mérkőzzenek majd össze a hozzám irt levél alapján a pszichológiának fegyverei annak kiderítésére, hogy ez a férfiú nem volt öngyilkos.

Egész éjjel irt. Mogorva és szótalán volt. Mereven nézett a földre. Izgatott volt. Sietett. Azt hiszitek, hogy máskor nem; így tett? Hiszen ez nem kivételes, hanem normális állapot volt nála. Éjjelenként irni, nappalankint cselekedni: ilyen volt az ő munkarendje. Kevés volt az ideje a kitűzött feladathoz. A kocsin aludott. Ebédnél aludott, míg a másik fogást hozták. Senki sem tudott úgy

akarni, mint ő. Nem egyszer hallottam tőle: most alszom 15 percet. Úgy történt.

Elhatározta, hogy lábra állít négyszázezer embert. Kiragadja ezt a tömeget a vagyoni és erkölcsi nyomorból és nemzetileg földolgozva a magyar faj számára. Ki az, akit ennél nagyobb és hazafiasabb feladat valaha lelkesített? De nem álmódzott, hanem cselekedett. Pozitív szellem volt, megdöbbentő energiával. Látni akarta a sikert. Tehát sietett. Nehéz volt a probléma, tehát vagy gondolkozott, vagy irt, vagy cselekedett. Ezért volt a társaságban is gyakran szórakozott. Ezért sajtolta ki munkatársaiból a munkaképesség utolsó verejtékcsöppjét. Ezért nem kímélte önmagát.

A jutalom . . .? Ah, a jutalom nem maradt el. Hagyatékában van egy nagy könyv. Azok a hírlapok vannak összefűzve e könyvben, a melyek vele és munkájával foglalkoztak. Háromszázhetvenöt közleménnyel támadta őt meg a sajtó. Olykor együgyű, máskor félrevezetett, némelykor gonosz indulatú támadások ezek. Van bennük gyanúsítás, rágalom és pizok is jelentékeny számmal. Még azt is írták, hogy nem dolgozik, henyél, tékozolja és hűtlenül kezeli a közpénzt. Még attól sem irtóztak, hogy előkelő, tisztas úrnő becsületét pellengérezze ki a hírnévgyilkos hóhér banda. Ezt a krajcáros becsületrablót sok száz példányban ingyen küldöttek szét, különösen Máramaros vármegyében.

Most pedig végzetes halála után jön a második jutalom. A biztosítók saját érdekükből ráfognak az öngyilkosságot; egyoldalúlag nyomoznak és a Budapesti Napló készpénznek veszi az egyoldalú nyomozást és kijelenti, hogy a nyomozások minden kétséget kizáróan kiderítették, hogy Egán öngyilkosságot követett el. Ez nem elég. Ez még csak azt jelenti, hogy a »B. N.« az érdekelt fél egyoldalú nyomozása alapján iparkodik közvéleményt csinálni. Fontosabb a »B. N.«-nak az a híre, hogy Egánnak sietős útja volt Munkácsra, mert saját állítólagos kijelentése szerint: »ettől függ az életem«.

Eszerint attól függött az élete, hogy Munkácson valamit elvégezzon. No jó. Sietett tehát Munkácsra. Még sem ment oda, hanem útközben agyonlőtte magát. A dolog egészen tiszta a B. N. előtt. »Félt ama sürgős ügy elintézésétől.« Oda indult hogy végezzon: de félt tőle. Inkább kivégezte magát, mintsem hogy a sürgős ügyet végezze el. Derék logika. A célja az volt, hogy végezzon el egy ügyet. Ezt a célját úgy vélte elérni, hogy nem végzi el azt az ügyet. Miért? Oh, a B. N. találékony. Azért mert félt tőle. Ilyen szillogizmussal derekasan meg lehet háborítani a sir nyugalmát és alaposan el lehet homályosítani a legtisztább emléket is.

Szegény, drága halottam, te! Úgy-e féltél? Bizonyára rossz fát tettél a tűzre, úgy-e és féltél, hogy majd kide-rülik Oh, milyen hasznos, milyen munkás, milyen tiszta volt a te „nemes életed! De magyar közügyet szolgáltál, íme a jutalmad. Származásodra idegen voltál. Nem belénk olvadtál, hanem belénk szerettél. Én tudom legjobban, hogy fajunk iránt milyen égető volt a te hű szerel-med. Láttam önfeláldozó buzgóságodat.

Amíg éltél ... ah, amíg éltél, addig Sándor Pál képviselő úr nem tette közzé leveleidet. Pedig köröskörül meg voltál támadva. Felekezeti szempontokkal vádoltak. Azok a levelek eloszlatták volna a gyanút és megcáfolták volna a vádat. De Sándor Pál képviselő úrnak akkor nem jutott eszébe barátja védelmére kelni.

Amíg éltél, jó vitéze voltál a magyar ügynek. Bíraltak alaptalanul, mocskoltak durván. Sokan elítéltek, kevesen védelmeztek, a szegény rutének szerettek. Szíved talán még most is ég e hazának földjeért. Ezt a nagy szívet oda kellett volna temetni Szolyvára, hogy legyen annak az árván maradt népnek egy új búcsújáró helye.

Amíg éltél: meghurcoltak. Most, hogy halva vagy: megrúgják a sírodat.

Emléket Egánnak!

(Ellenzék 237. sz. 1901. október 17. n. v c.)

Emlegetik az Egán Ede utódát. Pedig még nem csináltuk meg számadásunkat Egán Edével. Ő mindenét adta nekünk és ez nem volt csekélység. Tudását, lángeszét, erélyét, határtalan munkaképességét és szerető szívét adta ő a nemzetnek.

Ezzel szemben adtunk neki egy megbízatást, szerény díjazással. Még csak a hivatalos státusba sem vettük föl; még nyugdíjigénye sem volt. Se címe, se rangja, se biztosított állása. Annyira kívül esett az államszolgálati kereteken, hogy a hatóságokhoz küldött közérdekű irataira bélyeget ragasztott, mert különben megbüntette a finánc.

Végre is meghalt a harctéren.

Mert háborút folytatott a nyomor, a tudatlanság, az uzsora és a lelki sötétség ellen. Nem embert üldözött, hanem az ember rossz tulajdonságait. Üstökön ragadta az életviszonyokat és vasakarattal kényszerítette, hogy jobbra forduljanak.

Mikor a rutén ínség állandósága nyilvánvaló lett: komoly férfiak ültek tanácsot, komoly lélekkel. Jó szándékuk kereste a mentőszert, de sikertelenül. Végre is Darányi minster vette kezébe az ügyet és megbízta Egánt annak tanulmányozásával.

Egán a helyszínére ment, lesülyesztette mérőónját a nyomor mélységeibe, vizsgálta az embereket és a viszonyokat, a gazdasági és erkölcsi életrendet, a pauperizmus okait, a talajviszonyokat, a szociális helyzetet, a

birtokmegoszlást, a munkaképesség fokát, a hajlamokat és tehetségeket, az egyént és a tömeget, az erdőt, mely nem ad munkát, a mezőt, amely ki van élve és azt a szörnyű elnyomatást, melyben a nép a korcsma-, a bolt-, a pénz-, a legelő- és a felesmarha-uzsora alatt sínlődik.

Ezen tanulmány eredménye egy emlékirat, mely alaposságánál fogva a földművelési kormány gazdag levéltárának legbecsesebb kincsei közé tartozik. A tanulmány első része az állapotot ismerteti; a második az orvoslás módjait foglalja magában; a harmadik a rutén kérdésnek és ezzel kapcsolatban az egész Kárpát-hegyvidéknek nemzeti jelentőségével foglalkozik.

A rutén nyomor problémájával a nemzetiségi kérdés megoldásának kulcsát ragadta erős kezeibe Egán Ede. Kimutatta, hogy a ruténok között megindítandó akció négyszázezer lelket terel a magyar faj szerető ölébe és hogy az eredmény ugyanaz lesz a tótoknál és az oláhoknál is, ha a Kárpát-hegyvidék egész gyűrűzetében folytatjuk az akciót. Nagyszabású tervét a nép vagyoni megizmosodására, erkölcsi gondozására, jogainak védelmére és az ebből fakadó szeretetre és néphálára alapította. – Eredmények bizonyítják, hogy számításában nem volt csalódás.

A földművelési kormány elfogadta Egán tervét és annak megvalósítását ő reá bízta.

Egán munkához látott. Megkísérlettem leírni ennek a munkának a bonyodalmain, részleteit, lázas lüktetéseit, akadályait, sikereit és fenségét. Jókora könyv lett belőle, mely közelebről megjelenik. Itt nem jelezhetek olyan munkát, amelynek leírásához egy kötet alig volt elég.

Miközben dolgozott, megjelent – nem a bíráló, hanem – a vád. Ezt a fennkölt, magasztos és világos lelket ocsmány és buta váddal: felekezeti gyűlölködéssel terhelték. Szemmel látható volt, hogy akik állást foglaltak működése ellen, azoknak halvány fogalmuk sem volt;

az akció mivoltáról. Érzékenyebb lényt, mint ő, képzelni sem lehet. Végtelen sok keserőséget okozott szegénynek az a vádaskodás. De túrt és dolgozott tovább. Rajta is betelt az a történelmi igazság, hogy aki nagy földadatokhoz nyúl, annak számára töviskoszorút termel az élet.

Most már pihen. De pihenő sírja sok jó embert nyugtalanít. Mi lesz a rutén akcióval? Kétségkívül sokan vannak, akik az ő helyét elfoglalni hajlandók. Van-e azonban olyan, aki azt a helyet betölteni is tudná?

Nyugtalanít a vele való leszámolás kérdése is. Ő nekünk adta szívét, elméjét, egész tevékenységét. Cserében ezért jóformán semmit sem adott a nemzet.

Magyarország adósa maradt az Egán Ede kiváltságos és hősiesszellemének, aki élt követelés nélkül és meghalt jutalom nélkül.

Rójjuk le adósságunkat!

Önfeláldozó tevékenységének színterén állítsunk emléket az Egán Ede tiszteletére. Akcióját Szolyván kezdte. Munkásságának itt volt a központja. Intézkedéseinek javarészét itt fogalmazta meg. Dicső emlékét itt örökökítsük meg.

Szerény körben a gyűjtés már megkezdődött. Almássy Imre gróf 200 koronával nyitotta meg az adakozást. Nem kételkedem, hogy a derék gróf szívesen áll a mozgalom élére. Az »Ellenzék« készséggel fogadta az adományozókat és nyilvánosan számol el. Ettől a készségtől a többi lapok sem zárkóznak el.

Becsüljük meg Egán Ede munkásságát, akinél hasznosabb polgára nem volt a hazának és emeljünk számára emléket Szolyván, hogy a hálás nép oda zárando-koljon kegyeletének buzgó lerovására.

A szász egyletek napja.

(M. O. 201. sz. 1901. aug. 25)

Nagyszebennek e pillanatban mozgalmas képe vart. Közgyűléseket tartanak ott most a szász egyesületek. Miután pedig sok egyesület van közöttük, és miután, minden kabátos emberük tagja valamely egyesületnek: ennél fogva bátran mondható, hogy ma és holnap Szebenben együtt van az egész szász népfaj.

Fontos tudnivaló, hogy egy társadalmilag organizált népfaj van együtt. Tornászok, dalosok, kertészek, szőlőművesek, tűzoltók, hegymászók, gazdák, történetbúvárok, természetbúvárok, kereskedők, iskolabarátok, iparosok, felekezeti emberek csoportosultak külön-külön egyletekbe és valamennyi egylet egy időben, egy napon, egy városban tartja meg közgyűlését. Gondosan előkészített légyottja ez mindazoknak, kik a szász népfaj kultúráján munkálkodnak.

Beszterce itt ölelkezik Brassóval, Brassó Segesvárral, Segesvár Medgyessel, Medgyes Szebennel. Itt találkoznak Teke, Prázsmár, Köhalom, Földvár, Berethalom, Disznód, Nagyselyk, Szászsebes, Szászváros polgárai. Nyolc középiskolának tanárai, virágzó pénzüintézetek igazgatói, erőteljes egyházközségeknek államilag jól fizetett papjai, elsőrangú karban tartott népiskolák tanítói és rajtuk kívül jó módú kézművesek, vagyonos kereskedők, mérnökök, erdészek, orvosok, tisztviselők jelennek meg ott családjaikkal együtt.

Tanácskoznak, megegyeznek. Áldomásoznak, kocintgatnak, barátkoznak. Mulatnak, táncolnak, muzsikálnak,

énekelnek. Tudományos és gyakorlati fölolvadásokat rendeznek. Apró jelvényeket viselnek az egykori szász nemzet színeiből. Régi vonzalomnak kötelékeit erősítik meg; új ismeretségek, új barátságok, új szerelmek fonódnak, szövődnek, kötődnek.

Egész népfaj összeforradása ez a közös nyelvben, közös vallásban, közös kultúrában, közös múltban és közös jövőjében.

Csodálatosan demokratikus ennek a szervezett társadalomnak íze, színe, hangulata, mivolta. Nincsenek elkülönített tekintetes, nagyságos, méltóságos, kegyelmes, mágnásrétegek. Válaszfalakat még a nő sem ismer, honorácior-kisasszony, iparos-kisasszony karonfogva jár, barátkozik. Mesterlegény udvarol a doktor leányának, profeszszor jár jegyben a tímármester hűgával. Nem keresnek egymáson sem csiriz-, sem enyv-, sem cser-, sem tintaszagot. Egy paraszt-társadalom ez, a szónak norvég értelmében. Öntudatos, munkaszerető, egységes, egymást megbecsülő.

Milyen kár, hogy nem hazafias.

Csak az imént is, a Schäsburger Zeitung alkalmi elmélkedést közölt a 49-ben lefolyt segesvári ütközetről. Ahol Bem tábornok lelőtte Szkariátin orosz tábornokot, ahol Zeyk Domokos úgy esett el, mint a Kerekasztalnak bármelyik nemes lovagja és ahol betelt a végzet Petőfinek jókivánsága fölött: »Ott essem el én, a harc mezején«.

Ez az ütközet siettette hazánk szerencsétlenségét. A szabadságharcok vereséget szenvedtek ott. A Haza leigázására beözönlött idegen zsoldosok győztek a segesvári mezőn.

Ezt a szomorú napot megünnepelte a szászok lapja. Örömmel, dicsőséggel, ujjongással említi a magyar hadak bomlását, vereségét, futását. Hálás emléket szentel annak az idegen hadseregnek, mely Magyarország eltiprására tört be határainkon. Azokat az önfeláldozó hősokeket pedig, kik a Haza szabadságáért, alkotmányáért, intézményeiért és főnállásáért vértettek: kicsinyli, becsmerli.

À szuszok lapja tapsol a Haza pusztulása fölött. Tán-col a Haza sírboltján. A Haza nagy és piszkos emlékeit meggyalázza szentségtelen örömeivel. Feldúlja a temető nyugalmát és arcunkba vágja névtelen hőseink porló csontjait.

Nem minden szász ember érez együtt az említett hír-lap irányával. Van köztük becsületes polgár is. Ismerek hazafiasán gondolkozó szász férfiút akárhányat. De ezek elenyésző kisebbséget képeznek a szászok organizált tár-sadalmában. Erőtelenekek az általános áramlattal szemben. Szavukat elnyomja a zaj; figyelmeztetésük elmerült a szenvedély árjában; okosságuk megtörik a tömeg fékte-lenségén.

A szabadság az emberiség legszebb gondolata. A mű-velődésnek, a jólétnek, a lélek nyugalmának ez a legjobb fegyvere. Éppen ezért nincs nagyobb polgári bűn, mint visszaélni a szabadság fegyverével.

A szászok naponkint elkövetik ezt a bűnt.

A magyar nemzet vére, kitarása, önfeláldozása meg-szerezte hazánk minden népfaja számára a szabadságot. A szászoknak vezekléssel kellene fogadni ezt a jótéte-ményt, mert fegyverrel a kezükben iparkodtak azt meg-akadályozni. Vezeklés helyett hálátlanok, mert arra hasz-nálják az ajándékba kapott szabadságot, hogy rútul és istentelenül visszaéljenek vele. Pátriáról, patriotizmusról fogalma sincs a szászok többségének. Fölfogásuk a kö-zépkor tagozatos közélete fölé nem tud emelkedni. Elkü-lönített faj-tendencia uralkodik lelkükön. Nem erkölcsi alkatrészei ők a Haza szent közösségének, hanem paraziti-ták a Haza testén. Sejtelmük sincs arról a kötelességről, mely a hazafinak legszebb ékessége. Érzelmük nem olvad be abba a nagy és halhatatlan közérzésbe, melynek örök törvénye szerint a Haza egyetemleges és kérlelhetetlen érdeke abban áll, hogy idegen befolyások és idegen had-sereg ellen minden polgár köteles hazáját vagyonának és életének föláldozásával is oltalmazni.

Összetartásuk, társadalmi organizációjuk, műveltségük

és szorgalmuk gyönyörűséggel töltené el a Haza minden gondolkozó emberét, mert a szabadság szellemének alkotó hatásait, eredményeit látnók benne. De annak az összetartásnak, organizációnak és műveltségnek nincs hazafias koloritja. Ellenkezőleg. Az olyan találkozás, mint most a szebeni, nagyban erősíti bennük a faji öntudatot, az egymáshoz való ragaszkodást, a családi és kulturális szálak szövődékét; de ezen helyes és jó tulajdonságuk valóságos konspirációvá torzulnak a hazaszeretet kereteinek és fékező indulatainak teljes hiányában.

Nem nagy ez a veszély, mert kis, maroknyi nép az, mely ekként rágódik a hazafias összetartozandóság köztélzetén, de veszély. Ezt a veszélyt a szabadjára hagyott iskolázás hozta nyakunkra. Bedugni a közveszély forrásait: államföntartó kötelesség.

Nemzetiségi politika.

(Ellenzék 296. sz. 1901. dec. 28. n.)

Részletes tervet a nemzetiségi kérdés kezelése – részben kielégítése, részben megoldása, részben elfojtása felől, senki sem vár a kormánytól. A törvényhozásnak, a kormányzásnak és az igazgatásnak alig van ága, melynek valamelyik pontja ne érintené a nemzetiségi kérdést. Éppen ezért a tennivalók éppen olyan kimeríthetetlen sorozatot képeznek, mint a kölcsönös panaszok és sérelmek.

Kölcsönösnek mondtam, mert oláh, tót és szász polgártársaink tévednek, ha azt hiszik, hogy csak nekik van panaszok és sérelmük. Nekünk is van. A különbség az, hogy a magyar állam szempontjából az ő panaszuk ellenünkben alaptalan, de a mi sérelmünk miattuk alapos.

Már pedig más alapon, mint a magyar állam szempontjából, ezt a kérdést sem feszegetni, sem dűlőre vinni nem lehet. A legfőbb érdek az állami összérdek. Ha ez az érdek kiváltságot túrne meg, akkor megtúrná az elnyomatást is. De egyiket sem túrvén, a jogegyenlőség lett az irányadó elv.

Nemzetközi és belügyi feladatát Magyarország csak az állami lét teljes benső egységével töltheti be. Szerencsétlenség, hogy egyházilag külön organizmusokra van szakadozva. Ezen már segíteni nem lehet és e téren keresnünk kell az egységet a lelkiismeret egyenlő szabadságában, a bírói eljárás egyöntetűségében és a legfőbb felügyeleti jog azonos elvű gyakorlásában.

De egyéb hatáskörökre nézve állami egységünk alkut nem ismer. Meg nem tűrhető semmi áron és semmi szín

alatt, hogy hazánkban egymástól elkülönített és egymással szemben álló politikai közigazgatási, kulturai és területi szervezetek képződjenek.

Ez a fejlődés feldarabolásra vezetne. Föderalisztikus irányzatok kapnának lábra az egész vonalon. A községi rügy helyhatósági törzsszé nőné ki magát. Egy-két emberöltő múltán nyakig volnának abban a hínárban, mély Ausztriát mohó elnyeléssel fenyegeti.

Magyarország történelmi állásának konzekvenciái között vannak kötelességek és vannak jogok. A kötelességeket azért teljesítjük, hogy a jogokat gyakorolhassuk. Kötelességünk abból az ezredéves múltból származik, melyet a magyar nemzet, mint államalkotó faj élt át. Jogunk arra való, hogy államalkotó fajtulajdonságunkat megőrizzük minden külső és belső támadás ellen.

Számtani, etnikai és politikai bizonyosság, hogy a Kárpátok övezetében levő államnak csak a magyar faj adhat egységes jelleget. Ezt a helyzetet részünkre fajunk műveltségi, vagyoni és számbeli fölényre teremtette meg. Nem politikai véletlenség és múló esély játszott szerepet a helyzet ilyenén alakulásánál. Itt az a világtörténelmi igazság nyomul előtérbe, hogy a keleti és nyugati szellem áramösszeütközésének a vészes helyén sem a rómaiak, sem a góthok, gepidák, dákók, sem a hunnok és avarok, sem a szlávok – hanem csak a magyarok voltak képesek őstermészetükben államfentartó ösztönükkel hullámgátakat emelni.

Ákár itt kaptuk a másnyelvű fajokat, akár később vándoroltak be: tény, hogy szilárd államalakulás csak azóta létezik e helyen, mióta itt magyarok uralkodnak. Éppen ezért mi magyarok testben és lélekben össze vagyunk forradva e hazának múltjával és jövődjével. Avval élünk, abban keressük dicsőségünket és abban találjuk fel nyugalmunkat és boldogságunkat. Nekünk az bölcsőnk, fészünk és sírunk.

Sok mindent lehet alku tárgyává tenni, de hazánk egységét soha. Az államegység a mi nemzeti létkérdésünk.

Ennélfogva a nemzetiségi kérdés kezelésének és megoldásának az államegység elve ad alapot és semmi más. Ehhez az alaphoz fűződjék a polgári jogegyenlőség gondolata úgy a törvényekben, mint az életben. A nemzetiségi kérdés a közelet fölaprózott részleteinek kérdése. Ezer meg ezer ága-boga van, s valamennyit egyaránt kell gondozni és ellenőrizni.

Harminc évnek megdőbbentő mulasztása vár orvoslásra. Politikánk ötletszerű volt e kényes ügyben. Gyarló engedékenység és faltörő beszédek fogamat nélkül váltogatták egymást. Sem meg nem nyertük a megnyerhetőt, sem meg nem törtük a veszedelmest. Nem hogy a tervszerűségnek, de még az okos tapogatózásnak sincs e téren nyoma.

Annyi bizonyos, hogy a teljes és végleges megoldás kulcsa a magyar nemzeti hadsereg intézményében rejlik.

Új népvándorlás.

(M. O. 21. sz. 1902. január 24.)

Románia törvényhozása előtt egy javaslat áll, mely a községek rendőr-szolgálati viszonyait tárgyalja. Nem arra tör ez a javaslat, hogy a rendőrség minél könnyebben, hatalmába kerítse a lakosságot, hanem oltalmat és védelmet nyújt a benszülötteknek az idegenek ellen.

írják, hogy ez a javaslat a székely-vándorlás ellen irányul. Bár úgy volna. Nekünk segítene Románia, ha rendszeres elvérézünket megakadályozná. De nem úgy van. A székelység Románia egyik szerencséje. Ott a székely civilizátorius elem, miként Rómában volt a görög rabszolga. A legegyszerűbb székely favágó többet tud az erdő, szántó, rét, gyümölcsös megműveléséhez, mint a boér uraság ispánja, tisztartója, bérlője. Románia községeiben a székely-paraszt ha kell törvénytudó, ha kell baromorvos, ha kell helyszínelő, földmérő, becslő, nivelláló, vízlecsapoló. A székely Romániának Kulturvolkja.

A székely, amihez fog, ahhoz ért is. Már pedig mindenhez hozzáfog. Egy kicsit ács, egy kicsit kőfaragó, egy kicsit kerekas, egy kicsit asztalos minden székely. Megfödi a házat, megföldja a csizmát, fölrakja a kemencét, megdagasztja a tészta, patkót ver a lóra, eret vág az ökrön. Oláh háztartásban a székely-cseléd mindenés. Ma kocsis, holnap vadász, holnapután gépész, igen gyakran házi nevelő a kisasszonykák mellett. Ha a székely megpróbálná, talán zongorázni is tudna. Egy szóval a székely Romániának a németje.

Romániában szükség van a székelyre. Olcsó és értelmes munkát nem árulnak minden bokorban. Székelyek nélkül Románia forgalma nagyot apadna. Tehát nem lehet, hogy az idegenek ellen szóló törvényjavaslattal a székelyekre gondoltak volna. Ama javaslat az Oroszországból mind jobban és jobban kiszoruló zsidókra vonatkozik.

Szemtanúi vagyunk egy népvándorlási tünetnek. Tudósaink próbálgatták meghatározni, hogy hányan lehetnek a honfoglaló magyarok. Biztos adat nincs, Azonban körülbelül tudjuk, hogy negyvenezer harcosnál több nem igen lehetett. Ennek megfelelőleg a bevándorolt lélekszám aligha ütötte meg a háromszázezerét Mégis világtörténelmi jelentősége volt a magyar honfoglalásnak.

Eppen ezért nem szabad kicsinyelni azt a népvándorlást, amely Oroszországból kiindult. Az orosz politika által mozgósított zsidók számereje kerek egymillió lélek. Tehát legalább háromszor annyi, mint a mennyi magyar egykor hazát foglalt. A b. Hirsch-féle délamerikai telepítés levezető-csatornát készített volt az orosz-zsidó népvándorlás számára. Mintegy harmincezerre megy azoknak a száma, akik ezen a csatornán Argentínába szivárogtak. Hivatalos aktákból tudom, hogy ama telepek sikerültek, virágoztak, rendkívüli belterjes gazdaságot folytatnak es nagy jólétnek örvendenek. De a csatorna bedugult; vagy talán eliszaposodott. Új telepek nem létesülnek.

Oroszország azonban folyton-folyvást nyomja kifelé a maga zsidóit. Ezen nyomás következtében a népvándorlás egy pillanatig sem szünetel. Az áradat keletről nyugotra tart, mint minden népvándorlás, amit ismerünk. Csak a keresztes-háborúk alkalmával próbálták meg az ellenkező irányt, de az hajótörést szenvedett. Nyugot felé Galiciát és Romániát érinti közvetlenül az áradat. Galícia társadalmi utón védekezik, közepes sikerrel. A valamirevaló elem benne marad a rostájában. A rostaaljat szorítja a továbbvándorlásra. Románia közigazgatási és rendőri

uton védekeznek. Óvintézkedéseit szigorúan végrehajtja.. Nem liberáliskodik a nemzeti létkérdések rovására.

Mindezeknél fogva, úgy azok, kiket Romániába be nem fogad, mint azok, akik a galíciai rostából mint hasznavehetetlen giz-gaz kihullottak, hazánkba tolulnak. Mi pedig nem védekezünk sem társadalmi uton, sem hivatalból. Van ugyan papirostörvényünk, amiként van papirosbúzánk. De ez nem oltalom. Annyian jönnek be, ahányan akarnak és meg is települnek valamennyien. Egy ruthén-paptól részletes értesítést kaptam a minap. Eszerint Ungban, Beregben, Ugocsában, Zemplénben és Máramarosban ma már százhuszezer lengyelzsido van.

De amerre nézünk, mindenütt feltűnően szaporodnak. Nincs statisztika erre vonatkozólag a kezeim között Ám látom, amit látok. Besztercén, Deésen, Szilágysomlyón, Szatmáron, Kolozsváron állandó a panasz. Honnan jön,, mit keres, miből él – senki sem kérdi. Tegnap még nem volt kaftános alak, ma már van egy-kettő, holnap tizenötön mutatkoznak. Miskolc telve van. Szolnok, Csongrád, Szentes, Szeged kövér helyeknek bizonyulnak a fészekrakásra. Mintha csak a Tisza hordaná őket, hogy legyen, ki az iszap termékenységét megrontsa. Még Zentát is ellepték fölös számmal.

Különös, hogy a keleti marhavész ellen nagy éberséggel óvjuk szarvasmarha-tenyésztésünket. Pedig ez csak gazdasági kérdés. Az orosz-lengyel-zsidók ellen azonban nem védelmezzük hazánk népeit, pedig ez is gazdasági kérdés és amellet erkölcsi, nemzeti és kulturális kérdés is. Mindenki tudja, hogy ezek a bevándorlók fanatikusan ragaszkodnak szokásaikhoz. Dogmatikus érzések állapítják meg e szokásokat. Cselekvésüket, táplálkozásukat, világnézetüket, ruházódásukat a legmerevebb religio hagyományos törvényei szabályozzák. Lényükből térnének ki, ha földnák életrendjük zárkózott merevségét. Lelki-üdvösségük összenőtt a kaftánnal, a pájesszel, a kóser-táplálékkal és sok más babonával. Életrendjüktől tehát

nem tágítanak, mert ez rájuk nézve az üdvösségről való lemondást jelentené.

Magyarország pedig százezreivel helyezi el ezt a kultúrára képtelen elemet. Elhelyezi a nép legalsóbb rétegei között, mintha csak penészgombát rakna a boroshordókba. Mesterséggel sem lehetne jobban kieszelni, hogy miként rontassék meg a népanyag. A bevándorló seregek az az előnye van népünk fölött, ami az élősdiene a növény fölött.

A fejlődő életviszonyok kereskedelmi tényezőket ve gyitettek a mezőgazdaságba. Tanult földműves nem mel lőzheti üzemében a kereskedelmi ismeretet. De földné pünk kulturális állapota alantos. A mesterségéhez szük séges kereskedelmi tudást merőben nélkülözi. Mivel pedig a földművelésnek kereskedelmi ága is van: ennél fogva ezt az ágat az a bevándorló ragadja magához, akinek élet ösztöneit a századok kereskedelmi irányban fejlesztették. Ellenállásra még csak nem is gondolhat a mi parasztunk. Minden lépésében ki van szolgáltatva a fejlettebb erőnek.

Ezek a bevándorlók mindenütt egyformák. A megte lepültek olyanok, mint a jövevények. Foglalkozásuk: pénz uzsora, áruzsora, korcsmauzsora. Amikor szükséges, csal nak, hamisítanak, orgazdaságot folytatnak. Szokásainkhoz nem alkalmazkodnak, erkölcsainkkel nem törődnek, nyel vünket nem beszélnek, a nemzet testébe be nem olvadnak. Ez egy rossz és kártékony fajzat, amelynek tömegeit sem elbírní, sem fölemészteni képesek nem vagyunk. Kész és nagy veszedelem hazánkra nézve ez a bevándorlás.

Románia kormánya fölismerte a veszélyt és alaposan védekezik ellene. A mi vezéreink el vannak telve közös ügyes és liberális bölcsességgel és nem gondolnak hazájuk védelmére.

A nemzetiségek.

(M O. 51. sz. 1902. február 28.)

Szeretném látni azt az eleven embert, aki, *azért* hogy *magyar*, személyes előnyöket élvez hazánkban. És szeretném látni azt az eleven tótot, oláhot, németet, akit akár előmenetelében, akár vállalatában az a körülmény gátolt meg, hogy *nem magyar*. Arra is ráállok, hogy ne csak az elevenek között keressünk példát, hanem a temetőekben is.

Mert az üldözés a jogegyenlőség megszegésénél kezdődik. Ha valami az egyiknek szabad, a másiknak nem szabad; ha más az adókulcs az egyikre és más a másikra nézve; ha más a hivatalba lépés feltétele az egyiknél, mint a másiknál; ha más tarifát szed a vasút ugyanazon árunál az egyikről, mint a másiktól; ha más büntetőtörvény sújtja az egyiket, mint a másikat: no, akkor a hátrahagyott jogegyenlőségben nem részesülő fél méltán panaszkodik üldözésről és elnyomatásról.

Adott-e Magyarország okot ilyen panaszra?

Adott – a magyar fajnak. Mert egészen hasonló értelmi és erkölcsi képesítés mellett, ha oláh, tót, német versenyzett a magyarral, tíz eset közül kilencszer mellőzték a – magyart. Kinevezéseknél prémiumot élvezett valamennyi nemzetiség.

Ez a szélsőségbe vitt magyar nagylelkűség voltaképpen magyar élehetetlenség. Nem tanultuk meg az élettől, hogy a politika mezején a gyöngédség gyöngeséget jelent. A politika az erőviszonyok küzdelme, győzelme, kiegyenlítése. Harmincnégy év előtt összetévesztették a

politikát a romantikával és a szentimentális okfejtés elemeit vegyítették a kérdésekbe. Költői lendületekben áradozik törvényünknek az a megokolása, amelylyel az osztrák államadóssági járulékot elvállaltuk. Erre a romantikus időre esik a horvát kiegyezés is. A nemzetiségek egyenjogúságáról szóló törvény szintén a szentimentális felfogás bizonyítéka.

Ha másként kezdték volna: most másként nézne ki hazánk. Teszem föl, ha zárszámadást csináltak volna és megállapították volna annak mérlegét. Oláh, tót, szász polgártársainktól kérdezem, mit szóltak volna ahhoz, ha a magyarok így beszélnek 1867-ben: »Visszanyertük intézményeinket, jogainkat, szabadságunkat, alkotmányunkat. Nagy árt fizettünk ezekért a drágaságokért. Vérez-tünk a harcokban, szenvedtünk a börtönökben, bujdos-tunk a száműzetésben, jószágainkat elkobozták, az úrbéri kárpótlással cudarul megcsaltak. Most már osztozkodjunk. Ki amiért küzdött: abban legyen neki része. A magyar faj harcolt, vérezett, szenvedett a parlamenti intézményért, a jobbágyság fölszabadításáért, a sajtószabadságért, a jog-egyenlőségért. Ez hát legyen a magyaroké. Azonban az oláh, tót, szász is harcolt. Miért? Azért, hogy ne sikerül-jön a magyarok törekvése. Tehát azért, hogy ne legyen parlamenti intézmény, ne legyen népképviselő, ne legyen sajtószabadság, se jogegyenlőség. Tót, oláh és szász miért harcolt tehát? – *A szolgaságért!* No hát, ez legyen az övék.«

Mit szóltak volna, ha 67-ben így beszél a magyar?

A szolgaság célját különben elérték. Nem ők győzték le a magyart. Nem is az osztrák győzte le. Muszka segítséggel érték célt. De célt értek. Osztrák szolgaságba jutottak és *panasz nélkül* szolgáltak. Azt a szabadságot pedig, mit nekik is megszerzett a magyar faj: íme arra használják, hogy fölrobbantsák a magyar államot.

Hol volnának az izgatók, ha a magyar faj két mértékkel mérte volna az igazságot? Minek nektek alkotmány,

mikor nem a védelmére, hanem a megsemmisítésére fogtatok fegyvert?! Minek nektek a szabadság, mikor azért harcoltatok, hogy osztrák szolgálkává lehessetek? Hol volnának az izgatók, a bujtogatók, a hazugok, ha érdemük szerint bánt volna velük a magyar? És most is, ha éreznék az erősebb hatalmát, ha nem dikciókkal és hírlapi cikkekkel állanának szemközt, hanem törvényhozási alkotásokkal és kormányzási tényekkel: ugyan mivé lennének az olyan *elnyomott* fajok, amelyek arra képezték ki magukat, hogy áskálódjanak és szemtelenkedjenek a külföldi sajtóban, de a szabadság-eszméért soha a fülük dobját sem mozdították meg? Mivé lennének? Hát összezsugorodnának! Hason csúsznának hatóságaink előtt. Kegyelemért rimáncodnának. Befognák szájukat parancsszóra. Ha pedig kinyitanák: magyarul hízelelnének a magyar hatalomnak.

A mit irék, föltevés. Komoly ember nem óhajt lelépni a jogegyenlőség teréről. E hazának minden polgára egyenlően érezze a törvények oltalmát. Azonban államellenes törekvéseknek tért engedni öngyilkosság. A történelmi erők ezen a helyen, ahol élünk, egy *magyar* országot hoztak létre. Ez az ország magyar bélyeget kapott a magyar fajnak sok százados szellemétől, országfentartó képességeitől, számbeli, vagyoni, értelemben túlsúlyától.

Apró népcsoportok, amelyek nem hivatkozhatnak sem a hódítás, sem a fentartás jogára, ezen ország politikai egységét föl akarják darabolni. Ha ez a törekvés sikerülne: Magyarország elveszítené történelmi jellegét és politikai állását. Prédaléső birodalmak nyákmányává lenne, miként a szerencsétlen Lengyelország. Ilyenformán a magyar faj uralma, a magyar állam nemzeti konszolidációja, politikai, gazdasági, kulturális egysége, ennek az országnak *létkérdése*. A nemzetiségi törekvés gyökerében támadja meg az ország létkérdését.

Éppen ezért a papír-vita ideje immár lejárt. Törvényhozásnak és kormányának át kell menni a cselekvés terére.

Harminc év óta vitatkozunk eredmény nélkül. Cselekvés helyett okoskodtunk, A vita eléggé tisztázta a helyzetet. Akiket igazság, méltányosság, egyenlő elbánás megnyerhetett, azok testvéreink lettek. Eközben a vadak „folyvást szaporodnak. És aknákat ásnak Magyarország békéje, nyugalma, egysége ellen. Hol? Az egyházakban, az iskolákban, a bankokban, a sajtóban, a társadalmi egyesületekben. Eljött az ideje, hogy ezt a kérdést a szarvánál ragadjuk meg. Lépünk a cselekvés terére és vegyük ki a szármot az aknamunkások kezéből.

A német mozgalom.

(M. O. 130. sz. 1902. június 1.)

Jó tíz éve már, hogy a magyar közvéleményt figyelmeztetni kívántam Paul Dehn-nek »Deutschland nach Osten« című művére. Figyelmeztetésem kárba veszett. Azóta megjelentek a következő művek: »Deutschland und die Orientfahrten«, »Deutschland und der Orient, Zur deutsch-oesterreichisch-ungarischen Zollannäherung, Das oesterreichisch-ungarische Handelsbündniss, Deutschland und Serbien, Deutschland, und Rumänien, Deutschland und Bulgarien, Deutschland und Griechenland, Die europäische Konkurrenz im Orient«.

Pár év előtt *Hangai* Oktáv, a kolozsvári egyetem tanára adott ki egy füzetet a nagynémet törekvésekről. Ez már nem figyelmeztetés volt, hanem riadó. A nagynémet mozgalom szálai vannak csoportosítva ebben a füzetben. Megismerkedünk az egy célra törekvő egyesületek dolgaival. Látjuk benne, hogy a mozgalom hullámverése miként csap át hazánk határain. Olvassuk, hogy milyen óriási nagy a tagok száma, hogy mely területeket vonták be működési körükbe, hogy milyen jelentékeny összegekkel rendelkeznek és hogy milyen bőkezűek az erdélyi szászok irányában.

Azonban a riadó is csak a papíron maradt. A kormány nem látta meg a mozgalom árját. Pedig sokan látták azt. A terjedés lassú, de biztos és következetes volt. Nem lepett el egyszerre mindent, hanem csak az alantabb fekvő színtájakat, miként a föld árja szokta. Tócsák keletkeztek itt is, ott is. Ezek nőttek valamely titkos erő

következtében. A nagynémet eszme tűzhelyről-tűzhelyre terjedt; aztán utcáról-utára.

A mozgalom szálai a Bánátból elvisznek az erdélyi szászok közé és onnan Németország egyesületeihez. Az erdélyi szász gimnazista a német egyetemekre megy és ott készül theológiára, bölcsészetre, természettudományokra. A szász egyházközségek német egyetemekről kapják papjaikat és a szász gimnáziumok, reáliskolák, tanítóképezdék, felsőbb leányiskolák, földművesiskolák, iparisiskolák, kereskedelmi iskolák szintén a német egyetemekről kapják tanáraikat.

Ezek a papok és tanárok már a középiskolákban megteltek nagynémet ábrándokkal. Álmaikat megvalósítva látják a német egyetemeken, ahol minden német körülöttük és ahol a német világhatalom szivárványának ragyogó színeiben még fokozódik képzelődésük. Mint álmodozók mennek ki Erdélyből és mint misszionáriusok térnek vissza.

Így gyúrták át harminc év alatt a szászokat nagynémetekké. Ez a munka meglehetősen be van fejezve. Könnyen ment, ellenőrzés nélkül, akadálytalanul, büntetlenül. Egész vidékek érzelmvilágát kiszakítani a haza testéből – ez nálunk szabad. Mikor a szászoknál nem volt többé szükség fokozott munkára, akkor a szász misszionáriusok a Bánátra vetették magukat, *Herczeg* Ferenc megfigyelte a procedúrát és le is írta. Nem hibáztatom, hogy figyelmeztetésével mostanig késett. Ha évek előtt, a mozgalom kezdetén írt volna: az irányadók lekicsinyelték volna aggodalmait. És elébe tárták volna a bánáti svábok kipróbált hazafiságát.

A szász agitáció a Bánátban sikert aratott. Szemünkkel látjuk, hogy egy nagy és gazdag vidék érzelmvilága, miként szakad el a magyar hazától. A béke megbomlott.. A svábok hazafias megbízhatósága veszélyes mértékben ingadozik. Erélyes és öntudatos beavatkozás nélkül ott is kisiklik a talaj a magyar nemzeti politika talpa alól.

Sorvasztó szél fúj Pozsony, Sopron, Vas vármegyék felől is. Itt is megindult az agitáció. A viszonyok természetes erejével megindult magyarosodás nemcsak megál-

lott, de kezd visszafejlődni. Miként a Bánátban, úgy itt is megfogant a pángermán csira. Egész hálózata a német nyelvű lapoknak ápolja ezt a csirát itt is, ott is. Néhányat e lapok közül olvasok.

A nép nyelvén, a nép felfogásához mérten vannak írva. Nem a francia forradalom útszéli hulladékait tállalják fel ezek a lapok nagykongású, de mindenképpen üres frázisokban, miként a magyar nyelvű néplapok szokták; hanem fölkeresik a nép ügyét-baját a községben, a tanyán, a tűzhelynél, a szántóföldön, a pajtában, az adóügyeknél, a jegyzői irodákban, a bélyegilletékeknel. Kitánítják a közigazgatás visszaéléseire. Elefánttá fűjják a hatósági botlások bolháját és szembe állítják Nagynémetország tökéletességeit.

Allandóan élesztik a német fajszeretetet és következetesen csöpögtetik a nép lelkébe a gyűlöletet a magyarok iránt. Ezek a lapok telve vannak a német erő és a magyar gyöngeség, a német dicsőség és a magyar gyalázat, a német becsület és a magyar gazság, a német tudomány és a magyar tudatlanság, a német gazdagság és a magyar szegénység híreivel. Céljukra mindent fölhasználnak. Egyegy bűnesetet általánosítanak a magyar faj rovására. Ha nincs esemény, írnak hazugságot, csakhogy nevünket, tisztességünket, hírünket bemocskolhassák. Olvasva e lapokat: meggyőződésé válik az a hit, hogy a magyar faj durva, műveletlen, brutális, karakterében alávaló, törekvéseiben önző, üzletében csalfa és mindenképpen hitvány, cudar, becstelen.

Vegyük ehhez a német politikai irodalom irányzatosságát.

Olvassuk el Dehn-nek fönnebb idézett műveit. Ez nem magáníró. Minden sorából kirí a hivatalos megbízott. Adatai, összeköttetései bizonyítják, hogy küldetésben járt nálunk és a Balkánon. A magyar olvasó megdöbben, hogy a német gazdasági és politikai térfoglalás lehetőségei és módozatai milyen kórbonctani részletességgel vannak e művekben megjelölve a német iparosok, kereskedők, mérnökök és politikusok számára.

Aztán olvassuk el a Treitschke »Politik« című művét. Ez a tudós a Hohenzollern-dinasztia *hivatalos* történetírója volt. Érdemes elolvasni a hazánkról írott fejezetét. Annyival érdekesebb, mert ezeket a nézeteket ő a berlini egyetem katedrájáról hirdette, s hogy a nyilvánosság annál nagyobb legyen, ki is nyomatta. Még érdekesebb elolvasni azt, amit a Habsburgokról gőgös megvetéssel ír. Szerinte a Habsburgok birodalmának fel kell osztani, már csak azért is, mert a haszonleső Habsburgok többé már nem uralkodásra termett nemzetség.

A tendencia napnál világosabb. A német világhatalomnak vásik a foga a Duna egész völgyére. Lábát megvetette egész Romániában Károly király alatt. Megvetette a lábát Ausztriában is a »Los von Rom« politika által. Rendszeresen készül Magyarországot is a sarkaiból kiemelni. Gazdaságilag nyílt ellenségünk. Politikai téren erkölcsi és vagyoni fegyverekkel istápolja már régóta a századok teuton szenvedélyeit, s újabban a magyar érzésű németjeink között is megcsinálta a veszélyes propagandát.

Vegyük ehhez, hogy hazánkban minden kalapot viselő nő és minden kabátban járó férfi beszél németül. Hadseregünk nyelve német. A Zsögöd Benő szavait használva, »karcsú derekunkon a német civilizáció miderét« viseljük. Törvényalkotásunkban »a mi szellemi édes anyánk a német legisláció.« Magyarországnak »voltaképpen a németek a törvényhozói.« Vegyük ehhez Budapestet, melynek kirakataiban német könyvet árulnak, utcáin németül beszélnek, éjfélutáni művészete német, egész serege a német hírlapoknak jelenik meg. Az ország középiskoláiban kötelező tantárgy a német

Mit jelent mindez, ha nem azt, hogy rohanva haladunk a végveszély felé? Nemzetölő karjait kinyújtotta felénk a német világhatalom polipja. Mi pedig védekezés helyett tőrjük nyakunkon a német hadi intézményt, a német iskolák nagy számát, a német propagandát és gyermekeinket a német szó megtanulására kényszerítjük, hogy megkönnyítsük a német érdekek előnyomulását, térfoglalását és előkészítsük a talajt a nagynémet hódításra.

Van-e párja a történelemben ilyen öngyilkosságnak?

Huza-vona.

(M. O. 136. sz. 1902. június 8.)

1898 első hónapjaiban nyert szentesítést a községnevekről szóló törvényjavaslat. Ez a törvény tehát megérte fennállásának ötödik évét. A letelt négy év alatt tisztázták hat vármegye községeinek neveit. Készen vannak ilyenformán Jász-Nagykun-Szolnok, Máramaros, Békés, Hajdú, Heves és Pestvármegyék községneveivel. Ha így haladnak, *negyven év* múlva talán el is készülnek.

Mert a lassúság is taktika. Sok a láрма emiatt a törvény miatt. Őszojaikat féltik tőle a szászok. Nemzeti existenciájuk ellen való támadást látnak benne az oláhok. A Lloyd és a Journalok szintén érdekelve vannak a maguk Pressburgjokkal, Güntzükkal, Klausenburgjokkal. Szászok és oláhok s most már a bánáti svábok töredékei is külföldi balzsamot keresnek hazug sebeikre. Az izgatás már négy év óta tart. A lassúság tehát pompás taktika. Mert az úgy jó, ha az izgatás [negyven évre nyúlik ki. Hadd gennyedezzen alaposan a seb. Nyújtsuk meg az izgatás vonalát. Terjesszük minél nagyobbra a rágalmazás területét. Adjunk alkalmat, hogy minél több ellenszenv keletkezzék a magyar nemzeti állam ellen.

Annál pompásabb a taktika, minél több méreganyagot tud fölhalmozni. Ez a lassúság két irányban hat. A magyar nemzeti állam belső és külső ellenségeit meggyőzi afelől, hogy a mi nemzeti eszménk bátortalan, ingadozó és meghátrálásra kész. Ez pedig nagyon fogja emelni a nemzeti eszme tekintélyét, úgy-e? A magyar nemzeti állam külső és belső barátait pedig arról fogja meggyőzni.

hogy a nemzeti eszme érdekében hasztalan minden lelkesedés, hiában való minden küzdelem, mert azt az eszmét a vezetésre hivatott tényezők cserben hagyják a legkisebb akadály esetében.

A helységnevek tervszerű megállapítása azért szükséges, mert a sok egyforma név forgalmi és igazgatási zavarokat okoz. Viszont a helységnevek megmagyarosítása azért szükséges, mert a közforgalom akadálytalan lebonyolítása érdekében egy község csak egy névvel bírhat s mert ez az egy név a magyar államban, magyar államnyelv mellett, csak magyar lehet. Ebben a reformban tehát sokkal kevesebb a nemzeti, mint a célszerűségi elem. A magyarság szempontjából bátran ellehettünk volna még sok ideig ezen reform nélkül. Ebben a törvényben senki sem fogja fölfedezni a magyarság ügyének valami különös diadalát.

Azonban a honpolgárok egy csapattal megtámadta a törvényt. Semmiképen nem akar előtte meghajolni. Minden módon oda törekszik, hogy az a törvény ne lépjen életbe. A kérdés ezzel kizökkent a forgalmi célszerűség természetes kerékvágásából és az állami akarat érvényesülésének közhatalmi kérdésévé lett. Nem hozni meg ezt a célszerű törvényt: csak mulasztás lett volna. De meghozni s aztán elodázni oktalan és jogtalan nemzetiségi izgatások miatt és az elodázást által permanenciában tartani az izgatást: ez az állam törvényes akaratának meghátrálását jelenti olyan polgárai előtt, akik rendszeresen törnek éppen az államegység felbontására. Ez tehát a magyar államnak olyan gyöngesége és oly nagyfokú megalázása volna, amilyent még konszolidált államhatalom sem engedhet meg.

Azzal vigasztalnak egy hivatalos tudósításban, hogy a lassúságot az ügy bonyodalmi okozzák. A felvilágosítás arról győz meg, hogy csakugyan a bonyodalmak késleltetik az eljárást. Ám, arról is meggyőző a hivatalos irat, hogy mesterségesen csináltak bonyodalmakat, ami

a logika szabályai szerint mégis csak annyit tesz, hogy mesterségesen késleltetik az ügyet.

Mert, hogy bonyodalmas az eljárás, az szent igaz. Annyira bonyodalmas, hogy hálás tárgy volna *egy* kegyetlenül metsző bohózatra. Ugyanis a helységnevek megállapítására kijelöltetett hat fórum. Névszerint: A törzskönyvbizottság, a belügyministerium, a vármegye, a község, az országos levéltár és az országos statisztikai hivatal. A törzskönyvbizottság feloszlik történelmi, geográfiai, néprajzi, közigazgatási és nyelvészeti szakfőosztályokra. A procedúra pedig ilyen:

Jön egy név, mondjuk Holdvilág. Ezt kívül-belül vizsgálat alá veszi a törzskönyvbizottsági olyanformán, hogy kiadja előbb a historikusnak, azután a geográfusnak, azután a nyelvésznek, azután a közigazgatási szakembernek. Mindenik berakja szegény Holdvilágot a maga lombikjába és mindenik jelentést tesz az összbizottságnak. Ekkor a kilúgozott Holdvilágot elküldi a bizottság az országos levéltárba. A levéltár nyomozást indít. Kikutatja a Nagyküküllő vármegyére vonatkozó rétegeket. Észreveszi, hogy a történelmi rétegekben ilyen vármegye nincs. Tovább nyomoz. Megtudja, hogy a régi Királyföld segesvárszéki leülepedése között található meg Holdvilág. Bővebb felvilágosítást azonban nem tud a levéltár nyújtani. Ezt megírja a törzskönyvbizottságnak, mely ekkor eléveszi a jobbik esztét. Hát persze, hogy a levéltár-kutatás meddő, mivelhogy Holdvilág nem a történelmi szertárba tartozik. Hiszen a hold is, a világ is kozmikus fogalom.

Nosza, szakfőosztályok! Csakhogy a bizottság tagjai között nincsen csillagász. Rajta, írjunk a belügyministernek. Ez meg ír Konkoly-Thege Miklósnak, aki aztán tüzetesen megokolt véleményt ad a holdról, annak hegyeiről, kialudt vulkánjairól, elpárolgott tengereiről. Azonban a világ (világosság, fény, rezgés) nem az ő szakmája. Erről a fizika tudománya beszélhet illetékesen. Nincs mit tenni, Klupátihoz folyamodunk belügy-

ministeri engedélyvel. Mikor innen is beérkezett a szakvélemény, akkor a törzskönyvbizottság az anyag összegyűjtése érdekében átteszi a Holdvilágot az országos statisztikai hivatalhoz. Ez a hivatal táblázatos ívekben mutatja ki azt az anyagot, ami Holdvilággal összefügg.

Innen megint a gyűjtőmedencébe, a törzskönyvbizottsághoz kerül a kérdés, ahonnan áttétetik a begyűlt adathalmazzal együtt a vármegyébe. Mikor megérkezik Segesvárra a csomó, aznap a főispán nem megy se biciklizni, se zsúrba, hanem értekezletet tart, melyben résztvesz az alispán adminisztratív szempontból, a tiszti főorvos egészségügyi, az államépítészet főnöke műszaki, a tanfelügyelő kulturális, a pénzügyigazgató közgazdasági szempontból. Alapos vizsgálat után megy az akta a fősolgabíróhoz. Innen a községhez. Itt pedig százok laknak, akik Halvelégen-nek és oláhok, akik Holdvilágiunak hívják a községet. A községi képviselőtestület nem jut megegyezésre. Visszakerül a vármegyébe. Be kell várni az évnegyedes közgyűlést. Itt megindul a nagy nemzetiségi vita. Három párt jelenik meg három címerrel. Holdvilág, Halvelégen, Holdvilágiu. A Niebelungok harca ártatlan gyermekjáték ehhez képest. Halvelégen győz és megy zordon kebellet a törzskönyvbizottsághoz. Ennek a lingvistája kimondja, hogy Halvelégen nem szó sem a szanszkritban, sem az indogermán nyelvcsalád különböző ágaiban. Ez csak elferdítése a Holdvilágnak. A Holdvilág pedig szó, melynek Simonyi Zsigmond, Konkoly-Thege és Klupáti szerint értelme is van. A bizottság tehát a belügyminiszternél Holdvilágot hoz javaslatba.

Elérkeztünk a belügyminiszerium ágyas-szobájába. Megkezdődnek a kínok. Szülni kell. Azonban a vajúdas percei előtt még egyszer leküldik a vármegyébe, onnan a községhez, hogy esetleg előterjesztéssel éljen a Holdvilág ellen.

Ilyen az eljárás.

Minden egyes községnél így kutatnak, így nyomoz-

nak, így nagyképűsködnek. Mondjuk ki a szót: így kése-
delmeskednek.

Ha ez a kése delmezés nem szándékos: akkor felette
módon nevetséges, boszantó és szánalmas. Egy kissé
bizony ostoba is.

Az 1898. évi IV. t.-c. a belügyministerre bízza a
községnevek megállapítását. Nos hát akármelyik munka-
bíró titkár, ha kezébe veszi a helységnévtárt, egy félév
alatt nemcsak az egyeztetéssel van készen, hanem az
egész munkával. Az a sok hisztorikus, geográfus, nyelv-
vész, közigazgatási szakember és az a sok levéltár, sta-
tisztikai hivatal, vármegye, törzskönyvbizottság egytől-
egyik csupa pose és nagyképűség. A törvény 2-ik sza-
kasza ezt rendeli: »A belügyminister a községek nevének
megállapítására vonatkozó jogát az illető községek és
törvényhatósági közgyűlés meghallgatásával és az érde-
kelt községek óhajának lehető figyelembevételével gya-
koroljam Ebből látható, hogy a belügyminister elhatá-
rozásának és döntésének komoly korlátja nincs. A vár-
megyék és községek meghallgatását könnyen elvégezhet-
ték volna egy félév alatt. Ehelyett bonyodalmassá tették
az eljárást és mesterségesen késleltetik a törvény életbe-
léptetését. Annyira mesterségesen, hogy egyetlen záros
határidőt sem tűztek ki a különböző fórumok munkájára.

Csináltak tehát egy törvényt a nemzetiségi izgatás
méreganyaga számára és halogatják a végrehajtást, hogy
a méreganyag hazánk testében minél jobban felgyűljön,
és minél több helyen kifakadjon.

Mangra Vazulról.

(M. O 142. sz. 1902. június 15.)

Az alább következő kérdéseket kormánypárti hírlapok adataiból mentettem.

Igaz-e, hogy 1892-ben a nagylaki gyűlésen a Mangra Vazul izgatására határozták el az oláh túlzók, memorandumot vinni Bécsbe a császárhoz?

Igaz-e, hogy a memorandisták ismert bécsi útjának költségeihez Mangra Vazul pénzt gyűjtött és tüzes agitációt fejtett ki a papok és a tanítók között, hogy azok részt vegyenek a bécsi útban?

Igaz-e, hogy a nagyszebeni oláh gyűlés a Mangra Vazul indítványára fejezte ki bizalmát és helyeslését azon memorandisták eljárása fölött, akiket ugyanezért az eljárásért a kir. ügyészség felségsértési bűnpörbe fogott és a bíróság el is ítélte?

Igaz-e, hogy Mangra Vazul saját egyházi főhatósága azon okból, mivel a diákokat utcai tüntetésekre biztatta és Aradon az állapotokat annyira elvadította, hogy az emberek csak revolverrel mertek az utcán járni, papi és tanári állásától felfüggesztette?

Igaz-e, hogy Mangra Vazul felfüggesztett állapotában egy oláh biztosító intézetnek ügynöke volt és mint ilyen, piszkos üzleteket csinált?

Igaz-e, hogy a memorandum-pör tárgyalása alkalmával, azt a több száz főre menő, papokból, tanítókból és parasztokból álló csapatot, mely Kolozsvár utcáin támasdólag lépett föl az esküdtszék terrorizálására, Mangra Vazul szervezte és vezette?

Igaz-e, hogy a Budapesten 1895-ben tartott oláh-tót-szerb kongresszusnak – ahol is újból elhatározták Magyarország földarabolását – Mangra Vazul volt a szóvivője, kezdője, vezére?

Igaz-e, hogy a Tribuna Poporului című, állandóan magyargyűlöletet szító hírlapot Mangra Vazul alapította?

Igaz-e, hogy Mangra Vazulnak sem egyházi, sem tudományos érdemei nincsenek és püspökké választását a politika mezején űzött demagógiájának köszönheti?

Igaz-e, hogy Mangra Vazul egyike azoknak a politikai ügynököknek, akik utazásaikkal fenntartották a titkos összeköttetést a hazai túlzó oláhok és a romániai dákoromán liga között?

Igaz-e, hogy Mangra Vazul a magyar államot megtagadta, az ellen izgatott és harcolt a törvénytelenység fegyvereivel és azt kigúnyolta, megvetette és durva szidalmakkal halmozta el?

Legyen ennyi elég a kérdésekből.

Csak még egyet.

Igaz-e, hogy ezt a Mangra Vazult közelebbről püspöknek választotta az aradi gör. kel. egyházmegye zsinata?

Igaz, igaz, igaz! Minden vád igaz. Ez a pap-tanár rendszeres izgatást folytatott magyar hazánk békéje, egyseége, történelmi jellege ellen. Az államot alkotó, fenntartó és vezető magyarság ellen fáradhatatlanul hintegette a gyűlölet magvait. Hazájának nagy politikai érdekeit hajlandó volt akár az osztrák császári hatalomnak, akár a Romániában szervezett ligának kiszolgáltatni. Életének célját, dicsőségét, kötelességét abban kereste, hogy általmára legyen a magyar történelmi királyságnak, a magyar fajnak, a magyar alkotmánynak, a magyar kultúrának.

Mangra Vazul Magyarországnak ellensége.

A föld kerekségén egyetlen rendezett állam sincs, a mely megtérne kebelén olyan polgárt, aki élete feladatául tüzte saját államának sarkaiból való kiforgatását. Az ilyen türelem a vezető magyar faj részéről nem elnézés, hanem abdikáció. Ha pedig még püspökké is tud lenni az ország

ellensége: akkor a vezető magyar faj nemcsak abdikált, de le is győzetett. A Mangra Vazul püspöki süvege az oláh-eszme hódítását jelentené a magyar közszellem fölött.

Fajok szerint való automatikus testületeket nem ismer el a magyar állam. De a fajizgatás keresett és talált a maga részére az egyházi életben testületi szervezetet. Ebben a várban vonul meg az oláh, szász, szerb és részben a tót aspirációnak állambontó összeesküvése. A nemzetiségi üzelmek gyúpontja az egyház és az iskola, itt helyezkedik el a vezérlés, innen indul ki a jelszó, innen táplálkozik a mozgalom. Az agitáció erőt, összetartást, tanácsot, súlyt az egyháztól nyer. Papok, tanítók, ügyvédek, pénzügyészek között az egyház tartja fenn a magyargyűlölő szolidáris indulatot. Az egyház által fenntartott népiskolák, tanítóképezdék, gimnáziumok és papnöveldék készítik ki a magyar állam fanatikus ellenségeit.

Ez a veszélyesen bolond állapot még azokban az egyházmegyéekben is tapasztalható, ahol a püspök nem bevaló ellensége a magyar államnak. Hát még, ha a püspök mögött olyan politikai pálya áll, aminőt Mangra Vazul megfutott?! Milyen papok, milyen tanítók fognának az ő keze alól kikerülni? Minő konventikulumoknak lenne a színhelye az ő püspöki rezidenciája? Milyen irányt kapnának az ő titkos utasításai nyomán az agitáció céljából indult hírlapok?

Mondogatják, hogy Mangra Vazul megtért. Elhiszem, hogy a püspöki stallum megér egy kis hazugságot. De nincsen olyan ostoba juhász, aki megtévedt birkára kötne kolompot. A püspöki állás fáradtságos, lemondó, tudós és bölcs életrendszernek szokott igen nagy jutalma lenni. Utcai demagógot, államellenes üzelmekben rosszhírűvé lett kortest püspökké tenni nem szokás, nem lehet, nem szabad.

Királyi megerősítést az aradi választás nem nyerhet. Ha mégis nyerne: akkor az a miniszter, aki ellenjegyez egy ilyen megerősítést, egy húron pendülne Mangra Vazullal és éppen olyan bűnös lenne, mint a haza többi ellensége.

Hiányos törvény.

(M. O. 144. sz. 1902. június 18)

Iskolás fiúk magyar hazánk területén a magyar nemzet Himnuszát éneklék. Meghallja ezt Pavlovits Ljubomir és dühbe borul. Dühében megrohanja a fiukat és kettőt közülök tettelesen bántalmaz.

A fiúk apró gyermekek voltak. Erőtlenek arra, hogy a Pavlovits úr képeire mászszanak. De voltak a helyszínén mások is. Kalauzok, pincérek, felnőtt emberek.

Egyik sem ment a jelenlévő férfiak közül a gyermekek védelmére. Elnézték, túrték egy brutális ember durva kihágását. Hol tanultak emberséget? Azt hittem, hogy hazánk területén, közönség jelenlétében, mindig, mindenütt akad védője az ártatlan és jogtalanul bántalmazott nőnek és gyermekeknek. Hát akik most tanúskodnak az ügyben, nem voltak magyar emberek?

Nem!

Sem emberek nem voltak, sem magyarok. Mert aki érdemes az *ember* névre, nem tűri el beavatkozás nélkül a gyermekek jogtalan bántalmazását; aki pedig érdemes a *magyar* névre, ha azt látja, hogy a Himnusz miatt veri Pavlovits úr a gyermekeket: hát oda ugrik Pavlovits úr elé, megragadja egyik kezével a bűnös kezét, a másik öklével leüti a lábáról Pavlovits urat és végigtapos rajta, mint valami kártékony férgen.

A vizsgálat megindult. A tény kiderült. Szemtanúk látták, szemtanúk hallották, szemtanúk vallják, hogy Pavlovits úr gyalázó kifejezést használt a magyar himnusz ellen és bántalmazta a kis fiukat. Az így megállapított

ténykörülmény alapján Pavlovits urat meg fogják büntetni. Minő címen? Kimondani is szégyen. Rendőri kihágás miatt!

Mi az, hogy Pavlovits úr *gyermekeket* bántalmazott? Neveletlenség. Az ügynek ez a része csakugyan rendőri kihágás. Ám a Himnusz a magyar nemzet történelmi miatyánkja. Nekünk a Himnusz: imádság. Templomi dal, mely be van iktatva a zsoltárok és a Mária-énekek sorába. Nemzeti fohász szenvedéseink megváltásáról, reménységünk teljesedéséről. Ereklénk, büszkeségünk, szentségünk nekünk az a dal, melyet kalaplevéve éneklünk és térdet meghajtva hallgatunk.

Aki a Himnuszt gyalázza: a magyar nemzet legféltebb és legkegyeletesebb érzelmvilágát bántalmazza. Van-e paragrafus az ilyen szentségtörő ellen? Nosza, jogászok, elé azzal a tudománnyal! Reátok volt bízva, hogy a Haynau kámpadjáról és a Schvvarzenberg börtöneiből új életre szólítsátok a magyar államot. Lássuk, mit műveltetek? Miként bástyáztátok körül az új alkotást? Hol a fegyverzet a belső ellenség letiprására? Hol helyeztétok el a nemzeti szellem oltalmára szolgáló törvényszakaszok sáncerdődjeit?

Kontárok voltatok valamennyien! Szédelgés *magyar* büntető törvénykönyvről beszélni. Egy magyar vonás sincs benne. Az államfenntartó erőnek még az ösztöne is hiányzik belőle. Ez a büntető törvénykönyv nem! Őre a történelmileg kialakult magyar hazának.

A tót nyelven szerkesztett *Ladové Noviny* ezt kérdi: »Kinek kegyéből él Magyarország?«, és így felel rá: »Ausztria kegyéből, mely évenként nehéz milliókkal többlet járul a közös kiadásokhoz.« Nos hát, paragrafust kérek erre is, jogász urak! Mert tiszta sor, hogy ez a *tót*, táborunkban meghúzódva, az ellenséges tábor részére dolgozik és saját hazájára lövöldöz. Arra tanítani ki a tótokat, hogy Magyarország Ausztria kegyéből él: ez nemcsak Magyarország megrágalmazását jelenti, hanem azon érzelmi kötelékek elmetszését is, amelyek a tót ajkú pol-

gárokat saját hazájukhoz fűzik. Nos, van-e paragrafus a honarulásnak ezen nyílt elmélete ellen?

Pavlovits úr meggyalázta a Himnuszot, sőt ütlegekkel fenyíti meg azokat a gyermekeket, kik azt dalolni merész-ük. A gyermek szívében kétely keletkezik. Hát tiltott ének a Himnusz? Hát Magyarországon a magyar imádság miatt úgy bánhatnak az iskolás fiúval, mint a csínyen ért vásott kölyökkel? Nos, jogász urak, mi büntetés fogja érni Pavlovits urat? A büntető törvénykönyv melyik szakaszába van lefektetve a nemzet kegyeletes érzelmeinek védelme? Tágas országutat nyitottatok az állambontó törekvések rajzásának. De nem gondoskodtatok az államfenntartó ethikai elemek védelméről. Kontárok vagytok, nem jogászok.

Pavlovits Ljubomir úr országgyűlési képviselő. Nem Canadában, nem is Sidneyben képviselő, hanem Magyarországon. Törvényhozója annak a magyar hazának, amelynek ím, ellensége. Remek állapot. Kitömni való állapot. Múzeumba való állapot. A törvény jogot ad Pavlovits úrnak, hogy munkálkodjék a magyar állam kiépítésén. Kiderül, hogy Pavlovits úr nem az építésben fáradozik, hanem a bontásban. Nos, hol a törvény, mely a hűtlen Pavlovitsot megfoszthatná állásától? Melyik paragrafus tartalmaz Pavlovits képviselőre nézve összeférhetlenséget?

Esterházy Ferenc gróf az államellenes izgatókra és a magyar nemzet ellenségeire ki akarta terjeszteni az összeférhetlenséget. Ezen irányban indítványt is nyújtott be a főrendiház ülésén. Leszavazták. Kazuistikában utazó jogászaiknak nem ment a fejükbe a nemzeti közszellemnek egy ilyen evolúciós tünete. Hogy tudósoknak látsszassanak, nem mertek hazafiak lenni. És maradtak kontároknak.

De mit tesz az, hogy nincsen paragrafus?

Van-e paragrafusa a megáradt Tiszának? Emberi törvényekhez alkalmazkodik-e a háborgó vulkán? Kétségkívül jobb, ha törvény van a bitangok ellen. De ha nincs

törvény, hát van igazság a lélekben, erély az izmokban, büntető hatalom a megbotránkozásban. Van hazaszeretet, van szenvedély, van harag. Megtúrni a Házban azt, aki a magyar nemzet miatyánkját meggyalázta, nem lehet. Pavlovits képviselőre nézve beállott az összeférhetlenségi eset. Aki ellensége a magyar nemzetnek: nem lehet tagja a magyar törvényhozásnak. Ez a józan ész törvénye. Ez az életösztön törvénye. Ez a történelmi érdek törvénye. Ez a törvény él, létezik, fennáll és végre lesz hajtva Pavlovits Ljubomir úron.

Egy körrendelet.

(M. O. 146. sz. 1902. június 20.)

Most már még arra is jó a német, hogy bátorságot kölcsönözzön nekünk. Mert szentül hiszem, hogy »lengyel törvény« nélkül asztalfiókban maradt volna a magyar nyelv népiskolai oktatására vonatkozó körrendelet. Ezzel a hittel nem kívánom érinteni Wlassics miniszternek sem a törvénytiszteletét, sem kultúrpolitikájának nemzeti szellemét. Csupán az eszmék és irányzatok történelmi áramlásának országútját kívántam megjelölni. Németország átvette a kontinentális vezetést, irányadó körreink máskor is kaphatók voltak a német mozgalmak utánzására. Annyival inkább most, midőn vezető szerephez jutott Németország. Mivel pedig a német kormány minden további tartózkodás nélkül nyílt célul tűzi ki a lengyelek németesítését: ennél fogva a mi kultúrpolitikánk halvány vonalai között is meg merészel jelenni egy erőteljesebb rezgésű színekép.

Nem kisajátításról, nem is mesterséges népmozgósításról van nálunk szó, hanem csak egy huszonhárom év előtt hozott törvény végrehajtásáról. Az a törvény kötelezővé teszi a magyar nyelv tanítását az összes népiskolákban. Részemről sohasem tartottam azt a törvényt szerencsés alkotásnak. Úgy hatott ez a törvény a nemzetiségi izgalmakra, mint a permetező eső a tűzre. Élenyt vitt bele. Nem eloltotta, hanem táplálta a tüzet.

Egészen más, ha eredménynyel járt volna a törvény. Ha a másnyelvű gyermekek megtanultak volna annyit magyarul, amennyi szükséges a mindennapos forgalomra

és a hatóságokkal való érintkezésre. De nem tanultak semmit. Tanító sem volt, akitől tanulhattak volna. Évek múltán nyári tanfolyamokat rendezett a kormány a magyarul tanuló felekezeti tanítók részére. Pénzt is adott nekik, csakhogy tanuljanak. A tanfelügyelők statisztikai táblázatába új rovat került arról, hogy hány tanító képes magyarul tanítani. A kormány évről-évre záros határidőket tűzött ki a tanítóknak a magyar nyelv megtanulására.

Nyomorúságosan szegényes iparkodásban telt el huszonhárom év. A tanítók képtelenek voltak két hónapi kurzusokban a magyar nyelvet megtanulni. Ennélfogva még képtelenebbek voltak arra, hogy magyarul tanítsanak. Akaratuk is hiányzott. Hiszen olyan iskolákból kerültek ki, ahol hivatalból gyűlölnék mindent, ami magyar. Közvetlen egyházi főhatóságuk is saturálva van magyarelles indulatokkal. Az évek tehát röpültek és a törvény maradt a papíron.

Oh, nem maradt a papíron. Az agitáció külföldre vette a (törvényt. Persze elferdítve. Maszkba öltöztetve. Sisakkal, páncéllal, fegyverrel látva el, mint erőszakos és brutális lényt, aki irtó háborút visel a szláv, germán és román kultúra összes nagy értékei ellen. Ezen a réven elveszítettük az európai néptörzsek rokonszenvét. Pedig az a rokonszenv nem ingyen jött, mert azt a szabadság gyászos vérfürdőjében szereztük volt meg. Merem mondani, hogy nem járt volna több lármával a középiskolák, papnöveldek és tanítóképezdek államosítása. Pedig hol volnánk, ha a közelebbi húsz év alatt végzett intelligencia valamennyi tagja magyar szellemmel, magyar gondolatvilággal, magyar érzésekkel lépett volna« az életküzdelem homokjára.

De a magyar kultúrpolitika grammatikai mennyiségre dolgozott. Nem volt képes kivetkőzni a német iskolázás nyelvmagolási eszmeköréből. A nyelvre helyezte a súlyt, nem a szellemre. A széles néprétegeknek akart magyar *nyelvet* adni, ahelyett, hogy az ország vezető elemeinek adott volna egységes magyar *lelket-*

Mindenképpen hibás irány volt az. Annyival hibásabb, mert félszeg volt és bátortalan. Félszeg, mivel nem a magyar nyelven való tanítást, hanem csak a magyar nyelvnek, mint tantárgynak a tanítását . rendelte el. Bátortalan, mivel a nemzeti gondolatnak még ezt a mikroszkopikus parányát sem merte végrehajtani. Szerencsétlen pedig azért volt az alkotás, mert egyfelől a legkisebb lépéssel sem vitte előre a nemzeti ügyet, de másfelől ürügyet szolgáltatott a legvehemensebb izgatásokra.

Végre, huszonhárom elvesztegetett év után Classics minister kilépett a bátortalanság vackából. Rendeletet adott ki a magyar nyelv tanításáról. A rendelet tartalma helyes, okos, igazolt; hangja kategorikus és méltóságos; szándéka törvényes, célszerű, nemzeties. Örömmel állapítható meg, hogy Wlassics az idők árában él és azt megértette.

Éjfélre jár az óra. Sietni kell. A kételyek és tépelődések évei elmúltak. Bebizonyult, hogy a nemzeti mozgalomban nincs értéke az ingadozásnak. Az a törvényben megállapított politikai egység, mely a magyar nemzet gyűjtő fogalmába sorozza be hazánk valamennyi lakóját vallás- és nyelvkülönbőség nélkül, – harmincnégy éves tapasztalás szerint – csak kulturái egység által lesz bevezetett valóság. Történelmi felfogás dolgában, nemzeti aspirációk dolgában, hazaszeregetet dolgában nem lehetnek elkülönített bálványok. Az államélet nagy és maradandó feladataiért csak egyetlen oltárnál áldozhatunk. Ezen a téren koncentrikussá kell tenni az összes népfajok gondolatvilágát. A »Szózat« törvénye, hite, reménye és vágya egyformán kell, hogy kötelezzon mindenkit.

Ennélfogva a másnyelvű iskoláknál fokozni kell az ellenőrzést. A tananyagot, annak tartalmát és szellemét minden iskolánál államilag kell megállapítani. A magyar nyelvnek, a magyar irodalomnak, a magyar történelemnek és a magyar földrajznak tanítását széle-

sebb alapokra kell fektetni és a tanítási eredmény elbírálásánál a legteljesebb szigorot kell alkalmazni. Egyetlen közép- és felsőiskolánál se jusson bizonyítványhoz, aki magyarul szabatosan beszélni és írni nem tud. És az iskola valamennyi kategóriájában meghonosítandó az a szellem, mely a magyar hazafiságot, az élet összes viszonyaiban, a honpolgár kötelességévé, becsületévé, eszményévé és. szenvedélyévé teszi.

Az intézkedéseknek még nagy sorozata áll tehát Wlassics előtt. Alkotó szellemét ne pihentesse. Energiáját vesse latba az akaraterő nemzeti lendületével. Legyen e téren, ha kell, elszánt, ha szükség, dacos. Főként siessen, mert sok a mulasztás és kopogtatnak az ajtón. Még Németország is siet. Pedig milyen nagy, milyen erős, milyen hatalmas! Ne feledje Ausztriát, mint a fajbontó tünetek elijesztő példáját.

A nemzeti kultúra egysége az egyetlen mező, hol magyar államférfiak homlokára igaz babér terem. Minél jobban siet, annál hamarább eléri nemzete számára az egységet, önmaga számára polgártársai őszinte háláját.

Croaticae res.

(M. O. 167. sz. 1902. július 15.)

Fel-felüti fejét a horvát kiegyezés, miként a quarnerói cápa s aztán megint alábukkan. Eközben megint elnyel egy darabot abból a sovány barátságból, amely ezt a testvérországot Magyarországhoz köti. Olyanformán vagyunk itt is, mint Ausztriával. Minél több kiegyezés: annál több gyűlölködés.

Csakhogy Ausztria egyszer-másszor alaposan belebotlott érdekeinkbe. Rendszeresen markolászott a zsebünkben és turkált a jogainkban. Nem tud megnyugodni abban, hogy a törvényeknél fogva, a királyi esküknél fogva, a kard jogánál fogva is régibb, egységesebb, hivatásosabb állam vagyunk, mint ő. Itt tehát a gyűlölködésnek magva van. Százados tapasztalatok keserőségei mérgesítették el ezt a viszonyt.

De Horvátország vajjon mit akar? Érdekeit mikor bántotta Magyarország? Vagyonához mikor nyúlt? Valóságos érzületében mikor háborgatta? Nagy fiait börtönbe mikor vetette? Tábornokait mikor akasztatta föl?

Mikor arra gondolok, hogy Horvátország a magyar szent korona kiegészítő része: fájdalmas érzés száll meg hazánk jóhiszemű önámítása fölött. Olyasmivel biztatjuk magunkat, amit régen elvesztettünk. Horvátország immár nem tartozik hozzánk.

A horvát pénzügyeket Magyarország adminisztrálja; a közlekedésügyet szintén; a honvédügyet nemkülönben. A magyar képviselőházban negyven horvát képviselő és egy horvát miniszter ül. A bánt a magyar király nevezi

ki a magyar miniszterelnök ellenjegyzése, tehát ajánlata mellett. Mindez jelentékeny kapcsot képez Horvátország és Magyarország között. Ehhez járul, hogy Horvátország úgy Ausztriával, mint a vámkülfölddel szemben csak mint a magyar korona alkatrésze szerepel. A kapocs különös erősségét képezi, hogy horvát állampolgárság nem létezik. A nemzetközi érintkezésben a horvátországi lakost magyar állampolgárnak lajstromozzák.

Mindazonáltal Horvátország nem tartozik hozzánk. Érzelmi közösséget nem hozott létre sem a pénzügyi igazgatás, sem a posta, sem a vasút, sem a honvédség. Sőt a mi közösség az érzelmekben harminc-negyven év előtt még mutatkozott, az is alaposan megsemmisült. Még az egyházi élet terén sincs közösség. Pedig a római egyházban sok a szolidaritási elem. De a horvát kath. egyház olyan természetű önkormányzatot vívott ki a liturgia terén, amilyent a magyar kath. egyház még remélni sem merészkedik. A horvát kath. egyház nemzeti egyházzá alakult át. A magyar megmaradt latinnak. A horvát iskola szintén nemzeti a legalsó foktól a legfelső fokig. A magyar iskola vegyes. Korcs, miként azok az idétlen lények, melyeknek nagyobb része immár megsemmisült, mert nem volt határozott jellegük és emiatt nem volt sem ellenálló, sem hódító képességük.

Köztünk és Horvátország között a lelki távolság olyan nagy, hogy mi sokkal inkább vagyunk osztrákok, mint amennyire a horvátok magyarok. Mert Ausztria két nagy attrakcióval nehezedik ránk. Először a német nyelvvel, melyet minden kabátos ember beszél nálunk. Iskoláinkban kötelező a német nyelv-tanulás. Közös intézményeink kizárólag németek. Zsidóságunk egy része német hírlapokat tart fenn.

A második nagy attrakció a pénz, a kereskedelem és az osztrák ipar. Ezen a téren állandó hatásokkal küzdünk. Pénzintézeteink jelentékeny része osztrák pénzzel dolgozik. Hitelforrásunk legfőbb kútfeje Ausztria. Kereskedelmünk bécsi, trieszti, brünni összeköttetéseket ápol.

A csehországi nagyipart mi fogyasztjuk. Viszont Ausztria veszi át nyerstermelésünk fölöslegét. Ez a forgalom pénzben és áruban megüti a négymilliárd koronát.

Ilyen óriási forgalom vajjon hány kötést feltételez? Hány levélváltást, hány alkut, hány megegyezést, hány fölbontást, hány lebonyolítást? Ez a levélváltás, ez az alku, ez a megegyezés, kötés, fölbontás, lebonyolítás kizárólag mind német nyelven történik. Mikor Ausztria mint eladó szerepel, akkor mint *hitelező* jelenik meg; mikor pedig mi vagyunk az eladók, akkor ő a *vásárló* fél. Tehát mindkét esetben övé a fölény. Hatása mindkét esetben veszélyes, mert osztrákosító.

Ezzel szemben minő érintkezésük van Horvátországgal? Mi olvassuk az osztrák lapokat. Olvassa-e Horvátország a magyar lapokat? Kölcsönöz-e tőlünk pénzt? Vásárol-e magyar iparcikkeket? Adunk-e el neki nyerstermékeket? Tanítja-e iskoláiban a magyar nyelvet? Táplálkozik-e a magyar kultúra emlőin? Akként iskolázzák-e a horvát ifjút, hogy magyar állampolgári érzések keletkezzenek kedélyvilágában?

Ne ámítsuk magunkat! Horvátország semminemű lelki közösséget velünk nem érez. Az a történelmi öntudat, mely Magyarországhoz fűzhetné, mesterségesen van kiölve a horvát népből. Németül meg lehet élni Horvátország bármely részében. A tengermelléken olaszul is lehet érintkezni. De egyetlen pontja sincs Horvátországnak, ahol magyar nyelven egy darab kenyérhez, vagy egy pohár vízhez juthatnánk.

A posta és távírda Horvátországban is magyar intézmény. De csak a papíron. A valóság az, hogy az egész horvát területen egyetlen posta- vagy távírdahivatalnok nem található, aki magyarul tudna.

A Magyar-horvát hajózási társaság részben legalább szintén magyar intézmény. Hiszen jelentékeny évi segílyt s ezáltal jelentékeny kereskedelmi egyedáruságot kap a magyar államtól. Első osztályú utasainak jó felerésze Abbázia felé, Cirkvenica és Növi felé, Lussinipiccolo és Ragusa

felé magyar. Ennek dacára még csak eszébe sem jut a társaságnak, hogy egy magyarul tudó alkalmazottat tartson, hogy egy liternyi magyar származású bort, egy szemernyi magyar sört árusítson. Az egész vállalatban csak ez a felírás emlékeztet magyar vonatkozásra, hogy »köpödni tolos«.

Még Fiúmében is . . . kérem, Fiúmében! Magyarorszáig gyöngyében, a magyar milliommoknak ebben az emésztő kráterében a vendéglők három nyelvű hivatalos rendőri bejelentő lapokat tesznek a túlnyomó részben magyar utasok elé. Ez a három nyelv: az olasz, a horvát és a német! Magyarország egyik városában a rendőrségnek nincs tudomása arról, hogy Magyarországon van. És ugyancsak Fiúmében a nagy trafik bérlője, valamint a dohánykülönlegességek bérlője is beszél olaszul, németül, horvátul; de magyarul egy árva szót sem tudnak a magyar állam ezen üzleteiben.

Hol rejlik tehát a baj? Világos, hogy abban a tervszerűtlenségben, mely nemzeti politikánkat lépten-nyomon jellemzi. Nem tudunk és nem merünk magyarok lenni. Hódítás helyett folyton-folyvást hátrálunk. Horvátországot merőben elvesztettük és határtalan áldozataink dacára még Fiumét sem tudtuk megnyerni.

Az Agramer Tagblattnak.

(M. O. 172. sz. 1902. július 18.)

I.

Horvát ügyekkel foglalkoztam néhány nap előtt. Azt panasztam föl, hogy minden újabb kiegyezés ront azon az amúgy is sovány barátságon, mely a Testvérországok között létezik. Hangsúlyoztam, hogy mi nagyobb mértékben vagyunk osztrákok, mint amilyen mértékben a horvátok magyarok. Fájlaltam, hogy az érzelmi közösség közöttünk mindinkább elhalaványul, mert azt a történelmi öntudatot, mely Magyarországhoz fűzhetné Horvátországot, mesterségesen ölik ki a horvát népből. Ezenközben Horvátországot úgy is emlegettem, mint a magyar szent korona alkatrészét, úgyis, mint annak kiegészítő részét. Egerszersmind fölemlítettem, hogy iskoláinkban a német nyelv kötelező, de a horvát iskolákban nem kötelező a magyar nyelv.

Fejtegetéseim nem tartalmaztak egyetlen betűnyi sértést. Jogos panaszt ismételtem csak, mikor figyelmeztettem a közönséget, hogy a magyar kormányok tervszerűtlen és felületes politikája következtében a magyar állam hatalmi szférája szünet nélkül gyöngül a Társországokban. Nem a horvát nemzet ellen, nem is a horvát érdekek ellen foglaltam állást, hanem a horvát-magyar lelki közösség és történelmi öntudat ápolása szempontjából.

Ennek dacára az »Agramer Tagblatt«
érzékenykedik s miközben elismeréssel szól hírlapírói minőségem felől – ami mellékes – (nem az elismerés mellékes, mert azt köszönettel veszem tudomásul; hanem a minőség mellé-

kes az igazság kiderítésére), az ügy érdemére nézve részint ferde világitásba helyezi cikkemet, részint téves közjogi fölfogást enged meg magának, részben pedig olyan humorisztikus ötletekkel gyönyörködteti olvasóit, amelyek nehezen illeszthetők be vitánk keretébe.

Kemény, sőt durvának is mondható érvelést használ az ellen, hogy a horvát iskolákban a magyar nyelv kötelezőleg taníttassék. Fejemhez vágja a magyar nyelv korlátozott területét s megállapítja, hogy bolond gombát ennék a horvát nemzet, ha nem egyenesen táplálkoznék a német kultúrából, hanem kerülő utón, a magyar kultúra által. Ebből minden olvasója méltán következteti, mintha én Horvátországra nézve a magyar nyelv kötelező oktatását és a magyar kultúra áthonosítását kívánnám.

Pedig eszemágában sincs efajta kívánság. Azt fejtegettem ugyanis, hogy több fonalszál fűz a kultúra terén minket Ausztriához, mint amennyi Horvátországot hozzáunk fűzi. Fejtegetéseim bizonyítására tényeket soroltam föl. Nem kívánságokat, hanem tényeket. Fölemlítettem, hogy nálunk kötelező a német nyelvtanulás; de Horvátországban nem kötelező a magyar nyelv-tanulás; hogy mi állandóan a német kultúra hatása alatt állunk, de Horvátország nem áll a magyar kultúra hatása alatt. Ez tehát nem kombináció, nem is óhajtás, nem is indítvány. Ez egy száraz, pusztá tény kizárólag annak bizonyítására, hogy nagyobb lelki függésben tart minket Ausztria, mint a milyenben mi tartjuk Horvátországot.

Nekem tökéletesen mindegy, hogy tanítják-e a Testvérországban a magyar nyelvet, vagy nem tanítják. Az iránt is közömbös vagyok, hogy a horvát kultúra nem önállóságra törekszik, hanem a német szellem befolyása előtt hódol meg. Nem a magyar állameszmének, nem is a magyar nemzet érdekeinek árt ezzel Horvátország, hanem saját magának. Mert tőlünk nincsen oka félteni sem politikai autonómiáját, sem nemzeti mivoltát. Hiszen Horvátország az Árpádok és Anjouk alatt meghódolt és alárendelt tartománya volt Magyarországnak; a mohácsi vész

után részint »kapcsolt része« – partes adnexae – igen csekély önkormányzattal, részint törökhódoltság, melynek megszűntével ismét partes adnexae. Az 1848-diki fölkelés – bécsi hivatalos rendelet szerint: *lázadás* következtében elszakadt tőlünk és lett belőle osztrák Kronland, autonómia nélkül, országgyűlés nélkül, szabadság nélkül, német igazgatási és bírósági nyelvvel. Mihelyt tehetete, *önkényt* jelentette ki Magyarországhoz való visszacsatolásának óhaját, ami megtörtént és létrejött köztünk az 1868. évi XXX-ik alaptörvény, melynek alapján a kapcsolt részből társország lett.

Mit bizonyít ez? Azt, hogy Horvátország a magyar szent korona uralma alatt fokozatosan fejleszthette autonómikus önállóságát. De mihelyt Ausztria szárnyai alá került: azonnal elvesztette országos és nemzeti jogainak összes komplexumát. Horvát érdek tehát a magyar koronához való tartozandóság, a miként hogy horvát megsemmisülést jelentett az osztrák császárság előtt való meghódolás.

Horvátország jól járt velünk. Területi és nemzeti kialakulását nekünk köszönheti. Zászlóját, címerét tiszteletben tartjuk. Az 1841. évi nyelvtörvényt nem terjesztettük ki Horvátországra, hanem meghagytuk neki a latin nyelv használatát. Később pedig fönnakadás nélkül ismertük el a horvát autonómia körében a horvát igazgatási, törvénykezési, törvényhozási nyelvet. Sőt még a m. kir. honvédség zágrábi kerületében a horvát vezényszót és horvát nyelvű katonai adminisztrációt is elismertük, jobban mondva megteremtettük.

Nincs tehát Horvátországnak oka a féltékenységre. A némettel szemben volna oka. Sok évszázadon át bizonyítottuk be, hogy nem természetünk az idegen fajok elnyelése. A németnek egyszer és csak tizenhat évig volt alkalma kimutatni a foga fehérét – 1849-től 1865-ig – és már is beleharapott a horvát nemzet szabadságába, jogaiba, nyelvébe. Ha ezen tapasztalat dacára az »Agramer Tagblatt« a német nyelvhez és német szellemhez való

ragaszkodást előbbre teszi, mint a magyarhoz való ragaszkodást: hát ez éppen olyan politika, mint ha attól való félelmében, hogy elmerül, nem a csöndes Tiszára megy, hanem a háborgó Óceánra.

A magyar nyelv tanulása hasznos volna a horvát emberre nézve. Mert horvátok is ülnek a magyar országgyűlésen; mert a magyar kabinetnek horvát minisztere és horvát osztálya is van; mert magyar államvasutak szelik keresztül-kasul Horvátországot; magyar ott a posta- és távírdahálózat; magyar kir. pénzügyigazgatóságok, adófelügyelőségek, adóhivatalok vannak Horvátországban alkalmazva; a m. kir. honvédségben nem nyerhet tisztí rangot a horvát ifjú a magyar nyelv tudása nélkül; nagy-kiterjedésű magyar állami erdőségek fekszenek Horvátországban; m. kir. pénzügyőrség van alkalmazva; m. kir. csendőrség tartja fenn ott a rendet.

Igen sok darab kenyér függ tehát Horvátországban a magyar kormány kinevezésétől. Kizárólag a magyar kormánytól függ, hogy jobban ragaszkodják törvényes kötelességéhez, mint most ragaszkodik s összes alkalmazottjaitól feltétlenül megkívánja a magyar nyelv tudását szóban és írásban és senkit se alkalmazzon, aki nem bírja ezt a képesítést. Ez a törvényes szigor azt jelentené, hogy Horvátországot igen sok ezer magyar család lepné el, mert hiszen csak a törvény végrehajtásától függ, hogy még a dohány-elárúsítók és a vasúti vendéglősök is együtt a pincérekkel magyarok legyenek.

Hasonlóképen hasznos volna Horvátországra nézve a magyar kultúra megismerése is. Mert azokat a vonatkozásokat, amelyek a testvérországok között fenforognak, sem Goetheból, sem Bluntschliból megtanulni nem lehet. De a magyar történelemből, a magyar közjogból, a magyar publicisztikából igenis meg lehet tanulni. Megszűnnék az a fenhéjázás, mihelyt minket tartalmilag ismernének, amit most lépten-nyomon irántunk tanúsítanak. Emelkednénk becsülésükben és ez közelebb hozna minket egymáshoz. Testvéreké lehetnénk nemcsak a papíron, hanem a

valóságban is. Más gondolatvilág keletkeznék a horvát agyvelőkben, ha tudnák, hogy minő szerepet töltöttek be a Frangepánok és Zrínyiek a magyar államnak, a magyar társadalomnak, a magyar irodalomnak és a magyar hadügynek nem éppen dicstelen mezején. Sok félreértés szűnnék meg; sok baráti kötelék jönne létre. Tisztába jönnének a magyar szent korona jogi és hatalmi tartalmával és felocsúdnának azon politikai ábrándokból, a melyek utóvégre is egyszerű hóbotok.

Egyebekről a jövő alkalommal.

(M. O. 172. sz. 1902. július 20)

II.

Rossz nyomon jár, aki betűn rágódik a politikában. Pedig betűrágó, aki azon akad fönn, hogy Horvátországot a magyar szent korona kiegészítő-, más alkalommal alkatrészének írtam. Egészen más, ha ezzel szemben a *Társország* elnevezést reklamálta volna, a zágrábi hírlap. Ez legalább megfelelne a horvát álláspontnak. De ő túteszi magát azon, hogy elnevezéssel foglalkozzék, hanem meghatározással iparkodik tisztázni a nevet.

Azt mondja, nem szabatos kifejezés, hogy Horvátország a magyar szent korona kiegészítő része. Hát mije, ha nem kiegészítő része? Azt mondja, hogy Magyarország és Horvátország két olyan királyság, amelyek egy egyesült »állami közösséget« képeznek a teljes paritás alapján. Ez a meghatározás részben helyes, részben nem helyes. Helyes az a fele, hogy egyesült állami közösség létezik a társország és Magyarország között. Nem helyes, két paritásos királyságról beszélni. Sőt a meghatározás két fele szembetűnő ellentmondást tartalmaz. Mert valódi királyság nem létezik szuverenitási hatalom nélkül; már pedig az »egyesült állami közösség« állapota nemcsak korlátolja, de kizárja a felek szuverenitását.

A magyar publicisztika előtt nem ismeretlen Pliverics-nek »Der kroatische Staat« című munkája. Ez a mű

közjogi koloritot ad a horvát álláspontnak. Csakhogy a színek mesterségesen vannak keverve s a fény és az árnyék az író irányzatossága szerint váltakozik. Ebből a műből tudjuk meg, hogy horvát felfogás szerint a magyar és horvát közösügyeket rendező 1868. évi XXX. t.-cikk két egymástól független állam között létrejött nemzetközi szerződés. Azt is megtudjuk Plivericstől, hogy a horvát felfogás szerint létezik egy külön horvát állampolgárság, külön törvényhozás, külön bíraskodás, külön kormányzat, külön államnyelv, külön zászló, külön címer. Mindezek folytán tehát a három megy királyság a valódi államhatalom birtokában van és semmiképpen nincsen Magyarországnak alárendelve. Ezek szerint; Magyarország és Horvátország között koordinált viszony létezik, miként Ausztria és Magyarország között.

Ezt a felfogást látszik ápolni az Agramer Tagblatt is. Nem tévedek, ha erre a felfogásra vezetem vissza azt a nagyzási hóbortot, melylyel a horvát politikai életben oly gyakran találkozunk. A zágrábi lap azzal a csattanós kívánsággal végzi cikkét, hogy javuljak meg. Ha ez alatt azt érti, hogy tájékozom magam és óvakodjam a tévedésektől: akkor köszönettel veszem kívánságát és kérek tőle bővebb felvilágosításokat. Addig is, kérem, vegye figyelembe az alábbi észrevételeket.

Horvát-Szlavonország nem valódi, hanem csak címzetes királyság. Jóval több, mint a jeruzsálemi királyság, azonban sokkal kevesebb, mint a magyar királyság. A jeruzsálemienéi több, mert van területe, nemzete, nyelve, bírósági, iskolaügyi törvényalkotása és közigazgatási szervezete. A magyarnál kevesebb, mert nincsen horvát-felsőjog, nincs horvát korona, nincs horvát állampolgárság, nincs független horvát kormányzat.

Szent István koronája a magyar király fején ül, aki Horvát-Szlavonországok fölött ezen *korona* jogánál és hatalmánál fogva uralkodik. Horvátország részt vehet a magyar király koronázásán; meg is hívatik ezen közjogi aktusra; de elmaradása, vagy meg nem hívása abszolúte

nem érinti a koronázás jogi hatályát. Most élő királyunk megkoronázásához csakugyan nem is hivatott meg Horvátország és nem is vett abban részt, mivel Horvátország még akkor az osztrák Kronland állapotban sínlődött. Horvát koronázást, horvát királyi hitlevelet, horvát királyi esküt a közjog nem ismer. A történelem sem ismer. A valóság sem ismer. Azonban magyar koronázást, magyar királyi hitlevelet, magyar királyi esküt a közjog is, a történelem is, a valóság is ismer.

Nem lát ebben különbséget a két királyság között az Agramer Tagblatt?

Tovább megyek.

Magyarországot csak azok a törvények kötelezik, amelyek a magyar országgyűlés a maga szuverén hatáskörében a királlyal együtt alkotott. Horvátországnak is van törvényhozó testülete; de azt az országot nemcsak a zágrábi törvényhozó testület által alkotott törvények kötelezik, hanem a budapesti magyar országgyűlésen hozott, azon országra vonatkozó törvények is. Igaz, hogy ebben a budapesti országgyűlésben részt vesznek a horvátországi követek is. De egyfelől nem tiltakozhatnak a hazájukra vonatkozó határozatok ellen; tehát nem is akadályozhatják meg a fennforgó törvény megalkotását; másfelől ezek a törvények minden legkisebb fennakadás nélkül létrejöhetnek és végrehajthatnak abban az esetben is, ha a horvát követek távol voltak, vagy bármi okból a törvény megalkotásában részt nem vettek. Horvátországot tehát olyan törvények is kötelezik, amelyeket egy másik ország törvényhozása alkotott.

Ezek szerint koronát, királyt, királyi hatalmat Magyarországtól nyer Horvátország s ezenkívül kap tőlünk kötelező törvényeket is. Ebből kissé bajos azt következtetni, hogy a horvát névleges királyság egyenjogú a magyar valódi királysággal.

Azonban tovább is mehetek.

Horvátországban a bán kezében összpontosul a legfőbb kormányzási hatalom. Ám, kicsoda a bán? Egy ma-

gyár zászlós úr, aki hivatalból tagja a magyar főrendiháznak. Hatalmának kútfeje a magyar szent korona. Állását a magyar királytól – nem a horvát királytól, mert ilyen nincs – kapja, még pedig, és ez itt a döntő körülmény, a magyar kormányelnök előterjesztésére, annak ellenjegyzése, tehát felelőssége mellett. Ám, kinek felelős ezért az előterjesztésért a magyar kormányelnök? Talán a horvát tartománygyűlésnek? Nem. Hanem felelős a magyar országgyűlésnek. Mivel pedig felelős: nemcsak a kinevezést, hanem az elbocsájtást is javaslatba hozhatja a koronánál.

Ez a jogállapot tehát a bán függési viszonyát feltételezi. Kitől? Világos, hogy a magyar kabinettől. Ha még ide jegyezem, hogy az 1868. évi XXX-ik t.-c. 43-dik szakasza értelmében a magyar kormány »a végrehajtó hatalmat Horvát-Szlavon- és Dalmát-országokban is *saját közegei alatt gyakorolja*«: akkor talán felvilágosítottam az Agramer Tagblattot afelől, hogy más a gólya, más a fecske; hogy nem hibáztam, mikor Horvátországot a magyar szent korona kiegészítő részének írtam és hogy akkor, mikor ő paritásról beszél, a horvát nagyzás álmodozóival együtt abban a végzetes tévedésben szenved, amit az antik fabula ezzel a világhírű jellemzéssel fejezett ki: »nos poma natamus.«

A máramarosi ügy.

(M. O. 180. sz. 1902 július 30.)

Bírósági ítéletekkel foglalkozni nem szokásom. Csalhatatlannak nem tekintem ugyan a bírót; de ha ítéletei hírlapi vitáknak céltáblái lennének: akkor a bírói tekintélynek hamarosan jóéjszákát mondhatnánk. Ez pedig nem csekély igazságszolgáltatási baj lenne; mert a bírói *tekintélynek*, az ítéletek erkölcsi súlyára nézve, van legalább is annyi fontossága, mint a bírói *szaktudásnak*.

Elvből tartózkodom tehát a bírósági ítéletek hírlapi szellőztetésétől. Azonban a kivételes helyzetek kivételes eljárásra utalnak. Kivételessé teszi pedig a helyzetet a Felvidéken tartózkodó lengyel zsidók iparszerűleg űzött uzsorája.

Visszatérek ennél fogva a debreceni kir. ítélőtáblának tegnapelőtt fölemlített Ítéletére. Annak okából, hogy az is megértsen, aki nem olvasta megelőző közlésemet, megismétlem az eset leírását.

I-ső stádium. Davidovits Dávid középapsai lakos ellen a kir. ügyész nyolcvannyolc uzsoravétség miatt vádat emelt a máramarosszigeti kir. törvényszéknél.

II-dik stádium. A máramarosszigeti törvényszék a Davidovits ellen indított eljárást megszünteti, »mivel a sértettek a kamatok nagyságára nézve saját vallomásukon kívül egyéb bizonyítékot nem szolgáltathatnak.«

III-dik stádium. A debreceni kir. Ítélőtábla *ugyanazon esetek* miatt, *ugyanazon periratok* alapján vád alá

helyezi Davidovitsot, mert az esetek nagy számával látja igazoltnak az uzsoráskodás üzletszerű fenforgását és a sértettek túlkárosodását.

IV-dik stádium. Most már – ugyanazon periratokból – a márámarosi kir. törvényszék is igazoltnak látja az uzsoraskodás üzletszerű fenforgását és Davidovits Dávidot, hatvanhárom névszerint felsorolt egyén kárára elkövetett uzsoravétség miatt – mivel fölhasználta az illetők tapasztalatlanságát és szorultságát s anyagi romlásukat idézte elő – megbüntetési másfélévi fogságra, hatezer korona pénzbüntetésre és három évi hivatalvesztésre.

V-dik stádium. A debreceni kir. ítélőtábla megsemmisíti a kir. törvényszék ítéletét; Davidovitsot *fölmenti* úgy az uzsoravétségek vádja, mint a kiszabott büntetések alól.

Egyéb részletet nem tudok. Ezek az igazságszolgáltatási esetek július 23-án láttak először napvilágot. Tehát hatodnap előtt. Másodszor közöltettek július hó 26-án. Tehát harmadnap előtt. Úgy a kir. tábla, mint a kir. törvényszék, valamint az igazságügyi kormány július 24-én már tudták, hogy az eset alapját képezi a legnyilvánosabb megdöbbenésnek. Azonban nem gondoskodtak sem cáfolatról, sem fölvilágosításról. A felhozott eset tehát való.

Kivételessé teszi a helyzetet az a rémes fosztogatás, melyet a Galiciából és Oroszországból beszállingózott lengyelzsidók a Felvidék néhány vármegyéjében üznek, iparszerűen folytatván a pénz-, áru-, napszám-, korcsma-, felesmarha-, lakbér- és földuzsorát. Ez a fosztogatás oly nagy méreteket öltött, és olyan eiemi csapás módjára pusztította a benszülött népet, hogy a kormány kénytelen volt a kiszarolt nép oltalmazása és lábraállítása szempontjából rendkívüli eszközökhöz nyúlni.

Így jött létre a felvidéki kirendeltség azzal a hatáskörrel, hogy olcsó legelőt szerezzen a népnek,

fajmarhákat oszszon ki részletfizetésre, gondoskodják a fajtisztaság fenntartásáról, hitelszövetkezeteket állítson, áruszövetkezeteket hozzon létre és általában emelje a nép erkölcsi szintjét és eszközölje vagyoni boldogulását az önszegély fölélesztése és kulturális behatások által. A kirendeltség immár ötödik éve működik.

Ez a működés egyfelől megnyitotta a nép boldogulásának legtermészetesebb és legbiztosabb útját, másfelől nyilvánvalóvá *tette* a megelőző közigazgatásnak azon megdöböntő hanyagságát és lelkiismeretlenségét, melynek következménye a néppusztulásban jutott kifejezésre.

Ez idők szerint nem tudom, miben áll a kirendeltség működése. De föltehető volt, hogy a megindított akció természetes hatása arra a vidékre is kiterjed, ahol a kirendeltség még nem működik. Különösen föltehető volt, hogy az iparszerűleg üzött uzsorának gátat emel az igazságszolgáltatás és hogy a közigazgatás az »Egán alkalmatlankodó intervenciója« nélkül is fölismer feladataiból legalább annyit, hogy ne üldözze a népet.

Egyik föltevés sem vált be.

Az igazságszolgáltatás fényessége Debrecenből és Máramaros-Szigetről sugárzik élénk. Biz az, lidércfény. Nem világít, sőt vakít; nem melegít, de perzsel.

Magyarázza meg a m.-szigeti törvényszék, hogy ugyanazon esetekben, ugyanazon periratokból miként lehetett az első alkalommal bizonyítékokat nem találni és miként lehetett a második alkalommal, de megint csak ugyanazon esetekben és ugyanazon periratokban a bizonyítékot úgy *megtalálni*, hogy másfél évi fogsággal és hatezer koronával sújtassék az, aki ellen nincs bizonyíték?

És magyarázza meg a debreceni kir. tábla, hogy miért mentette föl a büntetés alól azt az egyént, akit bűnösnek talált az uzsora üzletszerű folytatásában?

Rejtélyek előtt állunk és kérjük az igazságügyminister beavatkozását. Mert ezt a rejtélyt meg kell ám

oldani. A nyilvánosság levegője nem tűr el hasonló logikai bukfeneket. Vagy, vagy. Vagy bűnös Davidovits és ez esetben lakoljon; vagy nincs bizonyíték ellene és ez esetben ne tessék bíróilag kimondani, hogy tömegesen űzte az uzsorát.

Két bíróság áll ma a nyilvánosság ítélőszéke előtt. Az egyik azt mondta: Davidovits ellen *nincs* bizonyíték. Ennek dacára elítéli Davidovitsot másfél évi fogságra. A másik azt mondja: Davidovits ellen *van* bizonyíték és ennek dacára fölmenti Davidovitsot a büntetés alól.

A közigazgatás fényessége Máramarosvármegyéből sugárzik felénk. Ez is lidércfény. Az apasai jegyző azt hiszi, hogy az ő hivatása abból is kifosztani a népet, amit az uzsorás meghagyott. Leszedi a házakról az ajtót és az ablakot; kivesszi a fehérneműt a szapuló kádból, elhordja a koldustól az összekoldult lisztet, lehúzza az inget a koldusasszony testéről, elviteti a kéthetes borjút, hogy dögöljék meg étlen a községházánál s rúgjon el a család életfenntartó tehene.

Így szövetkezik Máramarosban a hatóság az uzsorással a nép kifosztására. Mivel ezt a farkasmunkát a jegyző követte el: figyelmessé teszem a belügyministert s mivel adóhátralékok ügyében követte el: figyelmessé teszem a pénzügyministert. Az agyonhallgatás nem használ. A sajtó némasága nem enyhíti az esetek brutalitását. A ministerek nem urai az országnak, hanem a közérdek gondozói és a törvény szolgái. A lengyelzsidóknak nem adhatjuk meg azt a kiváltságot, hogy tetszésük szerint pusztítsanak el nagy vidékeket. Máramarosnegyének sem adhatunk hatáskört arra, hogy a lengyelzsidókkal szálljon dicstelen versenyre a néppusztítás gonosz munkájában.

Már is érzékenykedő leveleket kaptam a zsidó vallású magyarok hazafiságáról és azon hibámról, hogy felszólaltam a népfosztogatás miatt. Meguntam a leplezett szolidaritásnak ezt a beteges érzékenységét. Ön-

magamat vetném meg gyávaságom miatt, ha szemet hunynék egy nagyvidék csapása előtt azért, mivel ott a népsanyargatók jelentékeny része mőzeshitű. Ez nem tőlem függő állapot. Mit tehetek arról, hogy ezek a paraziták véletlenül zsidók? Ne tessék a becsületes zsidónak magát azokkal azonosítani. Én nem azonosítom magam kálvinista valláson levő bűnösökkel. Igenis, üldözöm az uzsorát, a magyarul tudni nem akaró, a mások munkáján hízó, keresztény erkölcsöket lábbal taposó idegen szellemű, fortélyból, csalásból, hamisításból élő, embertársaink elszegényítésére, kifosztására, nyomorba döntésére törekvő parazitát. Üldözném, ha keresztény volna is. Üldözöm, habár zsidó is. Amiként üldözni kell a rablót, a zsványt, a gyilkost a tolvajt és egyéb gazembert.

Zászlósértések.

(M. O. 209. sz. 1902 szeptember 3.)

Újabb zászlóügyről ad tegnap hírt a *Magyarország*. Vajjon, hányadikról? Hányadikról, csak két hét óta?

Az esetet nem ismétlem. Kevés különbséggel, egyforma valamennyi. Ebben a cudarságban nem találékonnyak az emberek. Nincs érzékük a változatosság iránt. Egyik úgy olyan mint a másik. Mintha mindig majmok csinálnák.

Mikor gyógyulnak ki szász, oláh és tót honfitársaink és horvát testvéreink ebből a komisz betegségből? Nem veszik észre, hogy olyan ez a betegség, mint a rüh: csak alantos és elhanyagolt szervezetben él. Arra nincsen eset, hogy jónevelésű ember valaha zászlósértésre adta volna magát. Ez mindig és mindenütt alacsony rüpők munka volt.

Még nyílt csatában, nagy háborúk alkalmával sem mocskolnak zászlót. Pedig a vérszagban nagy lobbot vet a szenvedély. A zászlót még sem bántja az ellenség. Elveszi, ha tudja; de be nem mocskolja. Ellenkezőleg. Megbecsüli az ellenség zászlóját, elteszi múzeumokba, mint a vitézségnek zálogát és mint a katonai becsületnek jelenyét.

Vége-hossza nem volt a Szent-Istvánnapi zászlósértéseknek. Aminthogy nincs vége-hossza ellenségeink alattomos hitványságának. Mert súlyos ethikai ítélet alá esnek a nyílt zászlósértés is. De enyhítené az ítéletet az a bátorság, amelylyel a tettes a felelősség szeme közé nézett. Ám, ezek a zászlósértések a tolvajok órájában követtet-

nek el. Tehát titokban. Mikor a csirkefogó működik. Az éjszaka leple alatt. Gyáván.

Ez a titkos garázdaság inkább a szorosan vett Magyarország területén üzetik. A testvérországban nyílt sértezt is követnek el. Mert a testvérország pimaszai elnézésre számítanak. A pap nem feddi meg a tetteit, sőt alighanem biztatja. A rendőr nem veszi szigorúan. A bíróság is lanyha. A horvát hatóságok megtanulták a magyar Bukottól, hogy a magyar zászló nem egyéb, mint vörös, fehér, zöld színű szövetekből összevarrott kelmedarab. Talán ágytakaró. Talán még az sem. Inkább rongy. Ki fog nagy dolgot csinálni, ha összetépik és bemocskolják azt, ami úgylis csak rongy? Szemétre vele!

Emlékezetem szerint kormányaink soha sem vették zászlónk megsértését azzal a nemes és eltökélt komolysággal, amelylyel önérzetes férfi szokta venni a becsületén ejtett sérelmet.

Pedig a zászló: az mi vagyunk, együttvéve a haza és nemzet egyetemlegesen. Mi vagyunk együtt a múltunkkal, a jelenünkkel, a jövőnkkel. Minden hagyománya az ősöknek, minden vigasza az időseknek, minden létjoga az utódoknak ahhoz a zászlóhoz van forradva. Addig élünk, a míg az a zászló leng. Mikor megszűnt az a zászló: akkor megszűnt a magyar haza és a magyar nemzet történelmi folytatása. A zászló pólája a nemzetnek, mikor születik; becsületjelvénye, amíg él: szemfedője, ha meghalt. Semmi sem értékesebb a világi életben, mint a nemzeti zászló. Foglalatja ez, a nemzet alkotmányának, közjogi állásának, fenségének, hatalmának, akaratának, dicsőségének, büszkeségének.

Kormányaink mellőzték ezt a felfogást. Pedig minden civilizált nemzet így fogja fel a zászló mivoltát. De kormányaink nem vették annyiba a zászlót, mint a mennyibe veszi egy önérzetes férfi a becsületét. A férfi, ha becsületét támadják: kardot, pisztolyt fog; olykor bottal és ököllel vesz magának elégtételt; máskor a bírósághoz fo-

lyamodik. A legtöbbször, a legtöbb férfi kiteszi a bőrét, hogy bebizonyítsa becsületének magas értékét.

Mit tettek kormányaink? Hagyták a dolgot mentére. A kir. járásbírósnál gyakornokoskodó tisztí aljegyző majd eligazítja saját hatáskörében a megsértett nemzeti becsület ügyét. A vizsgálatnak rendszerint nem volt fogantaja. Az ismeretlen tettes maradt a homályban. Ha megtalálták a tettest: úgy lakolt, mintha a szomszédjának a harapós kutyáját ütötte volna le. Igenis. Zászlónk nem részesül több védelemben, mint a kuvaszkutya. A malac már értékeesebb.

Ha a büntetőtörvény hiányos: miért nem javítottak rajta? Hiszen gyárilag készül a törvény. Annyi a paragrafus, mint a gaz. Egy még elfért volna a törvénytárban. Súlyos és kegyetlen büntetést kell a zászlósértőre kiszabni. Aztán meg kell tudni fogni a tettest. Aztán alaposan végre kell rajta hajtani a büntetést. Hadd emlegesse meg a hetvenhetedik unokája is, hogy őse eszeveszett bolond volt és meg merészelt sérteni a magyar haza és a magyar nemzet zászlóját.

Horvát testvéreink sem tudnak arról, hogy a magyar zászló szentség. Aki sértő szándékkal hozzá nyúl: szentségtörő. Hát reges régen meg kellett volna őket erre tanítani. És itt ne tessék azt emlegetni, hogy övék a judikátum. Ám legyen az övék. De a magyar zászlóról, annak védelméről a magyar törvényhozás gondoskodik. Azt a kegyetlen és szigorú törvényszakaszt, amelyről fennebb írtam, jogunk lett volna Horvátországra is kiterjeszteni. Ekkor aztán, szeretném látni, miként kerüli ki a tettes a megtorlást.

Talán nem találják meg a horvát hatóságok a tettest? Vagy talán, megtalálás esetén, enyhe büntetést mér a horvát bíróság? Nem oda Buda! Ha ők nem találják meg: hát majd megkeresi a magyar hatalom és ha nem büntetik meg: hát lehet arról is tenni. – Mit?

Ezt a kérdést nem olyan ember intézi hozzám, aki élni tud a hatalommal. A rendcsinálásnak sokféle módja

van. Az eset mivoltától függ, hogy melyik mód alkalmaztassák. A testvérországgal könnyű megértetni, hogy ki a legény a csárdában. Az autonómia nem arra való, hogy általa sarkaiból forgattassék ki a magyar szent korona hatalma. Horvátország a magyar koronának alárendelt ország. Tehát engedelmességgel tartozik. Rászorítani az engedelmességre és megfenyíteni az engedetlenkedőt: olyan eljárás, mely a népek életében már gyakran volt foganatosítva. Elkergetni a hűtelen báni kormányt és függeszteni az autonómiát: egyetlen tollvonásba kerül.

Ebből világos, hogy a zászlósértéseknek hamarosan véget lehetne vetni, ha a kormány szigorúan értékelné azt az önállást, melyet a nemzeti becsület védelmében elfoglalnia kell.

A békanyál.

(M. O. 301. sz. 1902. december 19.)

A Kronstädter Zeitung szerkesztőjét, Schroff Heranann urat fegyveres fogházőrök kísérték tegnap a m. vásárhelyi törvényszék tárgyalási termébe, ahol is a bizonyítási eljárás befejezése, a vád- és védbeszéd meghallgatása után az esküdszék vétkesnek nyilvánította ökgiyelmét.

Schroff Hermann úr egymásután hétszer botlott belé a magyar büntető törvénykönyv tilalomfájába. Őt ízben izgatást követett el a magyar nemzet ellen, két ízben »bűntevők feldicsérésének« vétségébe esett. A bíróság erre a halmozatra tekintettel volt, midőn Schrott Hermann urat egy évi államfogházra és ötezer korona pénzbüntetésre ítélte.

A pénzbüntetés a lap kauciójának, esetleg a kiadó-
nak terhére esik s ha nem volna behajtható, a Schrott úr tartózkodása a fogságban egy félévvel megnyújtatik.

Lázár Miklós gróf kir. ügyész ítéletileg kérte azt is kimondatni, hogy vádlott a büntetés kiállása után jelentkezék a brassói rendőrségnél az országból való kitoloncoltatása céljából. Ezt azonban a bíróság mellőzte. A Lázár gróf föllépései mindig arról tanúskodnak, hogy hivatását nem veszi félvállról. Kötelességei közé számítja a hazaszeretetet. Hazánk jogrendjét odaadással oltalmazza. Lelkében él valami, amit a nemzeti igazságok szenvedélyének lehetne nevezni.

Enélkül a magasztos szenvedély nélkül nem festhette volna meg olyan megragadó vonásokkal a Schroff

Hermann úr közpályájának képét, hogy beszéde után. senki sem kételkedett a szigorú ítéletben. Lázár gróf nem szereti a hézagokat. Az egész embert veszi maga elé és megvizsgálja tetőtől-talpig. Tudja, hogy az érzelmeknek folytonossága és ezzel együtt a tetteknek láncolata van. Gyökérszálakkal nemcsak a kultúrnövény bír, hanem a dudva is. Ezek a bűnös izgatók nem az égből hullanak alá. Mindeniknek van múltja, fejlődése, összeköttetése, iskolája, cimborasága.

Schroff Hermann úrról kiderítette az ügyész, hogy tolonc-formációban került hazánkba germán harcosnak. Romániából kiutasították azon pizskolódások miatt, amelyekkel Ferenc József magyar királyt illette. Nálunk ez a tolonc a zöld-szász agitáció élére állott. A *loyális* szászok elfogadták vezéremberüknek. Annak a Kronstädter Zeitungnak lett a szerkesztője ez a kiutasított, amelynek egyik felügyelője Korodi Lutz, a magyar képviselőház tagja.

Schroff Hermann úr úgy viselkedett a bíróság előtt, mint a többi. Tagadott, hazudott, alázatoskodott. A magyarok igaz barátjának vallotta magát és a magyar haza hű fiának. Idézi a *Szózat* törvényeit s ha szabad volna énekelni az esküdszék előtt, eldalolta volna a »Mégis huncut a német«-et. Ez a szájhős. Mikor felelősségre kerül, megtagadja véleményét. Meggyőződése csak addig áll fenn, amíg kérdőre nem vonják. Hitéhez nem tud hű lenni a bírák előtt. Ócsárol, köpköd, rugdalózik a szerkesztőség falai között, de ha megfogják a fülét, jajgat, rimánkodik, bocsánatot kér, csúszik a földön és nyalja azt a mocskot, amit nemzetünkre fecscsentett.

A hitvány embernek ezt az utálatos vonaglását ismételte meg Schroff Hermann úr. Ez a szász hős. Ismételte. Mert *férfit* még nem láttunk közülök a bíróság előtt. Aki férfiszámba megy a szászok között, azt Bausz-nemnek hívják, vagy Thalmannak, vagy Pildnernek. A névsor hosszú volna és becsületes. Tiszteletre méltó

sorozata a tanult, értelmes, hasznos polgároknak. Hármat emeltem ki. De sok van.

Mert a szász faj jó, derék, munkás, szelíd, takarékos elem. Fogékony a művelődésre, szereti földjét, házát, barmát, műhelyét. Ingyen választ és józan állapotban. Községében rendet tart. Népiskolája mintaszerű, temploma népes, temetője árnyas, virágos kert. Hagymányaihoz ragaszkodik, kötelességeit teljesíti, nem pörlekedő, nem tolvaj, nem csaló.

Azonban a felszínen úszók egyrésznéek fejébe ment az Alldeutscher Verband. Valami ostoba bismarckizmus szállotta meg az agyvelejüket. Germaniásdit játszanak. Az a rúdon ülő légy jut róluk eszembe, amely azt hitte magáról, hogy ő viszi a kocsit. Németország keleti őrszemének tekintik magukat. A pángermán eszme nagy áramlásában felújítják Phaedrusnak azt a lóhulladékát, mely a narancsok között úszva, kérkedőleg kiabált: »nos poma natamus.«

Pedig nem narancsok. Nem is álmodozók. Még csak nem is révedezők. Hanem igen közönséges, mindennapi ügyvédek, tanárok, papok, alantas politikai szintájjal, hétköznapi tehetséggel, korlátolt látkörrel. Még szenvedélyük sincs. Ha ez volna, ha lángolna a vérük és viharzó haragjuk vulkánikus erejével rontanának a magyarokra: enyhébben ítélnék meg eljárásukat, mert mint minden nagy indulatban, úgy a furor germanicusban is van tiszteletreméltó vonás.

De ezek agyagból készültek limonádé nedvkerin-géssel. Tüz, méreg, szenvedély nincsen bennük. Hidegek, nyirkosak, idomtalanok, mint a békanyál. Felkúsznak intézményeinkre és bemocskolják. Rátapadnak a magyar nemzet jó hírnevére és azt is bemocskolják. Gyűjtik maguk alá és kotolják a miazma-petéket. Egészségtelen büzzel árasztják el hazánk vidékeit.

Mit akarnak? Mi a céljuk? Akarják-e, hogy a magyar államhatalom végre-valahára razziát tartson azokon

a telepeken, ahol ez a békanyál terem? A költőfészek alighanem a középiskola és a tanítóképezde. Itt hizlalják a gyűlöletet a magyarok ellen. Itt tanítják hamisan a magyar históriát. Itt nem tanítják a magyar irodalmat. Itt hanyagolják el a magyar hazaszeretet nemes indulatainak kifejtését. Ha ezt Wlassics minister nem látta, akkor bekötötték a szemét. A szász kérdést az iskolában kelt megoldani.

A kazár bevándorlás.

(M. O. 10. sz. 1903. január 11.)

A magyar faj a törvényhozási működésben is megtartja jellemének finom gyöngéd vonását. Inkább kárt tesz magában, mintsem erőt vegyen delikát természetén. Most is, a bevándorlási ügy tárgyalásánál, tojástáncot jár minden párt, óvatosan, bátortalanul tipegve a törékeny anyag között. Minél kényesebb a matéria, annál simábban bánik vele a magyar törvényhozás.

Valamikor igazán kényes volt minden olyan kérdés, amelyben zsidó volt érdekelve. Mivel a törvény megkülönböztette őket másoktól. Rosszabb sorban voltak, mint a sátoros cigányok. Üldöztettek, megaláztattak, emberszámba alig jöttek. Ily időben minden művelt ember iparkodott finom, elnéző, gyöngéd lenni a szegény elnyomott zsidó iránt. Irodalom, közélet és társadalom becéztette a zsidót. Nem vették tőle rossznéven, hogy nem beszél magyarul; még azt sem, ha tisztességtelen versenyt űz. Hiszen zsidó volt. Mit csináljon szegény. Enni csak kell.

Elemi iskolánkban egyetlen zsidó fiú járt, a nagyfejű Singer. Ha valaki bántotta, tízen is rohantunk a bántalmazóra. Kényeztettük, a labdázásnál nem püföltük, a leckemondásnál súgtunk neki. Így tettünk Weiszsal a középiskolában és Kleinnal, Oroszszal, Schwartzal az egyetemen. Minthogy nem voltak velünk egyenlők, ennél fogva magunk fölé emeltük őket. Az megtörtént, hogy egymás közt nem tegeződtünk, de a zsidó fiúval

mindenki tegeződött, mert mindenki tüntetni kívánt azzal, hogy nem tartja magát a zsidónál különbnek.

Nemcsak az iskolának volt ilyen szelleme. Az egész társadalom ilyen volt. Szidni a zsidót nem illett. Aki tette, brutális hírbe jött. Merem mondani, hogy egyetlen reform-gyümölcs sem volt úgy megérve, mint a zsidó emancipáció. Emlékezetem szerint nem vitáztak fölötte. Törvény lett belőle a bírálatnak egyetlen szava nélkül. Aki ellene szólott volna: eleven sírba temette volna magát.

Az egyenjogúság után ugyanabba a helyzetbe lépett a zsidó, mint akárki más. De a közszellem nem alkalmazkodott az egyenjogúsághoz, hanem tovább folytatta türelmes, elnéző bánásmódját. Kímélte az olyan hibát, amely zsidóval volt vonatkozásban. Tartózkodott a korcsma ellenőrzésétől, mivel az, zsidó ipar. Tág teret nyitott az uzsorának, mivel leginkább zsidók foglalkoztak vele. Nem bántotta a tisztességtelen versenyt, mert azzal zsidó érdekkört bántott volna.

Nem merem állítani, hogy törvényhozásunkat három évtized óta mindig és mindenben öntudatos zsidó szellem vezette; de könnyű volna bizonyítani, hogy abban a tömérdek törvényben és rendeletben, mely ezen idő alatt keletkezett, minden más érdekkör szenvedett nagy csorbákat, ellenben azok az érdekkörök, amelyekben a zsidó tömegek részére nyíltak kereseti források, nemcsak érintetlenül hagyták, hanem rendszeres gyámolításban részesültek. Igaz-e, hogy hitelszervezetünk elhanyagolta a földet és az ipart, azonban felkarolta a kereskedelmet? A kereskedelem kilencztized része pedig zsidó kézben van. Igaz-e, hogy a pénzt kiforgatták értékmérő és csere-közvetítő hivatásából és áruvá léptették elő, amelylyel annak teljhatalmat biztosítottak a munka és termelés felett? A pénz leginkább zsidó kézben van. Igaz-e, hogy az adós üldözött pária, kinek a vagyona a végrehajtási eljárásnál res nullius és valóságos zsák-

mány tárgya a hitelezőnek? A hitelező pedig: legtöbb esetben zsidó.

Nem folytatom a példákat, mert nem könyvet írok. Az olvasó kiegészíti a bizonyítékokat. Csak még a bevándorlást említem. Az örmények bevándorlása óta tömeges megtelepülés hazánkban nem volt. Fajunkra, nemzetünkre, hazánkra istenáldását képezte az örmény bevándorlás. Izomerős, értelmes, hazafias, munkás polgárokkal szaporodott meg hazánk. Vagyont, jó erkölcsöt hoztak magukkal; itt szaporították vagyonukat és színültig magyarok lettek.

Újabb időben a zsidók vándoroltak be tömegesen.. Az emancipáció idejében pár százezren lehettek. (Nincs kezem ügyében a statisztikai kimutatás.) Most több van egymilliónál. Isten éltesse és tartsa meg közülük a becsületes magyarokat! Ebből a számból legalább négy-százezer Beregben, Máramarosban, Ungban, Zemplénben, Szabolcsban, Szatmárban, Szolnok-Dobokában és Beszterce-Naszódon lézengő kazár. Háromannyian vannak, mint a szászok; majdnem ugyanannyian, mint a székelyek. Hát ez sok. Itt már a szemünk láttára egy valószínű népvándorlás ment végbe. Nagy kérdés, hogy annyi magyar jött-e be Árpád alatt a honfoglalás idejében.

Mondám, hogy az örmények bevándorlása istenáldás volt. Ezt mondom a kunok, jászok, besenyők bevándorlásáról is. Ugyanezt mondom a szepességi, bánáti, túl a dunai és pestvidéki németek bevándorlásáról. A bevándorlás tehát sokszor igen nagy szerencse az országra nézve. Az amerikai Egyesült-Államokat naggyá és virágzóvá a bevándorlás tette.

De a bevándorlás istenátka is lehet. Az Egyesült-Államok már évek óta védekeznek a sárgabőrűek beözönlése ellen. Ausztrália is megkezdte ellenük a védekezést. Miért? Talán munkátlanok? Talán gonosz erkölcsűek? A világeért sem. Ellenkezőleg szelídek, jámborok,

törvényisztelők, szerények és szerfölött dolgozó nép. De mivel többet és olcsóbban dolgoznak, mint a benszülettek, ezáltal a versenyük veszélyes a benszülettekre, ennél fogva az állam gátat épít a sárgabőrűek bevándorlása ellen. Pedig hát ez bizony még nem istenátka.

Ezzel szemben, mit mondjunk a galíciai zsidó-bevándorlásra?

Tény, hogy vagyon nélkül jöttek. Tény, hogy a megélhetésnek egyetlen legitim forrását felmutatni nem tudták. Tény, hogy az emberi kultúra legalacsonyabb fokán is alól állottak. Tény, hogy a produktív munkának minden nemétől tartózkodtak. Mégis bebocsájtottuk őket tömegesen, ellenőrzés és akadály nélkül.

Működésüket látták a magyar hatóságok. A község-bíró, a jegyző, a szolgabíró, a járásbíró, az adótárnok, a pénzügyigazgató, az alispán, a főispán, valamennyien látták, hogy ez a bevándorlott uzorát űzi a pénzzel, a pálinkával, az áruval, a felesmarhával, a legelővel. Látták, hogy nem szórványosan űzi az uzorát, hanem iparszerűleg. Látták, hogy hamis italt mér, hamis mérleget használ, hamisan esküszik. Iskolába a gyermekét nem küldi, hanem csak a bocherhez talmud-babonákat tanulni. Magyarul egy se tanul. A népet üzletszerűleg rontja erkölcsében, vagyonában, szokásaiban.

Látták, elnézték és túrték. Sőt némelyik főispán, ha nem is volt velük frère et cochon, de támogatta, pártfogolta őket és iparkodott a vármegyei közgyűléseken magának gárdát alakítani belőlök. Érvényesült az a delikát felfogás, hogy nem illik a zsidót bántani.

A bevándorlási törvényjavaslatban is ez a felfogás érvényesül. Mindenki tudja, hogy ez a javaslat a zsidó-bevándorlás miatt jött létre. A forró kását azonban kerülgetjük. Immár nem is gyöngédek vagyunk, hanem hipokriták. Nem merjük nevén szólítani a gyermeket. A kormány ötöl-hatol, kínlódik, diszkrecionális hatalmat kér. Mert inkább üt csorbát az alkotmányos szabad-

ságon a diszkrecionális hatalom révén, mintsem őszinte legyen.

Pedig ott fekszenek a hivatalos adatok. Néhányat Buzáth képviselő tegnap felolvasott. Lukács, Darányi, Széll ministerek többet tudnak a lengyel zsidókról, mint bárki más. Fiókukban őrzik az Egán Ede bizalmas jelentéseit. Nincs ember a földön, aki meg tudná gyöngíteni az Egán adatait. Mert ő becsületes, őszinte és humánus volt minden ízében. Csupán a bűnt üldözte ő. A felvidéknek az a része, hol a kazárok laknak, egy réme«, büntanya. Ez a bevándorló sereg ellenség gyanánt lepte el azt a vidéket. Pusztít, gyűjtogat, lop, orgazdaságot üz, fosztogat, csal, hamisít. Sohasem láttam, nem is képzeltem olyan istencsapást, amilyent ott tapasztaltam. Jézus Krisztus tanainak ott semmi foganatja nincs. A keresztény civilizációnak minden jótéteménye csődbe jutott a kazárok miatt.

A kormány ezt jól tudja. Hiszen az Egán-féle akciót azért indította. A bevándorlási törvényjavaslatot is ezért készítette. Mégis óvakodik a bajt szarvánál fogva megragadni. Az ember elképed, ha látja, hogy azon ínségbe jutott vidéken az italmérés még mindig kazár kézben van. Holott ezen a téren is van a kormánynak diszkrecionális hatalma. És elképed az ember, hogy a javaslat még mindig leplezi a valót. Nem mondja ki azt, amit kimondtunk a keleti marhavésszel szemben. Mintha a barom több oltalmat érdemelne, mint a benszülött polgár.

Mire való ez a hipokrizis? Miért nem mondják: galíciai, oroszországi, romániai zsidót ezentúl semmi szín alatt nem bocsájtunk be az országba? Ezt érteném. Ezzel célt lehetne érni. Ez őszinte beszéd volna és becsületes. Ezt aztán meg is lehetne ám indokolni! Ott hevernek a hivatalos jelentések. Községről-községre lehetne a szörnyű visszaéléseket konstatálni. A benszülöttek irtózatos nyomorát emberről-emberre ki lehetne mutatni. És kétségtelenül lehetne bizonyítani, hogy a

birtokrendezés által elgyöngített népünket a kazár szívta ki véglegesen és döntötte hajmeresztő ínségbe és nyomorba. Ezt az indokolást megértené a világ és megértenék a Mózes-hitű magyarok is. És védekezési őszinteségünket megtapsolná a világ. De így: terjed az élősdí tovább, pusztul a hasznos növény, míg végre teljesen eláraszt egy semmirekellő proletariátus.

TARTALOM.

<i>Politikai beszédek.</i>	<i>Oldal</i>
Kolozsvári Karolina kórház visszaélései tárgyában interpellate	1
Bosznia megszállása tárgyában	5
A középiskolákról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor	16
Az ipartörvény 122. §. tárgyalásakor	25
Az állandó országház felállításáról	29
Centralisatió	52
Törvényhatóságokról	60
Belügyi költségvetés 1889. dec. 5	84
Protestáns egyházak dotációja	95
Az erdélyrészi közművelődési egyletről	100
A közigazgatás rendezése a vármegyékben	106
Ugron Gábor mentelmi sérelme	138
Felirati vita 1892. mára 22	146
Költségvetési törvény 1893-ra	157
A borossebesi királyi beszéd	170
Egyházipolitikai törvényjavaslat	178
„Millenium” részvénytársaság	193
Ministerelnökök arcképsorozata	198
Indemnités 1898. okt. 27-én	201
Nessi Pál mentelmi ügye	220
Nemzeti követelések a hadseregben	240

Nemzetiségi cikkek.

Marostordavármegye	315
A m. kir. kincstár üzlete	319
Az oláh intelligencia	323
A mezőségi oláh	327
Oláh sérelem	331
Szász-párt	334
A szászok	337
A balászfalvi eskü	340
Rendcsinálás	343
A szláv eszme	347
Bolond állapot	350
A ruthén kérdés	353
Veszélyes előnyomulás	359
Mentőeszköz	362
A románok gyűlése	365

	Oldal
Egységes társadalom.....	369
Román testvéreink.....	377
Románvilág Kolozsvárt.....	383
A király mondta.....	387
Oláh világ.....	398
Oláh kérdés.....	402
Erdély.....	406
Nemzeti lélek.....	410
Magyarok a béke-kongresszuson.....	414
Kolozsmegeye kérvénye.....	418
Ön magyarországi?.....	422
A román „nemzet”.....	426
Passzivitás a millenniumon.....	430
A németről.....	434
Germánok vagy szlávok?.....	439
Az oláh rendjel.....	442
A nagyralátó szomszéd.....	446
Elmebaj a politikában.....	450
Mihályi érsekről.....	455
Szász hazafiság.....	459
Nemzetiségi politika.....	463
Kultúrpolitika.....	467
Egy meghurcolt ügyész.....	471
Nem esküszik.....	476
Tünetek.....	480
Meddő kísérletek.....	484
Fajharc.....	488
Üzenet Urechának.....	491
Nem becsületes.....	496
Éretlenség.....	500
Egán Ede.....	504
Tájékoztató.....	509
Üzenet.....	514
Egán Edéről.....	517
Emlék Egánnak.....	522i
A szász egyletek napja.....	525.*
Nemzetiségi politika.....	529
Új népvándorlás.....	532
A nemzetiségek.....	536
A német mozgalom.....	540
Huza-vona.....	544
Mangra Vazulról.....	549
Hiányos törvény.....	552
Egy körrendelet.....	556
Croaticae res.....	560
Az Agramer Tagblattnak.....	564
A máramarosi ügy.....	572
Zászlósértések.....	577
A békanyál.....	581
A kazár bevándorlás.....	585